İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

Câmiu'l Usûl

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Kemal Sandıkçı

Prof. Dr. Muhsin Koçak

7

ensar

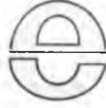
İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

C.7

ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

ISBN : 978-9944-704-40-3
Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı
Câmiu'l-Usûl 7

Yazarı
İbnu'l-Esîr El-CEZERÎ

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Tercüme
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI
Prof. Dr. Muhsin KOÇAK

Kapak Düzeni
Erhan Akçaoğlu

Baskı
Acar Basım ve Cilt Sanayi TİC. A. Ş.
0212 422 18 34

1. Basım
Mart 2008

İsteme Adresi
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih-İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03-04
Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

Tercüme ve Şerh:
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI Prof. Dr. Muhsin KOÇAK

C.7

İstanbul 2008

Bu ciltte yer alan *Kitabu'r-Rehin ve Kitabu'z-Zekât* adlı bölümlerin tercüme ve şerhi Prof. Dr. Muhsin Koçak tarafından, bu bölümlerin redaksiyonu ile diğer bölümlerin tercüme ve şerhi Prof. Dr. S. Kemal Sandıkçı tarafından yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

<u>*(ذ) "zal" harfi:*</u>

الكتاب الثاني

في الذبائح

2. KİTAB: **ZEBÂİH** (Hayvan Kesimi): **2.573-2.597**

الكتاب الثاني

في الذبائح

و فيه أربعة فصول:

الفصل الأول

في آداب الذَّبح و مَنْهياته

40- ZEBÂİH
(Hayvan Kesimi)

I- HAYVAN KESME ÂDÂBI VE YASAKLARI

٢٥٧٣ـــ (م ت د س ـــ شداد بن أوس رضي الله عنه) قال : « ثنتان حَفِظْتُهما عن رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال: إنَّ الله كتبَ الإحسانَ على كلِّ شيء، فإذا قتلتم فأحسِنُوا القتلة وإذا ذبحتم فأحْسِنُوا الذَّبحَ وليُحدَّ أحدُكم شفرته وليُرِحْ ذبيحته». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي.

2.573- Şeddad b. Evs anlatıyor:

"Raslûlullah'dan (as) iki şey hıfzettim. O da şu sözüdür:

"Yüce Allah, her şeye güzelliği yazmıştır. Binâenaleyh birini öldüreceğiniz zaman, güzellikle öldürünüz. Bir hayvanı keserken güzellikle kesiniz; biriniz bıçağını bileylesin ve hayvanını rahatlatsın!"[1]

İZAH

"İhsan" kelimesinin bilinen anlamı, güzelliktir. **Cibrîl** hadîsindeki mânasına göre, her işi Allah'ın huzurunda imiş gibi

---

[1]**Müslim**, Sayd, 11/57; **Tirmizî**, Diyât, 14/1409; **Ebû Davud**, Edâhî, 12/2815; **Nesaî**, Dahâyâ, 22.

yapmaktır. O'nun huzurunda da şüphesiz her şeyin en güzelini yapmak gerekir.

Hadîs, bir taraftan İslâm'ın estetik anlayışını ortaya koymaktadır. En kaba, en vahşice iş denebilecek olan kesme ve öldürmede bile güzelliği istemektedir. Diğer taraftan da, İslâm'ın bütün varlıklara karşı öngördüğü engin merhameti ifade etmektedir. Öncelikle hadîsin öldürmeye, tahribata ve yıkıma karşı bir tepkisi vardır. Değil bir insanı; bir hayvanı, bir kuşu, bir kelebeği, hatta bir ağacı, bir dalı, bir çiçeği bile katletmeyi meşru görmeyen bir anlamı vardır. Ama mutlaka öldürmek gerekiyorsa, en güzel ve en acısız şekilde bu iş yapılmalıdır. Öldürürken bile merhamet unutulmamalıdır. O işi Allah'ın huzurunda yapıyormuş gibi davranmalıdır. Nasıl olsa ölecek diye ölüm acısını ona tekrar tekrar yaşatmamalıdır.

Gerçi öldürülecek varlığı rahatlatmak, ona bir şey kazandırmayacaktır. Çünkü nasıl olsa ölecektir, ölüm acısını nasıl olsa tadacaktır. Birkaç saniye daha fazla acı çekse çok önemli sayılmayabilir. Dolayısı ile ona nispetle rahatlatmanın belki çok önemi yoktur. Ama öldüren insana nispetle önemi büyüktür. Onun insanî bir kalbe, en şerefli varlık olmaya lâyık bir duyguya, estetiğe, merhamete sahip olup olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

"Allah her şeye güzelliği yazmıştır" cümlesi; her niyeti, her ameli, her fikri, her duyguyu içine alan son derece câmialı bir ifadedir. İnsan sadece davranışlarında değil, fikrinde, niyetinde ve sözünde de **"güzelliği"** gâye bilmelidir. Hatta lavaboya girerken, eşiyle yatağa yatarken bile **"güzellik"** gâye olmalıdır.

İşte bu İslâm tefekkürünün terennümüdür. En kötü, en çirkin sayılabilecek şeyleri dahi güzelleştiren bir düşünce sistemidir. İslâm, yapılan işlerin, ibâdetlerin herhangi bir şekilde yapılmış olmasıyla yetinmez, **"güzellik"**le yapılmasını da ister.

Hadîste, kesilecek hayvana karşı **"güzellik"** muamelesinin nasıl uygulanacağı da söylenmektedir: Bıçağı bileylemek ve onu hayvana göstermemek, hayvanı kesim yerine eziyet vermeden götürmek, kesimden önce su vermek, yere üzmeden yatırmak, mümkünse altına yumuşak şeyler sermek, bıçağı süratle çalmak ve kesim bitince

tamamen ölmeden derisini yüzmemek ve nihayet başka bir hayvanın gözleri önünde de kesmemektir.

Hayvan için bu hassasiyeti gösteren bir dinin, insan için göstermemiş olması elbette düşünülemez. İster savaşta, ister sulh döneminde yasalar gereği öldürülmesi veya cezalandırılması gereken insanlara karşı da **"güzellik"** yine amaç olmalıdır. **"Güzellik"** duygusunu zedeleyen muamelelere meşrû gözüyle bakılamaz.

Bu hadîs, çevrecilik açısından da ayrıca ele alınmalıdır.

٢٥٧٤ـ (د ـ عبد الله بن عباس ، وأبو هريرة رضي الله عنهم) : « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن شَريطَة الشيطان».

زاد ابن عيسى: « هي الذَّبيحة يُقطَع منها الجلدُ، ولا تُفرَى الأوداجُ ، ثُمّ تُترَك حتى تَموتَ». أخرجه أبو داود .

2.574- Abdullah b. Abbas ve Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) şeytanın kesimini yasakladı."

Râvî İbn İsa[2] şu cümleyi ziyade etti:

"Şeytanın kesiminden maksat; hayvanın sadece derisinin kesilmesi, boyun damarları kesilmeden ölüme terk edilmesidir."[3]

İZAH

"Şeytanın kesim şekli" diye tercüme ettiğimiz, **"şerîta"** kelimesi; boğazdaki deriyi kesmek demektir. Hadîste de anlatıldığı

---

[2] **Ebû Ali, el-Hasan b. İsa b. Mâsercis el-Mâsercisî en-Nisâbûrî**: ö. 240/854. Nisaburlu muhaddislerdendir. Çok varlıklı Hıristiyan bir âileye mensuptu. Abdullah b. el-Mübârek'in delâletiyle İslâm'a girdi. Abdullah b. Mübârek, ebû Bekir b. Ayyâş ve İbn Uyeyne'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Buhari ve Müslim gibi büyük muhaddisler rivâyet etti. Dindar, müttaki ve sika bir şahsiyetti. Son derece cömertti; son haccında 300 bin dirhem infâk etmişti. Soyndan pek çok muhaddis ve fakîh yetişti. Sikadır; rivâyetleri **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[3] **Ebû Davud**, Edâhî, 17/2826. Hadîsin râvîlerinden **Amr b. Abdullah b. el-Esver el-Yemâmî**, muhaddisler tarafından *leyyin* kabul edilen biridir, bu itibarla hadîs zayıftır.

üzere bu, şah damarlarıyla yemek ve nefes boruları kesilmeden, sadece boğazı kanatılarak ölüme terk edilen hayvandır.

Böyle bir kesim şekli, hayvana uzun süre acı çektirir. Bu yüzden Rasûlullah (as) ona **"şeytanın kesimi"** diye isim verdi ve yasakladı. Cahiliyede bu türlü kesim câri idi. Onları buna şeytanın sevk ettiğini ve yapılan şeyin de çok çirkin olduğunu belirtmek için böyle bir ifâde uygun görülmüş olmalıdır.

٢٥٧٥ـ (عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال « مَن نَسيَ التسمية فلا بأس ، ومن تعمَّدَ فلا يُؤكل». أخرجه...

2.575- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Hayvanı kesenin besmeleyi unutmasında beis yoktur. Kasten besmeleyi terk ederse, kestiği yenmez."[4]

İZAH

Kesim esnasında besmele çekmenin gerekliliği Kur'an-ı Kerim'de de beyan edilmektedir:

"ولا تأكلوا ممّا لم يُذكَر اسْمُ الله عليه"

"Allah adı anılmadan kesilenleri yemeyiniz."[5]

İbn Abbas, besmelenin kasten terki halinde yenilemeyeceğini beyan etmektedir. Unutulması halinde mahzuru yoktur. Buna göre besmele farz değildir, müekked sünnettir. **İmam Şâfiî** de bu kanâattedir.

Buharî'nin rivâyetinde **Hz. Âişe**'nin; **"Bize insanlar et getiriyorlar, keserken besmele çekip çekmediklerini bilmiyoruz; ne yapalım?"** sorusuna Rasûlullah (as):

"Yerken besmele çekin!" cevabını verdi.[6]

---

[4] Hadîsi, **Rezîn** tahric etti.

[5] En'am, 121.

[6] **Buharî**, Zebâih, 21.

İbn Ömer, Nâfi, Şa'bî, Davud-ı Zâhirî, Ebû Sevr besmelesiz kesilen hayvanın haram olduğunu, yenilemeyeceğini söylerler. Delilleri de yukarıdaki ayetle, **Mâide** sûresinin 4. âyetidir.

Buna mukabil mezhep imamları ve fukahanın büyük çoğunluğu unutarak terkin mahzur teşkil etmeyeceği, sadece kasten ve inatla besmeleyi terkin helâl olmadığı kanâatindedirler. Nitekim **Bakara** sûresinde **"Unutursak veya hata edersek bizi muâheze etme!"**[7] buyurulmakta, hadîste de **"Ümmetime hata ve unutmadan dolayı sorumluluk yoktur"**[8] denilmektedir..

Buna binâen cumhur, Yahudi ve Hıristiyanların kestiklerini yemeyi câiz görür. Hatta onların, Allah'ın adını zikredip etmediklerini araştırmaya da lüzum görmez.[9]

٢٥٧٦ــ (س ــ عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَا من إنسان يَقْتُلُ عُصْفُوراً فما فوقها بغير حَقٍّ إلا سَأَلَهُ الله عز وجل عنها ، قيل : يا رسولَ الله، وما حَقُّها؟ قال : يَذْبَحُها فيأكُلُها ، ولا يَقْطَع رأسها ويَرمِي بها».

أخرجه النسائي.

2.576- Abdullah b. Amr'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Haksız yere bir serçe ve daha büyük bir hayvanı öldüren insana, Azîz ve Celil olan Allah mutlaka bunun hesabını soracaktır."

Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onun hakkı nedir?" diye soruldu. O da;

"- Onu kesip yemesidir, başını koparıp atmasıdır" buyurdu.[10]

---

[7] Bakara, 286.

[8] **İbn Mâce**,Talak,16.

[9] Ayrıca 2592 nolu hadîsin izahına da bakınız.

[10] **Nesaî**, Sayd, 34.

İZAH

Burada yasaklanan, ihtiyaç için değil de zevk için bir hayvanı öldürmektir. Bu, israf olduğu gibi hayvanlara da zulûmdür. Ayrıca zevk için cana kıyma alışkanlığı, insanı zâlim, kaba ve merhametsiz yapar.

Horoz vb. hayvanların zevk için ölesiye dövüştürülmesi, şüphesiz ki hayvana çok büyük acılar verir. Bu da asla meşrû değildir.

٢٥٧٧ــ(ت د ــ أبو واقد الليثي رضي الله عنه) قال : « قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينةَ ، وهم يَجُبُّون أسنِمَةَ الإبل ، ويَقْطَعُون أَلْيَاتِ الغنم ، ويأكلُونَ ذلك ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما يُقطَعُ من البهيمة وهي حيَّة ، فهو ميَتة لا يُؤكَلُ**». هذه رواية الترمذي.

وفي رواية أبي داود قال: «قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **ما قُطِعَ من البهيمة وهي حيَّة فهو ميتة**».

2.577- Ebû Vâkıd el-Leysî anlatıyor:

"Rasûlullah (as) Medine'ye geldiğinde, halk devenin hörgücünden bir parça et kesiyor, butlarından et koparıyor ve bunları yiyorlardı. Rasûlullah (as) buyurdu ki:

"Canlı hayvandan kesilen et lâşe hükmündedir, yenmez."[11]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî**'nin rivâyetidir.

Ebû Davud'un rivâyeti; **"Canlı bir hayvandan kesilen et lâşe hükmündedir"** şeklindedir.

İZAH

Bu rivâyette, câhiliye devrinin bir âdetini öğreniyoruz. Hz. Peygamber hayvana eziyet verecek bütün uygulamaları kaldırmış,

[11] **Tirmizî**, Et'ıme, 4/1480; **Ebû Davud**, Sayd, 3/2858.

2573 nolu hadîste geçtiği gibi, keserken bile güzellikle kesmeyi, acı çektirmemeyi emretmiştir.

الفصل الثاني

في هيئة الذّبح و موضعه

II- KESİM ŞEKLİ VE YERİ

٢٥٧٨ـــ (ت د س ـــ **أبو العشراء** رضي الله عنه واسمه أُسامة ، وقيل : يسار) عن أبيه، أنه قال: «قلتُ: يا رسولَ الله ، أما تكون الذّكاة إلا في الحَلْقِ واللّبّة ؟ **قال : لو طَعَنتَ في فخذها أجزأ عنك**».

قال الترمذي : قال يزيد بن هارون : هذا في الضرورة ، وقال أبو داود : هذا ذكاة المُتَرَدِّي . أخرجه الترمذي، وأبو داود، والنسائي .

2.578- Ebû'l-Uşerâ[12] -ki ismi Üsâme'dir, Yesâr olduğu da söylenmiştir- babasından[13] rivâyet ediyor. Babası;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; hayvan, boğazından ve gırtlağından kesilmez mi?" diye sorar. Hz. Peygamber de;

"- Şayet (mızrağını) **hayvanın dizine bile isabet ettirsen, sana yeter"** buyurdu.[14]

---

[12] **Ebû'l-Uşerâ ed-Dârimî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. İsminin Üsâme b. Mâlik olduğu belirtilmekle birlikte ismi ve babasının ismi hakkında çok farklı rivâyetler zikredilir. Künyesiyle şöhret bulmuştur. Babasından rivâyeti vardır. Ancak Buharî; **"onun isminde, hadîsinde ve babasından semâında şüphe vardır"** der. İbn Hibbân onu sika sayar, İbn Sa'd ise meçhûl olduğunu söyler. Kendisinden Hammâd b. Seleme rivâyet eder. Hadîsi *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

[13] **Mâlik b. Kahtam ed-Dârimî**:Sahabîdir, Ebû'l-Uşerâ'nın babasıdır. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'ya yerleşmişti. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[14] **Tirmizî**, Et'ime, 5/1481; **Ebû Davud**, Edâhî, 16/2825; **Nesaî**, Dahâyâ, 25.

RİVÂYETLER

Tirmizî derki:

"Yezid b. Harun şöyle dedi: "Bu, zaruret haline mahsustur."

Ebû Davud da; **"Bu, yüksekten düşen bir hayvanın kesimi ile ilgilidir" dedi.**

Hadîsi **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Hadîsin râvîsi **Ebû'l-Uşerâ** meçhûldür. **Buharî**, onun hadîsinde, isminde ve babasından semâında şüphe bulunduğunu söyler.

Kesimde ana ilke; hayvana eziyet etmemek ve en kısa zamanda canının çıkmasını sağlayan şekli uygulamaktır. Bu da boğazdan yapılan kesimdir.

Ancak **Ebû Davud** ve **Tirmizî**'nin kaydettikleri üzere zaruret halinde, av hayvanlarında, yüksekten düşen ve ölmek üzere olan hayvanlarda herhangi bir yerinden kan akıtılması yeterlidir. Bu, zarurete mebni bir ruhsattır

Daha önce de ifade edildiği üzere meşrû kesim şekli, hayvanın şah damarları ile yemek ve nefes borusunun kesilmesidir. Ancak bu rivâyette, yaralamanın da kesme sayılacağını ifade eden ve sahih hadîslere aykırı düşen bir hüküm görülmektedir. Bu hadîsin râvîsi **Ebû'l-Uşerâ** zayıftır. **Buharî** onun hem isminde, hem hadîsinde, hem de babasından semâında şüphe görür.[15] Nitekim **Tirmizî** ve **Ebû Davud** da bu hükmü, zaruret halinde câiz görürler. **Ahmed b. Hanbel** de bu görüştedir.

Aldığı yaradan dolayı ölen bir hayvanın temiz sayılabilmesi için, ona canlı iken yetişilememiş olması gerekir. Hayvana ölmeden yetişilebilirse, yine kesmek gerekir. Âyet-i kerîmede de ***"boğulan, yüksekten düşen..."*** hayvanların haram olduğu belirtilmekte, ***"Ancak canları çıkmadan yetişip kesebilirseniz müstesna"***[16] denmektedir.

---

[15] Bkz., **Tehzîb**, XII, 167.

[16] Mâide, 3.

٢٥٧٩ـ (خ ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « ما أعجزك مما في يدك من البهائم فهو كالصيد». وقال في بعير تَرَدَّى في بئر : « ذَكِّه من حيثُ قَدَرْتَ».

ورأى ذلك علي، وابن عمر ، وعائشة . وقال ابن عباس : « الذكاة في النّحر واللّبّة».

وقال هو ، وأنسٌ ، وابن عمر : « إذا قُطِعَ الرأس مع ابتداء الذّبح من الحَلْق فلا بأْس ، ولا يَتَعَمَّدُ، فإن ذُبِحَ من القفا لم يُؤكل ، سواءٌ قُطِعَ الرَّأس أو لم يقطع». أخرجه البخاري في ترجمة باب .

2.579- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Elindeki hayvanları normal şekilde kesmekten âciz kalırsan, hayvan av hükmünde olur."[17]

RİVÂYETLER

İbn Abbas, kuyuya düşmüş bir deve hakkında;

"Neresinden gücün yeterse kes!" dedi.

Hz. Ali, İbn Ömer ve Hz. Âişe de bu görüşte idiler.

İbn Abbas; "Normal kesim, boğazdan ve gırtlaktan yapılır" dedi.

İbn Abbas, Enes ve İbn Ömer şöyle dediler:

"Boğazdan kesmeye başlanır da, kasıt olmaksızın hayvanın başı koparsa beis yoktur, ama bile bile baş koparılmaz. Ancak ense tarafından kesilirse yenmez; başı ister kopmuş olsun, ister kopmamış olsun fark etmez."

Hadîsi **Buharî,** bâb başlığında zikretti.[18]

İZAH

Buharî'nin ta'lîkan kaydettiği bu rivâyeti, **Beyhakî, Abdürezzak** ve **İbn Ebî Şeybe** vaslederler.

Burada gerek kuyuya düşen ve gerek yakalanamayan hayvanların av hayvanı hükmünde olduğu belirtilmektedir. Bu uygulama, yine zaruret gereği sayılmalıdır. Nitekim **Buharî** de bu

---

17 **Buharî**, Zebâih, 23.

18 Bu muallak rivâyetleri, **İbn Hacer** vasletti; bkz., IX, 554.

rivâyeti, **"Ehlî hayvanlardan kaçanlar vahşî hayvan hükmündedir"** bâb başlığı altında kaydeder.

Hadîsin son bölümünde normal kesim usûlü gösterilmektedir. Buna göre hayvanın başı koparılmaz. Şayet acele ile koparılacak olsa mahzuru yoktur. Hayvanın şah damarları ile yemek ve nefes boruları kesilirse yeterlidir. Sonra canının tamamen çıkması beklenmelidir.[19]

Enseden kesildiğinde yenilmeyeceği ifadesi, bilinen meşrû kesime uymadığından dolayı olduğu kadar, yerel kültürle de alâkası olsa gerektir. Özellikle bugün mezbahalarda bir günde binlerce hayvanın süratle kesilmesi zarureti göz önüne alınırsa, yatırıp boğazdan kesmenin çok uzun bir süre alacağı ve fazla insan gücüne ihtiyaç hissettireceği açıktır. Meşrû ve doğru olanı, boğazdan kesmektir şüphesiz. Ama büyük mezbahalarda başın kesilmesi şeklindeki uygulamanın, hayvanı murdar ettiğini söylemenin makul ve mantıkî bir gerekçesi görülmemektedir.

٢٥٨٠ــ (خ ــ **سعيد بن جبير** رضي الله عنه) قال : قلتُ لعطاء : أخبرني نافع : أن ابن عمر «نهى عن النَّخع، قال : إنما يُقْطعُ ما دون العَظم ، ثم يُترَك حتى يموت ، قال : هو السُّنَّةُ». أخرجه البخاري في ترجمة باب .

2.580- Saîd b. Cübeyr anlatıyor:

Ata'ya dedim ki:

"- Bana Nâfi'in haber verdiğine göre, İbn Ömer, boyun kemiği içindeki sinirleri kesmeyi nehyetti ve; *'Ancak kemiğe kadar olan kısım kesilir, sonra canı çıkıncaya kadar hayvan bırakılır. Bu sünnettir'* dedi."[20]

İZAH

Bu hadîste yasaklanan husus, boyundaki omuriliğin de kesilip, kafanın koparılmasıdır. Kanın akmasını sağlayan belli damarların kesilmesi yeterli görülmelidir.

---

[19] Bkz., **İbn Hacer**, IX, 554; **Aynî**, XXI, 120.

[20] **Buharî**, Zebâih, 24.

Bu rivâyeti **Buharî,** bâb başlığında ta'lîkan vermektedir. **İbn Hacer, Abdurrezzak**'ın bunu vaslettiğini belirtmektedir.[21]

Câmiu'l-Usûl'de bu rivâyet **Saîd b. Cübeyr**'e atfediliyorsa da, **Buharî**'de **İbn Cüreyc**'e ait olduğu açıkça belirtilmektedir.

٢٥٨١ــ (ط ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أنه كان يقول : « ما فَرَى الأَوْدَاجَ فَكُلْه». أخرجه الموطأ.

2.581- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:
"Boyun damarları kesilen hayvanı yiyebilirsin."[22]

٢٥٨٢ــ (ت د ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**ذَكَاةُ الجنين ذكاةُ أُمِّه**». هذه رواية الترمذي .

وفي رواية أبي داود ، قال : « قلنا : يا رسولَ الله ، نَنْحَرُ النَّاقةَ ، ونذبَحُ البقرةَ، والشاة [فنجدُ] في بَطْنِهَا الجنينَ ، أَنُلْقيه، أم نَأْكُله ؟ قال: **كُلُوهُ إن شئتم، فإن ذَكَاته ذكاةُ أُمِّه**».

وفي أخرى له ، قال : « سألتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن الجنين ؟ فقال : **كلوه إن شئتم .. الحديث**».

2.582- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as);
"Hayvanı kesmekle, karnındaki yavrusu da kesilmiş sayılır" buyurdu.[23]

RİVÂYETLER
Bu rivâyet, **Tirmizî**'nindir.
Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

---

[21] **İbn Hacer**, IX, 556.

[22] **Muvatta**, Zebâih, 2/6. Bu rivâyetin senedi munkatıdır, belâğât yoluyla rivâyet edilmiştir.

[23] **Tirmizî**, Et'ime, 2/1476; **Ebû Davud**, Edâhî, 18/2827.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; deveyi kesiyoruz, sığırı ve davarı kesiyoruz. Bazen karınlarında yavrusu oluyor; onu atalım mı, yiyelim mi?" diye sorduk. Buyurdu ki:

"- Dilerseniz yeyin; çünkü annesinin kesilmesi ile yavrusu da kesilmiş sayılır."

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetinde ise;
"Rasûlullah'a (as) hayvanın yavrusunu sordum;
"- İsterseniz yeyin!" buyurdu, şeklindedir."

İZAH

Bu rivâyet, anne karnındaki ceninin kesilmeden yenilebileceğine delildir. **İmam Şâfiî, İmameyn, Süfyan-ı Sevrî** bu hadîsle amel ederler.

Ebû Hanîfe ise ölü çıkan yavrunun haram olduğunu, annesini kesmekle yavrusunu kesmiş sayılamayacağını söyler. Hadîsi; "**yavruyu kesmek de, annesini kesmek gibidir**" şeklinde anlar.

Bu konu, fukaha arasında hayli tartışmalara yol açmıştır.[24]

٢٥٨٣ــ (د ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «ذكاةُ الجنين ذكاة أمه». أخرجه أبو داود .

2.583- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as);

"Annesinin kesilmesi, yavrusunun da kesilmesidir" buyurdu.[25]

٢٥٨٤ــ (ط ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) كان يقول : « إذا نُحِرَت الناقة ، فذكاةُ ما في بطنها في ذكاتها ، إذا كان قد تم خَلْقُهُ ، ونبت شعْرُهُ ، فإذا خرج من بطن أُمِّه ذُبِحَ حتى يخرج الدَّمُ من جوْفه». أخرجه الموطأ .

2.584- Abdullah b. Ömer şöyle diyordu:

---

24 Bkz., **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 25-29; **Bezlu'l-Mechûd**, XIII, 66-72; **Evcezu'l-Mesalik**, IX, 138-141; **Zürkanî**, III, 110; **Tuhfe**, V, 48-52.

25 **Ebû Davud**, Edâhî, 18/2828.

"Deve kesildiğinde, yaratılışı tamamlanmış olmak ve tüyü bitmiş olmak kaydıyla karnındaki yavrusunun tezkiyesi, hayvanın tezkiyesine bağlıdır. Annesinin karnından çıkınca, içindeki kanının akması için hemen kesilir."[26]

İZAH

İbn Ömer'in bu kavli, **Ebû Hanife** dışındaki mezhep imamlarının da görüşüdür. Her ne kadar yavrunun kesilmesinden söz edilmekte ise de, bu iş tezkiye için değil, yavrunun içindeki kanı akıtmak içindir. Şayet yavru, anne karnından sağ olarak çıkarsa, onun helâl olabilmesi için mutlaka kesilmesi gerekir.

الفصل الثالث
في آلة الذّبح

III- KESİM ALETİ

٢٥٨٥ــ (خ م ت د س ــ رافع بن خديج رضي الله عنه) قال : « كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بذي الْحُلَيْفَة ، من تِهَامَة ، فأصاب الناسَ جوعٌ ، فأصابوا إبلا وغنما ، وكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم في أُخْرَيَات القوم ، فَعَجلُوا وذبحوا ، ونَصَبُوا القُدُورَ ، فأمر النبيُّ صلى الله عليه وسلم بالقُدُورِ، فأُكْفِئَتْ ، ثم قَسَمَ ، فعَدل عشرةً من الغنم ببَعيرٍ ، فَنَدَّ منها بَعيرٌ ، فطلبوه، فأعياهم ، وكان في القوم خَيْلٌ يَسيرةٌ ، فأهوى رجلٌ بسَهم ، فحبسه الله ، فقال : **إنَّ لهذه البهائم أَوابدَ كأوابدِ الوَحْش ، فما غلبكم منها فاصْنَعُوا به هكذا**، قال: قلت: يا رسولَ الله ، إنَّا لاقو العدُوِّ غدا ، وليست معنا مُدى ، أَفَنَذبَحُ بالقصب ؟ قال : **ما أنْهَرَ الدَّمَ وذُكِرَ اسمُ الله عليه فكلوه، ليس السِّنَّ والظُّفُرَ ، وسأُحَدِّثُكم عن ذلك : أما السِّنُّ فعظمٌ، وأما الظُّفر فَمُدَى الحبشة**».

أخرجه البخاري، ومسلم ، وأخرجه الترمذي مُتفرِّقا في ثلاثة مواضع ، فجعل ذِكْرَ البعير النَّادِّ وقولَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فيه ما قال : في موضع ، وذِكرَ المدى وقول النبيِّ صلى

---

[26] **Muvatta**, Zebâih, 3/8.

الله عليه وسلم فيها : في موضع ، وذكرَ إصابة الإبل ، والغنم ، وطبخها وإكفاء القدور : في موضع.

وفي رواية أبي داود ، قال: «أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فقلت: يا رسولَ الله إنا نَلقى العدُوَّ غدا، وليس معنا مُدى فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أَرِنْ، أو اعجلْ، ما أَنْهَرَ الدَّمَ، وذُكِرَ اسم الله عليه فكلوا، ما لم يكن سنٌّ أو ظُفُر، وسأحدِّثكم عن ذلك، أما السِّن فعظم، وأما الظُّفُرُ: فَمُدَى الحَبشة**، وتقدَّم سَرَعان من الناس، فَعَجلُوا فأصابوا من الغنائم، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم في آخر الناس، فنصَبُوا قُدُورا فمرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالقُدُور فأمر بها فأُكْفِئَتْ، وقَسم بينهم، فعدل بعيرا بعشر شياه، ونَدَّ بعيرٌ من القوم ولم يكن معهم خيل فرماه رجل بسهم فحبسه الله فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **إن لهذه البهائم أوابدَ كأوابد الوَحْش، فما فعل منها هذا فافعلوا به مثل هذا**».

وأخرج النسائي من أوله إلى قوله : « **فاصنَعُوا به هكذا**». وأخرج منه طرفا آخر : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « **مَا أَنْهَرَ الدمَ وذُكِر اسمُ الله عليه فكُلْ ، إلا سِنٌّ ، أو ظُفُرٌ**».

وأخرج منه أيضا: «قال: يا رسولَ الله ، إنا نَلْقى العَدُوَّ غدا، وما معنا مُدى؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ما أنهر الدمَ وذُكر اسم الله عليه فكلوا، ما لم يكن سنًا أو ظُفُرا، وسأحدِّثكم عن ذلك : أما السِّنُّ فعظم ، وأما الظُّفُر فَمُدى الحبشة**».

2.585- Râfi b. Hadîc anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as) birlikte Zülhuleyfe'de konaklamıştık. Halk acıkmıştı. Bazıları deve ve koyun ele geçirmişlerdi. Hz. Peygamber kafilenin arkasından geliyordu. İnsanlar acele ederek hemen hayvanları kestiler, ateşi yakıp tencereyi koydular. Hz. Peygamber gelince, tencerenin boşaltılmasını emretti. Sonra hayvanları taksim etti; on koyunu bir deveye eşit saydı. O sırada taksim edilen develerden biri kaçtı. Bazıları onu aramaya koyuldu, ama yoruldular. Kafilede de çok az at vardı. Biri deveye ok attı ve Allah deveyi durdurdu. Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- **Bu hayvanlardan bazısı, vahşi hayvanlar gibi kaçarlar. Onları ele geçiremezsiniz, böyle yapın** (okla vurun)!"

Ben dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizler yarın düşmanla karşılaşacağız. Yanımızda bıçak bulunmazsa hayvanı kamışla kesebilir miyiz?"

Şu cevabı verdi:

"- **Kanı akanı ve Allah'ın ismi zikredileni yeyin. Yalnız diş ve tırnakla** (kesmek) **câiz olmaz. Sebebini de söyleyeyim: Diş kemiktir, tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır.**"[27]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti, **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de hadîsi üç ayrı yerde parça parça tahric etti. Kaçan deveyi ve Rasûlullah'ın (as) o konudaki sözünü bir yerde, bıçağı ve Hz. Peygamber'in o konudaki sözünü başka bir yerde, deve ve koyunların yakalanması, pişirilmesi ve tencerenin dökülmesini de başka bir yerde tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah'a (as) geldim ve dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biz yarın düşmanla karşılaşacağız ve yanımızda bıçak da olmayabilir?"

Buyurdu ki:

"- **Elini çabuk tut veya acele et! Dişle ve tırnakla olmamak üzere kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın adı anılan hayvanı yeyin! Diş ve tırnak sebebini de anlatayım: Diş kemiktir, tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır.**"

Sonra hızlı yol alan bazıları önden gittiler, ganimet ele geçirdiler. Hz. Peygamber ise kafilenin arkasında bulunuyordu. O gelinceye kadar insanlar tencereleri ateşe koymuşlardı. Rasûlullah (as) gelince, tencerelerin dökülmesini emretti. Ganimet hayvanlarını askerlere taksim etti; on koyunu bir deveye eşit saydı. O sırada develerden biri

---

[27] **Buharî**, Şirket, 3, 16; Cihâd, 191; Zebâih, 15, 18, 20, 23, 36, 37; **Müslim**, Edâhî, 4/20; **Tirmizî**, Ahkâm, 6/1491; 7/1492; **Ebû Davud**, Edâhî, 15/2821; **Nesaî**, Dahâyâ, 20, 21, 26.

kaçtı. İnsanlarda at yoktu (deveyi yakalayamadılar), biri ona ok attı, Allah da deveyi durdurdu. Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- Bu hayvanlar da vahşi hayvanlar gibi kaçarlar. Böyle yapan olursa, siz de o adamın yaptığı gibi yapın (ok atın)!"

Nesaî bu rivâyetlerin ilkini; **"...siz de böyle yapın** (okla vurun)!" cümlesine kadar olan bölümü tahric etti.

Başka bir yerde de, Hz. Peygamber'in; **"Kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın adı anılanı ye! Yalnız diş ve tırnakla olmasın!"** cümlesini tahric etti.

Bir başka yerde de şöyle tahric etti: Râfi;

"- Yarın biz düşmanla karşılaşacağız ve yanımızda bıçak da olmayabilir?" dedi. Hz. Peygamber de cevaben;

"Kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın adı anılanı yeyin! Yalnız hayvan diş ve tırnakla boğazlanmış olmasın! Bunu da sana açıklayayım: Diş, kemiktir. Tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır."

İZAH

Hadîste zikredilen olay, hicrî 8. yılda **Tâif** dönüşünde meydana gelmiştir. Rivâyette geçen **Zülhuleyfe, Medine**'den gelen hacıların mîkat mahalli olan yer değildir, **Tâif**'le **Mekke** arasında **Zâtı Irk**'a yakın bir yer adıdır.

Hz. Peygamber'in, tenceredeki etleri niçin döktürdüğü konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. İnsanların bu hayvanları yağmaladıkları için veya ganimet malını taksim edilmeden pişirdikleri için veya Hz. Peygamber'i beklemeden alelacele işe koyuldukları için döktürdüğü söylenmiştir.

Asıl konumuz itibariyle bu hadîs, diş ve tırnağın kesim aleti olarak kullanılamayacağını ifade etmektedir. Gerçi bu konu fukaha arasında hayli tartışılır. Yasak sebebi olarak ilk akla gelen ihtimal, tırnak ve dişin kesim aleti olmadığı, hayvana işkence çektireceği, hatta hayvanın boğularak ölmesi ile neticelenebileceğidir.

"Diş kemiktir" ifadesi, kemikle şer'î bir kesimin yapılamayacağını belirtir. Ayrıca kemiğin cinlerin gıdası olduğu da söylenmiştir.

Bu hadîs müşterek mallarda izinsiz tasarrufta bulunmanın haram olduğunu, ehlî hayvanların da gerektiğinde av gibi öldürülebileceğini ifade etmektedir. Üç mezhep imamı bu görüşte olmakla birlikte **İmam Mâlik,** ehlî hayvanın yenilmesi için mutlaka kesilmesi gerektiğini söyler. Ona göre bu hadîste, hayvanı okun öldürdüğüne dair bir sarahat yoktur. Dolayısıyla bu hadîs hüccet olmaz. Muhtemelen oku atmış, sonra da yetişip kesmişlerdir, der.[28]

٢٥٨٦ـ (د س ـ **عدي بن حاتم الطائي** رضي الله عنه) قال : « قلتُ : يا رسولَ الله، إنْ أحدُنا أصاب صَيدا ، وليس معهُ سكّينٌ ، أيذبحُ بالمَرْوَةِ ، وَشقَّةِ العصا؟ قال : **أمْرِرِ الدَّمَ بما شئتَ ، واذكر اسم الله عز وجل»**. أخرجه أبو داود ، والنسائي. وللنسائي أيضا : « **أهْرِق الدمَ**».

2.586- Adiy b. Hâtim et-Tâî anlatıyor:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; birimiz bir av hayvanını yakalar ve yanında da bıçak bulunmazsa, keskin bir taşla ve sivri bir asâ ile onu kesebilir mi?"

Buyurdu ki:

"- Dilediğin şeyle kanı akıt ve Yüce Allah'ın adını an!"[29]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti. Yalnız **Nesaî,** **"kanını akıt"** cümlesini de ekledi.

---

[28] Bkz., **İbn Hacer,** IX, 545; **Aynî,** XXI, 113; **Avnu'l-Ma'bûd,** VIII, 18; **Bezlu'l-Mechûd,** XIII, 52.

[29] **Ebû Davud,** Edâhî, 15/2584; **Nesaî,** Dahâyâ, 19.

٢٥٨٧ـ (خ ط ـ **نافع مولى ابن عمر** رضي الله عنهما) : « أنه سمع ابنا لكعب بن مالك يُخبر ابنَ عمر: أن أباه أخبرهُ : أن جارية لهم كانت ترعى غَنما بالجُبَيل الذي بالسوق ، وهو بِسَلْعٍ - وقاله غير واحد بحذف الباء - فأبصَرَتْ بشاة منها موتا ، فكسَرت حجرا فذبحتْها، فقال لأهله : لا تأكُلوا حتى آتيَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فأسأله ،[أ]و أُرسل إليه من يسألُهُ ، فسألَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم [أو أرسَلَ] فأمَرَهُ بأكْلها». أخرجه البخاري، والموطأ.

2.587- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre, o, Kâ'b b. Mâlik'in oğlu, İbn Ömer'e şöyle anlatırken duymuş:

"Kendisine babası Kâ'b'ın haber verdiğine göre, câriyesi, Sûk'daki Cübeyl mevkiinde -ki orası Sil' denilen dağdır- koyunları otlatıyordu. Bir koyunun ölmek üzere olduğunu gördü, hemen bir taş kırarak keskin tarafı ile koyunu kesti. Kâ'b, ailesine; 'Rasûlullah'a (as) gidip sormadan veya sormak için O'na birini göndermeden onu yemeyin!' dedi. Hz. Peygamber'e sordu veya birini gönderdi, Hz. Peygamber de yemesini emretti."[30]

İZAH

Bu hadîs, zarurî hallerde bıçak dışındaki kesici aletlerle hayvanın kesilebileceğini ifade etmektedir.

Sil', Medine'nin kuzeybatısında bir dağ adıdır. **Cübeyl** de orada bir yer adıdır.[31]

٢٥٨٨ـ (ت ـ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) : « أن رجلا من قومه صاد أرنبا - أو ثنتَين ـ فذبحهما بمروة ، فتعلّقهما حتى أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فسأله ؟ فأمره بأكلهما». أخرجه الترمذي .

2.588- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre; "kabile efradından biri, bir veya iki tavşan avlamış, keskin bir taşla onları

---

30 **Buharî**, Zebâih, 18, 19; Vekâlet, 4; **Muvatta**, Zebâih, 2/4.

31 Bkz., **Mu'cemu'l-Buldan**, II, 127.

kesmiş ve Rasûlullah'a (as) gidip soruncaya kadar onlara dokunmamış, öylece asmıştı. Hz. Peygamber kendisine onları yemesini emretti."[32]

٢٥٨٩ــ (د س ــ محمد بن صفوان رضي الله عنه) قال : « صدتُ أرنبين، فذبحتُهما بمروة ، فسألتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك ؟ فأمرني بأكلهما».

أخرجه أبو داود، وقال في حديثه : محمد بن صفوان ، أو صفوان بن محمد، وأخرجه النسائي عن ابن صفوان.

2.589- Muhammed b. Safvân[33] şöyle dedi:

"İki adet tavşan avlamış ve onları keskin bir taşla kesmiştim. Bunu Rasûlullah'a (as) sordum, yememi emretti."[34]

٢٥٩٠ــ (ط د س ــ عطاء بن يسار رضي الله عنه) عن رجل من بني حارثة : « أنه كان يَرْعى لَقْحَة بشعب من شعاب أُحُد ، فرأى بها الموتَ ، فلم يَجد ما يَنحرُها به ، فأخذ وَتِدا، فَوَجأ به في لَبَّتها ، حتى أهراقَ دَمَها ، ثم أخبرَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فأمرهُ بأكلِهَا». أخرجه أبو داود . وأخرجه الموطأ ، وقال : « **فذكّاها بشِظاظ**».

وأخرجه النسائي عن عطاء ، عن أبي سعيد ، قال : « كان لرجل من الأنصار ناقة ترعى في قِبل أُحُد ، فعرض لها، فنحرها بوتد» قال أحدُ رواته : فقلت لزيد بن أسلم :«بوتد من خشب ، أو حديد ؟ قال: لا بل من خشب ، فأتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فأمره بأكلها».

2.590- Atâ b. Yesâr, Benî Hârise'den bir adamdan rivâyet ediyor:

---

[32] **Tirmizî**, Zebâih, 1/1472.

[33] **Ebû Merhab, Muhammed b. Safvân el-Ensârî**: Medîneli sahabîlerdendir. İsminin Safvân b. Muhammed olduğu da rivâyet edilmiştir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Kendisinden Şa'bî rivâyet eder. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[34] **Ebû Davud**, Edâhî, 15/2822; **Nesaî**, Dahâyâ, 19.

"Bu zat, sağmal bir deveyi Uhud civarında otlarken, birden devenin ölmek üzere olduğunu görür. Hayvanı kesecek bir alet de bulamaz; sivri bir kazık alır, devenin boynuna saplar ve böylece kanını akıtır. Sonra durumu Rasûlullah'a (as) haber verir, Hz. Peygamber de yemesini emreder."[35]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

Muvatta da; "onu küçük bir odunla kesti" diyerek tahric eder.

Nesaî ise Atâ ve Ebû Saîd tarîkıyla şöyle tahric eder:

"Ensardan bir adamın Uhud taraflarında otlattığı bir devesi vardı; deve hastalandı, adam deveyi sivri bir kazıkla boğazladı."

Râvîlerden biri der ki: "Zeyd b. Eslem'e; odundan mı, yoksa demirden bir kazık mı?" diye sordum. "Odundan bir kazık" dedi.

Sonra adam Hz. Peygamber'e gitti, Rasûlullah (as) da yemesini emretti."

٢٥٩١ـ (س ـ زيد بن ثابت رضي الله عنه) قال : « إن ذِئبا نَيَّبَ في شاة، فذبحوها بمروة ، فرخَّصَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم في أكلها». أخرجه النسائي .

2.591- Zeyd b. Sâbit'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir kurt, bir koyunu ısırmıştı. Koyunu hemen sivri bir taşla boğazladılar. Rasûlullah (as) koyunun yenmesine izin verdi."[36]

---

[35] **Muvatta**, Zebâih, 2/3; **Ebû Davud**, Edâhî, 15/2823; **Nesaî**, Dahâyâ, 19. **Muvatta** ve **Ebû Davud**'da mürsel olarak rivâyet edilen bu hadîsi **Nesaî** vasletmiştir.

[36] **Nesaî**, Dahâyâ, 18.

الفصل الرابع

فيما نُهِيَ عن أكله من الذّبائح

IV- YENMESİ YASAK OLAN KESİM ŞEKİLLERİ

٢٥٩٢ـ (خ ط د س ـ عائشة رضي الله عنها) قالت: « إن قوما قالوا لرسول الله صلى الله عليه وسلم: إن قوما يَأْتونَنا باللحم، لا نَدْري: أَذُكِرَ اسمُ الله عليه، أم لا؟ قال: سَمُّوا عليه أنتم وكُلوه، قالت: وكانوا حديثي عهد بالكفر». أخرجه البخاري.

وفي رواية الموطأ مرسلا عن عروة عن النبيصلى الله عليه وسلم ، وفيها : « إن ناسا من البادية يأتونَنا... كذا الحديث». قال مالك: وكان ذلك في أول الإسلام .

وفي رواية أبي داود أنهم قالوا «يا رسولَ الله إن قومنا حَديثو عهد بِكُفْرٍ يأتونا بلُحْمان..الحديث»

وأخرجه النسائي عن عائشة: « أن ناسا من الأعرابِ كانوا يَأْتونَا بلحم، لا ندري: أذُكِرَ اسمُ الله عليه، أم لا ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : اذكُروا اسمَ الله عليه وكُلُوا».

2.592- Hz. Âişe anlatıyor:

"Bir gurup insan, Rasûlullah'a (as) şöyle demişti:

"- İnsanlar bize bazen et getiriyorlar, ama hayvan kesilirken besmelenin çekilip çekilmediğini bilmiyoruz. Ne yapalım?"

"- Siz besmele çekin ve yeyin!" buyurdu.

O günler, insanların küfürden henüz yeni kurtuldukları günlerdi."[37]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

Muvatta'nın Urve ve Rasûlullah (as) tarîkıyla kaydettiği mürsel bir rivâyette; "çölden bazı insanlar bize geliyor..." ifadesi yer alır. Bu rivâyette Mâlik de; "Bu, İslâm'ın ilk dönemlerinde idi" der.

---

[37] **Buharî**, Sayd, 21; Buyû', 5; Tevhid, 13; **Muvatta**, Zebâih, 1/1; **Ebû Davud**, Edâhî, 19/2829; **Nesaî**, Dahâyâ, 39.

Ebû Davud'un rivâyetinde şu ifade yer alır:

Halk;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kavmimiz henüz küfürden yeni çıktı. Bize et getiriyorlar..." dediler.

Nesaî'nin Hz. Âişe'den rivâyeti de şöyledir:

"Bir kısım bedevî bize et getiriyorlardı. Kesilirken besmelenin çekilip çekilmediğini bilmiyorduk. Rasûlullah (as) buyurdu ki:

"-Siz besmele çekin ve yeyin!"

İZAH

Hadîste geçen **"olayın, İslâm'ın ilk dönemlerinde cereyan ettiği"** ifadesinden maksat, **Medîne** döneminin ilk yıllarıdır; ***"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanları yemeyin!"***[38] âyeti gelmeden önceki bir zaman kastedilmemiştir. Zaten hadîste besmeleden bahsedilmiş olması, olayın mezkûr âyetten sonra vuku bulduğunu gösterir.

HAYVAN BOĞAZLARKEN BESMELE ÇEKMEK

Burada asıl üzerinde durulması gereken konu, kesim anında veya hayvanı avlarken besmele çekmek meselesidir.

1- Bir kısım fukahaya göre **besmele farzdır.** Kasten terk edenin kestiği yenmez. **Hanefiler**'le **Mâlik** ve **Sevrî** bu kanâattedirler. Sahâbelerden de buna kail olanlar vardır. Hatta **Zâhiriler**, unutarak terk edilse dahi yenmeyeceğini söylerler.

2- **Şâfiîler** ve bir kısım ulemaya göre ise, **besmele sünnettir**. **Mâlik** ve **Ahmed**'in de bu kanâatte olduklarına dair rivâyetler vardır. Başka deliller meyanında izahına çalıştığımız hadîs de besmelenin sünnet olduğuna delil sayılır. Çünkü farz olsaydı, besmele çekilip çekilmediği şüpheli olan bir hayvanın yenilmesine izin verilmezdi. Nitekim Hz. Peygamber, kendiliğinden mi, yoksa biri tarafından mı öldürüldüğü bilinmeyen bir hayvanı yememiştir. Nitekim âyette de;

---

[38] En'am, 121.

"Ehl-i Kitabın yiyeceği size helaldir"[39] buyurulur. Ehl-i Kitabın besmele çekip çekmediği ise şüphelidir.

3- **İbn Ömer** ve **Zahirîler** unutarak bile olsa besmelesiz kesilen hayvanın haram olduğunu söylerler.

Netice olarak unutarak besmelenin terkinde mahzur yoktur. **Şafiîler** kasten terkinde bile mahzur görmezler. Önemli olan hayvanın Allah'tan başka birisi adına kesilmemiş olmasıdır.

Fıkıh kitaplarımızda bu mesele daha detaylı şekilde tartışılır.[40]

Hadîs daha çok, bütün tasarruflarda iyi niyetin esas alınmasını hükme bağlamaktadır. Müslümanların kestiklerinden şüphe edilmemesi, aşırı titizliğe gidilmemesi gerekir. Hayatta şüphenin sınırı yoktur. Her konuda şüpheyi esas almak, aşırı titiz davranmak, insanı sonu gelmez sıkıntılara ve zorluklara düşürür.

Bu rivâyet, eti yerken çekilecek besmelenin, keserken çekilmesi gereken besmelenin yerini tutacağı anlamına gelmez. Aksine Müslüman mutlaka besmele ile kesmiştir, binâenaleyh siz de besmele ile yeyin demektir.[41]

٢٥٩٣ــ (ط ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) : « سُئِلَ عن ذبائح نصارى العرب؟ فقال: لا بأْسَ بها ، وتلا هذه الآية : **{وَمَنْ يَتَوَلَّهُم مِنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ}** [المائدة: **٥١**]». أخرجه الموطأ.

2.593- Abdullah b. Abbas'a; Hıristiyan Arapların kestikleri soruldu. "Beis yoktur" dedi ve;

"Sizden kim onları dost edinirse, o da onlardandır"[42] âyetini okudu.[43]

---

[39] Mâide, 5.

[40] Hadîsin daha geniş izahı için bkz., **İbn Hacer**, IX, 551; **Evcezu'l-Mesâlik**, IX, 117.

[41] 2575 nolu hadîsin izahına da bakınız.

[42] Mâide, 51.

[43] **Muvatta**, Zebâih, 2/5.

İZAH

Bu hadîs mürseldir, çünkü râvîlerden **Sevr b. Zeyd ed-Deylî, İbn Abbas**'a yetişmemiştir.

Burada **İbn Abbas**'ın, **"ehl-i kitabın kestiklerini yemekte beis yoktur"** sözünün dayanağı, **"Ehl-i kitabın yiyeceği size helaldir"**[44] âyet-i kerimesidir. **İbn Abbas,** buradaki **"yiyecek"** lafzının âmm olduğu, **"kestikleri hayvanların"** da bu kapsama girdiği kanaatindedir. Bu, İslâm hukukçularının da ittifak ettiği bir hükümdür. Çünkü kitap ehli de, Allah'tan başkası adına hayvan kesmeyi helâl görmez.

İbn Abbas'ın işaret ettiği âyetin tamamı şöyledir:

"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin! Zira onlar, birbirinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse, o da onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimlere hidayet vermez."[45]

İbn Abbas'ın bu âyeti okumasının sebebi muhtemelen şudur:

Her ne kadar ehl-i kitabın kestiklerini yemek câiz ise de, bir Müslüman'ın onları dost edinmesi asla câiz değildir. Çünkü **"dostluk"** kavramında kalbî bir muhabbet söz konusudur. Kalbî alâka ise, ancak her din mensubunun kendi dindaşları ile kurulabilir.

Âyetin Hıristiyan Araplara işaret etmiş olması da muhtemeldir. Buna göre; Araplardan kim Yahudi ve Hıristiyanları dost edinir, onların ölçülerine, hayat tarzlarına ve dinlerine uyarsa, hükmen onlardan sayılır demektir. Dolayısıyla Hıristiyan Araplar, hakikatte onlardan olmasalar bile hükmen onlardan sayılırlar, binâenaleyh onların kestikleri de ehl-i kitabın kestikleri gibidir.[46]

٢٥٩٤ـــ (ط ـــ أبو مُرة مولى عقيل بن **أبي طالب** رضي الله عنه) : « سأل أبا هريرة عن شاة ذُبِحَتْ، فتحرَّك بعضُها؟ فأمره أن يأكلَها ، ثم سأل زيدَ بن ثابت، فقال : إن الميتة لَتَتَحَرَّكُ ؟ فنهاه عن ذلك». أخرجه الموطأ .

---

[44] Mâide, 5.

[45] Mâide, 51.

[46] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, IX, 131.

2.594- Akîl b. Ebî Tâlib'in âzâdlısı Ebû Murre[47], Ebû Hureyre'ye;

"- Boğazlanan bir hayvanda hareket görülürse durumu ne olur?" diye sormuş, Ebû Hureyre de, yemesini emretmiştir. Sonra aynı şeyi Zeyd b. Sâbit'e sormuş, Zeyd;

"- Ölmüş hayvanda da hareket görülür" diyerek yemesini menetmişti.[48]

İZAH

Burada hasta olan veya bir yerden düşüp ölmek üzere olan bir hayvanın durumu söz konusudur.

Kesim esnasında hayvanda bir hareket görülür, ayağını sallarsa **Ebû Hureyre**'ye göre canlı hükmündedir, eti yenir. **Zeyd b. Sâbit** ise canı çıktığı halde boğazlanan bir hayvanda da hareket görülebileceği, binâenaleyh kesilmeden önce hayvanın öldüğü zannı galipse etinin yenmeyeceği kanâatindedir. Ona göre hayvanın hareketi, ölçü olmamalıdır, çünkü boğazı tamamen kesildikten sonra bile hayvan bir müddet hareket eder.

Bu konuda ashab-ı kirâmın büyük çoğunluğu **Ebû Hureyre** gibi düşünür, **Zeyd b. Sâbit**'in sözüne itibar etmez.[49]

٢٥٩٥ــ (ت ــ **أبو الدرداء** رضي الله عنه) قال : « نَهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أَكل الْمُجَثَّمَةِ، وهي التي تُصبَرُ للنَّبْلِ ، وعن الخَلِيسَةِ ، وهي التي أخذها الذّئب، فاسْتُنقِذَتْ بعد اليأسِ منها». هكذا أخرجه رزين ، ولم أجده إلا في الترمذي إلى قوله: « تُصبَرُ للنَّبْلِ».

2.595- Ebu'd-Derdâ şöyle dedi:

---

[47] **Ebû Murre Mevlâ Akîl b. Ebî Talib el-Hâşimî:** Hicazlı tâbiîlerdendir. İsminin Mezîd veya Yezîd olduğuna dair farklı rivâyetler bulunmaktadır. Künyesiyle meşhurdur. Ümmü Hânî bint Ebî Tâlib veya Akîl b. Ebî Tâlib'in âzâdlısıdır. Sikadır, ama hadîsi azdır. Ebû Hureyre ve Amr b. el-Âs'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Seleme b. Dînâr ve Zeyd b. Eslem rivâyet etti. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[48] **Muvatta**, Zebâih, 3/7.

[49] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, IX, 137.

"Rasûlullah (as), *mücesseme*'nin, yani oklara hedef olarak dikilen hayvanın ve *halîse*'nin, yani kurdun kaptığı, ama sonradan ondan kurtarılan hayvanın yenilmesini yasakladı."[50]

RİVÂYETLER

Rezîn, bu hadîsi bu şekilde tahric etti. **Tirmizî'**de sadece ***mücesseme*** ile ilgili ibâreyi buldum, ***halîse*** ile ilgili ifadeyi bulamadım.[51]

İZAH

Mücesseme ve ***halîsa'***nın ne olduğu hadîste anlatılmaktadır.

Mücesseme'de iki yönlü bir yasaklama söz konusudur: Hem hayvanın bir yere bağlanıp nişangâh olarak kullanılması, hem de bu şekilde öldürülen hayvanın etinin yenmesi yasaktır, haramdır. Böyle bir uygulama hayvan için işkence, insan için de vahşettir. Hayvanların hedef tahtası olarak kullanılması, hiçbir şekilde meşru değildir. Bu, bir taraftan hayvana eziyettir, diğer yönden de insanın şefkat ve merhamet duygularını köreltir.

Halîsa'nın haram kılınmasının sebebi de, onun vahşi bir hayvan tarafından öldürülmesidir. Dolayısıyla vahşi hayvanların yakaladığı hayvanların eti yenilmez. Sadece av için hususi olarak yetiştirilmiş köpeklerin yakaladıkları müstesnâdır.

٢٥٩٦ــ (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « نَهَى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن مُعَاقَرَةِ الأعراب». وقد روي موقوفا عليه . أخرجه أبو داود.

2.596- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as) bedevîlerin cömertlik gösterisi için yaptıkları deve kesme yarışını yasakladı."[52]

---

[50] **Tirmizî**, Et'ıme, 1/1473.

[51] Halîse ile ilgili yasaklama **Tirmizî'**de bu hadîsin devamında **İrbâd b. Sâriye** rivâyetinde görülmektedir.

[52] **Ebû Davud**, Edâhî, 13/2820.

RİVÂYETLER

Bu hadîs, **İbn Abbas**'dan mevkuf bir senedle de rivâyet edilmiştir. Hadîsi **Ebû Davud** tahric etmiştir.

İZAH

"Muâkara", deve kesme yarışı anlamına gelen bir câhiliyyet adetidir. Câhiliye döneminde bazen cömertlik gösterisi için de yarış yapılırdı. İki kişi, kimin daha cömert olduğunu ispat için sahip oldukları develeri kesmeye koyulur, nihayet birinin develeri biter, âciz kalır ve öbürü de yarışı kazanmış olurdu.

Burada ana gâye, riyâ ve gösteriştir, Allah rızası değildir. Dolayısıyla böyle bir kesim şekli, Allah'tan başkası adına yapılan kesimlere benzemektedir. Burada ayrıca hayvanların amaçsız telefi de söz konusudur. İslâm gösterişe mebnî, amaçsız olarak hayvanların telefini kabul etmez. Bu yolla kesilen hayvanların eti tartışmalıdır. Çoğunluğa göre yenilmemelidir.

Hattabî, kralların, Devlet Başkanlarının herhangi bir şehre gelmeleri şerefine kesilen hayvanları da bu kapsamda mütalaa etmektedir.[53]

٢٥٩٧ـ (محمد بن شهاب الزهري رحمه الله) قال: «لا بأس بذبيحة نصارى العَرَب، قال: فَإِنْ سَمِعْتَهُ يُسمِّي لِغَيْرِ اللهِ فلا تأْكُلْ وَإِن لم تَسْمَعْهُ فقد أحَلَهُ اللهُ وعلِمَ كفرَهم». ويُذكر عن عليّ نحوهُ. أخرجه.

2.597- Muhammed b. Şihab ez-Zührî şöyle dedi:

"Hıristiyan Arapların kestiklerini (yemekte) beis yoktur. Eğer onların, Allah'tan başka biri adına kestiklerini duyarsan, yeme; çünkü Yüce Allah onların kâfir olduklarını bildiği halde kestiklerini helal kılmıştır."[54]

---

[53] Bkz., **Bezlu'l-Mechûd**, XIII, 50; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 16.

[54] **Hz. Ali**'den de bu manada bir söz rivâyet edilmiştir. Yukarıdaki rivâyeti, **Rezîn** tahric etmiştir. Müellif işaret etmemekle birlikte, **Buharî**, Zebâih, 22'de, bâb başlığında rivâyet edilmektedir.

İZAH

Kitab ehlinin, hayvanlarını Allah adına kesmeleri esastır, şeriatlarının gereği budur. Müslüman da bu esası göz önüne alarak onların kestiğini yiyebilir. Bu konuda **"Kitab ehlinin yiyeceği size helâl olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir"**[55] âyeti de delildir. Âyetteki **"yiyecekleri"** lafzı ile kestikleri kastedilmiştir.

Buna göre ehl-i kitabın kestikleri Müslümanlara helâldir. Çünkü esas itibariyle onlar da ibadeti Allah için yaparlar.

---

55 Mâide, 5.

<u>*(ذ) "zal" harfi:*</u>

الكتاب الثالث

في ذَمّ الدُّنيا و ذَمّ أماكنَ من الأرض

الكتاب الثالث

في ذمِّ الدُّنيا و ذمِّ أماكنَ من الأرض

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في ذم الدنيا

41- DÜNYANIN VE BAZI YERLERİN ZEMMİ

I- DÜNYANIN ZEMMİ

٢٥٩٨ـــ (خ م س ـــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : جلس رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على المِنْبَرِ ، وجلسنا حوْلَهُ ، فقال : « **إن مِمّا أخافُ عليكم بَعدي : ما يُفتَحُ عليكُم من زَهرَةِ الدنيا وزينَتِها** » ، فقال رجلٌ : أوَ يَأتِي الخيرُ بالشَّرِّ يا رسولَ الله ؟ قال : فسكتَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فقيل [له] : ما شأنُكَ تُكَلِّمُ رسولَ الله ، ولا يُكَلِّمُكَ ؟ قال : ورُئِينا أنَّهُ يُنزَلُ عليه، فأفَاقَ يَمسَحُ عنه الرُّحَضَاءَ ، وقال : أين هذا السائلُ؟ - وكأنه حَمِدَهُ - فقال : إنَّهُ لا يأتِي الخيرُ بالشرِّ - وفي رواية : فقال: **أينَ السائِلُ آنفا ؟ أوَخيرٌ هوَ ؟** - ثلاثا- **إن الخير لا يأتِي إلا بالخير**- وإن مما يُنْبِتُ الربيعُ يَقْتُلُ حَبَطًا أو يُلِمُّ، إلا آكِلَةَ الْخَضِرِ ، فإنها أكلت، حتى إذا امْتَدَّتْ خاصِرَتاها استقبلت عيْنَ الشمس ، فَثَلَطَتْ وبالَت، ثم رَتَعَتْ ، وإن هذا المال خَضِرٌ حُلْوٌ، وَنِعْمَ صاحبُ المُسْلم هو ، لمن أعطى منه المسكينَ واليتيم وابنَ السبيل - أو كما قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم - « **وإن من يأخُذُهُ بغير حقه كالذي يأكل ولا يشبع ، ويكون عليه شهيدا يوم القيامة**».

وفي رواية : « **إن أخْوَفَ ما أخافُ عليكم ما يُخرِجُ الله لكم من زَهرةِ الدنيا**، قالوا : وما زهرةُ الدنيا يا رسولَ الله ؟ قال: **بَركاتُ الأرض** ... وذكر الحديث، وفي آخره : **فمن أخذه بحقه ، ووضعه في حقه فَنِعْمَ المعونةُ هو ، ومن أخذه بغير حقه كان كالذي يأكل ولا**

يشبع». أخرجه البخاري، ومسلم . وفي رواية أخرى لمسلم بنحوه ، وأخرجه النسائي مثلهما

2.598- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Rasûlullah (as) minbere çıktı, biz de minberin etrafında oturmuştuk. Buyurdu ki:

"Benden sonra, dünyanın bütün süs ve güzellikleriyle size açılmasından, sizin adınıza korkuyorum."

Bir adam söz alıp;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; hayır, kötülük mü getirecek?" diye sordu.

Rasûlullah (as) sustu. Bazıları adama;

"- Rasûlullah (as) seni muhatap almadığı halde, sana ne oluyor ki, sözünü kesip O'nunla konuşuyorsun?" diye çıkıştılar. Sonra hâlinden kendisine vahiy geldiğini anladık. Bir müddet sonra vahiy hali geçti, yüzündeki terleri sildi ve;

"- Nerde o soruyu soran?" dedi. (Ses tonundan) sanki adamı takdir ettiği anlaşılıyordu. Buyurdu ki:

"- Şüphesiz hayır, kötülük getirmez."

(Bir rivâyette; "**Nerde az önce soran?"** demiş, üç defa; **"o** (yani mal) **hayır mıdır ki?"** diye tekrarlamış ve ; **"hayır, asla hayırdan başka bir şey getirmez"** buyurmuş)

Sonra şöyle devam etti:

"Bahar bazen canlıları çatlatarak öldürür veya ölüme yaklaştırır. Yalnız yeşil ot yiyenlere bir şey olmaz. Çünkü onlar, yeyip karınları doyunca güneşe karşı durur, geviş getirir, defi hacet yapar, sonra tekrar yayılırlar. Şüphesiz ki mal sevilir, tatlıdır. Fakire, yetime ve yolcuya ikram eden Müslüman mal sahibi, ne iyi adamdır!.. Malı haksızlıkla ele geçiren insan, yiyen ama doymayan adam gibidir. Kıyâmet günü bu mal, sahibine aleyhte şahitlik yapacaktır."[1]

RİVÂYETLER

---

1 **Buharî**, Zekât, 47; Cuma, 28; Cihâd, 37; Rikak, 7; **Müslim**, Zekât, 41/121; **Nesaî**, Zekât, 81.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Sizin adınıza en çok korktuğum şey, Allah'ın, dünyanın güzelliklerini önünüze sermesidir."

Dediler ki:

"- Dünyanın güzellikleri nedir, ey Allah'ın Rasûlü?"

"- Yeryüzünün bereketleri..." buyurdu.

Sonra hadîs aynı minval üzere rivâyet edilir, yalnız son tarafı şöyledir:

"O malı hakkıyla alan ve hakkı olan yere koyan, ne güzel nimetlenmiş insandır!.. Haksız iktisâb eden ise, yiyen ama doymayan adam gibidir."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

Müslim'in başka bir rivâyeti daha vardır, o da ilki gibidir.

Nesaî'nin rivâyeti de aynıdır.

İZAH

Hadîste insanın dünyevî menfaatlere karşı tutumu temsilî ifadelerle belirtilmektedir.

1-Bazıları mal toplamak konusunda ihtirasla hareket ederler. Bu hal, onlar için felakettir. **"Bahar, bazen canlıları çatlatarak öldürür veya ölüme yaklaştırır"** cümlesiyle bu tip insanlar kastedilmiştir. Onlar helâl-haram, haklı-haksız ayırımı yapmadan ne pahasına olursa olsun mal toplarlar. Tıpkı baharda bulduğu bitkilerin tamamını yiyen, bu yüzden çatlayıp ölen veya nerdeyse ölecek hale gelen hayvanlar gibi... Onlar da aşırı mal hırsı yüzünden hem âhirette, hem dünyada felaketlere ve belalara uğrayacaklardır.

2-Mal toplamak konusunda ifrattan kaçıp mutedil davrananlar: **"Yeşil ot yiyenlere bir şey olmaz"** cümlesiyle bu tip insanlara işaret edilmiştir. Yeşillik, her yerde ve her zaman bulunabilen bir bitki değildir. Böyle biri her yerde, her bulduğunu yemez. Yemek için belli nitelikler arar, seçkincidir. Aradığı niteliklerin başında da helâl olması gelir. Hırslarının peşinden gitmezler. Neticede işin vebâlinden de kurtulurlar.

"Malın, kıyâmette sahibinin aleyhine şahitlik yapacağı" cümlesi, mecazî olabileceği gibi, müvekkel bir meleğin şahitlik yapması veya Allah'ın o malı konuşturması şeklinde hakiki manada kullanılması da muhtemeldir.

"Malda hayır mı olur ki?" cümlesi inkârî manada kullanılmıştır, yani hayır yoktur demektir. Ancak bununla, öldüren ve zarar veren mal kastedilmiştir. Yoksa bizzat malın kendisinin kötü olduğu kastedilmiştir. Malın felâket sebebi olması ya haksız iktisâbından, ya da malda Allah'ın irâdesine uygun tasarrufta bulunmamaktandır.[2]

İSLÂMIN DÜNYAYA BAKIŞI

Bütün evreni ve evrendeki bütün varlıkları yaratan Allah'tır. Yüce Allah, içinde yaşadığımız dünyayı, varlıklar içersinden özellikle insan cinsi için yaratmıştır. Bütün güzellikleri ve nimetleri ile dünya insan içindir.

Dünya insan içindir, ama insan cinsi içersinde de özellikle inanan insan içindir. Dünyanın yaratılışındaki asıl gâyenin insan olduğunu, ama özellikle de inanan insan olduğunu ifade eden pek çok âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf vardır. **A'râf** sûresinde şöyle buyurulmaktadır:

"De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı zinetleri, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş? De ki: Bunlar dünya hayatında iman eden insanlar içindir? Âhiret gününde ise onlar yalnız ve yalnız mü'minlere aittir."[3]

Müslim'in rivâyet ettiği bir hadîste de; **"Yeryüzünde *'Allah! Allah!...'* diyen insan var oldukça kıyâmet kopmayacaktır"**[4] buyurularak asıl gâyenin **"inanan insan"** olduğu ifade edilir.

Gâye varlık mü'min olmakla birlikte, bu durum, kâfirlerin de dünyadan yararlanmalarının en tabiî hakları olduğu gerçeğine de asla aykırı görülmemelidir. Çünkü dünyanın esas yaratılış gâyesi mutlak olarak insandır.

---

[2] Bkz., **İbn Hacer**, XI, 251.

[3] A'raf, 32.

[4] **Müslim**, İman, 234; **Tirmizî**, Fiten, 35.

Dünya insan için, özellikle de inanan insan için yaratılmış olmasına rağmen, çeşitli âyet ve hadîslerde dünyanın değersizliği ve geçiciliği vurgulanmakta, dünyaya bağlanmamak gerektiği üzerinde ısrarla durulmaktadır.

Bu ifadeler, asla mutlak olarak dünyanın terki anlamında değildir. Bu sözlerin amacı başkadır.

Her şeyden önce insan yaratılışı itibariyle muhteristir, menfaatine düşkündür. Lükse, servete, uzun yaşamaya ve nefsî arzulara meyyâldir. Dünyanın zevk ve nimetleri insanı cezbeder, onu dünyaya bağlar.

Eğer insan iradesini iyi kullanmazsa, bir tarafta dünyanın çekiciliği, öte yanda insanın dünyevî zevklere karşı olan fıtrî meyli onu zulme ve haksızlığa sevk edebilir. İsyana, inkâra götürebilir. Öyleyse bunun dengelenmesi, itidal çizgisinde tutulması gerekir. İşte âyet ve hadîslerin amacı, insanı dengede ve itidal çizgisinde tutmaktır, dünyayı terk etmesini sağlamak değildir.

Kaldı ki, dünya fânidir, yokluğa mahkûmdur. Âhiret ise ebedîdir. Dünyanın değersizliğini ifade eden âyet ve hadîsler, biraz da âhiretle mukayese edildiğinde hiçbir önemi olmadığı mânasında anlaşılmalıdır.

Maksat, fâni dahi olsa asla dünyayı terk etmek değildir. İslâm, intiharı yasaklayan, hatta ölümü temenni etmeyi bile hoş görmeyen bir dindir. Öyleyse amaç; fâni olanı değil, ebedî olanı tercih etmek, ama fâni olanın da hakkını vermek olmalıdır. Zira ebedî olana da, fâni olandan gidilmektedir. Dünyaya tapmayalım derken, Allah'ın lütuflarını reddetmek gibi bir çıkmaza da girmemek gerekir.

٢٥٩٩ـــ (م س ـــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : «**إِن الدنيا حُلْوةٌ خَضِرَة، وإن الله مُستَخْلِفُكم فيها ، فناظِرٌ كيف تعملون ؟ فاتَّقُوا الدنيا، واتَّقوا النساء**».

زاد في روايةٍ : « **فإنَّ أولَ فِتْنَةِ بني إسرائيل كانت في** النساء.» أخرجه مسلم .

وعند النسائي : « **فما تركت بعدي فتنة أضرَّ على الرِّجالِ من النساء**».

2.599- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki dünya tatlıdır, hoştur. Yüce Allah sizi dünyaya hâkim kılacak ve nasıl hareket edeceğinize bakacaktır. Binaenaleyh dünyadan sakının!.. Kadınlardan da sakının!.."[5]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"İsrâil oğullarının ilk fitnesi, kadın yüzündendir"** denir.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Nesaî'de ise; **"Benden sonra erkeklere, kadınlardan daha zararlı bir fitne** (sebebi) **bırakmadım"** şeklindedir.

İZAH

Kadının fitne olduğu ifadesi, bizzat kadının kendisinin fitne olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Erkeklerin kadına düşkün olmaları ve her türlü ahlâkî ve dinî kayıtlardan da sıyrılmaları neticesinde kadın yüzünden fitne ve fesat çıkarmaları şeklinde anlamak yerinde olur. Kadının bizatihi kendisi fitne değil, fitne çıkmasına alet edilmiş, vasıta kılınmış olur.

٢٦٠٠ـ (خ ـ إبراهيم بن عبد الرحمن رحمه الله) قال : « أُتيَ عبدُ الرحمن ابنُ عوف بطعام، وكان صائما ، فقال : قُتِلَ مُصْعَب بنُ عُمَيرٍ وهو خيرٌ مني، فكُفِّنَ في بُرْدَة: إن غُطّيَ رأسُه بَدَتْ رجلاه ، وإن غُطّي رجلاه بَدَا رأسُه، وقُتِلَ حمزةُ، وهو خيرٌ مني – ورُوي : أَو رجلٌ آخرُ ، شَكَّ إبراهيم – فلم يُوجد ما يُكفَّنُ به، إلا بُرْدَة، ثم بُسطَ لنا من الدنيا ما بُسط – أو قال: أُعطِينا من الدنيا ما أُعطينا – وقد خشيتُ أن يكون قد عُجِّلَتْ لنا طيِّباتنا في حياتنا الدنيا، ثم جعل يبكي، حتى ترك الطعام». أخرجه البخاري.

2.600- İbrahim b. Abdurrahman anlatıyor:

---

[5] **Müslim**, Zikir, 26/99; **Nesaî**, Fiten, 26.

"Abdurrahman b. Avf oruçlu iken, kendisine yemek getirildi. Şunları söyledi:

"Mus'ab b. Umeyr[6], benden hayırlı olduğu halde şehid edilmiş ve başı örtülünce ayakları açıkta kalan, ayakları örtülünce de başı açıkta kalan bir bezle kefenlenmişti. Hz. Hamza (veya bir başka adam dedi, râvî İbrahim şüphe etti) şehid edilmiş; benden daha hayırlı olduğu halde kefenlenmesi için bir bürdeden başka bir şey bulunamamıştı. Sonra dünya bize alabildiğine açıldı (veya dünya bize verildikçe verildi dedi). Ben, bize verilecek bütün güzelliklerin şu dünya hayatımızda hemen verilmiş olmasından korkuyorum."

Sonra ağlamaya başladı ve yemeğe elini sürmedi."[7]

İZAH

Mus'ab b. Umeyr, İslâm'a ilk girenlerden ve **Medîne**'ye ilk hicret edenlerdendir. Hz. Peygamber henüz **Medîne**'ye teşrif etmeden oraya gitmiş ve halka hem öğretmenlik, hem imamlık yapmıştı. **Mus'ab, Uhud**'da şehid düşmüştü.

Hz. Hamza da **Uhud**'da şehid edilmişti.

Olayı anlatan **Abdurrahman b. Avf,** sağlığında cennetle müjdelenen on sahâbeden biridir. Kendisi dünyevî nimetlere ermenin, uhrevî mükâfata engel olacağından endişe etmektedir. Çünkü insana, yaptığı iyiliklerinin karşılığı dünyada verilirse, artık

---

[6] **Ebû Abdullah Mus'ab b. Umeyr b. Hâşim b. Abdimenâf el-Kuraşî el-Abderî**: Mekkeli büyük sahabîlerdendir. Hz. Peygamber Dâru'l-Erkam'a girmeden önce İslâm'ı kabul etmişti. Kabilesinden korkarak müslümanlığını gizlemişti; duyulduğunda kendisini hapsettiler. Eziyetlere maruz kaldı. Bu yüzden birinci **Habeşistan** hicretine katıldı. Sonra tekrar Mekke'ye döndü. Hz. Peygamber onu ikinci **Akabe** bîatından sonra öğretmen olarak **Medîne**'ye gönderdi. Rasûlullah (as.) henüz **Medîne**'ye gitmeden, ilk cumayı orada Mus'ab kıldırdı. Câhiliye döneminde büyük bir refah için idi, ama İslâm'a girdikten sonra kendini zühde vermişti. **Bedir** ve **Uhud** savaşınlarıa katılmış, **Uhud**'da kırk yaşında olduğu halde şehîd edilmişti. Onu kefenleyecek bir bez bulunamadığı için kendi bürdesiyle örtülmüş, ama o da vücudunu örtmeye yetmemişti; başı örtülünce ayakları, ayakları örtülünce başı açıkta kalıyordu. Neticede başı örtüldü, ayakları da izhir otu ile kapatıldı. Hakkında; ***"Allah'a verdikleri sözde duran insanlar vardır"*** âyeti (Ahzâb, 23) onun hakkında nâzil olmuştu.

[7] **Buharî**, Cenâiz, 26, 27; Meğazî, 17.

onun âhirette Allah'tan isteyeceği bir şey kalmayacak diye korkmaktadır.

Halbuki mü'min Allah'tan hem dünyanın bütün güzelliklerini, hem de âhiretin bütün güzelliklerini istemek durumundadır. Zirâ Yüce Allah, kullarına, dünya ve âhiretin güzelliklerini istemelerini öğretmektedir:

"ربّنا آتنا في الدّنْيا حَسَنَةً وفي الآخرَة حَسَنة و قنا عَذابَ النّار"

"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da güzellikler ver, âhirette de güzellikler ver. Bizi cehennem azabından koru!"[8]

Ayrıca mü'minin dünyada çektiği sıkıntılar da, onu günahlardan temizleyici bir özelliğe sahiptir. Bu da Allah'ın mü'minlere bir ikramıdır. Şöyle buyurulur:

"Onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa duçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere ayak basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları karşılığında kendilerine mutlaka tam bir salih amel yazılır. Allah, iyilerin mükâfatını zayi etmez. Allah onları, yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her harcama ve kat ettikleri her vâdi için onların lehine sevap yazar."[9]

٢٦٠١ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «الدُّنيا مَلعُونَةٌ ، مَلْعُون ما فيها ، إلا ذكرُ الله ، وما والاهُ ، وعالمٌ ، ومتعَلِّمٌ».

أخرجه الترمذي.

2.601- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûllullah'ın (as) şöyle buyurduğunu duydum:

"Allah'ın zikri, O'nun sevdikleri, âlimler ve öğrenciler hariç dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur."[10]

---

[8] Bakara, 201.

[9] Tevbe, 120-121.

[10] **Tirmizî**, Zühd, 14/2322.

İZAH

"O'nun sevdikleri" diye tercüme ettiğimiz cümleden maksat, Allah'ın sevdiği hayırlı amellerdir. Yahut Allah'ın sevdiği kişiler, Allah dostlarıdır. Buna göre dünya; Allah'ın zikri, Allah'ın sevdikleri, bir de âlimler ve öğrenciler hariç, her şey mel'undur.

"Mel'un=lanete uğramış" sözü ile, mezmûm olduğu, övgüye değer bir tarafının olmadığı ifade edilmektedir. Yahut "**metrûk**" manasına hamledilir. Buna göre dünya, Peygamberler ve salih kişiler tarafından terk edilir, değer verilmez. Ebedî hayatın sürekli nimetleri yanında sözü bile edilmez demektir.

Bir başka manaya göre de dünyevî hazlar nefse hoş geldiği ve bu yüzden insanı kulluktan alıkoyduğu, nefsinin esiri yaptığı, ebedî hayatına zarar verdiği için mel'undur, lanete müstahaktır.

Kalıcı olan, hem dünyada ve hem de âhirette insana mutluluklar ve güzellikler kazandıran Allah'ın zikridir. O'nun sevdikleri işlerdir ve bir de ilmî faaliyetlerdir.[11]

٢٦٠٢ــ (م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الدنيا سجنُ المؤمن ، وجنّةُ الكافر». أخرجه مسلم ، والترمذي.

2.602- Ebû Hureyre anlatıyor:

Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Dünya mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir."[12]

İZAH

Dünyanın mü'minlere zindan ve hapishane mesabesinde olması, konulan bir takım yasaklar yüzünden çeşitli zevklerden ve lezzetlerden mahrum olması demektir. Her istediğini yapamamasıdır. Çeşitli ölçüler ve kayıtlarla sınırlı olmasıdır. Ayrıca fazla olarak yorucu bazı ibadetleri yapmak zorunda olmasıdır.

---

[11] Bkz., **Ârıza**, VI, 613.

[12] **Müslim**, Zühd, 1; **Tirmizî**, Zühd, 16/2324.

Dünyada bu hayatı yaşayan mü'min, ölünce rahata kavuşur. Her türlü kayıttan kurtulur. Üstelik Allah'ın hiç tükenmeyen ebedî nimetlerine ulaşır. Bu itibarla dünyanın mü'mine zindan olması, biraz da âhiretin ebedî güzelliklerine kıyâsendir.

Dünyanın kâfire cennet olması da, onun hiç bir sınır tanımadan dünyevî bütün zevkleri ve lezzetleri tadabilmesi, her şeyden âzâde hareket edebilmesi, yorucu kulluk görevleri ile ilgilenmemesidir. Onun dünyası, âhiretteki felâketi ile mukayese edildiğinde gerçekten cennet mesabesindedir.

Hâsılı mü'min dünyada haramlar ve yasaklarla kuşatıldığı için sanki hapishanede gibidir, kâfir ise tam tersine bir serbestlik içindedir.

٢٦٠٣ـ (أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
«حُبُّ الدنيا رأسُ كلِّ خطيئة، وحبُّكَ الشيءَ يُعمي أو يُصِمُّ».أخرجه...

2.603- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Dünya sevgisi, her çeşit hatanın başıdır. Bir şeye karşı olan sevgin, seni kör ve sağır eder."[13]

İZAH

Hadîsin ilk cümlesi **Hasan el-Basrî** tarafından mürsel olarak rivâyet edilmiştir.

Realite olarak her iki cümlenin de mana itibariyle gerçeği ifâde ettiği şüphesizdir. Dünya sevgisi eğer aşırıya varırsa, bunun insanı hataya sevk etmesi kaçınılmazdır. Geçmiş milletlerin küfür ve isyanlarında esas sâik, aşırı dünya sevgisidir.

Dünya sevgisi, her insanda fıtrî bir duygudur. **Hz. Âdem**'le **Havva**'nın da, dünyada ebedî hayatı aradıkları, Kur'an-ı Kerim'de belirtilmektedir. Dünya sevgisinin varlığı da, dünya hayatının devamı için zarûrîdir. Medeniyetler ve insanlığın gelişimi de buna

---

[13] Musannıfın, kaynağına işaret etmediği bu hadîsin ilk cümlesi, **Beyhakî**, ***Şuabu'l-İman***, hadîs no: 10501'de; ikinci cümlesi ise **Ebû Davud**, Edeb, 116/5130'dadır.

bağlıdır. Ancak bunun itidal sınırını aşmaması, hak ve adaleti unutturacak bir seviyeye varmaması gerekir.

Hadîsin ikinci cümlesi **Ebû Davud**'da zayıf bir senedle tahric edilmiştir. **İbnu'l-Cevzî** ve **Sağânî** ise onu *Mezuat*'larına almışlardır. Her ne kadar hadîsin râvîlerinden **Bakıyye** ve **İbn Ebî Meryem** muhaddisler nazarında zayıf iseler de hadîs uyduran kişilerden değildirler. **Irakî** de bu rivâyetin mevzu olduğunu söyleyenleri eleştirmiş, mevzu bir yana onun aşırı zayıf da olmadığını, hatta hasen olduğunu söylemiştir.[14]

٢٦٠٤ـ (ت) عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « دخلتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم، وقد نام على رُمَالِ حَصيرٍ ، وقد أثَّرَ في جنبه ، فقلنا: يا رسولَ الله، لو اتَّخَذنَا لك وِطاء تَجْعلُهُ بينك وبين الحَصيرِ ، يَقيكَ منه ؟ فقال: **مالي وللدنيا، ما أنا والدنيا إلا كَرَاكِبٍ استَظَلَّ تحت شجرة ، ثم راحَ وتَركها**». أخرجه الترمذي .

ولم أجد في كتابه قوله : « **وِطَاء تجعله**» إلى قوله : « **منه**» وهي في كتاب رزين.

2.604- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as) yanına vardım; kendileri hasır bir örgü üzerinde uyuyorlardı. Hasır, vücudunda iz bırakmıştı. Dedik ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; hasırın üstüne sermek üzere size bir örtü bulsak!.. Örtü, sizi hasırın sertliğinden korurdu."

Şu cevabı verdi:

"- Dünyadan bana ne!.. Dünya ile benim ilgim, bir ağacın altında gölgelenmek için oyalanan, sonra da orayı terk edip giden bir yolcu kadardır."[15]

İZAH

Hadîste anlatılan durum, şüphesiz Peygamber ahlâkının tezâhürüdür. Ana gaye de insanların dünyaya olan aşırı meyil ve

---

[14] Bkz., **Şevkânî**, ***Fevâidu'l-Mecmûa***, 255.

[15] **Tirmizî**, Zühd, 44/2377. "**Örtü, sizi hasırın sertliğinden kurtarır**" cümlesi **Tirmizî**'de yoktur, **Rezîn**'in ilavesidir.

hırslarını kırmak, itidale çevirmektir. Bu derece yüksek bir ahlâk ile insanlar sorumlu tutulamaz.

٢٦٠٥ــ (م د ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما): «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم مرّ بالسُّوق داخلا من بعض العَوَالي، والناس كَنَفَتَيْه ، فمرَّ بجَدْيٍ أَسَكَّ مَيِّت ، فتناوله وأخذ بأذنه ، ثم قال : **أيُّكم يُحبُّ أنَّ هذا له بدرهم ؟** قالوا : ما نُحب أنَّه لنا بشيء، ما نصنع به ؟ إنه لو كان حيًا كان عيبا فيه أنَّهُ أسَكُّ. قال: **فوالله لَلدُّنيا أَهْوَنُ على الله من هذا عليكم**». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود - إلى قوله ــ: «**أيُّكم يُحبُّ هذا له ؟**» ثم قال: ...وذكر الحديث ثم قال : « **صلى ولم يَمسّ ماء**».

هكذا أخرجه أبو داود، وزاد فيه رزين : «**ولو كانت الدنيا تَعْدِلُ عند الله جَنَاح بعوضة ما سَقى كافرا منها شَربة ماء**».

2.605- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Rasûlullah (as), yanında insanlar olduğu halde Medîne'nin üst tarafından pazar yerine gitmişti. Orada kulakları kesilmiş (ölü) bir keçi yavrusu gördü, ona yaklaştı, kulağını tuttu ve;

"- Hanginiz bunu bir dirheme alır?" dedi.

"- Bizim ona verecek paramız yok. Onu ne yapalım? O canlı bile olsa, ayıplı bir hayvandır, çünkü kulakları kesilmiştir" dediler.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"- Vallahi Allah katında dünya, sizin gözünüzdeki şu leşten daha değersizdir."[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud ise, Hz. Peygamber'in ilk cümlesine kadar olan bölümünü tahric etti ve; **"sonra hadîsi zikretti" dedi. Sonra da; "Rasûlullah (as) suya dokunmadan namaz kıldı" diye ekledi.**

---

[16] **Müslim**, Zühd, 2; **Ebû Davud**, Taharet, 74/186.

Rezîn de; **"Allah katında dünyanın, sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı, ondan kâfire bir damla su bile içirmezdi"** cümlesini ilave etti.

٢٦٠٦ـــ (ت ــ المستورد بن شداد رضي الله عنه) قال : « كنتُ مع الرَّكْبِ الذين وقفوا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم على السَّخْلَة الميتة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أتَرَوْنَ هذه هَانَتْ على أهلِها حين ألْقَوْهَا** ؟ قالوا : مِنْ هَوانِها ألْقَوْهَا يا رسول الله ، قال : **فالدنيا أهْوَنُ على الله من هذه على أهلِها**». أخرجه الترمذي .

2.606- el-Müstevrid b. Şeddâd[17] anlatıyor:

"Ölmüş bir keçi yavrusunun başında Rasûlullah'la (as) birlikte duran bir gurubun içinde bulunuyordum. Hz. Peygamber dedi ki:

"- Şunu görüyor musunuz? Attıklarına göre sahipleri nezdinde herhalde çok değersiz olmalı."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; değersiz olduğu için onu attılar" dediler. O zaman buyurdu ki:

"Dünyanın değeri, bu hayvanın, sahibi nezdindeki değerinden daha azdır."[18]

İZAH

Dünyanın değersiz olduğu ifadesini; ebedî hayata nispetle dünyanın fâni ve geçici olduğu kadar, insanların dünyaya olan aşırı bağlılıklarını ve hırslarını kırmak amacı da göz önünde bulundurarak anlamağa çalışmalıdır.

Bu hadîsin râvîlerinden Mücâlid b. Saîd, rivâyette kuvvetli biri değildir, ancak hadîsi te'yîd eden sahîh rivâyetler bulunmaktadır. Bu durumda hadîs, hasendir.

---

[17] **el-Müstevrid b. Şeddâd b. Amr el-Fihrî el-Kuraşî el-Mekkî el-Kûfî**: ö. 45/665. Sahabîdir; Hz. Peygamber'in vefatı sırasında henüz çocuk yaşta idi, ama Rasûlullah'ı (as.) görmüş ve O'nu dinlemiştir. Babası da sahabî idi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra önce **Kûfe**'ye, sonra **Mısır**'a yerleşti. **İskenderiye**'de vefat etti. Hz. Peygamber'den sekiz hadîs rivâyet etti. Kendisinden Kays b. Ebî Hâzim ve Ebû Abdurrahman el-Hubullî rivâyet etti.

[18] **Tirmizî**, Zühd, 13/2321.

٢٦٠٧ـ (م ت ـ قيس بن أبي حازم رحمه الله) قال: سمعتُ مُستَوْرِداً، أخا بني فِهْرٍ، وهو يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «ما الدنيا في الآخرة إلاّ مثلُ ما يَجْعَلُ أحدُكم إصبعَه هذه ـ و أشار يحيى [بن سعيد] بالسّبابة ـ في اليمّ، فلْيَنْظرْ بمَ ترْجع. أخرجه الترمذي .

2.607- Kays b. Ebî Hâzim anlatıyor:

"Benû Fihr'in kardeşi Müstevrid'in; "Rasûlullah (as) şöyle buyurdu" diyerek rivâyet ettiğini duydum:

"Âhirette dünyanın (değeri), **ancak sizden birinin şu parmağını** -Yahya b. Saîd işaret parmağını gösterdi- **denize daldırdığında** (çıkardığı su) **kadardır. Baksın bakalım, ne kadar su çıkarabilmiş?"**[19]

٢٦٠٨ـ (ت ـ سهل بن سعد رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «لو كَانت الدُّنيا تَعْدلُ عند الله جَناحَ بَعُوضَةٍ ما سقَى كافراً منها شَرْبَةً». أخرجه الترمذي.

2.608- Sehl b. Sa'd, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Allah katında dünyanın, sivri sineğin kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire ondan bir yudum sı bile içirmezdi."[20]

٢٦٠٩ـ (ت ـ قتادة بن النعمان رضي الله عنه) أنّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «إذا أحَبَّ الله عبداً حَماهُ الدُّنيا ، كما يظَلُّ أحدُكم يَحمي سَقيمَهُ الماءَ». أخرجه الترمذي.

2.609- Katâde b. Numan'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

---

[19] **Müslim**, Cennet, 14/55; **Tirmizî**, Zühd, 15/2323.

[20] **Tirmizî**, Zühd, 13/2320.

"Allah bir kulu sevince, onu dünyadan korur; tıpkı sizin hastayı sudan koruduğunuz gibi."[21]

İZAH

Su, hakikatte kötü ve zararlı bir madde değil, aksine yaşayabilmek için en hayatî maddedir. Buna rağmen, bazen hastalar için öldürücü de olabilmektedir. Dünya da hakikatte kötü ve menfur değildir. Ama dünya da bazı insanlar için ebedî felâket sebebi olabiliyor. Öyleyse zararlı ve değersiz olan dünya, insanın ebedî hayatını karartacak olan dünyevî yaşantıdır.

Bu hadîsin râvîlerinden **İshak b. Muhammed el-Ferevî**, hafızası iyi olmayan biridir. **Tirmizî**, hadîsin hasen olduğunu söylemiştir.

٢٦١٠- (**علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « ارتَحَلَت الدنيا مُدْبِرَة ، وارتحلت الآخرةُ مُقْبِلَة، ولِكُلٍّ واحدة منهما بَنُونَ ، فكونوا من أبناء الآخرة، ولا تكونوا من أبناء الدنيا، فإن اليومَ عَمَلٌ ولا حسابَ، وغدا حسابٌ ولا عَمَلٌ». أخرجه...

2.610- Ali b. Ebî Talib'den rivâyet edilmiştir:

"Dünya arkasını dönmüş gidiyor, âhiret ise bize doğru geliyor. Her iki dünyanın da kendine has çocukları vardır. Sizler, âhiretin çocukları olunuz; dünyanın çocuğu olmayınız. Şüphesiz bugün sadece amel vardır, hesap yoktur; ama yarın sadece hesap olacak, amel olmayacaktır."[22]

İZAH

Bu bölümde geçen hadîslerden dünya sevgisinin mutlak olarak bütünüyle yasaklandığı sonucu çıkarılmamalıdır. Yasaklanan şey, insana kulluğunu unutturacak, Allah'ı unutturacak, hak-hukuk mefhumunu unutturacak derecede dünyaya sarılmaktır. Âhireti ve hesabı düşünmemektir. Böyle birinin dünyayı zulüm ve haksızlıkla doldurması, adeta kana boğması zaten kaçınılmazdır.

---

[21] **Tirmizî**, Tıb, 1/2037.

[22] Musannıf, hadîsin kaynağına işaret etmemiştir. Ancak bu rivâyeti **Buharî**, Rikak, 4'de ta'lîkan vermektedir.

Meşru ölçüler dahilinde dünya ve hayat sevgisi mutlaka gereklidir. Eğer bu sevgi olmasaydı, dünyanın imarı ve ıslahı, hayatın düzene sokulması mümkün olmazdı. Bilimde ve hayatın hiçbir alanında hiçbir müspet gelişme görülmezdi. Dünya adeta miskinler yurdu haline gelirdi. Allah, asla kullarından böyle bir şey istememiştir.

Öyleyse bu konuda bir denge kurulmalıdır. Ne dünyayı tamamen terk etmek meşrûdur, ne de hak-hukuk tanımadan dünyayı ele geçirmeye çalışmak meşrûdur.

الفصل الثاني

في ذمِّ أماكنَ من الأرض

II- BAZI MEKÂNLARIN ZEMMİ

٢٦١١ـ (خ م ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « لما مَرَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بالحِجْر قال : **لا تدْخُلُوا مساكنَ الذين ظلموا أنْفسهم : أن يُصيبَكم ما أصابَهُمْ ، إلا أن تكونوا باكين**، ثم قَنَّعَ رأسَه، وأسرع السَّيْرَ ، حتى جاز الوادي». أخرجه البخاري، ومسلم.

وفي أخرى [للبخاري] : أنه قال لأصحاب الحِجْر : « **لا تدخُلوا على هؤلاء القوم ، إلا [أن] تكُونوا باكين، [فإن لم تكُونوا باكين] فلا تدخلوا عليهم: أن يُصيبَكُمْ مثل ما أصابهم**».

وفي أخرى لمسلم: أنه قال لأصحاب الحجر: «**لا تدخلوا على هؤلاء المُعَذَّبين**... ثم ذكر مثله».

2.611- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) Hicr mevkiine varınca şöyle dedi:

"Kendilerine zulmeden insanların yurtlarına ağlayarak girin ki, onların başına gelen sizin de başınıza gelmesin."

Hz. Peygamber başını örttü ve hızlı adımlarla yürüyerek derhal o vadiyi geçti."[23]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyetine göre Hz. Peygamber, Hicr ehli için şöyle dedi:

"O insanların yaşadığı yere ancak ağlayarak girin. Şayet ağlayamazsanız, onların başına gelenin sizin de başınıza gelmemesi için oraya girmeyin!"

Müslim'in diğer bir rivâyeti de; **"Şu azap edilen insanların yurduna girmeyin"** şeklindedir.

İZAH

Bu hadîs **Tebük** seferine giderken güzergah üzerinde bulunan **Hicr** mevkiine ulaşınca vârid olmuştur.

Hicr; **Salih** Peygamberin kavmi olan **Semûd**'un yaşadığı bölgenin adıdır. Burası **Şam** ile **Medîne** arasında **Vadilkura** denilen dağlık bir yerdir.[24]

Semûd kavmi orada mutlu ve müreffeh bir hayat geliştirmiş, oldukça ileri bir medeniyet oluşturmuştu. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur:

"فِي جَنّاتٍ و عُيونٍ. وَ زُروعٍ و نَخْلٍ طَلْعُها هَضيم. و تَنْحِتونَ مِنَ الْجِبالِ بُيوتًا فارِهين."

"Siz orada bahçelerin, pınarların içinde, ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde... Dağlardan ustaca yonttuğunuz evlerde..."[25]

"وكانوا يَنْحِتونَ مِنَ الْجِبالِ بُيوتًا آمنين"

"Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyarlardı."[26]

---

[23] **Buharî**, Enbiyâ, 6; Mesacid, 53; Meğâzî, 80; Tefsir, 15/2; **Müslim**, Zühd, 1/38-40.

[24] **Mu'cemu'l-Buldan**, II, 255.

[25] Şuarâ, 146-149.

Semûd kavmi böyle müreffeh bir hayata erdikleri ve kendilerine bir de Peygamber gönderildiği halde yine isyana, inkâra ve azgınlığa devam etmiş, bu yüzden onları korkunç bir ses yakalamış ve hepsini helâk etmişti. Ama insanlığa ibret olsun diye onların su kuyuları ve harabeleri ayakta bırakılmıştı.

İşte Hz. .Peygamber buraya geldiğinde **Semûd** kavminin âkıbetini, bu bölgeye inen Allah'ın gazabını düşünmüş ve bu ilâhî gazap karşısında kulun duyması gereken korkuyu ve aczi göz yaşları ile göstererek, hatta ilâhî gazabın canlı şahidi olan bu yere bakmaya bile tahammül edemediğini belirtmek için başını örterek süratle oradan uzaklaşmıştı. Hatta buradan alınan suların da kullanılmamasını, bu sularla pişirilen yemeklerin ve yoğrulan hamurların imha edilmesini emretmişti.

٢٦١٢ــ (خ م ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « إنَّ الناس نزلوا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم على الحجْر - أرضِ ثَمودَ - فاستَقَوْا مِنْ آبارها ، وعَجَنُوا به العَجِينَ ، فأمرهم رسول الله صلى الله عليه وسلم **أنْ يُهْرِيقُوا ما استقَوْا، ويَعْلِفُوا الإبلَ العجينَ ، وأمرهم أَنْ يَستَقُوا من البِئْرِ التي كانت تَرِدُها الناقة»**. أخرجه البخاري، ومسلم.

وللبخاري: « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لما نزل الحِجر في غَزوة تَبوكَ أمَرَهُم : **أنْ لا يَشْرَبُوا من بئارها ، ولا يَستَقُوا منها، فقالوا: قد عَجَنَّا منها واستَقَيْنا**، فأمرهم النبيُّ صلى الله عليه وسلم **أن يَطرَحوا ذلك العجينَ ، ويُهْرِيقوا ذلك الماء»**.

هكذا أخرج الحميدي هذا الحديث وحدَه في المتفق ، وأخرج الذي قبله مفردا في المتفق أيضا فجعلهما حديثين ، وكأنهما حديث واحدٌ ، فاتَّبعناه في فعله ، وجعلناهما حديثين.

2.612- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"İnsanlar Rasûlullah'la (as) birlikte Hicr'de, yani Semûd'un yurdunda konakladılar. Kuyulardan su aldılar, bu su ile hamur yoğurdular. Hz. Peygamber onlara suyu dökmelerini ve yoğurdukları ekmek hamurunu da develere vermelerini emretmiş,

---

[26] Hicr, 82.

Hz. Salih'in devesinin su içtiği kuyudan su alabileceklerini söylemişti."[27]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Tebük seferi esnasında Rasûlullah (as) Hicr'e geldiğinde halka bu bölgenin kuyularından su içmemelerini ve oradan su alıp kullanmamalarını emretti. Bazıları;

"-O su ile hamur yoğurduk ve oradan su aldık" dediler. Hz. Peygamber onlara, hamuru atmalarını, suyu da dökmelerini emretti."

Humeydî bu hadîsi ve bundan önce geçen hadîsi, muttefekun aleyh iki ayrı hadîs olarak tahric etti. Ancak bu iki rivâyet, sanki tek bir hadîs gibidir. Bununla birlikte biz de **Humeydî**'ye uyduk ve iki ayrı hadîs olarak kaydettik.

٢٦١٣ـ (د ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : إِنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال لَهُ: «يا أَنس، إنَّ الناس يُمصِّرُون أمصارا ، وإن مصرا منها تُسَمَّى الْبَصْرَة ، أو الْبُصَيْرَة ، فإنْ أَنتَ مَررتَ بِهَا ودخلتَهَا فإياك وسِبَاخَها وكَلاءها ، وسُوقَها وبابَ أُمرائها، وعليك بِضَوَاحيها، فإنه يكونُ بها خَسْفٌ ، وقَذْفٌ، ورَجْفٌ ، وقومٌ يَبِيتُون فيصْبحون قِردَة وخنازير». أخرجه أبو داود.

2613- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) Enes'e şöyle dedi:

"-Ya Enes! İnsanlar çeşitli şehirler kuracaklar. Bunlardan biri de Basra veya Busayra adını taşır. Eğer oraya yolun düşer ve o şehre girersen, oranın, çölünden, limanından, çarşısından ve Emîrlerinin kapısından sakın! Oranın ufku açık yerlerine git! Çünkü orada *hasf, kazf* ve *recf* vardır. Gece insan olarak yatan bir kavim, maymun ve domuz sûretinde sabaha çıkar."[28]

---

[27] **Buharî**, Enbiya, 6; **Müslim**, Zühd, 1/40.

[28] **Ebû Davud**, Melâhim, 10/4037.

İZAH

"Çöl" diye tercüme ettiğimiz ***"Sibâh"*** kelimesi; üzerinde bir şey yetişmeyen tuzlu arazi demektir.

"Liman" diye tercüme ettiğimiz ***"Keldâ"*** kelimesi; hem teknelerin bağlandığı liman anlamına gelir, hem de **Basra**'da bir mevkiin adıdır.[29]

"Ufku açık yer" diye tercüme ettiğimiz ***"Davâhî"*** kelimesi; güneşe açık olan arazi anlamına geldiği gibi **Basra**'da bir yer adı olduğu da rivâyet edilmiştir. Bundan maksadın dağın başları olduğu, bununla da uzlete çekilmek kastedildiği de söylenmiştir.

*"**Hasf**"*; yere batmak demektir. Bir arazinin, üzerindekileriyle birlikte yere batmasıdır.

*"**Kazf**"* kelimesi ise; soğuk ve şiddetli rüzgar, taş yağmak ve toprağın, içindeki ölüleri dışarı atması manalarına gelir.

*"**Recf**"* de; şiddetli zelzele demektir.

İbn Cevzî, *Mevzûât*'ına bu hadîsi de alır, ancak **Suyutî** ve **Selâhaddin el-Alâî,** bunu doğru bulmazlar.[30]

٢٦١٤ــ (ط ــ مالك بن أنس) بلغه: أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه: أراد الخروج إلى العراق، فقال له كعب الأحبار: «لا تخرج يا أمير المؤمنين، فإن بها تسعة أعشار السِّحر أو الشَّرِّ، وبها فَسَقَةُ الجنِّ، وبها الدَّاءُ العُضال.» أخرجه الموطأ. وزاد رزين : قال مالك : « الدَّاء العُضال: الهلاك في الدِّين».

2614- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre; "Hz. Ömer, Irak'a gitmek istemişti. Kâ'bu'l-Ahbâr ona şöyle dedi:

"Ey mü'minlerin Emîri; Irak'a gitme! Çünkü sihrin -veya şerrin- onda dokuzu oradadır. Cinlerin fâsıkları da oradadır. Çaresiz hastalık da oradadır."[31]

---

[29] **Mu'cemu'l-Buldan**, IV, 536.

[30] Bkz., **Bezlu'l-Mechûd**, XVII, 222; **Avnu'l-Ma'bûd**, XI, 420.

[31] **Muvatta,** İsti'zân, 11/30.

RİVÂYETLER

Hadîs, **Muvatta**'da tahric edildi.

Rezîn şu ilâveyi yapar: Mâlik dedi ki:

"Çaresiz hastalıktan maksat, dinde helâk olmaktır."

İZAH

Kâ'bu'l-Ahbâr, müslüman olmuş yahudi âlimlerindendir. Yukarıdaki bilgileri eski kitaplardan almış olması muhtemeldir. Ayrıca **Babil** şehrinin Irakta olması, insanlara sihir öğreten **Hârût** ve **Mârût**'un da **Bâbil**'e inmesi olayı Kur'ân'da da belirtilmektedir.[32]

---

[32] Bakara, 102. Ayrıca hadîsin geniş bir izahı için bkz. ,**Evcezu'l-Mesâlik**, XV, 211.

ترجمة الأبواب التي أولها ذال و لم ترد في حرف الذال

(ذَمُّ المال) : في كتاب البخل

"*ZÂL*" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜME ALINMAYAN MADDELER VE BULUNDUĞU YERLER

Konunun Adı:	**Bulunduğu Yer:**	**Hadîs No:**
ZEMMU'L-MAL:	**BUHL:**	**449-461**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الراء

و فيه أربعة كتب:

كتاب الرَّحْمَة ، كتاب الرِّفْق ، كتاب الرَّهْن ، كتاب الرِّياء

(ر) "ra" harfi:

(ر) "ra" harfi:

الكتاب الأول

في الرحمة

1. KİTAB: **RAHMET:** **2.615-2.635**

الكتاب الأول

في الرحمة

و فيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في الحَثّ عليها

42- RAHMET

I- MERHAMETLİ OLMAYA TEŞVİK

٢٦١٥ــ (ت د ــ **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: « **الرَّاحِمُونَ يرحمهم الرحمن ، ارحَمُوا مَن في الأرض، يرحمْكم من في السماء ، الرَّحِمُ شجْنَةٌ من الرحمن ، فَمَن وصلَهَا وَصَلَهُ الله، ومن قطعها قطعهُ الله**».

أخرجه الترمذي. وأخرج منه أبو داود إلى قوله : « **من في السماء**».

2.615- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Merhametlilere Rahman da merhamet eder. Yeryüzündekilere merhamet edin ki, göktekiler de size merhamet etsinler. Rahim (akrabalık bağı), ***Rahman'*****dan türemiştir. Kim bu bağı korursa, Allah da onunla olan bağını korur. Kim onunla bağını koparırsa, Allah da onunla bağını keser."**[1]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud da hadîsin **"...göktekiler de size merhamet etsinler"** lafzına kadar olan kısmı tahric etti.

---

[1] **Tirmizî**, Birr, 16/1925; **Ebû Davud**, Edeb, 66/4941.

İZAH

Hadîsin ilk bölümü, mutlak olarak canlı ve cansız bütün varlıklara karşı merhametli olunmasını emretmektedir. Bunun mukabilinde kendisine de merhametle muamele edileceği hatırlatılmaktadır. Göktekilerin merhametinden maksat, meleklerin duâ ve istiğfarıdır.

İkinci bölümde ise rahmetin insanlar arasındaki tezahürü olan sıla-i rahimin önemi ve bunun, Allah'ın rahman sıfatı ile olan ilgisi belirtilmektedir.

Esmâ-i hüsnâdan biri olan **Rahman,** kelime olarak mübalağa ifade eder. Çok merhametli, sınırsız rahmet sahibi demektir. Daha çok Allah'ın, canlı ve cansız bütün varlıklara karşı olan rahmetini ifade eder.

٢٦١٦ــ (خ م ت ــ جرير بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « لا يَرْحَمُ اللهُ من لا يرحمِ الناسَ».

وفي رواية : « مَن لا يَرحمِ الناسَ لا يَرحَمْهُ اللهُ». أخرجه البخاري ، ومسلم، والترمذي.

2.616-Cerir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

İnsanlara merhamet etmeyene, Allah da merhamet etmez."[2]

٢٦١٧ــ (د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ أبا القاسم صلى الله عليه وسلم يقول: « لا تُنْزَعُ الرَّحْمَةُ إلا من شَقِيٍّ». هذه رواية الترمذي. وفي رواية أبي داود : « سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، الصَّادقَ المَصْدُوقَ ، صاحبَ هذه الحُجْرَةِ يقول: ... الحديث».

2.617-Ebû Hureyre şöyle dedi:

Ebû'l-Kasım'ın şöyle buyurduğunu işittim:

---

[2] **Buharî**, Tevhid, 2; Edeb, 27; **Müslim**, Fedâil, 15/66; **Tirmizî**, Birr, 16/1923.

Merhamet, ancak hüsrana uğrayan kişinin kalbinden sökülüp atılır."[3]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî'**nin rivâyetidir.

Ebû Davud'un rivâyetinde hadîs; "Doğru olan ve doğrulanan şu hücrenin sahibinin şöyle dediğini işittim" diye başlar.

İZAH

"Hüsrana uğrayan" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı **"Şakî"**dir. Şakî de, ebedî hayatında hüsrana uğrayan kişidir.

٢٦١٨ـ (خ م ت د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « قَبَّلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الحسنَ بنَ عَليٍّ ، وعنده الأقْرَعُ بنُ حابس التميميُّ ، فقال الأقرعُ : إن لي عَشْرة من الوَلَد ما قَبَّلْتُ منهم أحدا ، فنظر إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثم قال : **مَنْ لا يَرْحَمْ لا يُرْحَمْ**». أخرجه البخاري، ومسلم، والترمذي، وأبو داود . وزاد رزين: «**أوَ أمَلِكُ إن كان الله نزع منكم الرحمة ؟**».

2.618-Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as), Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ı öpmüştü; o sırada yanında Akra' b. Hâbis et-Temîmî bulunuyordu. Akra' dedi ki:

"- Benim on tane çocuğum var, bir tanesini bile öpmedim."

Rasûlullah (as) ona baktı, sonra şöyle dedi:

"- Merhamet etmeyene merhamet olunmaz."[4]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti

Rezîn şu cümleyi ilâve etti:

"- Allah senden merhamet duygusunu söküp aldı ise, ben sana ne yapabilirim?!"

---

[3] **Ebû Davud**, Edeb, 66/4942; **Tirmizî**, Birr, 16/1924.

[4] **Buharî**, Edeb, 18; **Müslim**, Fedâil, 15/65; **Tirmizî**, Birr, 12/1912; **Ebû Davud**, Edeb, 156/5218.

٢٦١٩ـ (خ م ـ عائشة رضي الله عنها) قالت: جاء أعرابيٌّ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: إنَّكُمْ تُقَبِّلُونَ الصِّبيان، ولا نُقَبِّلُهم؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أوَ أملِكُ لكَ أن نَزَعَ اللهُ الرَّحْمَةَ من قلبِكَ؟». أخرجه البخاري، ومسلم.

2.619-Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah'a bir bedevî gelip dedi ki:

"- Siz çocukları öpüyorsunuz, halbuki biz öpmüyoruz."

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Allah senin kalbinden merhamet duygusunu söküp almışsa, ben sana ne yapabilirim?!."[5]

٢٦٢٠ـ (جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَن لا يَرْحَمْ لا يُرْحَمْ». أخرجه ...

2.620-Cabir b. Abdullah, Rasûlullah (as) şöyle buyurdu der:

"Merhamet etmeyene, merhamet edilmez."[6]

٢٦٢١ـ (عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إنَّما يَرحمُ اللهُ مِن عِبادِهِ الرُّحَماءَ». أخرجه ...

2.621-Abdullah b. Ömer'den, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğu rivâyet edilir:

"Yüce Allah, kullarından ancak merhametli olanlara merhamet eder."[7]

---

[5] **Buharî**, Edeb, 18; **Müslim**, Fedâil, 15/64.

[6] Musannıf, bu hadîsin kaynağını belirtmemiştir. Ancak manası itibariyle 2618 numara ile geçen hadîsin aynıdır.

[7] Müellif, bu hadîsin de kaynağını belirtmedi. Ancak hadîs, **Buharî**, Cenâiz, 33; Merdâ ,9; Kader, 4; Eymân, 9; Tevhid, 2, 25; **Müslim**, Cenâiz, 6/11'de rivâyet edilmiştir.

الفصل الثاني
في ذكر رحمة الله تعالى

II- ALLAH'IN RAHMETİ

٢٦٢٢ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **لما قَضَى اللهُ الخَلْقَ** - وعند مسلم : **لما خَلَقَ اللهُ الخلقَ** - **كتب في كتابه ، فهو عنده فوقَ العرش : إنَّ رَحْمَتي تَغْلِبُ غَضبي**». وعند البخاري : « **غلبتْ غضبي**».

وللبخاري أيضا: «**إنَّ الله لَمَا قَضَى الخلقَ كتبَ عندهُ فوقَ عرشه: إن رحمتي سَبقَتْ غضبي**».

وله في أخرى ، قال : « **لما خَلَقَ اللهُ الخلقَ كَتبَ في كِتاب كتبهُ على نفسه ، فهو موضوع عندهُ على العرش : إنَّ رَحمتي تَغْلِبُ غضَبي**».

وفي أخرى: «**إنَّ الله كَتَبَ كتابا، قَبلَ أَنْ يَخْلُقَ الخلقَ: إنَّ رَحمتي سَبقَتْ غضبي، فَهو مكتوبٌ عندهُ فوقَ العرش**».

ولمسلم أيضا أَنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**قال الله عز وجل: سبقت رحمتي غضبي**».

وله في أخرى: «**لما قضى الله الخلق كتب في كتابه على نفسه. فهو موضوع عنده: إنَّ رحمتي تغلب غضبي**».

وأخرجه الترمذي قال: «**إنَّ الله حينَ خلقَ الخلقَ كَتَبَ بيده على نفسه: إنَّ رَحمتي تغلبُ غضَبي**».

2.622-Ebû Hureyre'den, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğu rivâyet edilir:

"Yüce Allah, mahlukatı yaratmaya karar verince -Müslim'de, mahlukatı yaratınca, denir-, **Kitab'ına şunu yazdı; Kitab, O'nun yanında, Arş'ın üstündedir:**

"Muhakkak ki rahmetim, gazabıma galiptir."[8]

RİVÂYETLER

Buharî'de ifâde, **"gazabımı yendi"** şeklindedir.

Buharî'nin bir rivâyeti şöyledir:

"Yüce Allah, mahlukatı yaratmaya karar verince, kendi katında, Arşın üstüne şunu yazdı:

"Şüphesiz ki rahmetim, gazabımı geçmiştir."

Buharî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah mahlukatı yaratınca, kendine bir taahhüd olarak, Kitab'a; *'Şüphesiz rahmetim, gazabıma galiptir'* diye yazdı. Kitab Arş'ın üzerinde, kendi yanına konulmuştur."

Bir diğeri de şöyledir:

"Allah, mahlukatı yaratmadan önce Kitab'a şunu yazdı: *'Muhakkak ki rahmetim, gazabımı geçti.'* Kitab, O'nun nezdinde yazılmıştır ve Arş'ın üstündedir."

Müslim'in bir rivâyetinde, Hz. Peygamber, yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu söyler:

"Rahmetim gazabımı geçti."

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah, mahlukatı yaratmaya karar verince, Kitab'ına, kendine bir taahhüt olarak; *'Rahmetim, gazabımı yener'* diye yazdı. Kitab, kendi yanındadır."

Tirmizî de şöyle tahric etti: **"Allah, mahlukatı yaratınca, eliyle, kendine; *'muhakkak ki rahmetim, gazabımı yener'* diye yazdı."**

---

[8] **Buharî**, Tevhid, 15, 22, 28, 55; Bed'u'l-Halk, 1; **Müslim**, Tevbe, 4/14; **Tirmizî**, Daavât, 100/3543.

İZAH

Hadîsteki **"galibiyet"**ten maksat, rahmetinin çokluğu ve şumûlüdür. Rahmet, Yüce Allah'ın zâtının muktezasıdır. Gazap ise, Yüce Allah'ın zâtının muktezası değil, kulun işlediği suçun ve günahın karşılığıdır. Bundan dolayı Allah'ın rahmetinin taalluku, gazabının taallukundan önceliklidir.

Rahmet ve gazap sıfatları, adâletin gereğidir. Zalimleri cezalandırmak adâlet olduğu gibi iyileri mükâfatlandırmak da adâlettir. Bu husus, dünyevî sistemler için de geçerlidir. Mutlak âdil olan yüce Allah da kullarına rahmet ve gazap sıfatlarıyla muamele eder. Ama Yüce Allah, merhamete öncelik vereceğini, henüz mahlukatı yaratmadan karar veriyor ve bunu kendine bir taahhüt olarak mahlukatın mukadderatını tayin eden Ana Kitaba yazıyor

٢٦٢٣ـ (خ م ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **جعل الله الرحمة مائة جُزء، فأمسَكَ عندهُ تسعة وتسعينَ ، وأنزلَ في الأرض جُزءا واحدا ، فمِن ذلكَ الجزء تَتراحَمُ الخلائق ، حتى تَرْفَعَ الدابةُ حافرَها عن ولدها خشيةَ أن تُصيبَه**».

هذه رواية البخاري، ومسلم . وللبخاري: أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **إنَّ الله خَلَقَ الرَّحْمَةَ يومَ خلَقها مائةَ رحمة، فأمسَكَ عندهُ تسعة وتسعينَ رحمة ، وأرسلَ في خَلقه كلِّهم رحمة واحدة، فلو يَعلَمُ الكافرُ بكلِّ الذي عند الله من الرحمة لم يَيْأسْ من الجنة، ولو يعلم المُؤمن بكل الذي عندَ الله من العذاب لم يَأمَن من النار**».

ولمسلم قال : « **إن لله مائة رحمة ، أنزل منها رحمة واحدة بين الجنّ والإنس والبهائم والهوامّ. فبها يتعاطفون ، وبها يتراحمون، وبها تَعْطفُ الوَحْشُ على ولدها ، وأخّرَ اللهُ تسعا وتسعين رحمة ، يرحم بها عبادَهُ يومَ القيامة**». وله في أخرى قال: «**خلقَ الله مائة رحمة، فوضعَ واحدَةً بَينَ خَلقه وخبأ عنده مائة إلا واحدة**».

وأخرجه الترمذي، قال : « **خَلَقَ اللهُ مائة رحمة ، فوضعَ واحدة بينَ خلقه ، وعندَ الله تسعٌ وتسعونَ رحمة**». وللترمذي في رواية أُخرى قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

«لو يعلمُ المؤمن ما عندَ الله من العُقوبة ما طَمِعَ في الجنة أحدٌ، ولو يعلمُ الكافرُ ما عند الله من الرحمة ما قنط من الجَنَّة أحَدٌ».

2.623-Ebû Hureyre anlatıyor:

Rasûlullah'ın şöyle söylediğini işittim:

"Yüce Allah rahmeti yüz parçaya ayırdı. Bunun 99 tanesini kendine ayırdı, sadece bir tanesini yeryüzüne indirdi. İşte bu (yüzde) **bir parça merhamet ile bütün mahlukat birbirlerine merhametli davranmaktadır. Hatta bir hayvanın, yavrusunu ezmekten korkarak ayağını kaldırması bile bu bir cüz merhametin eseridir."**[9]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Yüce Allah, rahmeti yarattığı gün, onu yüz parçaya ayırdı; 99 tanesini kendi katında tuttu, bir tanesini de bütün mahlukata gönderdi. Eğer kâfir, Allah'ın katında olan bütün rahmeti bilseydi, asla cennetten ümidini kesmezdi. Ve eğer mü'min de Allah'ın katında olan bütün azabı bilseydi, asla cehhennemden emin olmazdı."

Müslim'in rivâyeti şöyledir:

"Yüce Allah'ın yüz parçaya ayırdığı rahmeti vardır. Onlardan bir tanesini insanlar, cinler, hayvanlar ve böcekler arasına indirmiştir. İşte bu rahmet sayesinde onlar, birbirlerine şefkat ve merhamet gösterirler. Hatta vahşî bir hayvan bile bu sayede yavrusuna şefkat gösterir. Yüce Allah, kalan 99 rahmeti geriye bırakmıştır. Bu 99 tanesi ile kıyamet günü kullarına merhamet buyuracaktır."

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

---

[9] **Buharî**, Edeb, 19; Rikak, 19; **Müslim**, Tevbe, 14/17; **Tirmizî**, Daavât, 100/3541-42.

"Allah 100 rahmet yarattı. Bir tanesini mahlukatın arasına indirmiş, 99 tanesini kendi yanında gizlemiştir."

Hadîsi **Tirmizî** şöyle tahric etti:

"Allah 100 tane rahmet yarattı; bir tanesini mahlukatın arasına koydu. 99 tanesi de Allah katındadır."

Tirmizî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Eğer mü'min, Allah katındaki ukûbetin mahiyetini bilseydi, cennete kimse tamah etmezdi; ve eğer kâfir, Allah katındaki rahmeti bilseydi, kimse cennetten ümidini kesmezdi."

İZAH

Muhtelif hadîslerde Allah'ın rahmeti konusunda sayılar verilmektedir. Bu sayının hakiki manaya ihtimali olduğu kadar, mübalağaya da ihtimali vardır. Belki Allah nezdindeki rahmetin çokluğunu, mahlukat arasındaki merhametin ise azlığını ifade ihtimali daha galiptir. Özellikle günahkâr mü'minlere ümid vermek gibi bir amacı da vardır.

Günahkârların hiçbir şekilde Allah'ın rahmetinden ümid kesmemesi ve âbidlerin de Allah'ın azabından asla emin olmaması, İslâm'ın temel ilkesidir. Zira hiçbir günah Allah'ın rahmetinden büyük olmadığı gibi, Allah'ın cezasına engel olacak hiçbir güç de yoktur.

٢٦٢٤ـ (م ـ سلمان الفارسي رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **إِنَّ للهِ مائَةَ رَحمَةٍ يَتراحَمُ بِهَا الخَلْقُ بَينهمْ ، وتِسعٌ وتِسعُونَ لِيوم القيَامَةِ**».

وفي رواية : « **إِنَّ اللهَ خَلَقَ يومَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ والأرضِ مائةَ رَحمة، كلُّ رحمةٍ طِبَاقَ ما بَينَ السَّمَاءِ والأرضِ ، فَجَعَلَ مِنهَا في الأرضِ رَحمة ، فبها تَعطفُ الوَالدةُ على وَلَدِها ، والوَحْشُ والطيرُ بعضُها على بعض، فإذا كان يومُ القيامَةِ أكمَلَها بِهذه الرحمة**». أخرجه مسلم.

2.624-Selman el-Farisî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah'ın yüz rahmeti vardır; biri ile mahlukat kendi aralarında merhametleşir, 99'u ise kıyamet günü içindir."[10]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Yüce Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün, 100 rahmet yaratmıştır; her biri gökle yer arasını dolduracak kadardır. Bunlardan sadece birini yeryüzüne indirdi; işte anne yavrusuna, vahşi hayvanlar ve kuşlar birbirlerine bununla merhamet ederler. Kıyâmet günü gelince, Allah 100 rahmeti, bu rahmetle tamamlayacaktır."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٢٦٢٥ـ (خ م ـ عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال: « قُدِمَ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم بِسَبْيٍ، فَإِذا امرأةٌ من السَّبْيِ تَسعى، [قد تَحَلَّبَ ثَدْيُها]، إذا وجدت صَبيا في السَّبْي أَخَذَتْه، فألزَقَتْه ببطنها فأرضعتْه، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أَتَرَوْنَ هذه المرأةَ طارِحَةً ولدها في النار؟** قلنا: لا والله، فقال [رسولُ الله صلى الله عليه وسلم]: **اللهُ أَرْحَمُ بعباده من هذه المرأة بِوَلَدِها**». أخرجه البخاري، ومسلم. زاد رزين في وسط الحديث بعد قوله: «في النَّار»: «وهي قادرة على أن لا تطرَحه».

2.625-Hz. Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as) esirler getirilmişti. Esirler arasında bir kadın gördü; kadının memeleri süt dolmuştu, esirler arasında dolaşarak bulduğu bir sabiyi alıp göğsüne bastırmış, emziriyordu. Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- Ne dersiniz, bu kadın, çocuğunu ateşe atabilir mi?"

"- Hayır, vallahi atamaz" dedik. Bunun üzerine;

"- Allah, kullarına, bu kadının çocuğuna olan merhametinden daha merhametlidir" buyurdu.[11]

---

[10] **Müslim**, Tevbe, 4/20-21.

[11] **Buharî**, Edeb, 18; **Müslim**, Tevbe, 4/22.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Rezîn'in rivâyetinde Hz. Peygamber'in ilk cümlesi için şu ilave görülür: **"Bu kadın, çocuğunu ateşe atmağa kadir olduğu halde, onu atar mı?"**

٢٦٢٦ــ (خ د ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في الصلاة ، وقمنا معه، فقال أعرابي: اللّهمَّ ارحمني، ومحمدا ، ولا تَرْحَمْ معنا أحدا ، فلما سلّم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال : **لقد تحَجَّرْتَ وَاسعا – يُرِيدُ : رحمةَ الله**».

أخرجه البخاري، وأبو داود، والنسائي. وزاد الترمذي: « فلم يَلْبَث أن بَالَ في المسجد، فأسرع إليه الناسُ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **أهْرِيقُوا عليه سَجْلا من ماءٍ – أو دَلْوا من ماءٍ** – ثم قال: **إنّمَا بُعِثْتُم مُيَسِّرِينَ ولم تُبْعَثوا مُعَسِّرين**».

2.626-Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as) namaza kalktı, biz de O'nunla birlikte kalktık. Bu sırada bir bedevî şöyle dedi:

"Ey Allah'ım; sadece bana ve Muhammed'e merhamet eyle! Bizimle birlikte başka kimseye merhamet etme!"

Rasûlullah (as) selam verince;

"- Genişi daralttın" buyurdu. Yani Allah'ın rahmetini kastediyordu.[12]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî'nin şöyle bir ilavesi vardır:

"Çok geçmeden bedevî, mescidde küçük abdestini yaptı. İnsanlar hemen üzerine yürümek istediler. Hz. Peygamber;

"-Üzerine bir kova su dökün!" buyurdu ve şöyle devam etti:

"Sizler kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak gönderilmediniz."

---

12 **Buharî**, Edeb, 27; **Tirmizî**, Taharet, 112/147; **Ebû Davud**, Salât, 153/882; **Nesaî**, Sehv, 20.

İZAH

İslâmî anlayışa göre duâ umumîdir, bütün mü'minler için yapılmalıdır. Nitekim **Haşr** sûresinde mü'minlerden övgü ile söz edilirken; **"Onlar; *'Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla ve kalplerimizde, iman edenlere karşı uygunsuz bir düşünceye yer bırakma!'* diye duâ ederler"**[13] buyurulmaktadır. Yukarıdaki rivâyette bedevî, sadece kendisi ve Hz. Peygamber için rahmet dilemekte, diğer insanlara da rahmet etmemesi istenmekte idi. Hz. Peygamber de **"genişi daralttın"** buyurarak böyle bir duâ şekline tepki göstermiştir. Sözü edilen bedevînin, sahâbe iken bilâhare Hâricîlerin reislerinden olan ve **Hz. Ali** tarafından **Nahravan**'da öldürülen **Zû'l-Huveysıra** olduğu rivâyet edilir. Bu kişi hakkında 7553 numaralı hadîsin izahında bilgi verilecektir.

الفصل الثالث

في ما جاء من رحمة الحيوانات

III- HAYVANLARA MERHAMET

٢٦٢٧ــ (خ م ط د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**بينما رجلٌ يَمشي بطريق اشتَدَّ عليه العطشُ فوجد بئراً، فنزل فيها فشرب، ثم خرج، فإذا كلبٌ يَلْهَثُ، يأكل الثَّرى من العطش ، فقال الرجلُ : لقد بلغ هذا الكلبَ من العطشِ مثلُ الذي كان بلغ مني، فنزل البئر ، فملأ خُفَّه ماءً، ثم أمْسَكه بِفيه حتى رَقِيَ، فسقى الكلبَ ، فشكرَ الله له، فغفر له،** قالوا: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم إن لنا في البهائم أجراً؟ فقال: **في كل كَبِدٍ رَطبَة أجرٌ** ».

و في رواية: «**أن امرأةً بَغيّاً رأت كلباً في يوم حارٍّ يُطيف ببئرٍ قد أدْلَعَ لسانه من العطش فنزعت له مُوقَها فغُفر لها**».

---

[13] Haşr, 10.

و في أخرى : « بينما كلبٌ يُطيف بركيّةٍ ، قد كاد يقتله العطش، إذْ رأته بغيّةٌ من بغايا بني إسرائيل، فنزعتْ مُوقَها ، فاستقتْ له به، فسقَتْه إيّاه، فغُفِرَ لها به». هذه رواية البخاري و مسلم.

و للبخاري: « أنّ رجلاً رأى كلباً يأكل الثَّرى من العطش ، فأخذ الرجلَ خُفَّهُ ، فجعل يَغْرِفُ له به، حتى أرواهُ ، فشكرَ اللّٰه له ، فأدخله الجنة». و أخرج الموكأ و أبو داود الرواية الأولى.

2.627-Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Eskiden bir adam yolda giderken şiddetle susamış; bir kuyu bulmuş, kuyuya inip su içmiş, sonra çıkmış, susuzluktan toprağı yalayan ve derin derin soluyan bir köpek görmüştü. Adam; *'Bu köpek de benim gibi susamış'* diyerek tekrar kuyuya inmiş, ayakkabısına su doldurmuş, sonra ayakkabıyı ağzı ile tutarak yukarı çıkmış ve köpeği sulamıştı. Bunun üzerine Allah ona teşekkür etti ve günahlarını bağışladı."

Dediler ki:

"-Ey Allah'ın Rasûlü; hayvanlara karşı muamelemizden dolayı bize mükâfat mı var?"

Buyurdu ki:

"-Her yaş ciğer sahibine (canlıya) **yapılan iyilik için mükâfat vardır."**[14]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ahlâksız bir kadın, sıcak bir günde bir kuyunun etrafında dolaşan, susuzluktan dilini sarkıtmış bir köpek görmüş, ayakkabısını çıkararak onu sulamıştı. Bu yüzden kadın bağışlandı."

Bir diğeri de şöyledir:

---

14 **Buharî**, Şurb, 9; Vudû', 33; Mezalim, 23; Edeb, 27; **Müslim**, Selam, 41/153; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 10/23; **Ebû Davud**, Cihad, 47/2550.

"Nerdeyse susuzluktan ölecek hale gelen bir köpek, bir kuyunun etrafında dolaşırken, İsrail oğullarından ahlâksız bir kadın onu görmüş, mestini çıkararak su çekmiş ve köpeği sulamış. Kadın, bu yüzden bağışlandı."

Bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Buharî'nin bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam, susuzluktan toprak yiyen bir köpek görmüş, adam mestini çıkarıp köpek suya kanıncaya kadar kuyudan su çekmiş. Bunun üzerine Allah ona teşekkür etti ve onu cennete soktu."

İlk rivâyeti **Muvatta** ve **Ebû Davud** da tahric ettiler.

İZAH

"Allah ona teşekkür etti" cümlesi; Allah onu övdü, amelini kabul etti veya yaptığı işten dolayı ona mükafat verdi anlamındadır.

"Hayvanlara yapılan iyilikler için mükâfat var mıdır?" sorusunu soranın **Sürâka b. Mâlik** olduğu rivâyet edilir.

"Her yaş ciğer sahibi" cümlesi, her canlı anlamındadır. İslam âlimleri, bu ifadenin zararlı hayvanları da kapsayıp kapsamadığını tartışmış, hadîsteki ifadenin **"her yaş ciğer sahibi"** şeklinde mutlak olması ve zararlı dahi olsa keyfî olarak hiçbir canlının telef edilmesinin câiz olmaması göz önüne alınarak hadîsin her çeşit hayvanı kapsadığı fikri hâkim kanâat haline gelmiştir. Mahlukata şefkat genel ilkedir. Bazı zararlı hayvanların öldürülmesi ise şefkate aykırı değildir. Zararını önlemek için öldürülmekte, hayvanın kökünü kurutmak gibi bir katliam yapılmamaktadır. Nitekim zararlı olmayan hayvanları da kurban diye veya ihtiyaç için öldürmekteyiz.

Hadîs, daha önceki ümmetlerde geçen bir olayı hikâye etmektedir. Hz. Peygamber'in bunu tasvip etmesi, bizler için de hüküm ifade eder.

٢٦٢٨ـــ (خ م ـــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**دَخَلت امْرَأَةٌ النَّارَ في هِرَّةٍ : ربطتها ، فلم تُطْعِمها ، ولم تَدَعْها تأْكُل مِن خَشاشِ الأرض**».

وفي رواية: « عُذِّبت امرأةٌ في هرَّةٍ سجنَتْها حتى ماتت، فدخَلتْ النَّار، لا هيَ أَطْعَمتها وسقتها، إذ هي حَبسَتها ، ولا هي تَرَكَتها تأكُل من خَشاش الأرض». أخرجه البخاري، ومسلم .

2.628-Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Bir kadın, bir kedi yüzünden cehenneme girdi; kadın onu bağlamıştı, ne kendisi yiyecek vermiş, ne de sokakta bulduklarını yemesi için serbest bırakmıştı."[15]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Bir kadın, (açlıktan) **ölünceye kadar hapsettiği bir kedi yüzünden azap edildi ve cehenneme girdi. Kadın kediyi hapsetmiş, ona yiyecek ve içecek vermemiş, dışardaki artıkları yemesi için de onu serbest bırakmamıştı."** Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Şârihler bu hadîsin izahında bazı ihtimallerden bahsederler:

Kadın zaten kâfirdi ve cehennemlikti, kediye işkence ettiği için azabı arttırıldı, veya mü'mindi, ama kediye işkence ettiği için azap gördü. **Nevevî** ikinci ihtimali galip görür.

Hadîs, bakımını üstlenmek kaydıyla evcil hayvanları saklamanın cevazına delildir.

٢٦٢٩ــ (م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :

«عُذِّبَت امرأةٌ في هِرَّةٍ ، ربطتْها ، لم تُطعِمها ، ولم تَسقها ، ولم تتركها تأكل من خشاش الأرض».

وفي رواية : « حَشَرَات الأرض».

---

[15] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 16; Enbiyâ, 54; **Müslim**, Selam, 40/151-152; Birr, 37/133-134; Tevbe, 4/25.

وفي أخرى: « قال : دخلت امرأة النَّارَ من جَرَّاءِ هِرَّةٍ - أو هِرٍّ - ربطتْها ، فلا هي أطْعَمَتها، ولا هيَ أرْسَلَتها تُرَمْرِمُ من خَشاشِ الأرض، حتَّى مَاتت هَزْلاً». أخرجه مسلم.

2.629-Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Bir kadın, bir kedi yüzünden azap edildi. Kadın onu hapsetmişti; kendisine yiyecek-içecek vermemiş ve dışardaki haşeratı yemesi için de onu serbest bırakmamıştı."[16]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir kadın bir kedi yüzünden cehenneme girdi. Kadın ona yiyecek vermemiş, dışardaki haşeratı yemesi için onu serbest de bırakmamıştı." Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٢٦٣٠ـ (د ـ عبد الله بن جعفر رضي الله عنه) قال : « أرْدَفني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خَلْفَهُ ذاتَ يوم ، فأسَرَّ إليَّ حَديثا، لا أُحَدِّثُ به أحدا من الناس، وكان أحَبَّ ما استَتَرَ به رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لحَاجَتِه هَدَفا أو حائشَ نَخْلٍ ، فدخل حائطا لرَجُلٍ من الأنصار، فإذَا فيه جَمَلٌ، فلما رأى النبيَّ صلى الله عليه وسلم حَنَّ ، وذَرَفَتْ عيناهُ ، فأتاهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فمسحَ ذِفْرَاهُ ، فسكتَ ، فقال: مَنْ رَبُّ هذا الجمل ؟ لمَن هذا الجَمَلُ ؟ فجاءَ فتى من الأنصار ، فقال: لي يا رسول الله، فقال له : أفلا تَتَّقي الله في هذه البَهيمة التي مَلَّكَكَ الله إيَّاها، فإنَّهُ شكا إليَّ: أنَّك تُجيعُهُ وتُدْئِبُهُ». أخرجه أبو داود .

2.630-Abdullah b. Cafer anlatıyor:

"Bir gün Rasûlullah (as.) beni terkisine almıştı. Bana gizli birşey söyledi; ki ben onu hiç kimseye anlatmadım. Hz. Peygamber tabiî ihtiyaç için en çok bina gibi yüksek bir şeyin veya hurma ağaçları kümesinin gerisine gizlenmeyi severdi. Bir gün Ensârdan bir adamın bahçesine girmişti. Bahçede bir deve vardı. Deve, Rasûlullah'ı (as)

16 **Müslim**, Birr, 37/135.

görünce hıçkırdı ve gözleri yaşardı. Hz. Peygamber, devenin yanına gitti ve göz yaşlarını sildi, deve de sakinleşti. Sonra;

"- **Bu devenin sahibi kim? Kimin bu deve?"** buyurdu. Ensardan bir genç geldi ve;

"- Benimdir ey Allah'ın Rasûlü" dedi.

Hz. Peygamber ona şöyle dedi:

"- **Allah'ın sana lütfettiği bu dilsiz hayvan hakkında Allah'tan korkmaz mısın? O, kendisini çok yoruyor ve aç bırakıyorsun diye seni bana şikâyet etti."**[17]

İZAH

Burada deve ile Hz. Peygamber arasında görülen fevkalade iletişim olayı bir tarafa, Rasûlullah'ın (as) hayvanlara karşı olan engin şefkat ve merhameti de görülmektedir. O gerçekten insan, hayvan ve nebat olmak üzere bütün yaratıklar için tam bir kurtarıcı ve rahmetti.

Hayvanların bir kısmı bizi korumak, bir kısmı yüklerimizi taşımak, bir kısmı da medenî ve zarurî ihtiyaçlarımızın karşılanması için bir vasıtadır. İnsan hayatının değişmez ve vazgeçilemez bir parçasıdır. Bir kısmı sanki âilenin tabiî bir üyesidir. Bir kısmı savaş aracıdır. Ayrıca her biri yeryüzünün sağlıklı bir şekilde devamını sağlayan bir denge unsurudur. En zararlı ve vahşi görülen hayvanların bile mutlaka hayırlı bir fonksiyonları vardır. Hiç değilse çevre dengesini sağlamaktadır.

Hayvanların yaratılış hikmetlerinden biri de insan cinsinin ihtiyaçlarını karşılamaktır. Yeryüzünde dengeli ve sağlıklı bir hayatı kendileri sayesinde yaşadığımız ve her nevi ihtiyacımız için kullandığımız hayvanlara şefkat ve merhametle muamele etmek, bizim tabiî ve dinî görevlerimizdendir. Kur'ân ve hadîste tekrar tekrar zikredilen hayvanlara eziyet ve işkence etmek, avlayarak neslini tüketmek, aç bırakmak, onlara keyif için veya onları kumar vasıtası yaparak işkenceye varan yarış ve müsabakalar yaptırmak, insan haysiyetiyle bağdaşmadığı gibi dinî açıdan da fevkalade büyük

---

[17] **Ebû Davud**, Cihad, 47/2549.

bir zulümdür, günahtır. Allah onlara yapılan haksızlıklar sebebiyle de insanı cezalandıracaktır.

٢٦٣١ـ (د ــ سهل بن الحنظلية رضي الله عنه) قال: «مرَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ببعير قد لَحِقَ ظهرهُ ببطنه، فقال: اتَّقُوا الله في هذه البهائم المُعْجَمَة: فَارْكَبوها صَالحة، وكُلُوهَا صالحة». أخرجه أبو داود.

2.631-Sehl b. Hanzala[18] anlatıyor:

Rasûlullah (as), açlıktan karnı sırtına yapışmış bir deve görmüş ve halka şöyle demişti:

"Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'dan korkun! Onlara, binmeye elverişli iken binin, yemeye elverişli olarak yeyin!"[19]

İZAH

"Elverişli" diye tercüme ettiğimiz **"sâliha"** kelimesi ile; hayvanın bakımlı ve yük taşımaya elverişli tutulması, kesildiğinde de istenilen eti verecek derecede besili ve bakımlı olması kastedilmiştir. Buna göre hayvanların yeterli derecede beslenmesi yanında onların fıtrî yaratılışlarına uygun olmayan işlerde de kullanılmaması gerekir.

٢٦٣٢ـ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «إيَّاكُمْ أن تتَّخذوا دَوَابَّكُم مَنَابِرَ، فإنَّ الله إنَّمَا سَخَّرَهَا لكم لِتُبَلِّغَكُم إلى بَلَدٍ لم تكُونوا بالغيه إلا بِشِقِّ الأنفس، وَجَعَلَ لكم الأرضَ، فعليها فاقضُوا حاجَتَكُم». أخرجه أبو داود.

2.632-Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as) şöyle dedi:

---

[18] **Ebû'l-Hâris, Sehl b. er-Rabî' b. Amr el-Ensârî el-Hârisî el-Evsî el-Hanzaliyye**: ö. 40/660 ds. Sahabîdir. **Bedir** hariç bütün savaşlara katılmıştır. **Hudeybiye**'de aktedilen **Rıdvân** bîatına da iştirak etmiştir. İbnu'l-Hanzaliyye diye ma'rûftur. Hanzaliyye, annesi, ninesi veya dedesinin annesidir. Âbid ve zâhid bir şahsiyetti. Hz. Peygamber'den sonra **Şam**'da oturdu, Muâviye döneminde orada vefat etti. Kendisinden Ebû Kebşe es-Selûlî ve Kasım b. Abdurrahman rivâyet etti. Hadîsleri **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[19] **Ebû Davud**, Cihad, 47/2548.

"Hayvanlarınızın sırtını minber edinmekten sakının! Yüce Allah, ancak çok zorlukla gidebileceğiniz yerlere götürsünler diye onları sizin emrinize vermiştir. Üzerine binmeniz için yeryüzünü yarattı; öyleyse ihtiyaçlarınızı arz üzerinde görün."[20]

İZAH

Hadîs, gereksiz yere hayvanın sırtında durulmamasını emretmektedir. Hz. Peygamber'in Veda haccında devenin sırtından halka hitap etmesi ise, zaruret ve ihtiyaç sebebiyledir. Ayrıca bu hitabesi de son derece kısadır, sadece bir kaç dakika sürmüştür.

٢٦٣٣ـ (د ــ **عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود** رحمه الله) عن أبيه قال : « كُنَّا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في سَفَرٍ ، فانطلقَ لحَاجَته، فَرَأينا حُمَّرَةً معها فَرخَان ، فَأَخَذْنَا فَرخَيها، فَجَاءت الحُمَّرَةُ ، فَجَعَلتْ تُعَرِّشُ ، فَلَمَا جاءَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال : **مَنْ فَجَعَ هذه بِوَلَدِهَا؟ رُدُّوا ولدَهَا إليها،** ورأى قَرَيَةَ نَمْلٍ قَدْ أَحْرَقناهَا ، فقال: **مَن أَحرَقَ هذه؟** قُلنا : نحن، قال: **إِنَّهُ لا ينبغي أَنْ يُعَذِّبَ بعذاب النار إلا رَبُّ النَّار**». أخرجه أبو داود.

2.633- Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ûd[21], babasından rivâyet ediyor:

"Rasûlullah'la (as) birlikte bir seyahatte bulunuyorduk. Yolculuk esnasında Hz. Peygamber, ihtiyaç gidermek için bir kenara çekildi. O sırada biz, yanında iki yavrusu bulunan bir serçe kuşu gördük. Kuşun yavrularını aldık. Bunun üzerine kuş yanımıza gelip çırpınmaya başladı. Bu esnada Hz. Peygamber geldi ve dedi ki:

---

[20] **Ebû Davud**,Cihad,61/2567.

[21] **Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Kûfî**: öl. 79/698. Kûfeli tâbiîlerdendir, meşhur sahabî Abdullah b. Mes'ûd'un oğludur. Sikadır, ancak babasından rivâyeti konusunda laf edilmiştir. Çünkü henüz küçük yaşta iken babası vefat etmişti. Hadîsi azdır. Hz. Ali ve Mesrûk'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Simâk b. Harb ve Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi

"- Kim yavrularını alarak bu kuşun canını acıttı? Verin ona yavrularını!"

Sonra ateşe verdiğimiz bir karınca yuvasını gördü ve;

"- Kim yaktı bunu?" dedi

"- Biz yaktık" deyince;

"- Ateşin Rabbinden gayri hiç kimsenin ateşle azap etmesi câiz değildir" buyurdu.[22]

٢٦٣٤ــ (د ــ محمد بن إسحاق [ابن يسار]) عن رجل من أهل الشام يقال له : أبو مَنْظور، عن عمه عامر الرام، أخي الخَضِر، قال أبو داود : قال النفيليُّ – وهو الخضر – : ولكن كذا قال ، قال: إنَا لَبِبلادنا إذْ رُفِعَت لَنا رَايَاتٌ وَأَلْوِيةٌ ، فَقُلْتُ : مَا هَذَا؟ قالوا: هَذَا لواءُ رسول الله صلى الله عليه وسلم، فَأَتَيْتُهُ وهو جالسٌ تحتَ شجرة ، وقد بُسِطَ لَهُ كِسَاءٌ ، وهو جَالسٌ عليه، وقد اجْتَمَعَ إليه أصحَابُهُ، فجلستُ إليهم ، قال : فذكر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الأسقامَ والأمْراضَ، فقال: **إنَّ المُؤْمن إذا أصَابه السَّقَمُ ، ثُمَّ أعفَاهُ الله عز وجل منه كان كفَّارة لما مَضَى من ذُنُوبه ، وموعظة له فيما يستقْبل، وإنَّ المُنَافق إذا مرض ثُمَّ أُعْفِيَ كانَ كالبعير عقَلَه أهلُه ثم أرسَلُوه فَلَم يَدْرِ لِمَ عقلوه؟ ولِمَ أرسلوه ؟** ، فقال رجلٌ ممن حوله : يا رسولَ الله، وما الأسقامُ ؟ والله ما مَرِضتُ قط ، قال : **قم [عَنَّا]** ، **فَلَستَ منا** ، قال : فبينما نَحنُ عندَهُ إذْ أَقْبَلَ رجلٌ وعليه كساءٌ، وفي يَدِه شَيْءٌ قد التفَّ عليه ، فقال: يا رسولَ الله ، إنِّي لَمَا رأيتُكَ أقبلتُ ، فَمَرَرتُ بِغَيْضَة شجر ، فَسَمعتُ فيها أصواتَ فِرَاخِ طائر، فأَخَذتُهنَّ ، فوضَعتُهنَّ في كسائي، فجاءت أُمُّهنَّ ، فَاستَدَارَتْ على رأسي، فكشَفتُ لها عَنهنَّ ، فوقَعتْ عليهنَّ ، فلففتُها مَعهن بكسائي، فَهُنَّ أُولاء معي، فقال: **ضَعْهُنَّ** ، ففعلتُ ، فَأَبَتْ أُمُّهنَّ إلا لُزُومَهُنَّ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم [لأصحابه] : **أتَعْجَبُونَ لِرُحْم أمِّ الفراخ على فِرَاخها** ؟ قالوا: نعم، قال: **والذي بَعثني بالحق ، لله أرحم بعباده من أمِّ الفراخ بفِرَاخها ، ارجع بهنَّ حتى تَضَعَهنَّ من حيثُ أَخَذتَهنَّ ، وأُمُّهنَّ معهن، فرجع بهن»**. أخرجه أبو داود .

---

[22] **Ebû Davud**, Cihad, 122/2675; Edeb, 176/5268.

2.634- Muhammed b. İshak, Ebû Manzûr[23] adlı bir Şamlı vasıtasıyla onun amcasından naklediyor; o da el-Hadır'ın kardeşi olan Âmir er-Râm'dan[24] rivâyet ediyor. en-Nüfeylî; "bu ismin doğrusu Hudr'dur, ama râvî (Muhammed b. Seleme) Hadır diye telaffuz etti" dedi. Âmir şöyle anlattı:

"- Bizim için bayraklar ve sancaklar yükseltildiği zaman, biz memleketimizde idik. Ben;

"- Bu nedir?" diye sordum.

"- Bu, Rasûlullah'ın (as) sancağıdır" dediler.

Ben, hemen yanına gittim. Kendisi bir ağacın altında oturuyordu. Yere bir örtü serilmiş, onun üzerine oturmuştu. Ashabı da etrafına toplanmıştı. Ben de onların yanına oturdum. Rasûlullah (as), dertlerden ve hastalıklardan bahsediyordu. Dedi ki:

"Mü'mine bir hastalık gelir de, sonra Allah ona şifâ verirse, bu hastalık onun geçmiş günahlarına keffâret, gelecek hayatı için de nasihat olur. Münafık hasta olur ve sonra şifâ bulursa; o sahibi tarafından bağlanan, sonra serbest bırakılan, ama niçin bağlandığını ve niçin serbest bırakıldığını anlamayan bir deve gibidir."

Etrafındakilerden biri dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; hastalık nedir? Vallahi ben hiç hasta olmadım."

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Kalk, sen bizden değilsin" buyurdu.

Âmir şöyle devam etti:

"Biz, Rasûlullah'ın (as) huzurunda iken, örtüye bürünmüş bir adam geldi. Adamın elinde bir şey vardı, örtüsü ile onu sarmıştı. Adam dedi ki:

---

[23] **Ebû Manzûr**: Şamlı tâbiîlerdendir. Amcası vasıtasıyla Âmir er-Râm'dan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de İbn İshak rivâyet etmiştir. Rivâyeti **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Ma'rûf biri değildir, kim olduğu bilinmemektedir.

[24] **Âmir er-Râm (er-Râmî) el-Muhâribî**: Sahabîdir. Kays Aylân kabilesine mensuptur. İyi bir okçu olduğu için kendisine **er-Râmî**, yani ok atan lakabı verilmişti. Aynı zamanda şairdi. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da meçhûl bir senedle tahric edilmiştir.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; seni görünce, buraya doğru geliyordum. Yolda bir ağaç topluluğunun yanından geçerken kulağıma kuş yavrularının sesleri geldi. Gidip onları aldım ve örtümün içine koydum. Anneleri geldi ve başımın üzerinde dolanmaya başladı. Örtümü açıp yavrularını gösterince, kuş hemen gelip yavrularının üstüne kondu. Ben de üzerine örtüyü kapattım. Onlar şu anda yanımdadırlar."

Rasûlullah (as);

"- **Hemen bırak onları!"** buyurdu.

Ben de bıraktım. Ana kuş, yavrularının yanından hiç ayrılmadı. Hz. Peygamber, ashabına;

"- **Ana kuşun yavrularına duyduğu şefkate hayret mi ettiniz?"** diye sordu. Ashabı;

"- Evet" deyince, Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"- **Beni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki; Allah'ın, kullarına olan merhameti, ana kuşun yavrularına olan merhametinden daha fazladır. Onları götür, aldığın yere koy, anneleri de yanında olsun!"**

Adam da onları aldığı yere geri götürdü."[25]

İZAH

"Kalk, sen bizden değilsin" sözü; sen henüz bu sohbetin konusu değilsin, çünkü henüz hastalıkla tanışmadın, kâmil mü'min ise hastalık ve belâdan yakasını kurtaramaz demektir.

Hastalığın mü'min için keffaret olması âyet ve hadîslerde belirtilir:

"Onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları ile mutlaka kendilerine salih bir amel yazılır. Çünkü Allah, iyilerin mükâfatını zayi etmez."[26]

---

[25] **Ebû Davud**, Cenaiz, 1/3089. Hadîsin senedinde meçhûl bazı râvîlerin yer aldığı açıkça görülmektedir.

[26] Tevbe, 120.

Hadîste de şöyle buyurulur:

"ما يُصيبُ المسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ ولاوَصَبٍ ولاهَمٌّ ولاحَزَنٍ ولاأذىً ولاغَمٌّ حتّي الشَّوكة يُشاكُها إلاّ كَفّرَ اللهُ بها مِنْ خَطاياهُ"

"Mü'mine isabet eden bir yorgunluk, bir acı, bir keder, bir üzüntü, bir eziyet, bir gam, hatta parmağına batan bir diken vesilesiyle dahi Allah onun hatalarını siler."[27]

Allah yolunda çekilen her sıkıntı, geçmişte yapılan küçük günahlara keffâret olur. Mü'min bir hastalık veya belâya uğrayınca, bunun, günahlarının sonucu olduğunu bilir, derhal pişman olur, aynı hatâları yapmaz. Böylece hastalık onun hem geçmişine keffâret, hem de geleceği için bir ders olur.[28]

Burada bu rivâyetin zayıf olduğunu, çünkü meçhûl bir senedle tahric edilmiş olduğunu da kaydetmek gerekir.

٢٦٣٥ـ (خ م د س ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **قَرَصَت نملةٌ نبيّا من الأنبياء ، فأمرَ بقَرية النَّملِ فأُحْرِقَت، فأوحى اللهُ [إليه]: أنْ قرَصَتْكَ نَملةٌ أَحرَقْتَ أُمّة من الأُمَمِ تُسبِّح؟**».

وفي رواية قال : « **نزل نبيّ من الأنبياء تحت شجرة ، فلدَغَته نملة فأمر بجَهَازه فأُخرج من تحتها، ثم أَمرَ ببيتها فأُحرقَ بالنار، فَأوحَى اللهُ عز وجل إليه** : « **فهَلا نملة واحدة؟** ».

أخرجه البخاري ، ومسلم ، وأبو داود ، والنسائي . وزاد النسائي في إحدى رواياته : « **فإنهنَّ يُسبِّحن** ».

2.635-Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu işittim:

"Eskiden Peygamberlerden birini, bir karınca ısırmıştı. O da emir verdi ve karıncanın yuvası yakıldı. Yüce Allah, ona şunu vahyetti:

---

[27] **Buharî**, Merdâ, 1; **Müslim**, Birr, 14/52.

[28] Bkz., **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 349; **Bezlu'l-Mechûd**, XIV, 46.

"Bir karınca sana soktu diye tesbih eden bir ümmeti yaktın."[29]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Peygamberlerden biri, bir ağacın altında oturmuştu. O sırada kendisini bir karınca ısırdı. Bunun üzerine eşyasının hazırlanmasını, ağacın dibinden çıkarılmasını, sonra da karınca yuvasının yakılmasını emretti. Bunun üzerine Yüce Allah, ona şöyle vahyetti:

"Sadece bir karıncayı öldürseydin ya!.."

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî, rivâyetlerinden birinde şu il aveyi yaptı:

"Çünkü onlar Allah'ı tesbih ediyorlar."

İZAH

Burada sözü edilen Peygamber'in **Hz. Musa** olduğu rivâyet edilir

Hadîs, hayvanların da Allah'ı tesbih ettiğini belirtmektedir ki, aynı husus âyet-i kerimede de ifade edilir: "وإن من شيْءٍ إلاّ يُسبّحُ بحمْده" ; **"O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."**[30]

Ayrıca hadîs, sadece ısıranın cezalandırılması gerektiğini, hayvan dahi olsa suçsuzlara ceza verilmemesi, yuvalarının tahrip edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.[31]

---

[29] **Buharî**, Cihad, 152; Bed'u'l-Halk, 16; **Müslim**, Selâm, 39/148; **Ebû Davud**, Edeb, 176/5265; **Nesaî**, Sayd, 38.

[30] İsra, 44.

[31] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 412; **Aynî**, XV, 199.

(ر) "ra" harfi:

الكتاب الثاني

في الرِّفق

2. KİTAB: **RİFK** (Yumuşak Huyluluk): **2.636-2.640**

الكتاب الثاني

في الرِّفق

43- RİFK
(Yumuşak Huyluluk)

٢٦٣٦ـــ (م د ـــ **عائشة** رضي الله عنها) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قــال : « **إنَّ الرِّفقَ لا يكونُ في شيءٍإلا زَانَهُ ، ولا يُنْزَعُ مِن شيء إلا شانَهُ**».

وفي رواية : « قال : ركبتْ عائشةُ بعيرا ، وكانت فيه صُعوبة، فجعلت تُرَدِّدُهُ ، فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **عليك بالرِّفق**» - ثم ذكر مثله ...

وفي أخرى : أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **إنَّ الله رَفيقٌ يُحبُّ الرِّفْــقَ ، ويُعطي على الرِّفْقِ ما لا يُعْطي على العنفِ ، وما لا يُعطي على مَا سواهُ**». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود عن المقدام بن شُريح عن أبيه قال : « سألتُ عائشة عن البَــداوة؟ فقالت: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يبدو إلى هذه التِّلاعِ ، وإنَّهُ أراد البَداوَةَ مــرة ، فأرسلَ إليَّ ناقة مُحَرَّمَة من إبل الصدقة ، فقال لي : **يا عائشة ، ارفُقي ، فَإنَّ الرِّفق لم يكن في شيء قطُّ إلا زانَهُ ، ولا نُزِعَ من شيء إلا شانَهُ**».

وفي رواية ذكرها رزين بعد قوله : « **مُحَرَّمَة** » قال : وهي التي لم تُركب ، فَتَلَــدَّنتْ عليَّ، فلعَنتُها، فقال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَهلا يا عائشة ، إنَّ الله يُحِــبُّ الرِّفق في الأمر كُلِّه، فعليكِ بالرفق**».

2.636-Hz Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Yumuşaklık hangi şeyde bulunursa, mutlaka onu güzelleştirir; bir şeyde yumuşaklık olmayınca da çirkin ve ayıplı olur."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Âişe bir deveye binmişti; deve huysuz ve hırçındı. Âişe onu ileri-geri sürmeye başlayınca Hz. Peygamber ona;

"- Yumuşak ol!" dedi. Sonra da hadîsin diğer kısmını aynen rivâyet etti.

Başka bir rivâyette de Rasûlullah (as) şöyle dedi:

"Allah yumuşaktır, yumuşaklığı sever. Sertliğe vermediği ve başka hiçbir şeye vermediği (fazileti ve faydayı) **yumuşaklığa vermiştir."**

Bunları **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un, Mikdam b. Şurayh'dan[2], babası[3] tarîkıyla tahric ettiği rivâyet ise şöyledir:

"Hz. Âişe'ye, bâdiyeye çıkmanın hükmünü sordum. Dedi ki:

"Rasûlullah (as), şu (vâdilerin) tepelerine çıkardı. Bir gün bâdiyeye çıkmak istemişti. Bana da zekât develerinden, daha önce hiç binilmemiş bir deve gönderdi ve dedi ki:

"- Ya Âişe! Yumuşak ol! Çünkü hangi şeyde yumuşaklık bulunursa, mutlaka onu güzelleştirir. Hangi şeyden yumuşaklık çekilip alınırsa, onu çirkinleştirir."

---

[1] **Müslim**, Birr, 23/77-79; **Ebû Davud**, Cihad, 1/2478; Edeb, 11/4808.

[2] **el-Mikdâm b. Şureyh b. Hânî' b. Yezîd el-Hârisî el-Kûfî**: Kûfeli râvîlerdendir. Babasından rivâyette bulunur. Kendisinden Süfyan es-Sevrî ve Şu'be rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[3] **Ebû'l-Mikdâm, Şureyh b. Hânî' b. Yezîd el-Hârisî el-Kûfî**: ö. 78/697. Kûfeli tâbiîlerin ilk tabakasındandır. Aslen Yemenlidir. Babası sahabîdir. Kendisi Hz. Peygamber dönemine yetişmiş, ama O'nu görememiştir. Bu yüzden Müslim onu muhadramûndan sayar. Hz. Âişe ve Hz. Ali'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Mikdâm ve Kasım b. Muhaymere rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Ubeydullah b. Ebî Bekre'nmin ordusuyla birlikte **Sicistan**'da savaşırken şehîd edildi.

Hz. Âişe'nin; "binilmemiş bir deve gönderdi" sözünden sonra Rezîn'in şöyle bir ifadesi vardır:

"Hayvan inat etti, yol almadı; bunun üzerine deveye lânet okudum. Hz. Peygamber;

"- Yavaş ol, ya Âişe! Şüphesiz Allah, her işte yumuşaklığı sever; sen de yumuşak ol!" buyurdu.

İZAH

"Yumuşaklık" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı **"rifk"**tir. Mülâyim, nâzik ve yumuşak bir huy ve tabiati ifade eder. Ahlakî bir vasıftır. Herşeye güzellikle ve en kolay şekilde yaklaşmaktır. Sertlik ve kabalığın zıddıdır.

Esmâ-i hüsnâdan olmamakla birlikte ***"refîk"*** lafzı, hadîsimizde Allah'ın tabiatı, yaratıklarına karşı davranışında uyduğu ilke olarak zikredilmektedir. Burada insanlardaki duygusal bir niteliğe benzetme yapılması da söz konusudur. Yumuşak huyluluk, Peygamberlerin de tabiatıdır. Bu konuda ki âyetlerden birkaçı şöyledir:

"فَبِما رَحْمَةٍ مِنَ اللهِ لِنْتَ لَهُمْ ولَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَا نْفَضّوا مِنْ حَوْلِكَ، فاعْفُ عنهم واسْتَغْفِرْ لَهم"

"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli biri olsaydın, kesinlikle insanlar etrafından dağılıp giderlerdi. Sen onları affet, bağışlanmaları için dua et."[4]

"فقُولا لَهُ قَوْلاً لَيِّناً لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أوْ يَخْشَى"

"Gidin, Firavun'a yumuşak söz söyleyin; belki aklını başına alır, yahut korkar (da yola gelir)*."*[5]

"ولا تَسْتوِى الْحَسَنَةُ ولا السَّيِّئَةُ إدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أحْسَنُ فإذا الَّذى بَيْنَكَ و بَيْنَه عَداوةٌ كَأَنَّهُ ولِيٌّ حَمِيمٌ"

---

[4] Al-i İmran, 159.

[5] Tâhâ, 44.

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel bir şekilde önle! O zaman göreceksin ki, aranızda düşmanlık bulunan kişi sana sımsıcak bir dost oluvermiş."[6]

"أُدْعُ إلى سَبِيلِ رَبِّكَ بالْحِكْمَةِ والْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ و جادِلْهُمْ بالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ"

"Rasûlüm! Sen, Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!"[7]

"لَقَدْ جائَكُمْ رَسولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عليه ما عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عليكم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤوفٌ رَحِيمٌ"

"Size, kendi içinizden öyle bir Peygamber geldi ki, sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağır gelir. O size çok düşkündür, müminlere karşı çok şefkatlidir, çok merhametlidir."[8]

Yüce Allah'ın esmâ-i hüsnâsının en az yarısı, O'nun bağışlayıcılığı, merhameti, lütufkârlığı ve yumuşaklığı hakkındadır. Yumuşak ve mülâyim davranış, insanın, hatta bütün yaratıkların fıtratlarına en uygun davranış şeklidir.

٢٦٣٧ـــ (د ـــ عبد الله بن مغفل رضي الله عنه) قال: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إنّ الله عز وجل رَفيق يحبُّ الرِّفق ويُعْطي عليه ما لا يُعطي على العُنْفِ».

أخرجه أبو داود.

2.637-Abdullah b. Muğaffel anlatıyor:

Rasûlullah (as) bana dedi ki:

"Şüphesiz ki Yüce Allah yumuşaktır, yumuşak huylu olmayı sever ve sertliğe vermediği (faydaları) **yumuşaklığa vermiştir."**[9]

---

[6] Fussılet, 34.

[7] Nahl, 125.

[8] Tevbe, 128.

[9] **Ebû Davud**,Edeb, 11/4807.

٢٦٣٨ــ (م د ــ جرير بن عبد الله رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «مَنْ يُحرَمِ الرِّفقَ يُحرَمِ الخيرَ كلَّه». أخرجه مسلم وأبو داود. ولم يذكر مسلم: «كُلَّهُ».

2.638-Cerir b. Abdullah anlatıyor:

"Yumuşaklıktan mahrum olan, bütün hayırlardan mahrumdur."[10]

RİVÂYETLER

Hadîs **Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti. **Müslim**'in rivâyetinde **"bütün"** kelimesi yoktur.

٢٦٣٩ــ (ت ــ أبو الدرداء رضي الله عنه) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « مَن أُعطِيَ حَظَّهُ مِن الرِّفق فقد أُعْطِيَ حَظَّهُ مِن الخَيرِ ، وَمنْ حُرِمَ حَظَّهُ مِن الرِّفق ، فقد حُرِمَ حظَّهُ من الخير». أخرجه الترمذي .

2.639-Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yumuşaklıktan nasip verilen kişiye, hayırdan nasibi verilmiş olur. Yumuşaklıktan hissesi verilmeyen kişiye de hayırdan hissesi verilmemiş demektir."[11]

٢٦٤٠ــ (د ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا بَعثَ أحدا من أصْحَابه في بَعضِ أمْره ، قال : بَشِّرُوا ولا تُنَفِّرُوا ، ويَسِّرُوا ولا تُعَسِّرُوا». أخرجه أبو داود .

2.640-Ebû Musa'l-Eş'arî anlatıyor:

---

[10] **Müslim**, Birr, 23/75; **Ebû Davud**, Edeb, 11/4809.

[11] **Tirmizî**, Birr, 67/2013.

"Rasûlullah (as), ashabından birini herhangi bir iş için bir yere göndereceği zaman şöyle derdi:

"Müjdeleyin, nefret ettirmeyin! Kolaylaştırın, zorlaştırmayın!"[12]

[12] **Ebû Davud**, Edeb, 20/4835.

(ر) "ra" harfi :

الكتاب الثالث

في الرَّهن

3. KİTAB: **REHİN:** **2641-2644**

الكتاب الثالث

في الرَّهن

44- REHİN

٢٦٤١ـــ (خ د ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقول: يُرْكَبُ الرَّهن بنفقته، ويُشْرَبُ لبنُ الدَّرِّ إذا كان مرهونا، وعلى الذي يَشرب ويركب: النفقةُ».

هذه رواية البخاري. وفي رواية الترمذي قال: « الظَّهْرُ يُركَبُ ، إذا كان مرهونا ، وَلبنُ الدَّرِّ يُشْرَب إذا كان مرهونا، وعلى الذي يَركب ويَشرب نفقتُه».

وفي رواية أبي داود قال: « لبنُ الدَّرِّ يُحلَبُ بنفقته، إذا كان مرهونا، والظَّهْرُ يُركبُ بنفقته إذا كان مَرهُونا ، وَعلى الذي يَركَبُ ويَحلبُ : النفقةُ».

2641- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasulullah (as.) buyurdular ki:

"Rehin (olarak tutulan binek hayvanına) nafakası karşılığında binilir. (Keza) sağmal hayvan rehin olarak, bırakılınca sütü içilir. Nafaka (hayvanın bakım külfeti) sütünü içen ve (sırtına) binene yüklenir."[1]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin rivâyetidir.

Tirmizî'nin rivâyetinde ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Rehin olarak bırakılmış (binek hayvanın) sırt(ın)a binilir ve rehin olarak bırakılmış sağmal hayvanın sütü içilir. Nafaka (hayvanın beslenme ve bakım kültesi) ise (hayvana) binen ve (sütünü) içene gerekir."

Ebû Davud'a ait rivâyette de buyurmuştur ki:

---

[1] **Buharî**, Rehin, 4; **Tirmizî**, Buyû', 31/1254; **Ebû Davud**, Buyû', 76/3526.

"Rehin olarak bırakılmış sağmal hayvanın sütü, nafakası karşılığında sağılır ve rehin olarak bırakılmış (binek hayvanının) sırtına, nafakası karşılığında binilir. (Bunların) nafaka (külfeti) ise (hayvana) binen ve (sütü) içene gerekir."

İZAH

Rehin: **"Bir malı, ondan alınması mümkün bir hak karşılığında elde tutmaktır."** diye tarif olunur.

Bu maksatla elde tutulan mala "**merhûn**" denildiği gibi "**rehin**" ve "**mürtehen**" de denir. Borçlu olup rehin veren kimseye "**râhin**"; hak sahibi sıfatıyla rehin alan kimseye "**mürtehin**; rehin akdi, icap-kabul, yani borçlunun teklifi ve alacaklının kabul etmesi ile kurulur ve kabz ile, yani mürtehinin malı fiilen alması ile de tamam olur.

Satım akdine konu olan bütün mallar rehin akdine de konu olur.

Rehin teminat kabilindendir. Bunda hem borçlunun (râhinin), hem de alacaklının (mürtehinin) faydası söz konusudur. Şöyle ki: Borçlanma ihtiyacında olan kimse, yani râhin, rehin sayesinde daha kolay borçlanabilir ve ihtiyacını giderir. Borç veren kişi, yani mürtehin de rehin sebebiyle alacağından emin olur ve daha kolay borç verir.

Rehin muamelesi öteden beri uygulana gelen bir muameledir. İslâm da bu muameleyi yasaklamamıştır.

Rehnin meşruiyeti kitap[2] sünnet ve icma ile sabittir.[3]

Yukarıdaki hadîs, rehin olarak bırakılmış hayvanlardan, nafakası karşılığında istifade edilebileceğine delâlet etmektedir.

Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye ve diğer bir kısım fukaha da, bu hadîse istinaden, rehni elinde bulunduran kimsenin, yani mürtehinin, nafakası karşılığında binek hayvanı ile sağmal hayvandan istifade edebileceğini, hayvana binebileceğini, eğer sağmal hayvan ise sağabileceğini söylemişlerdir. Bunun için rehin veren şahsın, yani râhinin iznini de gerekli görmemişlerdir.

---

[2] Bkz. Bakara, 283.

[3] **Bilmen**, VII, 5, 7, 21-23; **Karaman, Anahatlarıyla İslam Hukuku**, III, 270.

Zâhirîler'den **İbn Hazm**, mürtehinin rehinden istifadesini, râhinin, rehin olarak verdiği hayvanın nafakasını karşılamaması şartına bağlamıştır. **Evzâî**, **Leys** ve **Ebû Sevr** de bu hadîsi, râhinin rehin bıraktığı hayvanın nafakasını karşılamaması durumuna hamletmişler ve hayvanın hayatını korumak için mürtehin onun nafakasını karşılar ve verdiği nafaka miktarınca da ondan istifade eder demişlerdir.

Gerek **Ahmed b. Hanbel** ve aynı görüşü paylaşanlar, gerekse **İbn Hazm**, nafakası karşılığında kendisinden istifade edilebilecek rehni, hadîste bahsi geçen binek hayvanları ve sağmal hayvanlarla sınırlı tutmuşlardır. Bunlar, aslında rehin maldan istifade edilemez, ancak **Şâri** bu hayvanlar için özel hüküm koymuş ve bunları diğer rehin mallardan istisna etmiştir, demişlerdir.

İmam Şâfiî ise, rehnin nafakasının râhine ait olmasından hareketle, ki bu konuda herhangi bir tartışma da yoktur, hadîste rehinden istifadesine izin verilen şahsın râhin olduğunu, dolayısıyla o malı rehin vermeden önce olduğu gibi rehin verdikten sonra da, ondan istifade hakkının râhine ait olduğunu söylemiştir. **İbrahim en-Nehaî**'nin görüşü de böyledir.

Ebû Hanîfe ve **Mâlik**'in de aralarında bulunduğu çoğunluk fukaha ise, rehin veren şahsın, yani râhinin izni olmadıkça mürtehinin, mürtehinin izni olmadıkça da râhinin, hiçbir çeşit rehin maldan istifade edemeyeceğini söylemişlerdir. Bunlara göre bu maldan mürtehin istifade edemez; zira malın mülkiyeti kendisinin değildir, başkasına aittir. Râhin de istifade edemez; çünkü rehnin hükmü hapistir, istifade ise hapse aykırıdır.

Bu görüş sahipleri bu hadîsi iki açıdan kıyasa /genel hükme aykırı bulmuşlardır:

1- Burada mal sahibi olmayan birinin, esas mal sahibinin iznini almadan maldan istifadesi söz konusudur.

2-Mürtehinin, sağlamış olduğu faydayı kıymetiyle değil, nafaka ile tazmin yoluna gitmesi söz konusu olmaktadır.

Bu hadîsle amel etmeyenler, hadîsin faiz yasağından önce olması, yani mensûh bulunması ihtimali üzerinde de durmuşlardır.[4]

٢٦٤٢ـ (أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الرَّهنُ لِمن رَهَنه، له غُنْمُهُ، وعليه غُرْمُهُ». أخرجه ...

2642- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasulullah (as.) buyurdular ki:

"Rehin (mal) rehnedenindir. Onun menfaati de, külfeti de ona aittir."[5]

İZAH

Hadîs, rehin malın mülkiyetinin râhine ait olduğu gibi, menfaatinin ve masraflarının da rehnedene ait olduğunu bildirmektedir.

Şevkânî'nin ifadesine göre, bu hadîs rehin maldan, rehni yanında bulunduranın, yani mürtehinin istifadesinin caiz olmadığı görüşünde olan çoğunluk fukahanın en önemli delillerinden birisini oluşturmaktadır.

٢٦٤٣ـ (ط ـ سعيد بن المسيب رحمه الله) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «لا يَغْلَق الرهنُ». أخرجه الموطأ.

قال مالك: تفسيره: أن يُرهن الرهن، وفيه فَضْلٌ عما رُهِنَ به، فيقول المرتَهِن: إن لم تأتني بحقي إلى أجل كذا فهو لي، أو يقول له الراهن: هو لك إن لم آتك إلى الأجل، قال مالك: وهو الذي نُهي عنه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فلا يَصْلُح، فإن جاء صاحبُه بما فيه بعد الأجل فهو له.

---

[4] Bkz., **İbn Hazm**, VIII/89 vd.; **İbn Kudâme**, IV, 431-433; **İbn Hacer**, V, 102; **Şevkânî**, V, 248-249; **Tuhfetu'l-Ahvezî**, IV, 461-464; **Bilmen**, VII, 44-45.

[5] Muhakkikin Rezîn'e isnat ettiği bu hadis, Şevkânî'nin Neylü'l _Evtâr'ında da yer almaktadır. bkz. V, 249.

2643- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivayet olunduğuna göre, Rasûlullah (as.); **"Rehin bağlanmaz."**[6] buyurdu.

Hadisi Muvatta' tahric etmiştir.

(Bununla ilgili olarak) Mâlik demiştir ki: "Bunun açıklaması şöyledir: (Alacağı karşılığında birine) rehin verilir, bu rehin de, kendisine karşılık rehin bırakılan maldan fazla olur ve mürtehin; *'eğer alacağımı falan zamana kadar getirmezsen (rehin bıraktığın) mal benimdir'* der veya rehin veren mürtehine: *'eğer (alacağını) falan tarihe kadar getirmezsem rehin (olarak bıraktığım) mal senindir'* derse bu, Rasûlullah'ın (as.) yasakladığı bir şeydir ve doğru (ve helâl) değildir. Süre bittikten sonra (dahi olsa) rehin veren, rehin karşılığında aldığı şeyi getirirse, rehin olarak verdiği şey kendisinindir (yani kendisine iade edilir)."

İZAH

Saîd b. el-Müseyyeb'den mürsel olarak nakledilen bu hadîs, bir önceki hadîsin bir parçası olarak da rivâyet edilmiştir.[7]

İmam Mâlik'in açıklamalarından da anlaşıldığı üzere hadîs, herhangi bir alacak karşılığında rehin olarak bırakılmış bir mala, borcun zamanında ödenmemesi sebebiyle el konulup o alacağa karşılık sayılamayacağına delâlet etmektedir. Zira temelde o malın mülkiyeti rehin verene aittir. Rehin alan şahsın o maldaki hakkı ise, alacağına karşılık olarak, o malı elde tutmaktan ibarettir. Sahibi izin vermeden o malda herhangi bir tasarrufta bulunamaz. Bu münasebetledir ki İslâm ulemasına göre; karşılığında rehin alınmış bir borcun zamanı geldiğinde rehin verenin borcunu ödemesi gerekir. Ödemediği takdirde, hâkim tarafından gerekirse rehin olan malı satıp borcunu ödemesi istenir. Râhin borcunu ödemez, rehnin satılmasından da kaçınırsa, hâkim hapis, ta'zîr gibi yollarla onu rehnedilen malı satmaya zorlar. Bundan da sonuç alamazsa, hâkim bizzat kendisi, rehni hakiki kıymetiyle satarak onun borcunu öder.

---

[6] **Muvatta**, Akdıye, 10/13.

[7] Bkz. **Şevkânî**, V, 249.

Satılan rehnin değeri borçtan fazla ise, fazlalık olan kısım râhine verilir, az ise üzerini tamamlaması istenir.

Ebû Hanîfe ise, rehnin hâkim tarafından satılmasına da izin vermemiş, haksız yere borcunu ödemeye yanaşmayan râhin, rehni satıp borcunu ödeyinceye kadar hâkim tarafından hapsolur, ama rehni hâkim satamaz, demiştir.

Şârihlerin verdiği bilgiye göre bu hadîs, câhiliye devrinde câri olan, rehni veren şahsın borcunu zamanında ödememesi durumunda rehnin, mürtehinin mülkiyetine geçeceği şeklindeki adeti de ortadan kaldırmıştır.[8]

٢٦٤٤ــ (خ م س ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « اشترى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من يهوديٍّ طعاما بنَسيئةٍ ، وأعطاه دِرْعا له رَهنا».

وفي رواية : « اشترى طعاما من يهوديٍّ إلى أجل ، ورَهَنَهُ دِرْعا لَهُ من حديد». أخرجه البخاري، ومسلم والنسائي.

2644- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasulullah (as.) bir Yahudi'den, karşılığını daha sonra ödemek üzere (veresiye) bir yiyecek maddesi satın aldı ve ona bir zırhını rehin verdi."[9]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) belli bir sürede ödemek üzere (vadeli olarak) bir Yahudi'den bir yiyecek maddesi satın aldı ve demir bir zırhını ona rehin bıraktı."

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

---

[8] **İbn Kudâme**, IV, 451-452; **Şevkânî**, X, 249-250; **Avnu'l-Ma'bûd**, IX, 442; **Bilmen**, VI, 49.

[9] **Buharî**, Rehin, 2, 5; Buyu', 14, 33, 88; Selem, 5, 6, İstikrâz, 1; Cihâd, 89; Meğâzî, 85; **Müslim**, Müsâkât, 24/124; **Nesaî**, Buyû', 58,82.

İZAH

Bu hadîs de bundan öncekiler gibi, rehnin câiz olduğuna delâlet etmektedir ve bu konuda sünnet delili olarak ilk sırada kullanılmıştır.

Ayrıca hadîs, sadece yolculuk halinde değil, mukim iken de rehin muamelesi yapılacağına delâlet etmektedir. Çoğunluk fukaha da bu görüştedir. **Mücâhid** ve **Dahhâk** ise, sadece yolculuk halinde ve bu işlemi yazacak birinin bulunmaması durumunda rehin akdinin yapılabileceğini söylemişlerdir. Onlara göre; *"eğer seferde olur da yazacak birini bulamazsanız, alınan rehinler (yeter)"*[10] âyet-i kerîmesi, rehin için, yolculuk halinde olunması ve kâtibin bulunmamasını şart koşmuştur. Yolcu olmayan veya borç işlemini yazacak birini bulan kimsenin alma hakkı yoktur.

Ekseri âlimlere göre âyette bahsi geçen şartlar, rehnin sıhhatinin ve cevâzının şartı değil, vâcip veya mendup oluşunun şartıdır. Yani âyet, seferde değilseniz ve yazacak kâtip de bulursanız rehin alamazsınız anlamında değil, şayet yolculukta olur ve borç ilişkisini yazacak bir kâtip de bulamazsanız, o zaman rehin almanız vâcip veya mendup olur anlamındadır. Buradaki kayıt, **"kayd-ı ihtirâzî değil, kayd-ı vukûîdir"**; yani sınırlayıcı bir kayıt değil, çokça meydana gelen durumu belirleyen bir kayıttır.

Zâhirî mezhebi âlimleri de, rehin istemenin ancak seferde ve kâtip bulunmaması durumunda meşru olduğunu savunmuşlardır. Bu hadîsi ise, akit sırasında mürtehin istemeden râhinin kendiliğinden verdiği rehne hamletmişler, bunda bir sakınca yoktur ama mürtehinin rehni şart koşması caiz değildir demişlerdir.[11]

Bu hadîsten ayrıca meşrû usûllerle olmak kaydıyla gayr-i müslimlerle ticarî muamelede bulunmanın ve gayr-i müslim vatandaşlara savaş malzemesini rehin bırakmanın câiz olduğu hükümleri de çıkarılmıştır.

Rivâyetlerden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber'in zırhını rehin bıraktığı şahıs, **Ebû'ş-Şahm** adında bir Yahudi'dir. Ondan satın

---

[10] Bakara, 283.

[11] **Taberî**, III, 139-140; **İbn Hazm**, VIII, 87-88; **İbn Kudâme**, IV, 367; **Kurtubî**, III, 406; **Şevkânî**, V, 247-248; **Yazır**, II, 265.

alınan yiyecek maddesi de arpadır. Hz. Peygamber bunu âilesinin yiyecek ihtiyacını karşılamak için almıştır. Alınan arpa miktarı bazı rivâyetlerde otuz, bazılarında da yirmi sa'[12] olarak geçmektedir. Bazı rivâyetlerde de Hz. Peygamber'in, bu borcu ödeyemeden vefat ettiği, bilâhare borcun **Hz. Ebû Bekir** tarafından ödenerek rehin bırakılan zırhın kurtarıldığı ifade olunmaktadır.

Hz. Peygamber'in bahsi geçen borçlanmayı sahabîlerden değil de bir Yahudi'den yapmış olması da değişik şekillerde yorumlanmıştır. Buna göre;

1- Hz. Peygamber, bu tür muamelelerin câiz olduğunu göstermek istemiş olabilir.

2- O sırada ihtiyaç fazlası zâhireyi Yahudi'den başka kimsede bulamamış olabilir.

3- Sahabîlerden alması durumunda onların kendisinden arpanın karşılığını almaktan çekinebileceği düşüncesiyle onları sıkıntıya sokmak, kendisi de minnet altında kalmak istememiştir.[13]

---

[12] Sa': 1040 dirhem ağırlığında bir ölçü birimidir. 1 dirhem 3.2 gram hesabıyla, 3328 grama denk gelmektedir. Bkz. **Yavuz**, s.170,186.

[13] **İbn Hacer**, V, 100-101; VIII,115; **Şevkânî**, V, 247-248; **Davudoğlu**, VIII,104; **Haydar Hatipoğlu**, VI, 570-573; **Canan**, VI, 303-304.

(ر) "ra" harfi:

الكتاب الرابع

في الرِّياء

4. KİTAB: **RİYÂ:** **2.645-2.654**

الكتاب الرابع
في الرِّياء

45- RİYÂ

٢٦٤٥ـــ (م ت س ـــ شفي بن ماتع الأصبحي رحمه الله) : « أنه دخل المدينة، فإذا هو برجل قد اجتمع عليه الناسُ ، فقال : من هذا ؟ فقالوا : أبو هريرة ، فدنوتُ منه ، حتى قعدت بين يديه ، وهُوَ يُحدِّثُ الناسَ، فلَمَّا سكتَ وخلا، قلتُ له: أسألُك بحَقٍّ وحَقٍّ ،لَما حدَّثتني حديثا سمعته من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم عقَلْتَهُ وعلمتَهُ، فقال أبو هريرة : أفْعَلُ ، لأُحَدِّثَنَّكَ حديثا حدَّثنيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، عقَلْتُهُ وعلمتُهُ ، ثُمَّ نَشَغَ أبو هريرة نَشْغَة ، فمكثْنا قليلا ، ثم أفاق، فقَالَ : لأُحدِّثنَّكَ حديثا حدَّثنيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في هذا البيت ، ما معنا أحدٌ غيري وغيرُه، ثمَّ نَشَغَ أبو هريرة نَشْغَة أخرى، ثُمَّ أفَاقَ ومَسَحَ [عن] وَجْهِه، وقال: أفعلُ ، لأُحدِّثنَّكَ حديثا حدَّثنيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، أنا وهوَ في هذا البيت، مَا مَعنا أَحَدٌ غيري وغيرُهُ ، ثمَّ نشغ أبو هُريرةَ نَشْغة شديدة، ثُمَّ مَالَ خارًّا على وجهه ، فأسْنَدتُهُ طَويلا، ثُمَّ أفاقَ : فقال: حدَّثني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أن اللهَ إذَا كانَ يومُ القيامَة يَنزِلُ إلى العبَادِ ليَقْضِيَ بينَهُم، وكُلُّ أُمَّةٍ جَاثيةٌ ، فأوَّلُ مَن يدعُو به رجلٌ جَمَعَ القُرآنَ ، ورجُلٌ قُتلَ في سبيلِ الله، ورجلٌ كثيرُ المال ، فيقولُ اللهُ للقارئ: ألَم أُعَلِّمْكَ مَا أنزلتُ على رسولي؟ قال : بلى ، يا ربِّ ، قال: فما[ذا] عملتَ فيما علمتَ ؟ قال: كنتُ أقومُ به آناءَ الليلِ وآناءَ النهار، فيقولُ اللهُ لهُ : كَذَبتَ، وتقولُ له الملائكةُ : كذبتَ ، ويقولُ اللهُ لهُ : بَل أَرَدْتَ أَن يُقالَ : فُلانٌ قارئٌ ، وَقَدْ قيلَ ذلك. ويُؤتَى بصاحب المالِ فيقولُ اللهُ : ألَم أُوسِّعْ عليك ، حتّى لَم أدَعْكَ تحتاجُ إلى أَحَدٍ ؟ قالَ : بلى ، يا ربِّ، قال: فَمَاذا عَمِلْتَ فيمَا آتيتُكَ؟ قال: كنتُ أصلُ الرَّحِم، وأَتَصدَّقُ، فيقولُ اللهُ لهُ: كَذَبْتَ، وتَقُولُ لَهُ الملائكَةُ: كَذَبتَ، ويقولُ اللهُ: بَل أَردتَ أن يُقالَ: فلانٌ جَوادٌ فقيل ذلك. ثم يُؤتَى بالذي قُتلَ في سبيلِ الله، فيقولُ اللهُ: فبماذا قُتلتَ؟ فيقولُ: أمرتَ بالجهادِ في سبيلكَ،**

فقاتلتُ حتّى قُتلتُ، فيقولُ الله لَه: كَذبتَ، وتقول له الملائكةُ: كَذَبْت، ويقولُ اللهُ: بل أردتَ أَن يُقَالَ: فُلانٌ جَرِيءٌ، فقد قِيلَ ذلك ثم ضَربَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على رُكْبتي فقال: **يا أبا هُريرة، أولئك الثلاثة أوَّلُ خَلق الله تُسعَّرُ بِهم النار يوم القيامة».** قال الوليد أبو عثمان المدائني: فأخبرني عقبة بن مسلم: أن شُفيًا هو الذي دخل على معاوية فأخبره بهذا.

قال أبو عثمان: وحدَّثني العلاء بن أبي حكيم: «أنَّهُ كان سَيَافا لمُعاويةَ فدخل عليه رجل ، فأخبَرهُ بهذَا عن أبي هريرة، فقالَ معاويةُ: قد فُعلَ بهؤلاء هكذا، فَكَيفَ بمَن بقي من النَّاس ؟ ثم بَكَى معاوية بكاء شديدا، حتى ظَنَنا أنَّهُ هَالكٌ، وقُلنا: قد جاء هذا الرجلُ بشرٍّ، ثُمَّ أفاقَ معاويةُ ، ومسحَ عن وجْهه ، وقال : صدقَ اللهُ ورسولُهُ: **{مَنْ كَانَ يُريدُ الحَيَاةَ الدُّنيَا وزينَتها نُوفِّ إليهِمْ أعْمَالَهُمْ فيهَا وَهُمْ فيها لا يُبْخَسُونَ أُولئكَ الَّذينَ لَيْسَ لَهُم في الآخرة إلا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فيهَا وبَاطلٌ مَا كَانُوا يَعمَلُونَ}** [هود: ١٤ ، ١٥]. أخرجه الترمذي.

وذكر رزين رواية أتمَّ من هذه بتقديم وتأخير وزاد في آخرها: **ثم تعوَّذَ بالله من النار وتلا: {أنَّما إلهُكُم إلَهٌ واحدٌ فَمَنْ كَانَ يرجُو لقاءَ رَبِّه فلْيَعْمَلْ عملا صَالحا وَلا يُشْرِكْ بِعِبَادَة رَبِّه أحَدا} [الكهف: ١١١]»** .

وفي رواية مسلم ، والنسائي ، عن سليمان بن يَسار : قال : تَفرَّقَ الناسُ عن أبي هريرة ، فقال [له] ناتلٌ أخو أهل الشام: أيُّها الشيخُ حَدِّثني حديثا سمعتَه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : نعم، سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **إنَّ أولَ النَّاس يُقْضَى يومَ القيامة عليه : رجلٌ استُشْهِدَ، فأُتيَ به ، فَعَرَّفهُ نعمَهُ ، فعرفها، قال: فما عملتَ فيها ؟ قال : قاتلتُ فيك حتى استُشْهدتُ ، فقال : كذبتَ ، ولكنكَ قاتلتَ لأن يقالَ : جريءٌ ، فقد قيل، ثم أُمرَ به، فَسُحبَ على وَجْهه، حتى أُلقيَ في النَّار . ورجلٌ تَعَلَّمَ العلْمَ وَعَلَّمَهُ ، وقرأَ القرآن ، فَأُتيَ به، فعرَّفهُ نعمَهُ فَعرفَها ، قال: فما عملتَ فيها ؟ قال : تَعلَّمْتُ العلْمَ وعلَّمْتهُ، وقرأْتُ فيكَ القرآنَ، قال: كذبتَ ، ولكنكَ تعلَّمْتَ [العلم] ليقال: عالمٌ ، وقرأتَ [القرآن] ليقال: [هو] قارئ ، فقد قيل ، ثُمَّ أُمرَ به، فَسُحبَ على وجهه، حتى أُلقيَ في النَّار ، ورجلٌ وسَّعَ اللهُ عليه، وأعطَاهُ من أصناف المال [كُلِّه] ، فأُتيَ به فعرَّفهُ نعمه، فعرفها**

، قال: فما عمِلْت فيها؟ قال: ما تركتُ من سبيلٍ تُحِبُّ أنْ يُنفق فيها [إلا أنفقتُ فيها] لك ، قال : كذبتَ ، ولكنكَ فعلت ليُقَال: هو جَوادٌ ، فقد قيل، ثم أُمرَ به فَسُحِبَ على وجهه ثم أُلقِيَ في النَار».

2.645- Şufeyy b. Mâti' el Asbahî[1] Medîne'ye girdiğinde, etrafında halkın toplandığı bir adam görmüş;

"- Kim bu adam?" diye sormuş. Cevaben;

"- Ebû Hureyre'dir" demişler.

Şufeyy şöyle diyor:

Kendisine yaklaştım, gelip önüne oturdum. O, halka hadîs rivâyet ediyordu. Sözünü bitirip yalnız kalınca, ona dedim ki:

"-Sana hak adına soruyorum; bana, Rasûlullah'dan (as) işittiğin, anladığın ve bildiğin bir hadîs rivâyet eder misin?"

"-Evet yaparım. Sana, Rasûlullah'ın (as) bana tahdîs ettiği ve benim de anladığım ve bildiğim bir hadîs rivâyet edeyim" dedi.

Sonra Ebû Hureyre hıçkırdı ve bayılacak gibi oldu. Bir müddet bekledik, kendine geldi. Dedi ki:

"-Sana, Rasûlullah'ın (as) bu evde tahdîs ettiği bir hadîsi nakledeyim; o sırada burda benden ve kendisinden başka kimse de yoktu."

Sonra tekrar fenalaştı, ama yine kendine geldi, yüzünü sildi ve dedi ki:

"-Evet, Rasûlullah (as) ve ben bu evde birlikte iken ve yanımızda da başka kimse olmadığı sırada söylediği bir hadîsi sana nakledeyim."

Ama yine şiddetle sarsıldı, yüz üstü yere düşecek gibi oldu. Ben kendisine destek oldum, Sonra kendine geldi ve şöyle dedi:

Rasûlullah (as) bana şöyle buyurdu:

---

[1] **Ebû Sehl, Şufeyy b. Mâti' el-Asbahî el-Mısrî**: ö. 105/723. Mısırlı tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden Ukbe b. Müslim ve Yezîd b. Amr rivâyet etti. Hz. Peygamber'den mürsel vardır. Genelde sika kabul edilmiştir. Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi. **Mısır**'da vefat etti.

"Kıyâmet günü geldiğinde Yüce Allah, kulları arasında hükmetmek için iner. Ümmetlerin hepsi diz çökmüş halde olur. Allah'ın ilk çağıracağı kişi, Kur'ân'ı ezberleyen insan ile, Allah yolunda öldürülen ve çok malı olan adamdır. Kur'ân okuyana der ki:

"- Rasûlüme indirdiğim şeyi sana öğretmedim mi?"

Adam;

"- Evet, ya Rabbi!" der. Allah;

"- Bildiklerinle ne iş yaptın?" buyurur. Adam;

"- Gece-gündüz Kur'ân'ı okurdum" deyince Allah;

"- Yalan söylüyorsun" buyurur. Sonra melekler de ona;

"- Yalan söylüyorsun" derler. Yüce Allah devamla;

"- Sen, falanca Kur'ân okuyor densin diye okudun ve bu da dendi" buyurur.

Sonra mal sahibi getirilir. Allah şöyle der:

"- Sana, seni kimseye muhtaç etmeyecek derecede bol bol mal vermedim mi?"

"- Evet, ya Rabbi!"

"- Peki sana verdiğim malla ne iş yaptın?"

"- Sıla-i rahim yapar ve tasadduk ederdim."

Yüce Allah ona da;

"- Yalan söylüyorsun" der, Melekler de;

"- Yalan söylüyorsun" derler. Yüce Mevla devamla;

"- Aksine sen, falancı cömerttir densin istedin ve bu da dendi" buyurur.

Sonra Allah yolunda öldürülen kişi getirilir. Allah şöyle sorar:

"- Niçin öldürüldün?"

"- Sen, kendi yolunda cihadı emretmiştin, ben de savaştım ve öldürüldüm."

Allah ona da;

"- Yalan söylüyorsun" der, keza Melekler de;

"- Yalan söylüyorsun" derler. Allah şöyle devam eder:

"- Bilakis sen, falancı cesurdur densin istedin ve bu da dendi."

Sonra Rasûlullah (as) elleriyle dizlerime vurdu ve bana dedi ki:

"- Ya Ebâ Hureyre! İşte bu üç kişi, kıyâmet günü Allah'ın yaratıklarından cehennemin kendileriyle tutuşturulacağı ilk kişilerdir."

el-Velid Ebû Osman el-Medâinî şöyle dedi:

"Bana Ukbe b. Müslim'in haber verdiğine göre; bu hadîsin ravisi Şufeyy, Muâviye'nin huzuruna girip bu hadîsi ona haber veren adamdır.

Ebû Osman yine dedi ki:

Muâviye'nin kılıççısı el-Alâ b. Ebî Hakîm[2], bana şöyle rivâyet etti:

"Bir gün Muâviye'nin huzuruna bir adam girdi ve bu hadîsi Ebû Hureyre'den naklen rivâyet etti. Muâviye;

"-Onlara bu muâmele yapılırsa, diğer insanların hali ne olur?" dedi ve şiddetle ağlamaya başladı. O kadar ki, biz ölecek sandık ve;

"-Bu adam kötülük getirdi" dedik. Sonra kendine geldi, yüzünü sildi ve;

"-Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir" dedi. Sonra da;

"Dünya hayatını ve onun zinetini arzu edenlere, istediklerinin tamamını dünyada veririz. Onlar orada hiç zarar görmezler. Ama âhirette onlara cehennemden başka bir şey yoktur. Yaptıkları şeyler, orada boşa gider. Zaten yaptıkları da batıldır"[3] âyetini okudu.[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn, hadîsi bazı takdim ve tehirlerle, ama bundan daha kapsamlı olarak rivâyet etti, sonunda şunu ziyade etti:

"Sonra cehennemden Allah'a sığındı ve şu âyeti okudu:

---

[2] **el-Alâ b. Ebî Hakîm (Yahya) eş-Şâmî:** Şamlı tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Muâviye'den rivâyeti vardır. Halife Muâviye'nin kılıçdârı idi. Kendisinden Ebû Osman el-Velîd b. Ebî'l-Velîd rivâyet etti. Sika kabul edilir; hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[3] Hud, 15-16.

[4] **Müslim**, İmâret, 43/152; **Tirmizî**, Zühd, 48/2382; **Nesaî**, Cihad, 22.

"Sizin ilâhınız, ancak tek bir ilâhtır. Rabbine kavuşmak isteyen, sâlih amel işlesin ve Rabbine ibadette hiç kimseyi O'na ortak etmesin!"[5]

Müslim ve Nesaî'nin Süleyman b. Yesar'dan naklen rivâyetleri de şöyledir:

"Halk, Ebû Hureyre'nin etrafından dağıldı. Şamlıların kardeşi Nâtil[6] ona dedi ki:

"-Ey koca ihtiyar! Bana Rasûlullah'tan (as) duyduğun bir hadîs söyle!"

Ebû Hureyre;

"-Peki, ben Rasûlullah'ın (as) şöyle söylediğini duydum" dedi:

"Kıyâmet günü, hakkında ilk hüküm verilecek olan kişi, şehîd edilen insandır. Adam getirilir; Allah kendisine verdiği nimetleri hatırlatır, o da bunları hatırlar. Sonra;

"- Dünyada ne amel ettin?" **diye sorar. O da;**

"- Senin yolunda savaştım ve şehîd oldum" **der. Allah;**

"- Yalan söylüyorsun! Sen, falancı cesurdur densin diye savaştın ve bu da dendi" **buyurur. Sonra götürülmesi emredilir ve yüz üstü sürüklenerek cehenneme atılır.**

Hakkında ilk hüküm verileceklerden biri de; ilim öğrenen, öğreten ve Kur'ân okuyan insandır. Bu da getirilir. Allah ona da nimetlerini hatırlatır ve;

"- Dünyada ne amel ettin?" **diye sorar. O da;**

"- İlim öğrendim, öğrettim ve senin rızan için Kur'ân okudum" **cevabını verir. Yüce Allah;**

"- Yalan söylüyorsun; sen âlim desinler diye ilim öğrendin, kârî' desinler diye Kur'ân okudun ve bunlar da dendi" **buyurur. Sonra**

[5] Kehf, 111.

[6] **Nâtil b. Kays b. Zeyd el-Cüzâmî eş-Şâmî el-Filistinî**: ö. 66/686. Filistinli tâbiîlerden. bütün **Suriye** bölgesinin saygın kişilerindendi. Babası Kays sahabîdir, Hz. Peygamber'e gelen heyet üyelerindendi. Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Süleyman b. Yesâr rivâyet etmiştir. Nâtil, **Sıffîn**'de Muâviye'nin yanında yer almıştı. İbn Hibbân onu *Sikat*'ında zikreder.

onun da götürülmesi emredilir ve yüz üstü sürüklenerek cehenneme götürülür.

Hakkında ilk hüküm verileceklerden biri de, Allah'ın kendisine bolluk verdiği ve her çeşit maldan bol bol ihsan ettiği adamdır. Adam getirilir, Allah ona nimetlerini hatırlatır, o da bunları bilir. Sonra;

***"- Dünyada ne amel ettin?"* diye sorar. Adam cevaben;**

***"- İnfâk edilmesini sevdiğin her şeyi senin için infâk ettim, infâk etmedik hiçbir şey bırakmadım"* der.**

Yüce Allah şu karşılığı verir:

"- Yalan söylüyorsun; sen, bütün bunları cömert desinler diye yaptın ve bu da dendi."

Sonra götürülmesi emredilir ve adam yüz üstü sürüklenerek cehenneme atılır."

İZAH

Riyâ; gösteriş demektir. İhlâs ve samimiyetten uzak olmayı ifade eder. Yapılan işlerde Allah rızası değil, dünyevî çıkar amacı esastır. Riyakâr, ibadet eder ama Allah'ı değil de insanların kendisi hakkında iyi şeyler düşünmelerini amaç edinir. Cihat eder, konuşur, ilmî faaliyetlerde bulunur, herkese mal dağıtır, ama ihlâs ve samimiyeten yoksundur, hep insanların nazarında öne çıkmak, şöhret olmak gâyesi vardır.

Hadîsimizde riyakâr üç insan tipi çizilmektedir:

İlki ilim adamı, Kur'ân ehli olanlardır. Bunlar Kur'ân'ı ve içindekileri bilen malumat sahibi insanlardır. Ama amaçları hakka hizmet değil, halka gösteriştir.

İkincisi zenginlerdir. Allah kendilerine mal mülk vermiş ve onlar da tasaddukta bulunmayı ihmal etmiyorlar. Ama gayeleri Allah değildir, insanların nazarında cömertlikleriyle şöhret olmaktır.

Üçüncüsü de şehidlerdir. Bunlar da Allah yolunda şehid olmadılar, sadece kahramanlıkları görülsün, namları artsın diye savaşa gittiler ve öldürüldüler.

İşte her üç tip insanda da niyet Allah olmadığı, insanlara gösteriş ana gaye olduğu için yaptıkları boşa gitmiştir. Çünkü İslâm, amelleri niyetlere göre değerlendirir.

Yukarıda geçen **Hûd** sûresindeki âyetler, fevkalâde çarpıcı ifâdeler içermektedir. Hadîsin râvisi **Ebû Hureyre**'nin, bu hadîsi rivâyet ederken büründüğü hâlet-i ruhiyesi de, meselenin ciddiyetini gösterir. Kezâ **Muaviye**'nin de hadîsi duyduğunda hıçkıra hıçkıra ağlaması diğer bir göstergedir.

Bu rivâyetin **Tirmizî'**deki râvîlerinden **el-Velid b. Ebî'l-Velîd el-Medenî**[7], hadîsçiler tarafından ***leyyin*** görülmektedir, ancak **Müslim** ve **Nesaî**'nin rivâyetleri mana bakımından onu te'yîd etmektedir.

٢٦٤٦ـ (ت ــ **كعب بن مالك** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**مَن طلبَ العلمَ لِيُجاريَ به العُلَمَاءَ ، أو لِيُماريَ بِهِ السُّفَهَاءَ ، ويصرِفَ به وُجُوهَ النَّاسِ إليه: أدْخَلَهُ [اللّٰه] النَّار**». أخرجه الترمذي.

2.646- Kâ'b b. Mâlik anlatıyor:

Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu işittim:

"Kim âlimlerle aynı safta görünmek veya cahillerle mücadele ve münazara etmek ve halkın dikkatlerini üzerine çekmek için ilim tahsil ederse, Allah onu cehenneme sokar."[8]

İZAH

Bu hadîsin râvîlerinden **İshak b. Yahya et-Temîmî**, hadîsçiler nazarında zayıf biridir. Bundan dolayı **Tirmizî**, bu hadîs garîb olduğunu söylemiştir.

---

[7] **Ebû Osman, el-Velîd b. Ebî'l-Velîd (Osman) el-Kuraşî el-Medenî el-Mısrî**: Tâbiîlerdendir. İbn Ömer veya Hz. Osman'ın âzâdlısıdır. Enes b. Mâlik, Şufeyy b. Mâti' ve el-Alâ b. Ebî Hakîm'den rivâyeti vardır: Kendisinden Leys b. Sa'd, Hayve b. Şureyh ve İbn Lehîa rivâyet etti. Aslen Medînelidir. Bilâhare **Mısır**'a yerleşti, orada vefat etti.

[8] **Tirmizî**, İlim, 6/2654.

Âlimlerle aynı safta görünmekten gaye, onlar gibi itibar görmektir. Kendisini insanlara alim göstermek ve bu sayede çıkar sağlamak, şöhret olmaktır.

Cahillerle mücadele ve münazara ile de gurur, kibir, üstün görünme, muhatabını yenme amacı ifade edilmektedir.

Halkın dikkatini kendine çekmenin amacı da mal ve mevki elde etmektir.

Bunların hepsinin gâyesi de dünyevî çıkar ve menfaatlerdir.

٢٦٤٧ـ (ت ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «مَن تعلَّمَ عِلْماً لغير الله، أو أرادَ به غيرَ الله، فَلْيَتَبَوأْ مَقْعدَهُ من النَّار». أخرجه الترمذي.

2.647- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edidiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Allah'dan başkası için ilim öğrenen veya ilmi ile Allah'dan başkasını murad eden, cehennemdeki yerine hazırlasın."[9]

٢٦٤٨ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «مَن تعلَّمَ علما مِمَّا يُبْتَغَى به وَجهُ الله ، لا يتعلَّمُه إلا ليُصيبَ به عَرَضا من الدُّنيا ، لَمْ يَجدْ عَرْفَ الجَنَّة يومَ القيامَة» يعني : ريحها. أخرجه أبو داود .

2.648- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Allah rızası için tahsil edilmesi gereken ilmi, sadece dünyevî bir çıkar elde etmek için öğrenen insan, kıyâmet günü cennetin kokusunu duyamaz."[10]

---

[9] **Tirmizî**, İlim, 6/2655.

[10] **Ebû Davud**, İlim, 12/3664.

İZAH

Bu hadîsin râvîlerinden **Fuleyh b. Süleyman**, çok hata eden biri olarak bilinmektedir. Bununla birlikte **Hâkim** ve **Zehebî**, bunun sahîh olduğunu söylemişlerdir.

Bu meâldeki hadîsler, o insanın cennete girmemesini veya cehenneme girmesini gerektiren bir durumda olması şartına hamledilmelidir. İman ile ölmesi halinde neticede cennete ulaşacağı muhakkaktır.

٢٦٤٩ــ (ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**تعوَّذُوا باللهِ مِن جُبِّ الحزَن**، قالوا: يا رسولَ الله وما جُبُّ الحزن؟ قال : **وادٍ في جهنم، تعوَّذُ منه جهنمُ كلَّ يومٍ مائة مرة**، قيل: يا رسول الله، ومَن يدْخلُهُ ؟ قال: **القُرَّاءُ المُرَاؤون بأعمالهم**». أخرجه الترمذي.

2.649- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"-Hüzün kuyusundan Allah'a sığının!"

Dediler ki:

"-Ey Allah'ın Rasûlü; hüzün kuyusu nedir?"

"-Cehennemde bir vâdidir; cehennem bile ondan her gün yüz kere Allah'a sığınır" buyurdu.

"-Oraya kimler girer, ey Allah'ın Rasûlü?" diye soruldu.

"-Amelleriyle gösteriş yapan kurâlar" buyurdu.[11]

İZAH

Bu hadîs de zayıftır; çünkü râvîlerden **Ömer b. Yusuf**, hadîsçiler tarafından zayıf görülmüştür. Diğer râvî **Ebû Muân** veya **Ebû Muâz** da meçhûldür; bundan dolayı **Tirmizî** hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

Kurrâ, güzel sesle Kur'ân okuyanlardır. Hadîste, gösteriş amacıyla Kur'ân okuyanlar kastedilmiştir.

---

[11] **Tirmizî**, Zühd, 48/2383.

Az önce de söylendiği gibi bu hadîsler, Allah rızası ve inancı taşımayan, amacı sadece gösteriş olan ve bu yolla elde edeceği imkânlarla belki de dini tahrip etmeyi amaç edinen samimiyetsizlere ve münafıklara hamledilmelidir.

٢٦٥٠ — (ت — أبو هريرة، وعبد الله بن عمر رضي الله عنهم) قال أبو هريرة : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «يكون في آخر الزّمان رجالٌ يَخْتِلُونَ الدُّنيا بالدِّين ، يَلبسُونَ للناس جلودَ الضَّأن من اللّين، ألسنَتُهمْ أحلى من العسل، وقلوبُهم قُلوبُ الذئاب ، يقول الله تعالى: أبي يغتَرُّون، أم عليَّ يَجْتَرئون ؟ فبي حَلَفْتُ ، لأبعَثنَّ على أولئكَ منهم فتنَةً تَدَعُ الحليمَ حَيْرانَ».

و رواية ابن عمر أخصر من هذه ، قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : « إن الله قال : لقد خلقتُ خلقاً ألسنتُهم أحلى من العسل ، وقلوبهم أمرُّ من الصَّبر ، فبي حلفت : لأُتيحنَّهُمْ فتنةً تدعُ الحليم منهم حيرانَ ، فبي يغتَرُّون ، أم عليَّ يجترئون؟». أخرجه الترمذي

2.650- Ebû Hureyre ve Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir: Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu söyledi:

"Âhir zamanda öyle insanlar çıkacak ki, bunlar dini alet ederek dünyayı elde etmeye çalışacaklar. (İnsanlara hoş görünmek için) **koyun postundan daha yumuşak bir hüviyete bürünürler. Dilleri baldan tatlıdır, ama kalpleri, kurtların kalbi gibidir. Yüce Allah;**

"Beni aldatmaya mı çalışıyorsunuz, yoksa bana karşı cür'ete mi yelteniyorsunuz? Zâtıma yemin ederim ki, onlara, kendi içlerinden öyle bir fitne göndereceğim ki, yumuşak huylu olan bile şaşkına döner" buyurdu.[12]

RİVÂYETLER

İbn Ömer'in rivâyeti bundan daha muhtasardır. Buna göre Hz. Peygamber dedi ki:

---

[12] **Tirmizî**, Zühd, 59/2404-2405.

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Ben öyle insanlar yarattım ki, onların dilleri baldan tatlıdır, ama kalpleri zehirden acıdır. Zâtıma yemin ederim; onlara öyle bir fitne takdir edeceğim ki, içlerinden yumuşak huylular bile şaşkına döner. Onlar, beni aldatmaya mı çalışıyorlar, yoksa bana karşı cür'ete mi yelteniyorlar?"

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

"Beni aldatmaya mı çalışıyorlar?" cümlesi, **"Benim hakkımda aldanıyorlar"** şeklinde de tercüme edilebilir. Allah'ın çok merhametli olması ve suçluları hemen cezalandırmaması sebebiyle insanlar aldanırlar, kendilerine asla azap edilmeyeceğini sanırlar.

"Koyun postundan yumuşak" sözü ile insanlara karşı çok yumuşak ve merhametli görünecekleri ifade edilmektedir. Hatta bundan son derece âbid ve zâhid görünecekleri manası da çıkarılır.

Bu yumuşak, merhametli ve mütevazi görüntüler, baldan tatlı sözler, hep insanları aldatmak, onları gütmek ve sömürmek gayesine yöneliktir. Hakiki niyetleri insanlara hükmetmek ve sömürmektir. Kurt da avına sinerek, sürünerek ve yavaşca yaklaşır, ama yakalayınca da canına okur. Bu ifadeler günümüz dünyasının insanlarını sanki bir ayna gibi aksettirmekte, bir film şeridi gibi gözler önüne sermektedir.

"Yumuşak huylu" sözü ile akıllı, müdebbir, mütehammil insan kastedilmiştir. Yüce Allah'ın o zâlimlere göndereceği fitne, âlim, fâzıl, akıllı ve müdebbir insanları bile şaşkına çevirecektir. Yüce Rabbimiz, insanlara hidâyet lütfeylesin, her türlü belâ ve musibetlerden, fitnelerden muhafaza buyursun!..

٢٦٥١ـ (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «قال الله تبارك وتعالى: أنا أغْنَى الشُّركاء عن الشِّرْك ، مَنْ عَمِلَ عَمَلاً أشرك فيه مَعي غيري تركتهُ وشِرْكَهُ». أخرجه مسلم .

2.651- Ebû Hureyre anlatıyor:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Yüce Allah buyurdu ki:

"Ben, ortakların şirkten en müstağnî olanıyım. Kim yaptığı bir amele benden başkasını da ortak ederse, onu ortağıyla başbaşa bırakırım."[13]

İZAH

Buradaki **"ortak"**tan maksat, riyâdır, menfaattir, dünya çıkarıdır. Cenâb-ı Hak, hiçbir şekilde ortak kabul etmez. İnsanı ortağıyla başbaşa bırakması da, onu yardımsız ve korumasız bırakmasıdır.

٢٦٥٢ـــ (خ م ط د ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **«تجِدُونَ من شرِّ الناس عند الله تعالى يومَ القيامة ذا الوجهين: الذي يأتِي هؤلاء بوجهٍ، وهؤلاء بوجه».**

وفي رواية قال : سمعتُه يقول: **« إِنَّ شرَّ الناس ذُو الوجهين... الحديث»**. أخرجه البخاري، ومسلم، والموطأ.

وفي رواية [الترمذي] مختصرا : **« إِن من شر الناس عند الله يومَ القيامة : ذا الوجهين»**.

وفي رواية أبي داود ، قال : **« من شرِّ الناس ذُو الوجهين** ... الحديث».

2.652- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"İki yüzlü insanları, kıyâmet günü Allah katında insanların en kötüleri içinde bulacaksınız. Bunlar, şuna bir yüzle, ötekine başka bir yüzle gelirler."[14]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"İki yüzlüler, şüphesiz ki insanların en kötüleridir."

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Muvatta** tahric etti.

---

[13] **Müslim**, Zühd, 5/46.

[14] **Buharî**, Edeb, 52; **Müslim**, Birr, 26/98; **Muvatta**, Kelâm, 8/21; **Tirmizî**, Birr, 78/2025; **Ebû Davud**, Edeb, 39/4872.

Tirmizî'nin muhtasar rivâyeti şöyledir:

"İki yüzlüler, kıyâmet günü Allah katında, şüphesiz ki insanların en kötülerinden addedilecekler."

Ebû Davud'un rivâyeti de; **"İki yüzlüler, insanların en kötülerindendir"** şeklindedir.

٢٦٥٣ــ (د ــ عمار بن ياسر رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «مَن كان له وجهَان في الدنيا كان له يوم القيامة لِسَانَان من نار». أخرجه أبو داود.

2.653- Ammâr b. Yâsir, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu söyler:

"Dünyada iki yüzlü olanın, kıyâmet gününde ateşten iki dili olur."[15]

İZAH

Yasak olan iki yüzlülük, bir insanı yüzüne karşı övmek başkalarını onun yanında kötülemek, diğer insanların yanına gidince de aynısını yapmaktır. Burada insanların arasını düzeltmek gibi bir iyi niyet de yoktur. Şüphesiz bu hal, nifak alâmetidir. Ayrıca toplum düzenini sarsan, insanlar arasındaki güveni, itimadı ve dayanışmayı bozan bir fitnedir.

٢٦٥٤ــ (خ م ــ أبو وائل) قال : قال أسامةُ رضي الله عنه : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « يُؤتَى بالرجل يوم القيامة فيُلْقَى في النار ، فتَنْدَلِقُ أقْتَابُ بَطْنه، فيَدُورُ بها كما يدور الحمار في الرَّحَى ، فيجتمع إليه أهلُ النار، فيقولون: يا فُلانُ مالك؟ ألم تكن تأمر بالمعروف وتنهى عن المنكر؟ فيقول: بلى ، كنتُ آمر بالمعروف ولا آتيه، وأنْهَى عن المنكر وآتيه». أخرجه البخاري، ومسلم.

---

[15] **Ebû Davud,** Edeb, 39/4873. Hadîsin senedi zayıftır.

ولمسلم في رواية ، قال : قيل لأسامة : « لو أتيتَ عثمانَ فكلّمتَهُ ، فقال : إنكم لترَوْنَ أنّي لا أُكلّمُهُ إلا أُسْمِعُكم ، وإني أُكلّمُهُ في السِّرِّ ، دونَ أن أفتح بابا لا أكونُ أوّلَ مَنْ فتحَهُ ، ولا أقول لرجلٍ إن كان عليَّ أميرا: إنّهُ خيرُ الناس : بعدَ شيء سمعتُه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قالوا : وما هو؟ قال : سمعتُه يقول : يُجَاءُ بالرجل يوم القيامة فيُلْقى في النار ، فتندلقُ أقتابُهُ، فيدور كما يدُور الحمار برَحَاهُ ، فيجتمعُ أهل النار عليه، فيقولون : يا فلان ، ما شأنك ؟ أليس كنتَ تأمُرنا بالمعروف وتنهانا عن المنكر؟ فيقول : كنت آمُرُكم بالمعروف ولا آتيه، وأنهاكم عن الشر وآتيه».

قال : « وإني سمعته يقول : مَرَرْتُ ليلةَ أُسْرِيَ بي بأقوامٍ تُقرَضُ شفاهُهم بمقاريضَ من نارٍ ، قلت: من هؤلاء يا جبريل؟ قال: خُطَباءُ أُمّتك الذين يقولون ما لا يفعلون».

2.654- Ebû Vâil'den rivâyet edilmiştir:

Üsâme, Rasûlullah'ın (as) şöyle dediğini işittim, dedi:

"Kıyâmet günü, Bir adam getirilip ateşe atılır. Karnındaki barsakları dışarı dökülür. Bir merkebin, değirmen taşını döndürdüğü gibi, o da orda döner durur. Cehennem ehli başına toplanır ve derler ki:

"-Ya falan, nedir bu halin? Sen iyiliği emredip kötülüğü men etmiyor muydun?"

"-Evet, iyiliği emrediyordum, ama kendim onu yapmıyordum. Kötülükten men ediyordum, ama kendim onu yapıyordum" der.[16]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in rivâyeti şöyledir: Üsâme'ye;

"-Osman'a gitsen de, kendisiyle konuşsan..." dendi. Üsâme şöyle dedi:

"- Onunla, sadece siz işitirken konuştuğumu mu zannediyorsunuz? Onunla fitne kapısını açmayacak şekilde gizlice konuştum. Fitne kapısını ilk açan ben olmayacağım ve Rasûlullah'ın

---

16 **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 12; Fiten, 17; **Müslim**, Zühd, 7/51.

(as) sözünü duyduktan sonra, başımda Emîr olan bir adam için de; ***'O, insanların en hayırlısıdır'*** demem."

"-Nedir duyduğun?"dediler. O da şöyle söyledi:

"Rasûlullah'ın (as) şöyle söylediğini duydum:

"Kıyâmet günü bir adam getirilir, cehenneme atılır. Barsakları dışarı dökülür. Merkep değirmende nasıl dönüyorsa, o da orada döner durur. Cehennem ehli başında toplanır ve derler ki:

"-Ya falan, nedir bu halin? Bize iyiliği emreden ve kötülükten men eden sen değil misin?" Adam;

"-Ben size iyiliği emrediyordum, ama kendim yapmıyordum. Sizi kötülükten men ediyordum ama kendim onu yapıyordum" der.

Üsâme, O'nun şöyle dediğini de işittim der:

"İsrâ gecesi bazı insanlar gördüm, ki onların dudakları ateşten makaslarla doğranıyordu.

"-Bunlar kimdir, ya Cibril?"dedim.

"-Bunlar, ümmetinin, yapmadıkları şeyleri söyleyen hatipleridir" dedi.[17]

İZAH

Rivâyete göre **Hz. Osman**'ın anneden kardeşi **Velid b. Ukbe**'nin üzerinde içki kokusu duyulmuş ve bu da halk arasında yayılmıştı. **Velid**, yönetici idi ve **Hz. Osman**'ın yakın arkadaşlarındandı. Hem **Velid** hakkındaki şâyialar ve hem de **Hz. Osman**'ın kendi yakını olduğu için onu görevde tutması sebebiyle halkta söylentiler başladı, rahatsızlık uyandı, **Üsâme** de Hz. **Osman**'a yakın olduğu için onu gizlice ikaz etmişti. Bunu da fitne uyandırmamak için açıktan yapmamıştı. Sonra da **Emîr** dahi olsa kimseye mudarası olmadığını söyleyerek hadîsi rivâyet etmişti.

Hadîs öncelikle başkalarına söylediklerini kendileri yapmayan kişilerin âkıbetini gözler önüne sermektedir. Bu konuda Kur'ân'ı Kerim'de mevcut pek çok âyetten biri şöyledir:

---

[17] Bu **İsrâ** gecesi rivâyeti **Buharî** ve **Müslim**'de yoktur. **İbn Hibban**, ***el-İhsan***, I, 249'da ve **Ahmed b. Hanbel**, III, 120, 231 ve 239'da rivâyet etmiştir.

"أتأمرون النّاس بالبرّ و تنسون انفسكم وانتم تتلون الكتاب أفلا تعقلون"

"İnsanlara iyiliği emreder de kendinizi unutur musunuz? Üstelik Kitab okuyorsunuz! Hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?"[18]

İnsanın, başkasına söylediklerini kendisinin yapmaması, bir çeşit riyâdır. Gösteriş olsun veya değer görsün diye öyle söylemektedir.

---

[18] Bakara, 44.

ترجمة الأبواب التي أولها راء و لم ترد في حرف الراء

(الرِّبا) : في كتاب البيع

(رَمْيُ الجمار) : في كتاب الحج

(الرِّدَّة) : في كتاب الحدود

(الرَّمْيُ) : في كتاب السبق

(الرُّكوبَ) : في كتاب الصحبة

(الرُّقى) : في كتاب الطب

(رؤية الله عز وجل) : في كتاب القيامة.

"RA" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜME ALINMAYAN KONULAR VE BULUNDUKLARI YERLER

Konunun Adı:	Bulunduğu Yer:	Hadîs No:
1- Riba	Buyû'	368-406
2- Remy-i Cimâr	Hac	1.565-1.589
3- Riddet	Hudûd	1.799-1.809
4- Remy	Sebk	3.031-3.043
5- Rukûb	Sohbet	4.905-4.912
6- Rukye	Tıp	5.692-5.729
7- Ru'yetullah	Kıyâmet	8.125-8.130

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله حمدا الشاكرين

حرف الزاي

و يشتمل على ثلاثة كتب:

كتاب الزّكاة ، كتاب الزُّهد ، كتاب الزّينة.

(ز) *"ze" harfi:*

(ز) *"ze" harfi:*

الكتاب الأول

في الزكاة

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله حمدا الشاكرين

الكتاب الأول

في الزكاة

و فيه خمسة أبواب:

الباب الأول

في وجوبها و إثم تاركها

46- ZEKÂT

A- ZEKÂTIN FARZ OLUŞU VE ZEKÂT VERMEYENİN GÜNAHKÂR OLACAĞI

٢٦٥٥ـــ (خ م د ت س ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لما بعث مُعاذا إلى اليمن، قال : **إنك تَقْدَمُ على قومٍ أهلِ كتاب ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ ما تدعوهم إليه عبادةُ الله عز وجل ، فإذا عَرَفُوا الله فَأَخْبِرْهُم : أَنَّ الله قد فَرَضَ عليهم خَمْسَ صَلوات في يومهم وليلتهم ، فإذا فعلوا فأخبِرهُم: أن الله فرضَ عليهم زكاة ، تُؤخَذُ من أغنيائهم وتُرَدُّ على فُقرائهم، فإذا أطاعوا ، فَخُذ منهم وتوقَّ كَرَائم أموالهم**».

زاد في روايةٍ : « **واتقِ دعوة المظلوم ، فإنّه ليس بينها وبين الله حجاب**».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ. وفي رواية للبخاري: «**افترض عليهم صدقة في أموالهم، تؤخذ من أغنيائهم وترد على فقرائهم**».

وفي رواية لمسلم عن ابن عباس عن معاذ بن جبل ، قال : « بعثني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: **إنك تأتي قوما من أهل الكتاب، فادعُهم إلى شهادة أن لا إله إلا الله ... وذكر الحديث بنحوه**». فيكون حينئذ من مُسند معاذ .

2,655- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (s.a.) Muâz'ı Yemen'e gönderirken ona şöyle dedi:

"Sen Ehl-i Kitap'tan olan bir kavme gidiyorsun. Onları ilk önce Allah'a kulluğa davet et! Şayet bunu kabul ederlerse, Allah'ın günlük beş vakit namazı farz kıldığını bildir! Bunu da yaparlarsa, peşinden onların zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere, zekâtın farz olduğunu haber ver. Onlar bu konudaki söylediklerine itaat ederlerse, kendilerinden zekâtlarını alırken, mallarının en iyilerini almaktan kaçın!"[1]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"mazlumun bedduasından sakın, çünkü onun bedduası ile Allah arasında perde yoktur"** şeklinde ek bilgi mevcuttur. Bu hadîsi **Muvatta** dışındaki hadîs kaynakları tahriç etmiştir.

Buharî'deki bir başka rivâyet; **"onların mallarında, zenginlerinden alıp fakirlerine vereceğin zekâtı farz kıl!"** şeklindedir.

Müslim'deki diğer bir rivâyete göre ise; İbn Abbas, Muâz b. Cebel'den rivâyet ettiğine göre, o şöyle demiştir:

"Rasûlullah (s.a.) beni gönderdi ve dedi ki;

"Sen, Ehl-i Kitab'dan bir millete gidiyorsun, onları Allah'tan başka ilâh olmadığına davet et!.."

Bu takdirde bu haber Muâz'ın rivâyetlerinden (müsnedinden) olur.

İZAH

Muâz hicretin 9. veya 10. yılında[2] Hz. Peygamber tarafından **Yemen**'e vali olarak atanmıştır. Valinin uğurlanması esnasında Rasûlullah (as.) yukarıdaki tavsiyelerde bulunmuştur.

---

[1] **Buharî**, Zekât, 1, 41, 63; Mezâlim, 9; Megâzî, 61; Tevhîd, 1; **Müslim**, İman, 7/29; **Tirmizî**, Zekât, 6/625; **Ebû Davud**, Zekât 4/1584; **Nesaî**, Zekât, 46.

[2] Bkz., **Buharî**, Megazî, 60. Ayrıca bkz., **Şevkânî**, *Neylu'l-evtâr*, IV, 159.

Bu hadîs, müslüman olmayan bir milletin, öncelikli olarak Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeye davet edilmesini zorunlu kılmaktadır. Yani, onlar önce imana çağrılmalıdırlar, sonrasında ise kendilerine namaz, zekât gibi ibâdetlerin farziyeti anlatılmalıdır.

Hadîs, ehl-i kitabın gerçek bir Allah inancına sahip olmadıklarına da delildir. Onlarda sağlam bir Allah inancı olsaydı, Hz. Peygamber, **Muâz**'ın ilk yapacağı iş olarak, onları Allah'a kulluğa çağırmasını istemezdi.

Hadîste Allah'a imandan sonra, günlük beş vakit olarak kılınan namazın, ibâdetlerin en önemlilerinden olduğuna işaret edilmiştir.

Hadîsimiz, muhatabın haline göre, İslâm'ın emirlerini aktarmada tedricî bir yol izlenmesi gereğine de işaret etmektedir. Zira bilinen o ki, nefisler zor olan şeyleri bir çırpıda kabullenmede güçlük çıkarmaktadırlar. Bu sebeple, zekât verme emri, Allah'a iman ve beş vakit namazdan sonra zikredilmiştir.

Rasulullah'ın (s.a.) tavsiyeleri arasında oruç ve haccın zikredilmemesi, onların henüz farz kılınmamış olmasından değildir.[3] Burada Hz. Peygamber **Muâz**'a, tebliğde takip edeceği metodu öğretmek istediğinden, bunları zikretmekle yetinmiştir.

Hadîs, zengin müslümanların üzerine zekâtın farz olduğuna delildir. Bir diğer ifade ile müslüman olmayanlar zekât gibi, İslâm'ın ibâdetleri ile mükellef değildirler. Onlardan ilk istenen şey, sağlam bir şekilde İslâm'ın akîdesini benimsemektir. İbâdetlerle yükümlülük ondan sonra başlayacaktır.

Hangi düzeyde zengin olan müslümanın ne kadar zekât vermekle yükümlü olduğu, ileriki hadîslerde belirtilecektir.

Hadîs, bir bölgenin zenginlerinden alınacak zekâtın yine o bölge fakirlerine dağıtılmasını önermekte ise de, konu ile ilgili uygulamalar da dikkate alınarak, İslâm bilginleri, toplanan zekâtın diğer bölgelere de götürülebileceğini kabul etmişlerdir.

---

[3] Oruç hicretin 2. yılında, hac ise hicretin 9. yılında **Hz. Muâz Yemen**'e gönderilmeden birkaç ay önce farz kılınmıştır; bkz., **Vecdi Akyüz, İbâdetler İlmihali**, İst. 1995 II, 347, IV, 139.

Zekât mâlî bir ibâdet olmakla birlikte, toplumsal/sosyal yönü bulunduğu için, devletin zekâtı bizzat toplayabileceğine bu hadîste işaret edilmektedir.

Âlimler, "**zenginlerinden alınıp**" ifadesinden hareketle, gerektiğinde devlet tarafından zekâtın zorla alınacağı görüşünde ittifak etmişlerdir. Ancak sahibinin rızası olmadan alınacak zekâtın hakikaten zekât yerine geçerek, mal sahibinin bu yükümlülükten kurtulup kurtulamayacağında ise ihtilaf edilmiştir. Çünkü ibâdet yönü de bulunan bir şeyde, sahibinin niyeti gerekmektedir. Nitekim asr-ı saadette, zekât devlet tarafından toplanıyor ve bunun için zekât memurları kullanılıyordu.

Bu hadîste zekât toplanırken takınılacak tavra da dikkat çekilerek, zekât malı olarak sürünün en sütlü, en yapağılı, en semiz ve gösterişli olan hayvanların alınması yasaklanmıştır. Böylece zekât yükümlülüğünü yerine getirirken mal sahibinin gönlünün kırılmamasına dikkat edilmesi tavsiye edilmiştir.

Zekât yükümlüsü de, malının en değersizlerinden vererek, zekât vecibesinden kurtulmaya çalışmamalıdır. Her iki taraf da itidali benimsemeli, zekât için malın orta hallisinden ayrılmalı, hem zenginin hem de fakirlerin hakkı korunmalıdır.

Hadîsimiz, ince bir nükte ile her görev başındaki görevlinin zulümden kaçınması gereğine de işaret etmektedir. İslâm'ın genel felsefesi olarak zulmün yasaklandığına, zâlimin kötü bir insan, mazlumun ise muhterem birisi olduğuna ve mazlumun âhını Allah'ın her hâlükârda değerlendireceğine burada da dikkat çekilerek, her ortamda zulümden kaçınılması istenmiştir.[4]

٢٦٥٦ـ (خ م ط د ت س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « لَمَّا تُوُفِّيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم واسْتُخْلِفَ أبو بكر بعدَه، وكَفَر من كفر من العرب، قال : عمرُ بن الخطاب

[4] Hadîsin şerhi ile ilgili geniş bilgi için bkz., **Serahsî**, *Mebsût*, II, 180; **İbn Hacer**, **Fethü'l-bârî**, III, 207 vd.; **Aynî**, *Umdetü'l-kârî*, VIII, 234 vd.; **Mübarekfûrî**, **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 259-261; **Azîmâbâdî**, *Avnu'l-ma'bûd*, IV, 467-68; **Şevkânî**, **Neylu'l-evtâr**, IV,159-161.

لأبي بكر: كيف تُقاتل الناس، وقد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أُمِرتُ أن أُقاتل الناس حتى يقولوا : لا إله إلا الله، فمن قال: لا إله إلا الله ، عَصَمَ مني ماله ونفسه إلا بحقه، وحسابُه على الله** ؟ فقال أبو بكر: والله لأُقاتلنَّ مَن فرّق بين الصلاة والزكاة، فإن الزكاة حق المال، والله لو منعوني عَنَاقا كانوا يُؤدّونها إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم لقاتلتُهم على منعها . قال عمر : فوالله ما هو إلا أن رأيتُ أنّ الله شرح صدْرَ أبي بكر للقتال فعرفتُ أنّه الحَق». وفي رواية : « عقالا كانوا يُؤَدُّونه».

أخرجه الجماعة ، إلا أن الموطأ لم يُخرِّج منه إلا طرفا من قول أبي بكر ، قال مالك : «بلغه أن أبا بكر الصدّيق رضي الله عنه قال: لو منعوني عقالا لجاهدتُهم عليه». لم يزد على هذا .

2,656- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (s.a.) vefatı üzerine Hz. Ebû Bekir halife seçilince, bazı Arap kabileleri zekât ödememekte direnerek inkâra kalkıştılar. Halife bu gruplara karşı harp ilan etmekte kararlı idi. Bunun üzerine Hz. Ömer halife Ebû Bekir'i onlarla savaşmaktan vazgeçirmek için, Hz. Peygamber'in şu sözünü hatırlattı:

"Ben insanlarla, Allah'tan başka ilâh olmadığını tasdik edinceye kadar savaşmakla emrolundum. Kim Allah'tan başka ilâh olmadığını itiraf ederse, malı ve canı korumam altındadır. Böyle bir şahsın tasdikinde samimi olup olmadığı, iki yüzlü davranıp davranmadığı ise, Allah'a kalmış bir iş olup, onun hesabını Allah görür".

Bunun üzerine halife Ebû Bekir kanâatini şöyle açıkladı:

"- Vallahi, (namazın farziyetini kabul edip onu edâ ederken zekât vermemekte direnerek) namazla zekâtın arasını ayıranlarla kesinlikle savaşacağım. Çünkü zekât malın hakkıdır. Vallahi, Hz. Peygamber döneminde zekât olarak verdikleri dişi bir oğlağı şimdi vermekten kaçınırlarsa, onlarla harp ederim."

Hz. Ömer bu açıklama üzerine kanâatinin değiştiğini şöyle ifade etti:

"- Vallahi, bu gruplarla savaşılmasının gerekliliği konusunda Yüce Allah'ın, Ebû Bekir'in kalbine kesin karar koyduğunu gördüm ve anladım ki, onun görüşü haktır."[5]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet; "...Hz. Peygamber'e zekât olarak verdikleri hayvanın bir yularını bile benden kaçırsalar..." şeklindedir.

Bu hadîs kütüb-ü sitte'de rivâyet edilmiştir. Ancak **Muvatta'**da sadece Hz. Ebû Bekir'in sözünü ihtivâ eden kısım tahric edilmiştir. Oradaki rivâyette, Mâlik'e haber verildiğine göre Hz. Ebû Bekir şöyle demiş:

"Zekat hayvanının bir yularını bile benden kaçırsalar onlara karşı savaş açarım."

İZAH

İslâm'ın esaslarından birisi, zengin müslümanların zekât vermesidir. Namaz, oruç, hac emirlerinin devamlılığı asıl olduğu gibi, zekât emri de süreklilik arz etmektedir. İslâm'ın inananlardan istediği şey; inanç, ibâdet, ahlâk ve muâmelâtı ile bir bütün halinde ilâhî emirleri yerine getirmek ve yasaklamalardan kaçınmaktır.

Özellikle zekât, devlet nizamını ilgilendirmekte ve sosyal güvenliği oluşturan kurumlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle, zekât verme görevini yerine getirmeyen kişi ya da kişiler, karşılarında devletin zorlamasını bulmuşlardır.

Özellikle kamu hukukunu ilgilendiren hususlarda kamu adına devlet, kamunun haklarını korumak, tecavüze uğrayan haklar karşılığında da suçluları cezalandırmak yetkisine sahiptir. Nitekim **Hz. Ebû Bekir**'in yaptığı da bundan başka bir şey değildir. Zekât ödemeyen zengin, malındaki toplumun hakkını vermemiş olmaktadır. Devletin görevlerinden birisi ise, onu alıp hak sahiplerine ulaştırmaktır. Bunun için güç kullanılması gerekirse, yetkili merciin güç kullanması hakkıdır. Nitekim günümüzdeki güçlü devletler de, vergisini ödemeyen şahıslardan vergiyi zorla da olsa alarak toplum

---

[5] **Buharî**, Zekât, 1; İ'tisam, 2; İstitâbetü'l-mürteddîn, 3; **Müslim**, İman, 8/32; **Muvatta**, Zekât, 18/30; **Tirmizî**, İman, 1/2607; **Ebû Davud**, Zekât, 1/1556; **Nesaî**, Zekât, 3.

yararına harcamaktadırlar. Bunun için güç kullanılması gerektiğinde, bundan da kaçınmamaktadırlar.

Zekât mükellefi olan müslümanın zekâtını ödememesi halinde, âhirette karşılaşacağı ilâhî azaba, ileriki hadîslerde yer verilmektedir. Bu hadîs, zekâtını ödemeyene, dünyevî açıdan verilebilecek cezayı açıklamaktadır. Buna göre; zekât mükellefi, gerek zekâtın farziyetini kabul ettiği halde zekâtını ödememekte direnmesi halinde, gerekse farziyetini inkâr ederek zekâtını vermediğinde, devlet zor kullanarak da olsa, zekât mükellefinden zekâtı alır. Bunun için zekât vermeyenle çatışmak gerekirse, devletin bu yola başvurması meşrûdur.

İslâm'ın kabul ettiği inanç hürriyeti ile bu olayın çelişip çelişmediği, din değiştirmenin inanç hürriyeti kapsamına girip girmediği ve İslâm'dan çıkan mürtedin durumu ile ilgili bilgi, hadler bölümünde geçtiği için, burada tekrar edilmeyecektir.

Bu rivâyet, henüz yaşını doldurmamış koyun ve keçi sürüsünden zekâtın gerekli olup olmadığı ile ilgili tartışmaya da kaynak olmuştur.

Şafiî'ye göre; aralarında anaları bulunmasa da koyun ya da keçiler kırk sayısına ulaştıklarında içlerinden bir oğlak veya kuzunun zekât olarak verilmesi gerekir.

Ebû Hanîfe ve **Ahmed b. Hanbel**'e göre ise; sırf oğlak veya kuzulardan oluşan sürüden zekât gerekmeyeceği gibi, zekât verilmesi gerekli sürü adına verilecek zekât hayvanının oğlak ya da kuzu olması câiz değildir.[6]

٢٦٥٧— (خ م د س — أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**مَا مِن صَاحِب ذهبٍ ولا فضةٍ لا يُؤدي منها حقَّها إلا إذا كان يومُ القيامة صُفِّحَت له صفائحُ من نارٍ، فأُحْمِيَ عليها في نار جهنم، فيُكْوى بها جَنْبُهُ وجَبينُه وظَهرُهُ ، كلما رُدَّتْ أُعيدَت له، في يومٍ كان مقدارُهُ خمسين ألف سنة، حتى يُقضَى بين العباد، فيَرى سَبيلَهُ: إمّا إلى الجنَّة، وإمَّا إلى النار**»، قيل: يا رسول الله ، فالإبلُ؟ قال : « **ولا صاحبُ إبلٍ**

---

[6] Geniş bilgi için bkz., **Aynî**, VIII, 244 vd.; **Avnu'l-ma'bûd**, IV, 144 vd; **Neylu'l-evtâr**, IV, 164 vd.; **el-Hidâye**, I, 100; Muğnî'l-muhtac, I, 376; **el-Muhallâ**, IV, 3 vd.

لا يُؤدِّي منها حقَّها – ومن حقِّها حَلَبُها يوم وِرْدِها – إلا إذا كان يومُ القيامة بُطِحَ لها بقاعٍ قَرْقَرٍ، أوفَرَ ما كانت، لا يَفْقِدُ منها فصيلاً واحدا، تطؤه بأخفافها، وتَعَضُّهُ بأفواهها، كلما مرَّ عليه أُولاها رُدَّ عليه أُخراها، في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة حتى يُقْضى بين العباد، فيرى سبيلَه: إما إلى الجنة، وإمَّا إلى النار». قيل: يا رسولَ الله، فالبقر والغنم؟ قال: ولا صاحبُ بقرٍ [ولا غنمٍ] لا يُؤدِّي حقَّها، إلا إذا كان يومُ القيامة بُطِحَ لها بقاعٍ قَرْقَرٍ، لا يَفقِدُ منها شيئا، ليس فيها عَقصاءُ ولا جَلْحاءُ، ولا عَضْباءُ، تنطحُهُ بقرونها، وتطؤهُ بأظلافها، كلما مرَّ عليه أُولاها رُدَّ عليه أخراها، في يومٍ كان مقداره خمسين ألفَ سنة، حتى يُقضَى بين العباد فيَرَى سبيلَهُ: إما إلى الجنة، وإما إلى النار. قيل: يا رسولَ الله، فالخيلُ؟ قال: الخيلُ ثلاثة: هي لرجلٍ وِزْرٌ، ولرجلٍ سِتْرٌ، ولرجل أجرٌ – وفي رواية: هي لرجل أجر، ولرجل ستر، وعلى رَجلٍ وِزر – فأما الذي له أجر: فرجلٌ ربطها في سبيل الله – زاد في رواية: لأهل الإسلام – فأطال لها في مَرجٍ أو رَوْضة، فما أصابت في طِيَلِها ذلك من المَرج والرَّوْضَة كانت له حسنات، ولو أنه انقطع طِيَلُها، فاستنَّتْ شرَفا أو شرَفين: كانت له آثارها وأرواثها حسنات له، ولو أنها مرَّتْ بنهرٍ، فشَرِبتْ منه ولم يُرِد أن يسقيها، كان ذلك حسنات له، فهي لذلك الرجل أجر. ورجلٌ ربطها تغنِّيا وتعفُّفا، ثم لم ينسَ حقَّ الله في رقابها ولا ظُهورها، فهي لذلك الرجل سِتْرٌ. ورجلٌ ربطها فخرا ورياء ونواء لأهل الإسلام – وفي رواية: على أهل الإسلام – فهي على ذلك وزر. وسئل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الحُمُر؟ فقال: ما أُنزل عليَّ فيها شيءٌ إلا هذه الآيةُ الجامعةُ الفاذَّةُ: {فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خيرا يرهُ، وَمَنْ يَعْمَل مِثْقالَ ذَرَّةٍ شرّا يرهُ} [الزلزلة: ٧،٨].

وفي رواية: «فما أكلت من ذلك المرجِ أو الرَّوضة من شيء إلا كُتبَ له عددُ ما أكلت حسنات، وكُتب له عددُ أرواثها وأبوالها حسنات، ولا تَقطَعُ طوَلَها، واستَنَّت شرَفا أو شرَفَين إلا كَتبَ الله له عدد آثارها حسنات، ولا مرَّ بها صاحبُها على نهرٍ فشربت منه، ولا يُريد أن يَسقيها إلا كتب الله له عدد ما شربتْ حسنات ... وذكر نحوه».

هذه رواية مسلم وأخرج البخاري والموطأ منها ذكر الخيل والحُمرِ ولم يذكر الفصلَ الأول.

وأخرج البخاري أيضا : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **تَأتِي الإبلُ على صاحبها على خير ما كانت – إذا لم يُعْطِ فيها حقَّها – تطؤه بأخفافها، وتأتي الغنم على صاحبها على خير ما كانت – إذا لم يعط فيها حقها – تطؤه بأظلافها ، وتَنْطحهُ بقرونها . قال : ومن حقِّها أن تُحلَب على الماء، قال : ولا يأتي أحدكم يوم القيامة بشاة يحملها على رقبته لها يُعارٌ ، فيقول : يا محمد، فأقول: لا أملكُ لك شيئا ، قد بلَّغتُ ، ولا يأتي [أحدُكم] ببعير يحمله على رقبته له رُغاء ، فيقول : يا محمد، فأقول : لا أملك لك شيئا ، قد بلَّغتُ** ».

وفي أخرى للبخاري قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **مَن آتاهُ اللهُ مالا، فلم يُؤدِّ زكَاتَهُ : مُثِّل له [ماله] شُجَاعا أقْرَعَ ، له زَبِيبتَان ، يُطوِّقُهُ يوم القيامة ، ثم يأخذُ بلهزِمَتَيْه – يعني : شدْقَيه – ثم يقول : أنا مالُك، أنا كنزكَ ، ثم تلا : {ولا تَحْسَبَنَّ الَّذينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتاهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِه هُوَ خيْرا لَهُمْ ، بَلْ هُو شرٌّ لَهُمْ ، سيُطَوَّقُونَ مَا بَخلُوا بِه يَومَ القِيَامَة ولله ميراثُ السَّمَوات والأرضِ واللهُ بما تَعملُونَ خَبيرٌ} [آل عمران: ١٨٠]** ».

وفي أخرى لمسلم – في ذكر الفصلين جميعا – قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**ما من صاحب كَنزٍ لا يؤدِّي زكاته إلا أُحميَ عليه في نار جهنم** ... ثم ذكر نحوه . وقال في ذكر الغنم : «**ليس فيها عَقْصَاءُ ، ولا جَلْحَاءُ – قال سهيل بن أبي صالح : فلا أدري أذكرَ البَقَرَ ، أم لا؟** قالوا : فالخيلُ يا رسولَ الله ؟ قال : **الخيلُ في نواصيها الخيرُ،أو قال : مَعقُودٌ في نواصيها – قال سهيل : أنا أشُكّ – الخيرُ إلى يوم القيامة ، الخيلُ ثلاثة فهي لرجل أجرٌ ، ولرجل سِتْرٌ ، ولرجل وِزرٌ** – وذكر هذا الفصل إلى آخره بنحو ما تقدّم ، وفيه : – **وأما الذي هي له سِتْرٌ : فالرجل يتَّخذُها تكرُّما وتجَمُّلا ، ولا يَنْسَى حقَّ ظُهورها وبطونها، في عُسْرِها ويُسرِها ، وأما الذي هي عليه وزرٌ: فالذي يتخذها أشَرا وبطرا وبَذخا ورِئاءَ الناس فذلك الذي عليه وزرٌ**... ثم ذكره».

وله في أخرى : أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا لم يُؤدِّ المرءُ حق الله أو الصدقةَ في الثَّلَّة: بُطِحَ لها... وذكر الحديث بنحو ما قبله**».

وأخرجه أبو داود قال : « **ما من صاحب كَنْزٍ لا يُؤَدِّي حقَّه إلا جعله الله يوم القيامة يُحْمَى عليها في نار جهنم**» ، وذكر نحو حديث مسلم في الذهب والفضة ، ثم ذكر بعده الغنم بنحو حديثه ، ثم ذكر بعده الإبل بنحو حديثه ، إلى قوله : إلى النار ، وانتهت روايته.

وقال في رواية أخرى نحوه ، وزاد في قصة الإبل : قال لأبي هريرة : فما حق الإبل ؟ قال: تُعطي الكريمةَ ، وتَمنَحُ الغَزيرةَ ، وتُفقِرُ الظَّهْرَ ، وتُطرِقُ الفَحْلَ ، وتَسقي اللَّبَنَ». وزاد في رواية أخرى: « وإعارَةُ دَلْوِها».

وأخرج النسائي قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **أيُّما رجلٍ كانت له إبلٌ لا يُعطي حقها في نَجْدَتِها ورِسْلِها – قالوا: يا رسول الله ما نَجدتُها ورِسلُها؟ قال: في عُسرِها ويُسْرِها – فإنها تأتي يومَ القيامة كأَغَذِّ ما كانت وأَسْمَنِه وأَبْشَرِه، يُبطَحُ لها بقاعٍ قَرْقَرٍ، فتطؤه بأخفافها، فإذا جاوزته أُخراها أُعيدت عليه أُولاها في يومٍ كان مقدارهُ خمسين ألفَ سنة حتى يُقضَى بين الناس فيرى سبيلَه وأيُّما رجل كانت له بَقَرٌ لا يُعطي حقَّها في نَجْدتِها ورسلها، فإنها تأتي يوم القيامة كأَغذِّ ما كانت وأسْمَنِه وأبْشرِه يُبطح لها بقاع قرقر، فتنطَحُهُ بقرونها، وتطؤه كلُّ ذات ظِلْف بِظِلافها [حتى] إذا جاوزته أُخراها أعيدت عليه أُولاها في يوم كان مقدارُهُ خمسين ألفَ سنة حتى يُقضى بين الناس فيرى سبيلَه وأيُّما رجل كانت له غنم لا يُعطي حقَّها في نَجْدتها ورِسلها فإنها تأتي يوم القيامة كأَغَذِّ ما كانت وأَسمنه وأبشره، ثم يبطح لها بقاع قَرْقَرٍ، فتطؤه كل ذات ظِلف بظلفها، وتنطحه كلُّ ذات قَرن بقرنها، ليس فيها عَقْصاءُ، ولا عَضْباءُ، إذا جاوزته أُخراها أُعيدت عليه أُولاها في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة حتى يُقضى بين الناس فيرى سبيله**».

وله في رواية أخرى ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **تأتي الإبل على ربِّها على خير ما كانت ، إذا هي لم يُعطِ منها حَقَّها، تطؤه بأخفافها، وتأتي الغنم على ربِّها على خير ما كانت، إذا هي لم يعط فيها حقها ، تطؤه بأظلافها، وتنطحه بقرونها ، قال: ومن حقِّها أن تُحلَبَ على الماء، لا يأتينَّ أحدكم يوم القيامة ببعير يحمله على رقَبته له رُغاء ، فيقول : يا محمد، فأقول: لا أملك لك من الله شيئا قد بلَّغتُ ، ألا لا يأتينَّ أحدكم يوم القيامة بشاة يحملُها على رقبته لها يُعارٌ ، فيقول : يا محمد، فأقول : لا أملك لك من الله**

شيئا ، قد بلغتُ ، ويكون كنز أحدهم يوم القيامة شجاعا أقرعَ يفرُّ منه صاحبه ، ويطلبه : أنا كَنْزُك ، فلا يزال به حتى يُلقمَه إصبعه».

وأخرج النسائي ذكر الخيل مفردا نحو البخاري، ومالك ، وأخرج ذكر الكنز والشجاع الأقرع، مثل البخاري مفردا . وأخرج الموطأ أيضا ذكْر الكَنْز والشجاع الأقرع، مثل البخاري، إلا أنه لم يذكر الآية و لم يرفعه. وأخرج البخاري أيضا طرفا يسيرا منه ، قال : إنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «يكون كَنْزُ أحدكم يوم القيامة شجاعا أقرعَ». لم يزد على هذا.

2657- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Serveti altun ve gümüşten oluşup zekâtlarını vermeyenlere, kıyamet gününde bu madenler ateşten levhalar haline getirilip onlarla sahibinin yanları, alnı ve sırtı dağlanacaktır. Bu levhalar soğudukça, tekrar kızdırılarak sahibi bunlarla azap görecektir. Bu hal, kullar arasında yargılama bitip kendilerine ya cennet veya cehennem yolu gösterilinceye kadar devam edecektir. Bu süre ise, 50,000 sene uzunluğunda bir gündür."

Rasûlullah'a (as.) develerin durumundan soruldu, O şöyle buyurdu:

"Haklarını ödemeyen deve sahipleri de, -ki bu hayvanlar üzerindeki hak, su başlarına geldiklerinde sağıp muhtaçlara vermektir-, kıyamet gününde düz bir yerde yüz üstü yatırılır, bir tek deve yavrusu bile hariç olmamak üzere, sahiplerini ayakları ile ezip, dişleri ile ısırırlar. Deve sürüsü bu şekilde sahiplerine eziyet ederler. Sürünün sonu geldiğinde, tekrar baştan başlayarak sahiplerine karşı olan işkenceleri devam ettirirler. Bu hal, kullar arasında yargılama bitip kendilerine ya cennet veya cehennem yolu gösterilinceye kadar devam edecektir. Bu süre ise, 50,000 sene uzunluğunda bir gündür."

Rasûlullah'a (as.) sığır ve koyunların durumu soruldu, şöyle buyurdu:

"Haklarını ödemeyen sığır ve koyun sürüsü sahipleri, kıyamet gününde düz, geniş bir yerde yüz üstü yatırılarak bu hayvanlar onlara eziyet edeceklerdir. Hayvanlardan boynuzlu olanı, boynuzsuz olanı, çarpık ya da kırık boynuzlu olanı ayırt edilmeksizin hepsi sahiplerini süsecekler, tırnakları ile çiğneyeceklerdir. Sürünün sonu geldiğinde, sahibine tekrar eziyete devam etmeleri için sürü baştan bir defa daha döndürülecektir. Bu hal, kullar arasında yargılama bitip kendilerine ya cennet veya cehennem yolu gösterilinceye kadar devam edecektir. Bu süre ise, 50,000 sene uzunluğunda bir gündür."

Rasûlullah'a (as.) atların durumu soruldu, şöyle buyurdu:

"Atlar üç kısımdır: Bir kısmı sahibi için yük, bir kısmı örtü, diğer kısmı ise ecirdir. -Bir diğer rivâyette; 'bir kısmı ecir, diğer kısmı örtü, bir diğeri ise yük' şeklinde sıralanmıştır-. **Sahibi için ecir olan at; bir kimsenin Allah yolunda, müslümanlar için çayırda ve bahçede bağlayıp beslediği attır. Atın bu bahçeden veya çayırdan yediği şeyler sayısı kadar sahibine iyilik yazılır. At ipini koparır da bir veya iki tur atarsa, sahibine onun izleri ve pislikleri miktarınca iyilik yazılır. Yahut sahibi onu, bir nehir kenarından geçirirken, sulamaya niyeti olmadığı halde, o nehirden su içerse, sahibine onun içtiği su yudumları miktarınca iyilik yazılır.**

Sahibi için örtü olan at ise; bir kimsenin Allah yolunda bağlayıp beslediği, sırtında ve boynunda Allah'ın hakkı olduğunu unutmadığı attır.

Sahibi için yük olan at da; bir kimsenin övünmek, riya ve müslümanlara düşmanlık için bağlayıp beslediği attır."

Rasûlullah'a (as.) eşeklerin durumu soruldu, şöyle buyurdu:

"Bu konu hakkında bana kapsamlı olan şu; ***'kim zerre miktarı hayır işlerse onun mükâfatını görür, kim de zerre miktarı kötülük işlerse onun karşılığını görür'***[7] **âyetinden başka bir şey indirilmedi."**[8]

---

[7] Zilzâl, 7-8.

[8] **Buharî**, Zekât, 3; Tefsir, 3/14, 9/6; Hıyel, 3; **Müslim**, Zekât, 6/24-26; **Ebû Davud**, Zekât, 32/1658-60; **Nesaî**, Zekât, 2, 3.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"Atın bu bahçe ya da çayırdan yedikleri miktarınca iyilik yazılır. Yularını kırıp bir ya da iki tur atması halinde ayak izleri sayısınca iyilik yazılır. Sahibi onunla bir nehirden geçerken, hayvanı sulamak istemese bile, hayvanın içtiği su yudumu sayısınca sahibine hasene yazılır...."** şeklindedir.

Bunlar **Müslim**'in rivâyetidir.

Buharî ve **Muvatta**'nın rivâyetinde, atların ve eşeklerin durumu ile ilgili kısım mevcut olup, önceki bölüm zikredilmemiştir.

Buharî'de şöyle bir rivâyet de vardır:

Rasûlullah (as.) buyurdu ki:

"Hakkını ödemediği develer, sahiplerine, daha güçlü bir şekilde gelerek ayakları ile onu çiğnerler; haklarını ödemediği koyunlar, daha güçlü bir şekilde gelerek sahiplerini tırnakları ile çiğnerler, boynuzları ile süserler. Sulandıkları esnada, onların sağılıp, sütlerinin muhtaçlara verilmesi, bunların ödenmesi gereken haklarındandır."

Rasûlullah (s.a.) şöyle devam etti:

"Sizden biri kıyamet günü, boynunda bağıran bir koçla bana gelerek; *'Ya Muhammed!..'* diye benden yardım istemesin! Ben ona; *'sana bu şekilde olacakları tebliğ etmiştim, artık sana hiçbir yardımda bulunamam'* diyeceğim. Yine, hiç biriniz, boynunda bağıran bir at olduğu halde bana gelerek; *'ya Muhammed!..'* diye benden yardım istemesin! Ben ona; *'sana bu şekilde olacakları tebliğ etmiştim, artık hiçbir yardımda bulunamam'* diyeceğim."

Buharî'deki bir diğer rivâyete göre de Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah kendisine servet verdiği halde onun zekâtını vermeyen şahsın malı, âhirette dazlak başlı, iki kulaklı yılan olur ve *'ben senin zekâtını vermediğin malınım'* diyerek, onu sokar." Sonra Hz. Peygamber; ***"Allah'ın lütfundan kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki, o kendileri için hayırlıdır. Aksine, bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası***

Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır" âyetini okudu.[9]

Müslim'deki bir diğer rivâyetinde iki bölüm birlikte zikredilerek şöyle geçmektedir: Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zekâtını ödemediği kenz (hazine) **sahibi, bu malı ile cehennem ateşinde dağlanacaktır..."** Sonra hadîsi benzer şekilde tahric etmiştir. Koyunlarla ilgili bölümde de; **"onlardan tek boynuzlu da, boynuzsuz da yoktur"** şeklinde bir ifade mevcuttur. Sehl b. Ebî Salih, Hz. Peygamber'in sığırı zikredip zikretmediğini bilmiyorum, demiştir. Atın durumu hakkında sorduklarında Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Onun nâsiyesinde (alnında) **kıyamete kadar hayır vardır.** - Yahut atların alınlarında kıyamete kadar hayır düğümlenmiştir. Râvî Süheyl Hz. Peygamberin yukarıdaki ifadelerden hangisini dediğinde kuşkum vardır demiştir-. **Atlar üç kısımdır: Bir kısmı sahibi için ecir, bir kısmı sahibi için örtü, bir kısmı da sahibine yüktür."** Bu kısmı, daha önce geçtiği şekilde sonuna kadar zikretmiştir. Burada şu cümleler de yer almaktadır:

"Sahibi için örtü olan at, bir kimsenin sırf cömertlik ve güzellik için edindiği attır. Bu atın sahibi, bu hayvanın gerek sırtında gerekirse karnındaki ödemesi gereken hakkını, hem bolluk hem de darlık halinde unutmaz. Sahibi için yük olan at ise, sahibinin sırf böbürlenmek, şımarmak, övünmek ve insanlara gösteriş yapmak için edindiği attır..."

Müslim'de mevcut bir diğer rivâyete göre Rasûlullah'ın (as.);

"Kişi, develerindeki Allah hakkını yahut sadakayı vermezse, yüz üstü yatırılır..." dediği şeklinde önceki rivâyet gibi devam etmektedir.

Ebû Davud bu rivâyeti; **"Zekâtını vermeyen kimsenin servetini Allah kıyamet gününde ateşten levhalar yapacak ve sahibi onunla dağlanacaktır"** şeklinde tahric etmiş ve altın ve gümüşle ilgili ifadeleri de **Müslim**'de geçen rivâyete benzer şekilde nakletmiştir.

---

[9] Âl-i İmran, 180.

Sonra, koyun sürüsü ile ilgili kısma, daha sonra da develerle ilgili hükme yukarıdaki rivâyetlere benzer şekilde yer vermiştir. **Ebû Davud'**da bu rivâyet, **"ya cennet ya da cehennem yolunu görür"** ifadeleri ile son bulmaktadır.

Ebû Davud'da benzer bir rivâyet daha vardır, bu rivâyette develerle ilgili şu ziyade mevcuttur: Râvî, Ebû Hureyre'ye;

"- Develerin hakkı nedir?" diye sordu. Şu cevabı verdi:

"- Onların iyisini ikrâm edersin, sütü çok olanlarını sağılmak ve sütünden istifade edilmek üzere emanet verirsin, binilmek üzere emanet verirsin, erkek deveyi dişileri aşılamak üzere parasız olarak emanet verirsin, dişi devenin sütünden (fakirlere) içirirsin."

Benzer bir rivâyette ise şu ziyade mevcuttur: "Sağılmak üzere memesini emanet verirsin."

Nesaî'nin rivâyetine göre ise Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Develeri olup bollukta ve darlıkta onun hakkını ödemeyen kimsenin develeri, kıyamet gününde, daha süratli yürüyen, cüsseli ve sevimli olarak gelir, yüz üstü yatırılmış olan sahibini dişleri ile ısırırlar. Böylece develerin sahiplerine olan eziyeti durmaksızın devam eder. Ta ki insanlar arasında yargılama bitip, nereye gideceklerini görünceye kadar. Bu iş ise, uzunluğu 50,000 sene olan bir günde gerçekleşir. Sığır sürüsü de, bollukta ve darlıkta onların hakkını ödemeyen kimseye, kıyamet günü sığırları, olduğundan daha çabuk yürüyüşlü, semiz ve sevimli bir durumda gelirler, düz bir yerde yüz üstü yatırılmış olan sahiplerine boynuzları ile süserek, ayak tırnakları ile çiğneyerek eziyet ederler. Sürünün sonu gelince baş tarafında bulunan hayvan aynı şekilde eziyet etmeye devam eder. Bu hal, insanlar arasında yargılama bitip, nereye gideceklerini görünceye kadar sürer. Bu iş ise, 50,000 sene uzunluğunda bir günde gerçekleşir. Koyun sürüsü olduğu halde bollukta ve darlıkta haklarını ödemeyen kimseye de, bu hayvanlar kıyamet gününde, olduklarından daha süratli, cüsseli ve sevimli olarak gelirler, düz bir yerde yüz üstü yatırılmış olan sahiplerini ayak tırnakları ile çiğnerler, boynuzlu olanlar boynuzları ile süserek eziyet ederler. Zaten o gün kırık boynuzlu ya da çarpık

boynuzlu koç yoktur. Sürünün sonu geldiğinde, aynı şekilde eziyet etmek üzere, baş tarafı devam eder. Bu hal, insanların yargılanması bitip, nereye gideceklerini görünceye kadar devam edip gider."

Nesâî'de mevcut bir diğer rivâyete göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Develer, eski hallerinden daha iyi bir şekilde gelerek sahiplerine dişleri ile eziyet ederler. Çünkü sahibi onlar adına ödemesi gereken haklarını ödememişti. Koyun sürüleri de, hakları ödenmemesi nedeniyle, eski durumlarından daha iyi bir şekilde gelerek, tırnakları ve boynuzları ile sahiplerine eziyet ederler." Hz. Peygamber; **"onların sulamaya getirildiklerinde sağılıp, muhtaçlara sütün dağıtılmasının, bunların haklarından olduğunu"** söyledi. Sonra şöyle devam etti:

"Sizden hiç kimse, kıyamet günü, bağıran bir deveyi boynuna yüklenmiş olarak bana gelip de; *'ya Muhammed!..'* diye benden yardım istemesin! O zaman ben; *'bunları tebliğ etmiştim, şimdi sana hiçbir yardımda bulunamam'* diyeceğim. Dikkat edin!.. Sizden hiç kimse, kıyamet gününde, boynunda bağıran bir koçla gelerek; *'ya Muhammed!..'* diye yardım istemesin! O zaman ben; *'bu olacakları tebliğ etmiştim. Şimdi ise, sana hiçbir yardımda bulunamam'* diyeceğim. Kıyamet gününde insanların, haklarını ödemeyerek biriktirdikleri servetleri dazlak başlı bir yılan haline gelecek ve sahibi ondan kaçacaktır. O ise, sahibini takip edecek ve *'ben senin biriktirdiğin servetinim'* diyerek parmaklarından onu ısıracak."

Nesâî, **Buharî** ve **Mâlik**'in rivâyetlerinde geçen at sahipleri ile ilgili ifadeyi müstakil bir rivâyet olarak da tahric etmiştir. **Nesâî** ve **Mâlik**, "**kenz**" ve "**dazlak yılan**" ile ilgili ifadeleri **Buharî** gibi ayrı olarak nakletmişlerdir. Ancak **Mâlik** konu ile ilgili âyeti zikretmemiş ve hadîsi de Hz. Peygamber'e isnad etmemiştir.

Buharî'nin bununla ilgili kısa bir rivâyetine göre; Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in; **"Sizden birinin biriktirdiği servet kıyamet gününde dazlak başlı bir yılan olur"** dediğini işitmiş.

Bu rivâyette başka bir ziyade mevcut değildir.

İZAH

Hadîsimiz zekât vermeyenlerin âhirette karşılaşacakları azaba işaret etmektedir. Hz. Peygamber bu azabın, zekâtı verilmeyen hayvanlar tarafından gerçekleştirileceğini beyan etmiştir.

Hadîste zekât malı olarak altın, gümüş, deve, sığır ve koyun zikredilmiştir. Bunlardan zekât verileceğinde ittifak edilmiştir. Öte yandan zekât mallarının yalnız bunlardan ibaret olmadığı, kıyas yolu ile zekât mallarının kapsamının genişletilmesinin gerekliliği genelde kabul edilmiştir.

İbn Rüşd'ün belirttiğne göre İslâm bilginleri; altın, gümüş (ziynet eşyası olmayanları), deve, sığır, koyun, buğday, arpa, hurma ve kuru üzümün zekât malı olduğunda ittifak etmişlerdir.[10]

Zekât malı olup olmadığı şüpheli olan mallardan birisi, attır. **Ebû Hanîfe**, at için zekât verilmesi gerektiğine bu hadîsi delil getirmiştir. Ona göre, bir kimsenin bütün atları erkek olursa, onlara zekât yoktur. Atları erkek ve dişi olarak karışık olurlarsa, zekâtları verilmelidir. Bu takdirde, atların sahibi şu şekilde ödeme yapmada muhayyerdir. Dilerse her at için bir dinar verir, dilerse atlara kıymet biçerek, kıymetlerinin kırkta birini verir.[11]

İslâm bilginlerinin çoğunluğunu teşkil eden ulemaya göre ise, ne halde olursa olsun atın zekâtı yoktur. Delilleri ise, **"müslümana atı için sadaka yoktur"**[12] şeklindeki hadîstir. Bu âlimler, izahını yaptığımız hadîsi şu şekilde te'vil etmişlerdir: Bu hadîsten maksat, sahibinin atı ile cihad etmesidir, bazen cihad için at zorunlu bir araç olur, demişlerdir.[13]

Burada şunu belirtmeliyiz ki, İslâm fakîhleri, binek hayvanı olan, nakliyatta kullanılan, savaş için yetiştirilen ve senenin çoğunu besihanelerde beslenerek geçiren atların zekâttan istisna edileceğinde görüş birliğine vardıkları gibi,-Zâhirî hukukçuları müstesna- ticarete

---

[10] **İbn Rüşd**, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 309.

[11] **el-Hidâye**, I, 100.

[12] **Buharî**, Zekât, 45, 46.

[13] **Nevevî**, *Şerhu Sahıh-i Müslim*, VII, 66.

konu olan bütün atların zekâta da mevzû olacağında ittifak etmişlerdir.[14]

O halde, zekâta mevzu olup olmayacağı münakaşa konusu olan at, sadece nesli elde edilmek maksadıyla, erkeği-dişisi karışık bir halde bulundurulan ve senenin çoğunu otlaklarda otlayarak geçiren (sâime) atlardır. Muhtemelen bu konudaki ihtilafın sebebi, Hz. Peygamber döneminde bu hususta herhangi bir tatbikatın görülmemesidir. O devirde, atların özellikle savaşlarda kullanılmak için yetiştirildiği bilinmektedir. Ancak **Hz. Ömer** devrinde, zikredilen maksatla at yetiştirilmeye başlanınca, bu hayvanlar üzerinde de zekât tatbikatı başlamıştır.

Hayvanların zekâtı ile ilgili hükümler konulurken, o toplumdaki yaygın ve bilinen hayvan türlerinin esas alındığı ve onlar üzerinden örneklendirme yapıldığı gözden uzak tutulmamalıdır. Günümüzde üretimi yapılan ve sürüler halinde beslenen diğer hayvan türlerinin belirli ölçüler içerisinde zekâtlarının verilmesi gerekir.[15]

Şevkânî, ticaret amaçlı olmayan eşek sürüsünden zekâtın gerekli olduğunu söyleyen bir âlim bilmediğini belirtmiş, ticaret için olduğunda ise eşek sürüsünden de zekât verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.[16]

Hadîste, zekâtı verilmeyen malların bizzat kendilerinin, sahibi için azap aracı olacakları şeklindeki ifadeler, konu ile ilgili âyetin anlamını teyit eder mahiyettedir. Nitekim âyette de şöyle buyurulmaktadır:

"...Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda ***harcamayanlara acıklı bir azabı müjdele! Bu servetin cehennem ateşinde kızdırılacağı ve bunlarla o insanların alınları, yanları ve sırtlarının dağlanacağı gün*** *(onlara denilir ki):* ***İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmış olduğunuz şeylerin azabını tadın!"***[17]

---

[14] **el-Hidâye**, I, 101.

[15] Bkz., Komisyon, TDV **İlmihal**, I, 456-458.

[16] Bkz., **Neylu'l-evtâr**, IV, 185.

[17] Tevbe, 34-35.

İslâm bilginlerinin çoğunluğu, Kur'ân ve Sünnette azap sebebi olarak zikredilen *"kenz"* ifadesini; kendisinden zekât verilmesi gerektiği halde, zekâtı ödenmeksizin biriktirilen servet şeklinde anlamışlardır.[18] Buna göre, zekâtı ödenmiş ve başka hakları ifa edilmiş servet, ne kadar çok olursa olsun, **kenz** değildir. Bir diğer deyişle, müslümanın zengin olması, servet biriktirmesi yanlış değildir. Müslüman adına doğru görülmeyen şey, onun zekâtını, sadakasını ödemeksizin, servetinin bir kısmını toplumun lehine harcamaksızın, malını her geçen gün artırma hırsı ile yanıp tutuşmasıdır. **Gazzâlî**'nin tabiriyle; müslümanın kasasının ve kesesinin dolu olması yadırganacak bir şey değildir. Aksine bu tür servet sahibi olmak, bu servetin toplumsal hizmetlere yönlendirilmesi halinde takdirle karşılanacaktır. Ancak, müslüman için kötü olan şey, kalbinin servet biriktirme hırsı ile dolu olmasıdır. Bu durum, içine su dolan geminin haline benzer ki, o batmakla karşı karşıyadır.

Müslümanın elindeki mal varlığında, zekât dışında ödemekle yükümlü olduğu bir borç olup olmadığı hususu da tartışılmıştır. *"(Müslümanların) **mallarında, ihtiyacını aşan ve yoksul durumda bulunan için bir hak olduğunu kabul ederlerdi**"*[19] âyeti ile, "**mallarda zekât dışında, ödenmesi gereken bir hak yoktur**" şeklindeki hadîs şu şekilde telif edilmeye çalışılmıştır:

Âyet, mallarda farz olan hakkı ifade etmektedir ki, bu hak zekâttır. Bunun dışında mallardan ödenmesi gereken haklar ise, farz olmayıp, mendûb birer hak olup ahlâkî nitelik taşımaktadır.

Buna göre, hadîste deve, sığır ve koyun sürülerinden zekât dışında, onların sütünün sağılıp ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, değişik hizmette kullanılmaları için sığır ve develerin ödünç verilmesi gibi yükümlülükler mendûb türünden olup, ahlâken uygun davranışlardır. Bunlara kıyasla, başka tür mala malik olanlar da zorunlu olan zekât yükümlülükleri dışında, o mallarını topluma hizmette kullanmaları gerekmektedir. Çünkü İslâmî anlayışa göre,

---

[18] **Nevevî**, VII,68; **Kurtubî**, *el-Câmi*, VIII, 119-120.

[19] Zâriyât 19.

servet de Allah'ın kullarına lütfettiği emanetlerden olup emaneti emanet bırakanın iradesi doğrultusunda kullanmak ve harcamak, emanetçinin görevlerindendir.

Hadîsimiz, Allah rızasını kazanmak için müslümanlara hizmet amacıyla yapılacak bütün gayretlerin Allah tarafından takdirle karşılanacağını, bu tür hizmetlerin ecrinin bol bol verileceğini vurgulamaktadır. Öte yandan serveti gerek gösteriş maksadıyla, gerekse müslümanlara zarar vermek amacıyla kullanmanın ise, sahibi için ciddi bir kambur olacağına dikkat çekilmiştir.

"Amellerin, sahibinin niyetine göre karşılık göreceği" şeklindeki genel ilke, müslümanın her hareketinde iyi niyetli olmasını öngörmektedir.

Hadîsimizde olduğu gibi, diğer hadîslerde ve âyetlerde, gerek iyilik gerekse kötülükler teker teker sayılmayıp, yalnız her iki grup için örneklemeler yapılmıştır. Genel ilke ise, Hz. Peygamber'in, hadîsin devamında okuduğu şu âyette mevcuttur: ***"Kim zerre miktarı hayır işlerse onun mükafatını görür, kim de zerre miktarı kötülük işlerse onun karşılığını görür."***[20]

Buna göre, sınav için yeryüzünde bulunan bütün insanların yaptıkları hiçbir şey karşılıksız kalmayacaktır.[21]

٢٦٥٨ــ (م س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « ما مِن صاحبِ إبلٍ لا يفعلُ فيها حقَّها ، إلا جاءت يوم القيامة أكثر ما كانت ، وقَعد لها بقاعٍ قَرقَرٍ ، تَستَنُّ عليه بقوائمها وأَخفافها، ولا صَاحِبِ بقرٍ لا يفعلُ فيها حقَّها ، إلا جاءت يوم القيامة أكثر ما كانت ، وقعد لها بقاع قرقر، تَنْطَحُهُ بقُرُونها ، وتطؤهُ بقوائمها ، ولا صاحبِ غنمٍ لا يفعل فيها حقها ، إلا جاءت يوم القيامة أكثر ما كانت ، وقعد لها بقاع قرقر، تَنْطَحُهُ بقُرُونها، وتطؤه بأظلافها ، ليس فيها جَمَّاءُ ، ولا مُنكَسِرٌ قرنُها . ولا صاحبِ كَنْزٍ لا يفعل فيه حقَّه إلا جاء كنزُهُ يوم القيامة شجاعا

---

[20] Zilzâl, 7-8.

[21] Geniş bilgi için bkz., **Aynî**, VIII, 248-254; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 75-79; **Evcezu'l-Mesâlik**, V, 311-314; **Nevevî**, VII, 64-73; **Neylu'l-evtâr**, IV,185.

أقرعَ يتبعهُ فاتحا فاهُ ، فإذا أتاه فرَّ منه ، فيناديه : خُذْ كَنْزَكَ الذي خَبَّأتَهُ ، فأنا عنه غنيٌّ ، فإذا رأى أن لابدَّ له منه سلك يده في فيه فيقضَمُها قضم الفحل». قال أبو الزبير : سمعتُ عبيد بن عمير يقول هذا القول ، ثم سألنا جابر بن عبد الله [عن ذلك] ، فقال مثل قول عبيد بن عمير ، [وقال أبو الزبير: سمعتُ عبيد بن عمير] يقول: «قال رجل : يا رسول الله ، ما حقُّ الإبل؟ قال : حَلَبُها على الماء، وإعارَةُ دَلْوها ، وإعَارةُ فَحْلها، ومَنيحتُها ، وحملٌ عليها في سبيل الله».

وفي أخرى قال : « ما من صاحب إبلٍ ولا بَقرٍ ولا غَنمٍ لا يُؤدِّي حقَّها ، إلا أُقعِدَ لها يوم القيامة بقاعٍ قرقرٍ ، تطؤه ذاتُ الظِّلْف بِظلفها ، وتَنْطَحُه ذات القَرْن بقرنها، ليس فيها يومئذ جَمَّاءُ ولا مكسورة القرن، قلنا: يا رسول الله : وما حقُّها؟ قال: إطْراقُ فحلها ، وإعَارةُ دَلْوها، وَمَنيحتُها، وحَلَبُها على الماء، وحَمْلٌ عليها في سبيل الله، ولا من صاحب مال لا يُؤدِّي زكاته، إلا تَحوَّل يوم القيامة شُجاعا أقرعَ يَتبَعُ صاحبه حيثما ذهب، وهو يفرُّ منه، ويقال: هذا مالُك الذي كنتَ تَبْخلُ به، فَإذا رأى أنه لابُدَّ منه أدْخَلَ يده في فيه، فجعل يَقْضَمُها كما يَقضَمُ الفحلُ». أخرجه مسلم، ووافقه النسائي على الرواية الثانية.

2658- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

Rasûlullah'ı (as.) şöyle derken dinledim:

"Haklarını ödemeyen deve sahiplerinin develeri, kıyamet günü eskisinden daha kalabalık olarak, geniş ve düz yerde oturmuş olan sahiplerine gelecekler, onu ayakları ve tırnakları ile çiğneyeceklerdir.

Haklarını ödemeyen sığır sahiplerinin sığırları da, kıyamet günü eskisinden daha kalabalık olarak, geniş ve düz yerde oturmuş olan sahiplerine gelerek, onu boynuzları ile süsecek ve ayakları ile çiğneyeceklerdir.

Haklarını ödemeyen koyun sahiplerinin koyunları da, kıyamet günü, eskisinden daha kalabalık olarak geniş ve düz yerde oturmuş olan sahiplerine gelip, onu boynuzları ile süsecek, ayak tırnakları ile çiğneyeceklerdir. Hem orada ne boynuzsuz, ne de kırık boynuzlu koyun vardır.

Hakkını ödemeyen servet (kenz) **sahibine kıyamet günü serveti, dazlak başlı bir yılan olarak gelecek, ağzını açmış bir şekilde onu takip edecektir. Yılan kendisine yaklaştıkça o koşacaktır. Yılan ona şöyle seslenecek: *'Al şu biriktirdiğin servetini!.. ben ondan müstağniyim!'* Servet sahibi, yılandan kurtuluşu olmadığını anlayınca, elini yılanın ağzına sokacak, yılan da onu, aygırın yemi yediği gibi, yiyiverecektir."**[22]

RİVÂYETLER

Ebû'z-Zübeyr dedi ki: Ben, Ubeyd b. Umeyr'i bu hadîsi zikrederken işittim. Sonra Cabir b. Abdullah'a, bu hadîsin doğru olup olmadığını sorduk. O da, Ubeyd b. Umeyr'in dediği gibi anlattı.

Yine Ebû'z-Zübeyr, Ubeyd b. Umeyr'in şunları söylediğini işittim, dedi: "Bir şahıs Rasûlullah'a (as.);

"- Devenin hakkı nedir?" diye sordu. Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Onu su başında sağmak, süt kovalarını ödünç vermek, erkek develeri dişilere çekmek için ödünç vermek, develerden değişik şekillerde faydalanılsın diye bir müddet ödünç vermek ve Allah yolunda üzerlerinde yük taşımaktır."

Diğer rivâyet şöyledir:

"Haklarını ödemeyen deve, sığır ve koyun sahipleri, kıyamet gününde geniş ve düzlük bir yerde oturtulurlar, bu hayvanların tırnaklı olanları tırnaklarıyla sahiplerini çiğneyecekler, boynuzlu olanlar da boynuzları ile süseceklerdir. O gün bu hayvanların içinde boynuzsuz veya kırık boynuzlu bulunmayacaktır."

Biz Rasûlullah'a (as.);

"- Bu hayvanların hakları nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduk. Şu cevabı verdi:

"- Aygırını, dişilere çekmek için ödünç vermek, süt kovalarını ödünç vermek, değişik şekillerde istifade edilsin diye bir müddet bu hayvanların kendilerini ödünç vermek, su başında sağarak sütünü oradakilere dağıtmak, üzerlerinde Allah yolunda yük

[22] **Müslim**, Zekât, 6/27; **Nesaî**, Zekât, 9.

taşımaktır. Zekâtı ödemeyen mallar, sahiplerine, kıyamet günü dazlak bir yılan haline girerek gelecekler, sahibi nereye gitse onu takip edecekler, sahibi de ondan kaçmaya çalışacaktır. Bu durumdaki şahsa; *'İşte bu yılan, senin cimrilik yaparak biriktirdiğin malındır'* denecek. Sahibi ondan kurtuluş olmadığını anlayınca, elini yılanın ağzına sokacak, o da elini aygırın yemini öğüttüğü gibi yiyiverecektir."

Bu ikinci rivâyete **Nesâî** de muvafakat etmiştir.

İZAH

Bu hadîs de bir önceki rivâyet gibi, servet sahibi olup da, bundan zorunlu olan zekâtı ödemeyen ve mallarını değişik şekillerde toplum hizmetine sunmayan insanların âhirette karşılaşacakları azap çeşitlerini açıklamaktadır. Mefhum itibariyle bu hadîs, bir önceki hadîste anlatılanlarla parallellik arzettiği için, burada tekrardan kaçınmak maksadıyla, detaylı açıklama verilmeyecektir. Bununla birlikte, bazı noktalara değinme zarureti de vardır.

İzahını yapmaya çalıştığımız hadîs, konu ile ilgili bir âyeti de açıklamaktadır. O âyet şöyledir:

"Allah'ın kereminden kendilerine verdiklerini *(infakta)* ***cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki bu, kendileri için hayırlıdır; aksine bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."***[23]

Hadîste geçen ***"menîha "*** lafzı, iki manaya ihtimali olan bir kelimedir. Birinci manaya göre; bir şeyi hibe etmektir. Bu, hayvan, arazi, ev eşyası vs. de olur. İkinci anlamı ise; deve, sığır, koyun gibi hayvanları; sütünden, yapağısından ve kıllarından bir müddet faydalanmak üzere birine vermek, sonra geri almaktır. Hadîsimizde, ***menîha*** bu ikinci anlamda kullanılmış olsa gerektir.

Mâzirî'ye göre, hadîste zikredilen hakların hukukî hükmü, kendilerinde özel olarak ihtiyacın oluşup, bunlardan başka yolla bu

---

[23] Âl-i İmran, 180.

ihtiyaçların karşılanma ihtimalinin bulunmadığı anla ilgilidir. Zira bu takdirde o şahsın gereken yardımı yapması farz-ı ayın haline gelir.[24]

٢٦٥٩ـ (ت س ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) يبلغ به النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «ما من رجل لا يُؤدِّي زكاة ماله ، إلا جعل الله يومَ القيامَة في عُنُقه شُجاعا ، ثم قرأ علينا مصْداقَهُ من كتاب الله : {ولا يحْسَبنَّ الَّذين يَبْخلُون بما ءاتاهُمُ اللهُ منْ فَضْله هُوَ خيْرا لَهُم، بَلْ هُوَ شرٌّ لهُم ، سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخلُوا به يوم القيامَة ، ولله ميراثُ السَّموات والأرض ، والله بمَا تَعْمَلُونَ خبيرٌ} [آل عمران: ١٨٠] - وقال مرَّة : قرأ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مصْداقَهُ : {سَيُطَوَّقون مَا بَخلُوا به يوْمَ القيَامَة} - ومَن اقتطع مَالَ أخيه المُسلم بيمين لَقيَ الله [وهو] عليه غضْبانُ ، ثم قرأ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مصداقَهُ من كتاب الله: {إنَّ الَّذينَ يَشْتَرُونَ بعَهد الله وأَيْمَانهمْ ثَمنا قَليلا أُولَئكَ لا خَلاقَ لَهُم في الآخرَة وَلا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ ، ولا يَنْظُرُ إلَيْهمْ يومَ القيامة ، وَلا يُزكّيهم، وَلَهُمْ عَذابٌ أليمٌ} [آل عمران: ٧٧]». أخرجه الترمذي.

وفي رواية النسائي : « ما من رجلٍ له مالٌ لا يؤدِّي حق ماله ، إلا جُعل طوْقا ، في عنقه شُجاعٌ أقْرعُ ، وهو يَفرُّ منه ، وهو يَتْبَعُهُ ، ثم قرأ مصداقه من كتاب الله عز وجل : {ولا يحسَبَنَّ الَّذينَ يَبْخَلُونَ بمَا آتاهُمُ اللهُ منْ فَضْله هُوَ خَيرا لَهُمْ، بَلْ هُو شرٌّ لهمْ ، سَيُطوَّقُون مَا بَخلوا به يومَ القيَامَة...} [الآية] » .

2,659- Abdullah b. Mesud anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) kendisine ulaşan bir olay üzerine şöyle buyurdu:

"Her kim malının zekâtını vermezse, Allah onun malını kıyamet gününde bir yılan haline dönüştürür ve onun boynuna dolar."

Hz. Peygamber sonra, söylediğinin doğruluğuna delil olarak şu âyeti okudu:

---

24 **Nevevî**, VII, 71.

"Allah'ın kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki bu, kendileri için hayırlıdır, aksine bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."[25]

Bir defasında Hz. Peygamber, sözüne delil olarak yalnızca âyetin, *"cimrilik yaptıkları şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır"* kısmını okumuştur. Sonra şöyle buyurdu:

"Kim bir müslümanın hakkını ihlal ederse, Allah'a gazaplı bir şekilde kavuşur." Sonra Rasûlullah (as.) bu sözüne delil olarak da; *"Allah'a karşı verdikleri sözlerini ve yeminlerini az bir paraya satanlara gelince, işte bunların âhirette bir payı yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır"*[26] âyetini okudu.[27]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** tahric etmiştir.

Nesaî'deki rivâyet ise şöyledir:

"Malı olup da onun hakkını vermeyen her kişinin serveti, boynuna dazlak başlı bir yılan şeklinde dolanır. Sahibi ondan kaçar, yılan ise onu takip eder."

Sonra Hz. Peygamber, sözünün doğruluğuna delil olarak şu âyeti okudu: *"Allah'ın kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki, bu kendileri için hayırlıdır, aksine bu onlar için pek fenadır..."*[28]

٢٦٦٠ــ (س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إِن الذي لا يؤدِّي زكاةَ ماله ، يُخَيَّلُ إليه مالُه يومَ القيامة شُجَاعا أَقْرَع ، له زَبيبتان، فيلزمُه ، أي: يطوِّقه ، يقول : أَنا كَنْزُكَ ، أنا كَنزك». أخرجه النسائي .

---

[25] Âl-i İmran 180.

[26] Âl-i İmran 77.

[27] **Tirmizî**, Tefsir, 4/3012; **Nesaî**, Zekât, 2.

[28] Âl-i İmran, 180.

2,660- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Malının zekâtını vermeyenlerin bu malları kıyamet gününde dazlak başlı, iki kulaklı yılan şeklinde yaratılır ve sahibine dolanarak; *'ben senin zekâtını vermeyerek biriktirdiğin malınım, ben senin hazinenim'* diyerek (ona işkence verir)."[29]

٢٦٦١ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا أدَّيتَ زكاةَ مالك فقد قضيتَ ما عليك**». أخرجه الترمذي.

2,661- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sen malının zekâtını ödediğinde, farz olan yükümlülüğünü yerine getirmiş olursun."[30]

İZAH

Yukarıda belirtildiği gibi İslâm âlimleri, şahsın malvarlığında zekâtın dışında zorunlu bir hakkın olup olmadığını tartışmışlardır. Bu hadîs, malda zekâtın dışında zorunlu (farz) bir ödemenin olmadığına delildir.

Hadîsi **Hâkim ve İbn Kattan** sahih olarak nitelemiş; **Irakî** senedinin ceyyid olduğunu belirtmişken, **Tirmizî** hadîse hasen-garib demiştir. Yine **Tirmizî**'de geçen bir rivâyette, adamın biri Hz. Peygamber'e, zekâttan başka bir yükümlülüğünün olup olmadığını sorması üzerine Rasûlullah (as.) ona; **"Hayır, ancak nafile olarak bazı hakların mevcuttur"** demiştir.

Tirmizî şârihlerinden **Mübârekfûrî** de, bu hadîsi, malda zekât dışında mâlî bir yükümlülüğün bulunmadığına delil olarak görmektedir. Maldan ödenecek olan diğer yardımlar nafile kabilindendir.

---

[29] **Nesaî**, Zekât, 20.

[30] **Tirmizî**, Zekât, 2/618.

Ancak bu takdirde, fitrenin ödenmesi ve vacib olan yakınlık nafakasının ödenmesi ile ilgili hükümlerin yukarıdaki izahla çeliştiği görülebilir. Buna da şu şekilde cevap verilmiştir. Hadîste malın hakkından bahsedilmektedir; sadaka-i fıtır ve akrabalık nafakası ise malın hakkı değildir, sahip olduğu bu mal sebebiyle insan onları ödemek zorunda kalmaktadır.

Bu tür yükümlülük için, belirli mal varlığına sahip olmanın dışında başka şartlar da aranmaktadır. Örneğin nafaka ödeme yükümlülüğü için gerekli olan, nafaka ödeyecekle nafaka ödenecek arasındaki yakınlık, karı-koca ilişkisi gibi şartlar burada hatırlatılabilir.[31]

Sonuç olarak, müslüman bir şahsın, malından ödemesi farz olan belirli miktardaki zekât dışında, herhangi bir muhtacın ihtiyacını giderecek olan ve yalnızca kendisinin bulunduğu ortamda olmak üzere, ona yardımda bulunarak onun sıkıntısını gidermesinin de farz bir yardımlaşma olduğu, bunun dışında, gerek göz hakkı, gerekse komşuluk hakkı olarak mal varlığından ödenmesi gereken nafile hakların da bulunduğu söylenebilir. Hadîsimiz olağan durumlarla ilgili bilgi vermektedir. Olağanüstü durumlarla ise, devletin, ya da müntesibi bulunduğu kurum-kuruluş veya cemiyetin öngördüğü nispette bir yardımın zorunlu olarak malvarlığından çıkarılmasının da, maldaki haklardan biri olduğu düşünülebilir. Çünkü Müslüman, komşusu açken, kendisi tok bir şekilde hayat süremez.[32]

٢٦٦٢ـ (د ـ حبيب [بن أبي فضلان ، أو فضالة] المالكي) قال : قال رجل لعمران ابن حصين: « يا أبا نُجيد ، إنكم لَتُحَدِّثُونا بأحاديث ما نجدُها في القرآن ؟! قال : فغضب عمران ، ثم قال للرجل : أوجدتم في كلّ أربعين درهما درهمٌ ؟! ومن كلّ كذا وكذا شاة شاةٌ ، ومن كل كذا كذا بعيرا كذا وكذا ، أوجدتم هذا في القرآن ؟ قال : لا، قال : فعمَّن أخذتُم هذا ؟ أخذتُموه عنا ، وأخذناه نحنُ عن نبي الله صلى الله عليه وسلم ... وذكر أشياء نحو هذا».
أخرجه أبو داود.

---

[31] Bkz., **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 245-46.

[32] Bu manada bir hadîs için bkz. **Ahmed b. Hanbel**, I, 55.

2662- Habîb b. Ebî Fadlân (veya Fadâle) el-Mâlikî[33] anlatıyor:

"Bir şahıs İmran b. Husayn'a;

"- "Ey Ebû Nüceyd! Siz bize bazı hadîsler rivâyet ediyorsunuz, ancak biz onların Kur'ân'dan dayanaklarını bulamıyoruz" dediğinde, İmrân kızdı ve bu sözü söyleyene;

"- Siz, kırk dirhemden bir dirhem zekât verileceğini Kur'ân'da bulabiliyor musunuz? Şu kadar koyundan şu kadar koyun, şu kadar deveden şu kadar deve zekât verileceğini Kur'ân'da bulabiliyor musunuz?" diye sordu. Adam;

"- Hayır, bulamıyoruz" deyince, İmrân ona;

"- Peki bunları kimden öğrendiniz? Bizden değil mi? Biz de bu bilgileri Allah'ın Rasûlünden aldık" dedi ve buna benzer bir şeyler söyledi.[34]

İZAH

Dinî konulardaki bilgi kaynaklarının ilk ikisi Kitap ve Sünnet'tir. Kur'ân, daha çok genel ilkeler vermekle yetinmiş, teferruatla ilgili bilgi verme işini Hz. Peygamber'e bırakmıştır. Bizzat Kur'ân, müslümanın karşılaştığı bir problemi kendisine arzetmesini, onda bir şey bulamadığında Peygamber'in sünnetine bakılmasını istemiştir.[35]

Peygamber sünneti, ya Kur'ân'da geçen bir hükmü te'yîd eder, böylece muhatapların daha iyi anlamasını sağlar, veya kapalı bulunan bazı lafız ve kavramlarını açıklama, umum ifade eden lafızlarını özelleştirme işini yapar, ya da Kur'ân'da zikredilmemiş bazı konularda yeni, müstakil hükümler koyar.

Sünnette mevcut olan bir hükmün Kur'ân'da bulunmaması mümkündür. Böyle bir durum, konu hakkındaki sünneti terk etmeyi gerektirmez. Dikkat edilmesi gereken şey, sünnet kaynaklı hükmün Kur'ân'la çelişip çelişmediğidir. Böyle bir çelişki halinde sünnet

---

[33] **Ebû Fedâle, Habîb b. Ebî Fadlân (Fedâle) el-Mâlikî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik ve İmrân b. Husayn'dan hadîs dinlemiştir. Kendisinden Selâm b. Miskîn rivâyet etti. **Ebû Davud**'da bir hadîsi bulunmaktadır.

[34] **Ebû Davud**, Zekât, 1/1561.

[35] Bkz. Nisâ, 152.

verisinin sıhhat durumu, âyet ve hadîsin konuya delalet şekilleri araştırılmalıdır. Bilinmelidir ki sahih sünnetle Kur'ân nassı asla çelişmez. Çelişki, ârızî sebeplerden olup giderilmesi mümkün olmadığında, Kur'ân nassına sarılmak gerekecektir.

Bu rivâyet, bir hükmün sünnette bulunup Kur'ân'da bulunmaması ile, sünnetteki hükmün Kur'ân'la çelişmesinin ilk dönemlerden beri karıştırıldığını göstermektedir. Günümüzde de, yalnız Kur'ân'la yetinip sünneti gözardı etme düşüncesinde olanlar mevcuttur. Öte yandan, sünnet kaynaklı bir hükmün Kur'ân'da bulunmadığı durumlarda, sünneti kabul etmeme ve ona itiraz düşüncesi yayılma eğilimi göstermektedir.

Bu sebeple, burada ilk dönemlerden beri İslâm dünyasında kabul edilmiş bir sözü söylemek gerekmektedir: **"Sünnetin Kur'ân'a olan ihtiyacından çok Kur'ân Sünnet'e muhtaçtır."** Kur'ân anlaşılsın ve uygulansın diye gönderilmiştir. Allah'ın muradı doğrultusunda Kur'an naslarını uygulamaya geçirebilmek Hz. Peygamberin açıklamaları ile mümkündür.

Kur'ân ile Hz. Peygamber'i ayırmak, kayıkla kayıkçıyı ayırmak gibidir ki, bu takdirde o kayıkla arzulanan hedefe varılması muhal olur.

٢٦٦٣ـــ (خ م د س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « أَمر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بصدقةٍ، فقيل : منع ابنُ جَميل وخالد بن الوليد، وعباس بن عبد المطلب، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **ما يَنْقِمُ ابنُ جميل إلا أنه كان فقيرا فأغناه الله ورسوله ، وأما خالد : فإنكم تظلمون خالدا ، قد احْتَبَسَ أدْرَاعه وأعتُدَهُ في سبيل الله ، والعباسُ بن عبد المطلب، عمُّ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم : فهي عليه صدقة، ومثلها معها**».

وفي رواية: «**هي عليَّ، ومثلها معها**». هذه رواية البخاري.

وفي رواية مسلم قال : « بعث رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عمر على الصدقة ، فقيل : منع ابنَ جميل ، وخالد بن الوليد ، والعباسُ عمُّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما يَنْقِمُ ابنُ جميل إلا أَنه كان فقيرا فأغناه الله ، وأما خالد**

: فإنكم تظلمون خالدا ، وقد احتبس أدراعه وأعتاده في سبيل الله ، وأما العباس : فهي عليّ ومثلها معها ، ثم قال: يا عمرُ ، أما شعرت أن عمّ الرّجل صنْوُ أبيه ؟».

وأخرج أبو داود رواية مسلم ، وقال في آخرها : « أما شعرْتَ أن عمّ الرّجل صنوُ الأب، أو صنو أبيه ؟». وأخرج النسائي رواية البخاري.

2663- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) zekât toplanmasını emretmişti. Zekât toplamakla görevlendirilen kişiler gelerek İbn Cemîl[36], Halid b. Velid ve Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdülmuttalib'in zekâtlarını ödemediklarini bildirdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"İbn Cemîl fakirdi, Allah ve Rasûlu onu zenginleştirdi, o ise şimdi nankörlük ediyor. Halid'den zekât istemekle ona zulmediyorsunuz, o malını silâh ve zırh gibi harp gereçlerine harcadı, onları da Allah yoluna vakfetti. Allah Rasûlünün amcası Abbas b. Abdülmuttalib ise zekâtını bir misli ile birlikte ödemek zorundadır –bir rivâyette, onun zekâtını bir misli ile birlikte ödemeyi ben taahhüt ediyorum-."[37]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Buharî**'nindir

Müslim'in rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Hz. Ömer'i zekât toplamaya göndermişti. İbn Cemîl, Halid b. Velid ve Hz. Peygamberin amcası Abbas'ın zekât vermedikleri söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İbn Cemîl fakir idi, Allah onu zengin yaptı, ama o nankörlük etti. Halid'e gelince, siz ona haksızlık ediyorsunuz. O malvarlığını zırh ve silah yoluna vakfetmiştir. Abbas'a gelince, onun zekâtı, bir misli ile birlikte bana aittir, ben ödeyeceğim".

---

[36] **Abdullah b. Cemîl**: Sahabîdir, isminin Humeyd olduğu da rivâyet edilmiştir. Münafıklardan olduğu, ama sonra tövbe ettiği söylenmiştir.

[37] **Buharî**, Zekât, 49; **Müslim**, Zekât, 3/11; **Ebû Davud**, Zekât, 21/1623; **Nesaî**, Zekât, 15.

Sonra Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- Ya Ömer! Sen, amcanın, babanın yarısı olduğunu bilmiyor musun?"

Ebû Davud da bu rivâyeti **Müslim**'in naklettiği gibi vermiştir, ama sonunda şöyle bir fazlalık vardır:

"- Sen bilmiyor musun ki, amca babanın yarısıdır?"

Nesaî de hadîsi **Buharî**'deki gibi tahriç etti.

İZAH

Zekât bir ibâdet olmakla birlikte, toplumsal yönü de bulunduğu için devlet, zenginlerin zekâtını almak üzere memur görevlendirebilir. Buna bizzat Kur'ân'da işaret edilmiş ve onların maaşlarının da toplanan zekâttan verilebileceği beyan edilmiştir. Çünkü toplanan zekâtın, dağıtılması gerekli olan yerlerden birisi de zekât toplayan memurlardır.[38]

Daha önceki hadîslerde geçtiği üzere devlet, zekâtını vermeyenden zorla da olsa alma hakkına sahiptir. Ancak zekâtın verilmeyişinin nedenlerini araştırmak, şahsın zekât mükellefi olup olmadığını tespit etmek ve kendisine karşı öngörülecek yaptırımın boyutunu belirlemek için araştırma yapmak gerekmektedir. İşte bu sebeple, zekât toplamakla görevlendirilmiş olanlar, durumu Hz. Peygamber'e aktararak sonuç hakkında emrini beklemişlerdir.

İslâm âlimleri Hz. Peygamber'in toplanmasını istediği sadakanın, zekât ya da nafile sadaka olup olmadığını tartışmışlardır. **Kâdı Iyâz** bu olayın nâfile sadaka ile ilgili olduğunu benimserken, **Nevevî** bunun farz olan zekâtla ilgili olduğunu savunmaktadır.

Hadîste, vermekle yükümlü olduğu zekâtını vermeyen kişinin toplum içinde kınanabileceğine işaret edilmektedir. Çünkü bu durum, zekât mükellefine ağır gelerek, halinden vazgeçip görevini yerine getirmesini sağlayabilir. Diğer taraftan böyle bir tavır, ceza sisteminde uygulanması gereken bir metoddur. Bu tür bir ikaz verilmeden, ağır bir cezaya çarptırmak anlamsız olabilir.

---

[38] Bkz. Tevbe, 60.

Rivâyete göre, Hz. Peygamber'in **İbn Cemîl**'in geçmişteki fakirliğini hatırlatarak, şimdi İslâm sayesinde zengin olduğu halde zekâtını ödememesinin nankörlük olduğunu toplum huzurunda dile getirmesi ona ağır gelmiş ve o günlerde gelen; ***"...sırf Allah ve Rasûlü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar. Eğer** (münafıklıktan vazgeçip) **tövbe ederlerse, onlar için daha hayırlı olur..."***[39] âyetinin kendisine de hitap ettiğini düşünmüş ve tövbe ederek halini düzeltmiştir.

Zekâtını vermeyenlere karşı takınılacak tavrı belirlemede devlet başkanı yetkilidir. Devlet başkanı ta'zir türünden değişik cezalar verebilir. Ama bir alt ceza ile problemin çözülebileceği muhtemelken üst ceza verilmesinin uygun olmayacağı açıktır.

Halid b. Velid'den zekât istenmesi, onun elinde mevcut olan zırh, silâh, kalkan gibi harp gereçlerinin ticaret amaçlı bulundurulduğunun zannedilmesi nedeniyledir. Bu tür gereçlerin ticareti yapıldığında, bunlardan zekâtın gerekli olduğu âlimlerin çoğunluğunun benimsediği bir hükümdür. Ama hadîste belirtildiği üzere **Halid** bunları, harp halinde mücahitlere karşılıksız verebilmek, birçok mücahidi giyindirip kuşandırabilmek için hazırlamıştır. Yani kendi çapında, bir vakfiye kurmuştur.

Bu olaydan; vakıf mallarından zekâtın gerekli olmadığını anlamış bulunmaktayız. Öte yandan bu rivâyet, vakıf müessesinin meşruluğuna da delildir. Ayrıca bu hadîs, menkûl malların vakfının da câiz olduğuna delildir. Nitekim âlimlerin çoğunluğu menkul malların vakfının câiz olduğunu benimsemişken, bazı Kûfelilerle birlikte **Ebû Hanîfe**, bu tür malların vakfının câiz olmadığını benimsemiştir.

Vakıf ahkâmı ile ilgili bilgiler ilgili bölümde verileceği için burada tafsilata girilmeyecektir.

Hz. Peygamber'in, amcası **Abbas** hakkında söylediği sözle ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Bunlar; "Abbas'ın sadakası, onun namına benim üzerimdedir", "Abbas'ın sadakasını ben üzerime alıyorum, onun namına ben ödeyeceğim", "Abbas'ın ihtiyacı bulunması

---

[39] Tevbe, 74.

dolayısı ile iki yıl tecil ettim, daha sonra ondan iki yıllık sadakayı birlikte alacağız", "Abbas iki yıllık sadakasını birden kabul etti, ancak henüz ödemedi, ondan iki yıllığı birden alacağız", "Abbas'tan iki yıllık zekâtı birden alındı" şeklindedir.

Hadîsteki ifadenin bu şekilde değişik anlaşılabilmesi, farklı hükümlerin çıkmasına neden olmuştur. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

Zekât mükellefinin, ciddi bir mazeret göstererek, zekâtını vaktinden sonra ödeyebilmesi için izin istemesi halinde devlet başkanı uygun görürse zekât tehir edilebilir. Borçluya her hâlükârda yardımcı olmak, genel esastır.

İslâm âlimlerinin çoğuna göre, nisab miktarı mala sahip olan zenginin zekâtını, vaktinden önce vermesi câizdir. **Şâfiî, Ahmed b. Hanbel** ve **Ebû Hanîfe** de bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak nisab miktarı mala sahip olmadan ödenen şeyin zekâta mahsup edilmesi uygun değildir. Bu verilen şey, nâfile sadaka olup, nisaba ulaşıldığında, zekât olarak yeniden malın çıkarılması gerekir.[40] Bu hükme delil olabilecek diğer bir hadîs **Ebû Davud**'da şöyle tahric edilmiştir:

"Abbas, Rasûlullah'tan (as.), vaktinden önce zekâtını ödemesi hususunda izin istedi, o da kendisine bu konuda izin verdi."[41]

Bu görüşü benimseyenler, Ramazan girdiğinde, bayram sabahından önce fitre sadakasının verilmesinin câiz oluşunu da delil olarak kullanmışlardır.

Bununla birlikte bazı âlimler vaktinden önce zekât vermeyi mekruh görürler. **Hasan Basrî** gibi bazı âlimler ise, nisab miktarına ulaşılmış olsa bile üzerinden bir yıl geçme şartı bulunan malların, vaktinden önce zekâtının verilmesini câiz görmemişlerdir. Aksi takdirde, zekâtın yeniden verilmesine hükmetmişlerdir. Bunlar delil olarak, **"üzerinden yıl geçmedikçe malda zekât yoktur"** hadîsini ve namaz vakti girmeden namazın vacip olmayacağını, vaktinden önce kılınan namazın tekrarlanmasının gerekli olduğu kıyasını kullanmışlardır.

---

[40] Bkz., **el-Mebsût**, II, 177; **Muğnî'l-muhtac**, I, 415; **el-İhtiyar**, I, 104.

[41] **Ebû Davud**, Zekât, 21.

Bu görüşe cevap olarak; üzerinden yıl geçmedikçe bazı mallardan zekât vermenin gerekli olmadığı ilkesi, zekât vermede acele etmeyi nefyetmez; bu durum vaktinden önce kılınan namaza benzemez, demişlerdir. Buna karşı cevap olarak da, nassın bulunduğu yerde kıyasa gidilmez şeklindeki kural hatırlatılmıştır.

Fakihler, Hz. Peygamber ve râşid halifeler dönemindeki zekât uygulamalarından hareketle, altın ve gümüş, para, ticaret malları ve hayvanlarda zekâtın farz olması için bir yılın geçmesini (havelânu-l-havl'i) şart koşarlar. Toprak ürünlerinin zekâtı hasat mevsimi ödeneceğinden, onlarda bu şart bahis konusu değildir. Madenlerin ve definelerin zekâtı ise, elde edildikleri zaman ödenir, bunların üzerinden bir sene geçme şartı aranmaz.

Ancak yukarıda belirtildiği gibi, âlimlerin çoğunluğuna göre, zenginin, vaktinden önce zekâtını ödemede acele etmesi mümkündür. Hatta olağanüstü durumlarda böyle bir ödeme şekli, muhtaçların lehine bir durumdur.[42]

٢٦٦٤ـــ (معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « مَن أعطى زكاة مَاله مُؤتَجِرا فَلَهُ أجرها ، وَمَن مَنعها فإنا آخذُوها وشَطرَ مَالِه ، عَزْمَةٌ من عَزَمَاتِ رَبِّنا، ليس لآل محمد منها شيء». أخرجه...

2664- Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre Rasûllah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim karşılığını Allah'tan bekleyerek malının zekâtını verirse, karşılığını görür. Kim zekâtını vermekten kaçınırsa, biz malının zekâtını aldığımız gibi, bir de malının yarısını (bir kısmını) **alırız. Bu, Rabbimizin emirlerinden birisidir. Muhammed'in âilesi için ise bu zekâttan herhangi bir pay yoktur."**[43]

---

[42] Geniş bilgi için bkz., **Nevevî**, VII, 56-57; **Aynî**, IX, 46-48; **Avnu'l-ma'bûd**, V, 25-29; **Neylu'l-evtâr**, IV, 200-202.

[43] **Ebû Davud**, Zekât, 4/1575; **Nesaî**, Zekât 4.

İZAH

Hadîs, zekâtını ödemeyen için zekât dışında mal îbir ceza verileceğine açık şekilde delalet etmektedir. Bu ceza, zekâtını ödemeyenden zekât borcunun alınması yanında bir kısmını da almak şeklindedir.

Ancak bu hadîs, değişik yönlerden tartışma konusu edilerek, birçok âlim hadîsle amel etmemiştir. Gerek sahabe döneminde, gerekse büyük mezheplerin oluştuğu dönemde çoğunluğun bu hadîsle amel etmeyiş sebeplerini şu dört noktada toplayabiliriz. Bu hadîsin zayıf olması, bu tür cezanın neshedilmiş olması, hadîs lafzının te'vîle açık olması ve sahabe tarafından bu hadîsle amel edilmemiş olmasıdır.

Hadîsin zayıflık sebebi olarak senedinde bulunan **Bihz b. Hakîm** isimli râvî gösterilir. Hadîs münekkitleri bu râvîyi tartışmışlardır.

Bazı âlimler hadîsi zâhirî anlamından çıkarıp te'vîl etmişlerdir. Bunlardan birisi **Harbî**'nin zikrettiği şu te'vîldir: Ona göre râvîler rivâyet esnasında, hadîsin lafzında büyük bir hata yapmışlardır. Çünkü "***şatru mâlihi***" lafzından, "zekâtını vermeyenin malının ikiye ayrılıp, ceza olarak en iyi bölümünden zekât alınacağı anlaşılır" demiştir.

Şöyle bir te'vîl de yapılmıştır: Zekâtı vermeyenin malının yarısı helâk olsa da, malından zekât alınacaktır. Örneğin, insanın bin koyunu olsa ve zekâtını vermeden malı helâk olup yalnız yirmi tanesi kalsa, kalan koyunlardan on tanesi, bin koyunun zekâtı olarak alınır ki, bu miktar kalan koyunların yarısı demektir.

Hadîsi zahirî manasıyla anlayanlar ise, böyle bir cezanın İslâm'ın ilk yıllarında mevcut olduğunu, sonraki dönemde ise neshedildiğini düşünmektedirler. Buna göre, hadîsimiz, nesih öncesinde söylenmiş olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber sonrasında, sahabîlerin de böyle bir uygulamada bulunmadıkları delil olarak gösterilmiştir. Örneğin **Hz. Ebû Bekir**'in halifeliği döneminde zekât vermeyenler olmuş, ancak ne o ve ne de başkası, zekâttan kaçanlara ilave bir ceza vermemişlerdir. Bu da onların böyle bir cezayı benimsemediklerini göstermektedir. Hatta onların bu tutumları, zekât suçlusundan zekât

dışında bir şeyin alınmasının câiz olmadığı hususunda oluşmuş icmâ mesabesinde görülmüştür.

Dört mezhebe mensup âlimlerin çoğunluğunun benimsediği görüş, bu hadîsin zahiri ile amel ederek, suçludan fazlalık bir mal almanın câiz olmadığı şeklindedir.

Şâfiî eski görüşünde böyle bir cezayı benimsemişken, sonraki görüşünde bunu kabul etmediğini belirtmiştir.

İshak b. Râhûye (ö. 238/852) gibi ilk dönem âlimlerinden ve **İbn Teymiye** (ö. 728/1327), **İbn Kayyim el-Cezviye** (ö. 751/1350) gibi son dönem âlimlerinden bu hadîs ile amel ederek, zekâtını vermeyenden, zekâtı zorla alınmakla birlikte ceza olarak malının yarısının alınacağı görüşünü kabul edenler de mevcuttur.

Hadîsimizi "**İslâm'da Malî Ta'zîr Cezası**" adlı makalesinde[44] çok yönlü olarak tartışan Dr. **Macid Muhammed Ebû Ruhayye** ise, bu hadîsteki hükmün aslî kurala aykırı bir şekilde, yalnız hadîsin vurûduna sebep olan sahabîye ait olduğu ve bu hükmü genele teşmil etmenin doğru olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Muâsır âlimlerden olup, özellikle zekâtla ilgili araştırmalarıyla tanıdığımız **Yusuf el-Kardavî** ise, zekâtını vermeyene, malının yarısını almak şeklinde ta'zîr cezasının verilebileceğini benimsemektedir. Ona göre, konu ile ilgili olarak rivâyet edilen hadîs, devlet başkanına havale edilmiş ta'zîr cezasını içermektedir.[45]

---

[44] OMU **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı, 11, s, 313-334.

[45] Geniş bilgi için bkz., **Avnu'l-ma'bûd**, IV, 453 vd.

الباب الثاني

في أحكام الزكاة المالية و أنواعها

و فيه عشرة فصول:

الفصل الأول

فيما اشْتَرَكْنَ فيه من الأحاديث

B- ZEKÂT MALLARI VE NEVİLERİ

I- BÜTÜN ZEKÂT MALLARI İLE İLGİLİ ORTAK HÜKÜMLER

٢٦٦٥ـ (خ د س ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) : « أن أبا بكر الصِّدِّيق رضي الله عنه لما استُخْلِف : كتبَ له - حين وجَّهه إلى البحرين - هذا الكتابَ ، وكَان نَقْشُ الخاتم ثلاثةَ أسْطُرٍ: « **محمد** » : سطر ، و«**رسول**» : سطر ، و«**الله**»: سطرٌ : بسم الله الرحمن الرحيم ، هذه فريضة الصدقة التي فرضها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على المسلمين ، والتي أمر الله بها رسولَه صلى الله عليه وسلم ، فمن سُئِلَها من المسلمين على وجهها فليُعْطِها ، ومن سُئِلَ فوقها ، فلا يُعْطِ في أربع وعشرين من الإبل فما دونَها ، من الغنم ،في كل خمسٍ : شاةٌ ، فإذا بلغت خمسا وعشرين ، إلى خمسٍ وثلاثين : ففيها بنتُ مَخاضٍ أُنثى . فإن لم يكن [فيها] ابنةُ مخاض، فابنُ لبون ذكر . فإذا بلغت ستّا وثلاثين ، إلى خمسٍ وأربعين : ففيها بنْتُ لبون أُنثى ، فإذا بلغت ستّا وأربعين إلى ستين : ففيها حِقَّةٌ ، طَروقة الجمل ، فإذا بلغت واحدة وستين ، إلى خمس وسبعين : ففيها جَذَعةٌ، فإذا بلغت ستّا وسبعين إلى تسعين : ففيها ابنتا لَبون ، فإذا بلغت إحدى وتسعين إلى عشرين ومائة : ففيها حقّتان ، طروقتا الجمل ، فإذا زادت على عشرين ومائة : ففي كل أَربعين : ابنةُ لَبُونٍ ، وفي كل خمسين : حِقَّةٌ. ومن لم يكن معه إلا أربع من الإبل : فليس فيها صدقة، إلا أن يشاءَ ربُّها ، فإذا بلغت خمسا من الإبل ، ففيها : شاةٌ . وصدقة الغنم : في سائمَتها ، إذا كانت أربعين إلى عشرين ومائة شاة : شاةٌ ، فإذا زادتْ على عشرين ومائة ، إلى مائتين : ففيها شاتان ، فإذا زادت [على مائتين إلى]

ثلاثمائة: ففيها ثلاثُ شياه، فإذا زادت على ثلاثمائة : ففي كل مائة شاةٌ، فإذا كانت سائمةُ الرجلِ ناقصة من أربعين شاة شاةٌ واحدةٌ: فليس فيها صدقة، إلا أن يشاء ربُّها، ولا يُجْمَعُ بين مُتفرِّقٍ، ولا يُفرَّقُ بين مُجتمعٍ ، خشيةَ الصدقة، وما كان من خليطين : فإنهما يتراجعان بينهما بالسَّوية ، ولا يُخرَجُ في الصدقة هرمةٌ ، ولا ذاتُ عوارٍ ، ولا تيسٌ ، إلا أن يشاء المصَّدِّقُ، وفي الرِّقة : رُبُعُ العُشرِ ، فإن لم تكن إلا تسعين ومائة : فليس فيها صدقةٌ ، إلا أن يشاء ربُّها ، ومن بلغت عنده من الإبل صدقة الجَذَعة ، وليس عنده جَذَعة ، وعنده حقة : فإنها تُقْبَلُ منه الحقة ، ويَجعل معها شاتين، إن استيسرتا له، أو عشرين درهما، ومن بلغت عنده صدقة الحقة ، وليست عنده الحقة، وعنده الجذعة: فإنها تُقبَلُ منه الجذعة ، ويُعطيه المُصَّدِّق عشرينَ درهما أو شاتين، ومن بلغت عنده صدقةُ الحقة، وليست عنده إلا ابنةُ لبون: فإنها تقبل منه بنت لبون، ويُعطي شاتين أَو عشرين درهما، ومن بلغت صدقته بنتَ لبون، وعنده حقّةٌ: فإنها تقبل منه الحقة، ويُعطيه المُصدِّقُ عشرين درهما، أو شاتين، ومن بلغت صدقتُه بنتَ لبون ، وليست عنده ، وعنده بنتُ مخاضٍ : فإنها تُقبل منه بنتُ مخاضٍ ، ويُعطِي معها عشرين درهما ، أو شاتين ، ومن بلغت صدقته بنت مخاض، وليست عنده ، وعنده بنت لبون : فإنها تقبل منه ، ويُعطيه المصدِّق عشرين درهما ، أو شاتين، فإن لم تكن عنده بنت مخاض على وجهها ، وعنده ابن لبون : فإنه يقبل منه ، وليس معه شيء».

قال البخاري : وزادنا أحمد – يعني : ابنَ حنبل – عن الأنصاري ، وذكر الإسناد عن أنس قال: «كان خاتَم رسول الله صلى الله عليه وسلم في يَدِه ، وفي يَدِ أبي بكرٍ ، وفي يد عُمَرَ بعدَ أَبي بكرٍ. قال : فلما كان عثمانُ جلس على بئر أَريس، وأَخرج الخاتم ، فجعل يَعْبثُ به فسقط، قال : فاختَلَفْنا ثَلاثَة أيام مع عثمان نَنْزَحُ البئرَ فلم نجدْه». أخرجه البخاري .

وذكر الحميدي في مسند أبي بكر ، وقال في أوّله : ذكره البخاري في عشرة مواضع من كتابه بإسناد واحد، مُقَطَّعا من رواية ثُمامَةَ بن عبد الله بن أنس بن مالك عن أنس ، وقال في آخره : وهذه الزيادة التي زادها أحمد : ينبغي أن تكون في مسند أنس .

وأخرجه أبو داود. قال أحمد: « أخذتُ من ثُمامة بن عبد الله بن أنس كتابا، زعم أن أبا بكر كتبه لأنس، وعليه خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم، حين بعثه مُصَدِّقا، وكتبه له، فإذا فيه: هذه فريضة الصَّدَقة التي فرضَها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على المسلمين، التي

أمر الله بها نبيَّه صلى الله عليه وسلم، فمن سُئلها من المسلمين على وجهها، فليُعْطها ومن سُئل فوقَها، فلا يُعْطه: فيما دُونَ خمس وعشرين من الإبل : الغنمُ في كل خَمسٍ ذَوْدٍ شَاةٌ . فإذا بلغت خمسا وعشرين: ففيها بنتُ مخاض، إلى أن تبلغ خمسا وثلاثين ، فإن لم يكن فيها بنتُ مخاض، فابن لبون ذكر . فإذا بلغت ستا وثلاثين : ففيها بنت لبون، إلى خمس وأربعين . فإذا بلغت ستا وأربعين : ففيها حقّةٌ ، طروقةُ الفحل، إلى ستين ، فإذا بلغت إحدى وستين : ففيها جذعة ، إلى خمس وسبعين . فإذا بلغتْ ستّا وسبعين: ففيها ابنتا لبون ، إلى تسعين ، فإذا بلغت إحدى وتسعين، ففيها حقّتان ، طرُوقتا الفحل، إلى عشرين ومائة . فإذا زادت على عشرين ومائة : ففي كل أربعين ابنةُ لبون، وفي كل خمسين حقة ، فإذا تَبَايَنَ أسنَان الإبل في فرائض الصدقات : فمن بلغت عنده صدقة الجذَعة ، وليست عنده جذعة ، وعنده حقَّة ، فإنها تقبل منه ، وأن يجعل معها شاتين إن استَيسرتا له ، أَو عشرين درهما ، ومن بلغت عنده صدقةُ الحقَّة، وليست عنده حقَّة ، وعنده جذعة : فإنها تقبل منه ، ويُعْطيه المُصَدِّق عشرين درهما ، أو شاتين. ومن بلغت عنده صدقة الحقة ، وليست عنده حقَّة ، وعنده بنتُ لبون : فإنها تُقْبل منه».

قال أبو داود: من ها هنا لم أضبطه عن موسى بن إسماعيل كما أحبّ: «ويجعل معها شاتين إن استيسرتا له أو عشرين درهما. ومن بلغت عنده صدقة ابنة لبون وليست عنده إلا حقة فإنها تقبل منه».

إلى ها هنا قال أبو داود : ثم أتقنْتهُ : « ويُعْطيه المصدّق عشرين درهما، أو شاتين . ومن بلغت عنده صدقة ابن لبون ، وليس عنده إلا ابنة مخاض: فإنها تقبل منه وشاتين ، أو عشرين درهما، ومن بلغت عنده صدقة ابنة مخاض، وليس عنده إلا ابن لبونٍ ذكر : فإنه يُقْبَل منه ، وليس معه شيء. ومن لم يكن عنده إلا أربع ، فليس فيها شيء ، إلا أن يشاءَ ربُّها. وفي سائمة الغنم : إذا كانت أربعين: ففيها شاة، إلى عشرين ومائة، فإذا زادت على عشرين ومائة : ففيها شاتان ، إلى أن تبلغ مائتين. فإذا زادت على المائتين ففيها ثلاثُ شيَاه، إلى أن تبلغَ ثلاثمائة، فإذا زادت على ثلاثمائة: ففي كُلِّ مائة شاةٍ شاةٌ. ولا يُؤخذ في الصَّدقة هَرِمَةٌ، ولا ذَاتُ عَوَارٍ من الغنم، ولا تَيْسُ الغنم، إلا أن يشاء المُصدّقُ، ولا يُجْمَعُ بين مُتفرّق، ولا يُفرّق بين مُجْتَمِع، خَشْيَةَ الصدقة، وما كان من خَليطَين ، فإنهما يتراجعان [فيه] بالسَّويَّة، فإن لم

تَبْلُغْ سائمةُ الرجل أربعين: فليس فيها شيء، إلا أن يشاء ربُّها وفي الرِّقَة: رُبُعُ العُشْر فإن لم يكن المال إلا تسعين ومائة: فليس فيها شيء، إلا أن يشاء ربُّها».

وأخرجه النسائي مثل رواية أبي داود . ولم يذكر فيها ما قال أبو داود : « أنه لم يضبطه»، إنما سرد الجميع ، ولم يقل : إني لم أضبطه من موسى بن إسماعيل، ولا سواه.

2,665- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Halifeliği döneminde Hz. Ebû Bekir, Enes'i Bahreyn'e zekât toplamak üzere göndermiş ve ona şu mektubu yazmıştı. –Mektupta Hz. Peygamber'e ait mühür bulunmakta idi, mühürde de üç satır halinde; "**Muhammed**", "**Rasûl**", "**Allah**" lafızları kazınmıştı-. Mektup şöyle idi:

"Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla.

Bu yazı, Allah'ın Peygamberine emrettiği, O'nun da müslümanlara farz kıldığı zekât farîzası ile ilgilidir. Kimden bu yazılanlar üzere zekât istenirse, zekâtını ödesin! Her kimden, bundan fazla istenirse onu vermesin!

Yirmibeş deveden az olan develerde, her beş deve için bir koyun verilir. Develer yirmibeşe ulaşınca, onlar için iki yaşına girmiş bir dişi deve yavrusu zekât olarak verilir. Otuz altı deveye kadar, böyle bir yavru zekât için yeterlidir. Şayet dişi deve yoksa, onun yerine üç yaşına girmiş bir tane erkek deve yavrusu verilir. Develerin sayısı kırk altıya ulaşınca, dört yaşına girmiş ve erkek deveyi arayacak, isteyecek çağda bir dişi deve verilir. Altmışa kadar bu yeterlidir. Altmış bir deve olunca, yetmiş beşe kadar beş yaşına girmiş deve verilir. Yetmiş altı deve olunca, doksan deveye kadar, zekât olarak üç yaşına girmiş iki dişi deve yavrusu verilir. Doksan bir deveden itibaren yüz yirmiye kadar, erkek deveyi arayacak çağda, dört yaşına iki dişi deve verilir. Develerin sayısı yüz yirmiyi geçince, her kırk devede, üç yaşına girmiş bir dişi deve; her elli devede, dört yaşına girmiş bir deve verilir. Her kimin yalnız dört devesi olursa, onlardan zekât gerekmez. Ancak sahibi kendiliğinden verirse başka... Şahsın beş devesi olursa, onlar için bir koyun zekât olarak verilir.

Koyunların ancak senenin çoğunu otlakta yayılarak geçirenleri (saime) için zekât gerekir. Koyunların sayısı kırk olunca, yüz yirmiye kadar bir koyun zekât verilir. Yüz yirmi birden iki yüze kadar iki koyun gerekir. İki

yüz birden üç yüze kadar üç koyun gerekir. Üç yüz birden itibaren her yüz koyunda bir koyun zekât olarak verilir.

Bir şahsın koyunları velev ki kırktan bir eksik olsun, o takdirde, sahibinin kendiliğinden vermesi hali müstesna, onlardan zekât gerekmez. Zekât korkusuyla ayrılmış sürüler, zekât hesaplanırken birleştirilmez, beraber olanlar da ayrılmaz. İki kişiye ait olan sürüden zekât alınırken hissesine eşit olarak müracaat edilir. Çok yaşlı ve kör olan hayvanlar zekât olarak alınmaz. Sürünün damızlık koçu ve tekesi de, sahibi arzu etmedikçe alınmaz.

Gümüşte ise kırkta bir hesabıyla zekât gerekir. Şayet gümüş yüz doksan dirhem ise, (iki yüz dirheme ulaşmamışsa), sahibinin dilemesi hali müstesna, onda zekât yoktur.

Bir şahsın beş yaşında deveyi zekât olarak vermesi gerekirken, bu yaşta bir devesi bulunmayıp, yanında dört yaşında bir devesi varsa, o kimse zekât olarak onu versin ve yanında, iki koyun veya yirmi dirhemden hangisini vermek kolayına gelirse onu da versin!

Kendisine dört yaşında bir deve zekât olarak vermesi gereken şahsın yanında böyle bir deve bulunmayıp, beş yaşında bir deve bulunsa, zekât memuruna onu versin ve zekât memuru ona, ya yirmi dirhem para veya iki koyun versin! Dört yaşında bir deve zekât vermesi gereken şahsın yanında üç yaşında bir deve bulunsa, kendisinden bu deve zekât olarak alınır ve ilave olarak zekât mükellefi ya iki koyun veya yirmi dirhem para verir.

Üç yaşında bir deve zekât vermesi gereken şahsın yanında, dört yaşında bir deve zekât olarak alınır ve zekât memuru, zekât mükellefine ya yirmi dirhem para veya iki koyun geri verir.

Üç yaşında bir deve zekât vermesi gereken şahsın yanında böyle bir deve bulunmayıp iki yaşına girmiş bir deve bulunsa, o zekât olarak alınır ve onunla birlikte ya iki koyun veya yirmi dirhem para verir.

İki yaşında bir deve vermesi gereken şahsın yanında böyle bir devesi olmaz ve üç yaşında bir devesi bulunursa, bu ondan zekât olarak alınır ve zekât memuru ona ya yirmi dirhem veya iki koyun geri verir.

İki yaşında bir dişi deve yavrusu zekât olarak vermesi gereken kimsenin yanında böyle bir deve bulunmayıp üç yaşına girmiş bir erkek devesi olursa, o alınır ve ayrıca bir şey alınıp verilmez."[1]

RİVÂYETLER

Buharî dedi ki: "Ahmed b. Hanbel, el-Ensârî'den bir ilavede bulundu ve senedi Enes'ten naklen diye zikretti, buna göre Enes şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) mührü elinde (yüzük şeklinde) idi, O'ndan sonra Hz. Ebû Bekir'e, sonra da Hz. Ömer'e geçti. Daha sonra da Hz. Osman'a geçti. Hz. Osman, Erîs kuyusunun kenarında oturduğu ve yüzüğü elinden çıkarıp oyalandığı sırada onu düşürdü."

Enes diyor ki: "Hz. Osman'la birlikte üç gün oradaki kuyunun suyunu çektik, yine de yüzüğü bulamadık."

Hadîsi **Buharî** rivâyet etti:

Humeydî bunu Ebû Bekir'in müsnedi içinde zikretti. Metnin başında şöyle dedi:

"**Buharî** bu rivâyeti on değişik yerde, ama tek senedle, Sümâme b. Abdullah b. Enes b. Mâlik'in Enes'ten rivâyeti şeklinde zikretmiştir."

Humeydî, sonunda da şöyle dedi: "Ahmed b. Hanbel'in yaptığı ziyade, Enes'in müsnedinden olsa gerektir."

Ebû Davud ise bu rivâyeti şöyle tahric etmiştir:

Ahmed dedi ki:

"Sümame b. Abdullah b. Enes'ten bir mektup aldım. O, mektubu Hz. Ebû Bekir'in Enes'e yazdığını söyledi. Üzerinde Rasûlullah'ın (as.) mührü de vardı. Hz. Ebû Bekir Enes'i zekât tahsildarı olarak gönderdiğinde kendisine yazmıştı. Mektubun içeriği şöyleydi:

"Bu mektup, Allah'ın Peygamberine emrettiği, O'nun da müslümanlara farz kıldığı zekât vecibesi ile ilgilidir. Kimden bu şartlar üzerine zekât istenirse o kimse zekâtını versin, kimden bu şartlar dışında bir şey istenirse, o kimse vermesin! (Hayvanlarda zekât matrahı şöyledir):

---

[1] **Buharî**, Zekât, 33, 34, 35, 37, 38, 39; Sirkat, 2; Hiyel 3; **Ebû Davud**, Zekât 4/1567; **Nesaî**, Zekât 5.

Yirmi beş deveye kadar, her beş deveden bir koyun zekât verilir. Yirmi beş deveye ulaşınca, zekât olarak iki yaşına girmiş bir dişi deve yavrusu verilir.

Otuz beş deveye kadar böyledir. Eğer iki yaşına girmiş dişi deve yavrusu yoksa, üç yaşına girmiş dişi deve verilir.

Otuz altıdan kırk beşe kadar zekât olarak üç yaşına girmiş dişi deve verilir.

Kırk altı devede, dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Altmış deveye kadar böyledir.

Altmış bir deve olunca, beş yaşına girmiş bir deve verilir. Yetmiş beşe kadar develerin zekâtı da böyledir.

Yetmiş altı deveye varınca, üç yaşına girmiş iki tane deve yavrusu verilir. Doksan deveye kadar zekâtları böyledir.

Develer doksan bir olunca, dört yaşına girmiş iki dişi deve verilir. Yüz yirmi deveye kadar zekât böyledir.

Develer yüz yirmi biri bulunca, her kırk deve için bir tane üç yaşına girmiş dişi deve verilir. Her elli deve için dört yaşına girmiş dişi deve verilir.

Zekât vermek için belli yaşta deve vermesi gerektiği halde bu yaşta devesi bulunmayanlar şöyle davranırlar: Bir kimsenin beş yaşında bir deve zekât vermesi gerektiği halde yanında böyle bir deve bulunmayıp, dört yaşında bir deve bulunursa, o kendisinden kabul edilir, ancak ilave olarak iki koyun veya yirmi dirhem paradan hangisi kolayına gelirse onu da verir.

Bir kimse dört yaşında bir deveyi zekât olarak vermesi gerekirken böyle bir devesi bulunmayıp, yanında beş yaşında bir devesi bulunsa, bu şahıs zekât olarak bunu verir, ancak zekât memuru ya iki koyun veya yirmi dirhem geri verir.

Herhangi bir şahıs dört yaşına girmiş bir deve zekât olarak vermesi gerekirken, yanında böyle bir deve bulunmayıp üç yaşına girmiş bir dişi deve bulunsa, o kimseden bu deve zekât olarak alınır."

-Ebû Davud diyor ki: Buradan itibaren Musa b. İsmail'den[2] hadîsin devamını güzel bir şekilde alamadım.- *Zekât mükellefi, bunun*

---

2 **Ebû Seleme, Musa b. İsmail el-Minkarî et-Tebûzekî el-Basrî**: ö. 223/838. Basralı muhaddislerdendir. Cerîr b. Hâzim, Mehdî b. Meymûn ve Hammâd b. Seleme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Yahya b. Maîn, Buharî ve Zühlî rivâyet etti. sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

yanına iki koyun veya yirmi dirhem paradan hangisi kolayına giderse onu ilave eder.

Bir şahsın üç yaşına girmiş bir dişi deve zekât vermesi gerekirken böyle bir devesi olmayıp, yanında dört yaşına girmiş bir dişi devesi bulunsa, o kabul edilir. -Ebû Davud diyor ki: (râvî) buraya kadar devam etti. Sonra ben rivâyeti iyice kavradım-. *Zekât memuru ya yirmi dirhem veya iki koyun geri verir.*

Bir kimse üç yaşına girmiş bir deve vermesi gerekirken yanında iki yaşına girmiş bir dişi deve bulunsa, o kendisinden zekât olarak alınır, beraberinde iki koyun veya yirmi dirhem para verir.

Bir şahıs iki yaşına girmiş bir dişi deveyi zekât olarak vermesi gerekirken, yanında üç yaşına girmiş bir erkek deve bulunsa, o kendisinden alınır ve beraberinde bir şey alınıp verilmez. Bu takdirde, zekât mükellefinin yanında dört yaşında bir deve varsa, o alınır ve zekât mükellefi bir şey istemezse geri bir şey verilmez.

Senenin yarısından çoğunu kırda otlayarak geçiren koyunların (sâime koyunların) zekâtı şöyledir:

Kırk ile yüz yirmi koyun arasında bir koyun zekât gerekir.

Yüz yirmi bir ile iki yüz koyun arasında iki koyun zekât gerekir.

İki yüz ile üçyüz koyun arasında üç koyun zekât gerekir.

Üç yüz bir'den itibaren her yüz koyunda bir koyun zekât gerekir.

Zekât alınırken çok yaşlı ve kör olan koyunlar alınmaz. Sürünün damızlık koşu ve tekesi de, sahibi arzu etmedikçe zekât olarak alınmaz. Zekât korkusuyla ayrı olan sürüler birleştirilmez, birlikte olanlar ayrılmaz. İki kişinin ortak olan sürüsünden zekât alınırken, her şahsın hissesine eşit olarak müracaat edilir. Mal sahiplerinden birinin koyununun sayısı kırka ulaşmamışsa, onun zekât vermesi gerekmez. Ancak sahibi isterse verebilir.

Gümüşte kırkta bir hesabıyla zekât gerekir. (Gümüşün nisabı ikiyüz dirhem). Bir şahsın yüz doksan dirhem gümüşü olsa, bundan zekât gerekmez. Ancak sahibi isterse verir."

Nesaî de hadîsi **Ebû Davud**'un naklettiği şekilde tahric etti, ancak **Ebû Davud**'un dediği; "ben Musa b. İsmail'den bunu iyice alamadım" şeklindeki ifadeyi zikretmediği gibi, bir başkası ile ilgili olarak böyle bir şey de söylemedi.

İZAH

Bu mektup **Hz. Ebû Bekir**'in halifeliği döneminde **Bahreyn**'e zekât toplamak üzere gönderilen **Enes**'e verilmek üzere halife tarafından yazılmıştır. Mektup zekâtla ilgili birçok hükmü ihtiva eden ilk yazılı vesikalardan biridir.

Zekât Kur'ân tarafından farz kılınmakla birlikte hangi mallardan ne kadar zekât alınacağı ve zekât nisabının mallara göre tespiti gibi durumlar tamamen Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir. Bir diğer ifadeyle zekât emrini yerine getirebilmek için Sünnet'te mevcut açıklamalara bakmak zorunludur. Buna göre zekât, temel itibariyle Kur'ân tarafından farz kılınmakla birlikte nisap ve verilecek miktarla ilgili kıstaslar Sünnet tarafından tespit edilmiştir. Sünnete bakmadan zekât emrini yerine getirmek mümkün değildir.

Bu rivâyet, devletin zekâtı toplayabileceğine de delildir. Nitekim **Hz. Osman** dönemine kadar zâhir ve bâtın bütün malların zekâtı devlet tarafından toplanmıştır. Devlet adına zekât toplamakla görevlendirilmiş memurların, zekâtla ilgili olarak sünnette belirlenmiş ilkeler dışına çıkarak zekât toplama yetkisi yoktur. Bu takdirde zekât mükellefi, ona zekâtı vermeyebilir. Öte yandan, onun hakkında şikâyette de bulunabilir. Çünkü kimden sâdır olursa olsun, meşrû olmayan bir emir ya da talebe vatandaşların uyması gerekmez.

Bu rivâyet, herhangi bir sebeple mükelleflerin zekâtını toplama işini devletin hukukî bir şekilde yerine getirmediğinde, sahibinin onu zekât verilebilecek yerlere verebileceğine de delildir. Zekâtı devletin toplama hakkı varsa da, bu, zekâtın şartlarından değildir. Yani devletin bu işi yapmadığı ülke ve toplumlarda, mükelleften zekât farzı düşmez. Gerek ferdî olarak, gerekse ülke mevzuatları müsaitse cemâat ya da dernek oluşturarak zekâtlar toplanır ve dağıtılması gereken yerlere hakkaniyet ölçüsünde dağıtılır.

Zekâtı devletin toplayarak dağıtmasının birçok faydası vardır. Birkaçını zikredecek olursak; zekâtını ödemekte ihmali olanlar azalarak zekât fonu kabarır. Gerçekte yardıma muhtaç olanların öncelikleri tespit edilerek ona göre kendilerine zekât verilir. Ülke genelindeki ihtiyaç sahibi kimseler göz ardı edilmez. Bir kısım muhtaçlara zekâtın yanında başka fonlardan da ek yardımda

bulunularak, onların üretime yönelmeleri desteklenir ve birkaç yıl sonra zekât alacak durumdan kurtularak zekât mükellefi haline gelmesi sağlanır.

Bu rivâyet, iki nisap arasındaki hayvanlardan zekât gerekmeyeceğine delildir. Yani, kırk koyunu olan bir koyun zekât verirken, altmış ya da seksen koyunu olanın bir koyun dışında artı bir şey vermesi gerekmemektedir.

Nisab; sözlükte sınır, işaret, asıl ve kök anlamına gelir. Terim anlamı ise; zekâtın vücûbuna alâmet ve ölçü olmak üzere tespit edilen belirli bir miktardır.

Zengin olmanın asgarî sınırı veya asgarî zenginlik ölçüsü diyebileceğimiz nisab, zekâta tâbi her mal için Hz. Peygamber tarafından gösterilmiştir. Bu asgarî sınırlar, bir açıdan o dönem İslâm toplumunun ortalama hayat standardını ve zenginlik ölçüsünü göstermekle birlikte, bu belirleme, ileriki dönemlerde de şer'î belirleme (mukadderat-ı şer'iyye) sayılarak, zekât nisabı adıyla aynen korunmuştur. Bu itibarla fakîhler, toprak ürünleri hariç, zekâta tâbi bütün mallarda nisabın şart olduğunda görüş birliğine varmışlardır.

Konu ile ilgili rivâyetlerin geneline bakıldığında, nisab miktarlarının şöyle tespit edildiği görülecektir:

Gümüşün nisab miktarı 200 dirhem (595 gr), altının nisabı 20 miskal (85 gr), hayvanlarda ise 5 deve, 30 sığır, 40 koyundur. Toprak ürünlerindeki nisab ise, ileride değişik rivâyetler açıklanırken görüleceği gibi, âlimlerce tartışılmıştır. Âlimlerin çoğunluğu toprak ürünlerinde beş **vesak**'ı nisab olarak kabul ederek, bundan aşağı ürünü çıkanın zekâtla mükellef olmadığına hükmetmişlerdir. **Ebû Hanîfe**'ye göre ise, toprak ürünlerinin azı da çoğu da zekâta tabidir. Yani toprak ürünlerinin zekâtında nisab aranmaz. Beş **vesak**, buğday ürününden yaklaşık 650 kg mukabilinde bir ölçüdür.

Zekât malının aynından zekât verilebileceği gibi, onun kıymeti de verilebilir. Ancak bu takdirde, malın nakdî karşılığı belirlenirken, zekât mükellefinin buna razı olması gereklidir. Aksi takdirde, malın aynından zekâtını ödemek isterse, itiraz edilemez.

Açıklamaya çalıştığımız bu rivâyet, sâime olmayan koyunlardan zekâtın gerekmediğine de delildir. Şu husus yanlış anlaşılmamalıdır.

Senenin yarısından çoğunu kırda otlayarak geçirmeyen hayvanlardan yukarıdaki zekât gerekmez demek, bunlardan hiç zekat gerekmez şeklinde anlaşılmamalıdır. Çünkü bu şekildeki koyunlar sürekli olarak kapalı bir yerde alafla beslenmektedir. Sahibi, ya otlak olmadığı için veya herhangi bir risk bulunduğu için sürüyü dışarıya salamıyor, bu nedenle içeride bakıyor ve onların sütü, yoğurdu, peyniri ve yünlerini satmak ve yemek suretiyle geçimini sağlıyorsa, bunlardan hiç zekât gerekmez.

Ancak koyun veya sığır sürüsü ticaret amaçlı olarak satın alınmış, belli müddet ahır veya ağılda besleniyor, sonra satılıyorsa, bu müddet içinde hiç kıra salınmıyorsa bile, bunlar ticaret hayvanı oldukları için onlardan zekât gerekir. Fakat zekâtları kırkta bir yüzyirmibirde iki şeklinde olmayıp, bunlar ticaret malı olduklarından kıymetleri üzerinden hesaplanarak, paranın zekâtı gibi zekâta tabidirler.

Ayrıca ziraat, nakliyat vb. işlerde kullanılan (âmile) hayvanlardan da zekât gerekmediği, fakîhlerin çoğu tarafından benimsenmiştir. Yalnız **İmâm Mâlik** bu konuda çoğunluğa muhalefet etmiş, ister sâime, ister besi, isterse çalıştırılan hayvan olsun, hepsinin zekâta tâbi olacağı görüşünü savunmuştur.

Zekât alınırken, orta yol izlenmeli, ne zekât mükellefinin kalbi kırılmalı, ne de fakir-fukaranın hakkı ihlâl edilmelidir. Örneğin sürüden en iyi hayvan ya da hayvanlar zekât malı olarak alınacak olsa, mükellefin kalbi kırılabilecek olduğu için bundan kaçınılmalıdır. Öte yandan kemiğinde iliği kalmamış, kör hayvanların da zekât olarak verilmesi halinde, bunlar da kendisine verilecek fakirin çok fazla işine yaramayacaktır. Satılıp parası dağıtılsa, fazla para etmeyeceği için yine fukaranın hakkı zayi olacaktır. İşte bu iki aşırılıktan da kaçınılması uygundur. Ancak zekât mükellefi, seve seve en iyi hayvanını tutup zekât olarak ödemek isterse, bu durum takdirle karşılanır.

Ortak sürülerden zekâtın nasıl verileceği hususu âlimler tarafından tartışılmıştır. **Hanefîler**'e göre, malların karışık halde bulunmasının, zekâtın farz olmasına tesiri yoktur. Ortaklardan her

birinin hayvanı nisabın altında ise, ikisinin de birer koyun zekât vermesi gerekir.

Mâlikîler şöyle düşünürler: Aynı cins hayvanlardaki ortaklıktan zekât hesaplanırken, o sürü sanki tek şahsın imiş gibi davranılır. Örneğin, üç ortaklı bir koyun sürüsünde yüzyirmi koyun olsa ve her bir ortağın kırk koyunu bulunsa, bu sürüden zekât olarak bir koyun yeterlidir. Her bir ortak, koyunun üçte birini ödemiş olurlar. Ortaklık burada zekât için bir hafiflik getirmiştir. Halbuki ayrı olsalardı herbirinin bir koyun vermesi gerekirdi

Bazen ortaklık, zekât yükünü ağırlaştırır. Örneğin, ortaklardan birinin yüz koyunu, diğerinin yüzbir koyunu olsa, ikisinin üç koyun ödemesi gerekir. Eğer, aralarında ortaklık olmasaydı, herbirinin bir koyun vermesi gerekecekti. Zekât gerekecek korkusu ile toplu halde bulunan koyunlar ayrılmazlar, ayrı ayrı olanlar da birleştirilmezler.

Mâlikîler'e göre, ortaklardan her birinin sahip olduğu koyunun miktarı kendi başına nisap miktarına ulaşmadıkça ortaklık zekâta tesir etmez. Eğer mal sahiplerinden birinin nisap miktarı malı, diğerinin nisaptan az bir malı bulunsa, sadece nisap miktarına sahip olan kişi zekât verir, diğerine zekât gerekmez.

Şâfiî ve **Hanbelîler** de prensip itibariyle **Mâlikîler** gibi düşünmekle birlikte, onlara göre, ortaklıktan önce, her bir ortağın hissesinin nisap miktarı olması şart değildir. Bunun gibi bazı noktalarda ayrı düşünmüşlerdir.

Burada şu husus hatırlatılmalıdır. Hukuk yalnız zâhire bakar, işin iç yüzü ile ilgilenmez. Çünkü soyut ve sübjektif hususlara vukûfiyet, insanlar için mümkün değildir. Ancak müslüman bilmeli ki, işin iç yüzüne de vâkıf olan Allah, âhirette kişiyi bu sebeple de hesaba çekecektir. İşte zekât mükelleflerinin Allah inancı, böyle bir duruma düşmekten kendilerini korumaktadır. Zekât memuru, fazla zekât alarak zekât mükelleflerine zulmetmekten kaçınmalıdır. Zekât mükellefi de, gerektiğinden daha az zekât vererek, malından ödenmesi gereken toplum hakkını gaspetmekten sakınmalıdır. Aksi takdirde, o mal âhirette ateş yumağı olarak boynuna dolanacak, kendisine azab edecektir.

Zekât malları ve nisap ölçüleri ile ilgili ileriki hadîslerde yine bilgi verileceği için, burada bu kadarla yetinmek istiyoruz. Ancak nisapla ilgili, günümüz dünyasında tartışılan bazı problemleri burada hatırlatmak yerinde olacaktır.

Nisap miktarlarının belirlenmesinde kullanılan ve yukarıda zikredilen malların, o dönemin en yaygın zenginlik aracı olduğu açıktır. Nisabın bu mallar üzerinden belirlenme usûlü, sosyal ve ekonomik şartların fazla değişmediği ileriki dönemlerde de aynen korunmuş ve bu nisap miktarı "**belirlenmiş şer'î ölçüler**" olarak nitelendirilmiştir. Kaynaklar, yukarıda ayrı ayrı olarak ve bugün için aralarında önemli bir değer farkı ortaya çıkmış bulunan nisap miktarlarının Hz. Peygamber döneminde birbirine denk olduklarını belirtir. O dönemde değişik mallar için belirlenen bu nisap miktarının, bir âilenin yıllık ortalama harcamaları tutarı, âdeta asgarî geçim standardı olduğu düşünülecek olursa, günümüzde nisap miktarının karı-koca ve çocuklardan oluşan en küçük bir âilenin yıllık asgarî harcamaları tutarı olarak belirlenmesinin ve böyle bir ölçünün esas alınmasının isabetli olacağı düşünülebilir. Aylık ücretlendirmenin geçerli olduğu kesimler için ise, yıllık ortalama yerine, aylık ortalama geçim standardının esas alınması ve buna göre bir çözüm getirilmesi de yerinde olacaktır.

Ayrıca meselenin, açıklığa kavuşturulması gereken diğer bir başka yönü de şudur: Zekât müslümanların zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir. Böyle bir mâlî yükümlülüğün konabilmesi için, toplumda zenginlik sınırının, daha doğrusu asgarî hayat ve geçim standardının belirlenmesine ihtiyaç vardır. Modern vergi sistemlerinin, asgarî geçim indirimleri tespit ederek, bunları vergi kapsamı dışında saymaları da böyle bir noktadan hareketle uygun görülmüştür. İslâm dini bu durumu kendine özgü ve âdil bir şekilde çözüme kavuşturarak, toplumda nisap adı altında böyle bir belirlemeye gitmiş, nisabın üstünde gelir ve serveti olanlardan zekât

alıp, nisabın altında gelir ve servet sahiplerini zekâttan muaf tutmuştur.[3]

٢٦٦٦ــ (د ــ **الحارث الأعور** رحمه الله) روي عن علي : قال زهير [وهو ابن معاوية] : أَحسبه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال : « **هاتوا رُبعَ العُشْر ، من كلِّ أربعين درهما: درهمٌ، وليس عليكم شيءٌ ، حتى تَتمَّ مائتي درهم، ففيها خمسة دراهم ، فما زاد ، فعلى حساب ذلك، وفي الغنم ، في كلِّ أربعين شاة : شاةٌ ، فإن لم يكن إلا تسعة وثلاثين : فليس عليك فيها شيء**»... وساق صدقة الغنم مثل الزهري .

هكذا قال أبو داود ، وحديث الزهريّ هو الذي رواه سالم عن أبيه [عبد الله بن عمر]، وهو مذكور في الفصل الذي يلي هذا الفصل .

ثم قال أبو داود : « **وفي البقر : في كل ثلاثين : تَبيعٌ ، وفي الأربعين : مُسنَّةٌ، وليس على العوامل شيءٌ ، وفي الإبل** ... فذكر صدقتها ، كما ذكر الزهري . يعني: حديث سالم، وقال : **في خمس وعشرين خمسٌ من الغنم ، فإذا زادت واحدة: ففيها بنتُ مخاض، فإن لم تكن بنت مخاض، فابن لبون ذكر ، إلى خمس وثلاثين ، فإذا زادت واحدة ، ففيها ابنةُ لبون ، إلى خمس وأربعين ، فإذا زادت واحدة: ففيها حقَّةٌ طَروُقة الفَحْل ، إلى ستين** -ثم ساق مثلَ حديث الزهري – قال : **فإذا زادت واحدة – يعني : واحدة وتسعين – ففيها حقَّتان : طَرُوقتا الفَحْل ، إلى عشرين ومائة ، فإن كانت الإبل أكثر من ذلك، ففي كل خمسين: حقَّة، ولا يُفَرَّق بين مجتمع، ولا يُجمع بين متفرِّق، خشيةَ الصدقة، ولا يؤخذ في الصدقة هَرِمَةٌ، ولا ذاتُ عوار، ولا تَيسٌ إلا أن يشاء المُصَدِّقُ وفي النَّبات: ما سَقتْهُ الأنهار، أو سقَت السماءُ: العُشْرُ وما سُقيَ بالْغَرْب: ففيه نصفُ العُشْر**».

---

[3] Geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, III, 251 vd; **Avnu'l-ma'bûd**, IV, 431 vd; **Neylu'l-evtâr**, IV, 171 vd. Hadîs, mezheplerin konu ile ilgili hükümlerinin kaynağı olarak fıkıh eserlerinde de zikredilmiştir; bkz., **Muğnî'l-muhtac**, I, 368 vd; **el-İhtiyar**, I, 105 vd; **İbn Rüşd**, *Bidâye*, I, 318; **İbnü'l-Hûmam**, *Fethu'l-kadîr*, II, 126 vd; **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, II, 436-479; **Vehbe Zuheylî**, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, III, 333 vd; **Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu**, IV, 87 vd.; Komisyon, *İlmihal*, I, 434.

قال أبو داود: وفي حديث عاصم والحارث: «**الصدقةُ في كل عام**». قال زُهَيْرٌ: حَسِبْتُه قال مرة.

وقال أبو داود: وفي حديث عاصم: « **إذا لم تكن في الإبل بنتُ مخاض، ولا ابنُ لبون : فعشرةُ دراهم، أو شاتان**».

وفي أخرى عن الحارث عن علي عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم، ببعض أوَّل الحديث قال: «**فإذا كانت لك مائتا درهم، وحَالَ عليها الحَولُ: ففيها خمسة دراهم، وليس عليك شيءٌ – يعني في الذهب – حتى يكون [لك] عشرون دينارا ، فإذا كانت لك عشرون دينارا ، وحال عليها الحولُ، ففيها نصفُ دينارٍ . فما زاد ، فبحساب ذلك** – قال: فلا أدري أعليٌّ يقول: فبحساب ذلك ، أم يرفعه إلى النبي صلى الله عليه وسلم؟ – **وليس في مالٍ زكاة حتى يحول عليه الحول**». أخرجه أبو داود.

2666- Hâris el-A'ver[4], Hz. Ali'den rivâyet ettiği bir hadîsi şöyle naklediyor:

"(Râvî Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî) der ki: Hocam Züheyr (b. Muâviye), "zannediyorum Hz. Ali'den, o da Hz. Peygamber'den rivâyet etti" diyerek şöyle tahdîs etti:

"Dirhem (gümüş para) **için kırkta bir zekât getiriniz. Her kırk dirhemde bir dirhem zekât vardır. Ancak ikiyüz dirheme ulaşmayınca gümüşte zekât yoktur. İkiyüz dirhem gümüşte ise, beş dirhem zekât vardır. Gümüş ikiyüz dirhemi aşınca, kırkta bir hesabına göre zekât verilir.**

---

[4] **Ebû Züheyr, el-Hâris b. Abdullah el-Hemdânî el-Hârifî el-Kûfî el-A'ver**: ö. 65/684. Kûfeli tâbiîlerdendir. Hâris el-A'ver diye meşhurdur. Hz. Ali'nin taraftarlarındandı ve ondan dört hadîs dinlemişti. Abdullah b. Mes'ûd ve Zeyd b. Sâbit'ten de rivâyetleri vardır. Kendisinden Şa'bî, Atâ b. Ebî Rebâh ve Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. Güvenilirliği tartışmalı râvîlerdendir. Şa'bî ve Ali b. el-Medînî onun için "*kezzâb*" derler. Ebû Zur'a; "**hadîsi delil olarak kullanılamaz**" der. Ebû Hâtim ve Nesaî de kavi olmadığını söylerken, İbn Maîn "**sika**" der. İbn Hibbân ise onun gulât-ı Şîa'dan olduğunu söyler. Hadîsleri *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

Her kırk koyunda bir koyun zekât vardır. Şayet otuzdokuz koyun olursa, bunlardan zekât gerekmez." Koyunların zekâtını Zührî'nin naklettiği gibi anlattı.

Ebû Davud rivâyeti böyle tahric etti. Zührî'nin rivâyeti ise, Sâlim'in babası Abdullah b. Ömer tarîkı iledir ve bu rivâyet bundan sonraki bölümde gelecektir.

Sonra **Ebû Davud** sığırlarla ilgili olarak zekât nisaplarına devam etti:

"Her otuz sığırda bir yaşında bir dana verilir. Kırk sığırda, üç yaşına girmiş bir düve verilir. İşte çalıştırılan sığırlar için zekât gerekmez."

Devedeki zekât nisabını Zührî'nin rivâyet ettiği gibi verdi. Yani Sâlim'in rivâyeti olarak bilinen hadîsteki gibi nakletti:

"Yirmibeş devede beş koyun zekât gerekir. Develer yirmi altı olunca iki yaşına girmiş bir erkek deve verilir. Otuz beşe kadar böyledir. Otuzaltı deve için üç yaşına girmiş bir dişi deve gerekir. Kırkbeş deveye kadar böyledir. Kırk altı deve için, dört yaşında ve erkek deveyi isteyen bir dişi deve verilir. Altmış deveye kadar bu yeterlidir."

Sonra hadîsi Zührî'nin rivâyeti gibi nakletti:

"Doksanbir deve için iki tane dört yaşında dişi deve verilir. Yüzyirmiye kadar bu yeterlidir. Şayet develer bundan daha fazla ise, her elli deve için dört yaşında bir dişi deve verilir.

Zekât korkusu ile bir araya getirilen sürüler ayrılmaz, ayrı ayrı olanlar da birleştirilmez.

Hayvanların en yaşlısı ve kör olanı zekât olarak alınmaz. Sahibi arzu etmedikçe en iyisi; sürünün damızlık koçu, tekesi gibileri de alınmaz.

Toprak ürünlerinin, nehir yahut yağmur suyu ile sulananında onda bir; kova ile sulananında ise yirmide bir zekât gerekir."

Ebû Davud dedi ki: "Âsım ve Hâris'in rivâyet ettikleri hadîste **"her yıl için zekât gerekir"** ifadesi mevcuttur.

Züheyr ise, "zannediyorum, senede bir defa" dedi.

Ebû Davud şöyle dedi: Âsım'ın rivâyetinde; **"Şayet develer arasında iki yaşına girmiş dişi deve veya üç yaşına girmiş erkek**

deve yoksa, sahibi fark olarak on dirhem ya da iki koyun verir" ifadesi mevcuttur.[5]

RİVÂYETLER

Ebû Davud'da nakledilen Hâris'in Hz. Ali'den, onun da Hz. Peygamber'den aktardığı bir diğer rivâyette, hadîsin bir kısmı şöyledir:

"Senin ikiyüz dirhemin olur ve üzerinden bir yıl geçerse, beş dirhem zekât vermen gerekir. Altında ise, yirmi dinara kadar bir şey vermen gerekmez. Yirmi dinar altının olur ve üzerinden de bir yıl geçerse, yarım dinar zekât gerekir. Bundan fazla olan kısmında, bu hesap üzerine zekât verilir. –Râvî; 'fazla olanda bu hesap üzere zekât gerekir' sözünü Hz. Ali kendi görüşü olarak mı söyledi, yoksa Hz. Peygamber'in sözü olarak mı aktardı bilmiyorum, dedi-. **Malın üzerinden yıl geçmedikçe onun için zekât gerekmez."**

Bu hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Hadîsimiz, gümüşün nisabının ikiyüz dirhem, altının nisabının yirmi dinar olduğuna, bu nisaba ulaşıldığında altın ve gümüşten kırkta bir zekât gerekeceğine delildir.

Ayrıca hadîs, nisap aşıldığında, az ya da çok olmasına bakılmaksızın, kırkta bir nispetinde zekâtın verilmesinin gereğine delalet etmekte ise de, konu fakîhler arasında tartışılmıştır. **Hanefîler**'den **Ebû Yusuf** ve **Muhammed**'in de içinde bulunduğu âlimlerin çoğunluğu bu görüşü benimserken, **Ebû Hanîfe,** bir nisaptan sonraki gümüş, kırk dirheme ulaşmadıkça, o kısımdan zekât gerekmez demiştir.

Burada şu hususa dikkatleri çekmek isteriz: Bu hadîs gümüş ve altını mutlak olarak zikretmiştir, âlimler de bunu nakit olarak kullanılan altın ve gümüş para şeklinde anlamışlardır. Kadınların ziynet eşyası olarak kullandıkları altın ya da gümüşten zekât gerekip

---

[5] **Ebû Davud**, Zekât 4/1572-3.

gerekmeyeceği, gerekli ise nisabının ne olduğu ileride ayrı bir başlık altında incelenecektir.

İzahına çalıştığımız hadîs, bir işte çalıştırılan hayvanlardan da zekât gerekmeyeceğine delildir. Ancak yukarıda geçtiği üzere, **İmâm Mâlik**, her ne surette olursa olsun nisaba ulaşan hayvanlardan zekât gerekeceğine hükmetmişti.

Bu hadîs toprak mahsûllerinin zekâtı ile ilgili bilgi de içermektedir. Ancak burada toprak mahsulleri için bir nisap belirtilmemiştir. Bu konudaki farklı rivâyetleri göz önüne alan fakîhler, meseleyi tartışmışlardır. Cumhura göre beş **vesak**'tan (650 kg.) aşağı olan toprak mahsulünden zekât gerekmez. **Ebû Hanîfe**'ye göre ise, az olsun çok olsun toprak mahsullerinden zekât gerekir.

Toprak mahsulleri ile ilgili zekât hakkında âlimlerin tartıştıkları farklı hususlar, ileride verilecektir.

Hadîsimiz, üzerinden yıl geçme şartı olan mallardan zekât gerekmesi için yılın dolmasını öngörmektedir. Daha önce de değinildiği gibi; fakîhler Hz. Peygamber ve Hulefâ-i râşidîn devirlerindeki zekât uygulamalarından hareketle, altın ve gümüş para, ticaret malları ve hayvanlarda zekâtın farz olması için yılın geçmesini şart koşarlar.

Toprak ürünlerinin zekâtı hasat mevsimi ödeneceğinden, onlarda bu şart bahis konusu değildir. Madenlerin ve definelerin zekâtı da, elde edildikleri zaman ödenir, bunların üzerinden de bir sene geçme şartı aranmaz.

Zekâta tâbi mallar arasında, üzerinden bir yıl geçme şartı arananlarla, böyle bir şart koşulmayan mallar arasındaki farkın yorumu şöyle yazılmaktadır: Üzerlerinden bir yıl geçmesi gereken mallar, ancak bir senede nemâlanır, yani artar, çoğalır, kâr ve gelir getirir. Hayvanlar bu müddet içinde yavrulamak suretiyle çoğalır. Ticarî yatırımlar ancak bir yılda kâra dönüşür. Toprak mahsulleri ise, hasat mevsimine kadar kendileri gelişme gösterir. Bundan sonra artık eksilmeye doğru gider. Bunlar çoğalsın diye elde tutulmaz. Madenler de, yerden çıkarılıp işlenmekle kâr elde edilmiş olur. Bu yönüyle madenler de toprak ürünleri gibidir.

Zekât mallarının bir kısmında sene geçme şartının arandığı, bir kısmında aranmadığı konusunda görüş birliğine varan fakîhler, zekâtın vücûb sebebi olan nisabın, sene içinde ne zaman bulunması gerektiği, ayrıca yeni kazanılan mallarda (mâl-i müstefad) süre şartının aranıp aranmayacağı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Hanefîler'e göre, üzerinden yıl geçme şartı bulunan bir malda zekâtın farz olabilmesi için, o malın hem sene başında hem de sene sonunda nisaba ulaşmış olması şarttır. Yani sene ortasında nisabın bozulmasının önemi yoktur.

Şâfiîler'e ve **Hanbelîler**'e göre ise; nisabın bütün sene boyunca bulunması gerekmektedir. Bir mal sene içinde nisabın altına düşse, bunlara göre, o mala zekât gerekmez. Ancak nisap miktarı malı olup, üzerinden birkaç ay geçtikten sonra, elde edilen ticarî kârla, veya sene içinde doğan hayvanlar ile mal artacak olsa, bunlar ana mala tâbi olarak, sene sonunda zekâtları verilir. Bu hadîs **Şâfiîler**'in görüşüne delil teşkil etmektedir.[6]

Mâl-i müstefâd; önceden yok iken, sonradan ferdin mülkiyetine geçen maldır. Maaş, ücret, ikramiye, geçici kazançlar, bağışlar, miras yolu ile elde edilen servet vb. mâl-ı müstefad kapsamına girer. Bu tür gelirlerle ilgili başlıca hükümler şunlardır:

a- Mâl-i müstefad, ticaret mallarının kârı, hayvanların yavruları gibi sahip olunan malların nemalandırılması sonucu ise, eldeki eski mala eklenir. Bir yıl şartı da eldeki eski malın üzerinden bir yıl geçmesi ile gerçekleşmiş olur. Bu konuda İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılığı yoktur.

b- Mâl-i müstefad, eldeki malın cinsinden değil ise, fakîhlerin çoğuna göre, ayrı hükümdedir. Ne nisabı tamamlamak için, ne de yıl şartının gerçekleşmesi için eldeki mala eklenmez. Örneğin, nisap miktarı koyuna sahip olan kimse, yıl içinde otuz kadar sığır alsa, bu sığırlar için ayrıca bir yıl geçtikten sonra zekât verir.

---

[6] Bkz., **el-Mebsût**, II, 164; **Avnu'l-ma'bûd**, IV, 444 vd.; **Neylu'l-evtâr**, IV, 178 vd; **San'ânî**, ***Subulu's-selâm***, II, 602-603; **el-Hidâye**, I, 98-104; **Bidâyetu'l-müctehid**, I, 314 vd.; **Muğnî'l-muhtâc**, I, 380.

c- Mâl-i müstefâd, ticarî kârlar ve hayvan ürünlerinin dışında, fakat elde bulunan nisap miktarı malın cinsinden ise, **Hanefîler**'e göre, bu mal eldeki mala eklenerek, hepsinin üzerinden bir yıl geçince zekâta tâbi olur. Örneğin beş milyarlık demir stoku bulunan tüccarın sene içinde eline satış veya bağış yoluyla bir milyar liralık daha demir geçse, sene sonunda altı milyarlık malvarlığının zekâtını vermesi gerekir.

Diğer üç mezhebe göre ise, ticarî olmayan yollardan elde edilen mallar, yıl içinde ticarî mallara ilave edilmezler. Bunlar için, sahip olundukları günden itibaren yeni bir yıl geçmesi gerekir.[7]

Bazı günümüz araştırmacıları bu konuda **Hanefîler**'in görüşünü ağırlıklı görüş olarak tercih ederler. Sebep olarak da şu gerekçeyi gösterirler: Çünkü özellikle günümüzde ticaret sektöründe bir sene içinde pek çok mal el değiştirmekte, kâr ve zarar sene sonu hesaplarında ortaya çıkmaktadır. Hangi malın ticareti yapılırsa yapılsın, zekâtın matrahı sene sonundaki mal varlığı olmalıdır."[8]

٢٦٦٧ـ (ت د س ــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **قد عَفَوْتُ عَنِ الخيل والرقيق ، فهاتوا صدقة الرِّقة : من كلِّ أربعين درهما: درهمٌ ، وليس في تسعين ومائة شيءٌ ، فإذا بلغت مائتين، ففيها خمسة دراهم**».

هذه رواية الترمذي، وأبي داود، وقال أبو داود : وقد جعله بعضهم موقوفا على علي .

وأخرجه النسائي ، قال : « **قد عفوت عن الخيل والرَّقيق ، فأدُّوا زكاة أموالكم: من كل مائتين خمسة**».

وفي أخرى له قال : « **قد عفوتُ عن الخيل والرقيق ، وليس فيما دون مائتين زكاة**».

2,667- Ali b. Ebî Talib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"At ve kölelerin zekâtından sizi muaf tuttum. Gümüşten ise, ikiyüz dirheme ulaştığında, her kırk dirhemde bir dirhem olmak

[7] Bkz., **İbn Rüşd**, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 334.

[8] Komisyon, ***İlmihâl***, I, 436.

üzere, beş dirhem zekât getiriniz. Gümüş yüzdoksan dirhem olsa ona zekât gerekmez."[9]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî** ve **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

Ebû Davud diyor ki: "Bazıları bu rivâyeti Hz. Ali'nin sözü olarak mevkuf hadîs şeklinde tahric etmişlerdir."

Nesaî bu rivâyeti şöyle tahric etmiştir:

"Ben, at ve kölelerin zekâtından sizi muaf tuttum. Mallarınızın zekâtını, ikiyüzde beş olacak şekilde getiriniz".

Nesaî'de mevcut bir diğer rivâyet de şöyledir:

"Ben at ve kölelerin zekâtından sizi muaf tuttum, ikiyüzden aşağısında zekât yoktur.

İZAH

Hadîsimiz gümüşün nisabını ikiyüz dirhem olarak belirtmesi yanında, şahsın sahip olduğu atlarla köle ve cariyelerden zekât gerekmeyeceğini belirtmektedir. Âlimlerin çoğunluğu, kendilerinden zekât verilmeyecek atları; binmek, evin hizmetinde kullanmak için olan atlar şeklinde anlamışlardır. **San'ânî**, bu tür atlardan zekât gerekmeyeceğinde icmâ olduğunu nakleder. Ancak atlar ticaret için alınmış ve ticaret malı vasfını kazanmış olduklarında, zekâtının verilmesi gerektiği genelde benimsenmiştir.

Öte yandan, ticarî olmayıp üretmek için bulundurulan atlardan da zekâtın gerekli olduğu **Ebû Hanîfe** tarafından savunulmaktadır. Ona göre; erkek yahut dişi atlar otlaklarda yetiştirilir veya sadece dişi olur da süt ve nesil elde etmek için bulundurulursa, bunlardan zekât vermek farzdır. Bu atların sahibi zekat verme şeklinde serbesttir; dilerse her at için bir dinar verir, dilerse atların değerini hesaplayarak ticaret malında olduğu gibi, her ikiyüz dirhemden beş dirhem zekât verir. Otlaklarda yetiştirilen yalnız erkek atlara gelince, sünnette bunlarla ilgili delil bulunmadığı için, bunlardan zekât vermek

---

[9] **Tirmizî**, Zekât 3/620; **Ebû Davud**, Zekât 4/1574; **Nesaî**, Zekât, 18.

gerekmez. **Ebû Hanîfe**'nin dayandığı delil, **Beyhakî** ve **Darekutnî**'nin zayıf olarak rivâyet ettikleri şu hadîstir: **"Senenin yarısından çoğunu otlaklarda geçirerek yetiştirilen** (sâime) **her attan bir dinar veya on dirhem zekât gerekir."**

Zâhirîler ise, ticaret için bile olsa atlardan zekâtın gerekmeyeceği görüşündedirler. Konu hakkındaki sünnet delilini tartışan **San'anî** ve **Şevkânî** de, ticaret mallarının zekâtsız olamayacağı şeklindeki bir ilkeden hareketle bu tür atlardan da zekât alınmasının gerekli olduğu şeklindeki yaklaşımı doğru bulmamışlardır.[10]

٢٦٦٨ــ (خ م ط ت د س ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أَنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**ليس فيما دون خمس أَواقٍ صدقة ، ولا فيما دون خمس ذَودٍ صدقة ، وليس فيما دون خمسة أَوْسُق صدقة**».

وفي رواية ، أنه قال : « **ليس فيما دون خمسة أوساق من تمرٍ ولا حَبّ صدقة**». لم يزد

وفي أُخرى ، أنه قال : « **ليس في حبٍّ ، ولا تمرٍ صدقة ، حتى تبلغَ خمسة أوسق، ولا فيما دون خمس ذود ، ولا فيما دونَ خمس أُواق : صدقة**».

وفي أخرى مثله ، إلا أنه قال بدل « **التمر**» : « **ثَمَرٍ**» هكذا في كتاب مسلم.

وأخرجه البخاري من رواية عبد الله بن عبد الرحمن بن أبي صعصعة عن أبي سعيد الخدري ، أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: « **ليس فيما دون خمسة أَوْسُقٍ من التَّمرِ صدقة، وليس فيما دونَ خمس أَواقٍ من الوَرِقِ صدقة، وليس فيما دون خمس ذَودٍ من الإبل صدقة**».

قال الحميديُّ : ذكره البخاري في كتابه ، بعد حديث ابن عمر، أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**فيما سقت السماء والعيون أو كان عَثَرِيا: العشرُ وما سُقيَ بالنَّضْحِ : نصف العُشر**» .

[10] Bkz. **el-Muhallâ**, IV, 35; **Avnu'l-ma'bûd**, IV, 451; **San'ânî**, ***Subulu's-selâm***, II, 598; **Neylu'l-evtâr**, IV, 183; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 250.

ثم قال البخاري : هذا تفسير الأول ؛ لأنه لم يوقّت في الأول - يعني : حديث ابن عمر « فيما سَقَت السماءُ العشرُ» - وبَيَّنَ في هذا ووَقَّت ، والزيادة مقبولة ، والمفسَّر يقضي على المبهم ، إذا رواه أهل الثَّبت كما روى الفضلُ بنُ عباس: «أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم لم يُصَلِّ في الكعبة». وقال بلال: «قد صلى». فأُخذَ بقول بلال وتُرك قول الفضل هذا آخر كلام البخاري في هذا.

وقال الترمذي: قوله «ليس فيما دون خمس ذَوْد» يعني ليس فيما دون خمس وعشرين من الإبل صدقة ، فإذا بلغت خمسا وعشرين : ففيها ابنةُ مخاض، وفيما دون ذلك: في كل خمس من الإبل: «شاة».

وفي رواية لأبي داود : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « ليس فيما دون خمسة أوساق زكاةٌ، والوَسْق : ستُّون مختوما».وفي أخرى قال : « ستون صاعا مختوما بالحَجَّاجيِّ».

وفي رواية للنسائي ، قال : « ليس فيما دون خمسة أوساق من حَبّ صدقةٌ».

وفي أخرى له قال : « لا يحلُّ في البرِّ والتَّمرِ زكاة ، حتى يبلغَ خمسةَ أوساق ، ولا يحل في الوَرق زكاةٌ ، حتى تبلغ خمس أواق ، ولا يَحل في الإبل زكاةٌ ، حتى تبلغ خمس ذَوْد».

هذا حديث اتفق الجماعة على إخراجه.

2,668- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Beş evak (200 dirhem) **gümüşten azı için zekât yoktur. Beş deveden azı için zekât yoktur. Beş vesak'tan** (650kg) **az olan toprak ürünü için zekât yoktur."**[11]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Beş vesak'tan az olan hurma ve buğday-arpa gibi tahıllar için zekât yoktur."

---

[11] **Buharî**, Zekât, 4, 32, 42, 56; **Müslim**, Zekât, 1/1-5; **Muvatta**, Zekât, 1/1-2; **Tirmizî**, Zekât, 7/626; **Ebû Davud**, Zekât, 1/1558-9; **Nesaî**, Zekât, 5, 18, 24.

Bu rivâyette başka ziyade mevcut değildir.

Bir diğer rivâyet şöyledir:

"Beş vesak'a ulaşmadıkça tahıllar ve hurmadan zekât gerekmez. Beş deveden azı için ve beş okıyyeden az gümüş için de zekât gerekmez."

Müslim'de diğer bir rivâyet daha mevcut olup, onda "hurma" yerinde "meyve ifadesi zikredilmiştir.

Buharî bu rivâyeti, Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Sa'saa'nın[12] Ebû Saîd el-Hudrî'den, onun da Hz. Peygamber'den naklettiği şeklinde şöyle tahric etmiştir:

"Beş vesak'tan az olan hurmada zekât yoktur, beş okıyyeden az olan gümüş parada zekât yoktur, beş deveden azında da zekât yoktur".

Humeydî der ki:

"**Buharî** bu rivâyeti kitabında, İbn Ömer'den gelen ve Rasûlullah'ın (as.); **'yağmur, kar suyu gibi gökten yağanlarla sulanan veya kaynak suyu ile sulanan ya da sahibi tarafından sulanmaksızın, arazideki arklarda bulunan sularla yetinen toprak ürünlerinde onda bir; özel bir hayvanla sulanan arazi ürünlerinde ise yirmide bir zekât gerekir'** anlamındaki hadîsini naklettikten sonra zikretmiştir."

Sonra **Buharî** şöyle demiştir:

"Bu, birinci hadîsin açıklamasıdır. İbn Ömer hadîsindeki, **'gökyüzünün suladığı arazi mahsûlünde onda bir zekât vardır'** hükmünde zekât için bir nisap konmamıştır. Ancak bu rivâyette değişik mallarda zekâtın gerekli olması için birer nisap konmuştur ki, bu ziyade makbûdür. Bu takdirde, tefsir olunan kısım müphem kabul edilir. Bunu açıklayan bir rivâyet güvenilir kişilerden gelirse, o kabul edilir, ona göre amel edilir. Nitekim benzeri bir durum şu rivâyetler

---

[12] **Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Sa'saa el-Mâzinî el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyetleri vardır. Sika muhaddislerdendir. Kendisinden oğlu Muhammed b. Abdullah rivâyet etti. Hadîsi **Buharî, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

arasında mevcuttur: Fadl b. Abbas "Hz. Peygamber Kâbe'nin içinde hiç namaz kılmadı" derken, Bilal, Hz. Peygamber'in Kâbe'de namaz kıldığını söylemiştir. Burada Bilal'in sözü benimsenmiş Fadl'ın sözü ise kabul edilmemiştir." Bu, **Buharî**'nin bu konudaki son sözüdür.

Tirmizî, "beş zevd'den (deve) **azı için zekât yoktur"** şeklindeki ifadeyi şöyle anlamıştır: "Yani yirmibeş deveden azında zekât yoktur, develer yirmibeşe ulaşınca onlar için iki yaşına girmiş bir dişi deve zekât verilir. Bundan az olan develer için, her beş devede bir koyun verilir".

Ebû Davud'daki bir diğer rivâyete göre Rasûlullah (as.); **"Beş vesaktan azında zekât yoktur"** buyurdu. Bir vesak ise, mühürlenmiş damgalanmış altmış sa'dır.

Yine **Ebû Davud**'daki bir rivâyette **vesak**; "Haccac damgası yemiş altmış sa'dır" şeklinde açıklanmıştır.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:
"Beş vesaktan daha az tahıllarda zekât yoktur."

Nesaî'deki başka bir rivâyet de şöyledir:
"Beş vesaka ulaşıncaya kadar buğday ve hurmadan zekât almak helâl değildir. Beş okıyyeye ulaşıncaya kadar gümüşten zekât almak da helâl değildir. Kezâ beş deve olmadıkça, deveden de zekât almak helâl değildir".
Bu hadîs, kütüb-ü sittede ittifakla rivâyet edilmiştir.

İZAH

Hadîsimiz gümüş paradan zekât verilmesi için gerekli olan nisabı 200 dirhem; develer için zekât nisabını 5 deve ve toprak ürünleri için gerekli olan nisabı 5 vesak olarak belirlemiştir. Bu hadîsin değişik rivâyetlerinde, vesak açıklanarak onun 60 sa' olduğu belirtilmiştir. Günümüz ölçü birimi olan gram cinsinden bu ölçünün yaklaşık olarak 650 kg. olduğu tespit edilmiştir.

Daha önce geçen hadîslerde, deve ve gümüşle alakalı açıklamalar yapılmıştı. Burada toprak ürünleri ile alâkalı olan nisap miktarı bağlamında, hadîsin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Hadîsimiz, toprak ürünlerinin zekâtı ile alâkalı genel bir hüküm ifade eden: **"gükyüzünün ve kaynak suyunun suladığı araziden biten ürünlerde onda bir, dolap, hayvan gibi şeylerle sulanan arazi ürünlerinde yirmide bir zekât gerekir"** şeklindeki hadîse açıklık getirmektedir. Bir diğer ifadeyle, âm lafızlı birinci hadîsi, beş vesaktan aşağı olan üründen zekâtın gerekmeyeceğini belirten bu hadîs, tahsis etmektedir. Nitekim âlimlerin çoğunluğu iki hadîs arasındaki bu ilişkiyi böyle kabul ettiklerinden, beş vesaktan az olan üründen zekâtın gerekmediğine hükmetmişlerdir.

İbn Abbas, Zeyd b. Ali, en-Nehaî ve **Ebû Hanîfe** gibi müctehidler ise, âm lafızlı hadîsle amel ederek, toprak ürünlerinin zekâtı için nisabın olmadığını kabul etmişler ve topraktan çıkan ürünün az ya da çokluğuna bakılmaksızın, ondan zekât gerekeceğini savunmuşlardır.

Ebû Hanîfe ile diğer mezhep müctehidlerinin bu konudaki tartışmasının temeli, âm ve hâs lafızların delâletinin kat'î veya zannî olduğu noktasında odaklanmaktadır. **Hanefîler** hem âm lafzın delâletini kat'î, hem de hâs lafzın delâletini kat'î olarak görmüşlerdir. İkisi arasında bir çelişki görülürse, tercih yollarından birisi kullanılarak biri tercih edilmelidir. Yukarıdaki rivâyetlerden âm olan ile hâs olan rivâyet arasında tercih mümkün olamamaktadır. Çünkü tarihleri belli değildir ki, nesih veya tahsis işlemini gerçekleştirelim. Bu takdirde ihtiyata en uygun olanını tercih etmemiz gerekir ki, o da, az ya da çok toprak ürününden zekâtın gerekli olduğu görüşüdür.

Diğer müctehidler ise, âm lafızlı ifadenin delâletini zannî, hâs lafızlı olanınkini ise kat'î kabul ettiklerinden, bu iki rivâyet arasında çelişkinin olmadığını benimsemişlerdir. Çünkü hâs lafızlı rivâyete göre, beş vesaktan az olan toprak ürününden zekât gerekmez. Bu rivâyetin manaya delâleti kat'î olduğuna göre, o alınmalıdır.

Şevkânî'nin naklettiğine göre; **İbnu'l-Arabî**, **Ebû Hanîfe**'nin görüşünün, görüşlerin en kuvvetlisi ve fakîhler için en uygun olan görüş olarak nitelendirmiştir.

Bazı **Hanefîler**, **Ebû Hanîfe**'nin bu görüşe meyletmesinde ***"sizin için yerden çıkardığımız rızıklardan da infak edin!"***[13] ve ***"hasat günü yerden çıkan mahsûlün hakkını verin!"***[14] şeklindeki umum ifade eden âyetlerin de etkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Aynı konudaki bir diğer görüş ise şöyledir: Toprak ürünlerinden hurma, kuru üzüm, buğday ve arpada zekât nisabı beş vesaktır, diğerlerinde nisap yoktur.

Şevkânî bu görüşü, delilsiz olarak âm lafızlı bir delilin tahsisi olarak görür ve doğru bulmaz.[15]

Toprak ürünlerinde nisabı kabul eden fakîhler, beş vesakın kesin bir ölçü olup olmadığını da tartışmışlardır. Bazıları beş vesak ölçüsünü kesin bir ölçü kabul ederek, çok az bir miktar da olsa bundan az olan ürünlerden zekât gerekmeyeceğini benimserken, bazıları da bunu yaklaşık bir ölçü olarak kabul etmişler ve ürünü biraz noksan gelenin de zekâtını vermesini gerekli görmüşlerdir. **Şâfiîler**'deki esah olan görüş bu ikinci görüştür.

Beş vesak ya da daha fazla ürünü olanın zekât vermesi gerektiğinde âlimler hemfikirdir.

Toprak ürünlerinin zekâtı, hububatta harman vaktinde, meyvelerde ise toplandıktan sonra verilir. Toprak ürünlerinden hangilerinin zekâttan muaf oldukları, dördüncü başlık olan "**Ziraî Mahsullerin Zekâtı**" bölümünde verilecektir.

Yukarıda geçtiği üzere toprak ürünlerinden zekât gerekmesi için, üzerlerinden bir yıl geçme şartı yoktur. Çünkü onlar, genelde hasad mevsiminde nihaî olgunluğa erişmişlerdir.

Hububat ile meyvelerde nisap fazlasının zekâttan muaf olması söz konusu değildir. Her bir bölümün ya onda bir ya da yirmide bir şekilde zekâtı verilmelidir.

Toprak mahsullerinin zekâtını verme şekli **Hanefîler**'e göre, üründen veya onun kıymetinden olurken, cumhura göre, toprağın

---

[13] Bakara, 267.

[14] En'âm, 141.

[15] **Neylu'l-evtâr**, IV, 190 vd.

yetiştirdiği ürünün kendisinden verilmelidir. Bunun yerine zekât verilecek ürün miktarının değeri verilmez.

Konu ile ilgili son olarak şu hususu hatırlatmak isteriz: Toprağın statüsü, bu toprağın mahsulünden alınacak zekât veya verginin belirlenmesini yakından ilgilendirmektedir. **Şâfiî**, **Mâlikî** ve **Hanbelîler**'e göre, öşür tabir edilen vergide/zekâtta toprağın statüsünün bir tesiri yoktur. Toprak harâcî[16] olsa, sahibi müslüman ise, hem harac adı verilen vergiyi, hem de çıkan mahsulün zekâtını (öşür) verecektir.

Hanefîler'e göre ise; toprak ürünlerinden zekât, öşür arazisi için bahis konusudur. Toprağın öşür toprağı olması, ziraî mahsul zekâtının vücûbunda şarttır. **Hanefîler**'e göre; müslüman bir kimse harac toprağını ister sahibi olarak, ister mutasarrıfı olarak eksin, sadece harac vergisi vermekle yükümlüdür, aynı topraktan harac ve öşür birlikte tahsil edilmez.

Hanefî fıkıh kitaplarında **Türkiye, Suriye, Mısır, Irak** topraklarının harâcî olduğu, dolayısıyla bunların öşre tabi olmadığı zikredilmekle birlikte, bu görüş onların aynı topraktan, aynı sebeple iki ayrı verginin tahsil edilemeyeceği prensibini benimsemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de, aynı araziden ve aynı sebep altında iki farklı vergi tahsil etmek, vergi adaleti yönünden tartışmaya açık bir konudur.

Bugün için bu topraklar müslümanların mülkü olduğu ve en azından ülkemiz itibariyle harac vergisi alınmadığından, **Hanefî**

---

[16] Toprak çeşitleri: 1- **Arazi-i Harâciyye**; Müslümanlar tarafından silah zoruyla zapt ve fethedildiği halde, eski gayr-i müslim ahâlisi elinde bırakılan veya hariçten getirilen gayr-i müslim ahâliye temlik edilen veya sulh yoluyla fethedilip bir vergi konarak gayr-i müslim ahâlisine terk olunan arazidir. Vaktiyle **Şam**, **Mısır** toprakları ve **Mezopotamya** böyle idi.

2- **Arazi-i Memleket**: Müslümanlar tarafından fethedilip de kimseye temlik edilmeksizin süresiz olarak bütün müslümanlar için tutulan arazilerdir. Bu arazilere, **Arazi-i Emiriyye** ve **Arazi-i Milliye** de denir.

3- **Arazi-i Öşriyye**: Vaktiyle müslümanlar tarafından fethedilerek mücahitlere veya diğer müslümanlara temlik edilmiş olan arazilerdir.

mezhebinin ilkelerine göre, farziyeti nassla sahip olan ziraî mahsul zekâtı verilmelidir.[17]

٢٦٦٩ــ (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن رسول اللهصلى الله عليه وسلم قال: «ليس فيما دون خمس أواقٍ من الوَرِق صدقة ، وليس فيما دون خمس ذودٍ من الإبل صدقة ، وليس فيما دون خمسة أوسق من التمر صدقة». أخرجه مسلم .

2,669- Cabir b. Abdullah, Rasûlullah'ın (as.) şu sözünü rivâyet ediyor:

"Beş okıyyeden (200 gr) **az gümüşte, beş deveden azında ve beş vesaktan** (650 kg.) **az hurmada zekât yoktur."**[18]

الفصل الثاني

في زكاة النَّعَم

II- HAYVANLARIN ZEKÂTI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٦٧٠ــ (د ت ــ سالم بن عبد الله بن عمر رحمه الله) عن أبيه قال : «كتبَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم كتابَ الصدقة ، فلم يُخرِجْهُ إلى عُمَّاله حتى قُبِضَ ، فقَرَنَهُ بسيفه، فعَمِلَ به أبو بكر حتى قُبِضَ، ثم عمل به عمرُ حتى قُبِضَ فكان فيه : في خمس من الإبل : شاةٌ ، وفي عشرةٍ : شاتان. وفي خمسة عشر : ثلاثُ شياه ، وفي عشرين : أربع شياه ، وفي خمس وعشرين : بنت مخاض، إلى خمس وثلاثين ، فإذا زادت واحدة : ففيها ابنةُ لبون ، إلى خمس وأربعين، فإذا زادت واحدة : ففيها حقَّةٌ ، إلى ستين ، فإذا زادت واحدة : ففيها جَذَعةٌ ،

[17] Geniş bilgi için bkz., **Evcezu'l-mesâlik**, V, 236 vd; **Aynî**, VIII, 260; **Nevevî**, VIII, 48 vd.; **Avnu'l-ma'bûd**, IV, 422 vd; **Neylu'l-evtâr**, IV, 190 vd; **San'ânî**, ***Subulu's-selâm***, II, 608 vd.; **Muğnî'l-muhtâc**, I, 381 vd; **İbnu'l-Hümâm**, ***Fethu'l-kadîr***, II, 186 vd.; **İbn Kudâme**, ***el-Muğnî***, II, 547 vd; **el-Muhallâ**, IV, 47.

[18] **Müslim**, Zekât 1/6.

إلى خمس وسبعين، فإذا زادت واحدة: ففيها ابنتا لبون، إلى تسعين ، فإذا زادت واحدة ، ففيها حقّتان ، إلى عشرين ومائة ، فإذا كانت الإبل أكثر من ذلك ، ففي كل خمسين : حقّةٌ، وفي كل أربعين : ابنةُ لَبونٍ، وفي الغنم : في كل أربعين شاة : شاةٌ ، إلى عشرين ومائة ، فإذا زادت واحدة: فشاتان إلى المائتين ، فإذا زادت على المائتين : ففيها ثلاث شياه ، إلى ثلاثمائة، فإذا كانت الغنم أكثر من ذلك ، ففي كل مائة شاة: شاةٌ، ثم ليس فيها شيء حتى تبلغَ المائةَ ولا يُفرّقُ بين مُجتمعٍ ولا يُجمَعُ بين مُتفرّقٍ مخافة الصَّدقة وما كان من خليطين: فإنهما يتراجعان بالسَّوِيَّة ولا يُؤخَذُ في الصدقة هَرِمةٌ ولا ذاتُ عَيْبٍ».

قال أبو داود: قال الزهري: « إذا جاء المُصَدّقُ قُسِمَت الشّاءُ أثلاثا : ثُلُثا شرارا،وثُلُثا خِيارا ، وثُلُثا وَسَطا ، فأخذ المصدِّقُ من الوسط». ولم يذكر الزهري البقَر.

وفي رواية بإسناده ومعناه ، قال : فإن لم تكن بنتُ مخاضٍ : فابنُ لبون ذكرٍ».

هكذا قال أبو داود ، ولم يذكر كلام الزهري، أخرجه أبو داود ، والترمذي، ولم يذكر الترمذي الرواية الثانية، وقال الترمذي: وقد روى هذا الحديث غيرُ واحد عن الزهري عن سالم ، ولم يرفعوه ، وإنما رفعه سفيان بن حسين .

وفي رواية أخرى لأبي داود عن الزهري ، أنه قال : « هذه نسخة كتاب رسول الله صلى الله عليه وسلم الذي كتبه في الصدقة ، أقْرَأنيها سالم بن عبد الله بن عمر، فوعيتُها على وجهها، وهي التي انتسخ عمرُ بن عبد العزيز من عبد الله بن عبد الله [بن عمر] وسالم بن عبد الله [بن عمر]... فذكر الحديث ، قال : «فإذا كانت إحدى وعشرين ومائة : ففيها ثلاثُ بنات لبون ، حتى تَبْلُغَ تسعا وعشرين ومائة ، فإذا كانت ثلاثين ومائة : ففيها ابنتا لبون وحقّة ، حتى تبلغَ تسعا وثلاثين ومائة، فإذا كانت أربعين ومائة : ففيها حقّتان ، وابنَةُ لبون ، حتى تَبْلُغَ تسعا وأربعين ومائة ، فإذا كانت خمسين ومائة : ففيها ثلاث حقاق ، حتى تبلغَ تسعا وخمسين ومائة ، فإذا كانت ستين ومائة : ففيها أربع بنات لبون ، حتى تبلغَ تسعا وستين ومائة ، فإذا كانت سبعين ومائة : ففيها ثلاث بنات لبون وحقة ، حتى تبلغَ تسعا وسبعين ومائة ، فإذا كانت ثمانين ومائة : ففيها حقّتان ، وابنتا لبون ، حتى تبلغَ تسعا وثمانين ومائة ، فإذا كانت تسعين ومائة ، ففيها ثلاث حقاق وابنةُ لبون ، حتى تبلغَ تسعا

وتسعين ومائة ، فإذا كانت مائتين : ففيها أربع حقاق ، أو خمس بنات لبون ، أيُّ السِّنَّين وُجِدَتْ أُخذَت، وفي سائمة الغنم... فذكر نحو حديث سفيان بن حسين ، يعني الرواية الأولى، وفيه: ولا تؤخذ في الصدقة هَرِمَةٌ ، ولا ذات عَوار ، ولا تَيسُ الغنم ، إلا أن يشاء المُصَدِّقُ».

2,670- Sâlim b. Abdullah b. Ömer, babasından naklen şunu anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) zekâtla ilgili hükümleri yazdırıp onu kılıcına yerleştirdi ve vefatına kadar onu zekât memurlarına çıkarmadı. Hz. Ebû Bekir vefatına kadar onunla amel etti. Hz. Ömer de vefatına kadar bu hükümlerle amel etti. Orada yazılı olanlar şöyleydi:

"Beş deveden bir koyun, on deveden iki koyun, onbeş deveden üç koyun, yirmi deveden dört koyun zekât gerekir. Yirmi beş deveden iki yaşına girmiş dişi deve verilir. Otuz beşe kadar bu yeterlidir. Otuz altı ile kırk beş deve arası üç yaşına girmiş dişi deve verilir. Kırk altı ile altmış deve arası için dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Altmış bir ile yetmiş beş arası için beş yaşında bir deve verilir. Yetmiş altı ile doksan deve arası için iki tane üç yaşına girmiş dişi deve verilir. Doksan bir ile yüz yirmi deve arası için iki tane dört yaşına girmiş dişi deve verilir. Develerin sayısı daha çok olursa, her elli devede bir adet dört yaşına girmiş dişi deve, her kırk devede bir adet üç yaşına girmiş dişi deve verilir.

Koyunlardaki zekât nisabı ise şöyledir: Kırk koyundan yüz yirmi koyuna kadar bir koyun verilir. Yüz yirmi bir ile iki yüz koyun arasında iki koyun verilir. İki yüz bir ile üç yüz koyun arasında üç koyun verilir. Koyunlar bundan çok olunca, her yüz koyunda bir koyun zekât verilir. Bu fazlalık yüze ulaşmadıkça, nisabın artanından zekât gerekmez.

Fazla zekât vermek korkusuyla iki sürü birleştirilmişse ayrılmaz, ayrı ise birleştirilmez. Karıştırılmış sürülerden zekât alırken, her sürü sahibinden adaletli bir şekilde zekât alınır. Sürünün en yaşlısı ve ayıplı-kusurlu olan hayvan zekât olarak alınmaz."[19]

---

[19] **Tirmizî**, Zekât, 4/621; **Ebû Davud**, Zekât, 4/1568-70.

RİVÂYETLER

Ebû Davud, Zührî'nin şöyle dediğini kaydeder:

"Zekât memuru zekât almak için gelince, sürüyü üçe ayırır; zayıf ve kusurlu olanlar, en iyi hayvanlar ve orta halli olanlar. Zekât memuru, zekât için gerekli olan miktarı orta halli olan hayvanların arasından alır."

Zührî, sığırların zekâtını zikretmedi.

Ebû Davud'da mevcut olan aynı isnad ve aynı manada bir diğer rivâyette şu ilave vardır:

"Şayet, zekât mükellefinin elinde iki yaşına girmiş dişi deve bulunmazsa, onun yerine üç yaşına girmiş erkek deve verebilir."

Ebû Davud, Zührî'nin sözünü zikretmeden hadîsi bu şekilde tahric etmiştir. Bu rivâyeti **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etmekle birlikte, **Tirmizî** ikinci rivâyeti tahric etmemiştir.

Tirmizî der ki: "Bu hadîsi birçok kimse Zührî ve Sâlim senedi ile tahric etmiş olmakla birlikte, içlerinden yalnız Süfyan b. Hüseyin[20] hadîsi Hz. Peygamber'e isnad etmiştir."

Ebû Davud'un Zührî'den naklettiği bir diğer rivâyet ise şöyledir:

"Bu, Rasûllah'ın (as.) zekâtla ilgili olarak yazdırdığı bildiri metnidir. Onu bana Sâlim b. Abdullah b. Ömer okudu, ben de bu metni ezberleyerek ona tekrar okudum. İşte bu metni Ömer b. Abdülaziz, Abdullah b. Ömer ve Sâlim b. Abdullah b. Ömer'den alarak çoğaltmıştır. Metin şöyledir:

"Yüz yirmi bir devede üç tane üç yaşına girmiş dişi deve zekât gerekir. Yüz yirmi dokuza kadar bu yeterlidir.

Yüz otuz ile yüz otuz dokuz deve arasında iki tane üç yaşına girmiş deve ve bir tane de dört yaşına girmiş dişi deve gerekir.

---

[20] **Ebû Muhammed, Süfyan b. Hüseyin es-Sülemî el-Vâsıtî**: ö. 150/767. Halife **Mehdî**'nin öğretmeni ve müeddibi idi. Muhammed b. Sîrîn ve el-Hasan el-Basrî'den rivâyette bulunur, kendisinden de Şu'be ve Hüşeym gibi büyük muhaddisler rivâyet eder. Zührî'den yaptığı rivâyetlerin dışında huccet kabul edilir. Ebû Hâtim, **"salih biri olmakla birlikte onunla ihticac edilmeyeceğini"** söyler.

Yüz kırk ile yüz kırk dokuz arasında iki tane dört yaşına girmiş dişi deve ile bir tane üç yaşına girmiş dişi deve verilir.

Yüz elli ile yüz elli dokuz deve arasında üç tane dört yaşına girmiş dişi deve verilir.

Yüz altmış ile yüz yetmiş dokuz deve arasında üç tane üç yaşına girmiş dişi deve verilir.

Yüz yetmiş ile yüz yetmiş dokuz arasında üç tane üç yaşına girmiş dişi deve ve bir tane dört yaşına girmiş dişi deve verilir. Yüz seksen ile yüz seksen dokuz devede iki tane dört yaşında ve iki tane üç yaşına dişi deve verilir.

Yüz doksan ile yüz doksan dokuz devede üç tane dört yaşında dişi deve ve bir tane üç yaşına girmiş dişi deve verilir.

Develer iki yüz tane olursa, onlar için dört tane dört yaşına girmiş dişi deve ya da beş tane üç yaşına girmiş dişi deve verilir. Herhangi bir senede bu sayı bulunursa yukarıdaki şekilde zekâtı alınır."

Sâime koyunlarla ilgili hükümleri de Süfyan b. Hüseyin'in hadîsi gibi nakletti. Yani birinci rivâyet gibi ki onda, *"sürünün en yaşlısı ve kör olanının zekât olarak alınamayacağı ve zekât mükellefinin rızası dışında en iyi hayvanının da zekât olarak alınamayacağı"* ifadesi mevcuttur.

İZAH

Hz. Peygamber, hayatta iken zekâtla ilgili hükümleri şifahî olarak ilgililere bildirdiği için, yazılı tâlimatını yanında hıfzetmiştir ki, vefatından sonra ona müracaat edilsin.

Hadîsimiz devenin nisabını beş olarak belirlemiştir. Koyunun nisabı ise kırktır.

Bu hükümler yanında, hadîste zekât hayvanı olarak alınacaklarla ilgili genel kurallar konmuştur. Yani zekâta mahsuben orta halli hayvanların alınması istenmiştir. İslâm hayatın her safhasında itidâli önerdiği gibi, zekât alıp vermekte de aynı ilkeyi öğütlemiştir. Bunun zıddına hareket etmek isteyen zekât mükellefinin de, zekât memurunun da bu tavrı uygun görülmemiştir.

İslâm'ın benimsediği kolaylık prensibi, zekât işleminde de kendini göstermektedir. Çünkü zekât mükellefi zekâtına mahsuben elinde bulunan hayvanı verebiliyor, ödemesi gereken hayvanın

kıymetine ulaşabilmek için de ayrıca koyun veya para ödeyebiliyor. Bu hakikaten bir kolaylıktır. Örneğin, zekât mükellefinin elinde beş yaşında bir devesi yoksa, ille de böyle bir deve bulup bize zekât olarak vereceksin denmiyor.

Hadîsimizle aynı anlamlı değişik rivâyetler, bundan önceki bölümde de geçtiği için, hadîsin şerhi sadedinde söylenilenleri tekrar etmemek amacıyla, bu kadarlıkla yetinmek istiyoruz.

٢٦٧١ـ (ط ـ مالك بن أنس) أنه قرأ كتاب عمر بن الخطاب رضي الله عنه في الصدقة، قال: فوجدتُ فيه: «بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب الصدقة: في أربع وعشرين من الإبل فدونها: الغنمُ، في كل خمس: شاة وفيما فوق ذلك إلى خمس وثلاثين: بنت مخاض فإن لم تكن ابنة مخاض فابن لبون ذَكَر، وفيما فوق ذلك إلى خمس وأربعين: بنتُ لبون ، وفيما فوق ذلك إلى ستين : حقَّة ، طَروقة الفَحْل ، وفيما فوق ذلك إلى خمس وسبعين جَذعة ، وفيما فوق ذلك إلى تسعين : ابنتا لبون، وفيما فوق ذلك إلى عشرين ومائة : حقتان طروقتا الفحل، فما زاد على ذلك من الإبل ، ففي كل أربعين : ابنةُ لبون ، وفي كل خمسين : حقة . وفي سائمة الغنم : إذا بلغت أَربعين إلى عشرين ومائة: شاةٌ ، وفيما فوق ذلك إلى مائتين : شاتان . وفيما فوق ذلك إلى ثلاثمائة: ثلاث شياه ، فما زاد على ذلك ففي كل مائة شاةٌ ، ولا يُخْرَجُ في الصدقة تَيسٌ، ولا هَرِمَةٌ، ولا ذاتُ عَوار، إلا ما شاء المُصَدِّق، ولا يُجْمَعُ بين مُتَفَرِّق، ولا يُفَرَّقُ بين مُجْتَمِع ، خشية الصدقة، وما كان من خليطين فإنهما يتراجعان بينهما بالسوية ، وفي الرِّقَة : رُبُعُ العُشر». أخرجه الموطأ.

2,671- Mâlik b. Enes anlatıyor:

"Hz. Ömer'in zekâtla alakalı hükümler içeren mektubunu okudum, onda şunlar vardı:

"Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla... Bu, zekât hükümleridir:

Yirmi dört ve aşağı sayıdaki develer için zekât olarak her beş devede bir koyun gerekmektedir. Yirmi beş ile otuz beş devede iki yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Zekât mükellefinin yanında böyle bir deve yoksa, üç yaşına girmiş erkek deve verilir.

Otuz altı ile kırk beş devede üç yaşına girmiş dişi deve verilir. Kırk altı ile altmış devede dört yaşına girmiş dişi deve verilir.

Altmış bir ile yetmiş beş devede beş yaşında bir deve verilir. Yetmiş altı ile doksan devede üç yaşına girmiş iki tane dişi deve verilir.

Doksan bir ile yüz yirmi devede iki tane dört yaşına girmiş dişi deve verilir.

Bu sayıdan çok olan develerde, her kırkta bir tane üç yaşına girmiş deve, her ellide dört yaşına girmiş deve verilir.

Yılın çoğunu otlaklarda beslenerek geçiren koyunlar kırka ulaştıklarında bir koyun zekât olarak verilir. Yüz yirmi koyuna kadar zekât olarak bir koyun gerekir.

Yüz yirmi bir ile iki yüz koyunda iki koyun verilir. İki yüz bir ile üç yüz koyunda üç koyun verilir.

Bundan fazla sayıdaki koyunlarda, her yüz koyunda bir koyun zekât olarak verilir.

Sürünün en iyisi, (damızlık koç, teke gibi) zekât olarak alınmaz; yalnız zekât mükellefinin böyle bir hayvanını zekât olarak vermek istemesi hâli müstesnâ. Sürünün en zayıf hayvanı ve kör olan hayvan da zekât olarak verilemez.

Fazla zekât düşmesi korkusuyla ayrılmış sürüler birleştirilemeyeceği gibi, birlikte olan sürüler de ayrılmaz. İki kişiye ait karıştırılmış sürülerden zekât alınırken mükelleflere adaletli bir şekilde müracat edilir.

Gümüş paralardan kırkta bir zekât gerekir."[21]

İZAH

Hadîsimiz, **Hz. Ömer**'in zekâtla ilgili yazdığı bir metni içermesi nedeniyle önem arz etmekte ise de, hüküm itibariyle yeni bir şey getirmemektedir. Zaten belirli mal ve hayvanlardaki zekât nisapları sünnet tarafından tespit edildiği için bu husus içtihada açık bir konu da değildir.

Hadîsimiz 2665-66 ve 2670 nolu rivâyetlerle paralellik arzettiğinden, daha fazla bilgi için oralara bakılabilir.

---

[21] **Muvatta**, Zekât, 11/23.

٢٦٧٢ـ (د س ـ بهز بن حكيم رحمه الله) عن أبيه عن جده : أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « في كلِّ سائمَة إبل : في كلِّ أربعين : بنتُ لبون ، ولا تُفَرَّقُ إبلٌ عن حسابها ، مَن أعطى الزكاة مُؤتجرا - وفي رواية : مُؤتجرا بها- فله أجرُها ، ومن منعها ، فإنا آخذُوها وشَطْرَ ماله ، عزْمَةٌ من عزَمَات ربِّنا ، ليس لآل محمَّد منها شيء ». أخرجه أبو داود ، والنسائي.

2,672- Bihz b. Hakîm, babası ve dedesi tarîkı ile Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Yılın çoğunu otlakta beslenerek geçiren develerden her kırk tanede bir adet üç yaşına girmiş dişi deve zekât olarak verilir. Zayıf ya da kuvvetli hiçbir deve zekât hesabından ayrı tutulmaz. Kim zekâtını, karşılığını Allah'tan bekleyerek verirse, -bir rivâyette, zekât sebebiyle sevap beklerse şeklindedir- onun için bunda karşılık vardır. Kim de zekâtını vermekten kaçınırsa, biz onun zekâtını zorla da olsa aldığımız gibi, malının yarısını (bir kısmını) **da Allah'ın emirlerinden biri olarak alırız. Aldığımız zekâtta ise Muhammed'in âilesi için hiçbir pay yoktur."**[22]

İZAH

Hadîsimiz, "**zekâtını vermeyene uygulanacak ceza**" başlığı altında, 2664 numarada geçmişti. Konu ili ilgili gerekli açıklama orada yapıldığı için, burada tekrar etmeye gerek görmüyoruz.

٢٦٧٣ـ (ت ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: « في كل ثلاثين من البقر : تبيعٌ أو تبيعة ، وفي كل أربعين : مُسنَّةٌ». أخرجه الترمذي .

2,673- Abdullah b. Mesud'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[22] **Ebû Davud**, Zekât, 4/1575; **Nesaî**, Zekât, 7.

"Her otuz sığırda zekât olarak iki yaşına girmiş bir erkek veya dişi sığır (buzağı) **verilir. Sığırlar kırk olunca, üç yaşına girmiş bir dişi sığır** (dana) **verilir."**[23]

٢٦٧٤ـ (ط ـ طاوس رحمه الله) «أن معاذا أخذ من ثلاثين بقرة : تَبيعاً، ومن أربعين بقرة: مُسنَّة وأُتيَ بما دون ذلك فأبى أن يأخُذَ منه شيئا، وقال: لم أسمع فيه من رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا حتى ألقاه فأسألَهُ فتُوُفّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قبل أن يَقْدَمَ مُعاذٌ». أخرجه الموطأ.

2,674- Tavus anlatıyor:

"Muâz zekât olarak; otuz sığırdan, iki yaşına girmiş bir sığır, kırk sığırdan üç yaşına girmiş bir dişi sığır (düve) aldı. Bu ölçülerden aşağı bir hayvan sürüsünden zekât almadı ve; *'Bu konuda Rasûlullah'tan (as.) bir şey işitmedim, ancak gidince bunu kendisine soracağım'* dedi. Muâz (Yemen'den) dönüp Hz. Peygamber'e bu konuları soramadan Rasûlullah (as.) vefat etti."[24]

٢٦٧٥ـ (ت د س ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال : « بعثني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى اليمن ، **فأمرني أن آخُذَ من كل ثلاثين بقرة : تبيعا أو تبيعة ، ومن كل أربعين : مُسنَّة ، ومن كل حالِمٍ : دينارا ، أو عَدْلَهُ مَعافِرَ**». هذه رواية الترمذي.

وفي رواية أبي داود مثله وقال: « **من كل حالم - يعني: مُحتَلِما - دينارا أو عَدْلَه من المعافري: ثياب تكون باليمن**».

وفي رواية مثله ، ولم يذكر « **ثياب تكون باليمن** » ، ولا ذكر « **يعني : محتلما**».

وفي رواية النسائي ، قال : « أمرني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حين بعثني إلى اليمن: **أن لا آخذَ من البقر شيئا ، حتى تبلغ ثلاثين ، فإذا بلغت ثلاثين: ففيها عِجْلٌ تابع، جَذَعٌ، أو جَذَعَةٌ ، حتى تبلغَ أربعين ، فإذا بلغت أربعين بقرة : ففيها مُسنَّةٌ**».

---

23 **Tirmizî**, Zekât, 5/622.

24 **Muvatta**, Zekât, 12/24.

2,675- Muâz b. Cebel anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) beni Yemen'e gönderirken şöyle emretti:

"Her otuz sığırdan zekât olarak bir tane iki yaşına girmiş erkek veya dişi sığır; her kırk sığırdan bir tane üç yaşına girmiş dişi sığır ve her büluğ çağına girmiş gayr-i müslim vatandaşlardan cizye olarak bir dinar ya da onun kıymetinde Meâfirî kumaşından al!"[25]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî**'nin rivâyetidir.

Ebû Davud'daki rivâyet de **Tirmizî**'dekinin benzeri olmakla birlikte, orada şu açıklama mevcuttur:

"Her bülûğ çağına girmiş erkekten bir dinar para veya onun kıymetinde Meâfirî kumaşından, ki o Yemen'de dokunan bir elbisedir, al!"

Ebû Davud'da benzer bir rivâyet daha mevcut olup, onda kumaşın Yemen'de dokunmuş bir elbise olduğu ibaresi ile bülûğ çağına girmiş erkek lafzı zikredilmemiştir.

Nesaî'deki rivâyette ise Muâz şöyle demiştir:

"Rasûlullah (as.) beni **Yemen**'e gönderirken şöyle emretti:

"Otuz sığırdan azından zekât adına bir şey alma! Otuz sığırdan bir tane iki yaşına girmiş bir buzağı al! Kırk sığırdan ise, bir tane üç yaşına girmiş dişi sığır al!"

İZAH

Yukarıda geçen 2673-74 ve 2675 numaralı hadîsleri birlikte açıklamak, tekrardan kaçınmak için uygun olacaktır.

Hadîslerde sığırla ilgili nisap ölçüleri ile gayr-i müslimlerden alınacak olan cizye vergisinden bahsedilmektedir.

Konu ile ilgili bu rivâyetlerde sığırların sâime olmaları şartı belirtilmemişse de, sığırların da koyunlar gibi sâime olması gerekmektedir. Yani senenin çoğunu otlaklardan beslenerek geçiren sığırların sayısı otuza ulaştığında bir yaşını bitirmiş bir buzağı zekât olarak verilir. Sayı kırk olunca, zekât olarak ödenecek buzağı yine bir

---

[25] **Tirmizî**, Zekât, 5/623; **Ebû Davud**, Zekât, 4/1576-78; **Nesaî**, Zekât, 8.

tane olmakla birlikte bir yaş daha büyük olması gerekmektedir. Mandaların nisabı da sığırlar gibidir. Sürü içinde sığır ve manda karışık olduğunda, nisabı doldurmada birlikte sayılırlar.

Bu tür karışık hayvan sürüsünde hangi cins galib ise zekât ondan alınır.

Koyun ve develerde olduğu gibi, sığırlarda da nisaplar arasındaki miktarlar, zekâttan muaftır. Örneğin, yetmiş sığır için bir yaşını bitirmiş bir erkek ya da dişi sığır (buzağı) ile, iki yaşını bitirmiş bir erkek ya da dişi sığır (dana) verilir. Seksende iki dana; doksanda üç buzağı; yüz onda bir buzağı ile iki dana verilmesi gerekir.

Daha önce geçtiği üzere; bu hayvanlardan zekât alınabilmesi için bu şartlar dışında; bu hayvanların sahip olunması üzerinden bir yılın geçmesi, sahibinin bunları sütlerini ve döllerini almak veya semizlendirmek için elinde tutuyor olması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, bu hayvanlar ziraatta kullanılmak veya kendilerine yük taşıtmak için elde tutuluyorsa, çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre onlardan zekât gerekmeyecektir.

Hadîsimiz, nisap ölçülerini belirlemede ictihadın yeri olmadığına da işaret etmektedir.[26]

Bu hadîs ayrıca, İslâm topraklarında yaşayan gayr-i müslim vatandaşların bülûğa ermiş erkeklerinden cizye adı altında bir dinar (4,25 gr. altın) vergi alınacağına da delildir. Konu hakkında geniş bilgi için "**Cizye ve Haraç**" bölümlerine bakılabilir.

٢٦٧٦ـ (د س ـ سويد بن غفَلَة رضي اللهُ عنه) قال : سِرْتُ – أو قال : أخبرني من سار – مع مُصَدِّقِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، قال : فَإذا في عَهْدِ رسول الله أن : لا تأخذَ من راضِعِ لَبَنٍ ، ولا تَجمعَ بين مُتَفَرِّق ، ولا تُفرِّقَ بين مُجتمِعٍ ، وكان إنما يأتي المياهَ حين ترد الغنم، فيقول : أدُّوا صدقاتِ أموالكم، قال : فعمَدَ رجل منهم إلى ناقة كَوماءَ– قال: قلت: يا أبا صالح ، ما الكوماء ؟ قال: عظيمةُ السَّنَام – قال: فأبى أن يقبلَها ، قال : إنِّي أُحبُّ أن تأخذ

[26] Geniş bilgi için bkz., **Bidâyetü'l-müctehid**, I, 322; **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 457 vd.; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 257-58; **Evcezu'l-mesâlik**, V, 328 vd.; **Bilmen**, *Kamus*, IV, 89.

خير إبلي، قال : فأبى أن يقبلها، قال: فخطم له أخرى دونها، فأبى أن يقبلها، ثم خطم له أخرى دونها، فقبلها، وقال: إني آخُذُها، ولكن أخافُ أن يَجدَ عليّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، يقول [لي]: «عَمَدْتَ إلى رجل، فتخيَّرْتَ عليه إبلَه ؟».

وفي رواية : قال سويد بن غَفَلة: « أتانا مُصَدِّق النبي صلى الله عليه وسلم ، فأخذتُ بيده ، وقرأتُ في عهده، قال: لا يُجمعُ بين مُتفرِّق ولا يفرَّق بين مجتمع خشية الصدقة». أخرجه ابو داود.

وفي رواية النسائي مختصرا ، قال : « أتانا مُصَدِّق النبي صلى الله عليه وسلم ، فأتيتُه ، فجَلَسْتُ إليه ، فسمعتُه يقول: إن في عهدي : أن لا نأخذ راضعَ لبن ، ولا نجمعَ بين متفرِّق ، ولا نفرِّق بين مجتمِع ، فأتاه رجل بناقة كوماء ، فقال: خُذها ، فأباها».

2676- Süveyd b. Ğafele[27] anlatıyor:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) zekât toplamak üzere görevlendirdiği biri ile zekât tahsiline gittim -râvî diyor ki Süveyd b. Ğafele, zekât memuru ile birlikte tahsile giden biri bana haber verdi demiş de olabilir-. Tahsildarın elinde bulunan talimatnamede şu cümle yazılıydı:

"Sağım hayvanını alma, ayrılmış sürüleri birleştirme ve birlikte olanları ayırma!"

Koyunlar sulanmak için su kenarına getirildiklerinde zekât memuru oraya gelir ve;

"- Mallarınızın zekâtını ödeyin!" derdi.

Râvî şöyle devam ediyor:

---

[27] **Ebû Ümeyye, Süveyd b. Ğafele b. Avsece el-Cu'fî el-Kûfî**: ö. 81/700. Sahabîliği ihtilaflıdır, muhadramûndan kabul edilir. Rasûlullah'ın (as.) sağlığında müslüman oldu, ama onu göremedi. Hz. Peygamber'in akranı idi ve O'nun gönderdiği zekât memuruna zekâtını ödemişti. Hz. Peygamber defnedildiği gün **Medîne**'ye varmıştı. **Kadisiye** ve **Yermük** savaşlarına katıldı. **Sıffîn**'de Hz. Ali'nin yanında yer aldı. Hulefâ-yı Râşidînden rivâyetleri vardır. Kendisinden Şa'bî, Hayseme b. Abdurrahman ve Abdurrahman b. Ebî Leylâ rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi. Sika olduğunda ittifak vardır. **Kûfe**'de vefat etti. 131 sene yaşadığı rivâyet edilir.

"Mal sahiplerinden biri ***kevmâ***'sı bulunan bir deveyi tuttu ve zekât olarak onu vermek istedi. -Râvîlerden (Hilal b. Habbab) Ebû Salih'e burada kevmâ'nın ne olduğunu sordu, o da cevaben hörgücü büyük olan devedir dedi-. Memur bu hayvanı zekât olarak almaktan çekindi. Mal sahibi ise;

"- Ben malımın en iyisini zekât olarak vermek istiyorum" dedi. Zekât memuru yine onu almaktan çekindi. Mal sahibi bundan biraz daha düşük olan bir deveyi dizginleyip onu zekât olarak getirdi. Zekât memuru onu da almadı. Sonra mal sahibi biraz daha değeri düşük bir deveyi getirdi, zekât memuru bu sefer onu zekât olarak aldı. Sonra da tavrının nedenini şöyle açıkladı:

"- Ben ilk getirdiğin en iyi deveyi de, sonrakini de zekât olarak alırdım, ancak Rasûlullah'a (as.) vardığımda bana; **'mal sahibine gittin de zekât olarak malının en iyisini mi aldın?'** demesinden korktuğum için onları kabul etmedim."[28]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Süveyd b. Ğafele şöyle anlatıyor:

"Bize Rasûlullah'ın (as.) zekât memuru gelmişti. Onun elini tuttum ve elindeki zekâtla ilgili talimatnameyi okudum, şöyle yazıyordu:

"Zekât artar veya eksilir korkusuyla dağınık mal bir araya toplanmaz, bir arada toplu olanlar da ayrılmaz."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'de ise bu rivâyet muhtasar olarak şöyle tahric edilmiştir: Süveyd b. Ğafele şöyle anlatıyor:

"Bize Rasûlullah'ın (as.) zekât memuru gelmişti. Yanına gidip oturdum, o şöyle diyordu:

"- Bana verilen talimatnamede, sağım hayvanını zekât olarak almamamız, ayrı bulunan malları birleştirmemiz ve beraber olanları ayırmamamız istenmektedir."

---

[28] **Ebû Davud**, Zekât, 4/1579-80; **Nesaî**, Zekât, 12. Benzer bir rivâyet için bkz., **İbn Mâce**, Zekât, 11.

Bu sırada bir zekât mükellefi büyük hörgüçlü en iyi bir devesini zekât olarak getirdi ve bunu almasını zekât memurundan rica etti, ancak o bu hayvanı zekât olarak almadı."

İZAH

Bu rivâyet, zekâta mahsuben alınacak olan hayvanların, sürünün en iyileri arasından seçilmesini yasaklamaktadır. Aynı hükmü teyid eden başka rivâyetler de daha önce geçmişti. Önceki rivâyetlerde en iyi hayvanın zekât olarak verilmek istenmesi hali, bu durumun istisnası olarak görülmüş idiyse de, zekât memurlarının bunu istismar edebilecek olmaları kuşkusu, muhtemelen bu konuda bir talimatname hazırlarken böyle bir kayıt koymayı gerektirmiş olmalıdır. Bir diğer ifadeyle, genel kural bu olmakla birlikte, bu tamim, hayvanlarının en iyisini zekât olarak vermek isteyenin bu isteğini yerine getiremeyeceği anlamına gelmez. Çünkü şahıs böyle bir durumda, mükellefiyetini daha iyisi ile yerine getirmek istemektedir ki, bu hareketi engellenemez. Zaten rivâyette mevcut olan ifadeden de, zekât memurunun, Rasûlullah'ın (as.) kendisini azarlamasından korktuğu için böyle bir hayvanı almadığı anlaşılıyor. Şüphesiz bir zekât mükellefi, hayvanının en iyisini zekât olarak getirip Hz. Peygamber'den kabul etmesini istese, Allah'ın Rasûlü onu kabul ederdi.

Hadîste, istismara açık konularda, talimatname hazırlarken, devlet başkanının memurlara çok fazla insiyatif alanı bırakmayarak kesin ifadeler kullanmasına da işaret edilmektedir.

Ayrı bulunanları birleştirmemek ve birlikte olanları ayırmamak şeklindeki yasakla ilgili daha önce bilgi verilmişti. Burada ilave olarak şunlar da söylenebilir:

Hadîsteki yasağın, birden fazla mal sahiplerine ait hayvanlar hakkında olduğu açıktır. Bir şahsın malı olan aynı cins hayvanlar ayrı memleketlerde bile olsa zekât hükmü açısından birleştirilir. Çünkü bu malların maliki aynı şahıstır. Örneğin; bir kimsenin 25 koyunu bir memlekette ve 15 koyunu başka bir memlekette bulunsa, bunların toplamı 40'a ulaştığı için, toplanır ve zekât olarak bir koyun verilir. Keza bir ferdin 40 koyunu bir memlekette ve 60 koyunu bir başka

memlekette bulunduğu takdirde, bunlar toplu olarak kabul edilir ve toplamı olan 100 koyun için bir koyun verilir, bunlar ayrı kabul edilip iki koyun zekât alınamaz.

Bu konuda fakîhlerin çoğu aynı düşüncededirler. Ancak **Ahmed b. Hanbel** yukarıdaki durumda, iki memleket arasındaki mesafe namazı kısa kılmayı gerektiren mesafeden fazla olduğunda, her hayvan grubunun ayrı olarak düşünülüp ona göre zekât hesaplanacağı görüşündedir.

Bu konuda âlimlerin tartıştığı bir diğer husus da şudur: Acaba, farklı zekât mallarına sahip olan birisinin zekâtı hesap edilirken, bu malları birbiri ile birleştirecek midir?

Hanefî ve **Mâlikî** mezhebine mensup âlimler, bu hadîsteki yasağı zekâta tâbi hayvanlara tahsis etmişlerdir. Buna göre, nisaptan az altını ve nisaptan az gümüşü bulunan bir kimsenin, altın ve gümüşü toplandığı takdirde altın veya gümüş nisabına ulaşsa, zekâtı ödenir.

Âlimlerin çoğuna göre ise, bu hadîsteki hüküm umumidir. Yani hayvanların dışındaki zekât mallarında da birleştirme olmaz. Buna göre, altının nisabı olan 20 miskalden az altını ve 200 dirhemden az gümüşü olan bir kimsenin bu gümüş ve altınının toplam değeri 20 miskal altın veya 200 dirhem gümüş değerine erişse bile, bunlar için zekât gerekmez.[29]

٢٦٧٧ـــ (د س ـــ **مسلم بن ثَفنة أو ابن شعبة اليشكري** رحمه الله) قال: «استعمل نافع بن علقمة أبي على عِرافة قومه ، فأمره : أن يُصَدِّقهم ، قال : فبعثني أبي في طائفة منهم، فأتيتُ شيخا كبيرا ، يقال له : سَعْرُ بن دَيْسم ، فقلت: إن أبي بعثني إليك - يعني لأصدِّقَك - قال : ابنَ أخي، وأيَّ نحوٍ تأخذون ؟ فقلت: نختار، حتى إنا نَشْبُرُ ضروع الغنم، قال ابنَ أخي : فإني مُحَدِّثُك أني كنت في شِعْبٍ من هذه الشِّعَاب، على عهد رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في غَنم لي، قال: فجاءني رجلان على بعير، فقالا لي : إنا رسولا رسولِ الله صلى الله

---

[29] Geniş bilgi için bkz., **Avnû'l-Ma'bûd**, IV, 460 vd.; **Hattâbî**, ***Meâlimu's-Sünen***, II, 22-24.

عليه وسلم إليك ، لتؤدي صدقة غنمك ، فقلت: ما علي فيها؟ فقالا: شاة. فعمدت إلى شاة قد عرفت مكانها ، ممتلئة محضا وشحما ، فأخرجتها إليهما، فقالا: هذه شاة الشافع، وقد نهانا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نأخذ شافعا ، قلت: فأي شيء تأخذان ؟ قالا: عناقا : جذعة أو ثنية ، قال: فعمدت إلى عناق معتاط - والمعتاط : التي لم تلد ولدا، وقد حان ولادها - فأخرجتها إليهما، فقالا: ناولناها فجعلاها معهما على بعيرهما ، ثم انطلقا».

هذه رواية أبي داود. وله في أخرى بهذا الحديث وقال فيه: «والشافع: التي في بطنها ولد».

وفي رواية النسائي مثله ، إلى قوله : « محضا وشحما» ثم قال : « فأخرجتها إليهما، فقالا: هذه الشافع الحائل ، وقد نهانا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نأخذ شافعا ، فعمدت إلى عناق معتاط، والمعتاط: التي لم تلد ولدا ، وقد حان ولادها... وذكر الباقي مثله».

وفي أخرى له : « أن علقمة استعمل أباه على صدقة قومه ... وساق الحديث».

2,677- Müslim b. Sefene[30] veya İbn Şu'be el-Yaşkürî anlatıyor:

"Nâfi b. Alkame[31], babamı, kabilesine zekât memuru olarak tayin etmiş ve zekâtlarını almasını emretmişti. Babam, görevli bulunduğu bölgenin bir yerine, zekât almak için beni göndermişti. Ben, Sa'r b. Deysem[32] isimli bir ihtiyara giderek, babamın beni kendisine zekâtını almam için gönderdiğini söyledim. Adam

"- Yeğenim; nasıl bir hayvanı zekât olarak alacaksınız?" diye sordu. Ben;

---

30 **Müslim b. Sefene (Şu'be?) el-Yaşkürî el-Bekrî**: Hicazlı râvîlerdendir. Sa'r b. Deysem ed-Düelî'den rivâyeti vardır. Kendisinden sadece Amr b. Ebî Süfyan el-Cumehî rivâyet etti. Bir hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

31 **Nâfi b. Alkame b. Safvân el-Kinânî el-Mekkî**: Sahabîlerden olduğu ve Hz. Peygamber'le birlikte veda haccına katıldığı rivâyet edilir. **Şam**'da oturdu. Halife Abdülmelik b. Mervân bir ara onu **Mekke** valisi yapmıştı; çünkü onun akrabasıydı, babası Mervân'ın dayısı idi.

32 **Sa'r b. Deysem (Sevâde) ed-Düelî el-Âmirî el-Kinânî**: Sahabî veya muhadramundan olduğu rivâyet edilir. Kendisinden oğlu Cabir ve Müslim b. Sefene rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

"- Koyunun memeleri gözükecek şekilde iyilerinden seçer alırız" dedim. İhtiyar bana;

"- Yeğenim, sana bir olay anlatayım" dedi ve şunları anlattı:

"Rasûlullah (as.) sağken ben, şu dağlardan birinde koyunlarımın yanında bulunuyordum. Deve üzerinde iki kişi gelerek;

"- Bizler, Allah Rasûlü'nün elçileriyiz; Rasûlullah (as.) bizi sana koyunlarının zekâtını ödemen için gönderdi" dediler. Ben de;

"- Bu koyunlardan ne kadar zekât vermem gerekir?" diye sordum.

"- Bir koyun vereceksin" dediler. Bunun üzerine ben, iyi olduğunu bildiğim, içi yağ ve süt dolu bir koyunu onlara takdim ettim. Ama onlar;

"- Bu gebe bir koyun! Gebe koyunu zekât olarak almayı Rasûlullah (as.) bize yasakladı" dediler. Bunun üzerine ben;

"- Öyleyse nasıl bir koyun alacaksınız?" dedim. Onlar da;

"- Bir ya da iki yaşını doldurmuş bir koyun" dediler. Bunun üzerine ben, hiç doğurmamış kısır bir koyunu tutup onlara verdim. Onlar da;

"- Bunu kabul ederiz" dediler ve onu aldılar, develerine binerek gittiler."[33]

RİVÂYETLER.

Bu, **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

Ebû Davud'daki bir diğer rivâyette, "**gebe koyun**" diye tercüme ettiğimiz ***eş-şâfi'*** kelimesi; "karnında yavru bulunan yüklü koyun" şeklinde açıklanmaktadır.

Nesaî'deki rivâyet de "...içi yağ ve süt dolu bir koyun" cümlesine kadar aynıdır. Sonra (ihtiyar) şöyle dedi:

"Bu koyunu onlara tutup onlara verdim. Ama onlar;

"- Bu koyunun doğurma vakti geldiği halde henüz doğurmamış. Hz. Peygamber gebe hayvanları zekât olarak almamızı yasakladı" dediler. Bunun üzerine ben, yağlı, kısır bir dişi koyun tutum..." diyerek yukarıdaki gibi devam etmektedir.

---

[33] **Ebû Davud**, Zekât, 4/1581; **Nesaî**, Zekât, 15.

Nesaî'deki diğer bir rivâyet; "Alkame, babasını, kabilesinin zekâtını toplamak üzere görevlendirdi..." şeklinde başlamaktadır.

İZAH

Bu hadîs, ilke olarak, zekâta mahsûben alınacak hayvanların, sürünün gözdesi ve kıymetlisi olanlarından alınmamasını teyid etmektedir. Şüphesiz gönül rahatlığıyla mükelleflerin zekâtlarını vermesinde bu ilkenin önemli yeri olduğu gibi, zekât kaçırma düşüncesi de, bu hoşgörü sayesinde belli ölçüde yok edilebilecektir.

Rivâyetlerde geçen ifadelerden, alınması yasaklanan hayvanın hamile hayvan mı, yoksa yeni doğurmuş olan hayvan mı olduğu şeklinde farklı düşünceler oluşmuşsa da, bizce burada önemli olanın ve vurgulanmak istenenin, sahibi nezdinde diğerlerinden daha kıymetli ve değerli görülen hayvanın alınmasının yasaklanmış olmasıdır.

Hattâbî, rivâyetlerdeki ifadelerden hareketle, mezkûr sürünün keçi sürüsü olduğuna hükmetmiştir. Ona göre bunun delili, zekât olarak bir ***ınâk*** alınmış olmasıdır. ***Inâk*** ise keçinin dişisine verilen bir isimdir. Şayet sürü koyun sürüsü olsaydı, zekât olarak dişi bir keçinin verilmesi câiz olmazdı.

Mâlik, koyun ve keçi sürüsünden zekât olarak 8-9 ayını doldurmuş hayvan (*ceza'*) alınır derken, **Şâfiî** böyle bir hayvan koyundan alınır, ancak keçiler için gerekli olan iki yaşını doldurmuş olmalıdır der. **Ebû Hanîfe** ise ne keçi sürüsünün, ne de koyun sürüsünün zekâtı için 8-9 ayını doldurmuş hayvan (*ceza'*) verilir, demiştir.[34]

٢٦٧٨ـــ (ط ـــ سفيان بن عبد الله رحمه الله) : «أن عمر بن الخطاب بعثه مصدِّقا ، فكان يَعُدُّ على الناس بالسَّخْلِ، فقالوا: أتَعُدُّ علينا بالسَّخْلِ ولا تأخذ منه شيئا؟ فلما قدم على عمر بن الخطاب، ذكر ذلك له ، فقال عمر: نعم ، تَعُدُّ عليهم السَّخلةَ يحملها الراعي، ولا

---

[34] Bkz., **Hattâbî**, ***Meâlimu's-Sünen***, II, 31; **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 463.

تأخذُها ، ولا تأخذُ الأكُولَةَ ، ولا الرُّبَّى، ولا المَاخِضَ ، ولا فحلَ الغنم، وتأخذ الجذَعَة والثَّنِيَّةَ ، وذلك عَدْلٌ بين غذاءِ المال وخيارِه». أخرجه الموطأ .

2,678- Süfyan b. Abdullah anlatıyor:

"Ömer b. Hattâb beni zekât memuru tayin etmişti. Ben oğlak ve kuzuları da nisaba dahil ediyordum. Halk;

"- Oğlak ve kuzuları da sayıyorsun, fakat zekât olarak onlardan almıyorsun" diye itirazda bulundular. Hz. Ömer'in huzuruna gelince, olanları anlattım. Ömer şöyle dedi:

"- Evet, çobanların kucaklarında taşıdıkları oğlak ve kuzular da nisap miktarına dahildir. Fakat sen onları zekât olarak alma! Onların mallarından etlik için besleneni, yavrusu olanı, yüklü olanı ve erkek hayvanlarını da alma! Bir ve iki yaşında olanını al! Yavrularla en iyileri arasında adâlete uygun olan da budur".[35]

İZAH

Bu rivâyet, oğlak ve kuzu gibi yavruların, nisap sayısını doldurmada dikkate alınacaklarına delildir. Yani bir şahsın 25 koyunu, 15 tane de yeni doğmuş kuzusu bulunsa, zekât nisabı olan 40 sayısı bulunduğu için sene sonunda bir koyun zekât olarak verir.

Dört mezhep imamının da dahil olduğu İslâm âlimleri, yavruların zekât nisabını hesaplarken sayıya dahil olacaklarını kabul etmişlerdir. Ayrıca hayvanların yavrularının, zekât için bir yıl geçme bakımından, analarına tâbi olduklarında da ittifak etmişlerdir. Büyük hayvanların, nisap yılının tamamlanmasından çok az önce doğmuş olan yavruları da, zekât verilirken hesaba katılmalıdır. Örneğin, bir şahsın yüz yirmi koyunu olsa, sene dolmadan kısa bir süre önce velev ki bir gün önce olsun bunlardan birisi kuzulasa, diğer bütün koyunlar da duruyorsa, o şahsın iki koyun zekât vermesi gerekmektedir. Çünkü bu yeni doğan kuzu, sayıyı 120'den 121'e çıkarmıştır. Bu durumda ise, iki koyun zekât olarak verilmelidir.

İçlerinde hiç büyük hayvan bulunmayan deve, sığır ve koyun yavrularından zekâtın gerekli olup olmadığı, fakîhler arasında

---

[35] **Muvatta**, Zekât, 14/26.

tartışmalıdır. **Ebû Hanîfe** ve **İmâm Muhammed**'e göre, aralarında bir tane bile yaşlı hayvan yoksa deve, sığır ve koyun yavrularından zekât gerekmez. Aralarında bir tane büyük hayvan bulunduğunda, sayı da nisabı tamamlamışsa o sürüye zekât gerekir. Bu takdirde, o bir tane olan yaşlı hayvan, o sürünün en iyisi değilse, kendisi, aksi halde yavrular içinden orta bir hayvanın zekât olarak verilmesi lazımdır.

Buna göre, hayvanlardan zekât verilebilmesi için bir yaşlarını bitirmiş olmaları gerekmektedir. Ancak bir kısmının bu yaşta olmaları halinde, diğerleri küçük de olsalar, hepsi zekât hesabına dahil olacaklardır.

Diğer İslâm âlimleri ise, yalnız yavrulardan oluşan hayvan sürüsüne de, nisap sayısına ulaştıklarında, zekâtın gerekli olduğu görüşündedir. Onlara göre, yaş noksanlığı zekâta tesir etmemektedir.[36]

٢٦٧٩ـ (ط ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت: «مُرَّ على عمر بغنم من الصدقة، فرأى فيها شاة حافلا ذات ضَرْعٍ عظيم فقال عمر: ما هذه الشاة؟ قالوا: شاة من الصدقة، قال: ما أعطَى هذه أهلُها وهم طائعون، لا تَفْتِنوا الناس، لا تأخذوا حَزَرَاتِ أموال المسلمين نَكِّبُوا عن الطعام». أخرجه الموطأ.

2,679- Hz. Âişe anlatıyor:

"Ömer b. Hattâb'a zekât olarak alınmış bir koyun sürüsü getirilmişti. İçlerinde memesinde süt birikmiş iri memeli bir koyun gördü.

"- Bu koyun nedir?" diye sordu.

"- Zekât olarak alınmış bir koyundur" diye cevap verdiler. Hz. Ömer;

"- Bunu sahibi rızasıyla vermemiştir. Müslümanları bu şekilde zorlamayın! Mallarının en iyisini ve sağmak için ayırdıklarını zekât olarak almayın!" dedi.[37]

---

[36] Bkz., *el-İhtiyar*, I, 109; **Bidâyetu'l-Müctehid**, I, 323.

[37] **Muvatta**, Zekât, 16/28.

٢٦٨٠ـ (ط ـ **محمد بن يحيى بن حَبان** رحمه الله) قال : أخبرني رجلان من أشجع: « أن محمد بن مَسلَمة الأنصاري كان يأتيهم مُصَدِّقا ، فيقول لربِّ المال : أخرج إليَّ صدقة مالك ، فلا يقود إليه شاة فيها وفاءٌ من حَقّه إلا قَبلها». أخرجه الموطأ.

2,680- Muhammed b. Yahya b. Habbân'dan rivâyet edilmiştir:

"Eşca' kabilesinden iki kişi bana şunu anlatmıştı:

"Muhammed b. Mesleme el-Ensârî zekât memuru olarak kendilerine gelmiş ve mal sahiplerine;

"- Bana mallarınızın zekâtını getirin!" demişti. Halk işe yarar ne getirdilerse, o zekât olarak hepsini alıp kabul etmişti."[38]

İZAH

Önceki hadîslerde belirtildiği üzere, bu iki rivâyet de zekât alınırken, mal sahibine zorluk çıkarılmamasını, en gözde mallarının zekât olarak alınmamasını ifade etmektedir. Bu iki hadîsi; "**Zekât tahsilinde mükellefin zora sokulmasının yasak kılındığı**" başlığı altında tahric eden **Mâlik**; bu konudaki ilk dönem uygulamasını çok özet şekilde şöyle haber vermektedir:

"Biz Medînelilere ve memleketimizde kendilerine yetiştiğim âlimlerin tatbikatına göre, zekât konusunda müslümanlara güçlük çıkarılmaz, zekât olarak ne verirlerse kendilerinden o alınırdı."[39]

٢٦٨١ـ (د ـ **أبي بن كعب** رضي الله عنه) قال: «بعثني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مُصدِّقا، فمررتُ برجل، فلما جمع لي مالَه لم أجد فيه إلا ابنةَ مَخاض ، فقلت له: أدِّ ابنةَ مَخاض، فإنها صدقتك ، فقال : ذاكَ ما لا لَبن فيها ولا ظَهْرَ ، ولكن هذه ناقةٌ فَتِيَّةٌ عظيمة سَمينة ، فخذها ، فقلتُ له : ما أنا بآخذ ما لم أُومَرْ به ، وهذا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم منك قريبٌ ، فإن أحببْتَ أن تأتيه ، فتعرِضَ عليه ما عرضتَ عَلَيَّ فافعل، فإن قَبلَهُ [منك] قبلتُه ، وإن ردَّه عليك رَددْتُه، قال : فإني فاعل، فخرج معي، وخرج بالناقة التي عرض عليَّ ،

38 **Muvatta**, Zekât, 16/28.

39 Bkz. **Muvatta**, Zekât, 16.

حتى قَدِمنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال له : يا نبي الله أتاني رسولُك ليأخذ مني صدقة مالي، وايمُ الله ، ما قام في مالي رسولُ الله ولا رسوله قطُّ قبلَه ، فجمعتُ له مالي، فزعم أن ما عليّ فيه ابنةُ مخاض، وذلك ما لا لبن فيه ولا ظهر، وقد عرضت عليه ناقة فَتِيَّة عظيمة ليأخذها ، فأبى ، ورَدَّها عَلَيَّ ، وها هي ذهْ، قد جئتك بها يا رسول الله ، خُذْها ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ذاك الذي عليك ، فإن تطوَّعْتَ بخيرٍ آجَرَكَ الله فيه ، وقبلناه منك**، قال: فها هي ذهْ، يا رسول الله ، قد جئتك بها فخذها قال: فأمر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بقَبْضها ودعا له في ماله بالبركة». أخرجه أبو داود.

2,681- Übeyy b. Kâ'b anlatıyor:

"Râsûlullah (as.) beni zekât toplamak için görevlendirmişti. Bir zekât mükellefine uğradım. O, zekâtını almam için malını önümüzde bir yere topladı. İçlerinde zekât alınacak ancak iki yaşında bir dişi deve buldum ve bunu zekât olarak vermesini istedim. Mal sahibi ise, o devenin sütü olmadığını ve kendisine binilemeyeceğini (bir işe yaramayacağını) söyledi. Mal sahibi, genç, büyük ve besili bir deveyi göstererek, onu almamı istedi. Ben ise, emrolunmadığım şeyi alamayacağımı söyledim. Ayrıca ona;

"- Rasulullah (as.) şurada, çok yakın bir yerdedir. İstersen O'na gidelim, bana takdim ettiğin hayvanı kendisine göster, eğer kabul ederse ben alırım, reddederse ben de onu zekât olarak alamam" dedim. Adam;

"- Gidelim" dedi ve birlikte yola çıktık. Yanımızda bana takdim ettiği zekât devesi de vardı. Rasûlullah'a (as.) vardık. Mal sahibi Hz. Peygamber'e şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; malımın zekâtını almak için senin tahsildarın bana geldi. Allah'a yemin olsun ki bundan önce, ne Allah'ın Peygamber'i, ne de O'nun tahsildarı benim mallarımı gördüler. Ben bu zekât memurunun önünde mallarımı topladım; bana, iki yaşında bir deve yavrusunu zekât olarak vermem gerektiğini söyledi. Zekât olarak almak istediği devenin ne sütü var, ne de binmeye yarar!.. Ben ona, zekât olarak alması için genç, büyük ve besili bir deve takdim ettim, ama o bunu almaktan çekindi İşte bu,

o devedir. Ey Allah'ın Rasûlü; o deveyi getirdim, onu kabul buyurun."

Hz. Peygamber bunun üzerine ona şöyle dedi:

"- O deve, zekât olarak vermen gereken bir deve değildir, o sende kalsın! Ancak, karşılığını Allah'tan bekleyerek, zekâtını ödemenin yanında ayrıca bir de iyilik olsun amacıyla verirsen, onu kabul ederek alabiliriz."

O zaman adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; işte deve burada, onu size getirdim, onu alın!" dedi. Hz. Peygamber de onun alınmasını istedi ve devenin sahibine, malının bereketli olması için duâda bulundu".[40]

İZAH

Hadîsimiz, mal sahibinin kendi rızası olduğunda, zekât verirken gerekli olandan daha iyisini ve daha fazlasını verebileceğine delildir. Hz. Peygamber'in ise bu konuda, hayvanların iyilerini almamaları şeklinde zekât memurlarına özel tâlimat vermesi, istismar kapısını kapatmak için olsa gerektir.

Bu hadîsten şöyle bir sonuç da çıkarılabilir: Zekât mükellefi zekâtını verirken, zorunlu olduğu hayvanları değil de daha iyilerini vererek, hem mükellefiyetten kurtulmuş hem de ayrıca nâfile olarak sadaka vermiş olmaktadır. Örneğin, belli yaşta 50 kiloluk bir hayvanını vermesi halinde zekât görevini yerine getirmiş olacakken, gönül hoşluğu ile aynı yaşta, ancak 80 kiloluk daha iyi bir hayvanını zekât olarak verdiğinde, zekât görevini yerine getirmenin yanında 30 kiloluk bir hayvanı nâfile olarak sadaka vermiş olmanın sevâbına da nâil olabilecektir. Zira Allah, zerre miktarı iyiliği karşılıksız bırakmayacaktır.

Bu hükmü, bütün zekât malları için yaygınlaştırabiliriz. Zekât için gerekli olanı veren, zekât görevini yerine getirmiş olacaktır. Daha iyisini veren ise, hem görevini ifa etmiş, hem de nâfile sadaka yapmış olacaktır.

---

[40] **Ebû Davud**, Zekât, 4/1583.

Nitekim diğer ibâdet ve tâatlarda da aynı ilke hâkimdir. Dinin istediği asgarî ölçüleri yerine getirirken daha hassas davranan, daha fazla ihlâs ve samimiyet gösteren şahısların ibâdet ve tâatı daha ziyade Allah nezdinde kabûle şayan görülecek ve ecri diğerininkinden fazla olacaktır.

٢٦٨٢ـــ (س ــ **وائل بن حجر** رضي الله عنه): «أن النبيّ صلى الله عليه وسلم بعث ساعيا، فأتى رجلا فآتاهُ فَصيْلا مخْلولا فقال النبي صلى الله عليه وسلم: **بعثنا مُصَدّقَ الله ورسوله، وإن فلانا أعطاه فصيْلا مخلولا، اللهم لا تُبارك فيه، ولا في إبله** فبلغ ذلك الرجل فجاء بناقة حَسْناء، قال: أتوبُ إلى الله وإلى نَبيِّه، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **اللهم بَارِكْ فيه وفي إبله**». أخرجه النسائي.

2,682- Vâil b. Hacer anlatıyor:

"Hz. Peygamber beni zekât almak için bir adama gönderdi. Adam zekât olarak zayıf, çelimsiz, yeni sütten kesilmiş bir deve yavrusu verdi. Olayı Hz. Peygamber öğrenince;

"Biz Allah ve Rasûlü adına zekât tahsildarı göndermiştik. Filan şahıs ise, zekât olarak çelimsiz, yeni sütten kesilmiş bir yavru vermiş. Allah'ım; onu ve develerini bereketlendirme!" dedi. Adama Hz. Peygamber'in bu bedduâsı ulaşınca, kendisi güzel bir deveyi tutup zekât olarak getirdi ve pişman olduğunu, Allah ve Peygamber'inden özür dilediğini söyledi. Adamın bu pişmanlığı üzerine Hz. Peygamber;

"Allah'ım; onu ve develerini bereketlendir!" diye duâ etti.[41]

İZAH

İslâm, her şeyde orta yolu öğütlemiştir. Önceki hadîslerde mükellefin, ödemesi gereken belli vasıftaki hayvanları değil de, daha iyilerini, en iyilerini zekât olarak almanın doğru olmadığı belirtilmiş, bu konuda zekât memurlarına kesin tâlimatlar verildiği görülmüştü. Zekât mükellefinin gönlünü kıracak olan bu tavırlar yasaklanırken,

---

[41] **Nesaî**, Zekât, 12.

onların da, belirtilen asgarî şartların bile altında hayvan veya yavrularını zekât olarak takdim etmeleri doğru bulunmamıştır. İşte bu hadîs de buna delildir. Burada da orta yolun izlenmesi gerekmektedir ki, o da, ne en çelimsiz, belirli yaşını doldurmamış, sütten yeni kesilmiş bir hayvanla ve ne de en iyilerinden olan hayvanla olur. Aksine belirli yaşını doldurmuş, et, süt ve özellikleri açısından orta halli hayvanı zekât olarak vermekle, orta yol izlenmiş olacaktır.

Hz. Peygamber hoşgörülü olup, memurlarına da hoşgörülü olmayı tavsiye etmekte ise de, şer'î ölçüler çiğnendiğinde, hoşgörülü olmanın doğru olmadığını göstererek, mubatap hakkında bedduâda bulunmuştur. Buradan, İslâm'ın istediği hoşgörüyü, şer'î çizgi ve hudutlar içinde hoşgörülü olmak, şeklinde tanımlamak mümkündür. Şer'î ölçülerin çiğnendiği ortamda ise, gerek şahsın âile efradına, gerekse çevresine karşı göstereceği farklı tavırlar olur. Nitekim Hz. Peygamber'in, çelimsiz ve sütten yeni kesilmiş, zekât olarak verilmesi uygun olmayan bir yavruyu zekât diye veren şahsa karşı takındığı tavır, bunun güzel bir örneğini teşkil etmektedir.

٢٦٨٣ـــ (س ـــ عبد الله بن هلال الثقفي رضي الله عنه) قال : «جاء رجل إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال: كدتُ أُقْتَلُ بعدَك في عَناقٍ أو شاةٍ من الصدقة ، فقال: **لولا أنها تُعطَى فقراءَ المهاجرين ما أخذتُها**». أخرجه النسائي .

2,683- Abdullah b. Hilâl es-Sekafî[42] anlatıyor:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) gelerek;

"- Senden sonra bir zekât keçisi veya koyunu sebebiyle neredeyse öldürülecektim..." dedi. Hz. Peygamber de ona;

"- Şayet o Muhâcirlerin fakirlerine verilmemiş olsaydı, ben onu kabul etmezdim" dedi.[43]

---

[42] **Abdullah b. Hilâl b. Abdullah es-Sekafî**: Mekkelidir. Buharî, Bezzâr ve İbn Hibbân onun sahabî olduğunu kaydetmelerine rağmen, diğer kaynaklara göre sahabîliği sabit değildir; dolayısıyla Hz. Peygamber'den rivâyeti de mürseldir. Bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir. Bunu da kendisinden Osman b. Abdullah b. el-Esved rivâyet etti.

İZAH

Rasûlullah'a (as.) gelerek şikâyetini arzeden zatın mal sahibi olması mümkün olduğu gibi, zekât tahsildarı olması da mümkündür. Gelen mal sahibi ise, zekât tahsildarı kendisine zekât vermesi için zor kullanmıştır. O da Hz. Peygamber'e gelerek; **"senin zamanında böyle olursa, senden sonra neler olmaz?"** diye şikâyette bulunmuştur. Rasûlullah (as.) da; gerekli yerlere sarfedilmesi için zekât farz kılındı, eğer böyle olmasaydı toplamazdım, zekât toplanması gereksiz olan bir şey olmadığı gibi, mal sahibine zor kullanmak, sıkıntı vermek için de bir vasıta değildir, buyurmuştur.

Gelen vergi memuru ise, mal sahiplerinin zekât vermemedeki ısrarlarından ve bu durumun kendisini katil yapacağından korktuğunu belirtmiştir. Zekât memuru, zekât toplamaya Hz. Peygamber'le çıkmış olacak ki, hadîste "**senden sonra**" ifadesi kullanılmaktadır. Memurun bu şikâyeti üzerine Hz. Peygamber, eğer masraflar için gerekli yerler olmasaydı, zekât toplamaz, mal sahiplerini de rahatsız etmezdim, buyurmuştur. Buradan, zekâtın belli birtakım ihtiyaçlar için toplanması, bazı meşakkatlere katlanmayı ve sabretmeyi gerektirdiği anlaşılmaktadır.[44]

٢٦٨٤ـ (د ـ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه ، عن جده ، أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**لا جَلَبَ ولا جَنَبَ في زكاة ، ولا تُؤخَذُ زكاتهم إلا في دورهم**».

قال محمد بن إسحاق : معنى : « **لا جَلَبَ**» : لا تُجْلَبُ الصدقاتُ إلى المصدِّق. و«**لا جَنَبَ**» لا ينزلُ المصدِّق بأقصى مواضع أصحاب الصدقة ، فتُجنَبُ إليه، ولكن تؤخذ من الرَّجُل في موضعه. أخرجه أبو داود.

2,684- Amr b. Şuayb, babası ve dedesi tarîkı ile şöyle anlatıyor: Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zekât hayvanlarının zekât memurunun ayağına getirilmesi (*celeb*) **gerekmediği gibi, zekât memurundan malı uzaklaştırıp**

---

[43] **Nesaî**, Zekât, 15.

[44] **Suyutî**, *Zehru'r-rubâ*, V, 34-35.

memurun oraya giderek zekât alması (*ceneb*) da doğru değildir. Zekât ancak hayvanların otladıkları mahalde alınır".

Muhammed b. İshak şöyle dedi:

"*Lâ celebe* ifadesi; zekât malları, zekât memurunun evine kadar getirilmez anlamına gelir. '*Lâ Cenebe*' ifadesi de; zekât memuru, zekât mükellefinin oturdukları yerlerden uzak bir yerde konaklayıp, zekât hayvanlarını oraya kadar götürmezler; aksine şahsın zekâtı, onun bulunduğu yerde alınır demektir."[45]

İZAH

Bu rivâyet, zekât verme esnasında, gerek mal sahibine gerekse tahsildara sıkıntı verilmemesini ifade etmektedir. Zekât hayvanlarını şehre, tahsildarın ayağına getirmek, mal sahibine sıkıntı vereceği için, zekât mükelleflerine sıkıntı verilmemesi amacıyla onların ayaklarına tahsildarın gitmesi uygun görülmüştür.

Diğer taraftan hayvan sahiplerinin de, mutad olarak hayvanlarını otlattıkları yerlerden kalkarak, tahsildara sıkıntı vermek için daha uzak yerlere gitmeleri, zekât memurlarına sıkıntı verecektir. Bu nedenle mal sahiplerinin böyle bir tavır takınmaları da yasaklanmıştır. Uygun olan durum, her iki tarafa da yeni sıkıntı vermeden, hayvanların mutad olarak otladıkları yerlere kadar tahsildarın giderek, hayvanların su içmek için ya da gecelemeleri için geldikleri ağıllarının yanında zekâtlarını almasıdır.

Bazı İslâm âlimleri, hadîsteki *celeb* ve *ceneb* ifadelerinden, zekât memurunun zekât alımı esnasında mal sahibini hiç dikkate almadan, onun rızasını göz ardı ederek, hayvanların içine girip zekâta mahsuben hayvan almasının doğru olmadığı sonucunu da çıkarmışlardır.

Yukarıdaki hadîslerden anlaşılan; zekât mükellefinin rızasının olmadığı hayvanların zekât olarak alınmaması; asgarî ölçüler yerinde olduğunda mal sahibinin verdiği ile yetinilmesi, bilmeyerek malının en iyilerini zekât olarak vermek isteyenlere, zekât memurlarının

---

[45] **Ebû Davud**, Zekât, 8/1591-92.

"böyle bir hayvanı vermen şart değildir, istersen biraz daha orta halli hayvanı verebilirsin" şeklinde yardımcı olmalarının gerektiğidir.[46]

٢٦٨٥ـ (س ـ عمران بن حصين رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «لا جلب ولا جنب، ولا شغَارَ في الإسلام، ومن انتهَبَ نُهْبَةً فليس منا». أخرجه النسائي .

2,685- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İslâm'da zekât mükellefinin zekât hayvanını tahsildarın ayağına kadar götürmesi (*celeb*), **zekât mükellefinin hayvanlarını otlattığı mutad yerden uzaklara götürerek zekât tahsildarına sıkıntı vermesi** (*ceneb*) **ve iki erkeğin kızlarını mehirsiz olarak birbiri ile evlendirmeleri şeklindeki nikâh** (nikâh-ı şiğar)[47] **yoktur. Kim zorla böyle bir nikâhla evlenirse, o bizden değildir."**[48]

İZAH

Bu hadîs, zekât mükellefine ve tahsildara verilebilecek sıkıntıların İslâm'da yeri olmadığını bu tavırların yanlış olduğunu ifade ettikten sonra, nikâh-ı şiğâr diye bilinen bir diğer cahiliye adetine dikkat çekerek onun da İslâm'da yeri olmadığını belirtmektedir.

Nikâh çeşitleri ve nikâhın taraflara yüklediği yükümlülükler ile ilgili bilgi için "Kitabu'n-Nikâh" bölümüne bakılmalıdır.

٢٦٨٦ـ (س ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا جَلَبَ ولا جنَب، ولا شغار في الإسلام». أخرجه النسائي ، وقال : هذا خطأ فاحش.

---

[46] **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 481; **Hattâbî**, *Meâlimu's-Sünen*, II, 22, 35; **Suyutî**, *Zehru'r-rubâ*, VI, 111.

[47] Şiğar nikâhının tanımı için bkz., **Nesaî**, Nikâh, 61.

[48] **Nesaî**, Nikâh, 60.

2,686- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İslâm'da zekât mükellefinin zekât hayvanını tahsildarın ayağına kadar götürmesi (*celeb*), **zekât mükellefinin hayvanlarını otlattığı mutad yerden uzaklara götürerek zekât tahsildarına sıkıntı vermesi** (*ceneb*) **ve iki erkeğin, kızlarını birbirleri ile karşılıksız olarak mehirsiz evlendirmeleri şeklindeki nikâh** (nikâh-ı şiğar) **yoktur."**

Bu hadîsi rivâyet eden **Nesaî,** bunun apaçık bir hata olduğunu söyledi.[49]

İZAH

Nesaî'nin bu rivâyet hakkındaki olumsuz nitelemesi rivâyetin senedi ile alakalı olsa gerektir. Zira müellef, bu konuda **Bişr**'in rivâyetinin doğru olduğunu belirtir. O rivâyet ise mana itibariyle bundan farklı değildir.[50]

٢٦٨٧ــ (خ م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : «**من حَقّ الإبل: أن تُحْلَبَ على الماء**». أخرجه البخاري، ومسلم .

وهذا طرف من حديث أبي هريرة المذكور في الباب الأول، ولكنه حيث أفرده بذكر الإبل ذكرناه في هذا الفصل أيضا .

2,687- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Develerin suya geldiklerinde sağılıp (sütün muhtaçlara dağıtılması) **develerin ödenmesi gereken haklarındandır."**[51]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[49] **Nesaî,** Nikâh, 60.

[50] Bkz., **Nesaî,** Nikâh, 60.

[51] **Buharî,** Zekât, 3; Tefsir, 3/14, 9/6; Hıyel, 3; **Müslim,** Zekât, 6/24-26.

Bu hadîs, Kitabu'z-Zekât'ın ilk bâbında yine Ebû Hureyre'den nakledilen hadîsin bir kısmıdır.[52] Hadîste "**deve**" lafzı geçtiği için, hayvanların zekâtı ile ilgili olan bu bölümde tekrar verdik.

الفصل الثالث

في زكاة الحُلي

III- ZİYNET EŞYALARININ ZEKÂTI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٦٨٨ــ (**د ت س ــ عمرو بن شعيب** رحمه الله) عن أبيه عن جده «أن امرأة أتت رسول الله صلى الله عليه وسلم، ومعها ابنةٌ لها، وفي يَد ابْنَتِها مَسَكَتان غَليظَتان من ذهب، فقال لها : **أتعطين زكاة هذا** ؟ قالت: لا ، قال : **أيَسُرُّكِ أن يُسَوِّرَكِ الله بِهما يومَ القيامة سِوارَيْنِ من نارٍ؟** قال: فخلعتْهما فألقتْهما إلى النبي صلى الله عليه وسلم وقالت: هما لله ولرسوله». هذه رواية أبي داود.

وأخرجه النسائي ، وقال فيه: «إن امرأة من أهل اليمن أتت النبيَّ صلى الله عليه وسلم... وذكر الحديث».

وله في أخرى عن عمرو بن شعيب مرسلا ، ولم يذكر فيه «من اليمن ».

وأخرج الترمذي هذا المعنى عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده ، قال : « إن امرأتين أَتَتا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، وفي أيديهما سواران من ذهب . فقال لهما : **أتُؤدِّيان زكاته؟** قالتا: لا، فقال لهما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أتحبّان أن يُسوِّرَكما الله بسوارَيْنِ من نار؟** قالتا: لا ، قال: فأدِّيا زكاته».

2,688- Amr b. Şuayb babası ve dedesinden naklen şunu anlatıyor:
"Bir kadın, yanında kızı ile birlikte Rasûlullah'a (as.) geldi. Kızın elinde altından iki büyük bilezik vardı. Rasûlullah (as.) kadına;

---

[52] Bkz., hadîs no, 2657.

"- **Bu bileziklerin zekâtını veriyor musun?"** diye sordu. Kadın;

"- Hayır!" dedi. Bu cevap üzerine Hz. Peygamber;

"- **Allah'ın kıyamet günü bu iki bilezik yerine, sana ateşten iki bilezik taktırması hoşuna gider mi?"** buyurdu.

Râvî diyor ki: "Bunun üzerine kadın hemen o iki bileziği çıkararak, Rasûlullah'a (as.) uzattı ve;

"- Bunlar Allah ve Rasûlü içindir" diye ona takdim etti.[53]

RİVÂYETLER

Bu, **Ebû Davud**'un rivâyetidir. **Nesaî**'nin rivâyetinde; "Yemenli bir kadın Rasûlullah'a geldi..." şeklinde bir ilave vardır.

Nesaî'de Amr b. Şuayb'den mürsel olarak tahric edilen başka bir rivâyet daha vardır, bu rivâyette "Yemen" ifadesi bulunmamaktadır.

Tirmizî de aynı manadaki rivâyeti, Amr b. Şuayb'ın, babası ve dedesinden nakli olarak tahric etmiştir ve bu rivâyet de şöyledir:

"Ellerinde altından bilezikler bulunan iki kadın Rasûlullah'a (as.) gelmişti. Hz. Peygamber onlara;

"- **Bunların zekâtlarını veriyor musunuz?"** diye sordu. Onlar, vermediklerini söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Allah'ın size ateşten bilezikler takmasını ister misiniz?"** diye sordu. Onlar;

"- Hayır!" deyince;

"- **Öyleyse bunların zekâtını verin!"** buyurdu.

İZAH

Altın ve gümüş paraların zekât malları arasında bulunduğu ve altın 20 miskale (85 gr), gümüş 200 dirheme (595 gr.) ulaştığında kırkta bir oranında zekât verilmesi gerektiği, önceki hadîslerde belirtilmişti.

İzahına çalıştığımız hadîste, ziynet olarak bulundurulan altın takıların da zekâta tabi olduğu görülmektedir. Aksi takdirde, zekâtı ödenmeyen takıların âhirette, ateşten birer takı olarak sahibine azap vereceği ifade edilmezdi. Nitekim benzer ifadeler âyetlerde de

---

[53] **Ebû Davud**, Zekât, 3/1563; **Tirmizî**, Zekât, 12/637; **Nesaî**, Zekât, 19.

mevcuttur.[54] Zekâtını ödemeyenlerin âhirette karşılaşacakları elim azap çeşitlerine önceki hadîslerde de değinilmişti.

Bu hadîs ve bundan sonra gelecek olan 2689 ve 2690 numaralı hadîslerden, kadınların altın takılarının zekât malı olduğu açık olarak anlaşılmakta ise de, bu konudaki hadîsler sıhhat açısından tartışılmıştır. **Tirmizî**, bu konuda Hz. Peygamber'den sahih bir hadîsin gelmediğini savunmaktadır. Ancak **Tirmizî**'nin *Sünen*'ini şerheden **Mübârekfûrî** ise, **Tirmizî**'nin bu nitelemesini doğru bulmamakta ve açıklamaya çalıştığımız **Ebû Davud**'daki rivâyetin sahih olduğunu kabul etmektedir. İşte bu görüş farklılığı, fukaha arasında, takılardan zekâtın gerekip gerekmediği tartışmasına kaynaklık etmiştir.

Fakîhlerin çoğunluğuna göre, mubah olan kadın süs eşyası zekâta tabi değildir. Ancak **Şâfiîler**'e göre, kadın takıda israfa kaçarsa, örneğin 200 miskal (850 gr) ağırlığında altın zinet eşyası bulundurursa, bunların zekâtını vermesi gerekir. Bu gruptaki fakîhlere göre, örneğin, 100-200 gr. Altın bilezik ya da kolyesi bulunan kadın, bunları ziynet için bulunduruyorsa zekât ödemesi gerekmez.

Hanefî mezhebine göre, altın ve gümüşten yapılmış süs eşyaları ve takılar zekâta tâbidir. Örneğin, altın ve gümüşten yapılmış bilezik, kolye, gerdanlık gibi kadın süs eşyası nisaba (85 gr. altın veya 595 gr. gümüş) ulaşır ve üzerinden bir sene geçerse, o günkü altın fiatları ile değeri bulunur ve kırkta bir oranında zekâtı verilir.

Hattâbî ve **San'ânî** Kur'ân âyetlerinin zâhir ifadelerinin bu ikinci görüşe delil olduğunu ve konu ile alakalı hadîslerin de bu görüşü desteklediğini ifade etmektedirler.[55]

---

[54] Örneğin Tevbe 34-35 âyetlerinin meâli şöyledir: ***"Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlara, hemen acıklı bir azabı müjdele! Bu mallar cehennem azabında kızdırılıp, bunlarla sahiplerinin alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün, onlara denir ki; işte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin azabını tadın!"***

[55] Bkz. **Hattâbî**, *Meâlimu's-Sünen*, II, 15. Ayrıca bkz., **Kurtubî**, **el-Câmi**, VIII, 119; **İbn Rüşd**, *Bidâye*, I, 309; **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 425-26; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 286-88; **Sübülü's-selâm**, II, 614-15; **el-Hidâye**, I, 104.

٢٦٨٩ـ (د ـ عبد الله بن شداد بن الهاد رضي الله عنه) قال: «دخلنا على عائشة زوج النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقالت: دخل عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فرأى في يدي فتخات من ورق، فقال : ما هذا يا عائشة ؟ فقلت: صنعتهنَّ أتزيَّنُ لك يا رسول الله؟ قال: أتؤدِّين زكاتهن؟ قلتُ: لا أو ما شاء الله، قال: هو حَسْبُك من النار». أخرجه أبو داود.

2,689- Abdullah b. Şeddad b. el-Hâd anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) hanımı Hz. Âişe'nin yanına girmiştim, o şöyle anlattı:

"Bir gün Hz. Peygamber yanıma geldi, benim elimde gümüşten yüzükler bulunuyordu. Bana;

"- Bunlar nedir, ya Âişe?" diye sordu. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sana karşı süsleneyim diye bunları takındım" dedim. Rasûlullah (as.);

"- Bunların zekâtını veriyor musun?" diye sordu. Ben;

"- Hayır!" dedim, ya da buna benzer bir ifade kullandım. Hz. Peygamber;

"- Ateşe girmen için bu sana yeter" buyurdu.[56]

İZAH

Bu hadîsten, kadınların ziynet olarak kullandıkları gümüş takılar için zekât verilmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. İslâm âlimlerinden bazıları, buradaki zekât ifadesini, nâfile sadaka verilmesi şeklinde anlamışlarsa da, diğer bir grup âlim bu yorumu doğru bulmamıştır. Çünkü nâfile sadakayı terk etmenin, mutlak olarak cehennem azabını gerektirmeyeceği hemen hemen kabul görmüş bir ilkedir. Hadîste muhatap cehennem azabı ile korkutulduğuna göre, buradaki sadaka, farz olan sadaka, yani zekât olmalıdır.

Bir önceki hadîsin açıklamasında söylenenlere ilave olarak burada **San'ânî**'nin yaptığı şu tasnifi vermek istiyoruz. **San'ânî**, konu

---

[56] **Ebû Davud**, Zekât, 3/1565.

ile ilgili hadîsleri açıklarken, bunların, kadınların takılarında zekâtın gerekli olduğuna delil olduklarını belirtirken şuna dikkat çeker:

"Hadîslerde, takılardan zekât vermek için nisap aranmamaktadır. Ancak İslâm âlimlerinin takılardan zekâtı kabul edenleri, bunları altın ve gümüş paralara kıyas ederek, o paralardaki zekât nisabını bunlar için de kabul etmişlerdir."

San'ânî bu konuda dört farklı görüşün oluştuğunu belirtir:

1- Kadınların takılarından zekât vermek farzdır. Bu görüş, **Hâdiviyye** mezhebinin, seleften bir grup âlimin ve **Şafiîler**'in ictihatlarından birisidir. **San'ânî** açıkça belirtmemişse de, **Hanefîler**'in görüşü de böyledir.

2- Takılardan zekât gerekmez. Bu, **Mâlikî** ve **Hanbelî** mezhebinin görüşüdür. **Şafiîler** bir görüşlerinde bunu benimsemişlerdir. **Şafiîler**'in diğer görüşüne göre kadın, ziynette israfa kaçarsa, takılarından zekât gerekir. İsrafın ölçüsü ise yaklaşık 850 gr. altın olarak belirlenmiştir. Onlara göre, bundan azı, kadın için zekâttan muaf, mubah ziynettir. Bu görüş seleften nakledilen "**takılarda zekât yoktur**" şeklindeki fetvalara dayanmakta ise de, konu hakkında sahih hadîsler olunca bu tür görüşlere itibar edilmemelidir. Bu görüş sahiplerinin dayandığı rivâyetlerin ikisini müellefimiz 2692 ve 2693 numarada vermiştir.

3- Takıların zekâtı, onları ödünç vermek şeklindedir. Nitekim bu konuda **Dârekutnî**, Enes ve Ebû Bekir'in kızı Esmâ'dan rivâyette bulunmuştur.

4- Takılardan yalnızca bir defa zekât verilmelidir. Bunu ise, **Beyhakî**, Enes'ten rivâyet etmiştir.

San'ânî bu tasniften sonra, bu görüşler içinde delil olmaya en uygun olanın, "**takılardan zekât vermenin farz olduğu**" şeklindeki görüş olduğunu belirtir. Gerekçe olarak da, bu görüşü destekleyen sahih hadîslerin mevcut olduğunu gösterir.[57]

Zekâtla ilgili araştırmasıyla şöhret bulan muasır âlim **Yusuf el-Kardavî** ise, kadınların israfa kaçmaksızın takı olarak kullandıkları altın ve gümüşten zekâtın gerekmeyeceği görüşünü tercihe şayan

---

[57] Bkz. **Sübülü's-selâm**, II, 614-15; **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 430; **Meâlimu's-sünen**, II, 15.

bulmaktadır. **Kardavî**, bu görüşü tercih sebepleri arasında şunlara yer vermektedir:

1- Zekât, bilfiil artıcı olan -meselâ hayvanlar gibi- ya da artıcı olmaya müsait olan –meselâ nakit para gibi- şeylerden alınır. Kadınların altın ve gümüş takıları ise, onların fıtrî süslenme ihtiyacını gidermekle birlikte, artış göstermemektedir. Bilindiği gibi, her maldan zekât alınmaz. Zekât malının, artış göstermesi ya da ona müsait olması gerekmektedir. Nitekim bu sebepler kendisinde toplanmadığı için, çoğu âlimlere göre, çalıştırılan hayvanlardan da zekât gerekmez. Ayrıca takılar, kadının bir nevi aslî ihtiyaçlarındandır, aslî ihtiyaç maddelerinden de zekât gerekmez.

2- Âlimlerin ittifakla belirttiklerine göre altın ve gümüş dışındaki ziynet eşyalarından zekât gerekmez. Altın ve gümüş dışındaki bir takı ile süslenen kadın ondan zekât vermezken, altın ve gümüş ziyneti olanın zekât vermesi adalete uygun düşmez. Bu takdirde, milyarlar değerinde inci, mercan gibi kıymetli taşlardan mücevheri bulunan kadın zekât vermezken, değeri milyarı bulmasa da nisap ölçüsüne ulaştığı için altın ziyneti bulunan kadının zekât vermesi savunulamaz.

3- Zekât mallarından zekât, ya bizzat o malın kendisi olarak ya da artışından alınır. Nisap miktarı, altın ziyneti olan kadının başka birşeyi yoksa, zekâtı nasıl alınacaktır. Bu durumda birçok sıkıntı mevcuttur. Kadın ya altını satacak, parasından bir kısmı ile zekâtını ödeyecek, ya da bir kısmını satarak zekât parasını elde edecektir. İslâm, mükellefe bir malının zekâtını başka bir malı ile ödemeyi emretmediği gibi, zekâtı ödeyebilmek için malını satmayı da önermemektedir.

4- Altın ve gümüşün zekâtının gerekli olduğu ile ilgili nasslarda, altın ve gümüş paradan bahsedilmiştir, ziynet eşyası olan altın ve gümüşten değil. Takılardan zekâtın gerekli olduğu ile alakalı hadîsler ise, birçok yönden tenkit edilmiş, **Tirmizî** gibi bazı âlimler bu konuda sahih bir nassın olmadığını savunmuşlardır.[58]

---

[58] Geniş bilgi için bkz. **Yusuf el-Kardavî**, *Fıkhu'z-Zekât*, I, 292 vd.

Takılardan zekâtın gerekli olduğu görüşüne göre, kadının 85 gr. veya daha fazla altın bilezik, kolye vb. takısı olduğunda, üzerinden bir yıl geçmiş ise, diğer zekâta engel olan mâniler de bulunmuyorsa, kırkta birini veya karşılığını zekât olarak vermelidir. Altın sahibi kadının, ayrıca bir miktar gümüşü, bir miktar parası mevcutsa, zekât öderken bunların kıymetlerini toplayarak malvarlığını ortaya çıkarmalı ve onun kırkta birini zekât olarak ödemelidir.

İslâm'da aynı âile ortamında bile, aksine bir anlaşma yapılmadığında, mal ayrılığı esas olduğundan, kadın kendi takısının zekâtını kendisi ödemelidir. Bir başka deyişle, kadının mal varlığı ile kocasının malvarlığı ayrıdır, binâenaleyh her şahıs zekât malına sahip olur ve bu mal nisap ölçüsüne ulaşmışsa, zekâtını kendisi vermelidir.

Nisap miktarında takısı bulunan kadın, yıl dolmadan zekât ödemekten kaçınmak için, altın ya da gümüş takılardan bir kısmını, bir yakınına ya da gümüş takılardan bir kısmını bir yakınına hediye etmesi uygun değildir. Kanaatimizce bu durum, daha önce geçmiş bulunan "**birlikte olan sürüler ayrılmaz, ayrı olanlar da farklı zekât ödenmesi için birleştirilmez**" şeklindeki yasaklamanın kapsamına girmektedir. Üzüntüyle belirtmeliyiz ki, böyle bir yasaklamaya rağmen, günümüzde bazı yayın organlarında ülke çapına hitap edecek şekilde dinî program yapan meslektaşlarımız, böyle bir hileli yolu dinleyicilerine tavsiye etmektedirler.

Aynı zamanda toplumsal bir yardımlaşma da olan zekât ibâdetinden kurtulmak için hileli yollara başvurmak, en azından nimeti verene karşı nankörlüktür.

٢٦٩٠ـــ (ت ـــ **زينب امرأة عبد الله بن مسعود** رضي الله عنهما) قالت: « خطَبَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فقال : **يا مَعْشَرَ النساء ، تَصَدَّقنَ ، ولو من حُلِيِّكُنَّ، فإنكنَّ أكثرُ أهلِ جهنم يومَ القيامة**». أخرجه الترمذي .

2,690- Abdullah b. Mes'ûd'un hanımı Zeyneb anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bize bir hutbe okudu ve orada şöyle buyurdu:

"Ey hanımlar! Takılarınızdan bile olsa sadaka verin! Çünkü kıyâmet günü cehennem ehlinin çoğunu sizler oluşturacaksınız."[59]

İZAH

Hadîsimizi bu şekliyle tahric eden **Tirmizî**, takılardan zekâtın gerekliliği ile alakalı delilleri arasına bu hadîsi de almıştır. Ancak şarih **Mübârekfûrî**, **Tirmizî**'nin bu hadîsi takılardan zekâtın farz olduğuna delil olarak kullanmasını doğru bulmamaktadır. Çünkü ona göre, mutlak emir vücûb ifade etse de, Hz. Peygamber'in bu hutbe esnasında muhatapları olan kadınların hepsinin zekât mükellefi olmamaları, buradaki "**sadaka verin!**" emrinin mendûb olduğunu ve kastedilenin farz zekât değil, nâfile sadaka olduğunu teyit etmektedir.

Buna göre, hadîsin anlamı, zekât gerekli olan mallarınızdan zekâtınızı ödeyiniz, hatta takılarınızdan bile kolayınıza geldiği şekilde sadaka verin, şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim, **Müslim**'de aynı rivâyet burada yer alan "**cehennem ehlinin çoğunu siz oluşturacaksınız**" kısmı olmaksızın, "**Akraba, koca, çocuklar ve ebeveyne –onlar müşrik de olsalar- nafaka ve sadaka vermenin fazileti**" isimli başlık altında tahric edilmektedir. Bu, yukarıda zikredilen **Mübârekfûrî** yorumunu doğrular mahiyettedir.

Takılardan zekât verilmesinin gerekli olduğu görüşüne delil olması açısından, bundan önceki 2688 ve 2689 nolu hadîsler, bu hadîsten daha açıktır. Çünkü bu hadîsin mana itibariyle değişik yorumlara ihtimali bulunmaktadır.[60]

٢٦٩١ــ (ط ــ عطاء بن أبي رباح) قال : بلغني أن أمَّ سلمة رضي الله عنها قالت: «كنتُ ألْبسُ أوْضَاحا من ذهب، فقلت: يا رسولَ الله أكَنْزٌ هو ؟ فقال : **ما بلغ أن تؤَدَّي زكاته فَزُكّيَ له فليس بكنز**». أخرجه الموطأ .

---

[59] **Tirmizî**, Zekât, 12/635-36.

[60] Bkz., **Müslim**, Zekât, 12; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 279-81; **Nevevî**, **Şerhu Sahih-i Müslim**, VIII, 88.

2,691- Atâ b. Ebî Rebâh, Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini anlatıyor:

"Altından işlenmiş bir ziynet takınmıştım. Rasûlullah'a (as.);

"- Bu kenz midir?" diye sordum. O şöyle buyurdu:

"- Zekât nisabına ulaşıp zekâtı ödenen şey, kenz değildir."[61]

İZAH

Kendisinden zekât ve sadaka verilmeden biriktirilen mal, İslâm inancına göre hoş görülmemektedir. Bu tür malı biriktirerek, onun bir kısmını kamu yararına harcamaktan kaçınanlar, âyet ve hadîslerde yerilmişlerdir. Böyle bir uyarı karşısında müslümanlar hassas davranarak, kamu kurum ve kuruluşları için gerekli olan maddî yardımlarda bulunmakla birlikte, ellerinde bir birikim olarak bulunan malların da hoş görülmeyen mal (kenz) kapsamına girip girmediği kuşkusunu taşımışlardır.

Kenz kavramının manası ile ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte, **Kurtubî**'nin sahih olarak nitelediği görüşe göre; zekâtı verilen mal kenz değildir. Nitekim hadîsimiz de bu görüşü teyit etmektedir. Bu konudaki diğer görüşler[62] belki de, İslâm toplumunda dünyalığın hor görülmesine ve "bir lokma bir hırka" anlayışının bazı çevrelerde taraftar bulmasına neden olmuştur. Ancak İslâm'ın mesajı; âhiret için dünyanın, dünya için de âhiretin terk edilmemesidir, tavsiye edilen şey, ikisi arasındaki dengenin bozulmamasıdır. Bir diğer deyişle, müslümanın helâlinden kazanıp malının hakkı olan zekât ve sadakasını ödemesi halinde, onun zengin olması yadırganmamıştır. Yadırganan şey, kasanın, kesenin dolu olması değil, kalbin-gönlün dünya hırsı ile dolmasıdır.

Hadîsimiz, zekât verilen malın yasaklanan mal (kenz) olmadığına delil olmakla birlikte, kadınların altından mamul değişik ziynet eşyaları kullanılabileceğine de işaret etmektedir. Ayrıca bu

---

61 Musannıf bu hadîsin Muvatta'da rivâyet edildiğini söylemiş, ama elimizdeki Muvatta nüshasında bulunamamıştır. Buna mukabil hadîs, **Ebû Davud**, Zekât, 3/1564'te tahric edilmiştir.

62 Görüşler için bkz., **Kurtubî, el-Câmi**, VIII, 118; **Evcezü'l-mesâlik**, V, 311 vd.

rivâyet, kadınların süs amaçlı kullandıkları altından, zekâtın gerekli olduğunu düşünenlerin delilleri arasında yer almaktadır.

٢٦٩٢ـ (ط ـ القاسم بن محمد رحمه الله) : « أن عائشة كانت تلي بنات أخيها محمد، يتامى في حجرها ، ولهن الحلي، فلا تزكيه». أخرجه الموطأ .

2,692- Kasım b. Muhammed'den rivâyet edildiğine göre; "Hz. Âişe, kardeşi Muhammed'in yetim kızlarını evinde barındırıyordu. Kızların takıları vardı ve onların zekâtını vermiyordu."[63]

٢٦٩٣ـ (ط ـ نافع مولى عبد الله بن عمر) : « أن ابن عمر رضي الله عنهما كان يحلي بناته وجواريه الذهب ، ثم لا يخرج من حليهن الزكاة». أخرجه الموطأ.

2,693- Abdullah b. Ömer'in âzâdlısı Nâfi şöyle dedi:

"Abdullah b. Ömer kızlarına ve cariyelerine altın takılar takıyor ve bunların zekâtını vermiyordu."[64]

İZAH

Bu son iki rivâyet, kadınların altın ve gümüşten ibaret takılarından zekâtın gerekmediği şeklindeki görüşe delildir.

Yukarıda belirtildiği gibi, kadınların takılarından zekât gerekip gerekmeyeceği hususu tartışılmış, konu hakkında birkaç farklı görüş ortaya çıkmıştır.

Bu rivâyetleri *Muvatta*'sında nakleden **İmam Mâlik**, bu konudaki görüşünü şöyle açıklamıştır:

"Külçe altını, altın veya gümüş cinsinden mücevheri olan kimse, eğer bunları kullanmıyorsa, her sene kırkta bir nispetinde zekâtını verir. Zekât için nisap miktarı olan yirmi dinar altın veya ikiyüz dirhem gümüş değerinden aşağı ininceye kadar zekâtını vermeye devam eder. Mücevheri bu miktardan aşağı düşünce zekâttan düşer. Takmak için değil de, bulundurmak için aldığı süs eşyasının da

63 **Muvatta**, Zekât, 5/10.

64 **Muvatta**, Zekât, 5/11.

zekâtını vermek gerekir. Sahibinin kullanacağı ancak tamire ihtiyacından dolayı bekletilen külçe altın ve süs eşyalarına kullanılan süs eşyaları gibi zekât düşmez."[65]

Diğer fakîhlerin konu ile ilgili görüşleri önceden geçmişti.[66]

Kadınların takılarının zekâtı ile ilgili bölümü bitirirken, konu ile alakalı olarak akla gelebilecek bazı hususlara da burada yer verilmesi uygun olacaktır:

Kadınların, altın ve gümüş madeni dışında, diğer kıymetli maden ya da taşlardan oluşan takılarından zekât gerekli midir? Altın ve gümüşten imal edilmiş kap-kaçaklardan zekât gerekli midir? Erkeklerin kullandığı gümüş takılardan zekât verilecek midir? Bu hususlarda İslâm bilginleri şöyle düşünmüşlerdir:

1- Kadınların altın ve gümüş madeni dışında ziynet eşyası olarak kullandıkları kıymetli taşlardan zekât gerekmez. Çünkü bunlar artıcı olma özelliğini taşımıyorlar. Diğer taraftan, kadınların onlarla süslenmeleri dinen de meşrû görülmüştür. Bu konuda, bazı **Şîa** âlimleri dışında farklı görüş serdeden olmamıştır.

2- İslâm bilginleri şu ilkede hemfikirdirler: Altın ve gümüş madeninin kullanımı ve edinilmesi haram olduğu durumda, bu yasağı ihlâl ederek altın ve gümüşe mâlik olduğunda, onlardan zekât gereklidir.

Altın ve gümüşün kap-kaçak olarak kullanılması hadîslerle yasaklanmıştır. Çünkü altın ve gümüş para özelliğini hâiz madenlerdir. Bunlardan kap-kaçak edinilirse, bu madenler yaratılış gayesi dışında, âtıl birer servet yığını olarak evlerde alıkonulmuş olacaktır, bu durum da ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyecektir.

Ayrıca insanların ev ve mutfaklarında kullandıkları âlet ve gereçleri altın ve gümüş gibi değerli madenlerden imal etmeleri, bir taraftan onların kibirlenme duygusunu kamçılar, diğer yandan israf alışkanlığını da körükler. Öte taraftan zenginlerin bu tür yaşayışı, karnını doyurma güçlüğü çeken fakirleri daha da kırar ve o insanlara

---

[65] Bkz. **Muvatta**, Zekât, 5.

[66] Bkz., 2689 nolu rivâyetin şerhi.

düşman kesilirler. İşte bu ve benzeri nedenlerle, altın ve gümüşün evde araç-gereç olarak kullanımı yasaklanmıştır.

Bu değerli madenlerden ancak kadınlar için, kocalarına karşı süslenebilmeleri amacıyla takı olarak kullanmalarına, elbiselerine sırma olarak işlemelerine müsaade edilmiştir.

Erkekler için böyle bir ihtiyacın bulunmaması ve onların fıtratlarının da buna meyilli yaratılmamış olması nedeniyle, altınla süslenmek erkekler için yasaklanmıştır. Erkeklerin gümüş madenini yüzük, saat kordonu, silâh kabzası gibi, sınırlı alanlarda ziynet olarak kullanmaları meşrû görülmüştür.

Altın ve gümüş madeninden yapılmış kap-kaçağı kullanmak haram olduğuna göre, bunlardan kaçınılmalıdır. Bu yasağa rağmen altın ya da gümüşten mamul yiyecek-içecek kabı bulunan kimsenin zekâtını vermesi gerekmektedir. Bu konuda da görüş birliği mevcuttur.

Bu tür kaplardan zekât verilirken, kabın ağırlığı mı, kıymeti mi önemlidir konusu tartışılmıştır. Bir görüşe göre altın ve gümüş kapların ağırlığı, kendi cinslerinde belirlenmiş olan ölçüye ulaşmış olduğunda zekât verilmelidir.

İkinci bir görüş ise şu şekildedir: Bu tür kapların ağırlığına değil, kıymetine bakılır. Kıymeti o madendeki nisap miktarının kıymetine ulaşıyorsa zekâtı verilmelidir.

Burada şunu da vurgulamak istiyoruz: Bu tür kaplardan zekât vermiş olmak, onların kullanımını meşrûlaştırmak değildir. Kullanımla alakalı yasak yine devam etmektedir. Ancak bu kapların sahibi, altın takılarda kadına zekât muâfiyeti olduğu gibi, zekât muâfiyetinden yararlanamaz. Kadınların ziynetinin zekâtı hususunda ihtilaf bulunması yanında, evde kullanılan altın-gümüş aletlerden zekât verileceğinde hiçbir ihtilafın olmaması, dinen yasak kılınmış olan bir şeyi, hiçbir zaruret yokken, kullanan kişiye zekât ödettirerek bir çeşit dünyevî ceza verilmesi amacı taşıyor olmalıdır.

Ayrıca, yasaklanmasına rağmen altın ve gümüşten imal edilmiş alet ve edevatı âşikâre kullananlar hakkında, ta'zir türü bir cezanın devlet tarafından verilmesi de mümkündür. Çünkü İslâm toplumunda, yasaklanan şeylere halkın rağbetini azaltmak için,

ahlâkî, medenî ve cezaî olmak üzere değişik yönlerden yaptırımlar uygulanabilmektedir.[67]

Erkeklerin altın ve gümüş madenlerini süs ve ziynet olarak üzerlerinde bulundurmaları, çok dar kapsamlı müsamaha dışında yasaklanmıştır. Çünkü erkekler fıtraten bu madenlerle süslenmeye meyilli yaratılmadıkları gibi, karşı cinsleri olan ve hayatını paylaştığı kanının da erkeğinden böyle bir beklentisi yoktur.

Burada şöyle bir parantez açmak isteriz: Biz, bozulmamış erkek fıtratından bahsediyoruz. Yıllar boyu bir kısım kokuşmuş kültür etkileri altında kalarak aslî vasfını kaybetmiş ve kadınımsı özelliklere özlem duyan erkeklerin bu hâlini, doğal çizgiden bir sapma olarak niteliyoruz. Bu nedenle de doğal çizgi dışında bulunan erkeklerin bu halleri, konu hakkındaki hükme tesir etmemektedir.

Yasaklanmış olmakla birlikte, altın veya gümüş madeninden, ziynet eşyası olarak üzerinde bulunduran erkekler, bunlardan zekât ödemelidirler. Bunların kıymetleri o madendeki zekât ölçüsünün kıymetine ulaştığında, bundan kırkta bir şeklinde, ya da malik olduğu diğer zekât gerektirecek madenlerle birlikte kıymetlerini hesaplayıp toplayarak, nisap miktarı altın ya da gümüşün kıymetine ulaşmışsa, o esnada yine kırkta bir şeklinde zekât ödemelidir. Çünkü bu, erkeğin üzerinde atıl olarak bekleyen bir servettir. Halbuki onu artırmak ve kendisinden ekonomik olarak faydalanmak mümkündü. Böyle bir serveti üzerinde atıl olarak bekleten erkek, haram işlemiş olmanın yanında, kadınlar için çoğunluk tarafından kabul gören, ziynet eşyası olma muâfiyetinden faydalanamayarak, zekât ödemelidir. Altın ve gümüş kaplarda olduğu gibi, erkeğin bu madenlerle süslenmesi halinde de zekâtın ödenmesi, bir nevi ceza amacı taşımaktadır.[68]

---

[67] Bkz., **Tâhir b. Âşur**, ***İslâm Hukuk Felsefesi***, s, 192.

[68] Konu ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz., **Evcezu'l-mesâlik**, V, 278 vd.; **Meâlimu's-Sünen**, II, 15; **Sübülü's-selâm**, II, 615; **Bidâyetü'l-müctehid**, I, 309; **el-Hidâye**, I, 104; **İbnu'l-Humâm**, ***Fethu'l-Kadir***, II, 163; **Muğnî'l-muhtâc**, I, 389-94; **İbn Kudâme**, ***el-Muğnî***, II, 603-610, **Kardavî**, ***Fıkhu'z-Zekât***, I, 283-312.

الفصل الرابع

في زكاة المعشّرات والثمار والخضروات

IV-TOPRAK ÜRÜNLERİ, MEYVELER VE SEBZELERİN ZEKÂTI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٦٩٤ــ (م د س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «فيما سَقَت الأنهارُ والغَيْمُ: العُشُورُ، وفيما سُقِيَ بالسَّانية: نصف العشور». هذه رواية مسلم.

وعند أبي داود: بدل «الغيم»: «العيون»، وقال: «بالسَّواني».

وعند النسائي: «فيما سقت السماء، والأنهار، والعيون».

2,694- Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Nehir suyu ile ve yağmurla sulanan toprağın mahsûlünde onda bir (öşür) **hayvanlarla çekilen su ile sulanan toprağın mahsûlünde ise yirmide bir** (nısfu'l-öşür) **zekât vardır."**[69]

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim**'in rivâyetidir.

Ebû Davud'un rivâyetinde "yağmur" kelimesi yerinde, "kaynaklar/pınarlar" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca "***sâniye***" lafzı "***sevânî***" şeklinde çoğul olarak geçmektedir.

Nesaî'deki rivâyet; **"gökyüzünün suladığı, nehir suyu ile sulanan ve kaynak/pınar suyu ile sulananlar..."** şeklindedir.

[69] **Müslim**, Zekât, 1/7; **Ebû Davud**, Zekât, 11/1597; **Nesaî**, Zekât, 25.

٢٦٩٥ـ (خ ت د س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**فيما سقت السماء والعيون ، أو كان عَثَرِيّا : العشر ، وما سُقيَ بالنَّضْح نصف العشر**».

وقد روي موقوفا على ابن عمر ، وروي عن ابن عمر [عن عمر] موقوفا عليه . أخرجه البخاري، والترمذي.

وفي رواية أبي داود، والنسائي ، قال : « **فيما سَقَت السماء والأنهار والعيون ، أو كان بَعْلا : العُشر ، وما سُقِيَ بالسَّوَانِي ، أو النَّضْح: نصفُ العشر**».

قال أبو داود: البَعْلُ ما شَرِب بعُرُوقه، ولم يَتعَنَّ في سَقْيه. قال: وقال وكيع: هو الذي ينبت من ماء السماء.

2,695- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yağmur ve kar suyu gibi gökten yağanlarla sulanan veya kaynak suyu ile sulanan ya da arazideki arklarda bulunan sularla yetinen toprağın mahsulünde onda bir, hayvanlarla çekilen su ile sulanan toprağın mahsulünde ise yirmide bir zekât vardır."[70]

---

[70] **Buharî**, Zekât, 55; **Tirmizî**, Zekât, 14/640, **Ebû Davud**, Zekât, 11/1596; **Nesaî**, Zekât, 25.

RİVÂYETLER

Bu hadîs İbn Ömer'den mevkuf olarak da rivâyet etmişlerdir. Kezâ İbn Ömer vasıtasıyla Hz. Ömer'den de mevkûf olarak rivâyet edilmiştir.

Bunları **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyetine göre de Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Yağmurla sulanan, nehir suyu ile sulanan, su kaynakları ile sulanan ve özel bir şekilde sulanmaksızın tarladaki arklarda mevcut su ile yetinen toprağın mahsulünde onda bir, hayvanlarla veya kovalarla çekilerek sulanan toprağın mahsulünde yirmi de bir zekât vardır."

Ebû Davud bu rivâyette geçen *"el-ba'l"* kelimesini; "sahibi sulama meşakkati çekmeksizin, damarları ile suyu alan şey (toprak)" diye açıklamıştır: Vekî' ise aynı kelimeyi "gökyüzünden inen yağmur-kar gibi sularla büyüyen şey" olarak açıklamıştır.

٢٦٩٦ــ (ط ت ــ سليمان بن يسار ، وبسر بن سعيد) أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**فيما سَقت السماء، والعيون، والبعل: العشرُ، وفيما سُقي بالنضح: نصف العشر**».

أخرجه الموطأ. وأخرجه الترمذي عنهما عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم ، وأسقط ذِكْر البعل، وقال أيضا: وقد روي مرسلا عنهما .

2,696- Süleyman b. Yesar ve Büsr b. Saîd'den[71] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Yağmurla, kaynak suyu ile sulanan ve arazideki arklarda bulunan sularla yetinen toprağın mahsulünde onda bir,

---

[71] **Büsr b. Saîd el-Hadramî el-Medenî:** ö. 100/718. Medînelidir, sika tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre, Sa'd b. Ebî Vakkas ve İbn Ömer'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Sâlim Ebû'n-Nadr ve Ebû Seleme b. Abdurrahman rivâyet etti. Rivâyetleri delil kabul edilen sika râvîlerdendir. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Medînelilerin en faziletlileri arasında gösterilirdi. Âbid ve zâhid biriydi.

hayvanlarla çekilen su ile sulanan toprağın mahsulünde ise yirmide bir zekât vardır."[72]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Tirmizî de aynı hadîsi Süleyman b. Yesar ve Büsr b. Saîd tarikıyla ve Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den rivâyeti olarak tahric etmiş, ancak bu rivâyette *"el-ba'l"* ifadesi mevcut değildir.

Yine **Tirmizî**, aynı rivâyetin mezkür râvilerden mürsel olarak da geldiğini söylemiştir.

٢٦٩٧ـ (س) **ـ معاذ بن جبل** رضي الله عنه قال: «بعثني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى اليمن، **فأمرني أن آخذ مما سقت السماء: العُشْرَ. ومما سُقيَ بالدَّوَالي نصف العشر»**. أخرجه النسائي.

2,697- Muâz b. Cebel anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) beni Yemen'e gönderirken, yağmur suyu ile sulanan toprağın mahsulünden onda bir, hayvanlarla çekilen su ile sulanan toprağın mahsulünden ise yirmide bir zekât almamı emretmişti."[73]

İZAH

Bu bölümde geçen dört hadîsin rivâyet şekilleri farklı olmakla birlikte, hepsi de topraktan çıkarılan ürünlerin zekâta tabi olduğuna delâlet etmektedirler. Bu nedenle, biz de bu dört hadîsin izahını burada birlikte yapmayı uygun gördük.

İslâm bilginleri bu hadîsler yanında bazı âyetleri de toprak ürünlerinin zekâta tabi olduğu hususunda delil göstermişlerdir. Ulema; *"sizin için yerden çıkardıklarımızdan infak edin!"*[74]

---

[72] **Muvatta,** Zekât, 19/33; **Tirmizî**, Zekât, 14/639.

[73] **Nesaî,** Zekât, 25.

[74] Bakara, 267.

âyetindeki emrin, topraktan çıkarılan ürünlerden zekât veriniz anlamına geldiği görüşündedir. Bir başka âyet de şöyledir:

"Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Onlardan her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin! Devrişilip toplandığı gün de hakkını verin, fakat israf etmeyin! Çünkü Allah israf edenleri sevmez."[75]

Bu âyette zikredilen "**hak**" teriminden zekât mı yoksa zekâttan ayrı bir ödeme mi kastedildiği tartışma konusu olmakla birlikte, fakîhlerin çoğunluğu, bununla toprak ürünlerinden alınması gereken zekâtın kastedildiğini söylemişlerdir.[76]

Yukarıda zikri geçen hadîsler de, toprak ürünlerinin zekâta tâbi olduğunun sünnetten delillerini teşkil etmektedir.

İslâm bilginleri bu deliller ışığında, toprak ürünlerinden zekât alınacağında icma etmişlerdir. Toprak mahsullerinin zekâta tabi olduğunda herhangi bir ihtilaf yoksa da, hangi ürünlerin zekâttan muaf tutulduğu, toprak ürünlerinin zekâtı için belirli bir nisabın bulunup bulunmadığı, aynı toprak ürününde öşür ve haracın birleşip birleşmeyeceği gibi konularda farklı görüşler bulunmaktadır.

Hadîslerimiz, ziraî mahsullerden onda bir ya da yirmide bir şeklinde zekât tahsil edileceğini ifade etmektedir. Ayrıca hadîslerden, toprak ürünlerinin zekâtının onda bir veya yirmide bir olarak belirlenmesindeki kriterin, toprağın sulama tekniği ile alâkalı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, mahsul elde edebilmek için toprak, özel olarak sulanmaya ihtiyaç duymaksızın yağmur suyu veya kar suyu ile yetinen ya da çevresinden veya altından geçen ırmak, ark gibi su kaynaklarından suyu emerek alan, dolayısıyla sahibine toprağı sulamak için ayrı bir sıkıntı vermeyen toprağın mahsulünden onda bir zekât alınmalıdır. Sahibi tarladan ürün alabilmek için değişik yöntemlerle oraya suyu ulaştırıp sulama zahmetini çektiğinde ise, o toprağın ürününden yirmide bir zekât alınmalıdır.

---

[75] En'âm, 141.

[76] **Kurtubî**, *el-Câmi*, VII, 100; **Cessâs**, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 181.

Eğer arazi, hem yağmur veya ırmak sularıyla, hem de dolap vb. gibi emekle elde edilen su ile sulanıyorsa, hangisi ile daha çok sulanmış ise ona itibar edilir.

Hadîslerde emek ve masrafla üretilen ziraî mahsulden daha düşük zekât/vergi belirlenmesi, vergilendirmede mükellefler arasında bir dengenin sağlanmasına çalışıldığı şeklinde değerlendirilebilir.

Günümüzde arazinin sulama masrafından ziyade gübre, mazot ve işçilik masraflarının önemli yekün tuttuğu göz önüne alındığında, bu tür masraflar yapılarak elde edilen ziraî mahsulün de emek ve masrafla sulanan arazinin mahsulüne kıyaslanarak, bunlardan da yirmide bir zekâtın yeterli görüşü, uygun olsa gerektir. Günümüzde konu ile ilgili oluşan bir diğer görüş ise; sulama dışında kalan girdilerin zekât matrahından düşülmesi, geri kalandan sulama usûlüne göre zekât verilmesi gerekir, şeklindedir. Bu görüş bazı ilim adamları tarafından savunulmaktadır.[77]

Burada nakledilen hadîslere göre ziraî mahsulün zekâta tabi olabilmesi için bir nisap söz konusu değildir. Açıklamaya çalıştığımız bu hadîslerde, mahsûlün yetişmesinde sahibi onu değişik yöntemlerle sulamış ise yirmide bir, sulama sıkıntısı çekilmeden mahsul yetişmiş ise onda bir zekât vereceğine hükmedilmiştir. Ancak müellifimizin burada yer vermemiş olmasına rağmen, sahih olarak diğer hadîs kaynaklarında mevcut olan ve müellifimizin daha önce, 2668 ve 2669 numara ile kaydettiği hadîslere göre, beş vesak (650 kg) miktarına ulaşmış ziraî mahsülden zekât gerekmemektedir.

Özellikle **Ebû Hanîfe**'nin de içinde bulunduğu bazı fakîhler, umum anlamlı hadîslerle amel ederek, toprak mahsûlünün miktarına bakılmaksızın hepsinden zekâtın gerekli olduğuna, yani mahsûl zekâtı için bir nisabın bulunmadığına hükmetmişlerdir.

İslâm ulemasının çoğunluğu ise, toprak mahsûllerinin beş vesak'a ulaşması halinde zekâta tabi olacağı, bundan aşağı mahsûlden zekât gerekmeyeceği şeklindeki hadîslerle amel

[77] Bkz., Komisyon, **İlmihal**, I, 447.

etmişlerdir. Buna göre, ziraî mahsülden zekât alınması için ürünün en az beş vesak (650 kg) miktarı olması gerekmektedir.

2668 ve 2669 numaralı rivâyetler verilirken, âlimlerimizin bu konudaki naslarla ilgili ihtilaflarının nedenleri ve tarafların görüşlerine delil olarak serdettikleri delilleri özet halinde verildiği için, burada tekrar edilmeyecektir.

Toprak mahsullerinin zekâta tâbi olduğu ile ilgili rivâyetlerde, bunlardan zekât alınması için üzerlerinden bir yılın geçmesi şeklinde bir kayıt bulunmadığından ve ilk dönemden beri süregelen uygulamanın da, ürünün hasadı anında zekât olarak öşür ya da yarım öşür almak şeklinde cereyan ettiğinden, toprak mahsullerinden zekât alınması için ürünün üzerinden bir senenin geçmiş olma şartı aranmamaktadır.

Özellikle ülkemiz açısından önem arz eden bir konu da; her tür araziden öşrün gerekli olup olmadığıdır. Topraklar, haracî, emîrî, öşrî gibi kısımlara ayrılıp, yalnızca öşrî araziden öşür adı verilen zekâtın gerektiği doğrudur. **Türkiye** toprakları ile ilgili kadastrolama işlemi öncesinde ülkemizdeki ziraî mahsullerden öşür gerekmeyeceği şeklinde verilmiş olan fetvanın[78] günümüz için geçerli olmadığına ve toprak sahibi her müslümanın yukarıdaki ölçüler içinde ürününün zekâtını vermesi gerektiğine tekrar vurgu yapmak isteriz. Bu konudaki yanlış anlayışın nedenine, daha önce değinildiği için[79] burada bu kadarla yetiniyoruz.

Bu noktada önemli olan diğer bir husus ise, toprak mahsullerinden zekâta tabi olmayan herhangi bir ürünün bulunup bulunmadığıdır. Bu sorunun cevabı bundan sonraki hadîslerde gelecektir.

٢٦٩٨ــ (ت د س ـــ عتاب بن أسيد رضي الله عنه) قال : « أمرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن نَخْرُصَ العنب كما نَخرُص النخل، ونأخذَ زكاته زبيبا، كما نأخذُ صدقةَ النخل تمرا».

---

[78] Bkz., **Bilmen**, *Kamus*, IV, 85; Komisyon, **İlmihal**, I, 448-49.

[79] Bkz., hadîs no; 2668, 2669 ve izahları.

أخرجه الترمذي ، وأبو داود. وأخرجه النسائي أيضا عن ابن المسيب مرسلا: «أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم أمر عتّابَ بن أسيد» . وللترمذي أيضا، قال: « إن النبي صلى الله عليه وسلم كان يبعثُ على الناس من يَخْرُصُ عليهم كُرومَهم وثمارهم».

2,698- Attâb b. Esîd[80] anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), hurmanın ağaç üzerinde tahmin edilip, zekâtı kuru hurma olarak alındığı gibi, üzümün de ağaç üzerinde tahmin edilip, zekâtının kuru üzüm olarak alınmasını emretti."[81]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etmiştir.

Nesaî aynı rivâyeti, Saîd b. el-Müseyyeb'den mürsel olarak ve "Hz. Peygamber'in Attâb b. Esîd'e emrettiği" şeklinde tahric etmiştir.

Tirmizî'deki başka bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) mahsulünden zekât alacağı insanların üzümlerini ve meyvelerini takdir etmek üzere görevliler gönderiyordu."

٢٦٩٩ــ (ت د س ــ **سهل بن أبي حَثمة** رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يقول: « **إذا خَرَصْتُمْ فخذُوا ، ودَعُوا الثلث فإن لم تَدَعُوا الثلثَ ، فَدَعُوا الرُّبعَ**».

أخرجه الترمذي ، وعند أبي داود ، والنسائي قال : جاء سَهْل بن أبي حَثْمة إلى مجلسنا ، فقال : أمرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا خَرَصتم فخذوا ، ودعوا الثلث ، فإن لم تدعوا الثلث فدَعوا الربع**».

---

[80] **Ebû Abdurrahman, Attâb b. Esîd b. Ebî'l-Îs el-Kuraşî el-Emevî**: ö. 23/644. Sahabîdir, Kureyşin önde gelenlerindendir. **Mekke** fethinde müslüman olmuş ve henüz 20 yaşında olduğu halde Hz. Peygamber onu **Mekke**'ye vâli yapmıştı. Vâkıdî onun Hz. Ebû Bekir'le aynı günde vefat ettiğini söylerse de, hicrî 23'de vefat ettiği rivâyeti daha sahîhtir. Hadîsi *Sünen*'lerde tahric edilmiştir. Kendisinden İbn Müseyyeb ve Atâ b. Ebî Rebâh rivâyet etti. **Mekke**'de öldü.

[81] **Ebû Davud**, Zekât, 13/1603; **Tirmizî**, Zekât, 17/644; **Nesaî**, Zekât, 100.

وقال النسائي: فان لم تأخذوا ، أو تدَعُوا – شك شعبة – فدعوا الربع.

قال الترمذي : والخرص: إذا أدركت الثمارُ من الرُّطَب والعِنَب مما فيه الزكاة بَعث السلطان خارصا فخرص عليهم، والخَرْص: أن ينظرَ من يُبصرُ ذلك ، فيقول : يَخرج من هذا، من الزبيب كذا ، ومن التمر كذا ، فَيُحصي عليهم، وينظر مبلغ العُشْر من ذلك، فيُثْبت عليهم ، ثم يُخلّي بينهم وبين الثمار ، فيصنعون ما أحبوا ، وإذا أَدركت الثمار أُخذ منهم العشر.

وقال أبو داود : الخارص يَدَع الثلث للْحِرْفَة . وكذا قال يحي القطان .

2,699- Sehl b. Ebî Hasme'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle diyordu:

"Zekât alınacak meyveyi ağacında tahmin ettiğinizde, üçte bir nisbetinde düşürün! Bu kadar düşürmezseniz dörtte bir nisbetinde düşürerek öşür takdir edin! Ürünün sağlam olarak toplanması halinde, takdir ettiğiniz kadar öşür alınız!"[82]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Tirmizî** tahric etmiştir.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyetleri ise şöyledir:

"Sehl b. Ebî Hasme bizim meclisimize geldi ve Rasûlullah (as.) bize şöyle emretti dedi:

"Zekât alınacak ürün için tahminde bulunduğunuzda, üçte bir nispetinde düşürerek tahminde bulunun! Bu kadar düşürmezseniz dörtte bir nisbetinde düşürün! Ürünün afetten sâlim olarak toplanması halinde, tahmin ettiğiniz kadar öşür alınız!"

Nesaî'de şöyle bir cümle de vardır: **"Eğer almazsanız veya terkederseniz** –burada şüpheye düşen râvî Şube'dir- **dörtte birini bırakın!"**

Tirmizî hadîste geçen *"hars"* ifadesini şöyle açıklamıştır:

"Hars; zekâta tabi olan hurma ve üzüm gibi meyveler olgunlaşmaya yüz tuttuğunda, devlet başkanı bu meyvelerin hasat edildiğinde ne kadar miktar çıkacağını tahmin etmek üzere bir

---

[82] **Tirmizî**, Zekât, 17/643; **Ebû Davud**, Zekât, 14/1605; **Nesaî**, Zekât, 26.

memur gönderir, o da ağaca ve bağa bakarak oradan çıkabilecek üzüm veya hurmayı tahmin eder, anlamındadır. (Bir başka anlamıyla) ***hars;*** bir şahsın (meyve ağacına veya bağa) bakarak, buradan şu kadar kuru üzüm, şu kadar hurma çıkar diye tahmin etmesi ve buna göre de bu üründen ne kadar zekât gerekeceğinin hesaplanıp tespit edilmesidir. Sonra bu işi yapan şahıs gider, bağ-bahçe sahibi normal işlerine devam eder. Bu meyveler olgunlaşınca, takdir edilen ölçüde zekât (öşür) alınır."

Ebû Davud ve Yahya el-Kattan şöyle diyorlar: "Tahmin eden, meyvenin üçte birini, hasat anına kadarki eksilme payı olarak hesaba katmadan tahminde bulunur."

٢٧٠٠ـ (د ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يبعثُ ابنَ رَوَاحةَ إلى يهودَ فيَخْرِصُ النخلَ ، حين تَطيبُ الثمار ، قبل أن يؤكلَ منه ، ثم يُخَيِّرُ يهودَ: **أن يأخذوه بذلك الخَرْصِ أو يَدْفَعُوهُ إليه به لكي تُحصَى الزَّكاةُ من قبل أن تُؤكلَ الثمارُ وتُفرَّق».**

وفي رواية قالت وهي تذكر شأنَ خيبر : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يبعث عبدَ الله بنَ رَوَاحة إلى يهودَ ، فيخرصُ النخل حين يطيب، قبل أن يُؤكلَ منه». أخرجه أبو داود.

2,700- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), İbn Revâha'yı Yahudilere gönderiyordu; o da onların hurmaları yenecek şekilde tatlılaşınca, henüz yenmeden önce, ne kadar üzüm çıkacağını hesap ediyordu. Bu tahmin işlemi yapılınca, Yahudileri, bu ağaçların meyvelerinden alıp almama konusunda serbest bırakıyordu."[83]

RİVÂYETLER

Ebû Davud'daki diğer bir rivâyete göre; Hz. Âişe, Hayber'le alakalı olarak şöyle dedi:

---

[83] **Ebû Davud**, Zekât, 15/1606; Buyû', 36/3413.

"Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'yı Yahudilere gönderiyordu. O, hurmalar tatlanıp yenecek hale gelince, henüz yenmeden, hurma ağaçlarından çıkacak olan ürünü takdir ederdi."

٢٧٠١ـ (ط ـ سليمان بن يسار) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم « كان يبعث عبد الله بن رواحة رضي الله عنه إلى خيبر ، فيخرُص بينه وبين يهود خيبر ، قال : فجمعوا له حَلْيا من حَلْي نسائهم، فقالوا : هذا لك ، وخَفِّف عنا وتَجَاوَزْ في القَسْم ، فقال عبد الله : يا معشر يهود ، والله إنَّكم لمن أبغض خلق الله إليَّ ، وما ذلك بحاملي على أن أحيف عليكم ، فأمَّا ما عرضتم من الرّشوة فإنها سُحْت ، وإنَّا لا نأكلُها ، فقالوا : بهذا قامت السموات والأرض». أخرجه الموطأ .

2,701- Süleyman b. Yesâr anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Abdullah b. Revâha'yı Hayber'e gönderiyor ve o da, bölgedeki Yahudilerin yaş hurmalarının miktarını tahmin ediyordu."

Râvî diyor ki;

"Bir defasında Yahudiler kadınların takılarından bir miktar süs eşyası toplayarak İbn Revâha'ya takdim ettiler ve;

"- Bu senindir, ürünümüzü tahmin esnasında bize göz yum ve bizim lehimize davran!" dediler. Abdullah onlara şöyle cevap verdi:

"- Ey Yahudi milleti! Allah'a yemin ederim ki, siz benim nezdimde Allah'ın en kızdığı yaratıklarsınız. Ama bu (davranışınız) beni size karşı zulüm ve haksızlık yapmaya sevk etmeyecektir. Bana vermek istediğiniz rüşvet ise, kesin olarak haramdır. Biz onu asla yemeyiz."

Bunun üzerine onlar da;

"- Yer ve gökler işte böyle (âdil adamlar sayesinde) ayakta duruyor" dediler.[84]

---

[84] **Muvatta**, Müsâkât, 1/2.

٢٧٠٢ـ (د ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « أفاءَ الله على رسوله صلى الله عليه وسلم خيبرَ ، فأَقَرَّهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم كما كانوا ، وجعلها بينه وبينهم ، فبعث عبدالله بن رواحة ، فخرصها عليهم».

وفي رواية ، قال : « خرص ابن رواحة نخل خيبر أربعين ألف وَسْق ، وزعم أن اليهود لما خيَّرهم ابنُ رواحة أخذوا الثَّمر ، وعليهم عشرون ألف وَسْق». أخرجه أبو داود.

2,702- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Allah, Hayber'i savaşsız olarak almayı Hz. Peygamber'e lütfetti. Rasûlullah (as.) da bölge halkının, toprakları üzerinde eskisi gibi kalmalarını uygun gördü. Ayrıca Abdullah b. Revâha'yı onlara gönderdi, o da, onların yaş hurmalarının ne kadar çıkacağını tahmin ediyordu."[85]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Abdullah b. Revâha Hayber'in hurmasını 40,000 vesak olarak tahmin etti. Ancak İbn Revâha, Yahudilerin bu tahmin işleminden sonra, meyveden almaları hususunda muhayyer bırakıldıkları için hurmanın 20,000 vesakını aldıklarını iddia etmiştir."

İZAH

Bu bölümde nakledilen son beş hadîs, zekâta tabi olan hurma ve üzümün henüz hasat edilmeden önce ağacı ya da bağı üzerinde tahmin edilmesi ile ilgili olduğu için, bütünlük arzetmesi açısından, burada rivâyetlerin birlikte değerlendirilmesinin uygun olacağını düşündük.

Hadîslerimize göre, hurma ve üzüm üreticilerinin, ürünü hasat öncesinde, meyve tatlanıp yenebileceği bir dönemde, eksper diye tabir edebileceğimiz görevliler tarafından ağacında/bağında iken tahmin edilmelidir. Eksper, bu meyvenin ne kadar çıkacağını tahmin ederken, ürünü üçte bir veya dörtte bir nispetinde az hesap etmelidir.

---

[85] **Ebû Davud**, Buyû', 36/3414-15.

Bunun nedenlerinden biri, ürün hasat edilene kadar herhangi bir felakete maruz kalabileceği ihtimalidir. İşte bu zararın önceden düşünülerek zekât matrahı açısından tedbir alınmış olmaktadır.

Diğer taraftan bağ-bahçe sahibi ve âile fertlerinin, öşrünü ödeyeceği ürününden yiyebilmesi, fakir ve yoksullara, yoldan geçenlere sadaka nevinden rahatça verebilmesi için, ürünün belli bir miktarı öşür hesabının dışında tutulmaktadır.

Konu ile ilgili bu rivâyetler sebebiyle İslâm âlimlerinin çoğu, hasat öncesinde bazı meyvelerde bu tür tahminde bulunmayı meşrû görerek uygulamayı tasvip etmişlerdir. Nitekim bu uygulama **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer** dönemlerinde de görülmektedir.

Hanefîler'in de içinde bulunduğu bazı âlimler ise, bu tür tahmin işleminin faiz ve kumarın yasaklanması öncesine ait uygulamalar olduğunu, sonraları bu uygulamanın kaldırıldığını savunarak, zekâta tabi meyvelerin önceden tahmin edilmesini doğru görmemişlerdir.

Konu ile ilgili açıklamasında **İbnü'l-Kayyim**, tahmin işlemini kumara benzetmenin çok yanlış olduğunu belirtmiş ve tahmin ile kumar arasındaki fark, faiz ile alışveriş arasındaki fark kadar açıktır, demiştir.

Hasat öncesindeki tahmin işleminin meşrûluğunu kabul edenler, bu uygulamayı hurma ve üzüm gibi, kurusu olduğu kadar yaşı da yenebilen meyvelere has kılmışlardır.

Yaş olarak yenmeyen, yalnız hasattan sonra yenebilen hububatın, önceden tahmin edilerek miktarının tespit edilmesi söz konusu değildir. Bunları sahipleri biçer, döver, savurur ve tanesinden samanını ayırırlar. Çıkan üründen -çoğunluğa göre beş vesaka ulaşmışsa- öşür veya yarım öşür alınır.

Hadîsler ayrıca hurma ve üzümün zekâta tabi olduğuna delildir. Nitekim fukaha da bu iki meyveden zekâtın gerekli olduğunda ittifak halindedirler. Zeytin gibi diğer ürünlerin zekâta tabi olup olmadığına ise ihtilaf edilmiştir.

İslâm hukukçuları hububat ve meyvelerden öşürün farz olma vaktinin ilk zamanını da tespite çalışmışlardır. **Ebû Hanîfe**'ye göre öşrün farz olma zamanı, ekinlerin bittiği ve meyvenin ürün olarak belirdiği zamandır. Ona göre, bunlardan öşür verme zamanı, toprak

veya ağaçtan ürünün çıkması ile ilgilidir. Ürün çıkıp zekât farz olduktan sonra mal sahibi bu ürünü tüketirse, öşrünü tazmin etmesi gerekir.

Mâlikîler'e göre, meyvelerden öşürün farz olma vakti, hurmada parlaklık ve kızarma, üzümde tadını alma, ziraî ürünlerde ise hububatın yenilecek noktaya gelmesi ve artık bundan sonra sulamaya ihtiyaç göstermemesi anıdır.

Şâfiî ve **Hanbelîler**'e göre ise, meyvenin olgun hale gelmesi ile zekât farz olur. Hububatın sertleşerek kuvvetlenmesi ile de öşür farz olur. Bundan önceki durumu yeşillik olup, o esnada henüz öşür farz değildir.

Öşrün ilk farz olma anı ile ilgili bu görüşleri belirttikten sonra, şunu da kaydedelim: Farz olan zekâtın bilfiil verilmesi, hububatta harman vaktinde, meyvelerde ise toplanması sonrasında gerçekleştirilir.

Ayrıca hadîslerimizde, görevliye rüşvet verilmesi ve görevlinin rüşvet karşılığında hak ve adâletten ayrılmasının doğru olmadığı belirtilmekte ve rüşvetin haram olduğuna dikkat çekilmektedir.[86]

٢٧٠٣ـ (ت ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال : « كَتَبَ إِلَيَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في الخَضْرَاوات ، وهي البقول ؟ فقال : **ليس فيها شيء**». أخرجه الترمذي، وقال: [إسناد] هذا الحديث ليس بصحيح .

2,703- Muâz b. Cebel'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.) bir mektup yazarak; yeşillikler, yani baklagillerden zekât gerekip gerekmeyeceğini sordum. Hz. Peygamber, **'onlarda bir şey** (zekât) **yoktur'** diye cevap verdi."[87]

---

[86] Bilgi için bkz., **Meâlimu's-Sünen**, II, 38-39; **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 491 vd; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 303; **Sübülü's-selâm**, III, 613. Konu hakkındaki fıkıh kaynakları için de bkz., **Muvatta**, Zekât 17; **Bidâyetü'l-müctehid**, I, 312; **Muğnî'l-muhtac**, I, 386 vd.; **İbnu'l-Hümâm**, *Fethu'l-kadîr*, II, 186 vd.; **İbn Kudame**, *el-Muğnî*, II, 548-570; **Neylu'l-evtâr**, IV, 194.

[87] **Tirmizî**, Zekât, 13/638.

İZAH

Bu hadîs yalnızca **Tirmizî**'nin *Sünen*'inde tahric edilmiştir. Ancak bizzat **Tirmizî**, bu hadîsin senedinin sahih olmadığını belirtmiştir. Ayrıca **Tirmizî** bu konuda Hz. Peygamber'den sahih şekilde gelen bir rivâyetin de bulunmadığını kaydetmiştir. Ancak İslâm bilginleri arasında, teferruatta farklılıklar bulunsa da, yeşilliklerin zekâta tâbi olmadığı şeklindeki hüküm şöhret bulmuştur. Bu hükmün oluşmasında yine, herbiri zayıf da olsa, konu ile ilgili olarak gelen farklı rivâyetlerin birbirini destekleyerek kuvvet kazandığı görüşü hakim olmuştur.

Hububat ve meyvelerin zekâtı ile ilgili hem umumi hem de hususî hüküm içeren nasslar bulunmaktadır. Daha önce geçtiği üzere yağmur suyu, kar suyu gibi zahmetsiz olarak sulanan toprak ürünlerinden yirmide bir zekâtın gerekeceği ile alakalı umum içeren hadîslerle birlikte, bunu özelleştirdiği kabul edilen **"beş vesaka ulaşmadıkça toprak mahsullerinde zekât yoktur"** şeklindeki hadîs de zirâî mahsuller arasında ayırım yapmadan, hepsinin zekâta tabi olduğunu ifade etmektedir.

Tirmizî'nin tahric ettiği yukarıdaki hadîs, yeşilliklerde zekâtın gerekmeyeceğini ifade ederek, zirâî mahsullerden zekâta tabi olmayan bir grubun varlığını açıklamaktadır. Bunun gibi **Taberânî** ve **Hâkim**'in rivâyet edip **San'ânî**'nin ***Sübülü's-selâm*** isimli eserinde nakledilen bir hadîse göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Ancak şu dört sınıf toprak mahsulünden zekât alınır: Arpa, buğday, kuru üzüm ve kuru hurma."

Dârekutnî ve **Beyhakî**, bu hadîsin râvîlerinin sika olduklarını belirtmişlerdir. Yine **Dârekutnî**'nin rivâyet ettiği ve senedinin zayıf olması ile tenkit edilen bir hadîse göre, Hz. Peygamber, salatalık, karpuz, nar ve kamışı zekâttan muaf tutmuştur.

İşte bu değişik ifadeli nasslar karşısında İslâm fukahası, zirâî mahsullerin zekâtı ile ilgili olarak sabit bir ilke belirlemede farklı düşünmüşlerdir.

Ebû Hanîfe'ye göre, toprak ürünlerinin hepsi zekâta tabidir. Ancak hakkında sahih hadîs bulunması nedeniyle ot, odun ve kamış zekâta tabi değildir.

Bir görüşe göre ancak şu dört üründen, yani arpa, buğday, kuru üzüm ve kuru hurmadan zekât alınır. Bunların dışındaki ziraî ürünlerden zekât alınmaz. Bu görüşü, **İbn Ebî Leylâ, Süfyan es-Sevrî** ve **İbn Mübârek** savunmuşlardır.

Mâlik ve **Şâfiî**'nin görüşüne göre ise, bir sene muhafaza edilebilen ve gıda maddesi özelliğine sahip toprak ürünleri zekâta tabidir. Bu âlimler yeşil sebzelerden öşrün gerekmeyeceğine hükmetmişlerdir. **Hanefîler**'den **Ebû Yusuf** ve **Muhammed**'e göre de, sadece bir yıl çürümeden kalabilen ziraî mahsullerden zekât gereklidir, böyle bir özelliğe sahip olmayan yeşil sebze ve meyvelerden zekât gerekmez. Bunlar meyvelerden kuru üzüm ve hurmanın zekâta tabi olduğunu kabul etmekle birlikte, bunların dışında bir başka meyvenin de aslî gıda maddesi olup olmadığında ihtilaf etmişlerdir. Örneğin, **Mâlik**'e göre zeytin de zekâta tabi bir meyve iken, **Şâfiî** son görüşünde bunu kabul etmemiştir.

Hanefîler'e yakın bir görüşe sahip olan **Ahmed b. Hanbel**'e göre, ölçülebilen, ihtiyaç anı için saklanabilen ziraî ürünler zekâta tabidir. **Ahmed b. Hanbel**, zekâta tabi mallarda gıda maddesi olma şartını aramamaktadır. Buna göre, pamuk, keten gibi giyim eşyası yapılan maddeler de zekâta tâbidir.[88]

Konu hakkındaki hadîsleri ve ilk dönem müctehidlerinin görüşlerini değerlendiren **Şevkânî**; hububattan buğday ve arpa ile meyvelerden hurma ve üzüm dışındaki ziraî mahsullerin zekâta tabi olmayacağı şeklindeki, **Hasan el-Basrî, Hasan b. Salih, es-Sevrî** ve **Şa'bî**'nin benimsediği görüşü tercihe şayan bulmaktadır. **Tirmizî** şârihi **Mübârekfûrî** de **Şevkânî**'nin görüşünü, tenkitsiz vermekle yetinmiştir.[89]

Mâlikî âlimlerinden olmakla birlikte **İbnu'l-Arabî**, *Ahkâmu'l-Kur'ân* adlı eserinde, konu hakkında ot, kamış, odun gibi birkaç istisna dışında, toprak ürünlerinin ve meyvelerin hepsinin zekâta tabi olduğu şeklindeki **Ebû Hanîfe** ve onun gibi düşünen âlimlerin

---

[88] Bkz., **el-Hidâye**, I, 109; **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, II, 547 vd.; **Sübülü's-selâm**, II, 610 vd.; **Bidâyetu'l-müctehid**, I, 312-313; **Muvatta**, Zekât, 20.

[89] **Neylu'l-evtâr**, IV, 192-193; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 289-90.

görüşünün en kuvvetlisi ve fakirlerin lehine en uygun görüş olduğunu ifade etmiştir.

Çağımız âlimlerinden **Yusuf el-Kardavî** de, bu konuda **Ebû Hanîfe**'nin benimsediği görüşün en uygun görüş olduğunu belirtmektedir. Aynı görüşün, tâbiîn döneminde **Ömer b. Abdûlaziz, Mücahid, Hammâd, Davud** ve **en-Nehaî** tarafından da benimsenmiş olduğunu belirten müellif, bu görüşü savunurken şunlara yer vermektedir:

1- Bu görüş, zekâtla ilgili umumi anlam içeren âyet ve hadîslere dayanmaktadır. Bunları tahsis eder mahiyetteki hadîsler ise, değişik açılardan zayıf olup, ihticaca elverişli değillerdir.

2- Bütün ziraî mahsullerin zekâta tabi olduğu şeklindeki bu görüş, zekâtın teşrî hikmetine de uygundur. Yüce Allah buğday, arpa, hurma üreticisinin ürününden zekât vermesini isterken, elma, portakal, karpuz, biber üreticisini zekât vermekten muaf tutması düşünülemez. Böyle bir düşünce adâlet ilkesiyle de bağdaşmaz.

3- Yalnız buğday, arpa, üzüm ve hurmanın zekâta tabi olduğu şeklindeki rivâyet, delil olmaya müsait değildir. Nitekim tâbi olunan mezheplerden hiç birisi de bu rivâyetle amel etmemişlerdir.

4- Ziraî mahsulden zekât alınabilmesi için bunların "aslî gıda maddesi" olması, "uzun süre bozulmadan durabilme" özelliğine sahip olması gibi kriterler koymak da doğru değildir. Çünkü böyle bir kriter, ya da zekât alınabilmesi için üründe mevcut olan illet, herhangi bir delile dayanmamaktadır. Mezkür ürünlerin gıda maddesi olduğu doğru olmakla birlikte, onların dışındaki ürünlerin de insan için önemsiz olduğu söylenemez. Aksine Kur'ân'da, yeşillikler cinsinden birçok ürün ismi geçmekte ve bunların insanlara nimet olarak sunulduğuna dikkat çekilmektedir.

Böyle bir ilke koymak bile, umum anlamlı nassları herhangi bir sarih ve sahih nassa dayanmadan tahsis etmek anlamına gelir ki, bu doğru değildir.

Ziraî mahsullerin hangilerinin zekâttan muaf olduğuna ya da zekâtın hangi ziraî mahsulden alınması gerektiğine dair sahih delil bulunmayınca, konu hakkında bütün ziraî mahsulleri kapsayan âyet

ve hadîslerle amel edilmelidir. İşte bu görüş, bunu ortaya koyduğu için tercihe şayandır.

Herkesçe malumdur ki, zayıf bir rivâyetle Kur'ân'ın umum anlamlı lafzı tahsis edilemeyeceği gibi, meşhur sünneti bile o rivâyetle tahsis etmek uygun olmaz.

5- Bazı **Hanefî** âlimleri, bu hadîsin sahih olduğu farzedildiğinde bile, şu tür yoruma açık olduğunu söylerler: "Yeşilliklerde zekât yoktur" demek; yeşil meyve ve sebzede, zekât memurları aracılığı ile alınacak zekât yoktur anlamındadır. Bilakis bu tür ürünün zekâtını sahipleri kendi elleri ile mahalline ulaştırırlar. Çünkü bu ürünlerin, sahiplerinden toplanması ve bir yerde muhafaza edilmesi zordur. Zira bunlar kısa zamanda çürüme ve bozulma riski taşırlar. Bu nedenle, sahipleri kendi elleri ile üründen zekât miktarını ayırarak muhataplara ulaştırırlar.

6- Ziraî mahsullerin hepsinin zekâta tabi olduğu görüşünde olan âlimler, bunlardan nasıl zekât verileceğini tartışmışlardır. Bir kısım âlim, toprağın sulanma usulüne göre onda bir veya yirmide bir zekât alınacağını savunmuşlardır. Bir kısım âlim ise, meyve ve sebzelerden alınacak zekâtın, bunların aynından (kendilerinden) değil de, satılarak paralarından alınacağı görüşündedirler.

Yusuf el-Kardavî, sebze ve meyvelerin satımı sonrasındaki paradan zekâtın alınacağı görüşünü tercihe şayan bulmakla birlikte, bunun nakitlerden alınan zekât gibi kırkta bir değil de, tıpkı ziraî mahsulden alınan zekât gibi onda bir veya yirmide bir nispetinde zekât alınmasının daha uygun olacağını belirtmektedir. Müellife göre, bu şekilde ürünün satılarak elde edilen paradan alınan zekât, nakdin zekâtı değil, mahsulün zekâtı yerine kaimdir. Buna göre bedelin, kendisine bedel olunan şeyin nispetinde olması gerekeceğinden, zekâtın öşür veya yarım öşür şeklinde alınmasını uygun görmektedir. Müellif böyle bir görüşün ilk dönem âlimlerinden bazıları tarafından da savunulduğunu belirtmektedir.[90]

Bütün toprak ürünlerinin zekâta tâbi olduğu şeklinde **Ebû Hanîfe**'nin benimsediği bu görüş, **Hanefî** fıkıh kitaplarında, diğer

---

[90] Bkz., **Yusuf el-Kardavî**, *Fıkhu'z-Zekât*, I, 355-360.

Hanefî âlimler tarafından destek gördüğü gibi, **Kardavî** gibi birçok çağdaş İslâm âlimi de bu görüşü tercihe şayan bulmuşlardır.[91]

٢٧٠٤ـــ (د س ــ **أبو أمامة بن سهل بن حنيف** رحمه الله) عن أبيه، قال: « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الجُعْرُورِ ، ولَوْنِ الحُبَيق : أن يُؤخذا في الصدقة». أخرجه أبو داود ، وقال: قال الزهري : هما لونان من تمر المدينة .

وفي رواية النسائي ، عن سهل بن حنيف في الآية التي قال الله عز وجل : **{ولا تَيَمَّمُوا الخَبِيثَ منهُ تُنفقُونَ}** [البقرة: ٢٦٧] ، قال : «هو الجُعرورُ ولَونُ حُبَيْق ، فنهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن تُؤخَذَ في الصدقة الرُّذَالَةُ».

2,704- Ebû Ümame b. Sehl b. Huneyf, babasından naklen şunu anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) zekât alırken hurmanın âdisini, tozlu, karışık renkli ve küçük hurmaları almayı yasakladı."[92]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Zührî diyor ki: "Hadîste geçen *'cu'rûr'* ve *'hubeyk'* ifadeleri, Medîne hurmasının iki renginin/türünün adıdır."

Nesaî bu rivâyeti Sehl b. Huneyf'ten[93] naklen; ***"...Size verilse, gözünüzü yummadan severek alamayacağınız derecede kötü ve değersiz şeyler vererek sakın hayır yapmaya kalkışmayın!.."***[94] âyetinin tefsiri sadedinde kaydetmiş ve şöyle demiştir:

---

[91] Bkz., Komisyon, **İlmihal**, I, 446.

[92] **Ebû Davud**, Zekât, 16/607; **Nesaî**, Zekât, 27.

[93] **Ebû Saîd, Sehl b. Huneyf b. Vâhib el-Ensârî el-Evsî el-Avfî**: ö. 38/658. Sahabîdir. **Bedir** ehlindendir. Ensardandır. Hz. Peygamber'le birlikte bütün savaşlara katıldı. İyi bir okçu idi. **Uhud**'da İslâm ordusu dağılınca, Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmadı. Rasûlullah (as.) onu Hz. Ali ile kardeş yapmıştı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'nin yanında yer aldı ve onun komutanlarından biri oldu. Hz. Ali döneminde **Medîne** ve **Fâris** valiliği yaptı. **Kûfe**'de öldü, cenazesini Hz. Ali kıldırdı.

[94] Bakara, 267.

"Âyette kastedilen şey, hurmanın âdisi, tozlu ve rengi muhtelif küçük ebatta Medîne hurmasının (zekât olarak verilmemesidir). Nitekim Rasûlullah (as.) zekâtta ürünün âdisinden alınmasını yasaklamıştır."

İZAH

2677 ve 2679 numarada zikredilen rivâyetler, zekât malı alınırken sürünün en iyilerini almayı yasaklıyordu. Zekât toplayanlar için, mal sahibinin beyanına güvenmeleri ve onun tutup getirdiği zekât hayvanını almaları tavsiyesi ediliyordu. Daha önce de belirtildiği gibi, İslâm her şeyde orta yolun izlenmesini önermektedir. Nitekim zekât vermekte olduğu gibi memurun zekât almasında da aynı ilke öğütlenmektedir.

İşte bu hadîsimiz, zekât yükümlüsü olan kişi ürününden zekât verirken, kendisine verilmesi hâlinde, gönül hoşnutluğu ile kabul etmeyeceği nitelikte ürünün çürüğünü, en âdisini zekât diye vermesini yasaklamaktadır. Bir yandan zekât memurunun, zekât malının/ürününün en iyilerini seçip alması yasaklanırken, diğer taraftan, zekât mükellefinin de, zekât malının en adilerini seçerek zekât diye vermesi yasaklanmıştır. Böylece orta yol takip edilerek zekât işleminin yerine getirilmesi sağlanmış olmaktadır. Zekât memuru, gerek bilgisizliğinden gerekse kastî olarak, zekât malının en iyilerinden ya da en âdilerinden zekât vermeye kalkan mükellefi uyarmakla yükümlüdür.

İslâm bütün bu tedbirleri ile zekât mükellefine zulmedilmesini önlerken, kamu hakkının da devamlı şekilde koruyucusu olmuştur.

الفصل الخامس

في زكاة المعدن و الرّكاز

V- MADENLERİN VE DEFİNELERİN ZEKÂTI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٧٠٥ـ (خ م ط ت د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « في الرّكاز الخُمسُ».

وفي رواية ، قال : « العَجْمَاءُ جُبَارٌ ، والبئرُ جُبار، والمعدنُ جُبار ، وفي الرّكاز الخمس».

أخرج الأُولى الموطأ ، وأبو داود، والثانية أخرجها الجماعة إلا أبا داود.

قال مالك : الأمر الذي لا اختلاف فيه عندنا ، والذي سمعتُ أهل العلم يقولون: إن الرّكاز إنما هو دِفْنٌ يوجد من دفْن الجاهلية ، ما لم يطلب بمال ، ولم يُتكلَّف فيه نفقة ، ولا كبيرُ عمل ، ولا مُؤونة. فأما ما طُلِبَ بمال ، وتُكلّف فيه كبيرُ عمل فأصيبَ مرة ، وأُخْطِىء مرة : فليس بركاز.

2,705- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Rikâzın (definenin/madenin) **zekâtı beşte birdir"**[95]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hayvanların verdiği zarar tazmine tabi değildir. Şahsın kendi arazisinde kazdığı kuyuya düşüp telef olan eşya tazmine tabi değildir. Şahsın kendi mülkünde veya ölü bir arazide mücevher veya altın-gümüş madeni çıkarmak için açtığı kuyuya düşüp telef

---

[95] **Buharî**, Zekât, 66; Şurb, 3; Diyât, 28, 29; **Müslim**, Hudûd, 11/45; **Muvatta**, Zekât, 4/9; **Ebû Davud**, İmârât, 40/3085; **Tirmizî**, Zekât, 16/642; **Nesaî**, Zekât, 28.

olan eşya veya insan tazmine tabi değildir. Rikâzın (define/maden) **zekâtı beşte birdir."**

İlk rivâyeti **Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etti. İkinci rivâyeti ise **Ebû Davud** dışındaki kaynaklar tahric etti.

İmam Mâlik şöyle der:

"Biz Medînelilerin ittifakına ve âlimlerden duyduğuma göre rikâz; eski kavimlerin gömüp bıraktığı ve bizim tesadüfen bulduğumuz maldır. Define bulmak için bir külfete girilmez, büyük bir çalışma ve araç gereç de istemez. Şayet bir sermaye gerektirir, insana büyük bir külfet yükler ve buna rağmen bazen bulunur ve bazen bulunmayarak emek boşa giderse, bu artık rikâz olmaktan çıkar."

İZAH

Yukarıda zikredilen ilk rivâyet, rikâzın beşte bir nispetinde vergi/zekâta tabi olduğuna delildir. Ancak İslâm hukukçuları hadîste ifade edilen "**rikâz**"ın anlamı hususunda farklı görüşlere sahiptirler.

İmam Mâlik ve **Şâfiî**'nin de içinde bulunduğu cumhura göre **rikâz**; cahiliye döneminde yer altında saklanan şeylerdir. Bunların bulunması halinde beşte biri vergi olarak alınır. Burada vergi oranının yüzde yirmi gibi yüksek olmasının nedenleri olarak **Mâlik,** bu gömünün bulunmasının bir zahmet gerektirmediğini, buna ulaşabilmek için bir çalışma ve araç-gerecin zorunlu olmadığını göstermektedir.

Bu grupta yer alan âlimlere göre, yeraltının derinliklerinde gizlenmiş, bulunup çıkarılması için ciddi bir çalışma, araç-gereç gerektiren madenler, rikâz kapsamında değildir ve onlardan böyle bir vergi alınmaz. Onlar çıkarılır ve nisap miktarına da ulaşırsa, yalnızca kırkta bir nispetinde zekât alınır.

Hanefîler'e göre rikâz; yeraltında gömülü bulunan madenler ve defineler için ortak kullanılan bir isimdir. Buna göre; gerek defineden, gerekse madenlerden beşte bir oranında zekât alınır. Onlara göre, beşte bir oranında zekât gereken maden, ateşte eriyip kendisine şekil verilebilme özelliği taşıyan madenlerdir. Buna göre altın, gümüş, demir, kurşun, bakır ve civa madenleri

çıkarıldıklarında, nisaba ulaşmasalar da beşte bir zekât gerekir. Bunun dışındaki madenlerden böyle bir zekât alınmaz.

Hanefîler'e göre, definelerden beşte bir olarak alınan vergi, ganimetlerin harcandığı yerlere sarfedilir.

Âlimlerimizin bu konudaki görüş ayrılığının nedenleri arasında, hadîslerde maden ve rikâz ifadelerinin atıf harfi ile ve ayrı olarak kullanılmasının, ikisinin de hükmen ayrı kategoride bulunmalarını gerektirip gerektirmeyeceği; "**rikâz**" teriminin **Hicaz** bölgesinde toprak altına gizlenmiş cahiliyeye ait defineler anlamına gelirken, **Irak** bölgesinde madenlere de isim olarak verilmiş olması bulunmaktadır. Buna göre doğal olarak, farklı anlamaya müsait olan bir kelime üzerine hüküm bina edilirken, bir âlim **Irak**'taki anlamını benimsemekte, diğeri de **Hicaz**'daki anlamını benimseyebilmektedir. Bu da aynı konuda farklı hüküm verilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra şunlar söylenebilir:

İslâm uleması definelerden beşte bir vergi alınması hususunda ittifak etmişlerdir. Yine bu verginin bir ganimet hükmünde olduğu ve ganimetin harcanacağı yerlere harcanması gerektiğinde çoğunluk görüşü oluşmuştur. Ancak **Şâfiîler**'e göre definelerden alınan vergi, zekâtın harcanacağı yerlere harcanmalıdır. Bir diğer husus da, çoğunluğa göre, definelerden vergi alınabilmesi için belli bir nisabın şart olmadığıdır. Bu noktada da **Şâfiîler**, nisabı şart görmekle farklı bir görüş belirtmişlerdir.

İslâm âlimlerinin çoğunluğu, rikâz kapsamının madenlere şamil olduğunu kabul etmeseler de, Allah'ın insanlar için toprağın derinliklerinde yaratmış olduğu değişik maden cevherlerinin de zekâta tabi olduğunda görüş birliği halindedirler. Bu konuda çoğunluğun delili; ***"Ey iman edenler, kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarınızdan infakta bulunun!"***[96] âyetidir. **Hanefîler** ise, **İbnu'l-Esîr**'in zikrettiği "**rikâzda beşte bir zekât vardır**" hadîsini delil olarak kullanmışlardır.

Ulemanın konu hakkındaki delilleri farklı olmakla birlikte madenlerin zekâta tabi olduğu, hepsi tarafından kabul görmüştür.

---

[96] Bakara, 267.

Ancak her tür maden bu hükme dahil midir, sorusuna farklı cevaplar verilmiştir.

İmam Şâfiî'den meşhur olarak nakledilen görüşe göre, yalnızca altın ve gümüş madeninden zekât gerekir. Bunun dışındaki madenler zekâta tâbi değildir.

Hanefîler'e göre ise, ateşte eritilebilen ve kendisine şekil verilebilme özelliğine sahip olan madenler zekât tabidir. Bu özelliği taşımayanlardan zekât gerekmez. Buna göre örneğin, eritilme imkânı olan altın, gümüş, demir, kurşun ve bakır gibi madenler zekâta tabidir. **Hanefîler** bu ilkeyi, ittifakla zekâta tabi olan altın ve gümüş madeninin ateşte erime ve kalıba konabilme özelliklerinden hareketle elde etmişler ve kıyas yolu ile yukarıdaki maden örneklerinin de aynı hükme dahil olduğu kanâatine varmışlardır.

Hanbelîler ise; Allah'ın toprak altında yarattığı ve insanlar için kıymetli olan her tür cevheri maden olarak kabul etmişlerdir. Buna göre, insanların kendisinden faydalanması nedeniyle bir kıymet olan yeraltı servetlerini, katı ya da sıvı, ateşte eriyebilme özelliğine sahip olmasına veya olmamasına bakmaksızın hepsini zekâta tabi görmüşlerdir. Bu durumda yukarıda zikri geçen madenler yanında, kireç, tuz, petrol gibi diğer kıymetli şeyler de maden kapsamındadır ve zekâta tabidir.

Şâfiî âlimlerinin çoğunun görüşü de bu yöndedir.

Bu görüşler arasında, **Hanbelîler**'in benimsediği ve onlar gibi düşünenlerin savunduğu bu son görüş, kanâatimizce tercihe şayan olanıdır.

Maden lafzının kullanımı bu görüşü desteklediği gibi, konu ile ilgili âyetteki umum ifade de onu teyîd etmektedir. Ayrıca, şu da söylenebilir: Altın ve gümüş madeninin bir kıymeti vardır; insanların bunlardan faydalandığı gibi diğerlerinden de benzeri şekilde faydalanmaktadırlar. Belki ilk dönemlerde altın ve gümüş madeninin dışındakiler çok fazla kullanıma arz edilmediği, kendilerine çok fazla ihtiyaç duyulmadığı için böyle bir ayırıma gidilmiştir. Ancak günümüz dünyasında, her bir maden çeşidinin, diğerinin yerini dolduramayacak derecede önemi haiz olduğu hususu tartışılmaz bir gerçektir. Nitekim en meşhur örneği petrol madenidir. Geçmiş

dönem fakîhleri, böyle bir madene toplumun ihtiyacı bulunmadığı için olacak ki, zekâta tabi olup olmayacağını tartışmamışlardır. Ancak günümüzde petrol, kendisi için insanların savaşı bile göze alabilecekleri derecede kıymetli ve değerli hale gelmiştir. Bu sebepledir ki çağımızda petrol, kara altın olarak isimlendirilmektedir.

Bu ve benzeri gerekçelerle muâsır İslâm âlimleri de bu konuda son görüşü tercihe şayan bulmaktadırlar. Bu hususta yapılmış bir değerlendirmeyi, en yeni sayılan bir yayından nakletmek istiyoruz:

*"Günümüzde özellikle petrol gibi yeraltı zenginlikleri sadece şahıslar değil, ülke ekonomileri açısından da büyük bir önem ve değer taşımaya başlamıştır. Klâsik dönem fukahasının, madenlerin zekât veya vergiye tabi olup olmadığı konusundaki görüşleri, kendi dönemlerinde bilinen ve elde edilen madenlerin o günkü ekonomik değeriyle ve toplum için taşıdığı önemle yakından bağlantılıdır. Zekât ve vergilendirmenin temelinde servetten pay alınıp ihtiyaç sahipleri ve toplum yararına harcanması olduğuna, fakîhler de daima bu ilkeyi korumaya çalıştıklarına göre, onların madenlerin zekâtıyla ilgili görüşlerinin günümüze aktarılması, bu ilke ve çerçeve dahilinde yapılmalıdır. Bu itibarla, **Hanbelî** mezhebinin görüşü doğrultusunda hareket edip, günümüzde bütün madenlerin zekâta tâbi tutulması gerektiğini ifade etmek, diğer mezheplerin görüşleriyle de esasta çelişmez. Bu anlayış zekâtın ruhuna daha uygundur. 85 gr. altını olanı zekâta tabi tutup, milyarlarca dolarlık kazanç elde eden maden ve petrol işletmecisini zekâttan muaf tutmak, İslâm'ın daima öngördüğü ve önem verdiği adalet ölçüsüyle bağdaşmasa gerektir."*[97]

Ayrıca izahına çalıştığımız hadîste geçen **rikâz** kelimesinin madenlere de şâmil olup olmadığı tartışması, madenlerden alınacak zekât miktarının belirlenmesinde de farklı görüşlerin oluşmasına neden olmuştur. **Hanefî** fakîhleri, madenleri rikâz terimi içinde mütalaa ettiklerinden, bunlardan alınacak verginin beşte bir olacağı görüşünü, cumhur ise, madenlerden kırkta bir nispetinde zekât alınacağı görüşünü benimsemişlerdir.

Hanefî mezhebi, madenlerden vergi alınabilmesi için belli bir nisabı şart koşmazken, âlimlerin çoğunluğunu teşkil eden cumhur

[97] Komisyon, **İlmihal**, I,452.

nisabı gerekli görmektedir. Madenlerdeki nisap da, altın ve gümüş nisabıdır. Yani, değişik imkânlarla elde edilen madenler, kıymet itibariyle altın veya gümüş nisabına ulaşmadıklarında zekât gerekmeyecektir.

Madenlerden zekât alınabilmesi için üzerinden bir yıl geçme şartının olmadığında görüş birliği mevcuttur.

Hanefîler madenlerden alınan beşte birlik vergiyi, definelerde olduğu gibi **fey** hükmünde gördükleri için, bunlar kamu yararına olmak üzere devlet giderleri içinde sarfedilmektedir.

Diğer mezhep imamlarına göre ise, madenlerden alınan kırkta bir vergi, zekât olduğu için, zekâtın sarfedilebileceği yerlerde harcanmalıdır.[98]

Hadîsimizde ayrıca şahsın tazminle yükümlü olmadığı üç durumdan söz edilmektedir. Kısaca bu noktalara da değinmek faydalı olacaktır:

1- Kişinin kendi kusuru ve ihmali söz konusu olmadığında, hayvanlarının yaptığı veya sebep olduğu zarardan sahibi sorumlu değildir. Hayvanın sebep olduğu zarar, sahibinin ihmali veya kusuru nedeniyle ortaya çıkmış ise, o takdirde sahibi sorumlu olur ve malı tazmin etmesi gerekir. Nitekim bu ilke Mecelle'nin 94. maddesinde de yer almıştır.

2- Şahsın kendi arazisinde kazdığı kuyuya düşüp telef olan eşyanın tazmine tabi olmamasının nedeni, kişinin kendi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunabileceği içindir. Mülkiyet hakkı, şahsa böyle bir tasarrufta bulunma hakkı da tanımaktadır. Bu hakkını kullanan kişinin, tazmin etmesi gerekmez. Nitekim bu durum, Mecelle madde 91'de, "**Şeriatın izin verdiği durumlar tazminattan muaftır**" şeklinde kanunlaştırılmıştır.

Burada ince bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir: Hadîste tazminattan muaf tutulan durum, şahsın kendi arazisinde, kendi ihtiyacı gereği kazdığı kuyuya bir başkasının eşyasının düşerek telef

---

[98] Bkz., **İbn Hacer**, *Fethu'l-bârî*, III, 288-89; **Evcezu'l-mesâlik**, V, 273 vd.; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 301; **Bidâyetu'l-müctehid**, I, 318; **el-Muğnî**, II, 61 vd.; **Muğnî'l-muhtac**, I, 394 vd.; **Fethu'l-kadîr**, II, 178 vd.; **Neylu'l-evtâr**, IV, 197-98; **Kardavî**, *Fıkhu'z-zekât*, I, 432-452; **Bilmen**, *Kamus*, IV, 102-104.

olması halidir. Bu durumda mülk sahibinin bir başkasının aleyhine olsun diye bir tasarrufu söz konusu değildir. Ancak şahıs hakkını kullanırken, bir başkasına zarar versin diye tasarrufta bulunursa, o kötü düşüncesi sebebiyle mes'ûl olduğu gibi, hukuken de belli şartlar çerçevesinde, oluşan zarar ve ziyandan sorumlu tutulabilecektir. Buna hakkın kötüye kullanılması (hakku't-teassuf) denmektedir. Günümüz anlayışı da, bu durumda şahsın hukuken de sorumlu tutulması noktasındadır.

3- Hadîste zikredilen; **"şahsın kendi mülkünde veya ölü bir arazide mücevher veya altın, gümüş madeni çıkarmak için açtığı kuyuya düşüp telef olan eşya veya insan tazmine tabi değildir"** şeklindeki ifade de bir önceki madde perspektifinde anlaşılmalıdır.[99]

٢٧٠٦ـ (د ـ ضباعة بنت الزبير بن عبد المطلب رضي الله عنها) كانت تحت المقداد [بن عمرو] قالت: « ذهب المقدادُ لحاجة ببقيع الخَبْخَبَةِ ، فإذا جُرَذٌ يُخْرِجُ من جُحر دينارا، ثم لم يزل يُخرج دينارا [دينارا] حتى أخرج سبعة عشر دينارا ،ثم أخرج خِرقة حمراء، يعني فيها دينارٌ ، فكانت ثمانية عشر دينارا ، فذهب بها إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فأخبره ، وقال [له]: خُذْ صدقتها ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل أَهويتَ إلى الجُحْر؟** قال: لا. قال له: **بارك الله لك فيها**». أخرجه أبو داود .

2,706- Zübeyr b. Abdullah'ın kızı ve Mikdad b. Amr'ın hanımı Dubâa anlatıyor:

"Mikdad bir ihtiyacını gidermek için Bakîu'l-habhabe'ye gitmişti. Bir de ne görsün, bir kum faresi delikten altın çıkardı!.. Fare o delikten tam on yedi tane altın çıkardı. Sonra, içinde bir altın bulunan kırmızı bir hırka parçası çıkardı. Böylece altınların sayısı on sekiz oldu. Mikdad altınları alarak Rasulullah'a (as.) getirdi ve olayı anlattı. Hz. Peygamber'den bu altınların zekâtını almasını istedi. Rasûlullah (as.) Mikdad'a deliğe elini sokup sokmadığını sordu. O elini deliğe

---

99 Bkz., **Düreru'l-hukkâm**, I, 79-85; **Muhammed ez-Zerka**, ***Şerhu'l-kavaidi'l-külliyye***, s. 449, 457.

sokmadığını söyleyince, Hz. Peygamber; **'Allah altınları senin için hayırlı eylesin!'** diye dua etti."[100]

İZAH

Hadîsimizde zikri geçen Bakîu'l-habhabe **Medîne**'de bir semtin adıdır.

Hz. Peygamber'in **Mikdad**'a, altınların çıkarıldığı deliğe elini sokup sokmadığını sormasının nedeni şudur: Şayet **Mikdad** deliğe elini sokarak veya orayı kazarak, açarak bu altınları çıkarmış olsaydı, bunlar rikâz (define) hükmünde olacaktı. Böyle bir uğraş verilmeden altınlar elde edildiği için Hz. Peygamber bunları buluntu mal (lukata) hükmünde görmüştür.

Buluntu malın sahibi bulunmayınca, bulana ait olacağından, bu durumda bu altınların zekâta tabi olmayıp **Mikdad**'a kalacağı için Hz. Peygamber, altınların kendisi için hayırlı, bereketli olmasını dilemiştir.[101]

٢٧٠٧ــ (خ ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « ليس العَنْبَر بركازٍ ، إنما هو شيءٌ دَسَرَهُ البحر». أخرجه البخاري في ترجمة باب .

2,707- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Anber, rikâz (define/maden) değildir. O denizin sahile attığı bir şeydir."[102]

İZAH

Yukarıda zikredilen **İbn Abbas**'a ait rivâyet, deniz ürünlerinden birisi olan anberden zekât alınmayacağını ifade ediyorsa da, konu hakkında farklı uygulamalara şahit olunmaktadır.

Kaynaklarımız **Hz. Ömer**'in denizden elde edilen kıymetlerin vergilendirilmesi hususundaki bir emrini rivâyet ederler. Rivâyet şöyledir: **Hz. Ömer, Ya'la b. Ümeyye**'yi deniz kıyılarına görevli

---

[100] **Ebû Davud**, İmâret, 40/3087.

[101] **Meâlimu's-Sünen**, III, 463-64.

[102] **Buharî**, Zekât, 65.

olarak tayin eder. **Ya'la**, deniz kıyısında bulunan bir anber (güzel kokulu bir maden) hakkında ne yapacağını **Hz. Ömer**'den sorar. **Hz. Ömer** sahabîlerle istişare ettikten sonra bir yazıyla şu görüşünü bildirir: **"Şüphesiz anber, Allah'ın nimetlerindendir. Onda ve onun gibi denizden çıkarılan diğer şeylerde devletin humus** (% 20 vergi) **hakkı vardır."**

İslâm vergi hukukunun klâsik dönemdeki önemli müelliflerinden **Ebû Ubeyd** de, Emevî Halifesi **Ömer b. Abdülaziz**'in **Umman** valisine, denizden çıkarılan balıkların değeri gümüş nisabına ulaşırsa, onlardan zekât tahsil etmesini emrettiğini rivâyet etmektedir. Ayrıca aynı müellif, halifenin denizden çıkarılan her türlü kıymetli eşyanın zekâta tabi bulunması görüşünde olduğunu bildirir.

Dönemlerinde denizden elde edilen ürünlerin önemli bir yekün tutmadığı için olmalı ki, fakîhler deniz mahsullerinin zekâta tâbi mallardan olmadığı görüşündedirler. Ancak **Ebû Yusuf**, denizden çıkarılan inci, mercan gibi kıymetli süs eşyaları ile anber gibi kokuların % 20 oranında vergiye tabi tutulması gerektiğini ileri sürer.[103]

"**İbadet ve Müessese Olarak Zekât**" isimli yayın komisyonunda bulunan araştırmacılar bu konuda şu değerlendirmeyi yapmışlardır:

"Bugün balık, inci, mercan tarlaları yapılmakta ve deniz gibi maden yatakları ticarî gayelerle işletilmektedir. Deniz mahsullerinde maden vergisi olmadığını savunan müctehidlerimizin görüşlerine uyulsa bile, ticarî gayelerle denizden elde edilen her çeşit üründen ticaret malı zekâtı alınması gerekir. Bu halde deniz ve göllerden elde edilen maddeler ve madenler, senenin başında doğrudan doğruya maden vergisine tabi olmayacak, fakat bunların üzerinden bir yıl geçtikten sonra veya satışta elde edilen gelirlerinden ticaret mallarının tâbi olduğu zekât alınacaktır."[104]

---

[103] Geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, III, 286-87; **el-İhtiyar**, I, 115; **Muvatta**, Zekât, 5; **el-Muğnî**, II, 619, 620.

[104] Bkz., Komisyon, **İbadet ve Müessese Olarak Zekât**, 94-95.

الفصل السادس

في زكاة الخيل والرقيق

VI- ATLARIN VE KÖLELERİN ZEKÂTI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٧٠٨– (خ م ط ت د س – **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «**ليس على المسلم صدقةٌ في عَبده ولا فَرَسه**».

وفي رواية، قال: «**ليس في العبد صدقةٌ إلا صدقة الفطر**». أخرجه البخاري، ومسلم، وأخرج الباقون الرواية الأولى.

ولأبي داود أيضا، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «**ليس في الخيل والرقيق زكاة إلا أن زكاة الفطر في الرقيق**».

وللنسائي أيضا : « **لا زكاة على الرجل المسلم في عبده ، ولا في فرسه**».

2,708- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Müslümana kölesinden ve atından dolayı zekât yoktur."[105]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre de; "**Köle hakkında fıtır sadakası dışında bir zekât yoktur**" buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Diğer kaynaklar ise, yukarıdaki ilk rivâyeti tahric etmişlerdir.

Ebû Davud'da şöyle bir rivâyet daha vardır:

"Atta ve kölede zekât yoktur. Ancak köle için fıtır sadakası gerekir."

Nesaî'deki diğer bir rivâyet de şöyledir:

---

[105] **Buharî**, Zekât, 45, 46; **Müslim**, Zekât, 2/8; **Muvatta**, Zekât, 23/37; **Tirmizî**, Zekât, 8/628; **Ebû Davud**, Zekât, 10/1594-95; **Nesaî**, Zekât, 16.

"Müslüman bir kişiye kölesinden ve atından dolayı zekât yoktur."

٢٧٠٩ـ (ط ـ سليمان بن يسار): أن أهل الشام قالوا لأبي عبيدة بن الجراح رضي الله عنه: خذ من خيلنا ورقيقنا صدقة ، فأبى ، ثم كتب إلى عمر بن الخطاب، فأبى عمر بن الخطاب، ثم كلّموه أيضا، فكتب إلى عمر ، فكتب إليه عمر : « **إن أحبّوا فخذها منهم، واردُدْها عليهم ، وارزُق رَقيقَهم**». قال مالك : معنى قوله : « **وارددها عليهم**» ، يقول : على فقرائهم . أخرجه الموطأ .

2,709- Süleyman b. Yesâr anlatıyor:

"Şamlılar, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'a atlarından ve kölelerinden zekât alması için müracaatta bulundular. O ise bu teklifi kabul etmeyerek durumu Hz. Ömer'e bir mektupla bildirdi. Hz. Ömer de böyle bir şeyin olamayacağı şeklinde cevap verdi. Sonraları halk yine aynı talepte bulununca, Ebû Ubeyde, yine Halife Ömer'e durumu bildirdi. Hz. Ömer bu defa şöyle cevap verdi:

"Şayet (atları ve kölelerinden) zekât vermek istiyorlarsa, zekâtlarını al, sonra onu kendilerine iade et ve bunlarla kölelerini rızıklandır!"

İmam Mâlik; *"zekâtlarını onlara iade et!"* ifadesinin, onlardan aldığın zekâtları fakirlerine dağıt şeklinde anlaşılması gerektiğini söylemiştir.[106]

İZAH

Hz. Muhammed'in (as.) peygamberlikle görevlendirildiği miladî yedinci asrın başlarında, dünyada insanların mal varlıklarının bir bölümünü köleleri oluşturuyordu. Köleliğin kaynaklarından birkaçı; harpler, miras ve ticarettir. Kölenin hürriyeti olmadığı gibi, kendi adına alım-satım, evlilik, vekâlet gibi hiçbir hukukî tasarrufa ehil de değildi. Köleler, efendilerinin eşyası gibi görülmekte, efendinin kölesi üzerinde dilediği gibi tasarruf hakkı bulunmaktaydı.

---

106 **Muvatta**, Zekât, 23/38.

İslâm bu kurumu bu şekilde bulmuş ve böyle bir durumun hiçbir insana revâ görülmesini doğru görmediğinden, köleliğin kaldırılması için harekete geçmiştir. Bu meyanda kölelik kaynaklarını kurutmuş, mevcut köle ve câriyelerin de hürriyete kavuşabilmelerinin yollarını kolaylaştırmıştır.

Hadîsimiz de, İslâm'ın köleliğe bakışını yansıtması açısından önem arzetmektedir. Çünkü yukarıda değinildiği gibi köle ve cariyelerin, insanların mal varlığını oluşturan eşyalar arasında sayılması gibi tarihî bir algılama hadîsimizde reddedilmektedir. Bilindiği gibi zengin, malvarlığından zekât verir. Malvarlığını oluşturan kalemlerin çeşidi kadar zekâta tabi mallar da çeşitlidir. Şayet köle ve cariyeler şahsın malvarlığı sayılsalardı, efendinin onlardan da zekât vermesi gerekirdi. İslâm onları birer eşya olarak malvarlığı içinde gören düşünceyi kabullenmediği için, onlardan zekât verilmesini doğru bulmamıştır. Aksine, saygıdeğer bir varlık olarak yaratılmış insanlara, her yıl Ramazan ayında, Allah'ın kendilerine verdiği nimetlere şükür anlamı taşıyan fıtır sadakasını verirken, köle ve cariyeleri adına da fitre vermelerini arzu etmiştir. Böylece köle ve cariyelerle efendileri mükerrem olma, saygı görme ve kendilerine değer verilme açısından aynı noktaya getirilmişlerdir. Hemen bu noktada, kişinin gücünün yetmeyeceği şeyle sorumlu tutulmaması şeklindeki ilke doğrultusunda hareket ederek, köle ve cariyelerin fıtır sadakaları ödemeyi de efendilerine yüklemiştir. Çünkü tarihî bir realite olarak köle ve cariyeler efendileri için çalışıyor, onlara hizmet ediyorlar, bu nedenle bir kasa ve keseye sahip değillerdi. Bu durumda onların birer fitre vermeleri bile, kendilerini sıkıntıya düşürebilirdi. Bu sebeple onların bu yükümlülükleri de kendisi için çalışıp hizmet ettikleri efendilerine yüklenmiştir. Nitekim henüz rüşdüne ermemiş çocuklarının bu tür sorumluluğu da babalarına yüklenmektedir.

Hadîslerimizde, müslümanın malvarlığını oluşturmasına rağmen, atı için de zekât olmadığı belirtilmektedir. Ancak rivâyetlerde "**at**" ifadesi mutlak olarak geçtiğinden, farklı özelliklerdeki atların hepsinin bu hükme dahil olup olmadığı tartışılmıştır.

Atlardan zekâtın gerekli olup olmadığı konusunda gerek Hz. Peygamber'den, gerekse **Hz. Ömer**'den gelen rivâyetlerden, Hz. Peygamber devrinde **Medîne** ve civarında atların deve kadar çok bulunmadığı, müslümanların atı sadece savaşlarda kullanmak için yetiştirdikleri, ayrıca ileride satıp para kazanmak maksadıyla topluca at besleme adetinin henüz yerleşmemiş olduğu anlaşılıyor. Nitekim **Hz. Ömer Şam**'dan gelen bir grup müslümanın atlarından zekât alması için yaptıkları teklifi Hz. Peygamber ve **Ebû Bekir** zamanlarında benzer tatbikat olmadığı gerekçesiyle önce reddetmiş, sonra olumlu karşılamış, daha sonra da atların tamamen ticarî gayelerle nesilleri elde edilmek için yetiştirildiklerini görünce, bu hayvanlardan zekât tahsili cihetine gitmiştir.

Fakihlerin çoğunluğu Hz. Peygamber'in, atların zekâttan istisna edildiğini bildiren hadîslerini esas alıp, bütün atların zekât istisnası olduğu görüşünü benimsemişlerdir. **Ebû Hanîfe** ve öğrencisi **Züfer**'e göre ise; nesil elde edilip ileride satılmak maksadıyla, erkeği dişisi karışık bir halde yaşayan, senenin çoğunu otlaklarda otlayarak geçiren (sâime) atlar, ya at başı bir dinar veya atlar paraya göre kıymetlendirilerek bu değerleri üzerinden % 2,5 oranında zekâta tabi tutulur.

İslâm hukukçuları atların zekâtı konusunda; binek hayvanı olarak kullanılan, nakliyatta kullanılan, savaş için yetiştirilen ve senenin çoğunu besihanelerde beslenerek geçiren atların zekâttan istisna edileceğinde fikir birliği içindedirler. Aynı şekilde, **Zâhirî** hukukçular dışındaki fakîhler, ticarete konu olan bütün atlarm zekâta tâbi olduğunda ittifak etmişlerdir.[107]

---

[107] Bkz., **İbn Hacer**, III, 258; **Nevevî**, *Şerhu Salih-i Müslim*, VII, 55 vd.; **Fethu'l-Kadîr**, II, 137; **Evcezu'l-mesâlik**, VI, 72 vd.; **Kardavî**, *Fıkhu'z-zekât*, I, 222-232; Komisyon, **İlmihal**, I, 456-458.

الفصل السابع
في زكاة العسل

VII- BALIN ZEKÂTI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٧١٠ــ (ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «في العَسَلِ ، في كلِّ عَشرَةِ أَزْقَاقٍ من عسلٍ : زِقٌّ». أخرجه الترمذي.

2,710- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Her on kırba/tulum baldan bir tulumu/kırbası zekâttır."[108]

٢٧١١ــ (د س ــ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جدِّه قال: «جاء هلال – أحدُ بني مُتْعَان– إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بعُشور نَحْلٍ له، فسأله أن يَحْمِيَ له وادي سَلَبَة ، فحمى له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ذلك الوادي، فلما وَلِيَ عمر بن الخطاب كتب سفيانُ بنُ وَهب إلى عمر بن الخطاب يسأله عن ذلك؟ فكتب إليه عمر: إن أدَّى إليك ما كان يُؤدِّيه إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم من عُشور نحله، فاحمِ له سَلَبَة، وإلا فإنما هو ذُباب غَيْث، يأكلُهُ من شاء».

وفي رواية: «أن شَبَابَة بطن من فَهْمٍ... فذكر نحوه».[وفيه] قال: «من كل عَشْرِ قِرَبٍ قِرْبَةٌ»

وقال سفيان بن عبد الله الثقفي: قال: «وكان يَحْمي لهم واديين».زاد: «فأَدُّوا إليه ما كانوا يُؤدُّون إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وحمى لهم وَادِيَهم». أخرجه أبو داود، وأخرج النسائي الأولى .

2,711- Amr b. Şuayb, babası ve dedesi yolu ile şunu anlatıyor:

"Mut'ân oğulları kabilesinden biri olan Hilâl[109], kendine ait arıların öşürünü alarak Rasûlullah'a (as.) getirdi. Hz. Peygamber'den

---

[108] **Tirmizî**, Zekât, 9/629.

Selebe vadisini kendisi için korunmasını istedi. Rasûlullah (as.) da vâdiyi onun için korumaya aldı. **Hz. Ömer** halife olunca, **Süfyan b. Vehb**[110] ona mektup yazarak, bu vadinin ne olacağını sordu. **Hz. Ömer** de ona şöyle cevap verdi:

"Eğer Hilâl Rasûlullah'a (as.) ödediği balın öşrünü sana da verirse, sen de onun namına Selebe vadisini koru! Eğer farklı davranıp balın öşrünü ödemezse, zaten arı bir yağmur sineğidir – yağmurla biten otlardan yiyerek yaşamını devam ettirir- vadiyi koruma, (otunu, çiçeğini) dileyen hayvan yesin!"[111]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber'in sözleri Şebâbe kabilesi hakkındadır. Bu rivâyette; "her on kırbada bir kırba öşür verilecektir" ifadesi mevcuttur.

Süfyan b. Abdullah es-Sekafî'nin söylediğine göre; "Hz. Ömer bu kabile için iki vadiyi korumaya almıştı." Ayrıca şunu da ekledi: "Bu kabile, Rasûlullah'a (as.) ödedikleri öşrü Hz. Ömer'e de ödediler, o da onlar namına iki vadiyi korudu."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti. İlk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

İZAH

2710 numaralı rivâyeti **Tirmizî** tahric etmekle birlikte, senedinin zayıf olduğunu ve balın zekâtı hususunda Hz. Peygamber'den sahih bir hadîsin gelmediğini belirtmiştir.

İkinci rivâyetin ise, farklı şekilde yorumlanması mümkündür. Örneğin **Hattabî**, bu hadîsin baldan zekâtın gerekmediği hakkında

---

109 **Hilâl**: Sahabîdir, Mut'ân kabilesine mensup biridir. İsminin Hilâl b. Sa'd olduğu rivâyet edilir. Balın zekâtı hakkında bir rivâyeti bilinmektedir. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

110 **Ebû Eymen, Süfyan b. Vehb el-Havlânî**: ö. 82/701. Sahabîliği tartışmalı olmakla birlikte kaynakların ekserisi onun sahabî olduğunu kaydeder. Veda haccına katıldığı rivâyet edilir. **Mısır** fethine katıldı ve orada ikamet etti. Abdülaziz b. Mervân zamanında **İfrikıye** valiliği yaptı. Kendisinden Bekr b. Sevâde ve Yezîd b. Ebî Habîb rivâyet etti. **Mısır**'da vefat etti.

111 **Ebû Davud**, Zekât, 12/1600-602; **Nesaî**, Zekât, 29.

delil olabileceğini savunmaktadır. Çünkü ona göre **Hilâl,** balın öşrünü kendi arzusu olarak getirmiştir. Buna karşılık da arılarının yayıldığı vadi koruma altına alınmıştır. Nitekim **Hz. Ömer** döneminde de devletin vadiyi koruma karşılığında bal sahibinden öşür alınmıştır. Talimatta da, öşür verirse vadinin onun namına korunması, vermezse korunmaması istenmiştir. Şayet balın öşrü, verilmesi zorunlu bir zekât olsaydı, öşrünü vermemesi hâlinde, yalnızca arılarının yayıldığı vadinin devletin korumasının kalkması şeklinde bir müeyyide yeterli olmazdı.

Konu hakkındaki rivâyetlerin gerek sıhhat açısından sahih olmayışı, gerekse farklı yorumlamalara açık bulunuşu, fakîhlerin balın zekâtı ile ilgili çeşitli hükümler vermelerine yol açmıştır.

Hanefî ve **Hanbelî** fakîhleri, baldan % 10 nispetinde öşür alınacağı, **Şâfiî** ve **Mâlikî** fakîhleri ise, baldan öşür alınmayacağı hükmünü vermişlerdir.

Baldan öşür alınması gerektiği görüşü, konu ile ilgili mevcut nasslar yanında, balın toprak ürünü olan çiçek özlerinden elde edilmesi ve hububatta zekât farz olduğu gibi, balda da zekâtın gerekli olacağı şeklindeki kıyasa dayanmaktadır.

Baldan zekât gerekmeyeceği şeklindeki görüş ise, konu hakkındaki nassların sahih olmadığı, mevcut rivâyetlerin herbirinin değişik şekilde tenkide açık oluşu ve balın süt gibi bir hayvan ürünü oluşu, sütün zekâta tabi olmadığı gibi balın da zekâta tabi olmayacağı şeklindeki kıyas deliline dayanmaktadır.

Balın zekâta tabi olduğu görüşünü savunan **Hanefîler**'e göre, zekât için belli bir nisap gerekli değilken, **Hanbelîler**'e göre, balın zekât nisabı 160 Bağdat rıtılıdır. Bu da yaklaşık olarak 400 kg. bal demektir.

Hanefîler'den, **Ebû Yusuf** ve **Muhammed** bal nisabını beş vesak olarak belirtirler ki, buna göre yaklaşık 600 kg. balı olanın onda bir nispetinde öşür vermesi gerekecektir.[112]

---

[112] Bkz., **el-Muğnî**, II, 573; **el-Hidâye**, I, 110; **Meâlimu's-sünen**, II, 36; **Neylu'l-evtâr**, IV, 195-197.

الفصل الثامن

في زكاة مال اليتيم

VIII- YETİM MALININ ZEKÂTI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٧١٢ـ (ط ـ مالك بن أنس) بلغه: أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال : «أتجروا في أموال اليتامى ، لا تأكلها الصدقة». أخرجه الموطأ .

2,712- Mâlik b. Enes'in rivâyet ettiğine göre, Ömer b. Hattab şöyle dedi

"Yetimlerin malları ile ticaret yapın ki, zekât onları yeyip bitirmesin!"[113]

٢٧١٣ـ (ط ـ مالك بن أنس) بلغه أن عائشة رضي الله عنها : « [كانت] تُعطي أموالَ اليتامى مَن يتَّجرُ فيها». أخرجه الموطأ .

2,713- Mâlik b. Enes'e haber verildiğine göre; "Hz. Âişe, evinde baktığı yetimlerin mallarını onlar adına ticaret yaparak işleteceklere verirmiş."[114]

٢٧١٤ـ (ط ـ قاسم بن محمد رحمه الله) قال : - : « كانت عائشة تَليني أنا و أخاً لي يتيمين في حَجرِها ، فكانت تُخرِج من أموالنا الزكاة ». أخرجه الموطأ .

2,714- Kasım b. Muhammed şöyle dedi:

"Hz. Âişe ben ve kardeşimi iki yetim olarak odasında barındırıyor ve mallarımızın zekâtını da veriyordu."[115]

---

[113] **Muvatta**, Zekât, 6/12.

[114] **Muvatta**, Zekât, 6/14.

[115] **Muvatta**, Zekât, 6/13.

٢٧١٥ـ (ت ـ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جدّه : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم خطب الناس ، فقال: « ألا مَن وَلِيَ يتيما له مالٌ فَلْيَتَّجر فيه ، ولا يتركه حتى تأكله الصدقة».

وفي رواية عن عمرو بن شعيب: «أن عمر بن الخطاب... فذكر الحديث». أخرجه الترمذي.

2,715- Amr b. Şuayb, babası ve dedesi vasıtasıyla Hz. Peygamber'in hutbede şöyle dediğini rivâyet etti:

"Dikkat edin!.. Kim bir yetimi görüp gözetiyorsa, onun malım çalıştırarak artırsın, aksi halde zekât onu yer bitirir."[116]

RİVÂYETLER

Bir diğer rivâyette aynı hadîs Amr b. Şuayb yolu ile doğrudan Ömer b. Hattab'dan nakledilmiştir.

Bunları **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

Yukarıda geçen ve yetimlerin malından zekâtın gerekli olduğunu ifade eden rivâyetlerden Hz. Peygamber'e isnad edilen bu son hadîs, **Tirmizî** tarafından zayıf olarak nitelendirilmiştir. Diğer rivâyetlerde ise, **Hz. Ömer** ve **Hz. Âişe**'nin konu hakkındaki ictihatları yer almaktadır.

Her üç rivâyetin ortak noktası, yetimin malından zekâtın gerekli olduğudur, ama bu konu sahâbe döneminden beri tartışılmıştır. Konu hakkındaki tartışmalar, şu üç görüşü oluşturmuştur:

1- Zekât, zenginin malındaki fakirin hakkıdır. Dolayısıyla mal sahibinin mükellef olmasına bakılmaksızın nisap miktarına ulaştığında, o maldan zekât alınır. Bu görüşü benimsemeyenler arasında **Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Âişe, İbn Ömer, Mâlik, Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel** gibi âlimler bulunmaktadır.

---

[116] **Tirmizî**, Zekât, 15/641.

2- Zekât, tıpkı namaz, oruç gibi bir ibâdettir. Nasıl ki namaz, oruç ve hac bülûğa ermeyenlere farz değilse, zekât da rüşdüne ermemiş kimseler için farz değildir. Buna göre, rüşdüne ermemiş yetimin malından zekât gerekmeyecektir. Bu görüşü, **Süfyan es-Sevrî, Abdullah b. Mübarek, Saîd b. Cübeyr, en-Nehaî, Şa'bî, Hasan Basrî** ve **Ebû Hanîfe** gibi âlimler benimsemiştir.

3- Yetimin malından zekât hesaplanır ve çocuk bülûğa erince, o ana kadar koruması altında bulunduğu velisi ona, malından ne kadar zekât vermesi gerektiğini hatırlatır. Çocukluk döneminde yetimin malından hesap ettiği zekâtı çıkarıp veremez. Velisinin bu ikazını alan ve yeni rüştüne ermiş olan kimsenin zekâtını ödeyip ödememesi kendisine kalmıştır. Bu görüş **İbn Mes'ûd**'dan nakledilmiştir. **İbrahim en-Nehaî**'den de böyle bir görüşün nakledildiği belirtilmektedir.[117]

Muasır araştırmacılardan **Yusuf el-Kardavî** konu hakkında, bülûğa ermemiş zengin çocuğun malından zekât alınması gerektiği şeklindeki cumhurun görüşünün delillerinin daha güçlü olduğu gerekçesi ile, bu görüşü tercihe şayan bulmaktadır.[118]

الفصل التاسع

في تعجيل الزكاة

IX- ZAMANINDAN ÖNCE VERİLEN ZEKÂTIN DURUMU İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٧١٦ــ (ت د ــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) : « أن العباس سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم في تعجيل زكاته ، قبل أن يحول الحول ، مسارعة إلى الخير ، فأذن له في ذلك». أخرجه أبو داود ، والترمذي .

---

[117] **Mebsût**, II, 162; **Evcezu'l-mesâlik**, V, 285 vd.; **el-Muğnî**, II, 488; **Bidâyetu'l-müctehid**, I, 301; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 296.

[118] Bkz., **Kardavî**, *Fıkhu'z-zekât*, I, 105-118.

وفي أخرى للترمذي أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال لعمر : « إنا قد أخذنا زكاة العباس عامَ الأوَّل للعام».

2,716- Ali b. Ebî Talib'den rivâyet edilmiştir:

"Abbas, bir an önce hayra nail olmak için vakti gelmeden zekâtını ödemesi hususunda Rasûlullah'tan (as.) izin istedi, Hz. Peygamber de ona izin verdi."[119]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyete göre, Rasûlullah (as.) Hz. Ömer'e şöyle demiştir:

"Biz Abbas'ın bu yılki zekâtını bir yıl öncesinden almıştık."

٢٧١٧ــ (ط ت ــ **نافع مولى ابن عمر** رضي الله عنهما) أن ابن عمر كان يقول : «لا تجب في مال زكاة ، حتى يَحُولَ عليه الحولُ». أخرجه الموطأ .

وأخرجه الترمذي قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**من استفاد مالا فلا زكاة فيه حتى يحول عليه الحول**». زاد في رواية «**عند ربه**» قال الترمذي: وقد روي موقوفا على ابن عمر.

2,717- İbn Ömer'in âzâdlısı Nafi'den rivâyet edildiğine göre, Abdullah b. Ömer şöyle diyordu:

"Herhangi bir malın üzerinden bir yıl geçmedikçe ona zekât gerekmez."[120]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Aynı rivâyeti **Tirmizî,** Rasûlullah'ın (as.) sözü olarak şöyle tahric etmiştir:

---

[119] **Tirmizî**, Zekât, 37/678-79; **Ebû Davud**, Zekât, 21/1624.

[120] **Muvatta**, Zekât, 2/6; **Tirmizî**, Zekât, 10/631-32.

"Kişinin istifade ettiği herhangi bir malını üzerinden bir yıl geçmedikçe, onun için zekât gerekmez."

Başka bir rivâyette, **"sahibinin yanında iken bir yıl geçmedikçe"** ilavesi vardır.

Tirmizî, bu rivâyetin İbn Ömer'in sözü olarak nakledildiğini de söylemektedir.

٢٧١٨ـ (ط ـ محمد بن عقبة مولى الزبير بن العوام) : « سأل : القاسمَ بن محمد عن مكاتب قاطعه بمال عظيم، هل عليه فيه زكاة ؟ فقال القاسم : إن أبا بكر الصديق لم يكن يأخذ من مال زكاة حتى يحول عليه الحول. قال القاسم [بن محمد] : وكان أبو بكر إذا أعطى الناس أعطياتهم ، سأل الرجل: هل عندك من مال وَجبتْ عليك فيه الزكاة؟ فإن قال: نعم، أخذ من عطائه زكاة ذلك المال، وإن قال : لا ، سَلَّمَ إليه عطاءه و لم يأخذ منه شيئا». أخرجه الموطأ.

2,718- Zübeyr b. el-Avvâm'ın âzâdlısı Muhammed b. Ukbe[121] anlatıyor:

"Kasım b. Muhammed'e büyük bir mal karşılığında âzâd sözleşmesi yaptığım kölemden aldığım maldan zekât gerekip gerekmeyeceğini sordum. Kasım şu cevabı verdi:

"- Hz. Ebû Bekir, üzerinden bir sene geçmeden bir maldan zekât almazdı."

Kasım b. Muhammed şöyle devam etti:

"Hz. Ebû Bekir vatandaşlara maaşlarını dağıtırken, maaşını alan herkese;

"- Zekât düşen malın var mı?" diye sorardı. Adam;

"- Evet var" derse, maaşından zekâtı keserdi.

---

[121] **Muhammed b. Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Kuraşî el-Esedî el-Medenî**: Zübeyr b. Avâm âilesinin âzâdlısıdır, Musa b. Ukbe'nin kardeşidir. Medîneli sika râvîlerdendir. Yahya b. Urve b. zübeyr ve Küreyb'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbn Ebî'z-Zinâd ve İbn Uyeyne rivâyet etti. Rivâyetleri **Müslim, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

"- Hayır yok!" cevabını alırsa, maaşından hiç kesinti yapmadan tamanını kendisine öderdi."[122]

٢٧١٩ـ (ط ـ قدامة [بن مظعون الجمحي] رحمه الله) قال : « كنت إذا جئت عثمان بنَ عفان أَقبضُ عطائي، سألني : هل عندك من مال وجبت عليك فيه الزكاة؟ ... وذكر مثل الحديث الأول». أخرجه الموطأ .

2,719- Kudâme b. Maz'ûn el Cumehî anlatıyor:
"Hz. Osman'a maaşını almak için gittiğimde bana;
"- Zekât farz olmuş malın var mı?" diye sorardı. Eğer;
"- Var" dersem, zekâtın tutarını maaşımdan keser;
"- Yok" dersem, maaşımı kesintisiz bir şekilde verirdi."[123]

İZAH

Bu bölümde zikredilen dört rivâyet birbirini tamamlar mahiyette olduğundan, bilgi tekrarından kaçınmak amacıyla açıklamalarını bir arada yapmayı uygun bulduk.

İslâm uleması "**bir malın üzerinden bir yıl geçmedikçe zekât gerekmez**" anlamında merfû ve mevkûf olarak nakledilen rivâyetleri delil kabul ederek, malın üzerinden bir yıl geçmesini, zekâtın farziyetinin şartlarından birisi olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte haklarında farklı nasslar bulunması nedeniyle, bir kısım malların elde edildiği anda zekâtının verilmesinin gerektiği benimsenmiştir.

Yukarıda zekâta tabi mallar ile ilgili bilgi verilirken, herbiri için üzerinden bir yıl geçme şartının olup olmadığı belirtildiğinden, burada tekrar edilmeyecektir.

İslâm hukukçularının çoğunluğu, zekâtının verilmesi için bir yıl geçme şartı bulunan mallar üzerinden henüz bir yıl geçmeden de, zekâtın verilebileceğini kabul etmişlerdir. Bu görüşün delili ise, bu bölümde zikredilen ve **Abbas**'ın Rasûlullah'tan (as.) zekâtını vakti gelmeden ödemesi için kendisine müsaade etmesini talep etmesi

---

[122] **Muvatta**, Zekât, 2/4.

[123] **Muvatta**, Zekât, 2/5.

üzerine Hz. Peygamber'in ona izin vermiş olmasıdır. Bu durumda zekâtın önceden verilebilmesi için, zekâtı ödeyen müslümanın, o esnada nisap miktarı mala sahip bulunmalıdır. Yani nisap miktarı mala sahip olmadan ödenen şey, zekâta mahsup edilemeyecektir. Bu ödenen şey, nafile sadaka hükmündedir, dolayısıyla mal nisap miktarına ulaştığında, zekâtı yeniden ödemelidir.

İmam Mâlik ve **Hasan el-Basrî** gibi bazı âlimler ise, vaktinden önce ödenen zekâtın, zekât sayılmayacağını benimsemişlerdir.

Konu ile ilgili ileri sürülen farklı deliller ve tartışmalar için 2663 nolu hadîsin şerhine bakılmasını önermekle yetiniyoruz.

Bu bölümde zikredilen **"bir malın üzerinden bir yıl geçmedikçe onun için zekât yoktur"** ifadesi ile Hz. Peygamber'in Abbas'a vaktinden önce zekâtını ödeyebilmesi için izin vermesi arasında herhangi bir çelişkinin mevcut olmadığını da hatırlatmak gerekir. **"Bir malın üzerinden bir yıl geçmedikçe onun için zekât yoktur"** ifadesi, zekâtın vaktinden önce ödenemeyeceğine delil teşkil etmemelidir. Çünkü yukarıdaki ifade, belirli mallarda zekâtın vücûbiyeti için gerekli görülen bir şarttır. Belki bu ifadeden, bu zamandan önce zekât mükellefinden zekâtı zorla alınamaz şeklinde bir hüküm çıkarılabilir.

Ödemesi için zorunlu olan zaman henüz gelmeden kendi isteğiyle zekâtını ödeyecek olan şahsın bu ödemesinin zekâtına mahsup edilmesi, gerçeğe uygun olsa gerektir. Nitekim yukarıdaki 2716 nolu rivâyet de bunu teyîd etmektedir.

Bölümde zikredilen 2718 ve 2719 nolu rivâyetlerden anlaşıldığına göre, râşid halifeler döneminde sosyal güvenlik şemsiyesi hayli geniş tutulmuş ve vatandaşlar maaşa bağlanmıştır. Bu maaşın yoksulluk maaşı şeklinde olmadığı görülmektedir. Çünkü gerek **Hz. Ebû Bekir** ve gerekse **Hz. Osman**, maaşını almaya gelenlere, zekâtını ödemesi gereken malı olup olmadığını sormaktadırlar. Buna göre, devletin maaş bağladığı insanların en azından bir kısmının zekât ödeyebilecek zenginlik seviyesinde olmaları gerekir.

Bu rivâyetlerden anlaşılan başka bir husus da, zekâta tabi olan malların zekâtının kendi cinsinden verilmesinin şart olmadığıdır.

Ayrıca bu rivâyetler, zekâtın, ait olduğu yerlere dağıtılmak üzere bir şahsa vekâleten verilebileceğini de göstermektedir. Yani zekâtı gerekli yerlere dağıtmak üzere, zenginlerden devlet eliyle toplanması uygun görülmektedir. Nitekim ilk dönemlerde uygulama bu yönde olmuştur.[124]

٢٧٢٠ـ (ط ـ محمد بن شهاب الزهري رحمه الله) قال : « أَوَّلُ من أَخذ من الأَعْطِيَةِ الزكاةَ: معاويةُ بن أبي سفيان». أخرجه الموطأ .

2,720- Muhammed b. Şihab ez-Zührî şöyle dedi:
"Maaşlardan zekât alan ilk kimse Muâviye b. Ebî Süfyan'dır."[125]

İZAH

Yukarıda geçtiği üzere, râşid halifeler döneminde İslâm devletinin ekonomik durumu çok iyi olduğundan, işçi ve memurların dışındaki vatandaşlara da maaş veriliyordu.

Bu rivâyet, bizzat maaşın kendisinden zekât alan ilk devlet başkanının **Muâviye** olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Bu durum, **Hz. Muâviye** ile ilk üç halife **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer** ve **Hz. Osman**'ın konu hakkındaki farklı ictihadlarından kaynaklanmaktadır.

İlk halifeler, kendilerine maaş verilen insanların ellerine henüz maaşları geçmeden, o para kendilerinin mülkünde olmadığı ve ancak ellerine maaş geçince kendilerine ait olacağı için, maaşları dağıtırken, verilen maaş nisap miktarı olsa da zekât alınmamıştır.

Muâviye ise, maaş alacak insanların tespiti baştan yapıldığı ve yıl sonunda kendilerinin aldıkları maaşların üzerinden bir yıl geçtiği için bu maaşlara zekât gerekeceğini düşünmüş ve bu yönde uygulama başlatmıştır. Ancak bu görüşün, ulema tarafından çok fazla kabul görmediği de bilinmektedir.[126]

---

[124] Geniş bilgi için bkz., **el-Mebsût**, II, 176 vd.; **el-Muğnî**, II, 491; **el-İhtiyar**, I, 104; **Muğnî'l-muhtac**, I, 415; **Neylu'l-evtâr**, IV, 200-202. Ayrıca 2663 nolu rivâyet ve şerhi için verilen kaynaklara da bakılabilir.

[125] **Muvatta**, Zekât, 2/7.

[126] **Evcezu'l-mesalik**, V, 251.

الفصل العاشر

في أحكام متفرقة للزكاة

X- FARKLI KONULARDAKİ ZEKÂT İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٢٧٢١ـــ (د ـــ معاذ بن جبل رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال له - حين بعثه إلى اليمن - : « خُذ الحَبَّ من الحبِّ ، والشاة من الغنم، والبعير من الإبل ، والبقر من البقر». أخرجه أبو داود .

2,721- Muâz b. Cebel anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) beni Yemen'e gönderirken şöyle buyurdu:

"Hububattan zekât olarak yine hububat, koyunlardan koyun, develerden deve, sığırlardan da sığır alacaksın."[127]

İZAH

Bu hadîs, zekâta tabi olan malların zekâtının kendi cinslerinden verilmesi gerektiğine delâlet etmektedir. Ancak zaruretler dahilinde bir malın zekâtı olarak bir başka malın verilebileceği bilinmektedir. Örneğin beş devesi olanın, bir deve değil de, iki yaşını bitirmiş bir sığır verecek olması burada hatırlatılabilir. Böyle bir ödemede bulunulmasında zaruret vardır. Çünkü beş devesi olanın ödeyeceği zekât iki yaşında bir sığır olarak belirtilmiştir. Bir deve verilecek olsa, mal sahibi için ciddi bir yük teşkil edecektir. Deveyi bölerek bir miktarını zekât olarak vermesi de imkânsız olduğuna göre, adalete uygun olanı bir başka hayvandan zekât borcunu eda etmesidir.

Zekât ödemelerinde böyle bir kolaylık yanında, farklı cins malı bulunmayanın elindeki malını vermeyi istemesi halinde, zekât memurunun onu takdir ederek ya sahibine bir miktar geri para ödemesi, ya da mal sahibinden bir miktar daha para alarak durumu dengelemesi de tavsiye edilmiştir.

---

[127] **Ebû Davud**, Zekât, 11/1599.

Bunlarla birlikte İslâm bilginleri, zekâta tabi olan malların zekâtı ile ilgili olarak sünnet verilerinde yerini alan ödeme dışında, yani zekâtları malın cinsinden bir şeyle değil de, kıymet olarak ödenmesinin câiz olup olmadığı hususunu tartışmışlardır.

Âlimlerin çoğunluğu nassların belirlemesi dışındaki ödeme şekli ile zekâtın geçerli olmadığı görüşünü savunmuşlardır. Yani zaruretler dışında zekât, zekâta tabi malın kendinden ödenmelidir. Normal şartlarda zekâta tabi malın zekâtı, onun kıymeti verilerek ödenemez.

Şâfiîler ancak şu beş durumda zekâtta kıymeti ödemeyi câiz görürler:

1- Ticarî malların zekâtında,

2- Eksikleri tamamlamakta (örneğin, devede farz olan vasıfta hayvan bulunmadığı zaman, iki koyun ve yirmi dirhem ödemesinde olduğu gibi),

3- Devenin zekâtı için yirmi beşten aşağı sayılarda zekât olarak koyun vermek durumunda,

4- En iyisi ile başka biri arasındaki farkı nakit olarak vermek yahut en iyisinin bir cüz'ü ile ödeme durumunda,

5- Peşin olarak aldığı zekâta ihtiyacı kalmayan imamın aldığı nakit parayı muhtaçlara vermesi durumunda.

Hanefîler ise, zekâtta kıymetin ödenmesini câiz görmektedirler. Kıymetin tespitinde muteber olan vakit, **Ebû Hanîfe**'ye göre zekâtın farz olduğu gün, **Ebû Yusuf** ve **Muhammed**'e göre ise, ödeme günüdür.

Hanefîler'in görüşünü tercihe şayan bulan **Zuhaylî**, şunları söyler:

"Zekâtta gaye fakirin ihtiyacını gidermektir. Bu da, zekât verilen malın bir cüz'ünü ödemekle olduğu gibi, kıymetini ödemekle de sağlanır. Zamanımızda fakirler daha çok kıymetin verilmesini

isterler. Zekâtın kıymetini vermekte kolaylık ve hesapları kolayca tutma yönleri daha çoktur."[128]

٢٧٢٢ــ (د ــ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : « أما بعد ، فإن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يأمرنا : أن نخرج الصدقة من الذي نعدُّ للبيع». أخرجه أبو داود.

2,722- Semüre b. Cündüb şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bize, alış-veriş için edindiğimiz şeylerden zekât vermemizi emrediyordu."[129]

İZAH

Bu hadîs, ticaret mallarının da zekâta tabi olduğuna delildir. Ticaret için edinilen, ismi ve cinsi ne olursa olsun bütün malların zekâtı yıl sonunda ödenmelidir. İslâm bilginleri bu ve benzeri delilleri dikkate alarak ticaret mallarının zekâta tabi mallar arasında olduğunu kabul etmişlerdir. Hatta bu konuda icmâ bulunduğu da nakledilmektedir. Ticareti yapılacak olan malların zekâta tabi olduğu hususu bu hadîsin dışındaki sünnet verileri yanında, âyet, kıyas ve icmâ delilleri ile de desteklenmektedir.

İslâm âlimlerinin bu konuya delil gösterdikleri âyet şudur:

"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın *(zekâtını verin)!.."*[130]

Âyetteki "**kazandıklarınızın iyilerinden**" (***min tayyibâti mâ kesebtum***) şeklindeki ifadenin, ticareti yapılan malları da kapsadığına hükmedilmiştir.[131]

---

[128] Bkz., **el-Mebsût**, II, 156; **Muvatta**, Zekât, 12; **Evcezu'l-mesalik**, I, 340; **Meâlimu's-sünen**, II, 36; **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 487; **el-İhtiyar**, I, 110; **Zuhaylî**, ***İslâm Fıkhı Ansiklopedisi***, III, 346.

[129] **Ebû Davud**, Zekât, 2/1562.

[130] Bakara, 267.

[131] **Cessâs**, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 174; **Kurtubî**, **el-Câmi**, III, 322 vd.

İbn Münzir ve **Ebû Ubeyd**, kendileri ile ticaret yapılması düşünülen malların üzerinden bir yıl geçtiğinde, onlardan zekât gerektiği hususunda icmâ bulunduğunu nakletmişlerdir.

Kıyas gereği de, ticaret mallarının zekâta tabi olma zorunluluğu vardır. **İbn Rüşd** der ki: "Ticaret için edinilen mallarda bir artış (*nema*) kastedilmektedir. Bu takdirde bu mallar, artışı mümkün dolan hayvanlara, altına ve gümüşe benzemiş olurlar. Hakikaten veya hükmen kendisinde artış gerçekleşen mallar zekâta tabi olduğuna göre, ticaret malları da zekâta tabi olmalıdır."

Bir başka açıdan bakıldığında şunlar söylenebilir: Ticaret malları insanlar arasında nakit gibi el değiştirmektedir. Yani bir anlamda bunlar, hükmen altın, gümüş ve diğer banknotlar mesabesindedir. Diğer nakitler zekâta tabi olduğuna göre, ticaret malları da aynı hükme tabi olmalıdır. Aksi takdirde insanlar nakitlerini, altın ve gümüşlerini ticaret malına dönüştürerek zekâttan kaçmak isterler.

Burada şunların tekrar vurgulanması gerekir: Pazarda ticareti yapılan bir mal evde kullanılmak için alındığında, kıymeti ne olursa olsun, ondan zekât gerekmez. Kezâ işçi işinde kullanmak için aldığı aletlerden, sanatkâr kullanmak için aldığı makine ve teçhizattan, bilgisayar, laboratuar malzemeleri vb. araç ve gereçlerden zekât vermesi gerekmez. Ancak bunların ticaretini yapan tüccar, mağazasında bulunan ticaret mallarından A'dan Z'ye hepsinden zekât vermesi gerekir.

Bunların zekâtı, bu malların aynından verilmeyip, onların kıymetinden verilir. Şüphesiz ticarethanedeki malların kıymeti hesaplanıp kırkta bir şeklinde ne kadar zekât verileceği tespit edildiğinde, o meblağ kadar fakirin işine yarayacak bir veya birkaç kalem araç gerecin de zekât olarak verilmesi mümkündür.

Ticaret mallarından zekât verilmesi için, üzerlerinden bir yıl geçmesi de şarttır. Tüccarın kendisinin arzu etmesi dışında, bir yıl dolmadıkça mağazasındaki mallarına zekât gerekmez.[132]

---

[132] Bkz., **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 424; **Sübülü's-selam**, II, 614; **Neylu'l-evtâr**, IV, 185. Konu hakkında delil olarak gösterilen hadîslerin tahlili hakkında Abdülkadir Arnavut'un verdiği bilgi için bkz., **İbnu'l-Esîr**, ***Câmiu'l-usûl***, IV, 631-663; Ayrıca bkz., **Kardavî**, ***Fıkhu'z-Zekât***, I, 315 vd.

٢٧٢٣ــ (د ــ سعيد بن أبيض رحمه الله) عن أبيه أبيض بن حمَّال: «أَنَّهُ كلَّمَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في الصدقة – حين وَفَد عليه – أَن لا يأْخذها من أهل سَبَأ ؟ فقال: **يا أخا سبأ، لابُدَّ من صدقة**، فقال: يا رسول الله، إنما زرعُنا القُطنُ، وقد تبدَّدت سبأُ، ولم يبق منهم إلا قليلٌ بِمأْرِبَ، فصالح رسولَ الله صلى الله عليه وسلم على سبعين حُلَّة من قيمة وفاء بَزِّ المَعَافِر كلَّ سنة، عمَّن بقي من سبأ بمأرب، فلم [يزالوا] يُؤدُّونها حتى قُبض رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم إن العُمَّالَ انْتقَضوا عليهم بعد ما قُبض رسول الله صلى الله عليه وسلم فيما صالح أَبيضُ بن حَمَّال رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في الحُلَلِ السبعين فردَّ ذلك أبو بكر على ما وضعهُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حتى مات أبو بكر ، فلما مات أبو بكر رضي الله عنه انتقض ذلك ، وصار[ت] على الصدقة». أخرجه أبو داود.

2,723- Saîd b. Ebyad[133] anlatıyor:

"Babam Ebyad b. Hammâl[134], Rasûlullah'a (as.) geldiğinde, Sebe halkından zekât alınmamasını istedi. Hz. Peygamber ise bu talebe karşı;

"- Ey Sebe'nin kardeşi; zekât mutlaka gerekir!" diye cevap verdi.

Ebyad b. Hammâl dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biz pamukları ektik, Sebe halkı da dağıldı. Me'rib'de Sebe halkından çok az kimse kaldı."

Rasûlullah (as.) burada kalan halk ile her sene Meâfir köyü bezi kıymetinde yetmiş takım bez elbise vermeleri şartıyla anlaşma yaptı. Hz. Peygamber vefat edene kadar, mutabık kalınan bu miktarı kendisine ödediler.

---

[133] **Ebû Hânî, Saîd b. Ebyad b. Hammâl el-Murâdî el-Me'ribî el-Yemânî**: Yemenli tâbiîlerdendir, babası sahabîdir. Babasından ve Ferve b. Müseyk'den rivâyet eder. Kendisinden oğlu Sâbit rivâyette bulunur. İbn Hibbân onu ***Sikat***'ında zikreder. Hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[134] **Ebyad b. Hammâl el-Me'ribî es-Sebeî**: Sahabîdir, aslen Yemenlidir; bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelip müslüman olmuştu. Kendisinden oğlu Saîd rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

Rasûlullah'ın (as.) vefatından sonra, Ebyad b. Hammal'ın Hz. Peygamber'le yaptıkları anlaşmayı zekât memurları bozdular. Hz. Ebû Bekir (olayı öğrenince) Rasûlullah'la (as.) yapılan anlaşmanın devam etmesini sağladı. Ebû Bekir vefat edene kadar da bu anlaşma gerekleri devam etti. O ölünce, bu anlaşma tekrar bozularak, halkın normal şekilde zekât vermeleri istendi."[135]

İZAH

Ebyad, Rasûlullah'tan (as.) gerek arazi mahsulünden alınan, gerekse diğer malvarlığından alınan zekâtın kendilerinden alınmamasını istemiştir. Hz. Peygamber ise, zekâtın bir Allah hakkı olduğu ve bütün müslümanlara zekât ödemenin farz olduğu cevabını vermiştir.

Bu rivâyet, devlet başkanının bir kabile ile sulh anlaşması yaptığında, onların içinde bulunduğu şartları göz önüne alarak verecekleri vergi ve sadakalarda indirime gidebileceğine delil teşkil etmektedir. Hz. Peygamber'in bu kabile ile zikredildiği şekildeki yaptığı anlaşma, devlet başkanı vasfı ile aktedilmiştir. Buna göre, bir sonraki devlet başkanı uygun görürse, aynı anlaşmayı kabul eder, aksi takdirde bozabilir.

Nitekim birinci Halife **Hz. Ebû Bekir**, bu kabile ile önceden yapılan anlaşmanın devamına hükmetmişken, **Hz. Ömer** bu anlaşmanın devamını gerekli bulmadığı için bozmuş ve onların da diğer halk gibi vergi ve zekât vermede aynı ilkelere tabi olmalarını istemiştir.

Buradan, normal durumlarda alınacak olan zekât ve öşürün nisabı Hz. Peygamber tarafından belirtilmiş ve sonraki zamanlarda da ona uyulması gerekli iken, fevkalâde durumlarda değişik bölge halklarından alınacak zekât miktarında devlet başkanının insiyatifinin olabileceği ortaya çıkmaktadır. Hükümlerin konması ve uygulanmasında sosyal şartların etkisi her zaman etkili olmuştur.[136]

---

[135] **Ebû Davud**, İmâret, 27/3028.

[136] Bkz., **Bezlu'l-mechûd**, XIII, 364-367; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 273-275.

٢٧٢٤ــ (خ ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) يُذكر عنه أنه قال : «يُعتق من زكاة ماله، ويُعطي في الحج». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

2,724- Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Zekât mükellefi malının zekâtı olarak köle âzâd edebilir ve hac için harcayabilir."[137]

İZAH

Bu rivâyet, zekâtın harcanabileceği iki yere dikkat çekmektedir. Kur'ân'da zekâtın harcanabileceği yerler şöyle belirtilmiştir:

"Sadakalar Allah'tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, zekât toplayan memurlara, gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara, *(esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyen esir ve)* ***kölelere, borçlulara, Allah yolunda*** *(çalışıp cihad edenlere)* ***ve*** *(harçlıksız kalmış)* ***yolcuya mahsustur. Allah alîm ve hakîmdir."***[138]

Açıklamaya çalıştığımız hadîs, konu ile ilgili âyetin içerdiği hükmü açıklamakta ve te'yîd etmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi İslâm, kölelikle mücadele etmiş ve onun kaldırılması için gerekli önlemleri almıştır. Burada da görüldüğü gibi, zekâtın harcanacağı yerlerden biri olarak köle edilmiş insanların hürriyete kavuşturulmasını tespit etmiştir. Böylece zekât sayesinde birçok insan hürriyetin tadını tadacak, süreç uzun olsa da, sonunda kölelik tarihe mal olacaktır. Nitekim durum böyle olmuştur.

Köleliğin henüz kaldırılmamış olduğu dönemlerde, âyet ve hadîste zikri geçen ifadeden; zekât parası ile bir köle alınıp onun âzâd edilmesi şeklinde bir vurgulamanın mı kastedildiği, yoksa hürriyetine kavuşabilmek için belirli bir meblağ ödeme hususunda efendisi ile anlaşmış bulunan kölelerin bu ödemelerini yapabilmeleri için mi harcanabileceği şeklinde farklı algılamalar tartışılmış ise de, bugün bu tartışmanın bir anlamı kalmamıştır. Ancak bu hüküm tarihî

---

[137] **Buharî**, Zekât, 49.

[138] Tevbe, 60.

misyonunu yerine getirmiş ve köleliğin kaldırılmasında etkili olmuştur. Burada bunu hatırlatmak yeterli olacaktır.

İzahına çalıştığımız rivâyette işaret edilen ikinci husus, zekâtın hac ibâdeti için yol ve yiyecek–giyecek masrafı olarak harcanabileceğidir. Esasen bu, zekâta sarf yerlerinden ayrı bir yer değildir. Çünkü "**Allah yolunda**" (*fî sebîlillâh*) ifadesinin kapsamına girmektedir. Konu hakkında âyet ve sünnette açık hüküm bulunmayışı nedeniyle, hac ibâdetini icra için gerekli harcamaların zekâttan ödenip ödenmeyeceği tartışılan bir konudur.

Buradaki tartışmanın odak noktası, âyette zekâtın sarf edileceği yerlerden biri olarak zikredilen "**Allah yolunda**" (*fî sebîlillâh*) ifadesinin, neleri içine alıp neleri almadığıdır. Klâsik dönem âlimlerinin birçoğu, **"Allah yolunda"** ifadesinin başına "kişi/şahıs" anlamına gelen "*men*" edatını koyarak, **"Allah yolunda olan şahıslara"** şeklinde anlamışlardır. Bunun da ilk dönemlerde, daha ziyade fiilî harp durumunda cephelerde çarpışan mücahitler olduğu kabul edilmiştir.

Bunun yanında, **İbn Ömer** gibi bazı âlimler ise, **"Allah yolunda"** ifadesini daha kapsamlı düşünerek, hacceden kimseyi de buna dahil etmişler ve ona da zekât verilebileceğini belirtmişlerdir. Nitekim **İbn Abbas**'ın görüşünün de bu şekilde olduğu görülmektedir.

Özellikle günümüzde, insanlığa hizmeti esas alan kurum ve kuruluşlara zekât verilip verilemeyeceği tartışmasının temelinde de aynı durum söz konusudur.[139]

٢٧٢٥ـ (خ ـ طاوس) قال : قال معاذ لأهل اليمن: «ائتُوني بعَرْضٍ : ثيابٍ خَميصٍ ، أو لَبيسٍ في الصدقة، مكان الشعير والذُّرة، أهوَنُ عليكم، وَخَيْرٌ لأصحاب رسولِ الله صلى الله عليه وسلم بالمدينة». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

2,725- Tavus'tan rivâyet edilmiştir:

"Muâz, Yemen halkına şöyle dedi:

---

[139] Bkz., **Kurtubî, el-Câmi**, VIII, 172; **İbn Hacer**, III, 262; **Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, V, 333-34; **Kardavî**, *Fıkhu'z-zekât*, II, 635-669.

"Arpa ve Mısır mahsulünün zekâtı yerine *hamîs* veya *lebîs* denilen elbise çeşitlerinden getiriniz! Bu çeşit ödeme hem sizin için daha kolay olur, hem de Rasûlullah'ın (as.) Medîne'deki ashâbı için daha faydalıdır."[140]

İZAH

Bu rivâyet zekâtın, zekâta tabi olan malın kendisinden verilebileceği gibi, bir başka şeyden de verilebileceğine delildir. Tabiidir ki, bu takdirde zekât malından verilecek olan zekât miktarı, malın kıymetinin takdir edilmesi ve o kıymette bir başka şeyin verilmesi şeklinde olur. Burada hem zekât mükellefinin kolayca ödemede bulunması, hem de zekât verilecek tarafın buna daha çok ihtiyaç duyması gibi olumlu kriterler mevcuttur. Hiçbir zaman böyle bir hareket, zekât mükellefinin de zekât alacaklısının da aleyhine olacak şekilde icra edilemez.

Hanefîler bu ve benzeri rivâyetleri delil göstererek, zekâtta kıymet olarak mal verilmesini câiz görmüşlerdir. **Hz. Ömer, İbn Ömer, İbn Mesud** gibi ilk dönem müctehidlerinden birçoğu da aynı görüştedir.

İmam Şâfiî ve **Mâlik**'in de içinde bulunduğu diğer grup ise, kıymet olarak zekât verilmesini câiz görmemişlerdir.[141]

Hanefîler'in benimsediği görüş tercihe şayan olsa gerektir.[142]

٢٧٢٦ــ (ط ــ السائب بن يزيد رحمه الله) أن عثمان بن عفان كان يقول : « هذا شهر زكاتكم، فمن كان عليه دَيْنٌ فَلْيُؤَدِّ دَيْنَه، حتى تَحْصُلَ أموالُكم ، فَتُؤَدُّونَ منها الزكاة».
أخرجه الموطأ.

2,726- Sâib b. Yezîd'den rivâyet edildiğine göre Hz. Osman şöyle diyordu:

---

140 **Buharî**, Zekât, 33.

141 **İbn Hacer**, III, 346; **Meâlimu's-sünen**, II, 36; **el-İhtiyar**, I, 110; **Muğnî'l-muhtac**, I, 372. Ayrıca bkz., **Tecrid-i Sarîh**, V, 203 vd.

142 Bilgi için ayrıca 2721 nolu rivâyete bakılabilir.

"İşte bu ay, zekât verme zamanıdır. Kimin borcu varsa, alacaklısına ödesin! Böylece, tahsil etmiş olduğunuz alacaklarınızın zekâtını ödeyebilirsiniz."[143]

İZAH

Namaz, oruc ve hac ibâdeti için belli zamanlar belirtilmiştir. Bu ibâdetler vakti içinde yapıldığında geçerli olur, aksi takdirde yeniden yerine getirilmesi gerekir. Zekât ibâdeti için ise, belirli bir zaman dilimi yoktur. Ödenmesi için üzerinden bir yıl geçmesi şart olan malların zekâtı, yıl dolunca ödenir. Pratik olması açısından müslümanlar genelde, Ramazan ayını aynı zamanda zekâtlarının ödeme ayı olarak benimsemişlerdir. Nitekim bu rivâyetten anlaşıldığına göre, ilk dönemlerde bile böyle bir adet vardı. Şârihler rivâyette zikredilen ayın Receb, Ramazan veya Muharrem ayı olabileceğini söylemektedirler.

Zekâtın ödenmesi için zekâta tabi malın, kişinin mülkiyetinde olması ve eli altında bulunması gerekmektedir. Yukarıdaki rivâyette buna dikkat çekilmiş ve zenginlerin mallarını ödeyebilmesi için, onlara borcu olanların borçlarını zekât ayında ödemeleri önerilmiştir. Bu noktada, İslâm bilginleri alacakların zekâtının nasıl ödeneceğini de tartışmışlardır. Âlimlerin çoğunluğuna göre, alacaklar iki ana guruba ayrılır:

1- Tahsil edileceği umulan alacaklar: Ödeme imkânına sahip ve borcunu da kabul eden kimsedeki alacaklar böyledir ve bunlar zekâta tabidir. Alacaklı her sene, diğer malları ile birlikte bu alacağının zekâtını da öder.

2- Tahsil edileceği umulmayan alacaklar ise, ancak elde edilince zekâtı verilir. Bu tür alacaklar ele geçince, geçmiş bütün yılların zekâtı ödenir diyen âlimler bulunduğu gibi, sadece son bir yılın zekâtı ödenir diyenler de mevcuttur. **Hanefî** müctehidlerine göre, bu

---

143 **Muvatta,** Zekât, 8/17.

alacağın elde edilmesinin üzerinden bir yıl geçmedikçe bu malın zekâtı ödenmez.[144]

Bu konuda teknik teferruata girmeden şöyle bir sonuç verilebilir:

"Borçlu, borcunu kabul ettiği ve ödeme gücüne sahip olduğu için ödenme ihtimali yüksek olan alacağın her yıl zekâtının verilmesi; borçlunun ödeme güçlüğü içinde bulunması veya ödemeyi kabul etmemesi gibi durumlarda ise, elde edildikten sonra alacağın zekâtının verilmesi uygun olur."[145]

---

[144] Geniş bilgi için bkz., **Bidâyetu'l-müctehid**, I, 304; **Evcezu'l-mesalik**, V, 291 vd.; **Bilmen**, *Kamus*, IV, 113-14. Komisyon, **İlmihal**, I, 430.

[145] Bkz. Komisyon, **İlmihal**, I, 431.

الباب الثالث

من كتاب الزكاة

في زكاة الفطر

C- FITIR SADAKASI

٢٧٢٧ــ (خ م ط ت د س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: «فرض رسولُ الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر صاعا من تمر أَو صاعا من شعير على كلِّ عبدٍ أو حُرٍّ صغير أو كبير». وفي رواية : « على كلِّ حُر أو عبدٍ ، ذكر أَو أُنثى من المسلمين».

زاد في رواية : « فعَدَلَ الناسُ به نصفَ صاعٍ [من] بُرٍّ».

وفي رواية: «فكان ابنُ عمر يعطي التمرَ، فأعوزَ أهل المدينة التمر، فأعطى شعيرا، وكان ابن عمر يعطي على الصغير والكبير، حتى إنْ كان لَيعطي عن بَنِيَّ، وكان ابن عمر يُعطيها الذين يقبلونها، وكانوا يُعطون قبل الفطر بيوم أو يومين». قال البخاري: « عن بَنِيَّ» يعني : بني نافع ، ومعنى : «**يعطون**» ليجمعوا لهم، فإذا كان يوم الفطر أخرجوه حينئذ.

وفي رواية قال : « أمر النبيُّ صلى الله عليه وسلم بزكاة الفطر : صاعا من تمر ، أو صاعا من شعير، قال عبد الله: فجعل الناسُ عَدْلَهُ مُدَّين من حنطة». هذه روايات البخاري، ومسلم.

وللبخاري قال : فرضَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر : « صاعا من تمر ، أو صاعا من شعير، على الحر والعبد والذكر والأُنثى والصغير والكبير من المسلمين، وأن تُؤدَّى قبل خروج الناس إلى الصلاة».

ولمسلم « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : فرض زكاة الفطر من رمضان على كل نفس من المسلمين» ... وذكر نحوه إلى آخره .

ولهما في رواية مختصرة: «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أمر بزكاة الفطر: **أن تُؤدَّى قبل خروج الناس إلى الصلاة**».

وفي حديث الموطأ مثل الرواية الثانية ، وله في أخرى : « أن ابن عمر كان يُخرِج زكاة الفطر عن غِلْمَانه الذين بوادي القُرى وبخَيْبَرَ».

وله في أخرى: «أنه كان لا يُخرجُ في زكاة الفطر إلا التمر إلا مرة واحدة فإنَّهُ أخرج شعيرا».

وله في أخرى: « أن ابن عمر كان يبعث بزكاة الفطر إلى الذي تُجمع عنده ، قبل الفطر بيومين أو ثلاثة».

وأخرج الترمذي ، وأبو داود ، والنسائي الرواية الثانية ، وقال الترمذي : وقد رواه غير واحد عن نافع ، ولم يذكر فيه « من المسلمين» ، وللترمذي أيضا الرواية الثالثة ، وله أيضا « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يأمر بإخراج الزكاة قبل الغُدوِّ للصلاة يوم الفطر».

ولأبي داود ، والنسائي أيضا : الرواية التي انفرد بإخراجها البخاري. ولأبي داود وحده ، قال : « أمرَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بزكاة الفطر : **أن تؤدَّى قبل خروج الناس إلى الصلاة ، قال** : **وكان ابن عمر يؤدِّيها قبل ذلك باليوم واليومين**». قال أبو داود – في بعض طرقه عن نافع – : « **على كل مسلم**» ، وفي بعضها: « **من المسلمين**».قال : والمشهور ليس فيه « **من المسلمين**».

وله في أخرى وللنسائي قال: « كان الناس يُخرجون صدقة الفطر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم صاعا من شعير ، أو صاعا من تمر، أو سُلْت ، أو زبيب . فلما كان عمر، وكثرت الحنطة ، جعل عمرُ نصفَ صاعٍ حنطة مكانَ صاعٍ من تلك الأشياء».قال نافع : قال عبد الله: « فَعدَلَ الناسُ بعدُ نصفَ صاعٍ من بُرٍّ».قال : « وكان عبد الله يُعطي التمر ، فأعوزَ أهل المدينة التمر عاما ، فأعطى الشعير». انتهت رواية النسائي من هذه الرواية عند قوله : « أو زبيب». وأخرج النسائي أيضا الرواية الأولى، والثالثة، والروايةَ الأخيرة من روايات البخاري، ومسلم.

2,727- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), fıtır sadakasını hurma ve arpadan bir sa' verilmek üzere her hür ve köleye, küçük ve büyük bütün insanlara farz kıldı."[1]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir: "...müslüman olan her hür, köle, erkek ve kadına fıtır sadakasını farz kıldı."

Bir başka rivâyette, şu şekilde bir ziyade mevcuttur: "İnsanlar (hurma ve arpadan) bir sa' olan fıtır sadakasını, yarım sa' buğday ile denk buldular."

Diğer bir rivâyet ise şöyledir:

"İbn Ömer fıtresini hurmadan veriyordu. Bir yıl Medîne halkı hurma sıkıntısı çekti, o sene arpadan verdi. O, evinde bulunan küçük büyük her şahıs adına fitre veriyordu, hatta âzâdlısı Nâfi'in çocukları adına da fitre veriyordu. Yine İbn Ömer, fitreyi kabul eden herkese veriyordu. Onlar Ramazan bayramından bir veya iki gün önce fitrelerini veriyorlardı."

Buharî, rivâyetteki "*an beniyye*" ifadesini, Nâfi'in oğulları diye açıklamıştır. Yine rivâyette geçen "*yu'tûne*" ifadesini de, fitre almak için toplananları ayırt etmeksizin onlara veriyordu şeklinde yorumlamıştır. İnsanlar bayramdan bir veya iki gün önce bir yerde toplanıyorlar, bayram günü de müslümanlar fitrelerini bunlara veriyorlardı.

Bir diğer rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) fıtır sadakasını hurma ve arpadan bir sa' olarak emretti. Abdullah (b. Ömer) diyor ki: "İnsanlar daha sonra iki müd buğdayı bir sa' arpa ve hurmaya denk gördüler."

Bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

---

[1] **Buharî**, Zekât, 70, 71, 73, 74, 76, 78; **Müslim**, Zekât, 4/12-16; **Muvatta**, Zekât, 27/51, 28/52, 29/55; **Tirmizî**, Zekât, 35/676; **Ebû Davud**, Zekât, 19/1611-15; **Nesaî**, Zekât, 30, 31, 32, 33, 34, 41.

Buharî'deki diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) fıtır sadakasını, hurma ve arpadan bir sa' olarak müslümanların hür, köle, kadın, erkek ve büyük-küçük hepsine farz kıldı ve bunun, insanların bayram namazına çıkmadan önce verilmesini emretti."

Müslim'deki bir rivâyet; "Rasûlullah (as.) Ramazan'da fıtır sadakasını müslüman olan herkese farz kıldı" şeklinde olup, diğerleri gibi devam etmektedir.

Buharî ve **Müslim**'de mevcut olan muhtasar diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.), fıtır sadakasını insanlar namaza çıkmadan önce eda edilmek üzere, farz kıldı."

Muvatta'ın rivâyeti, yukarıdaki ikinci rivâyete benzemektedir. Onun bir başka rivâyeti de şöyledir:

"İbn Ömer Vâdi'l-Kurâ ve Hayber'de bulunan kölelerinin fıtır sadakasını da veriyordu."

Muvatta'daki başka bir rivâyet de şöyledir:

"İbn Ömer fitre sadakası olarak yalnız bir defa arpa verdi, onun dışında hep hurmadan fitre veriyordu."

Yine **Muvatta**'da mevcut diğer bir rivâyete göre; "İbn Ömer Ramazan bayramından iki ya da üç gün önce, fitre alabilmek için toplananlara verilmek üzere, fıtır sadakasını bir aracı ile gönderiyordu."

Tirmizî, Ebû Davud ve **Nesaî** de yukarıdaki ikinci rivâyeti tahric ettiler. Bu rivâyet hakkında **Tirmizî** şöyle söyledi:

"Birçok kimse Nâfi'den bu rivâyeti tahric etmişler, ancak onların rivâyetinde fitre ödeyeceklerin müslüman olmalarının gerekliliği belirtilmemiştir."

Tirmizî ayrıca üçüncü rivâyeti de tahric etti. Onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bayram günü namaza çıkılmadan önce fıtır sadakasının verilmesini emrediyordu."

Ebû Davud ve **Nesaî**, **Buharî**'nin münferiden tahric ettiği rivâyeti de tahric ettiler.

Ebû Davud'un yalnızca kendisinin tahric ettiği diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bize, insanların (bayram) namazı için namazgâha çıkmalarından önce verilmek üzere fıtır sadakasını emretti."

Ebû Davud diyor ki: "İbn Ömer fıtır sadakasını bayramdan bir iki gün öncesinde verirdi."

Ebû Davud, Nâfi'den gelen rivâyetlerin bir kısmında ***"alâ külli müslim"***, bir kısmında ise, ***"min'el-müslimîn"*** şeklinde bir ifadenin yer aldığını, bunlardan meşhur olanının ise birincisi olduğunu belirtmektedir.

Ebû Davud ve **Nesaî**'deki diğer bir rivâyet ise şöyledir:

"İnsanlar Rasûlullah'ın (as.) hayatta olduğu dönemde, arpadan, hurmadan, *sült* isimli arpadan ve kuru üzümden fitre olarak bir sa' verirlerdi. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde buğday çoğaldı. Halife Ömer fitreyi arpa, hurma ve kuru üzüm yerine geçmek üzere yarım sa' buğday olarak belirledi."

Nâfi, Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini naklediyor: "Bundan sonra insanlar yarım sa' buğdayı fitre olarak vermeye başladılar." Nâfi; "Abdullah b. Ömer insanların hurmaya ihtiyacı olduğu (hurma kıtlığı olduğu) bir yılda fitre olarak arpa verdi, bunun dışında fıtre olarak hurma veriyordu" dedi.

Nesaî'deki bu rivâyet "kuru üzüm" ifadesi ile son bulmaktadır.

Nesaî ayrıca birinci ve üçüncü rivâyet ile **Buharî** ve **Müslim**'in müşterek rivâyetlerinden sonuncusunu da tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet fıtır sadakası ile alakalıdır. Toplumumuzda fitre diye bilinen bu sadaka Ramazan bayramında verilmektedir. Arapçada ***"îdu'l-fıtr"*** ifadesi, Ramazan bayramı anlamına gelmektedir. Bu sadaka da o günlerde verildiğinden fıtır bayram sadakası adı ile

bilinmektedir. Toplumumuzda bunun kısaltılmış şekli olarak fitre tabiri meşhur olmuştur.

Fitre fıkıh ıstılahı olarak şöyle tanımlahabilir: Ramazan bayramına kavuşan ve temel ihtişyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan müslümanların kendileri ve velâyetleri altındaki kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukları mâlî bir ibâdettir.

İbnu'l-Esîr bundan önceki bölümlerde, hayvanların, paraların ve zirai mahsullerin zekâtı ile ilgili rivâyetlere yer vermişti. Yani, buraya kadar eşyanın zekâtı anlatıldı. Burada ise, insanın zekâtı veya başın zekâtı diye de bilinen fitre ile ilgili rivâyetlere yer vermiştir.

Yukarıda tercümeleri sunulan konu ile ilgili rivâyetlerde Hz. Peygamber'in fıtır sadakasını farz kıldığı, fitre vermeyi emrettiği görülmektedir. Şunu da belirtelim ki, Arapça metinlerde her defasında "**fıtır zekâtı**" (*zekâtu'l-fıtr*) ifadesi geçmektedir. Biz toplumumuzda tanındığı şekliyle bu ifadeyi "**fıtır sadakası**" olarak tercüme etmeyi uygun bulduk. Ancak gerek bu ifadeden ve gerekse "**farz kıldı**", "**emretti**" şeklindeki ifadelerden, bu sadakanın, tıpkı diğer malların zekâtında olduğu gibi farz olduğu anlaşılmaktadır.

Fıtır sadakası, Ramazan orucunun farz kılındığı hicrî ikinci yılın Şaban ayında, zekâttan önce farz kılınmıştır. Bu sadakanın dinî bir yükümlülük oluşunun dayanağı hadîslerdir.

Konu ile ilgili yukarıda zikredilen rivâyetlerin değerlendirilmesi sonucu, dört fıkıh mezhebinde, fıtır sadakası emrinin kesin ve bağlayıcı olduğu kabul edilmiştir. Ancak böyle bir durumda farz ve vacip terimlerini eş anlamlı kullanan ve hükmün dayanağını oluşturan delillerin zannîlik ve kat'îliği arasında fark gözetmeyen **Şâfiî, Mâlikî** ve **Hanbelîler** fıtır sadakasının farz olduğunu söylemişlerdir.

Hanefîler ise, ilgili hadîslerin rivâyet yollarını dikkate alarak, fıtır sadakasının farz değil, vacip olduğu görüşüne varmışlardır. Ancak **Hanefîler**'e göre de, vacip bir hüküm amelî yönden gereklilik ifade eder. Bu nedenle, **Hanefîler**'e göre de fıtır sadakası vermek dinî bir zorunluluk arzetmekte ve verilmemesi âhirette cezayı gerektirmektedir.

İslâm bilginleri fıtır sadakası yükümlüsünün müslüman olması gerektiğini kabul etmişlerdir.

Fıtır sadakası bir yönüyle ibâdet olsa da, kendisinde mâlî yön ağır bastığından, fitre vermekle yükümlü olabilmek için bulûğ ve rüşd şart görülmemiştir. Zaten rivâyetlerdeki, **"küçük-büyük"** şeklindeki ifadeler buna delâlet etmektedir. Ancak küçükler ve akıldan yoksun olanlar adına onların velileri öderler. Buna göre evin reisi, hem kendisinin, hem de hukuken bakmakla yükümlü olduğu bütün fertlerin fitrelerini ödemekle yükümlüdür.

Fitre yükümlüsü olmak için zenginliğin şart olup olmadığı da tartışılmıştır. Yukarıda zikredilen rivâyetlerde fitre için belli miktarda bir zenginlikten söz edilmemiştir. Bu nedenle, üç büyük mezhebin kabulüne göre, fıtır sadakasının vücûbu için zenginlik ölçüsü olan nisaba mâlik olmak şart olmayıp, zengin-fakir her müslüman fitre ile yükümlüdür. Ancak bu bilginlere göre, fıtır sadakası yükümlüsü için, kişinin temel ihtiyaçlarının yanı sıra bayram günü ve gecesine yetecek kadar azığa sahip olması şarttır. **Mâlikîler**'e göre ise, ödeyebilme umudu varsa, kişi borç alarak da fitre vecibesini yerine getirmelidir.

Hanefîler'e göre ise, fıtır sadakası yükümlüsü sayılmak için, kişinin varlıklı olması gerekir. Varlıklı olma ölçüsü, zekâtta olduğu gibi, 20 miskal (85 gr) altın veya 200 dirhem (595 gr) gümüş kıymetine denk mala sahip olmaktır. Şu var ki, şahsın temel ihtiyaçları (havaic-i asliyye) yukarıdaki matrahın dışındadır. Zekât nisabından fitre nisabının farkı şudur: şahsın sahip olduğu mal, zekâtta artıcı olma özelliğine sahip olması gerekirken, fitrede şahsın zenginliğini oluşturan malların artıcı olması şart değildir.

Yukarıdaki rivâyetler, fitre diye bilinen sadakanın hangi gıdalardan ne miktarda ödeneceği ile ilgili bilgi de içermektedir. Bunları değerlendiren fakîhler, fıtır sadakasının cins ve miktarlarını aşağıdaki şekilde tespit etmişlerdir:

Hanefîler'e göre fıtır sadakası; arpa, buğday, hurma ve kuru üzüm olmak üzere dört nevi gıda maddesinden verilir. Buğdaydan yarım sa', diğerlerinden ise bir sa' verilmelidir. Sa'; bir hacim ölçüsü birimidir ve bir sa' 2,75 litredir. Diğer bir ifade ile sa'; bin kırk dirhem

buğday veya arpa alan bir ölçektir. Dirhemin gram olarak karşılığının farklı hesaplama şekillerini bir tarafa bırakırsak, bir sa'ın yaklaşık 3 kg. olduğu söylenebilir.

Şâfiîler'e göre; fitre her çeşit hububattan, hurma ve kuru üzümden verilebilir. Aralarında miktar ayırımı yapılmaksızın hepsinden bir sa' verilmelidir. Ancak fitrenin ülkede veya mükellefin bulunduğu bölgede en çok tüketilen gıda maddelerinden verilmesi prensip olarak kabul edilmiştir.

Mâlikîler'e göre de; fitre değişik gıda maddelerinden verilebilmekte ve bir sa' olarak ödenmesi gerekmektedir.

Hanbelîler'e göre ise; fitre, nasslarda zikri geçen buğday, arpa, kuru üzüm ve keşten bir sa' olarak verilir. Bu maddeler bulunmaz ise, diğer hububat ve meyve türlerinden verilebilir.

Buraya kadar verilen bilgiler fıkıh kaynaklarımızdaki bilgi ve ölçülerdir. Ancak günümüzde konuyu şöyle değerlendirmek yanlış olmasa gerektir.

Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalar dikkatlice izlendiğinde ve fıtır sadakasının mahiyeti ve gayesi de göz önünde bulundurulduğunda, günümüzde fitrenin bu gıda maddelerinden biriyle ve bu ölçülere göre ödenmesinin yeterli, hatta doğru olmayacağı söylenebilir. Çünkü rivâyetler, o dönemde bu gıda maddelerinin toplumun temel tüketim maddeleri olduğunu ve miktarlar arasında da denkliğin bulunduğunu göstermektedir. Öte yandan, fitre ile bir fakir, içinde yaşadığı toplumun hayat standardına göre bir günlük yiyeceğinin karşılanması ve onun da müslüman toplumun üyesi olmanın hazzına ve bayram sevincine iştirak ettirilmesi hedeflenmiş olmalıdır. Bu ve benzeri mülahazalardan hareketle günümüz İslâm bilginleri, fıtır sadakasının tespiti konusunda şu iki ölçüden birinin esas alınması gerektiği görüşündedirler:

1- **Hadîslerde geçen gıda maddelerinin birer sa'ının para cinsinden ortalamasının alınması:** Bu uygulama ile Ramazan ayında kuru üzüm, hurma, buğday ve arpa gibi maddelerin çeşitli kalitelerine göre belirlenmiş birbirinden çok farklı birçok rakamın

ortaya çıkması ve müslümanların bu durum karşısında tereddüde düşmesi önlenmiş olacaktır.

2- **Fitre miktarı olarak, bir şahsın bir günlük normal yiyeceğini sağlayacak miktarın ölçü alınması:** Bu miktarın hadîslerde zikredilen gıda maddelerinden en ucuzunun bedelinden daha düşük olmaması da gerekir. Bu usul benimsendiğinde, fitre verilecek fakirin hayat şartlarına göre bir günlük gıda ihtiyacı değil, fitre veren kimsenin kendi günlük gıda tüketim ortalamasının ölçü alınması, fitrenin mana ve gayesine daha uygundur. Kur'ân'da yemin keffâretiyle ilgili olarak; ***"âilenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek"***[2] ifadesi, böyle bir ölçünün alınmasını haklı ve gerekli kılmaktadır. İmam **Şâfiî**'nin içtihadı da herkesin ortalama olarak tükettiği yiyecek maddelerinden fitre vermesi gerektiği şeklindedir.[3]

Yukarıda geçen rivâyetlerdeki farklılık nedeniyle fitrenin ödenmesi gerekli olan vaktin tespiti de tartışılmıştır.

Dört mezhepte hâkim olan görüş, fıtır sadakasının Ramazan bayramının bir veya iki gün öncesi ile bayram namazı vakti arasında kalan süre içinde geçerli olarak eda edilebileceği şeklindedir. Bu süreden önce veya sonra ödenmesinin de sahih olacağını söyleyenler bulunmaktadır.

Hanefî ve **Şâfiîler,** Ramazan ayının girişinden itibaren verilen fitrelerin de sahih olduğu görüşündedirler.

Ayrıca fitrenin bayram sonrasına bırakılması câiz değilse de, bu takdirde bile sorumluluğun düşmeyeceği belirtilmekte ve bayramdan sonra da olsa fitrenin verilmesi önerilmektedir.

Açıklamaya çalıştığımız fitre ile ilgili rivâyetlerde, fitrenin kimlere verilip kimlere verilmeyeceği belirtilmeksizin, fitre almak için toplanan kimselere fitre dağıtıldığı ifade edilmişti.

İslâm bilginleri, fitrenin verilebileceği yerleri, zekât verilebilecek yerler olarak belirlemişlerdir. Biraz ileride (2747 nolu rivâyetten

---

[2] Mâide, 89.

[3] Bkz. Komisyon, **İlmihal,** I, 508-509.

itibaren) bu konuya yer verileceği için burada bu kadarla yetinmek istiyoruz.[4]

٢٧٢٨ـ (خ م ط ت د س ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: «كُنّا نُخرِج زكاة الفطر صاعاً من طعام أو صاعاً من شعير أو صاعاً من تمر أو صاعا من أقِط أو صاعاً من زبيب».

زاد في رواية: «فلما جاء معاوية، و جائت السَّمراءُ، قال: أرى مُدّاً من هذه يَعْدلُ مُدَّيْن».

و في رواية : : «كُنّا نُخْرِج في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم يومَ الفطر : صاعاً من طعامٍ . قال أبو سعيد : و كان طعامنا الشعير و الزبيب و الأقط ، و التمر ».

و في أخرى قال : «كُنّا نُطْعِم الصدقةَ صاعاً من شعيرٍ». لم يزد على هذا.

و في أخرى : «كُنا نُخْرِج زكاة الفطر و رسول الله صلى الله عليه وسلم فينا ، عن كلّ صغير و كبير ، حُر و مملوك من ثلاثة أصناف : يومَ الفطر : صاعاً من تمر ، صاعا من أقِط ، صاعاً من شعير ،فلم نزل نُخْرِجُه حتى كان معاوية، فرأى أن مُدَّيْن من بُرٍّ تَعْدِلُ صاعاً من تمرٍ. قال أبو سعيد: فأما أنا فلا أزال أخرجه كذلك». و في رواية : « فلا أزال أخرجه كما كنت أخرجه ما عِشْتُ».

أخرجه البخاري و مسلم ، و أخرج الموطأ الرواية الأولى ، إلى قوله : « أو زبيب ».

و في رواية الترمذي مثل الأولى ثم قال: «فلم نَزَلْ نُخرِجُهُ حتى قَدِمَ معاويةُ ، فتكلم، فكان فيما كلَّم به الناسَ: إنّي لأرَى مُدَّيْن من سمراء الشام يَعادلُ صاعاً من تمرٍ، قال: فأخذ الناسُ بذلك ، قال أبو سعيد: «فأنا لا أزال أُخرجه كما كنتُ أخرجه».

و في رواية أبي داود مثل رواية الترمذي ، و زاد في اوله بعد قوله : « زكاة الفطر عن كلّ صغير و كَبير ، حُرّ أو مملوك ، صاعاً من طعامٍ ، أو صاعا من أقِط ». و لم يذكر مع

---

[4] Konu hakkında geniş bilgi için bkz., **Tirmizî**, Zekât, 35; **İbn Hacer**, III, 291 vd.; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 344; **Muğnî'l-muhtac**, I, 401 vd.; **Fethu'l-kadîr**, II, 218 vd; **el-Muğnî**, II, 646 vd; Komisyon, **İlmihal**, I, 502 vd; **Kardavî**, *Fıkhu'z-Zekât*, II, 915-960.

الأقط لفظة الصاع ، و ذكرها مع الشعير و ما بعده ، وقال فيه : « حتى قدم معاوية حاجاً أو معتمراً ، و كلّمَ الناسَ على المنبرِ ». قال أبو داود : و في رواية عنه « أو صاعاً من حنطة ». و ليس بمحفوظ.

و في رواية « نصف صاعٍ [من] برٍّ ». و عو وَهْمٌ ممن روى عنه. و في أخرى : أن أبا سعيد قال : « لا أُخْرِجُ أبداً إلا صاعاً ، إنا كنّا نُخْرِج على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم صاعَ تمرٍ ، أو صاعَ شعيرٍ ، أو أقطٍ ، أو زبيبٍ». قال أبو داود: و زاد سفيان بن عيينة: «أو صاعاً من دقيقٍ». فأنكروا عليه الدقيق فتركه سفياه. قال أبو داود : و عذع الزيادة وهمٌ من ابن عيينة.

و أخرج النسائي الرواية الخامسة ، التي فيها " كنّا مُخْرِجُها من ثلاثة أصناف. "

و له في أخرى، قال : « لَمْ نُخْرِج على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم إلا صاعاً من تمرٍ، أو صاعاً من شعيرٍ أو صاعاً من زَبيبٍ ، أو صاعاً من دقيقٍ ، أو صاعاً من أقطٍ ، أو صاعاً من سُلْتٍ — ثم شكَّ سفيان ، فقال : دقيق أو سلت ».

2,728- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:

"Biz fıtır sadakasını yiyecekten bir sa' veya arpadan bir sa' veya hurmadan bir sa' veya keşkten bir sa' olarak veriyorduk."[5]

RİVÂYETLER

Bir rivâyete şöyle bir ziyade mevcuttur: "Muâviye hilafete geçince, Şam buğdayı geldi. Bunun üzerine Muâviye; 'ben bunun bir müddünü diğerlerinin müddüne denk görüyorum' dedi."

Bir başka rivâyet şöyledir:

"Biz Rasûlullah (as.) döneminde fitre olarak yiyeceklerden bir sa' verirdik."

Ebû Saîd diyor ki: "Bizim o zamanki yiyeceklerimiz arpa, kuru üzüm, kurutulmuş süt (yani keşk) ve hurma idi."

---

[5] **Buharî**, Zekât, 72, 73, 75, 76; **Müslim**, Zekât, 4/17-21; **Muvatta**, Zekât, 28/53; **Ebû Davud**, Zekât, 19/1616-18; **Tirmizî**, Zekât, 35/673; **Nesaî**, Zekât, 37, 38, 39, 43.

Diğer bir rivâyet şöyledir: "Biz fitreyi bir sa' arpa olarak veriyorduk." Bu rivâyette başka bir ziyade mevcut değildir.

Bir başka rivâyet de de şöyledir:

"Bizler, Rasûlullah (as.) aramızda iken, her küçük ve büyük insan ile hür ve köle adına fitre veriyorduk. Fitremiz hurmadan bir sa', keşkten bir sa' ve arpadan bir sa' vermek şeklinde idi. Bu uygulama Muâviye'nin buğdayın iki müddünü (yarım sa') bir sa' hurmaya denk gördüğünü söylemesine kadar devam etti."

Ebû Saîd diyor ki: "Ben eski haliyle fitre vermeye devam ettim."

Bir diğer rivâyette Ebû Saîd'in şu beyanı bulunmaktadır: "Ben yaşadığım müddetçe Rasûlullah (as.) dönemindeki verdiğimiz şekilde fitre ödemeye devam ettim."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir. İlk rivâyeti **Muvatta** da "...veya kuru üzüm" ibaresine kadar tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de birinci rivâyet gibidir. Yalnız rivâyetin sonunda şu ilave vardır: "Muâviye'nin (Medîne'ye) gelmesine kadar bu şekilde fitre veriyorduk. Sonra o; 'ben Şam buğdayının iki müddünü (yarım sa') bir sa' hurmaya denk görüyorum' dedi."

Râvî diyor ki: "İnsanlar da bundan böyle bu şekilde fitre verdiler."

Ebû Saîd de; "ben ise, önceden nasıl fitre veriyorsam aynı şekilde fitre vermeye devam ettim" dedi.

Ebû Davud'un rivâyeti de **Tirmizî**'deki gibidir. Ancak **Ebû Davud**'daki rivâyetin baş tarafında; "fıtır sadakasını küçük-büyük, hür-köle herkes adına yiyeceklerden ve keşkten bir sa' olarak veriyorduk" şeklinde bir ilave vardır. Bu rivâyette "*ekıt*" (keşk) lafzını sa' lafzı ile birlikte zikretmedi, arpa ve sonrasındaki gıda maddeleri ile birlikte sa' lafzını zikretti. Bu rivâyette; "Muâviye hac veya umre için geldi ve insanlara bu konuda minberde bir açıklama yaptı" şeklinde bir ilave de vardır.

Ebû Davud diyor ki: "İbn Âliye'den naklen gelen bir rivâyette; 'buğdaydan bir sa' şeklinde bir ifade mevcutsa da bu güçlü bir rivâyet değildir."

Yine bir rivâyette "buğdaydan yarım sa'" ifadesi mevcutsa da bu, Muâviye'den nakledenin vehmi olmalıdır.

Başka bir rivâyette Ebû Saîd şöyle demektedir:

"Ben ancak bir sa' olarak fitre verdim. Çünkü biz Rasûlullah (as.) döneminde hurmadan bir sa' veya arpadan, keşkten veya kuru üzüm'den bir sa' olarak fitre veriyorduk."

Ebû Davud diyor ki: "Süfyan b. Uyeyne bu rivâyette 'veya undan bir sa' ziyadesini koydu. Ancak hadîsçiler bu ziyadeyi kabul etmediler, bunun üzerine o da onu terketti."

Ebû Davud, böyle bir ziyadenin İbn Uyeyne'nin vehmi (hatası) olduğunu söyler.

Nesaî, yukarıda geçen ve; "biz fitreyi şu üç sınıftan verirdik" ifadesinin yer aldığı beşinci rivâyeti tahric etti.

Nesaî'deki diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Biz Rasûlulah (as.) döneminde fitre olarak bir sa' hurma, veya bir sa' arpa, veya bir sa' kuru üzüm, veya bir sa' un, veya bir sa' keşk veya bir sa' sült tabir edilen arpa verirdik."

Ancak rivâyeti bitirdikten sonra Süfyan, rivâyetteki ifadenin sült mü, yoksa un mu olduğunda şüphe etmiştir.

İZAH

Yukarıdaki rivâyetler, sahâbe döneminde halkın, fitrelerini yiyecek olarak kullandıkları maddelerden verdiklerini göstermektedir. Yani fitre olarak verilecek gıda maddeleri, insanların bizzat yiyecek olarak kullandıkları gıdalardır.

Rivâyetlerden anlaşılan diğer bir husus, o günlerde hurma, arpa, kuru üzüm, keşk gibi gıda maddelerinin maddî açıdan karşılığı eşit olmalı ki, herhangi birinden bir sa' vermek fitre için yeterli görülmüştür. Bir diğer ifade ile bir sa' hurma ile bir sa' arpa, ya da bir sa' kuru üzüm eşdeğer görülüyormuş. Bu nedenle de herbirisi için fitre miktarı olarak bir sa' tespit edilmiştir. Ayrıca **Hz. Muâviye**'nin **Şam** buğdayının yarım sa'ını bu gıdaların bir sa'ına denk görmesi ve bu buğdaydan fitre verilecekse yarım sa' vermenin yeterli olduğunu söylemesi ve onun bu görüşünün genelde kabul görmesi, fitrenin

hangi maddelerden ne miktarda verilmesi gerektiği ile ilgili bir anlayışı göstermesi açısından önem arzetmektedir.

Bu rivâyetlerde mevcut olan temel esaslar doğrultusunda, bir önceki hadîsin şerhinde geçen yorumlara tekrar bakmakta yarar görmekteyiz. Yani, **"hadîslerde geçen gıda maddelerinin birer sa'ının para cinsinden ortalamasının alınması"** ya da **"fitre miktarı olarak, bir şahsın normalde bir günlük yemek masrafının ölçü alınması"** şeklindeki yaklaşımların, fitre kurumunun ruhuna daha uygun görüşler olduğu görülecektir.

Bu hadîs ayrıca, İslâm'ın sosyal güvenlik şemsiyesini ne kadar kapsamlı olarak benimsediğini göstermesi açısından önemlidir. İmkânı olanların her yıl en azından kendisi, hanımı ve âile fertleri sayısınca yoksul bir gruba bir günlük yiyecek yardımında bulunma yükümlülüğü, İslâm toplumunun karakteristik özelliğidir. Birkaç günlük yiyeceği olanların bile, bir başkasını bayram günlerinde doyurmasının zorunlu görülmesi anlayışı ise; "insanların kardeş olduğu" ilkesinin çarpıcı bir tezahürü olsa gerektir.

٢٧٢٩ـ (د ـ عبد الله بن ثعلبة أو ثعلبة بن عبد الله بن أبي صعير رحمه الله) عن أبيه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **زكاة الفطر صاعٌ من بُرٍّ ، أو قمح عن كل اثنين ، صغير أو كبير، حُرٌّ ، أو عبد ، ذكر أو أنثى ، أما غنيُّكم : فيُزكِّيه الله ، وأما فقيرُكم: فيَرُدُّ الله تعالى عليه أكثر مما أعطى**». زاد في رواية : « **غنيٍّ أو فقير**» .

وفي رواية : « قال : قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خطيبا ، فأمر بصدقة الفطر ، صاعَ تمر، أو صاعَ شعير، عن كل رأس».

زاد في رواية: «أو صاعَ بُرٍّ أو قمح بين اثنين ثم اتفقا عن الصغير والكبير والحرِّ والعبد».

وفي أخرى : « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خطب الناس قبل الفطر بيومين ... فذكر الحديث بمعناه» [أخرجه أبو داود] .

2,729- Abdullah b. Sa'lebe[6] -veya Sa'lebe b. Abdullah b. Ebî Suayr-, babasından[7] naklen Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Fitre olarak, büyük-küçük, hür-köle erkek veya kadın iki kişi için bir sa' buğday verilir. -Rasûlullah'ın (as.) buğday anlamında *burr* veya *kamh* kelimelerinden hangisini kullandığında râvî şüphe etmektedir-. **Zengin bu farîzayı yerine getirirse, bu sebeple Allah onu tezkiye eder** (bir kısım hata ve kusurlardan temezler) **ve malını artırır. Fakir,** (geçim sıkıntısı çekmesine rağmen) **bu görevi ifa ederse, Allah ona fitre olarak verdiğinden daha çoğunu verir."**[8]

RİVÂYETLER

Hadîsin râvîlerinden Süleyman'ın naklinde, **"küçük-büyük, hür-köle, erkek-kadın"** ifadelerinden sonra, **"ister zengin, ister fakir olsun..."** şeklinde bir ilave vardır.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) hutbe irad etti ve orada fıtır sadakasını, her insan adına hurmadan bir sa', arpadan bir sa' olarak verilmesini emretti."

Hadîsin râvîleriden Ali'nin rivâyetinde; **"iki kişi için buğdaydan bir sa"** şeklinde bir ilave vardır. Sonra her iki râvî de; **"fitrenin**

---

[6] **Ebû Muhammed, Abdullah b. Sa'lebe** (veya Sa'lebe b. Abdullah) **b. Ebî Suayr el-Uzrî el-Mâzinî**: ö. 89/708. Küçük sahabîlerdendir, Hz. Peygamber'i **Mekke** fethinde görmüştür. **Mekke** fethi sırasında Rasûlullah (as.) onun başını okşamış ve kendisine duâ etmişti. Şâirdi. Hicretten hemen önce doğduğu rivâyet edilir. Babası da sahabîdir. Fıtır sadakasına dair bir rivâyetinin mürsel veya müsned olduğu tartışılmış; mürsel olduğu rivâyeti daha sahîh görülmüştür. Onun doğrudan Hz. Peygamber'den semâı bilinmemektedir. Hz. Ömer, Hz. Ali ve babasından rivâyeti vardır. Kendisinden Zührî ve İbrahim b. Sa'd rivâyet etti. Rivâyetleri **Buharî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[7] **Sa'lebe b. Ebî Suayr el-Uzrî**: Sahabîdir, Abdullah'ın babasıdır. Kendisinden oğlu Abdullah rivâyet etti. Fıtır sadakası hakkında bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[8] **Ebû Davud**, Zekât, 20/1619-21.

küçük-büyük, hür ve köle adına verileceği" cümlesini ittifakla rivâyet ettiler.

Bir diğer rivâyete göre; "Rasûlullah (as.) Ramazan bayramından iki gün önce bunları hutbede halka söyledi."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Bu hadîs, fitrenin buğdaydan verilmesi halinde, yarım sa' verilmesinin yeterli olacağını ifade etmektedir. Çünkü "**iki kişiye bir sa' buğdayın fitre olarak yeterli**" olması, bu neticeyi zorunlu kılmaktadır. **Muâviye**'nin de buna paralel bir görüşünün bulunduğuna yukarıda değinilmişti. Ancak burada böyle bir ifadenin Hz. Peygamber'e ait olduğu rivâyet edilmektedir. Hadîsimizin râvîleri arasında hadîs uzmalarınca tenkit edilmiş râvînin bulunuşu ve "**bir sa' buğdayın iki kişi adına fitre olacağı"** şeklindeki ifadenin, bu konudaki daha güçlü rivâyetin lafızları ile çelişiyor olması gibi nedenlerle, izahına çalıştığımız bu rivâyetler fukaha tarafından genel kabul görmemiş, dolayısıyla bu mesele ulema tarafından tartışılmıştır. Daha önce de geçtiği gibi, **Hanefîler** bu hadîsle amel ederek, buğdaydan verilecek fitrenin yarım sa' olabileceğini benimsemişlerdir. Diğer mezhep müctehidleri ise, fitre için her hal-ü kârda bir sa' ölçüsünü savunmuşlardır. ***Câmiu'l-Usûl***'un muhakkiki **Abdülkadir Arnavud**, sonraki ulemadan **İbn Teymiye** ve **İbnü'l-Kayyım**'in de **Hanefîler** gibi düşündüğünü söylemektedir.[9] Ayrıca bu hadîs, fakirlerin de fitre vermekle yükümlü olduklarına delil teşkil etmektedir.[10]

٢٧٣٠ـ (ت ـ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أَبيه عن جده « أَنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم بعث مُنادِيا في فِجَاج مكة : **ألا إنَّ صدقة الفطر واجبة على كل مسلم، ذكرٍ أو**

[9] Bkz. **Câmiu'l-Usûl,** IV, 642, dipnot.

[10] Bkz., **Avnu'l-Ma'bûd,** V, 22; **Neylu'l-evtâr,** IV, 238; **Nevevî,** VII, 60 vd.

أنثى ، حر أو عبد، صغير أو كبير: مُدَّان من قمح أو سواه ، أو صاعٌ من طعام». أخرجه الترمذي.

2,730- Amr b. Şuayb, babası ve dedesi yolu ile şunu anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Mekke'de (herkesin gelip geçtiği) bir yolda bir kişiyi görevlendirmişti, adam şöyle sesleniyordu:

"Ey ahali! Fıtır sadakası erkek-kadın, hür-köle ve küçük-büyük her müslüman için gereklidir. Fitre buğdaydan iki müd (yarım sa') **yiyeceklerden ise bir sa' olarak verilir."**[11]

İZAH

Tirmizî bu hadîsi garib-hasen olarak nitelemiştir. Hadîsin bir râvîsi, hadîs tenkitçileri tarafından ciddi olarak tenkit edilmiştir.

Bu rivâyette farklı bir hüküm olarak, fitrenin buğday olarak verilmesi durumunda yarım sa' verilebileceği görülmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber'e isnad edilen rivâyetlerin güvenilir olmadığını birçok âlim belirtmektedir. Hatta **İbn Münzir** buğday olarak fitre verilmesi hususunda, Hz. Peygamber'e ait sahih bir haberin mevcut olmadığını iddia etmektedir. Onun bu konudaki gerekçesi ise, o dönemde **Medîne**'de buğdayın çok az bulunması ve bu sebeple buğdayın halkın temel gıda maddeleri arasında bulunmayışıdır. Ancak sonraları bölgede buğday çoğalıp, halkın temel yiyecekleri arasına girmesi ile ondan fitre olarak yarım sa'ın yeterli görülmesi durumu ise farklıdır. Bu, o dönemdeki âlimlerin ictihadıdır. Konu hakkında icmâın oluşmadığına, yani ulema tarafından bu görüşün ittifakla benimsenmediğine de, yukarıda nakledilen **Ebû Saîd el-Hudrî**'nin bu uygulamayı ömür boyu onaylamaması delil olarak gösterilebilir.[12]

Hadîsimiz fitre olarak yarım sa' buğdayın yeterli olup olmadığı tartışmasında, bunu yeterli görenlerin delillerinden birini teşkil etmektedir.

---

[11] **Tirmizî**, Zekât, 35/674.

[12] Bkz., **İbn Hacer**, III, 294; **Tuhfetu'l-ahvezî**, III, 346.

٢٧٣١ــ (د س ــ الحسن البصري رحمه الله) قال : خطب ابن عباس في آخر رمضان ، على منبر البصرة ، فقال : أَخرجوا صدقة صومكم ، وكأنَّ الناسَ لم يعلموا ، فقال: مَن ها هنا من أهل المدينة ؟ قوموا إلى إخوانكم فعلِّموهم ، فإنهم لا يعلمون ، ثم قال : فرض رسولُ الله صلى الله عليه وسلم هذه الصدقة : صاعا من تمر، أو من شعير، أو نصف صاع من قمح ، على كل حر أو مملوك، ذكر أو أُنثى صغير أَو كبير، فلما قدم عليّ رأى رُخْصَ السِّعْر ، فقال: قد أَوسع الله عليكم، فلو جعلتُموه صاعا من كل شيء؟.

[قال حميد - وهو الطويل - : وكان الحسن يرى صدقة رمضان على من صَام].

أَخرجه أَبو داود. وفي رواية النسائي، بعد قوله «فإنهم لا يعلمون»: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فرض صدقة الفطر على الكبير والصغير، والحرِّ والعبد، والذكر والأنثى: نصفَ صاعٍ من بُرٍّ أو صاعا من تمر أَو شعير. وفي أخرى للنسائي مختصرا: قال ابن عباس - في صدقة الفطر - : «صاعا من طعام أَو صاعا من شعير أو صاعا من تمر أو صاعا من أَقط».

2,731- el-Hasan el-Basrî anlatıyor:

"İbn Abbas bir Ramazan ayı sonlarında Basra'da minbere çıkarak; "orucunuzun sadakasını verin!..' diye bir hutbe okudu. Sanki insanlar böyle bir şeyi yeni duymuşlar gibi birbirlerine bakındılar. Bunun üzerine İbn Abbas;

"- Aranızda Medîneli kimse yok mu?" diye sordu ve onlara;

"- Kalkın kardeşlerinize fıtır sadakasını anlatın! Anlaşılan bu insanlar onu bilmiyorlar" dedi. Sonra da kendisi, konu hakkında şu açıklamayı yaptı:

"Rasûlullah (as.) bu sadakayı farz kıldı. Bu sadaka, hurmadan bir sa', arpadan bir sa', buğdaydan bir sa' olmak üzere hür-köle, erkek-kadın, küçük-büyük herkes üzerine gereklidir."

Hz. Ali gelince, buradaki gıda fiyatlarını ucuz buldu ve dedi ki:

"Allah size nimetini bolca vermiş. Keşke fitreyi her şeyden bir sa' olarak verseydiniz!"

Humeyd et-Tavîl[13]; "Hasan Basrî, fitrenin yalnızca Ramazan orucunu tutanlara gerekli olduğu görüşünde idi" der.[14]

RİVÂYETLER

Bu, **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

Nesaî'deki rivâyette; "onlar bilmiyorlar" sözünden sonra İbn Abbas'ın şu açıklaması yer almaktadır:

"Şüphesiz Rasûlullah (as.) fitreyi buğdaydan yarım sa', hurma ve arpadan bir sa' olmak üzere, büyük-küçük, hür-köle ve erkek-kadın herkesin üzerine farz kıldı."

Nesaî'deki muhtasar bir diğer rivâyetine göre, İbn Abbas fıtır sadakası hususunda şunları söyledi:

"Yiyeceklerden bir sa' arpadan bir sa' ve keşkten bir sa'dır."

İZAH

Hadîsçiler, **Hasan Basrî**'nin **İbn Abbas**'ı görmediği konusunda hemen hemen fikir birliği içindedirler. Buna göre, görmediği şahıstan, bir başka râvî aracılığı olmaksızın nakilde bulunmak, senedi zayıf hale düşürmektedir. Bu hadîs bu yönüyle eleştirilmiştir.

Hz. Ali'nin **Basra**'daki bolluğu görünce, fitre olarak bir gıda maddesinden bir sa' verilmesinin daha uygun olacağını söylemesi, halk arasında buğdaydan yarım sa'ın fitre olarak verilmesinin yaygın olduğuna delâlet etmektedir.

Yine buradan anlaşılan bir başka sonuç şudur: İlk dönemlerde buğdayın yeni yeni, müslüman halk nezdinde kullanılmaya

---

[13] **Ebû Ubeyde, Humeyd b. Ebî Humeyd** (Tîreveyh) **et-Tavîl el-Huzâî el-Basrî:** 68-142/687-759. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'in talebesidir. Boyu kısa, elleri uzun olduğu için *tavîl* lakabı verilmişti. Kendisinden kızkardeşinin oğlu Hammâd b. Seleme, Yahya'l-Ensârî, Hammâd b. Zeyd gibi büyük muhaddisler rivâyet ettiler. Sâbit el-Bünânî'nin en güvenilir talebesidir. Enes b. Mâlik'ten rivâyetlerinde bazen tedlis yapardı. el-Ukaylî ve İbn Adiyy onu zayıf sayarlar. ***"semi'tu"*** yani işittim lafzıyla yaptığı rivâyetler delil olarak kullanılır. Çok ibâdet eder, gün aşırı oruç tutar, zaman zaman yatsı abdesti ile sabah namazını kılardı. Bir gün kıyâmda iken ansızın düşüp öldü.

[14] **Ebû Davud**, Zekât, 20/1622; **Nesaî**, Zekât, 36.

başlandığı ve pahalı bir gıda maddesi olması nedeniyle yarım sa'ının diğer gıdaların bir sa'ına denk olduğu kabul görmüş olmalıdır. Buğdayın bollaştığı, kullanım olarak yaygınlaştığı ve buna paralel olarak fiatının da düştüğü durumlarda ise, diğer gıda maddeleri gibi, buğdaydan da fitre olarak bir sa' verilmesi uygun görülmüştür. Nitekim yukarıda değinildiği gibi, cumhurun görüşü de bu istikamettedir. **Hz. Ali**'nin Basralılara bu şekilde tavsiyede bulunması da bu yaklaşımı doğrular mahiyettedir.

Hasan Basrî'nin fıtır sadakasını yalnızca oruç tutanlar için gerekli görmesi, kendisinden sonraki ulema tarafından kabul görmemiştir. **Hasar Basrî** buğdaydan da bir sa' fitre verilmesi görüşünü benimseyenler arasındadır.[15]

٢٧٣٢ـ (د ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « فرضَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر طُهْرَةً للصائم من اللَّغْوِ والرَّفَث ، وطُعْمَةً للمساكين ، من أدَّاها قبل الصلاة فهي زكاةٌ مقبولة ، ومن أدَّاها بعد الصلاة فهي صدقة من الصدقات». أخرجه أبو داود.

2,732- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) fıtır sadakasını, oruç tutanlar için boş ve kötü sözlerinden kendilerini temizleyici olarak ve fakirler için de bir doyumluk yiyecek olarak farz kıldı. **'Bu sadaka bayram namazından önce ödenirse, makbul bir sadaka olur. Bayramdan sonra ödenirse o, diğer sadakalardan biri gibi olur'** buyurdu."[16]

İZAH

Hadîsimiz fıtır sadakasının hem zengin, hem de fakirler için oluşturduğu faydalardan birine dikkat çekmektedir. Yani bu sadaka hem veren, hem de alan için faydalıdır. Veren için fitrenin faydası, Ramazan orucunu edâ ederken, bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek

---

[15] **Meâlimu's-sünen**, II, 43; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 24; **Neylu'l-evtâr**, IV, 240.

[16] **Ebû Davud**, Zekât, 17/1609.

veya istemeyerek kendisinden sâdır olan boş söz ve kötü hareketlerin olumsuz etkilerinden korumaktır. Nitekim Kur'ân'da da, bir kısım iyiliklerin bazı günahları temizlediği bildirilmektedir. Oruçlu kişi, bütün günahlardan kaçınma gayreti içinde olmalıdır. Bununla birlikte kendisinden sâdır olan hatalar, ödeyeceği fitre sayesinde silinecektir.

Fitre alan şahıs ise, onunla karnını doyuracak, herkesin sevindiği bayram günlerinde, kendisine ulaşan fitre paraları sayesinde yeri bir soluk aldığı için sevinebilecek, çoluk çocuğunun bazı ihtiyaçlarını bu sayede giderebileceği için, onların da bir nebze sevinmesine vesile olacaktır.

Hadîsimiz fitrenin verileceği zamanla ilgili hükmü de ihtiva etmektedir. Fitrenin bayram namazından önce ödenmesinin sünnet olup teşvik edildiği genelde kabul edilmiştir. Kural olarak fıtır sadakasının bayram namazından önce verilmesi bu hadîsten anlaşılıyorsa da, **İbn Sîrîn** ve **Nehaî** gibi bazı âlimler, bayramdan sonra da verilebileceğini belirtmektedirler. **Ahmed b. Hanbel** de, **"bayram sonrasında fitrenin verilmesinde bir beis görmem"** demektir.

Âlimlerin bir kısmı ise, fitreyi bayram namazına çıkana kadar verilmesini, tıpkı vakti dolmuş malın zekâtının ödenmesine kıyaslayarak, özrsdüz olarak namaz sonrasına bırakılmasının günah olacağını belirtirler.[17]

Oruçla, ramazanla ve bayramla ilişkili olan fıtır sadakasının, sevinme ve neşelenme zamanı olan bayram öncesinde verilmesinin günümüzde de önemini koruduğu söylenebilir. Bayram günlerinde, genellikle alış-veriş merkezlerinin kapalı tutulduğu da dikkate alınırsa, bugün en geç arefe günü akşamına kadar fitrelerin verilecek yere ulaştırılmasının, fitreden gözetilen gayelerin oluşması için gerekli olduğu yanlış bir düşünce olmasa gerektir.

---

[17] **Hattabî**, **Meâlimu's-sünen**, II, 40-41.

٢٧٣٣ــ (خ ـ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم): «أن ابن عمر كان يُعطي زكاة رمضان بِمُدِّ النبي صلى الله عليه وسلم: المُدِّ الأول، وفي كفارة اليمين: بِمُدِّ النبيِّ صلى الله عليه وسلم».

قال أبو قتيبة - سلم بن قتيبة - : قال لنا مالك: مُدُّنا أعظمُ من مُدِّكم ، ولا نرى الفضل إلا في مُدِّ النبي صلى الله عليه وسلم . قال : وقال لي مالك : لو جاءكم أمير ، فضرب مُدًّا أصغر من مُدِّ النبي صلى الله عليه وسلم، بأيِّ شيء كنتم تُعْطُون ؟ قلنا : نُعْطي بِمُدِّ النبي صلى الله عليه وسلم، قال: «أفلا ترى أن الأمر إنما يعود إلى مُدِّ النبي صلى الله عليه وسلم ؟».

أخرجه البخاري .

2,733- Abdullah b. Ömer'in âzâdlısı Nâfi şöyle dedi:

"İbn Ömer Ramazan fitresini Hz. Peygamber dönemindeki müd ölçüsü ile veriyordu. Yemin keffâreti öderken de aynı ölçü birimini kullanıyordu."

Ebû Kuteybe[18] –Selm b. Kuteybe- diyor ki: Mâlik bize şöyle söyledi:

"- Bizim kullandığımız ölçü birimi olan müdd sizinkinden daha büyüktü. Biz Hz. Peygamber dönemindeki müddü fazla biliyorduk."

Sonra Mâlik devamla;

"- Başınıza bir Emîr gelse ve Hz. Peygamber dönemindeki müd'den daha küçük bir müdd oluştursa, siz ne ile (fitrenizi-keffaretinizi) ödeyeceksiniz?" diye sordu. Biz de;

"- Hz. Peygamber dönemindeki müd ile öderiz" dedik. Bunun üzerine;

"- Görüyor musunuz, iş Peygamber müddüne döndü" dedi.[19]

---

[18] **Ebû Kuteybe, Selm** b. **Kuteybe eş-Şaîrî el-Horasânî**: ö. 200/815 ds. Aslen Horasanlıdır, ama **Basra**'da oturmuştur. Malik b. Enes, Cerîr b. Hâzim ve Şu'be'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Amr b. Ali el-Fellâs, Bundâr ve Yahya b. Maîn rivâyet etti. Genelde sika kabul edilir; yalnız Ebû Hâtim onun için "**vehmi çoktur, ama hadîsi yazılır**" der. Rivâyetleri **Müslim** hariç kütüb-ü sittede tahric edildi.

[19] **Buharî**, Eymân, 5.

٢٧٣٤ــ (خ س ــ السائب بن يزيد رضي الله عنه) قال : « كان الصاعُ على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم مُدا وثُلُثا بمدِّكم اليومَ ، فزيدَ فيه في زمن عمر بن عبد العزيز».

زاد في رواية : « وكان السائب قد حُجَّ به في ثَقَل النبي صلى الله عليه وسلم». فرّقه البخاري في موضعين .

وفي رواية ، قال السائب : « حُجَّ بي مع النبي صلى الله عليه وسلم وأنا ابنُ سبع سنين».

وأخرج النسائي الرواية الأولى .

2,734- Sâib b. Yezid şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) döneminde bir sa', bugün sizin kullandığınız ölçü birimi ile, bir tam üçte bir müd (1 ⅓) idi. Ömer b. Abdülaziz döneminde müd artırıldı."[20]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şu ilave vardır:

"Sâib, Rasûlullah'ın (as.) yükleri ile birlikte haccetmişti."

Buharî bu rivâyeti iki ayrı yerde verdi.

Bir diğer rivâyete göre Sâib; "Ben Rasûlullah (as.) ile birlikte yedi yaşında iken haccetmiştim" dedi.

Yukarıdaki ilk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

İZAH

Yukarıdaki hadîsler, fitre mükelleflerinin bu yükümlülüklerini yerine getirmiş olabilmek için ne kadar ödemede bulunacaklarını belirtmektedir. İlk dönemlerde, bölgelerde kullanılan ağırlık ve hacim ölçü birimleri eşit olmadığı için bunların günümüz ölçü birimleri ile tespitinde farklı sonuçlar çıkmakla birlikte, teknik teferruattan kaçınarak, fitre için şu şekilde ödemenin yeterli olacağı söylenebilir.

Bir şer'î sa' dört müd, ya da 5½ rıtıldı. Bu, 685,7 dirhem, ya da 2,75 litre veya 2175 gr. demektir. Buğday dışındaki yiyeceklerden bu

---

[20] **Buharî,** Eyman, 5; **Nesaî,** Zekât, 44.

şekilde fitre verileceği genelde kabul edilmişken, **Hanefîler** buğdaydan yarım sa' fitre verilmesini yeterli bulmaktadırlar. Bu ise, 1,585 gr. buğday veya buğday unu demektir. Fitre miktarı ile ilgili olarak, günümüzde yapılan yeni değerlendirmeler için bu bölümde geçen 2727 nolu rivâyetlerin izahına bakılmalıdır.

٢٧٣٥ـ (س ـ **قيس بن سعد بن عبادة** رضي الله عنهما) قال : « أمرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بصدقة الفطر ، قبل أن تنزل الزكاة ، فلما نزلت الزكاةُ لم يأمرنا ولم ينهنا ونحن نفعله». أخرجه النسائي .

2,735- Kays b. Sa'd b. Ubâde şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) zekât farz kılınmadan önce bize fıtır sadakası vermemizi emretmişti. Zekât farz kılınca, fitre vermeye devam etmemizi emretmediği gibi, bunu yasaklamadı da. Biz ise, fitreyi bundan sonra da vermeye devam ettik."[21]

İZAH

Bu rivâyet, fıtır sadakasının, eşyanın zekâtı farz kılınmadan önce emredildiğine delildir. Bu hadîsle amel eden bazı âlimler, zekâtın farz kılınması ile fitre vecibesinin kaldırıldığını iddia etmişlerdir. Ancak çoğunluk bu görüşü benimsememiştir.

Hadîsin zâhirinden de zekâtın farz kılınması ile fitrenin neshedildiği anlaşılmaz. Çünkü yeni bir farzın belirtilmesi, diğer bir farzın ilgasını gerektirmez. Kaldı ki, fitre bedenin zekâtıdır, yeni emredilen zekât ise eşyalardan alınmaktadır. İkisinin alınma gerekçesi, nisabı ve ölçüsü farklıdır. Buna göre iki emir arasında bir tezat yoktur.[22]

---

[21] **Nesaî**, Zekât, 35.

[22] **Suyutî**, ***Şerh ale'n-Nesaî*** (Sünen-i Ebû Davud ile birlikte), İst. 1992, V, 50.

الباب الرابع
في عامل الزكاة و ما يجب له و عليه

D- ZEKÂT TAHSİLDARININ HAKLARI VE SORUMLULUĞU

٢٧٣٦ــ (خ م د ــ أبو حميد الساعدي رضي الله عنه) قال : « استعمل النبيُّ صلى الله عليه وسلم رجلا من الأزد - يقال له : ابن اللُّتْبِيَّة - على الصدقة ، فلما قدم قال : هذا لكم ، وهذا أُهديَ إليَّ ، قال : فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال: أما بعدُ ، فإني أستعمل الرجل منكم على العمل مما ولاني الله ، فيأتي فيقول : هذا لكم ، وهذا هديَّةٌ أهديت لي ، أفلا جلس في بيت أبيه ، وأُمه ، حتى تأتيه هديَّتُهُ إن كان صادقا ؟ والله لا يأخذ أحدٌ منكم شيئا بغير حَقّه إلا لَقيَ الله يحمله يوم القيامة ، فلا أعرفَنَّ أحدا منكم لَقيَ الله يَحْمل بعيرا له رُغاء، أو بقرة لها خُوارٌ ، أو شاة تَيْعَرُ ، ثم رفع يديه حتى رُئيَ بياضُ إبطَيْه ، يقول : اللهم هل بلغت؟».

وفي رواية : « سَلُوا زيد بن ثابت، فإنَّه كان حاضرا معي».وفيه « فلما جاء حاسبه» ، ومنهم من قال : « ابن الأُتبيَّة على صدقات بني سُلَيم».

أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود . وزاد أبو داود : « اللَّهمَّ هل بَلَّغْتُ ؟» أخرى.

2,736- Ebû Humeyd es-Sâidî anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Ezd kabilesinden İbn Lütbiyye[1] denilen birini zekât toplamak için memur tayin etti. Bu şahıs görevden geldiğinde Rasûlullah'a (as.) topladığı zekâtı işaretle;

"- Bunlar sizindir, bunlar da bana hediye olarak verilenlerdir" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) kalktı ve Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra şöyle bir hutbe irad etti:

---

1 **Abdullah b. el-Lütbiyye el-Ezdî (el-Esdî)**: Sahabîdir, **İbnu'l-Lütbiyye** diye meşhurdur. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber onu Benû Zibyân kabilesinin zekâtlarını toplamak üzere görevlendirmişti.

"Ben bir memur görevlendiriyorum, sonra da bana; *'bu size ait olandır, bu da bana hediye edilenlerdir'* diyor. Bu kişi sözünde doğru ise anasının-babasının evinde otursa da kendisine bunlar hediye edilecek miydi? Allah'a yemin olsun ki, sizden her kim hakkı olmayan bir şeyi alırsa, onu sırtına yüklenmiş olarak kıyâmet günü Allah'ın huzuruna varacaktır. Sakın kimlerin, sırtında böğüren bir deve veya bağıran bir inek, ya da meleyen bir koyun olduğu halde Allah'a kavuşacağını bilmiyorum."

Sonra Rasûlullah (as.) koltuk altındaki beyazlık görünecek derecede ellerini kaldırarak şöyle dedi:

"Allah'ım tebliğ ettim mi?!"[2]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette hadîs râvîsi;

"- İsterseniz Zeyd b. Sabit'e sorun, o benimle birlikte idi" dedi. Aynı rivâyette, "İbn Utbiyye görevden geldiğinde, Rasûlullah (as.) onu hesaba çekti" ifadesi mevcuttur.

Bir rivâyette "İbn Utbiyye'nin Süleym kabilesi'nin zekâtlarını toplamak üzere görevlendirildiği" ifade edilmektedir.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud'da Hz. Peygamber'in; **"Allah'ım tebliğ ettim mi?"** şeklindeki niyazı, ikinci defa yer almaktadır.

İZAH

Hadîsimiz, Rasûlullah (as.) döneminde, zekât toplamak için görevliler kullanıldığını göstermektedir. Bu görevlilerin görevlerini istismar etmemeleri gerekir. Görev başında iken kendilerine zekât mükellefleri tarafından verilen hediyeleri bile almaları doğru câiz değildir.

Hz. Peygamber hediye vermeyi ve almayı, mutlak manada yasaklamamaktadır. Ancak görev esnasında, memurun zekât mükellefinden hediye almasını ise yasaklamaktadır. Çünkü hediye

---

[2] **Buharî**, Hiyel, 15; Cuma, 29; Zekât, 67; Hibe, 17; Eymân, 3; Ahkâm, 24, 41; **Müslim**, İmâret, 7/26-29; **Ebû Davud**, İmâret, 11/2946.

alan memur, görevini yerine getirirken ve zekât matrahını hesap ederken, kişi lehine hesabı çarpıtabilir. Ya da, zekât mükellefi verdiği hediye sonrasında, görevliden böyle bir tavır bekleyebilir ki, bunların her ikisi de meşrû değildir. İşte bunlara sebebiyet verebileceği için, zekât memurunun görevi esnasında, zekât mükellefinden küçük-büyük herhangi bir hediye alması yasaklanmıştır.[3]

Bu hadîsteki hediye almanın yasaklanması şeklindeki hükmün, diğer görev ve görevliler için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bu tür hediyelerin görevliler nezdinde alışkanlık oluşturduğu ve daha sonraları hediye bekler oldukları, hatta bu tür yanlışı yapmayanlara karşı görevlerini yerine getirmede gevşek davrandıkları, günümüz dünyasında herkesin gözlemleyebildiği bir realitedir.

٢٧٣٧ـ (م د ـ **عدي بن عميرة الكندي** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**من استعملناه منكم على عمل، فكتمنا مخيطا فما فوقه ، كان غلولا، يأتي به يوم القيامة**. قال: فقام إليه رجلٌ أسودُ من الأنصار كأني أنظر إليه فقال: يا رسول الله اقبل عنّي عملك؟ قال: **ومالك؟** قال: سمعتك تقول كذا وكذا، قال: **وأنا أقوله الآن: من استعملناه منكم على عمل فليجيء بقليله وكثيره فما أوتي منه أخذ وما نهي عنه انتهى**». أخرجه مسلم، وأبو داود .

2,737- Adiy b. Amîre el-Kindî, Rasûlullah'ı (as.) şöyle derken işittim, diyor:

"Sizden birini memur tayin ederiz de, o bizden bir iğneyi, ya da daha fazla bir şeyi gizlerse, bu hâinliktir. O kimse onu kıyâmet günü bize mutlaka getirir."

Bu söz üzerine Medîneli siyah birisi –ki onu hâlâ görüyor gibiyim- kalkarak;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana verdiğiniz görevi benden geri alın!" dedi. Hz. Peygamber;

---

[3] **Nevevî**, XII, 218-221; **İbn Hacer**, XII, 306.

"- Sana ne oldu?" diye sordu. Adam;

"- Sizin dediklerinizi duydum" diye cevap verdi. Rasûlullah (as.) ise;

"- Onları ben şimdi söyledim. Yine söylüyorum. Sizden kimi zekât toplamak için görevlendirirsek, topladığının azını-çoğunu getirsin! Ondan kendisine ne verilirse alsın, ne yasak edilirse ondan da kaçınsın!" dedi.[4]

٢٧٣٨ـ (د ـ **أبو مسعود الأنصاري** رضي الله عنه) قال : « بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم ساعيا ، ثم قال: **انْطَلِقْ أبا مسعود، لا أُلْفِيَنَّكَ تَجيء يوم القيامة على ظهرك بعير من إبل الصدقة له رُغاء قد غَلَلْتَهُ** ، قال : فقلت: إذا لا أنطلق، قال : **إذا لا أُكْرِهُكَ**».

أخرجه أبو داود.

2,738- Ebû Mes'ûd el-Ensarî anlatıyor:

"Rasulullah (as.) beni tahsildar olarak gönderirken şöyle buyurdu:

"- Seni kıyamet gününde, zekât develerinden birisine hainlik yaptığın için, sırtında bir deve böğürür olarak geldiğini görmeyeyim!.."

Bunun üzerine ben;

"- (Bu iş bu kadar ağır sorumluluk gerektiriyorsa) bu görevi kabul etmem" dedim. Buna karşılık Hz. Peygamber de;

"- Ben de seni bu göreve göndermek için zorlamam" buyurdu.[5]

İZAH

Hadîsimiz zekât tahsildarı olan kimselerin ağır bir sorumluluk yüklendiklerine işaret etmektedir. Bu sorumluluğu kaldıramayacak kimselerin o göreve zorlanmaları uygun değildir.

İdareciler, memurlarına görevlerinin yüklediği sorumlulukları hatırlatmalı, gerektiğinde onları ikaz etmeli, suç işleyenlere

---

[4] **Müslim**, İmâret, 7/30; **Ebû Davud**, Akdiye, 5/3581.

[5] **Ebû Davud**, İmâret, 12/2947.

uygulanacak dünyevî ve uhrevî cezalara dikkat çekilmelidir. Herhangi bir görevin gerektirdiği sorumluluğu taşıyamayacak olanlar, daha basit görevlerde değerlendirilmelidir.

٢٧٣٩ــ (د ــ إبراهيم بن عطاء مولى عمران بن حصين) عن أبيه قال: « إن زيادا - أو بعض الأمراء - بعث عمران بن حصين على الصدقة فأخذها من الأغنياء، وردَّها على الفقراء، فلما رجع قال لعمران: أين المال؟ قال: وللمال أرْسَلْتني؟ أخذناها من حيثُ كنا نأخذها على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ووضعناها حيث، كُنَّا نضعها على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه أبو داود .

2,739- İmrân b. Husayn'ın âzâdlısı İbrahim b. Ata[6], babasından[7] naklen şunu anlatıyor:

"Ziyâd -veya bazı idareciler- İmrân b. Husayn'ı zekât toplamak üzere görevlendirdi. O da, zekât mükelleflerinden zekâtı alıp fakirlere dağıttı. Görevden dönünce İmrân'a;

"- Zekât olarak topladığın mallar nerede?" diye sordu. O da, Ziyâd'a;

"- Sen beni mal için mi göndermiştin?" dedi ve (şu açıklamayı yaptı):

"- Biz zekâtı, Rasûlullah (as.) döneminde aldığımız yerlerden aldık ve yine o dönemde dağıttığımız yerlere dağıttık."[8]

---

[6] **İbrahim b. Atâ b. Ebî Meymûne el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. İmrân b. Husayn veya Enes b. Mâlik'in âzâdlısıdır. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden Yezîd b. Harun ve Ebû Âsım en-Nebîl rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına aldı. Hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[7] **Ebû Muâz, Atâ b. Ebî Meymûne (Munî') el-Basrî**: ö. 131/748. Basralı tâbiîlerdendir. İmrân b. Husayn veya Enes b. Mâlik'in âzâdlısıdır ve onlardan rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu İbrahim, Şu'be ve Hammâd b. Seleme rivâyet etti. Kaderî olmakla müttehemdi. Ulemanın çoğunluğuna göre sikadır. Sadece Ebû Hâtim, **"salih olmakla birlikte rivâyetlerinin delil olarak kullanılamayacağını"** söyler. Rivâyetleri **Tirmizî** hariç kütüb-ü sitede tahric edildi. **Basra**'da vefat etti.

[8] **Ebû Davud**, Zekât, 22/1625.

İZAH

Hadîsimiz zekâtın, toplandığı bölgedeki fakirlere dağıtılmasının gerekliliğine delildir. Buna göre, zekâtın toplandığı bölge dışına çıkarılması hoş değildir. Nitekim **Mâlik, Şâfiî** ve **Sevrî** zekâtın başka bölgelere sarfedilmesini câiz görmemişlerdir. Bununla birlikte, kerahetle beraber, zekâtın toplandığı yerin dışındaki fukaraya da verilebileceğini söyleyenler de olmuştur. Bu görüşe delil olarak, Hz. Peygamber'in, diğer bölgelerden toplanan zekâtın bir kısmını **Medîne**'deki fakir Muhacir ve Ensâra dağıtmak için istemesi gösterilmiştir.[9]

Sonuç olarak; zekâtta asıl olanın toplandığı bölgedeki zekât almaya müstahak olanlara dağıtmak olduğu, zarûret ve ihtiyaç halinde ise, diğer bölgelere de çıkarmanın câiz olduğu söylenebilir.

Sanayi devrimi sonrasında, bazı bölgelerde büyük-küçük sanayi tesislerinin yoğun olması nedeniyle, o bölgedeki zekât/vergi geliri diğer bölgelerden kat kat fazla olmaktadır. Bu durumda, sanayi sektöründen toplanan zekâtların toplandığı bölge dışına çıkarılması sosyal adaletin temininde faydalı olabilir. Hatta bu nedenle, ülke genelinde zekâtın tek fonda toplanıp, yine ülke geneline, belirli öncelikler dikkate alınarak dağıtılması, özellikle zekât paraları ile kişilerin üretime katkıda bulunacak seviyeye getirilmeleri sağlanabilir.

٢٧٤٠ـــ (م ت د س ـــ جرير بن عبد الله البجلي رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إِذا أتاكم المُصَدِّقُ فَلْيَصدُر عنكم وهو راضٍ**».

وفي روايةٍ قال:جاء ناسٌ من الأعراب إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقالوا : إن ناسا من المصدِّقِين يأتونا فيظلمونا ، قال : فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **أَرضوا مُصَدِّقيكم** ، قال جرير : ما صدر عني مُصَدِّقٌ منذ سمعتُ هذا من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم إلا وهو عَنِّي راضٍ».أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي ، والنسائي : « **إِذا جاءكم المصدِّق ، فلا يُفارِقَنَّكم إلا عن رِضي**».

---

[9] **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 29.

وفي رواية أبي داود ، والنسائي مثل الرواية الثانية ، إلى قوله : « مصدّقيكم». ثم قال : «قالوا: يا رسول الله ، وإن ظلمونا؟ قال : أرضوا مصدّقيكم» ، زاد في رواية: «وإن ظُلمتُم»، قال جرير: « فما صدر عني ... وذكر باقيه».

2,740- Cerir b. Abdullah el-Becelî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zekât toplamak için size gelen görevli, sizden hoşnut kalarak dönsün!"[10]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) bedevi Araplardan bir grup geldi ve;

"- Bazı zekât tahsildarları bize zulmediyor" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Tahsildarınızı razı edin!" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Cerîr diyor ki:

"Bu sözü Rasûlullah'tan (as.) işittiğimden bu yana, bana gelen zekât tahsildarı, benden hoşnut kalarak dönmüştür."

Bunları **Müslim** tahric etmiştir.

Tirmizî ve **Nesaî**'nin rivâyetleri şöyledir:

"Tahsildar size geldiğinde, hoşnut olarak sizden ayrılsın!"

Ebû Davud ve **Nesaî**'deki bir rivâyet; **"tahsildarınızı razı ediniz!"** ifadesine kadar, ikinci rivâyet gibidir. Bundan sonra şu farklılık vardır:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; tahsildar bize zulmetse de mi, onları razı edeceğiz?" dediler. Rasûlullah (as.) yine;

"- Tahsildarınızı razı edin!" buyurdu.

Başka bir rivâyette; **"size zulmedilse de..."** ilavesi vardır.

Cerir; "bu sözü işittikten sonra..." diye, yukarıdaki açıklamasını zikretmiştir.

---

10 **Müslim**, Zekât, 7/29; **Tirmizî**, Zekât, 20/647; **Ebû Davud**, Zekât, 6/1589; **Nesaî**, Zekât, 14.

İZAH

Zekât tahsildarını hoşnut etmek, farz olan zekâtı vermek ve ona güzel muamelede bulunmakla olur.

Tahsildarı razı etmek, onun görevini ifa ederken haktan ayrılarak fasıklık yapmadığı müddet ile kayıtlanmıştır. Aksi takdirde, bu görevliye itaat gerekmez. O azlolunur ve ona zekât vermek gerekmez. Hatta bu takdirde, kendisine verilen zekâtın şer'an geçersiz olduğu söylenmektedir.[11]

٢٧٤١ــ (د ــ بشير بن الخصاصية رضي الله عنه) قال : « قلنا يا رسول الله، إن أصحاب الصدقة يَعْتَدُونَ علينا، أَفَنَكْتُم من أموالنا بقدر ما يعتدون؟ قال: **لا** ». أخرجه أبو داود.

2,741- Beşîr b. el-Hassâsiyye'den[12] rivâyet edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; zekât tahsildarları bizden fazla zekât alarak haksızlık ediyorlar. Onların haksız olarak malımızdan aldıkları fazlalık olan zekâtı saklayabilir miyiz?" dedik. Rasûlullah (as.);

"- Hayır, saklayamazsınız!" cevabını verdi.[13]

İZAH

Tahsildarın haksızlık etmesi, ya farz olandan daha fazla zekât alması, ya da zekâtı malın en iyisinden alması ile olur. Tahsildarın böyle davranması doğru olmamakla birlikte, zekât mükellefinin malının bir kısmını saklamasına izin verilmemiştir. Aksi takdirde, adalet üzere görevini yapan tahsildardan da zekât malının bir kısmının gizlenmesi yolu açılmış olurdu.

---

[11] **Nevevî**, VII, 72-73; **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 473.

[12] **Beşîr b. Ma'bed b. Şerâhîl es-Sedûsî**: Sahabîdir. **İbnu'l-Hassâsiye** diye meşhurdur. **Hassâsiye**, annesinin veya ninelerinden birinin lakabı olduğu rivâyet edilir. Asıl ismi Zahm iken Hz. Peygamber Beşîr diye değiştirmişti. Rasûlullah'tan (as.) sonra **Basra**'ya göçtü. Kendisinden Beşîr b. Nehîk ve Süleyman b. Ebî Süleyman eş-Şeybânî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** , **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[13] **Ebû Davud**, Zekât, 5/1586-87.

Şu da bilinmeli ki, tahsildarın normal hesabından fazla olarak alıp beytülmale tevdi ettiği mal, sahibi adına sadaka olarak geçirilecek ve karşılığı Allah tarafından fazla fazla verilecektir. Bu nedenle tahsildarın haddi aşması, dünyalık açısından mal sahibi için zarar gibi görünse de, Allah nezdinde bu mal zâyi olmayacağı için, özellikle âhirette sahibine faydası dokunacaktır.

Bütün buna rağmen, hem zekât mükellefinin, hem de tahsildarın görevlerini aşacak bir tavırda bulunmaları tasvip edilmemiştir.[14]

٢٧٤٢ـ (د ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**المُعْتَدِي فِي الصدقة كمانعها**». أخرجه أبو داود، والترمذي. وقال الترمذي: يعني: على المعتدي من الإثم كما على المانع إذا منع.

2,742- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zekât vermede haddi aşan, onu vermeyen gibidir."[15]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî şöyle dedi: "Zekât vermede haddi aşanın günahı, zekâtı vermeyenin günahı gibidir.

İZAH

Zekât mükellefinin haddi aşması, zekâtı zekât verilebilecek yerlerden başka bir yere vermesi ile olur. Bir başka durum da, mal sahibinin malını gizlemesidir. Zekât tahsildarı kendisine karşı haksızlık etse de mal sahibi, zekât malının bir kısmını gizlememelidir. Aksi takdirde, kendisi haddi aşmış olur ve yukarıdaki hadîsin kapsamına girer.[16]

---

[14] **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 470-71.

[15] **Ebû Davud**, Zekât, 4/1585; **Tirmizî**, Zekât, 19/646.

[16] **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 469.

Hadîsimiz, yukarıdaki rivâyetlerle birlikte düşünüldüğünde, mal sahibinin de, zekât tahsildarının da görevleri ve hakları dışına taşmalarının câiz olmadığı anlaşılmaktadır. Mal sahipleri hiçbir zaman, tahsildarın bir kısım hatalı tavırları karşısında, malı gizleme, saklama ve yanlış beyanda bulunma gibi tutuma girmemelidirler. Bu tür yanlışları kendi tavrı ile değil, başvuru merciine müracaat ederek düzeltmeye çalışmalıdır. Aksi halde, subjektif tavırların önünün alınamayacağı muhakkaktır.

٢٧٤٣ـ (د ـ جابر بن عتيك رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «سَيَأتيكمْ رُكَيْبٌ مُبْغَضُون، فإذا جاؤوكم فَرَحِّبوا بهم، وخَلُّوا بينهم وبين ما يبتغون، فَإِن عَدَلُوا فلأنفُسِهِم. وإن ظلموا فعليهم وأرضُوهم، فإن تمام زكاتِكُمْ رِضاهم، ولْيَدْعُوا لكم». أخرجه أبو داود.

2,743- Cabir b. Atîk'ten rivâyet edildiğine göre Rasulullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yakında size, binitli ve sevilmeyen kimseler (tahsildarlar) **gelecektir. Onlar size geldiğinde, kendilerini rahatlatın ve istediklerini verin! Onlar görevlerini adalet üzere yerine getirirlerse kendi lehlerinedir. Ancak, siz her halü kârda onları razı edin. Çünkü zekâtınızın tamam oluşu onların rızasına bağlıdır. Onların duasını kazanın!"**[17]

İZAH

Zekât tahsildarlarının sevilmeyen kimseler olarak nitelenmesi, genelde insanlar arasında böyle bilindiğine işaret içindir. Yoksa şer'an bunun kötü bir meslek oluşundan değildir. Onlar, nefislerin çok sevdiği malın bir miktarını karşılıksız aldıkları için, nefisler kendilerini sevmezler.

Onları rahat ettirmek, kendilerini güler yüzle karşılamak, hatırlarını sormakla olur. Öte yandan görevlerini yerine getirirken,

[17] **Ebû Davud**, Zekât, 5/1588.

gereksiz sıkıntıya sokmamak da bu görevlileri rahatlatan durumlardır.

Zekât tahsildarı bu görevi devlet başkanından aldığı yetkiye göre yaptığından, ona karşı gelmek, onu sıkıntıya sokmak, sanki devlet başkanına karşı yapılmış hareketler olarak değerlendirilerek bu tür davranışlar yasaklanmıştır.

Zekât memurlarının görevlerini hakkıyla yerine getirmelerinde, görevlerini yerine getirmenin yanında, hak ve adaletten ayrılmadıkları için, kendilerine sevap da yazılmaktadır. İşte bu durumda onların lehine olan şey, bu sevaptır. Aksi durumda da, kendileri zulmetmenin günahını yükleneceklerdir. Bu da onların aleyhine olan durumdur.

Tahsildarın rızası ve duası, zekâtın temel şartlarından değilse de, kemâli için gerekli görülmüştür. Mal sahibinin herhangi bir sıkıntı çıkarmaksızın malının zekâtını vermesi ve bu hususta tahsildara yardımcı olması, onu güler yüzle karşılaması da memurun rızasını kazanma ve mal sahibi lehine hayır duada bulunma sebebidir. Bu durumda mal sahibine memurun hayır duada bulunması mendub görülmüştür. Zaten iki inanan insanın arasında bu iletişim oluştuğunda, birbirlerine hayır duada bulunacakları, aldıkları İslâmî kültürün zorunlu bir sonucu olsa gerektir.[18]

٢٧٤٤ـ (ت د ـ رافع بن خديج رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «العاملُ على الصدقة بالحق كالغازي في سبيل الله حتى يرجع إلى بيته».أخرجه الترمذي، وأبو داود.

2,744- Râfi b. Hadîc dedi ki:

Rasûlullah'ı (as.) şöyle derken işittim:

"Hakça zekât tahsildarlığı yapan kimse, evine dönünceye kadar, Allah yolunda cihad eden gibidir."[19]

---

[18] **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 471-72.

[19] **Tirmizî**, Zekât, 18/645; **Ebû Davud**, İmâret, 7/2936.

٢٧٤٥ــ (خ م د س ــ عبد الله بن أبي أوفى رضي الله عنه) قال: «كان أبي من أصحاب الشجرة، وكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذا أتاه قومٌ بصدقتهم قال: **اللَّهمَّ صلِّ على آل فلان**، فأتاه أبي بصدقته، فقال: **اللَّهمَّ صلِّ على آل أبي أوفى**». أخرجه البخاري، ومسلم، وأبو داود، والنسائي، ولم يذكر النسائي أنه كان من أصحاب الشجرة.

2,745- Abdullah b. Ebî Evfâ anlatıyor:

"Babam Bîat-ı Rıdvan'da bulunanlardandı. Rasûlullah'a (as.) bir topluluk zekâtlarını getirdiğinde, o; ***'Allah'ım; filan kimsenin âilesine rahmet eyle!'*** diye (tek tek) onlara dua ederdi. Babam zekâtını Rasûlullah'a (as.) getirdiğinde, ona da; ***'Allah'ım; Ebû Evfâ'nın âilesine rahmet eyle!'*** diye duada bulunurdu."[20]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etmiştir. Ancak **Nesaî**, Rıdvan bîatı cümlesini zikretmemiştir. ifadesi yoktur.

İZAH

Hicretin altıncı yılında **Hudeybiye**'de Rasûlullah (as.) ile birlikte bir ağaç altında yapılan bîata **Bîatu'r-Rıdvan** denir. Burada bulunan sahabe ise ***"ashab-ı şecer"*** diye bilinmektedir. Ebû Evfâ da bu bîata katılanlardandı.

Hadîste Rasûlullah'ın (as.), zekâtını getiren âilelere salât-selâm etmesi, onlara duası ve mallarının bereketlenmesini istemesi anlamındadır. Nitekim konuyla alakalı şu âyette de benzeri ifadeler mevcuttur:

"Onların mallarından sadaka** (ve zekât) **al ki, bununla onları** (günahlardan) **temizleyesin, onların** (sevaplarını) **artırıp yüceltesin. Ve onlar üzerine salâtta bulun** (dua et)**! Çünkü senin salâtın** (duan) **onlara sükûnet verir..."[21]

---

[20] **Buharî**, Zekât, 64; Megâzî, 36; Daavât, 19, 33; **Müslim**, Zekât, 54/176; **Ebû Davud**, Zekât, 6/1590; **Nesaî**, Zekât, 13.

[21] Tevbe, 103.

Zekâtını inanarak, seve seve veren kişiler, tebrik ve duaya müstahak olmakla birlikte, kerhen, gönülsüz olarak bu görevini yerine getirenler takdir ve duaya layık değildirler.

Hadîsimiz zekât görevini seve seve ifa edenlere, tahsildarların, ya da zekât alan muhatapların hayır duada bulunmalarının sünnet olduğuna da delildir.[22]

٢٧٤٦ــ (خ ــ **محمد بن الحنفية** رحمه الله) قال : « لو كان عليٌّ ذاكرا عثمان بسوء ، ذكره يومَ جاءه ناس يشكون إليه سُعَاةَ عثمان، فقال لي عليٌّ : اذهب بهذا الكتاب، إلى عثمان، وأخبره: أن فيه صدقة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فَمُرْ سُعَاتَكَ يعملون بها ، فأتيتُه بها ، فقال : أغْنِها عنَّا ، فأتيتُ بها عليًا ، فقال : لا عليك ، ضَعها حيث وجدتَها». قال بعض الرواة عن سفيان بن عيينة : لم يجد عليٌّ بُدًّا حين كان عنده علم منه أن يُنهيه إليه ، قال : ونُرى أن عثمانَ إنما رَدَّهُ ؛ لأن عنده علما من ذلك فاستغنى ، قال الحميدي: حكاه أبو مسعود الدمشقي . وأخرجه البخاري .

2,746- Muhammed b. el-Hanefîyye anlatıyor:

"Şayet Hz. Ali, Hz. Osman hakkında kötü söz söyleyecek olsaydı, halkın kendisine gelerek, Hz. Osman'ın zekât toplamakla görevli memurlarından şikâyette bulunduklarında bunu yapardı. O gün (babam) Hz. Ali bana şöyle demişti:

"- Bu evrakı al ve Osman'a götür; bunda Rasûlullah'ın (as.) sadakaların dağıtılacağı yerler hakkındaki talimatı vardır. Hz. Osman'a söyle, memurlarına bu şekilde sadakaların dağıtılmasını emretsin!"

Hz. Ali'nin bana verdiği evrakı Hz. Osman'a götürdüm O bu sahifeye iltifat etmedi, bu nedenle onu tekrar Hz. Ali'ye getirdim, olanları anlattım. O da;

"- Sahifeyi aldığın yere koy!" dedi.

Ravilerden bazıları Süfyan b. Uyeyne'den şöyle nakletmişlerdir:

---

[22] **Nevevî**, IV, 185; **Avnu'l-Ma'bûd**, IV, 474.

"Hz. Ali, kendisindeki bu bilgiyi Hz. Osman'a ulaştırmaktan geri kalmamıştır. Ancak Osman'ın o bilgiye iltifat etmediği görülüyor. Çünkü bu konudaki hükmü bildiği için, bu sahifeyi gereksiz görmüştür."

Humeydî dedi ki: "Bunu Ebû Mesud ed-Dımaşkî rivâyet etti."[23]

[23] **Buharî**, Ferdu'l-Humus, 5.

الباب الخامس
فيمن تحل له و من لا تحل له
و فيه فصلان:

الفصل الأول
فيمن لا تحل له

E- ZEKÂT ALMASI HELÂL OLMAYANLAR VE ZEKÂT ALMASI HELAL OLANLAR

1- ZEKÂT ALMASI HELÂL OLMAYANLAR

٢٧٤٧ـ (م د س ـ **عبد المطلب بن ربيعة بن الحارث** رضي الله عنه) قال : «اجتمع ربيعة بن الحارث ، والعباس بن عبد المطلب، فقالا : [والله] لو بَعَثْنا هذين الغلامين - قال لي، وللفضل بن العباس - إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فكلَّماه ، فأمَّرهُما على هذه الصدقات، فأدَّيا ما يؤدِّي الناسُ، وأصابا مما يصيب الناس؟ قال : فبينما هما في ذلك جاء عليٌّ بن أبي طالب، فوقف عليهما ، فذكرا له ذلك ، فقال عليٌّ : لا تفعلا، فوالله ما هو بفاعلٍ ، فانتحاه ربيعة بن الحارث، فقال : والله، ما تصنع هذا إلا نفاسة منك علينا، فوالله ، لقد نلْتَ صِهْرَ رسول الله صلى الله عليه وسلم فما نَفِسْنَاهُ عليك، فقال عليٌّ : أَرْسِلُوهُما ، فانطلقا ، واضْطَجَعَ [عليٌّ] ، قال : فلما صلى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الظهرَ سبقناه إلى الحُجرة ، فقمنا عندها ، حتى جاء ، فأخذ بآذاننا ، ثم قال : أَخْرِجَا ما تُصَرِّرَان، ثم دخل ودخلنا معه، وهو يومئذ عند زينب بنت جَحْش ، قال : فتواكلْنَا الكلامَ ، ثم تكلَّم أحدُنا ، فقال : يا رسول الله ، أنت أَبَرُّ الناس، وأوصلُ الناس، وقد بلغْنا النكاحَ ، فجئنا لتُؤمِّرَنا على بعض هذه الصدقات ، فنؤديَ إليك كما يؤدي الناسُ ، ونُصيبَ كما يصيبون، قال: فسكت طويلا حتى أَردنا أن نُكَلِّمَهُ ، قال : وجعلت زينب تُلْمِعُ إلينا من وراء الحجاب: أن لا تكَلِّماه، قال: ثم قال: **إن هذه الصدقة لا تنبغي لآل محمد، إنما هي أوساخُ الناس، ادْعُوا لي مَحمِيَةَ** - وكان على الخُمس ـ ونوفَلَ بنَ الحارث بن عبد المطلب، قال: فجاءاه: فقال لمحميةَ: **أَنكحْ هذا**

الغلامَ ابنتَك - للفضل بن العباس - فأنكحه، وقال لنوفل بن الحارث: **أنكح هذا الغلام ابنتك**، فأنكحني، وقال لمحمية: **أصدقْ عنهما من الخمس كذا وكذا** ، قال الزهري: ولم يسمّه لي».

وفي رواية نحوه، وفيه: «قال: فألْقَى عليٌّ رداءه ثم اضْطَجَعَ عليه ، وقال : أنا أبو حَسَنٍ القَرْمُ ، والله لا أَرِيمُ مكاني حتى يرجع إليكما ابناكُما بحَوْرِ ما بعثتما به إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم». وقال في الحديث: «ثم قال لنا: **إن هذه الصدقات إنما هي أَوساخ الناس، وإنها لا تَحلُّ لمحمد ولا لآل محمد**» وقال أيضا: « ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ادعوا لي مَحْمِيَةَ بنَ جَزْءٍ**، وهو رجل من بني أسد، كان رسول الله استعمله على الأخماس».

أخرجه مسلم، وأبو داود.

واختصره النسائي قال : « إن ربيعة بن الحارث قال لعبد المطلب بن ربيعة وللفضل بن العباس: ائْتيا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقولا : استعملنا على الصدقات ، فأتى عليٌّ بن أبي طالب، ونحن على تلك الحال، فقال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لا يستعمل أحدا منكم على الصدقة ، فقال عبد المطلب : فانطلقت أنا والفضلُ حتى أتينا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقال لنا: **إن هذه الصدقة إنما هي أوساخ الناس، وإنها لا تحل لمحمد ولا لآل محمد**».

2,747- Abdülmuttalib b. Rabîa b. Hâris[1] anlatıyor:

"Rabîa b. Hâris ve Abbas b. Abdülmuttalib bir yere gelerek -benimle Fadl b. Abbas'ı kastederek- 'şu iki genci Rasûlullah'a (as.) göndersek de, kendisi ile zekât tahsildarı olarak atanmaları hususunu konuşsalar. Diğer insanlar gibi bunlar da bu görevi ifa edebilirler. Bunlar da böylece diğerleri gibi maaş almış olurlar' diye söz ettiler. O

[1] **Abdülmuttalib b. Rabîa b. el-Hâris el-Hâşimî el-Kuraşî**: ö. 62/682. Küçük sahabîlerdendir. İsminin Muttalib olduğu da rivâyet edilmiştir. Hz. Peygamber'in amcasının torunudur. Annesi, Zübeyr b. Abdülmuttalib'in kızı Ümmü'l-Hakem'di. Önce **Medîne**'de oturdu, sonra Hz. Ömer döneminde **Şam**'a yerleşti. Hz. Peygamber'den üç hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden oğlu Abdullah ve Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel rivâyet etti. Hadîsleri **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

sırada Ali b. Ebî Tâlib bunların yanına geldi ve durdu. Ona konuyu açtılar. Hz. Ali, onlara bunu yapmamalarını söyledi;

"- Vallahi Hz. Peygamber bu işi onaylamaz" dedi. Rabîa b. Hâris, Hz. Ali'ye;

"- Vallahi sen, bize hasedinden dolayı böyle söylüyorsun! Vallahi sen Rasûlullah'ın (as.) damadı oldun, ama biz yine sana hased etmedik" diye çıkıştı. Hz. Ali (bunları duyunca);

"- Peki, öyleyse gönderin!" dedi.

Gençler Rasûlullah'a (as.) gittiler. Ali de biraz uzanıverdi.

Abdülmuttalib b. Rabîa b. Hâris diyor ki:

"Rasûlullah (as.) öğle namazı için camide iken, biz kendisinden önce odasına giderek, gelmesini bekledik. Hz. Peygamber odaya geldiğinde bizim kulaklarımızı çekti ve;

"- **Söylemek istediklerinizi söyleyin bakalım"** dedi. Sonra birlikte içeri girdik. O gün kendisi **Zeynep binti Cahş**'ın evinde bulunuyordu. Biz sözü önce birbirimize havale ettik, sonra içimizden biri konuştu;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Sen insanların en iyisi ve yakınlarını en çok gözetenisin Bizler artık evlenme çağına gelmiş bulunuyoruz. Şu sadaka (zekât) toplama işlerinden birine bizi memur olarak görevlendirmen için geldik. Böyle bir görev verirsen, biz de diğer memurlar gibi görevimizi yerine getirir ve onlar gibi maaş alırız."

Rasûlullah (as.) uzunca bir süre sessiz kaldı, öyle ki biz O'nunla konuşmak istedik. Bu arada zevcesi Zeynep, bize perde arkasından işaretle, bu halde iken O'nunla konuşmamamızı söyledi. Sonra Hz. Peygamber;

"- **Şüphesiz ki sadakalar Muhammed âilesi için uygun değildir. Zira o insanların kirleridir. Siz bana Mahmiye[2] ile Nevfel b. Haris b Abdülmuttalib'i[3] çağırın!"** dedi.

---

[2] **Mahmiye b. Cez' b. Abdiyeğûs ez-Zübeydî:** Mekkeli sahabîlerdendir. **Mekke**'de müslüman oldu, **Habeşistan** hicretine katıldı. Oradan geç dönmüş ve bu yüzden ancak **Müreysi** gazasına katılabilmişti. Rasûlullah'ın (as.) zekât tahsişldarı idi. Hz. Peygamber ondan, kızlarından birini Fadl b. Abbas'la evlendirmesini istemişti.

Mahmiye o günlerde ganimetlerin beşte birini almakla görevli memurdu. Mahmiye gelince, Rasûlullah (as.) ona;

"- Bu gence kızını ver!" diyerek Fadl b. Abbas'ı gösterdi. O da bu gençle kızını evlendirmeyi kabul etti.

Sonra Nevfel b. Hâris'e de;

"- Sen de kızını şu gence ver!" diyerek beni işaret etti, o da kızını bana vermeye razı oldu. Sonra Rasûlullah (as.) Mahmiye'ye hitaben;

"- Her iki kıza, ganimetlerin beşte birinden oluşan fondan, şu kadar mehir ver!" diye emretti.

Zührî diyor ki: "Abdullah bana, kadınlara ne kadar mehir verildiğini söylemedi."[4]

RİVÂYETLER

Benzer bir rivâyette şu ifadeler mevcuttur:

"Hz. Ali cübbesini yaydı, üzerine yaslanarak şöyle dedi:

"- Ben, ileri görüşlü birisiyim. Vallahi Rasûlullah'a (as.) gönderdiğiniz gençler Rasûlullah'ın (as.) vereceği cevap ile dönmedikçe yerimden kalkmayacağım!"

Bu rivâyette şu ifade yer almaktadır: Rasûlullah (as.) bize şöyle dedi:

"Sadakalar insanların kirleridir, onlar Muhammed'e ve onun âile fertlerine helâl değildir."

Aynı rivâyette Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğu da kaydedilmektedir:

"- Bana Mahmiye b. Cezz'i çağırın!" O beni Esed kabilesinden birisi idi. Rasûlullah (as.) onu ganimetlerden beşte birini almak üzere memur etmişti."

---

[3] **Ebû'l-Hâris, Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib el-Kuraşî el-Hâşimî**: ö. 15/636. Sahabîdir. Hz. Peygamber'in amcazâdesidir. **Bedir** savaşına müşrik ordusu ile birlikte katılmış, müslümanlar tarafından esir alınmış, kurtuluş fidyesini amcası Abbas ödemişti. Bilahare İslâm'a girdi ve **Hendek** savaşının yapıldığı sırada **Medîne**'ye hicret etti. **Mekke** fethine, **Huneyn** ve **Tâif** seferlerine katıldı. **Huneyn**'de İslâm ordusu dağıldığında Hz. Peygamber'in yanında kalan birkaç kişiden biriydi. **Medîne**'de vefat etti. Cenazesini Hz. Ömer kıldırdı.

[4] **Müslim**, Zekât, 51/167-68; **Ebû Davud**, İmâret, 20/2985; **Nesaî**, Zekât, 95.

Bu rivâyetleri **Müslim Ebû Davud** tahric etmiştir.

Nesaî ise, bu konudaki hadîsi muhtasar bir şekilde şöyle nakletmiştir:

"Rabîa b. Hâris, Abdülmuttalib b. Rabîa'ya ve Fadl b. Abbas'a şöyle dedi:

"- Rasûlullah'a (as.) gidin ve 'bizi zekât tahsildarı yap' deyin!"

Bu konuşma esnasında Ali b. Ebî Tâlib çıkageldi ve dedi ki:

"- Rasûlullah (as.) sizden kimseyi bu işle görevlendirmez."

Abdülmuttalib diyor ki:

"Ben ve Fadl Rasûlullah'a (as.) gittik, bu konuda bize şöyle söyledi:

"- Şüphesiz sadakalar insanların kirleridir. O ne Muhammed'e, ne de âile fertlerine helâldir."

İZAH

Bu hadîs, Hz. Peygamber ve âile fertlerinin, her çeşidiyle sadaka almasının câiz olmadığına delildir. Hadîste bunun gerekçesi olarak sadakaların, insanların kirleri olduğu ve Hz. Peygamber ve âile fertlerinin kirlerden tenzih edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Yani hürmet ve saygıya layık bu insanlar, diğer insanların kirleri sayılan bir şeyle yardım görmekten müstağnidirler.

Bazı İslâm bilginleri, bu hadîsi delil göstererek, Hz. Peygamber ve âile fertlerinin ister fakir ve yoksul olmaları nedeniyle ve ister zekât toplama işinde çalışmaları sebebiyle olsun, zekât ve sadaka alamayacaklarını savunmaktadırlar. Bir kısım İslâm âlimi ise, Hz. Peygamber'in âile fertleri ve akrabalarının, sadaka memurluğu yaparak zekât fonundan ücret almasını câiz görmüşlerdir. Bu halde alınan ücretin sadaka olarak değil, iş akdinin karşılığı olarak alındığını belirtmişlerdir. Ancak yukarıdaki rivâyet, sadaka görevlisi olarak bile bu fondan alınamayacağını beyan etmektedir.

Hz. Peygamberin âile fertleri ve akrabalarına zekât almayı haram kılmasındaki hikmetler içinde, kendisi ve yakınlarını her türlü töhmet ve şaibeden uzak tutma isteğinin de bulunmuş olması gerektir.

Sadakanın "**kir**" diye belirtilmesi, onun, müslümanın malını ve nefsini temizlediği içindir. Nitekim Yüce Allah; ***"onların mallarından kendilerini temizlemek için sadaka al!"*** buyurmuştur. İnsan yıkanarak vücudundaki kirlerini attığında, vücudunun temizlenmesi gibi, maldan, paradan, hububattan bir kısmını zekât olarak vermekle geride kalan miktar helâl-hoş, tertemiz hale gelmektedir. Aksi takdirde bütün mal pis ve nahoş hale gelir. Ayrıca Hz. Peygamber'in âile fertlerini sadaka almaktan uzak tutabilmek amacıyla, sadakaları insanların kirlerine benzeterek akrabalarının ona karşı meylini de tamamen yok etmek istemiş olabilir.

Hadîsimizde, sıkıntısını gidermek için kendisine başvurulan insanın, muhatabına meşrû yollardan yardımcı olması gerektiğine işaret edilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, geçim sıkıntısından zekât tahsildarı olarak kurtulmak isteyen akrabalarının bu teklifini meşrû görmemekle birlikte, onlara farklı bir şekilde yardım etmek istemiştir.

Hz. Peygamber'in emri ile evlenen gelinlere verilen mehrin, ganimetlerin beşte birinin oluşturduğu fondan karşılanması, bu erkeklerin Hz. Peygamber'in akrabaları olmasındandır. Yani beşte birden hakkı olanlar arasında Hz. Peygamber ve akrabaları da bulunmaktadır. Hz. Peygamber bu haklarına mahsuben, bu gençlerin hanımlarına verecekleri mehirleri, ganimetlerin beşte biri fonundan verilmesini emretmiştir. Bir diğer yoruma göre de, bu mehirler Hz. Peygamber'in payına mahsuben erkekler adına gelin hanımlara verilmesinin emredilmiş olması da muhtemeldir.[5]

٢٧٤٨ــ (خ م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « أخذ الحسن بنُ عليٍّ تمرة من تَمر الصدقة ، فجعلها في فِيهِ. فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **كِخْ** ، **كِخْ** ، **إِرْمِ بها** ؛ **أَمَا عَلِمْتَ أنَّا لا نأكل الصدقة ؟**». وفي رواية : « **أنا لا تَحِلُّ لنا الصدقةُ ؟**».

[5] **Nevevî**, VII, 178 vd; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 68 vd.

وفي رواية : أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: « إنّي لأنقلبُ إلى أهلي ، فأجدُ التمرةَ ساقطة على فراشي، أو في بيتي ، فأرفعها لآكلها ، ثم أخشى أن تكون صدقة فأُلقيها». أخرجه البخاري، ومسلم .

2,748- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Hz. Ali'nin oğlu Hasan, zekât hurmalarından birini alarak ağzına atmıştı. Bunu gören Rasûlullah (as.);

"- Kaka, kaka!.. At onu! Bizim sadakadan bir şey yemediğimizi bilmiyor musun?" buyurdular.[6]

RİVÂYETLER

Bir rivâyete göre;

"- Sadakanın bize helâl olmadığını bilmiyor musun" dedi.

Başka bir rivâyete göre ise Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Bazen ben evime döndüğümde yatağın üzerinde veya evin bir tarafına düşmüş bir hurma bulurum. Onu yemek maksadıyla elime alırım, ancak bunun sadaka hurması olma ihtimalinden korktuğum için, onu atarım."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Hadîsimiz, sadakanın hem Hz. Peygamber'e, hem de onun âile fertlerine haram olduğuna delildir. Büyükler, haram olan şeyden çocuklarını da korumalıdırlar. Henüz rüşdüne ermemiş çocuklar dinin emir ve yasakları ile mükellef değilseler de, bu çocukları eğitmek amacıyla, küçük yaşlarından itibaren bu tür yasaklardan uzaklaştırmak gerekir. Ayrıca yasaklanan şeyin nedeninin küçüklere söylenmesi de yerinde olur. Aksi takdirde küçükler o yasağa karşı devamlı meyil gösterebilirler.

Bu hadîs aynı zamanda, ekonomik kıymeti bulunmayan bir iki elma, hurma gibi şeyler bulunduğunda, sahibinin aranması

---

[6] **Buharî**, Zekât, 57, 60; Cihâd, 188; **Müslim,** Zekât, 50/161.

gerekmeksizin yenilebileceğine de işaret etmektedir. Nitekim yukarıda Hz. Peygamber'in bu hurmaları yemeyi düşündüğü, ancak sadaka hurması olabileceği korkusu ile vazgeçtiği açıklanmaktadır.

Bir başka husus da, yasak olan şeyin azının bile yasak olduğu ve yasaklardan bir bütün olarak kaçınmanın gerekli olduğudur. Öte yandan hadîsimiz, haramdan kaçınıldığı gibi, haram şüphesi olan şeylerden de sakınılması gereğine dikkat çekmektedir.[7]

٢٧٤٩ـ (خ م د ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه): «أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم مرّ بتمرة في الطريق فقال: **لولا أني أخاف أن تكون من الصدقة لأكلتها**».

أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود ولأبي داود «أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يمرّ بالتمرة العائرة، فما يمنعه من أخذها إلا أن تكون صدقة».

2,749- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) yolda bir hurma gördü ve şöyle dedi:

"Bu hurmanın sadaka hurmalarından (düşmüş) **olmasından korkmasaydım onu alır yerdim."**[8]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud'daki diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) yola düşmüş, sahibi belirsiz hurmalara rastlardı da, onların sadaka hurması olabileceği korkusu ile almazdı."

٢٧٥٠ـ (ط ـ مالك بن أنس رحمه الله) بلغه: أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تحلّ الصدقة لآل محمد، إنما هي أوساخ الناس**». أخرجه الموطأ.

2,750- Mâlik b. Enes'e haber verildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

---

[7] **Nevevî**, VII, 175 vd.; **Aynî**, IX, 80-81, **Kastallânî**, III, 75-76.

[8] **Buharî**, Buyû', 4; Lukata, 6; **Müslim**, Zekât, 50/164-66; **Ebû Davud**, Zekât, 29/1651-52.

"Sadaka Muhammed'in âile fertlerine helâl değildir, çünkü o insanların kiridir."[9]

٢٧٥١ـــ (خ م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه): « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان إِذَا أُتِيَ بطعام سألَ عنه ؟ فان قيل : هديَّة ، أكل منها ، وإن قيل : صدقة ، لم يأكل منها، وقال لأصحابه: **كلوا**». أخرجه البخاري، ومسلم .

2,751- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Hz. Peygamber'e bir yiyecek getirildiğinde, onun ne maksatla getirildiğini sorardı. Şayet hediye olarak getirildi denilirse yer; sadaka olduğu söylenirse, kendisi yemez, arkadaşlarının yemesini söylerdi."[10]

İZAH

Hadîsimiz, Hz. Peygamber'e hediye vermenin meşrû olduğunu ve onun da hediye kabul etmesinin helâl olduğunu ifade etmektedir.

Hz. Peygamber bir hadîslerinde hediyeleşmenin kardeşlik bağlarını güçlendireceğini, taraflar arasında ülfet ve muhabbeti artıracağını belirtmiştir. Bu nedenle hediye kabul etmiş, kendisi de gerek arkadaşlarına, gerekse ülkesi dışındaki bazı idarecilere hediyeler göndermiştir.

Burada, hediye kabul etmenin sünnet olduğunu belirtirken, şu husus da gözardı edilmemelidir: Her zaman hediye alan insanın, adeta hediye bekleyen bir tavır sergilemesi doğru değildir. Kişi hediye almaktan memnunluk duyduğu gibi, hediye vermek gibi iyi bir alışkanlığa da sahip olmalıdır.

---

[9] **Muvatta,** Sadaka, 3/13. Musannıf işaret etmemekle birlikte bu rivâyet, **Nesaî,** Zekât, 95'de de vardır.

[10] **Buharî,** Hibe, 7; **Müslim,** Zekât, 53/175.

٢٧٥٢ــ (ت س ــ **بهز بن حكيم** رحمه الله) عن أبيه عن جدّه معاوية بن حَيْدَة : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان إذا أُتِيَ بشيء سأل : **أصدقةٌ أم هديَّة** ؟ فإن قالوا : صدقة، لم يأكل ، وإن قالوا : هديَّةٌ ، أكل». أخرجه الترمذي .

وفي رواية النسائي: « فإن قيل : صدقة ، لم يأكل، وإن قيل : هديَّةٌ ، بَسَط يدَه».

2,752- Bihz b. Hakîm, babası vasıtasıyla dedesi Muâviye b. Hayede'den naklen şunu rivâyet etmektedir:

"Rasûlullah'a (as.) bir şey getirildiğinde, onun sadaka mı, ya da hediye mi olduğunu sorardı. Eğer gelen şeyin sadaka olduğu söylenirse ondan yemez, hediye denirse yerdi."[11]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** rivâyet etmiştir.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"...Gelen şeyin sadaka olduğu söylenirse ondan yemez, hediye olduğu söylenirse yerdi."

٢٧٥٣ــ (د ت س ــ **أبو رافع** مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم رضي الله عنه) قال: بعث رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رجلا على الصدقة من بني مخزوم . قال أبو رافع : فقال لي اصْحَبْني ، فإنك تُصيب منها معي، قلت : حتى أسألَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فانطلقَ إلى النبي صلى الله عليه وسلم فسأله. فقال: «**مولَى القوم من أنفسهم وإنّا لا تحل لنا الصدقةُ**». أخرجه أبو داود والترمذي.

وفي رواية النسائي : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم استَعْمَلَ رجلا من بني مخزوم على الصدقة ، فأراد أبو رافع أن يتبعه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إن الصدقة لا تحلُّ لنا ، وإن مولى القوم منهم**».

2,753- Rasûlullah'ın (as.) âzâdlısı Ebû Râfi anlatıyor:

---

[11] **Tirmizî**, Zekât, 25/656; **Nesaî**, Zekât, 98.

"Allah'ın Rasûlü, Benû Mahzûm kabilesinden bir adamı zekât tahsildarı olarak görevlendirmişti. Adam bana;

"- Bana arkadaşlık et, topladığım zekâtlardan sen de bir miktar alırsın" dedi. Ben bu teklifi kabul etmeden önce, Rasûlullah'a (as.) giderek sordum. Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Bir kavmin âzâdlısı o kavimden sayılır. (Sen bizim âzâdlımızsın, dolayısı ile bizim âileden sayılırsın.) **Bize ise, sadaka** (zekât) **almak helâl değildir."**[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.), Benû Mahzûm kabilesinden birini zekât tahsildarı olarak görevlendirmişti. Ebû Râfi ona arkadaş olmak istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Şüphesiz sadaka almak bize helâl değildir. Bir kavmin âzâdlısı da o kavimden sayılır" buyurdu.

İZAH

İbnu'l-Esîr'in verdiği bilgiye göre burada zekât toplamakla görevlendirilen kişi, **Erkam b. Ebî'l-Erkam**'dır.[13]

٢٧٥٤ـــ (ت د ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **لا تحل الصدقة لغنيٍّ ، ولا لذي مرَّة سَويٍّ** ». أخرجه الترمذي، وأبو داود.

وفي رواية أخرى: « **لذي مرَّة قويٍّ** ».

2,754- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[12] **Ebû Davud**, Zekât, 29/1650; **Tirmizî**, Zekât, 25/657; **Nesaî**, Zekât, 97.

[13] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XV, 614.

"Zenginlerin ve vücut organları sağlam olanların sadaka alması helâl değildir."[14]

٢٧٥٥ـــ (س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «لا تحل الصدقة لغنيٍّ ، ولا لذي مرَّة سَوِيٍّ». أخرجه النسائي .

2,755- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zenginlerin ve vücut organları sağlam olanların sadaka alması helâl değildir."[15]

٢٧٥٦ـــ (د س ـــ عبيد الله بن عدي بن الخيار رضي الله عنه) قال: أخبرني رجلان «أنهما أتيا النبيَّ صلى الله عليه وسلم وهو في حجة الوداع وهو يَقسم الصدقة فسألاه منها فرفع فينا النظر، وخفَضَه فرآنا جَلْدَيْن فقال: إن شئتما أعطيتكما، ولا حَظَّ فيها لغنيٍّ ولا لقويٍّ مُكْتَسِبٍ». أخرجه أبو داود والنسائي.

2,756- Ubeydullah b. Adiy b. el-Hiyâr anlatıyor:

"Bana iki kimse şöyle haber verdi:

"Veda haccında, Rasûlullah (as.) sadaka dağıtırken biz de yanına geldik ve bize de sadaka vermesini istedik. Hz. Peygamber önce bize gözlerini dikti, sonra gözlerini indirdi. Bizi güçlü, kuvvetli kimseler olarak görmüştü. Bize şöyle dedi:

"- Dilerseniz size de vereyim, ancak bu sadakada zenginin ve güçlü kuvvetli kimselerin hakkı yoktur."[16]

İZAH

Bu bölümdeki son üç hadîs, zenginin ve vücut organları sağlam olan kimsenin sadaka almasının helâl olmadığını belirtmektedir.

---

[14] **Tirmizî**, Zekât, 23/652; **Ebû Davud**, Zekât, 23/1634.

[15] **Nesaî**, Zekât, 90.

[16] **Ebû Davud**, Zekât, 24/1633; **Nesaî**, Zekât, 91.

Buradaki sadaka ifadesi, hem zorunlu olan zekâtı, hem de zekât dışındaki sadakaları içermektedir.

Kimin zengin sayılacağı ve hangi seviyedeki zenginin zekât-sadaka almasının helâl olmadığı konusu tartışmalıdır. **Hanefîler** zengini üç guruba ayırırlar:

1- Zekât vermesi farz olan zengin. Bu, nisap miktarında artıcı bir servete sahip olup, malının üzerinden bir yıl geçen zengindir. Bu zenginin zekât/sadaka alması helâl değildir.

2- Fitre vermesi ve kurban kesmesi kendisine vacip olan zengin. Bu, temel ihtiyaçlarından fazla olarak, nisap miktarı mala/servete sahip olan zengindir. Bu zenginin de sadaka alması helâl değildir.

3- Bir günlük yiyecek ve giyeceği olan kimse. Bu kimse, hiçbir şeyi olmayana göre zengin sayılırsa da, bunun dilenmesi haram olmakla birlikte, sadaka alması haram değildir.

Sevrî, İbn Mübârek gibi bazı âlimler, 50 dirhem (nisabın dörtte biri) nakit paraya veya o miktarda bir şeye sahip olanı zengin kabul ederek, onun sadaka almasını doğru bulmazlar.

İmam **Şâfiî** ise, yanında 50 dirhem veya daha fazla parası bulunduğu halde buna rağmen ihtiyaç içinde olan kimsenin zekât alabileceğini belirtir. **Şâfiî** düşüncesini şöyle açıklar: Bazen kişi kazanma-çalışma güç ve imkânına sahip olmakla, bir dirhemi de olsa zengin sayılır. Bazen de çalışıp kazanma gücü olmadığında bin dirhemi de olsa zengin görülmez.[17]

Bu hadîs, gücü-kuvveti yerinde olan kimselerin de sadaka almasının helâl olmadığına işaret etmektedir. **Şâfiî** gibi bazı âlimler, mutlak olarak gücü-kuvveti yerinde olan ve çalışıp kazanma imkânına sahip olanların sadaka almasının haram olduğunu savunurlar. **Ebû Hanîfe** ve arkadaşları ise, çalışıp kazanma gücüne sahip olsa da, en az iki yüz dirhem karşılığı bir şeye mâlik olmayanın sadaka alabileceği görüşündedirler.

Hadîste geçen "**dilerseniz size de vereyim**" şeklindeki ifade, muhatabı kınamak ve böyle bir istekte bulunmalarının doğru olmadığına dikkat çekmek için söylenmiştir. Yoksa muhatap

---

[17] **Neylu'l-evtâr**, IV, 212.

sadakayı alıp almamakta serbest bırakılmış değildir. Zaten onlardan bir cevap gelmeden Hz. Peygamber; **"zengin ve çalışıp kazanma gücüne sahip olanların bunda hakkı yoktur"** diye kestirme bir ifade kullanmıştır.[18]

Genel prensip yukarıda anlatılanlar olmakla birlikte, çalışma ve dolayısı ile geçimini sağlama imkânı bulamayan, ancak güçlü-kuvvetli olan ve çalışıp âilesinin geçimini sağlamayı onurlu bir yol bilen kimselerin de, içinde bulundukları hal geçinceye kadar sadaka alabilmelerine imkân veren **Hanefîler**'in görüşü, sosyal gerçeklerle örtüşmektedir. Bazı zaman ve zeminlerde, şahsın fizikî gücünün ekonomik olarak hiçbir değeri bulunmamaktadır.

Hadîsimiz, çalışıp kazanma gücü ve imkânı olanların oturarak, zenginlerden alınacak zekât ve sadakadan pay beklemeleri gibi kötü bir alışkanlık edinmelerini önlemek amacına matuftur. Bu tür davranışı önlemek hedef olmakla birlikte, çalışmak için iş bulamayan ve hazırdan yiyecek belirli bir servete de sahip olmayan kimselerin sadaka alabilmeleri bir noktada zorunluluk arzetmektedir.

Zengin olan şahsın da bazı istisnaî durumlarda zekât/sadaka alması helâldir. İşte bu durumlar, bundan sonraki hadîslerde açıklanmaktadır.

٢٧٥٧ـ (ط د ـ عطاء بن يسار رحمه الله) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال :

« لا تَحِلُّ الصدقة لغنيٍّ ، إلا لخمسةٍ : لغَازٍ في سبيل الله ، أو لعاملٍ عليها ، أو لغارمٍ ، أو لرجلٍ اشتراها بماله ، أو لرجلٍ كان له جارٌ مسكين، فتصُدِّق على المسكين، فأهداها المسكين للغني». أخرجه الموطأ، وأبو داود بمعناه، كذا قال أبو داود.

2,757- Atâ b. Yesar'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şu beş sınıf dışında zengin olanlara sadaka helâl değildir. Bunlar; Allah yolunda savaşanlar, zekât toplamakla görevli olanlar, borçlular, parası ile sadaka malını satın alanlar ve fakir komşusu

[18] **Avnu'l-Ma'bûd**, I, 42 vd.; **Sübülü's-selam**, II, 635.

bulunan zenginlerdir ki, fakire verilen sadakayı bu fakir, komşusu zengine hediye ettiğinde, bu ona helâldir."[19]

İZAH

Normal şartlarda sadaka fakirlerin hakkıdır. Ancak bazı durumlarda, şahsın zengin olmasına bakılmaksızın zengin de sadaka alabilir. Bu hadîste, işte bu durumlar belirtilmektedir.

Allah yolunda savaşa gide mücahid, zengin de olsa, sadaka alarak savaş için gerekli silâh ve mühimmatını takviye eder. Bu gurupta yer alanlar "***Allah yolundaki insanlar***"ın payından alırlar. Nitekim Kur'ân'da sadaka verilecek yerlerden birisi "***Allah yolundakiler***" şeklinde açıklanmıştır. Bu görüş, **Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel** ve **İshak b. Rahûye** gibi müctehidler tarafından benimsenmiştir.

Hanefîler ve rey ehli, mücahidin ancak maddî imkânları bittiğinde sadaka alabileceğini savunmuşlardır. Bu takdirde, "***İbnu's-sebîl***" (imkânsız kalmış yolcu) payından sadaka alacaklardır.

Hattâbî savaş halindeki mücahidlerin "***İbnu's-sebîl***" takdir edilerek, ancak çok kısıtlı durumlarda sadaka alabilecekleri şeklindeki ikinci görüşü tenkit etmektedir. Ona göre, Kur'ân'da "***sebîlullah***" ile "***ibnu's-sebîl***"in ayrı ayrı zikredilmiş olması, "***ibnu's-sebîl***"in daha genel kapsamlı olmasını gerektirmektedir.

Zekât tahsildarları, yaptıkları işin karşılığı olarak, zekât fonundan ücret alırlar. Bu nedenle, onların zengin olmaları da farketmemektedir.

Borçludan maksat, toplum yararına bir borç altına girmiş, ya da iki şahsın arasını ıslah için bir borç altına girmiş insandır. Kefil olması nedeniyle, ağır bir borç yükü altında bulunan zengin kişi de buna örnek gösterilebilir.

Bir başkası adına ya da toplum menfaatına borçlanan zengin müslüman da, bu borcu ödeyebilmek için sadaka alabilecektir.

Hattâbî'ye göre hadîsimizin bu fıkrasında, kendi adına borca girmiş ve onu kendi imkânları ile ödeyememiş olan kişi

---

[19] **Muvatta**, Zekât, 17/29; **Ebû Davud**, Zekât, 24/1635.

kastedilmemektedir. Çünkü bu konumda o kişi, fakir gurubuna girer ki, o burada söz konusu edilen şahıs değildir.

Bir şahıs sadaka verip, sonra verilen sadaka malını zenginin para ile almasının câiz olduğu da hadîsimizden anlaşılmaktadır. Bu durumda zengin insan sadaka malına, satın alma yoluyla malik olmaktadır. Bu nedenle zenginin sadaka malını satın alması câizdir. Ancak zenginin verdiği malı satın alması, toplumda hoş karşılanmayacağından, bu tür alış-veriş mekruh görülmüştür. Hatta **Mâlik**, bu alış-verişi fasit olarak nitelemektedir.

Fakir komşunun, kendisine gelen ve sadaka malı olan yiyecek veya giyeceklerden zaman zaman zengin komşusuna hediye etmesinin ve bu hediyenin zengin tarafından kabul edilmesinin câiz olduğu da bu hadîsten anlaşılmaktadır. Çünkü zengine verilen o şey, sadaka olarak değil, hediye olarak sunulmaktadır. Bu nedenle meşrûdur. Fukaha arasında meşhur olan bir ilke, bu durumun nedenini bize açıklamaktadır: **"Bir şeyin mülkiyet sebebinin değişmesi, onun özünün değişmesi gibidir."**[20]

Buna göre, yukarıdaki sadaka malı örneğinde, yiyecek ve giyecek olarak o şey, zatı itibariyle sadakaya konu olurken de, hediyeye konu olurken de aynı kalsa bile, ona malik olma yolu farklı olduğundan, onun zatı değişmiş gibi mütalaa edilmektedir.[21]

İmam **Mâlik** bu hadîsin izahı sadedinde, toplanan zekâtın dağıtımının valinin takdirine bırakılmasının uygun olduğunu belirtmektedir. Ona göre zekât verilebilen sınıflardan hangisi daha muhtaç ve sayısı daha fazla ise, miktarını valinin takdir edeceği oranda tercihen o gruba verilir, ama seneler sonra bu öncelik sırası bir başka gruba geçebilir.[22]

---

[20] Bu kaide ve şerhi için bkz., **Ali Haydar**, *Şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, I, 86, md. 98.

[21] **Meâlimu's-sünen,** II, 286-88.

[22] **Muvatta**, Zekât, 17.

٢٧٥٨ـ (د ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا تَحِلُّ الصدقة لغنيٍّ ، إلا في سبيل الله ، أو ابنِ السبيل ، أو جارٍ فقير، يُتَصَدَّقُ عليه فيهدي لك، أو يدعوك». [أخرجه أبو داود] .

2,758- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zenginin sadaka alması helâl değildir. Ancak (zengin de olsalar) Allah yolundakiler ve yolda kalmış olanlar ile fakir bir komşunun kendisine verilen sadakayı sana hediye etmesi veya sana davet vermesi hâli müstesnâ."[23]

٢٧٥٩ـ (ط ـ زيد بن أسلم) قال : شرب عمر بن الخطاب رضي الله عنه لبنا فأعجبه ، فسأل الذي سقاه من أين هذا اللبن؟ فأخبره «أنه قد ورد على ماء - قد سمّاه - فإذا نَعَمٌ من نَعَم الصدقة وهم يسقون فحلبوا من ألبانها فجعلته في سقائي فهو هذا اللبن، فأدخل عمر يده فاستقاء». أخرجه الموطأ.

2,759- Zeyd b. Eslem anlatıyor:

"Ömer b. Hattâb süt içmiş ve hoşuna gitmişti. Sütü kendisine ikram edene, sütün nereden geldiğini sordu. Adam şöyle dedi:

"- Bir su kenarına varmıştım. Orada zekât olarak toplanmış hayvanları suluyor ve onları sağıyorlardı. Orada benim için de sağdılar. Ben de o sütü kabıma koydum. Bu süt işte odur."

Hz. Ömer bu cevabı alınca elini boğazına soktu ve içtiği sütü kusarak çıkardı."[24]

İZAH

Bu rivâyette, kendisine sadaka olarak verilmiş sütü **Hz. Ömer**'e ikram eden bir şahıs ve sütün sadaka olduğunu öğrenince **Hz. Ömer**'in istifra ederek onu çıkarması anlatılmaktadır. Sadaka

---

23 **Ebû Davud**, Zekât, 24/1637.

24 **Muvatta**, Zekât, 18/31.

malının, sadaka alması câiz olmayan bir şahsa hediye olarak intikalinin câiz olduğu önceki hadîslerde geçmişti. Bu nedenle, **Hz. Ömer**'in içtiği süt, kendisi açısından sadaka sütü olmadığından, içmesi câizdir. Bu nedenle ondan kurtulmak için istifra etmek istemesi zorunlu bir davranış değildir. Buna rağmen, **Hz. Ömer**'in bu davranışı, şüphelilerden de kaçınmayı amaçlayan bir durum olarak yorumlanmaktadır. Bu tavır verâ' makamı olarak da bilinmektedir.[25]

٢٧٦٠ـــ (خ ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُؤتَى بالتَّمرِ عند صِرَامِ النخل، فيجيءُ هذا بتمرةٍ، وهذا بتمرةٍ، حتى يَصِيرَ عنده كَوْماً من تمر الصدقة، فجاء الحسن، والحسين يلعبان بذلك التمر، فأخذ أحدُهما تمرة، فجعلها في فيه، فنظر إليه رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخرجها من فيه، وقال: **أمَا عَلمتَ أن آل محمد لا يأكلون الصدقة؟**». أخرجه...

2,760- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) hasad mevsiminde, etraftan zekât hurmaları getirilirdi. Öyle ki, onun yanında hurmadan yığın oluşurdu. (Bir gün) Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin gelmiş, bu hurma yığınıyla oynuyorlardı. Onlardan biri bir hurma alarak ağzına attı. Bunu gören Rasûlullah (as.) hemen onu çocuğun ağzından çıkardı ve şöyle dedi:

"- Sen Muhammed âilesinin sadaka yemediğini bilmiyor musun?!"[26]

İZAH

Hadîsimiz, Hz. Peygamber'in âile efradına sadaka almayı yasaklamakla kalmayıp, onların buna uymaları noktasında gösterdiği titizliğe dikkat çekmektedir. Âile fertlerinden bir çocuğun bile, velevki bir hurma dahi olsa, sadaka malını yemesinden Rasûlullah'ın

---

[25] **Evcezul-mesâlik**, VI, 28 vd.

[26] Müellif bu hadîsin hangi kaynakta geçtiği hakkında bilgi vermemişse de, hadîsimiz, **Buharî**, Zekât 57'de tahric edilmiştir.

(as.) rahatsız olarak hemen ona müdahale etmesi, günümüz idarecileri için güzel bir örnek olsa gerektir.

الفصل الثاني
فيمن تحل له الصدقة

2- ZEKÂT ALMASI HELÂL OLANLAR

٢٧٦١ـــ (د ـــ زياد بن الحارث الصدائي رضي الله عنه) قال: «أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فبايعتُه - فذكر حديثا طويلا - فأتاه رجل فقال: أعطني من الصدقة، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إن الله تعالى لم يَرْضَ بحكْمِ نبي، ولا غيره في الصدقات، حتى حَكَمَ فيها [هو]، فجَزّأها ثمانية أجزاء، فإن كنتَ منهم أعطيتُكَ [حَقَّكَ]**». أخرجه أبو داود.

2,761- Ziyâd b. el-Hârîs es-Sudâî[27] anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) geldim ve ona bîat etmiştim.-Sonra uzunca bir hadîs zikretti ve sonra şunu anlattı-: Rasûlullah'a (as.) birisi gelerek, kendisine zekât fonundan bir şey vermesini istedi. Hz. Peygamber ona şöyle dedi:

"- Yüce Allah zekâtlar hususunda ne Peygamber'inin, ne de bir başka şahsın söz söylemesine razı olmadı ve bizzat kendisi, zekâtın

---

27 **Ziyâd b. el-Hâris es-Sudâî:** Sahabîdir. Hz. Peygamber'e bîat etmiş ve O'nun huzurunda ezan okumuştu. **Yemen**'de oturan Suda kabilesine mensuptu. Rasûlullah (as.) onu, kabilesini İslâm'a davet göreviyle yollamış, o da kabilesinin İslâm'a girmesini sağlamıştı. Rasûlullah'ın (as.) vefatından sonra **Mısır**'a yerleşti. Hz. Peygamber'den dört hadîs rivâyet etti. Hadîsleri **Tirmizî, Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

sekiz sınıfa verilebileceğine hükmetti. Şayet sen bunlardan isen, sana hakkını vereyim."[28]

İZAH

Hadîsimiz, zekât alabilecek sınıfları tek tek saymamakla birlikte, konu ile ilgili Kur'ân âyetine atıfta bulunarak, onların dışında herhangi bir kimseye sadaka verilemeyeceğini ifade etmektedir. Bu haliyle, yeni bir hüküm getirmekten ziyade, Kur'ân'ın konu ile ilgili hükmünü te'yîd etmektedir.

Sadaka alabilecek sınıflar Kur'ân'da şu şekilde belirtilmektedir:

"Sadakalar/zekâtlar Allah'tan bir farz olarak ancak; yoksullara, düşkünlere, zekât toplayan memurlara, gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara, kölelikten kurtulmak isteyen kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere ve harçlıksız kalmış yolcuya mahsustur. Allah alîm ve hakîmdir."[29]

Âyette zikredilen sınıflar hakkında yapılan yorumları şöylece özetlemek mümkündür:

"**Yoksullar ve düşkünler**" diye tercüme ettiğimiz ilk iki sınıf, Kur'ân ifadesiyle "**fakirler ve miskînler**"dir. Zekât verilecek kişileri belirtmek üzere öncelikli olarak zikredilen bu iki terim, şüphesiz tabiî ve zarûrî ihtiyaçlarını temin edemeyecek olan yoksulları ifade etmektedir. Ancak bu iki terimin aynı âyette peşpeşe zikredilmesini dikkate alan fakîhler, bu iki terimin ayrı iki sınıfı mı, yoksa aynı sınıfı mı ifade ettiğini, hangi ihtiyaç derecelerini gösterdiklerini tartışmışlardır.

a) **Hanefîler**, âyette zikredilen **fakir**'i, ev ve eşyası gibi aslî ihtiyaçlarını karşılayan malı olsa da, gelirleri ihtiyaçlarını karşılayamayan, nisap miktarından daha az malı bulunan kimse olarak anlamışlardır. **Miskîn** ise, hiçbir geliri ve malı olmayan kimsedir.

Mâlikîler de bu iki terime, bu tanımlara yakın bir mana vermişlerdir.

---

[28] **Ebû Davud**, Zekât, 23/1630.

[29] Tevbe, 60.

b) **Şâfiî** ve **Hanbelîler**'e göre **fakir**; kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyaçlarını gidermeye yeterli malı ve kazancı olmayan kimsedir. **Miskîn** ise, kendisine ve geçimini sağlamakla yükümlü olduğu kişilere yeterli olmamakla beraber, sahip olduğu mal ve kazançla kıt kanâat da olsa geçinebilen kişidir. Bu iki mezhebe göre fakir, miskînden daha fazla ihtiyaç olan kimsedir.

Âyet-i kerîmede, kendilerine zekât verilebilecek üçüncü sınıf olarak **"zekât tahsildarı"** anlamına gelen ***"âmilîn"*** ifadesi geçmektedir. Zekât tahsildarları, çalışmalarının karşılığı olan ücreti bu fondan alırlar. Bu nedenle, bu şahıslar zengin de olsalar, ücretlerini zekât fonundan alabilirler.

Zekât ve sadaka verilebilecek dördüncü sınıf "**müellife-i kulûb**"tür. Müüellefe-i kulûb, kalbleri kazanılmak, İslâm'a ısındırılmak veya kötülüklerinden emin olunmak istenen, yahut müslümanlara faydalı olacakları umulan kişilerdir. Bu tanımlamaya göre, hem müslümanlardan hem de gayr-i müslimlerden bu sınıfa girenler mevcuttur.

İslâm'ın ilk yapılanma yıllarında kalbleri kazanılmak istenen ve İslâmî oluşuma engel olmalarından korkulan kişilere zekât fonundan pay, bu âyetin mucibince verilmiştir. Ancak, Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında, bu pay sahiplerine, zekât verilmeye devam edilip edilmeyeceği tartışılmıştır. Kaynakların verdiği bilgiye göre, kendisine bu türden pay almak için gelenleri **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer**'e göndermiş, bu konuda onun görüşünü almak ihtiyacı duymuştur. O ise;

"- Hz. Peygamber İslâm'a ısındırmak için size zekâttan pay veriyordu. Bugün Allah dinini güçlendirmiştir. Müslüman kalırsanız kalırsınız, aksi halde sizinle harbederiz" diye görüşünü açıklamıştır. Bu görüşe sahâbe arasında karşı çıkan olmadığı ve böylece sahâbe icmâı ile bu görüşün benimsendiği rivâyet edilir.

Bu uygulamayı göz önünde bulunduran **Hanefî** ve **Mâlikî** fakîhleri, Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm'ın dünyaya yayılması ve hâkim duruma gelmesi nedeniyle, artık onlara ihtiyaç

olmadığından, müellefe-i kulûbun zekâttan payının düştüğüne hükmetmişlerdir.

Cumhuru teşkil eden hukukçuların görüşü ise, bu payın kalkmayıp devamlı olduğu yönündedir. Günümüzde birçok âlim, müellefe-i kulûbun payı ile alâkalı olarak şöyle bir yoruma gitmektedirler:

"Bir Kur'ân hükmünün Hz. Peygamber'in vefatından sonra nesh ve lağvedildiği düşünülemez. Konu, toplumun sosyal ve siyasal yapısıyla, müslümanların böyle bir fon ayırmaya ihtiyaç duyup duymamasıyla alâkalıdır. Müslümanların yanında yer almalarında büyük fayda görülen bazı gayr-i müslim devletlere ve uluslararası etkin kuruluşlara zekât dışı gelirlerden yardım yapılabileceği gibi, İslâm'ı duyurmak ve yaymak amacıyla müslümanlar tarafından yapılan her türlü tanıtım ve ikna faaliyetleri de bu fondan desteklenebilir. Aynı şekilde yeni müslüman olanlara yardım edilerek onların ülkelerindeki müslüman olmayanlara İslâm sevdirilir."[30]

Zekâtın verileceği sınıfların beşincisi "**köleler**"dir. Cumhur'a göre zekât verilebilecek köleler, hürriyete kavuşmak için efendisiyle belirli bir miktar ödemede anlaşmış (mükâteb) olmakla birlikte, kendi kuvvet ve kazançları ile de olsa, bunu ödeyecek imkânı olmayan kölelerdir.

Bir diğer grup da "**borçlular**"dır (*ğârimîn*). İslâm bilginleri bu terimin kapsamına kimlerin girdiğinde farklı görüştedirler. **Hanefîler** buradaki borçluyu; borcu olan ve borcundan başka nisap miktarı malı bulunmayan kimse olarak anlamışlardır.

Fukahanın çoğunluğu ise buradaki borçluyu, borç nedeniyle fakir düşen kimseden daha geniş kapsamlı düşünmüşlerdir. Buna göre, iki tür borçlu vardır: Birincisi; kendi ihtiyacı için borçlanan kimseler. Geçim masrafları, mesken edinme, tedavi masrafları, çocuğunu evlendirme gibi sebeplerle borçlanan kimseler bu gruba girer.

---

[30] Komisyon, **İlmihal**, I, 484.

İkincisi; toplumun menfâati için borçlanan kimsedir. İki âile veya iki köy halkı arasında kan veya mal davalarından çatışma çıktığında, fitne alevini söndürmek için, tarafları razı edecek malı vermeyi taahhüt edip, hiçbir karşılık beklemeyen kimse, bu sebeple borçlanırsa, bu borçluya zekât verilir. Bu itibarla, **"ara bulmak için borçlanan kişinin borcu zekât fonundan ödenir, isterse bu kişi gayr-i müslim iki toplumun arasını bulmak için borçlanmış olsun"** denilmiştir.

Hayır kurumlarında hizmet ederken borçlananlar da ara bulmak için borçlananlar gibidir. Bunların da borçları zekât malından karşılanabilir.

Kendi ihtiyaçları için borçlanan kişiye zekât verilebilmesi için ise, bazı şartlar gereklidir. Şöyle ki:

1- Bu kimsenin nisap dışında borcunu ödeyecek serveti bulunmayacak.

2- Borçlu içki, kumar ve zina gibi dince yasaklanan bir haramı işlemek veya harcamalarında israfa kaçmak suretiyle borçlanmış olmayacak.

3- Borcun süresi dolmuş olacak.

4- Borç, kul hakkından doğan bir borç olacak. Zekât, kefâret borcu gibi borç olmayacak.

Zekât verilecek yedinci sınıf *"**fî sebîlillâh**"* terimi ile ifade edilen sınıftır. Bu terimin kelime anlamı "**Allah yolunda**" olmakla birlikte, ıstılahta iki farklı anlamı vardır:

Birinci anlamı; İslâm'ı yüceltmek uğruna bilfiil cihadda (sıcak harp) bulunmaktadır. Buna göre, savaş halinde olan mücahidlere zekât verilir.

İkinci ve geniş anlamı ise; Yüce Allah'ın rızasına uygun ve ona yaklaşmak amacıyla yapılan her türlü hayırlı iştir. Buna göre, Allah rızasına götüren her işe zekât fonundan pay ayrılabilmektedir.

İşte bu anlamları sebebiyle, *"**fî sebîlillâh**"* payından kimlere zekât verilebileceği tartışma konusu olmuştur.

Bazı fakîhler bu fondan hac ve umre yapanlara, ilim tahsil edenlere zekât verilebileceğini; hatta, cami, okul, hastahane yapımı

gibi işleri üstlenmiş her türlü hayır kurumuna da bu fondan ödenek ayrılabileceğini söylerler.

Sosyal güvenlik açısından zekât tekrar ele alınarak, bu payın kapsamının çağımızda neler olabileceğinin yeniden araştırılması faydalı olacaktır.

Zekât fonundan pay alan sekizinci sınıf *"ibnu's-sebîl"*dir. Yolcu, yola çıkan gibi anlamların verilebileceği bu terimi; yolculuk esnasında imkânsızlık içinde kalmış, malına-mülküne ulaşması, imkânsızlaşmış bulunan kimseler şeklinde anlamak mümkündür.

İnsanı saran risklerden biri de, yolculuk halinde ortaya çıkabilir. Beklenmedik şekilde yolculuk esnasında parası tükenen, evine değişik yollardan ulaşıp para göndertme imkânı bulamayan, parası çalınıp yolda kalan kimselere memleketlerine dönecek kadar zekât fonundan para verilir. Tabii ki bu tür insanlar, öncelikli olarak borç bulmak suretiyle bu sıkıntıdan kurtulmaya çalışmalıdırlar. Ancak tanımadık bir şehir ya da ülkede borç bulamadıklarında, zaruret hallerini sona erdirecek miktarda zekât alabilirler. Bu tür insana borç vermeyi düşündüğü halde, parasının geri dönmesinden emin olamayan zengin, böyle bir yolcuya zekâtına mahsuben yardımda bulunabilecektir.[31]

٢٧٦٢ـ (ت ـ **أبو جحيفة** رضي الله عنه) قال: «قدم علينا مُصَدِّقُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فأخذ الصدقة من أغنيائنا فجعلها في فُقَرَائنا وكنتُ غلاماً يتيماً فأعطاني منها قَلُوصاً». أخرجه الترمذي.

2,762- Ebû Cuhayfe şöyle dedi:

---

[31] Zekât/Sadakanın verilebileceği yerlerle ilgili geniş bilgi için bkz., **Fethu'l-kadîr**, III, 200 vd.; **el-Muğnî**, II, 508 vd.; **Bidâyetü'l-müctehid**, I, 338 vd.; **Meâlimü's-sünen**, III, 54 vd.; **Avnu'l-ma'bûd**, V, 38 vd.; **Sübülü's-selâm**, II, 633 vd.; **Neylu'l-evtâr**, IV, 223 vd.; **Kardavî**, *Fıkhu'z-zekât*, II, 544-694; **Bilmen**, *Kamus*; IV, 116-118; **Zuheylî**, **İslâm Fıkhı Ansiklopedisi**, III, 356-363; Komisyon, **İlmihal**, I, 477-490.

"Bize Rasûlullah'ın (as.) zekât tahsildarı geldi, zenginlerimizden zekâtı alıp fakirlerimize dağıttı. Ben o gün yetim bir çocuktum, bana da topladığı zekâttan genç bir deve vermişti."[32]

İZAH

Bu hadîs yalnız **Tirmizî**'de tahric edilmiş ve **Tirmizî** onun hasen olduğunu kaydetmiştir. Bu hadîs, küçüklere de zekât verilebileceğine delildir.

Yukarıda geçen hadîslerde, kimlere zekât verilmeyeceği, kimlere verilebileceği açıklanmıştır. Burada ise, zekât alacak kimsenin bulûğ çağına girmiş olmasının şart olmadığı ile ilgili uygulama aktarılmaktadır. Ancak, zekât alan **Ebû Cuhayfe**'nin o günlerde kaç yaşında olduğu belirtilmemektedir. Diğer taraftan konu ile ilgili daha güçlü rivâyetler de bulunmamaktadır. Bu nedenle, küçüğün bizzat kendisinin zekât alıp alamayacağı, diğer bir ifade ile zekâtın bizzat küçüğe verilip verilemeyeceği, İslâm bilginlerince tartışılmıştır.

Hanefîler temyiz çağına ulaşmamış, yanı yedi yaşından küçük çocuklara zekâtın verilemeyeceği görüşündedirler.

Şâfiî ve **Mâlikîler,** zekât alabilmek için bulûğ çağına ermiş olmayı gerekli görmüşlerdir.

Hanbelîler ise, bu hadîsi de delil göstererek küçüklere de zekât verilebileceğini benimsemişlerdir.[33]

٢٧٦٣ـ (خ م ـ أم عطية واسمها : نسيبة رضي الله عنها) قالت : «بُعثَ إلى نُسيبةَ بشاة ، فأرسلت إلى عائشة منها، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **عندكم شيء؟**، فقالت: لا، إلا ما أَرسلتْ به نسيبةُ من تلك الشاة، فقال: **هات فقد بلغت مَحلَّها**».

وفي رواية قالت: «دخل النبيُّ صلى الله عليه وسلم على عائشة فقال: **هل عندكم شيءٌ ؟** قالت: لا، إلا شيءٌ بعثت به إلينا نُسيبَةُ من الشاة التي بُعثتْ إليها من الصدقة ، قال : **إنها بلغت مَحلَّها**».

---

[32] **Tirmizî**, Zekât, 21/649.

[33] Bkz. **İbn Abidîn**, II; 81, 85; **Kâsânî**, *Bedâyi*, II, 47; **Muğnî'l-muhtac**, II, 112; **Zuheylî**, *Ansiklopedi*, III, 372-373.

وفي أخرى قالت: «بعثَ إليّ رسول الله صلى الله عليه وسلم بشاة من الصدقة فَبَعَثتُ إلى عائشة منها بشيء فقال النبي صلى الله عليه وسلم: **هل عندكم شيءٌ؟** وقالت، وذكرت... الحديث». أخرجه البخاري، ومسلم.

2,763- Ümmü Atıyye –ki ismi Nesîbe'dir- anlatıyor:

"Nesîbe'ye kızarmış bir koyun gönderilmişti. O da Hz. Âişe'ye bu koyundan bir miktar gönderdi. Rasûlullah (as.) eve gelince;

"- Bir şeyiniz var mı?" diye sordu. Hz. Âişe de;

"- Nesîbe'nin gönderdiği şu koyun etinden başka bir şey yok" dedi. Hz. Peygamber;

"- Getir onu, o yerini buldu" dedi.[34]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Hz. Âişe'nin odasına geldi ve;

"- Yiyecek bir şeyiniz var mı?" diye sordu. Hz. Âişe de;

"- Nesîbe'ye sadaka olarak verilen ve onun da bize gönderdiği şu koyun etinden başka bir şey yok" dedi. Hz. Peygamber de;

"- O yerine ulaşmıştır" dedi.

Bir başka rivâyete göre; Ümmü Atıyye şöyle anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bana sadaka koyunlarından birini göndermişti. Ben de Âişe'ye ondan bir miktar gönderdim. Hz. Peygamber eve gittiğinde, Âişe'ye;

"- Yiyecek bir şeyiniz var mı?" diye sordu... Sonra aynı hadîsi zikretti.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, zekât veya sadaka maksadıyla bir fakire gönderilen yiyeceklerden Hz. Peygamber ve âile fertlerinin yiyebileceğine delildir. Çünkü onlara bu sadaka malı, sadaka olarak değil, hediye

---

[34] **Buharî**, Zekât, 31, 62; Hibe, 7; **Müslim**, Zekât, 52/174.

amacıyla intikal etmiştir. Aynı şekilde, fakir komşuya gelen sadakanın hediye edilmesi halinde, bunun zengin komşuya helâl olacağı da yukarıdaki hadîslerde geçmişti.

Ayrıca hadîsimiz, yardıma muhtaç konumda olanların bile, kendilerine verilen sadakalarla hediyeleşerek karşılıksız bir şeyler verme alışkanlığını tadmalarını teşvik etmektedir.

٢٧٦٤— (خ م د س — **أنس بن مالك** رضي الله عنه) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أُتِيَ بلحمٍ تُصُدِّقَ به على بريرةَ ، فقال : **هو عليها صدقةٌ ، ولنا هدية**».

وفي رواية ، قال : «أهدت بريرةُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم لحما تُصُدِّق به عليها ، فقال: **هو لها صدقة ، ولنا هدية**». أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود، والنسائي.

إلا أن في رواية أبي داود: « **فقال : ما هذا** ؟ قالوا : شيءٌ تُصُدِّقَ به على بريرةَ ... الحديث».

2,764- Enes b Mâlik anlatıyor:

"(Hz. Âişe'nin âzâd ettiği bir cariye olan) Berîre'ye sadaka olarak gönderilen bir et Rasûlullah'a (as.) getirildi. Hz. Peygamber;

"Bu et Berîre için sadaka, ama bizim için hediyedir" dedi.[35]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şöyledir:

"Berîre kendisine sadaka olarak verilen bir eti Hz. Peygamber'e hediye etmişti. Rasûlullah (as.) da;

"Bu et ona sadaka olarak gelmiştir, bizim için ise hediyedir" dedi.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti. Yalnız **Ebû Davud**'daki rivâyette şöyle bir farklılık vardır:

"Hz. Peygamber, hediye edilen et hakkında;

"- Bu nedir?" diye sordu. Oradakiler de;

"- Berîre'ye sadaka olarak verilmişti" dediler...

---

[35] **Buharî**, Zekât, 62; Hibe, 7; **Müslim**, Zekât, 52/170; **Ebû Davud**, Zekât, 30/1655; **Nesaî**, Zekât, 99.

٢٧٦٥ـ (خ م ط ـ عائشة رضي الله عنها) قالت: تُصُدِّقَ على بريرة بلحم، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **هو لها صدقة ، ولنا هديّة**». أخرجه البخاري، ومسلم.

وفي رواية لمسلم : « أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم أُتِيَ بلحم بقر ، فقيل : هذا ما تُصُدِّق به على بَرِيرَةَ ، فقال : **هو لها صدقة ، ولنا هدية**».

وفي أخرى لهما قالت: «دخل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وعلى النار بُرْمَةٌ تَفورُ فدعا بالغَدَاء، فأُتِيَ بِخُبْزٍ وأُدْمٍ من أُدْمِ البيت فقال: **أَلَم أَرَ بُرْمَةً على النار تفورُ**؟ قالوا: بلى يا رسول الله، ولكنه لحم تُصدِّق به على بريرةَ وأهدت إلينا منه وأنت لا تأكل الصدقة. فقال: **هو صدقة عليها ، وهدية لنا**».

وأخرجه الموطأ بزيادة في أوله ، قالت عائشة : « كانت في بريرة ثَلاثُ سُنَنٍ ، فكانت إحدى السُّنَن الثلاث : أنها أُعْتِقَتْ ، فَخُيِّرَتْ في زوجها ، وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **الولاء لمن أعتق**، ودخل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وعلى النار بُرْمَةٌ ... الحديث».

وأخرج البخاري، ومسلم أيضا رواية الموطأ بالزيادة التي في أولها .

2,765- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Berîre'ye sadaka olarak verilen bir et hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"O et onun için sadaka, bizim içinse hediyedir."[36]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in bir rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) bir sığır eti getirdiler ve bunun Berîre'ye gönderilen bir sadaka olduğunu söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

---

[36] **Buharî**, Zekât, 61; Salât, 70; Buyû', 67, 73; Itk, 10; Mükâteb, 2, 3, 4, 5; Hibe, 7; Şurût, 3, 10, 13, 17; Talâk, 16; Eymân, 9; Ferâiz, 19, 20, 22, 23; **Müslim**, Zekât, 52/171-73; **Muvatta**, Talâk, 10/25.

"- **O et ona sadaka idi, bize ise hediyedir**" dedi.

Buharî ve **Müslim**'in diğer bir rivâyetine göre, Hz. Aişe şöyle anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) eve geldi, ocakta kaynayan bir kap vardı. Öğle yemeği istedi. Ona ekmekle evde bulunan katık verildi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- **Az önce ocakta kaynayan bir kap görmemiş miydim?**" diye sordu.

"- Evet ey Allah'ın Rasûlü. Ama o, Berîre'ye sadaka olarak verilen ettir; o da bir miktarını bize hediye göndermiş. Sen ise sadaka yemiyorsun" dediler. Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- **O et ona sadaka idi, bize ise hediyedir.**"

Muvatta'da aynı hadîsin baş tarafında şöyle bir ilave vardır: Hz. Âişe şöyle dedi:

"Berîre'nin şahsında üç hüküm konulmuştur. Bu üç hükümden biri, kendisinin âzâd edilmesi ve kocası ile beraber yaşamaya devam edip etmemek konusunda muhayyer bırakılmasıdır. (İkincisi) Rasûlullah (as.); **'velâ hakkı, âzâd edenindir'** buyurdu. akrabası (Üçüncüsü de) Rasûlullah (as.) eve geldiğinde, ocakta kaynayan bir kap gördü..." şeklinde yukarıdaki hadîs gibi devam etmektedir.

Muvatta'nın bu ilaveli rivâyetini **Buharî** ve **Müslim** de, tahric ettiler.

٢٧٦٦ــ (م ــ **جويرية** زوج النبي صلى الله عليه وسلم رضي الله عنها) : «أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم دخل عليها ، فقال : **هل من طعام** ؟ قالت: لا والله ، إلا عَظْمٌ من شاةٍ أُعْطِيَتْهُ مَولاتِي من الصدقة، فقال: **قَرِّبيه ، فقد بلغت مَحِلَّها**». أخرجه مسلم .

2,766- Hz. Peygamberin hanımlarından Cüveyriye anlatıyor:

"Birgün Rasûlullah (as.) yanıma gelerek;

"- **Yiyecek bir şeyin var mı?**" diye sordu. Ben;

"- Âzâdlı cariyemin gönderdiği koyun kemiğinden başka bir şey yok, bu da ona sadaka olarak gönderilmiş" dedim. Hz. Peygamber;

"- Getir onu, o et mahalline ulaşmıştır" dedi.[37]

٢٧٦٧ـ (د ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « بعثني أبي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم في إبل أعطاها إياه من الصدقة». وزاد في رواية : « أبي ، يُبدلُها».
أخرجه أبو داود.

2,767- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Babam beni, Rasûlullah'ın (as.) kendisine verdiği sadaka devesi hakkında görüşmem için, ona gönderdi."[38]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "babam beni, (kendisine verilen deveyi) değiştirmem için gönderdi" şeklinde ziyade mevcuttur.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, Hz. Peygamber ve sülalesinin sadaka almasının helâl olmadığı ile alakalı sahih hadîslerle çelişmektedir. Bu çelişkiden kurtulmak için, rivâyet hakkında âlimler farklı yorumlarda bulunmuşlardır:

Hattâbî; Abbas'a verilen devenin **fey'** fonunun Hz. Peygamber'in akrabası ile ilgili payından olduğu görüşündedir. Muhtemelen **İbn Abbas**, sadaka devesi derken bunu kastetmiştir.

Beyhakî ise, rivâyet hakkında iki ihtimalden söz eder. Birincisi, bu olayın Hz. Peygamber âilesinin sadaka almasının yasaklanması öncesinde olmasıdır. Buna göre, önceleri onlar da sadakadan pay alabiliyorlardı, sonraları bu kaldırıldı.

İkincisi ise, **Abbas**'tan fakir ve yoksullar için ödünç deve alınmış olup, geri verilirken sadaka develerinden bir tanesi verilmiştir. Oğlu **Abdullah**'ı da, bu devenin değiştirilmesi için Hz. Peygamber'e göndermiştir.

---

[37] **Müslim**, Zekât, 52/169.

[38] **Ebû Davud**, Zekât, 29/1653-54.

Buradaki sadakayı nâfile olarak değerlendirip konuya farklı bir boyut getiren **Şâfiî**'nin, Hz. Peygamber ve âile fertlerinin nâfile sadaka alması hususunda üç görüşü vardır. **Nevevî**'nin beyanına göre, bunların en sahih olanı, nâfile sadakanın Rasûlullah'a (as.) haram, âile fertlerine ise helâl olduğudur. İkinci görüşü her iki tarafa da haram olduğu; üçüncü görüşü ise, nâfile sadakanın hem Hz. Peygamber, hem de âile fertlerine helâl olduğu şeklindedir.[39]

٢٧٦٨ــ (د ــ بشير بن يسار مولى الأنصار رضي الله عنه) : زعم أن رجلا من الأنصار ،يقال له سَهل بن أبي حَثْمة، أَخبره [: « أن نَفَرا من قومه انطلقوا إلى خيبر ، فتفرَّقوا فيها ، فوجدوا أحدهم قتيلا ... الحديث ، وفيه] أن النبي صلى الله عليه وسلم وَدَاهُ مائة من إبل الصدقة – يعني : دِيَةَ الأنصاري الذي قُتِلَ بِخَيْبَرَ». أَخرجه أَبو داود .

2,768- Ensârîn âzâdlılarından olan Beşîr b. Yesar, Ensardan Sehl b. Ebû Hasme denen birisinin kendisine şöyle dediğini nakleder:

"Sehl'in kabilesinden bir grup Hayber'e giderler ve orada birbirlerinden ayrılırlar. Sonra arkadaşlarından birini ölü olarak bulurlar..."

Bu uzun rivâyetin sonunda Hz. Peygamber'in, Hayber'de öldürülen Ensârî'nin diyeti olarak, sadaka develerinden yüz deve verdiği zikredilir.[40]

İZAH

Müellifimiz **İbnu'l-Esîr**'in burada zikretmediği halde **Buharî** ve **Ebû Davud**'da kaydedilen bu olayın devamı ile ilgili bilgi şöyledir:

"...Ölü olarak arkadaşlarını bulunca, ölüyü semtlerinde buldukları kimselere; **'arkadaşımızı siz öldürdünüz'** dediler. Onlar öldürmediklerini ve öldüreni de bilmediklerini iddia ettiler. Bunun üzerine olay Hz. Peygamber'e aktarılır, Rasûlullah (as.) hâdiseyi ölenin yakınlarına sorar. Onlar delillerinin olmadığını söylerler. Hz.

---

[39] Bkz., **Meâlimu's-sünen**, II, 62; Nevevî, VII, 176; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 71.

[40] **Ebû Davud**, Diyât, 9/4523. Musannıfın kaydetmemesine rağmen bu rivâyeti **Buharî** de tahric etmiştir; Diyât, 22.

Peygamber onlara, Yahudilere bu cinâyeti işlemediklerine dair yemin ettirilmesinin talep edip etmediklerini sorar. Ölü yakınları, Yahudilerin edecekleri yemine razı olmayacaklarını beyan ederler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, sadaka develerinden yüz deveyi ölünün yakınlarına diyet olarak verir."

Bu hadîs, ceza hukukunda, hangi durumlarda yemin ettirilmesinin gerektiği, yeminin kısas cezasını düşürüp düşürmeyeceği, diyet olarak ne kadar bir meblağın verilmesi gibi konular hakkında delil olarak kullanılabilir.[41] Ancak özellikle müellifimizin hadîsi burada nakletmesi, katil ya da katilleri bilinmeyen öldürme eylemlerinde, maktûl yakınlarına sadaka malından diyet ödenebileceğine delil teşkil etmesi sebebiyledir.

Hadîs şarihlerinden **Aynî**, diyet olarak verilen yüz devenin sadaka develerinden verildiği şeklindeki ifadenin, râvînin hatası olarak değerlendirenlerin mevcudiyetine de dikkat çekmektedir. Ayrıca aynı ifadenin sadaka develerinden satın alınarak maktûl yakınlarına diyetin verildiği şeklindeki bir yorum da mevcuttur.[42]

Aynı rivâyetten, gerektiğinde zekât fonundan, maktûl yakınlarının mağduriyetlerinin giderilmesi için gerekli olan diyetin verilebileceği de anlaşılmaktadır. Normal şartlarda diyeti katil ya da âkılesi ödemek zorunda ise de, anormal durumlarda, mağduriyetin bu şekilde zekât fonundan giderilebileceğine bu rivâyeti delil saymak yanlış olmasa gerektir.

٢٧٦٩ـ (أبو لاس رضي الله عنه) قال : « حَمَلَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على إبلِ الصدقة إلى الحجِّ ». أخرجه...

2769- Ebû Lâs[43] şöyle dedi:

---

[41] Hadîsin bu konulara delaleti hakkında bilgi için bkz., **Aynî**, XXIV, 42, 43, 57, 58.

[42] Bkz., **Aynî**, XXIV, 58 vd.

[43] **Ebû Lâs el-Huzâî el-Müzenî**: Sahabîdir. Künyesiyle meşhurdur, isminin Abdullah veya Ziyâd olduğuna dair farklı rivâyetler bulunmaktadır. **Medîne**'de ikamet etti. Hz. Peygamber'den iki hadîsi bilinmektedir. Kendisinden Ömer b. el-Hakem b. Sevbân rivâyet etti.

"Rasûlullah (as.) bizi zekât develeri üzerinde hacca götürdü."[44]

İZAH

Bu rivâyet, zekât malının hacca gitmek isteyenlere de verilebileceği görüşünde olanlara delil teşkil etmektedir. Bir diğer ifadeyle, zekât alabilecek sınıflardan olan "**Allah yolunda**"kiler kapsamına, fiilen savaşa iştirak eden mücahidler yanında, gayesi Allah rızasına ulaşmak olan kimselerin de dahil olacağını söyleyenlerin düşüncesini bu rivâyet desteklemektedir.

Kimlere sadaka verilebileceği konusunu düzenleyen âyetteki sınıflar ve kapsamları açıklanırken bu konuya da yer verildiği için, burada bu kadarlıkla yetinilmesi uygun olacaktır.[45]

---

[44] Müellif rivâyetin kaynağı hakkında bilgi vermemişse de, bu rivâyet **Buharî**'de muallak olarak tahric edilmiştir; Zekât 49.

[45] Sadaka verilebilecek sınıflar ve konu ile ilgili olarak fukahanın yorumları için bkz. 2761 nolu rivâyet ve şerhi.

(ز) *"ze" harfi:*

الكتاب الثاني

من حرف الزاي:

في الزهد والفقر

2. KİTAB: **ZÜHD VE FAKR:** **2.770-2.818**

1. Fasıl: ***ZÜHD VE FAKRIN MEDHİ VE ONLARA TEŞVİK:*** ***2.770-2.791***

2. Fasıl: ***HZ. PEYGAMBER VE ASHÂBININ FAKRI:*** ***2.792-2.818***

الكتاب الثاني

من حرف الزاي:

في الزهد والفقر

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في مدحهما والحث عليهما

47- ZÜHD VE FAKR

I- ZÜHD VE FAKRIN MEDHİ VE ONLARA TEŞVİK

٢٧٧٠ـ (ت ـ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **ليست الزَّهَادَةُ في الدنيا بتحريم الحلال ، ولا إضاعة المال، ولكن الزُّهْدُ: أن تكون بما في يَدِ الله تعالى أوثقَ منك بما في يدَيْكَ ، وأن تكون في ثواب المصيبة إذا أُصِبْتَ بها أرغبَ منك فيها لو أنها [أ]بقيت لك**». أخرجه الترمذي. وزاد رزين في كتابه : « لأن الله تعالى يقول: **{لِكَيْلا تأسَوْا على مَا فَاتَكُمْ ، ولا تفرَحُوا بمَا آتاكُم}** [الحديد: ٢٣]».

2.770- Ebû Zer el Ğifârî anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim;

"Dünyada zâhidlik, helâl olanı haram kılmakla, ve malı zâyî etmekle olmaz. Asıl zâhidlik Allah'ın elinde olana, senin elinde bulunandan daha çok güvenmen ve bir belâya düştüğünde, getireceği sevabı düşünerek, *'Keşke devam etse'* diye arzu etmendir."[1]

---

1 **Tirmizî,** Zühd, 29/2340. Bu hadîsin râvîlerinden **Amr b. Vâkıd ed-Dımaşkî,** metrûktur, bu itibarla hadîs zayıftır.

Rezîn şunu ilave etti: "Çünkü Yüce Allah; ***"kaybettiğinize üzülmemeniz ve Allah'ın verdiği nimetlerle şımarmamanız için"***[2] buyurdu.

İZAH

"Zühd"; lügatte; bir şeye ilgi duymamak demektir.

Istılahta ise; dünyaya ilgi duymamak, dünyadan yüz çevirmek anlamına gelir.[3]

Zühd; âhiret huzuru için dünya hayatını terk etmek, elinde olmayan bir şeye de arzu duymamak gibi manalara da gelir.[4] **Gazâlî; "En iyiye, en güzele yönelmek ve başka her şeyi terk etmektir"** diye tarif eder ve bununla da Allah'a yönelmeyi murad eder.

Zühdün çeşitli dereceleri ve mertebeleri vardır. Bunlar, tasavvufa dair kaynaklarda uzun uzun anlatılmaktadır. Bu itibarla onları burada tekrar etmeyeceğiz. Meseleye makro düzeyde bakılınca, zühdün, dünyadan tamamen uzaklaşmak, elini-eteğini çekmek, dünyevî güzellikleri bütünüyle terk etmek, şeklinde anlaşılmaması gerekir. Hiç şüphe yok ki Yüce Allah, bütün güzellikleriyle dünyayı insan için; insan cinsi arasından da özellikle mü'minler için yaratmıştır. Bu itibarla yüce Allah'ın lütuf ve nimetlerini reddetmek de uygun değildir. Zühdden gâye; dünyayı ve dünyanın güzelliklerini bütünüyle terk etmekten çok, dünyaya ihtirasla bağlanmayı terk etmek olmalıdır. Çünkü dünyaya ihtirasla bağlanmak, insana Allah'ı unutturur, hatta helâl haram mefhumunu da unutturur.

Zühd ve fakr, bugün bir tüketim toplumu haline gelen dünyamızda, gelişmiş ülkelerin ekonomik güçleriyle yapılacak mücadelede Müslümanların en büyük silahı olarak görülmelidir. Bugün gelişmiş ülkelerin ekonomileri büyük ölçüde az gelişmiş ülkelerin tüketim arzularını kamçılayarak ayakta durmaktadır. İşte

---

[2] Hadîd, 23.

[3] Bkz., **Seyyid Şerif,** *Ta'rifât,* 130; **Medâricu's-Sâlikîn,** II, 15.

[4] Bkz., **A. el-Hıfnî,** *Mu'cemu Mustalahati's-Sofiyye,* 121; **et-Taarruf,** 109.

zühd ve fakr onların bu tahriklerini sonuçsuz bırakacak en önemli araçtır.

Hadîsimizde helâli haram kılmanın zâhidlik olmadığı ifade edilmektedir. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler, Allah'ın size helâl kıldığı temiz şeyleri kendinize haram kılmayın, haddi de aşmayın; çünkü Allah haddi aşanları sevmez."[5]

"De ki: Allah'ın, kulları için yarattığı zîneti ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar dünya hayatında mü'minler içindir, kıyâmet gününde ise özellikle ve sadece onlar içindir."[6]

Hz. Peygamber de şöyle buyurur:

"إِنَّ اللهَ يُحِبُّ أنْ يرى أثَرَ نِعْمَتِهِ علي عَبْدِهِ"

"Yüce Allah nimetinin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever."[7]

"الْمُؤْمِنُ الْقَوِىُّ خَيْرٌ و أحَبُّ إلِى اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ"

"Güçlü-kuvvetli mü'min, Allah'a,zayıf mü'minden daha sevimlidir."[8]

Zühd, dünyayı tamamen terk etmek olmadığı gibi, malın gereksiz yere israfı da değildir. Servetin de yerli yerince harcanması gerekir.

Hadîste de ifade edildiği üzere, zâhidliğin özü, insanın kendi elindeki imkânlardan çok Allah'a güvenmesidir. Çünkü her şeyi veren Allah'tır. İnsanın elindeki güç ve imkân gün gelir biter, ama Allah'ın gücü ve hazinesi hiç bitmez. Nitekim yüce Allah da :

"Sizin elinizdekiler biter, ama Allah'ın nezdindekiler bâkîdir"[9] buyurur

---

[5] Mâide, 87.

[6] A'raf, 32.

[7] **Tirmizî**, Edeb, 54/2819; **Ebû Davud**, Libâs, 17/4063.

[8] **Müslim**, Kader, 8/34; **İbn Mâce**, Mukaddime, 10/79; Zühd, 14/4168.

[9] Nahl, 96.

Hadîsin son bölümünde de belâ ve musîbetin, günahları temizleyici ve insana sevap kazandırıcı özelliğine işaret edilmektedir.

٢٧٧١ــ (ت) ــ عائشة رضي الله عنها قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
«إن كنت تريدين الإسراعَ واللُّحوقَ بي فَلْيَكْفِكِ من الدنيا كزاد الرَّاكب ، وإيَّاكِ ومُجالسةَ الأغنياء، ولا تَسْتَخْلِقي ثوبا حتى تُرقِّعيه». أخرجه الترمذي.
وزاد رزين في كتابه : قال عروة : « فما كانت عائشة تَستَجدُّ ثوبا حتى تُرَقِّعَ ثوبَها ، وتُنَكِّسَهُ ، قال: ولقد جاءها يوما من عند معاوية ثمانون ألفا، فما أَمسى عندها دِرهم، قالت لها جاريتها: فهلا اشْتَرَيت لنا منه لحما بدرهم؟ قالت: لو ذَكَّرتيني لفعلتُ».

2.771- Yine Hz. Âişe anlatıyor:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Eğer bana çabuk kavuşmak istersen, sana dünyadan, bir yolcunun azığı kadar azık yeter. Zenginlerle oturup kalkmaktan sakın! Yama vurmadan bir elbiseyi eskimiş sayma!"[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn, şunu ilâve eder:

Urve dedi ki:

"Hz. Âişe, bir elbiseyi yamalamadan ve ters çevirip giyinmeden yenisini almazdı. Bir gün kendisine Muâviye tarafından seksen bin (dirhem) gönderilmişti; bu paradan akşama, tek dirhem kalmadı, hepsini dağıttı. Hizmetçisi;

"- Bari bizim için ondan bir dirhemlik et alsaydın!" deyince;

"- Daha önce hatırlatsaydın, alırdım" dedi.

İZAH

Bu hadîs de sened açısından zayıftır; çünkü râvîlerden **Salih b. Hassân en-Nadrî** hadîsçiler nazarında metrûk biridir.

---

[10] **Tirmizî**, Libâs, 38/1780.

"Bana kavuşmak" ibâresini, **Mübarekfûrî;** cennette benim dereceme bitişik olmak diye izah eder.[11]

Zenginlerle oturup-kalkmaktan sakındırılması; muhtemelen dünya malına bağlılık duygusunu kuvvetlendireceği ve neticede Allah'a bağlılık duygusunu azaltacağı ve kalpleri katılaştıracağı içindir.

٢٧٧٢ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «اللَّهمَّ اجعَل رِزقَ آلِ محمدٍ قُوتا». وفي أخرى: « كَفَافا». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

2.772- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûllullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Allah'ım; Muhammed âilesinin rızkının yeterli miktarda ver!"[12]

İZAH

"Yeterli miktar" lafzından maksat; kimseye muhtaç olmayacak miktardır. Başkalarına el açmak zilletine düşmemek ve hayat için gerekli olan miktara sahip olmaktır. Bu durumda ne fakirlik yüzünden görülmesi muhtemel sakıncalar ortaya çıkar, ne de zenginliğin yol açacağı dertler...

٢٧٧٣ــ (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : «اللَّهمَّ أحْيِني مسكينا وأمتني مسكينا واحشُرني في زُمرة المساكين يوم القيامة. قال: فقالت عائشةُ: لِمَ يا رسول الله؟ قال: إنهم يدخلون الجنة قبل الأغنياء بأربعين خريفا، يا عائشةُ لا تَرُدِّي المسكينَ ولو بشقِّ تمرة، يا عائشة أحبِّي المساكين وقرِّبيهم يُقرِّبْك الله يوم القيامة». أخرجه الترمذي.

---

[11] **Tuhfe**, V, 475.

[12] **Buharî**, Rikak, 17; **Müslim**, Zekât, 43/126; **Tirmizî**, Zühd, 38/2361.

2.773- Enes bin Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.)şöyle buyurdu:

"Allahım; beni yoksul olarak yaşat, yoksul olarak öldür ve kıyâmet gününde de yoksullarla birlikte haşret!"

Hz. Âişe dedi ki:

"- Niçin, ey Allah'ın Rasûlü?"

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Çünkü onlar, zenginlerden kırk yıl önce cennete girecekler. Ya Âişe! Bir yarım hurma bile vermek mümkünse hiçbir yoksulu geri çevirme! Ya Âişe! Yoksulları sev ve onları kendine yaklaştır ki, Allah da kıyâmet gününde seni kendine yaklaştırsın."[13]

İZAH

Zayıf bir isnâdla rivâyet edilen bu hadîste **"yoksul"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı **"miskîn"**dir. Fakir, yoksul, varlıksız, zillete düşmüş demektir.

"Yıl" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı da **"harîf"**dir; mevsim anlamına gelir. Ancak müellifimiz **İbnu'l-Esîr**, bunun **"yıl"**dan kinâye olduğunu söyler. Biz de tercümeyi buna göre yaptık.

Burada Hz. Peygamberin sözünü ettiği fakirler; durumunu Allah'a isyan sebebi görmeyen, insanlarla münasebetlerinde de hak-hukuk ölçüsüne bağlı kalan, zulmetmeyen ve kendini de zillete düşürmeyen fakirlerdir. Burada övülen fakirliğin kendisi değil, fakirliğine rağmen inancını ve kişiliğini kaybetmeyen insanlardır. Ayrıca bu gibi hadîsler, insanın dünyaya karşı olan fıtrî meylini itidâle çevirmek, hatta biraz da hayır ve hasenata yöneltmek gâyesine hamledilmelidir. Hiç şüphe yok ki Hz. Peygamber bu sözleriyle insanları fakirliğe özendirmek amacını taşımıyordu; O'nun öncelikli gayesi, insanın mantalitesine ihtiras ve çıkarcılığı değil, diğergâmlığı hakim kılmaktı.

Her dönemde ve her toplumda fakir ve yoksulların sosyal hayatta fazla itibar görmedikleri, sözlerine ve düşüncelerine fazla önem verilmediği bilinen bir husustur. Bu durum, Hz. Peygamber'in

---

[13] **Tirmizî**, Zühd, 37/2352.

yaşadığı dönemde de böyle idi. Hz. Peygamber'in fakirleri övücü mahiyetteki sözleri, büyük ölçüde onlara karşı duyulan olumsuz kanaatleri bertaraf etmek gayesini taşıyordu. Onların da diğer insanlar gibi saygıya lâyık kişiler olduklarını göstermekti. Ayrıca Yüce Allah katında değer ifade eden şey de, insanın servet sahibi olması değil, onun yapıp ettikleridir. Yoksul olmasına rağmen bunu isyan sebebi görmeyen, başkalarının hukukuna saygı duyan ve yoksulluğuna rağmen hayır ve yardımdan yine de geri kalmayan fakirlerin, bu yaptıkları şeyin gerçekten fazilet olduğu herhalde inkâr edilemez. Öte yandan helâl yoldan servet elde eden ve bu servetin hakkını veren, hayır ve hasenattan da geri durmayan insanların bu yaptığı da elbette ki büyük bir fazilettir. Burada en önemli ilke, kazancın helâl yoldan olması ve harcamanın da meşru çerçevede yapılmasıdır.

Bu hadîste **"kırk yıl önce"**, bundan sonraki hadîste de **"beş yüz yıl önce"** denmektedir. Bazı İslâm âlimleri bu rakamları hakîkî mânâda değerlendirmekte ve **"kırk yıl önce"** ifâdeli hadîsleri fakir, ama muhteris olan kişiler, **"beş yüz yıl önce"** ifâdeli hadîsleri de inancını ve kişiliğini koruyan, sabreden ve şükreden fakirler diye izah ederler. Ancak bu rakamların mübalağa mânâsına hamledilmesi, bize daha uygun görünmektedir.[14]

٢٧٧٤ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
«يدخل الفقراءُ الجنةَ قبل الأغنياء بخمسمائة عام : نصف يوم». أخرجه الترمذي.

2.774- Ebû Hureyre Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet eder.

"Fakirler, cennete zenginlerden beş yüz yıl önce girerler. Bu (Allah katında) **yarım gün kadardır."**[15]

---

[14] Bkz., **Tuhfe**, VII, 20.

[15] **Tirmizî**, Zühd, 37/2353-2354.

٢٧٧٥ــ (م ــ **أبو عبد الرحمن الحبلي**) قال: «سمعتُ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما، وسأله رجل، فقال : ألسنا من فقراء المهاجرين ؟ فقال له عبد الله: ألكَ امرأةٌ تأوي إليها ؟ قال: نعم، قال : ألك مسكنٌ تسكُنُهُ ؟ قال : نعم، قال: فأنت من الأغنياء ، قال : فإنَّ لي خادما ، قال : فأنت من الملوك . قال أبو عبد الرحمن : وجاء ثلاثةُ نفر إلى عبد الله بن عمرو، وأنا عنده ، [فقالوا: يا أبا محمد ، إنا والله ما نَقْدِرُ على شيء : لا نَفَقَة ، ولا دابَّة ، ولا مَتَاع] . فقال لهم : **ما شئتم ، إن شئتم رجعتم إلينا، فأعطيناكم ما يَسَّرَ الله لكم، وإن شئتم ذكرنا أمركم للسُّلطان** ، **وإن شئتم صبرتم** ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إن فقراء المهاجرين يَسْبِقون الأغنياء يوم القيامة إلى الجنة بأربعين خريفا، قالوا: [فإنا] نصبر، لا نسأل شيئا**». أخرجه مسلم .

2.775- Ebû Abdurrahman el Hubullî[16] anlatıyor:
Bir adam Abdullah b. Amr b. Âs' a şöyle sordu:
"- Biz muhacirlerin fakirlerinden değil miyiz?"
Abdullah ona dedi ki:
"- Kendisine sığındığın bir karın var mı senin?"
"- Evet."
"- Oturacak bir evin var mı?"
"- Evet."
"- Öyleyse sen zenginlerdensin" dedi. Adam;
"- Benim bir de hizmetçim var" deyince;
"- Öyleyse sen sultanlardansın" dedi.
Ebû Abdurrahman şöyle devam eder:

---

[16] **Ebû Abdurrahman, Abdullah b. Yezîd el-Hubullî el-Meâfirî el-Mısrî**: ö. 100/718. Mısırlı tâbiîlerdendir. İbn Ömer, Abdullah b. Amr b. Âs, Cabir b. Abdullah ve Ebû Saîd el-Hudrî'yi dinlemiştir. Kendisinden Bekr b. Sevâde ve Abdurrahman b. Ziyâd b. En'um rivâyet etti. İbn Hibbân, İbn Maîn, el-İclî ve İbn Sa'd onun sika olduğunu kaydederler. Halife Ömer b. Abdülaziz, halka dinini öğretmesi için onu **İfrikıye**'ye göndermişti. Abdullah orada büyük hizmetler yaptı ve orada vefat etti, **Tunus** kapısı denen yerde defnedildi. Rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edildi.

"Abdullah b. Amr'a üç kişi gelmişti. Ben de onun yanında idim. Dediler ki:

"- Yâ Ebâ Abdullah; Vallahi biz, ne nafakaya, ne bir hayvana, ne de herhangi bir şeye mâlik değiliz."

Abdullah şöyle dedi.

"- Ne istiyorsunuz? İstiyorsanız gelin, bize, Allah ne nasip ettiyse size de veririz. İsterseniz durumunuzu Sultana anlatırız. Ama isterseniz sabredin; çünkü ben Rasûlüllah'ın (as.) şöyle dediğini işittim:

"- Muhakkak ki muhacirlerin fakirleri, kıyâmet günü zenginlerden kırk yıl önce cennete girecekler."

Bunun üzerine;

"- Biz sabredeceğiz, hiçbir şey istemiyoruz" dediler.[17]

İZAH

"Biz muhacirlerin fakirlerinden değil miyiz?" sorusunun gayesi şudur:

İslam devletinde **fey'** olarak alınan ganimetlerin kamu yararı gözetilerek dağıtılması esastır.Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

"(Bu mallar) ***yurtlarından ve mallarından edilen muhacirlerin fakirleri içindir. Onlar Allah'dan lütuf ve rıza isterler, Allah'ın dinine ve peygamberine yardım ediyorlar. Doğru olanlar onlardır.***"[18]

İşte, onlar bu hükme dayanarak hazineden haklarının verilmesini istiyorlardı.

٢٧٧٦ـ (ت ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**يدخل فقراء المسلمين الجنة قبل أغنيائهم بأربعين خريفا**». أخرجه الترمذي.

2.776- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

---

[17] **Müslim**, Zühd, 37.

[18] Haşr, 8.

"Fakir müslümanlar zenginlerden kırk yıl önce cennete girerler."[19]

İZAH.

Buradaki öncelik, iman ve ameli aynı derecede olan zenginle fakir arasında düşünülebilir. Fakirliğine rağmen insanın isyan etmeyip sabır göstermesi, haktan ayrılmaması ve fakirliğin ıstırabını dünyada çekmiş olması, öncelik sebebi görülebilir. Çünkü mü'minler için her sıkıntının, mutlaka Allah katında bir karşılığı vardır.

Zenginliğin, çoğu kere azgınlık sebebi olabilmesi de ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.

٢٧٧٧ـــ (د ت ـــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنهما) قال : «جلست في عصابة من ضُعَفاء المهاجرين، و إنّ بعضهم ليَستَتِرُ ببعضٍ من العُرْي ، و قارىءٌ بقرأُ علينا إذ جاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقام علينا ، فلما قام علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سكت القارىء فسلَّم ، ثم قال : **ما كنتم تصنعون** ؟ قلنا : يا رسول الله ، كان قارىءٌ لنا يقرأُ علينا ، و كنا نَستَمِعُ إلى كتاب الله عز وجل ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **الحمد لله الذي جعل من أُمتي مَنْ أُمِرْتُ أن أصبر نفسي معهم** ، و جلس رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وَسْطَنا لِيَعْدِلَ بنفسه فينا ، ثم قال بيده هكذا ، فَتَحَلَّقوا و بَرَزَتْ وجوهُهم ، قال : فما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عرف منهم أحداً غيري ، ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أَبْشِروا صَعاليك المهاجرين بالنُّورِ التامّ يوم القيامة ، تدخلون الجنة قبل أغنياء الناس بنصف يوم ، وذالك خمسمائة سنة**». أخرجه أبو داود.

و أخرج الترمذي منه آخره ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **فقراء المهاجرين ، يدخلون الجنة قبل أغنيائهم بخمسمائة سنة**».

2.777- Ebû Saîd el Hudrî anlatıyor:

"Fakir muhacirlerden bir grup insanla birlikte oturuyordum. Onlardan bazıları, arkadaşlarının gölgesine sığınarak çıplaklıktan

[19] **Tirmizî**, Zühd, 37/2355.

korunuyorlardı. Biri de bize Kur'ân okuyordu. Derken Rasûlullah (as) yanımıza geldi. Rasûlullah (as) gelince, Kur'ân okumayı kesti. Hz Peygamber selâm verdikten sonra;

"- Ne yapıyorsunuz?" dedi. Biz de;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, o bize Kur'ân okuyor biz de Allah'ın Kitab'ını dinliyoruz" dedik. Bunun üzerine şöyle dedi:

"- Ümmetimden, kendileri ile birlikte sabretmem emredilen kimseleri yaratan Allah'a hamd olsun."

Sonra Rasûlullah (as) kendisini bizimle eşitlemek için aramıza oturdu. Sonra eliyle; **"şöyle halka olun"** diye işaret etti. Herkes halka olup yüzlerini O'na çevirdiler. Allah'ın Rasûlü oradakilerden, benden başka kimseyi tanıdığını zannetmiyordum. Sonra dedi ki:

"- Ey muhacirlerin fakirleri, sizi kıyâmet günü kazanacağınız tam bir nûr ile müjdeliyorum. Sizler zenginlerden yarım gün önce cennete gireceksiniz; bu hakikatte beş yüz yıldır."[20]

RİVÂYETLER

Bu, **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

Tirmizî, bunun sadece son kısmı olan; **"muhacirlerin fakirleri zenginlerden beş yüz yıl önce cennete girecekler"** bölümünü tahric etti.

٢٧٧٨ــ (خ م ت ــ عبد الله بن عباس ، وعمران بن حصين رضي الله عنهم) قالا : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **اطَّلَعْتُ في الجنة ، فرأيت أكثرَ أهلها الفقراءَ ، واطَّلعت في النار، فرأيت أكثرَ أهلها النساءَ**». أخرجه البخاري، والترمذي عنهما ، ومسلم عن ابن عباس وحده .

2.778- Abdullah b. Abbas ve İmrân b. Husayn'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) şöyle buyurdu.:

---

[20] **Ebû Davud**, İlim, 13/3666; **Tirmizî**, Zühd, 37/2351.

"Cennete baktım; çoğunluğunu fakirlerin teşkil ettiğini gördüm. Cehenneme baktım; oranın da ekserisini kadınlar teşkil ediyordu."[21]

İZAH

Bu ifade mutlak olarak fakirlerin zenginlerden daha fazîletli oldukları anlamına gelmez. Belki fakirlerin dünyada sayı îtibarla zenginlerden çok daha fazla olduklarını, cennette de bunun tabiî bir yansımasının görüleceğini ifade eder. Yoksa sadece fakirlik insanı cennete sokmaz. İnsan fakir olmasına rağmen îmânı ve salih ameli olursa cennete girebilir.

Cehennemin ekserisini kadınların teşkil etmesi ise; büyük ihtimâlle Hz. Peygamber'in o anda gördüğü bölge itibâriyledir; mutlak manâda cehennemin çoğunluğunu kadınların teşkil edeceği anlamında değildir. Dünyada kadın nüfusun, erkek nüfusuna göre her nesilde daha fazla olduğu da bilinen bir gerçektir.

٢٧٧٩ــ (خ م ــ أسامة بن زيد رضي الله عنه) قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **«قُمتُ على باب الجنة ، فكان عامَّةُ من دخلها المساكينُ ، وأصحاب الجَدِّ مَحْبُوسون، غير أَن أصحاب النار قد أُمِرَ بهم إلى النار، وقمت على باب النار، فإذا عامَّةُ من دخلها النساءُ»**. أخرجه البخاري، ومسلم.

2.779- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) şöyle buyurmuştur:

"Cennetin kapısında durdum; oraya girenlerin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Varlıklılar ise fakirlerle birlikte cennete girmekten alıkonulmuş, (hesap için) **tutulmuşlardı. Ancak cehennemliklerin de cehenneme atılması emredilmişti.**

---

[21] **Buharî,** Rikak, 16, 51; Bed'u'l-Vahy, 8; Nikâh, 89; **Müslim,** Zikir, 26/94; **Tirmizî,** Cehennem, 11/2602-2603.

Cehennemin de kapısında durdum, oraya girenlerin ekserisi kadınlardı."[22]

٢٧٨٠ـ (د ت س ـ **أبو الدرداء** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**أبْغُوني ضُعَفَاءكم، فإنما تُرزقُونَ وتُنصرون بضعفائكم**». أخرجه أبو داود، والترمذي، والنسائي.

2.780- Ebu'd- Derdâ anlatıyor.:

"Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu işittim:

"Zayıflarınızı arayınız, görüp- gözetiniz. Zira siz, ancak zayıflarınız sayesinde rızıklandırılıyor ve yardım görüyorsunuz."[23]

İZAH

Burada özellikle zayıfların korunup gözetilmesi dînî bir vecibe olarak gösterilmektedir. Ancak bunun faydasını da, yine insanlar görecektir. Onların duâlarıyla Allah'tan yardım göreceklerdir. Ayrıca bu yardımların neticesinde sosyal dengenin bozulmaması da sağlanır ve yine varlıklılar faydasını görmüş olurlar. Fakirliğin had safhaya geldiği yerde, her çeşit gayri meşrû davranışlar yaygınlaşır.

Bundan sonraki hadîs, bu rivâyetin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

٢٧٨١ـ (خ س ـ **مصعب بن سعد**) قال: «رأى سعد رضي الله عنه أن له فضلا على مَن دونه فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **هل تُنصَرون وتُرزَقون إلا بضعفائكم؟**». أخرجه البخاري.

وفي رواية النسائي: «أنه ظَنَّ أن له فَضلا على من دونَه من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **إنما ينصُرُ الله هذه الأمة بضعيفها : بدعوتهم، وصلاتهم ، وإخلاصهم**».

---

[22] **Buharî**, Rikak, 51; Nikâh, 87; **Müslim**, Zikir, 26/93.

[23] **Ebû Davud**, Cihâd, 77/2594; **Tirmizî**, Cihâd, 24/1702; **Nesaî**, Cihâd, 43.

2.781- Mus'ab b. Sa'd anlatıyor:

"Sa'd kendisinin, zayıflara karşı bir fazîlete sahip olduğunu düşünmüştü de Rasûlullah (as):

"Sizler ancak zayıflar sayesinde yardım görüyor ve rızıklandırılıyorsunuz" buyurdu.[24]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Sa'd kendisinde, Rasûlullah'ın (as) ashabından zayıf olanlarına karşı bir fazîlet bulunduğunu zannetmişti de Hz. Reygamber şöyle dedi:

"Allah bu ümmete ancak, zayıfları sayesinde; onların duaları, namazları ve ihlasları vesilesiyle yardım eder."

٢٧٨٢ـــ (م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « رُبَّ أَشْعَثَ مَدْفُوعٍ بالأبواب لو أقْسَمَ عَلَى اللهِ لأَبَرَّهُ». أخرجه مسلم.

2.782- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Nice saçı-başı dağınık, kapılardan kovulan (fakir) **insan vardır ki, şayet o Allah'a yemin edecek olsa Allah onu yemininde doğru çıkarır."**[25]

İZAH

Bundan önceki hadîslerde olduğu gibi bu hadîs de, yoksulluğundan dolayı insanlar tarafından önemsenmeyen, horlanan kişilerin, Allah katında sahip oldukları değeri ifâde etmektedir.

---

[24] **Buharî,** Cihâd, 76; **Nesaî,** Cihâd, 43.

[25] **Müslim,** Birr, 40/138.

٢٧٨٣ــ (خ ط ــ وعنه رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : « ما بعث الله نبيًّا إلا راعيَ غَنَم ، فقال أصحابه: وأنت ؟ فقال: نعم ، كنتُ أرْعاها على قَرَاريط لأهل مكة». أخرجه البخاري، وأخرجه الموطأ ، ولم يذكر القراريط.

2.783- Yine Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Allah'ın gönderdiği her peygamber, mutlaka davar çobanlığı yapmıştır."

Ashabından biri;

"- Sen de mi?" diye sordu.

"- Evet ben de birkaç kırat karşılığında Mekkelilerin koyunlarını güttüm."[26]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Aynı hadîsi **Muvatta** da tahric etti, ancak o "**kırat**" lafzını zikretmedi.

İZAH

Peygamberlerin davar çobanlığı yapmış olmalarının hikmeti üzeride şunlar söylenebilir: Her şeyden önce çobanlık yaptığı sürünün sorumluluğunu taşımayı öğrenmek. Koyun, zayıf ve uysal bir hayvan olduğu için şefkat ve merhamet duygularını geliştirmek. Onların beslenmeleri için otlak yerleri aramak ve onları düşmanlarından korumak, bunun sıkıntılarına katlanmak. Hâsılı çobanlıkta edinilen tecrübe ve kazanılan duygular, bilâhare ümmetin idâresinde kendilerine kolaylık sağlar. Sıkıntılara sabır göstermeyi, halka şefkat ve merhametle davranmayı öğretir.[27]

---

26 **Buharî**, İcâre, 2; **Muvatta**, İsti'zân, 6/15.

27 Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, XV, 177.

٢٧٨٤ـــ (ت ـــ عبد الله بن مغفل رضي الله عنه) قال : « جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال : يا رسول الله، والله إني لأُحبُّكَ ، فقال : انْظُرْ ما تقول ، قال : والله إني لأُحبُّكَ - ثلاث مرات - قال : إن كنت تُحبُّني فأعِدَّ للفقر تجفافا ، فإن الفقر أسرع إلى من يُحبُّني من السَّيل إلى منتهاه». أخرجه الترمذي.

2.784- Abdullah b. Muğaffel anlatıyor:

"Bir adam Hz. Peygambere gelerek;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, seni çok seviyorum" dedi.

Hz. Peygamber:

"-Ne söylediğine dikkat et!" buyurdu.

Adam tekrar üç defa:

"- Vallahi seni çok seviyorum" deyince Rasûlullah (as) şu cevabı verdi:

"- Eğer beni seviyorsan, fakirlik için bir zırh hazırla. Çünkü beni seven kişiye fakirlik, hedefine doğru koşan selden daha çabuk gelir."[28]

İZAH

Allah'ı ve peygamberini sevmek, şüphesiz her mü'minin başlıca özelliğidir. Bunun fakirliğe ve sıkıntılara sebep olması, hadîsimizde bu sevginin ve iyi kulluğun mükâfatı olarak belirtilmektedir. Gerçekten Allah katında değerli olan mü'min, dünya hayatında sıkıntı çeker, böylece günahlarından tamamen arınmış olur. İnsanın günahlarından temizlenmesi ise onun için en büyük mükâfattır. Çünkü dünyada çekilen sıkıntılar ve belâlar, mü'minin günahlarına kefâret olur. Böylece mü'min Allah'a tertemiz kavuşur.

Dünyada en çok sıkıntıya ve belâya muhatap olan peygamberlerdir. Bu konudaki hadîslerden bazıları şöyledir:

"İnsanların en şiddetli belâya uğrayanı peygamberlerdir... İnsan, dinî durumuna göre belâya uğratılır. Dini güçlü ise belâsı da güçlü, dini zayıf ise belâsı da zayıf olur."[29]

---

[28] **Tirmizî**, Zühd, 36/2350. Hadîsin senedi zayıftır.

"Yüce Allah bir kuluna hayrı murad ederse, dünyada onu çabucak cezaya çarptırır. Eğer şerri murad ederse, onu günahları ile tutar ve kıyâmette karşılığını verir."[30]

Şüphesiz ki dünyada sıkıntı ve belâlara göğüs germek zor iştir. İşte bu zorluğa işaretle Hz. peygamber; **"Ne söylediğine dikkat et!"** diye ikaz ediyor. Bu işin altından kalkmak kolay değil demek istiyor.

٢٧٨٥ــ (ت ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال: «إنَّا لَجُلُوسٌ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم إذ طلع علينا مُصْعَبُ بن عُمَيْر، ما عليه إلا بُرْدَةٌ، مُرَقَّعةٌ بفَرْوٍ، فلما رآه رسول الله صلى الله عليه وسلم بَكَى للذي كان فيه من النِّعْمة، والذي هو فيه اليوم ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **كيف بكم إذا غدَا أحَدُكم في حُلَّة، وراح في حلة أخرى، وَوُضعَتْ بين يديه صَحْفَةٌ ورُفعَتْ أخرى، وسَتَرْتُم بيوتكم كما تُسْتَرُ الكعبة؟** قالوا: يا رسول الله، نحن يومئذ خيْرٌ منَّا اليوم، نُكْفَى المُؤْنَة، ونَتفرَّغ للعبادة فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **بل أنتم اليوم خيرٌ منكم [يومئذ]**». أخرجه الترمذي.

2.785- Hz Ali anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as) birlikte otururken, birden Mus'ab b. Umeyr çıkageldi. Üzerinde sadece deri ile yamanmış bir örtü vardı. Rasûlullah (as) onu böyle görünce, önceden sahip olduğu nimeti ve bugün içinde bulunduğu durumu düşünerek ağladı. Sonra dedi ki:

"- Sizden biriniz sabah ayrı akşam ayrı bir elbise giyse, sofrasına konan tabakların biri gidip biri gelse, evlerinizi de Kâbe'yi örter gibi örtseniz, acaba o zaman nasıl olursunuz?"

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şüphesiz o gün, bugünkünden daha iyi oluruz. Maişetimizi karşılamış oluruz ve ibadet için daha çok zaman ayırırız" dediler.

Rasûlullah (as) buyurdu ki:

"- Aksine bugün, o günden daha iyi haldesiniz."[31]

---

[29] **Tirmizî**, Zühd, 56/2398.

[30] **Tirmizî**, Zühd, 56/2396.

[31] **Tirmizî**, Kıyâmet, 35/2476.

İZAH

Mus'ab b. Umeyr: Kureyşlidir. Varlıklı bir âileye mensuptu. **Mekke**'de varlık içerisinde yaşarken müslüman olmuş, bunun üzerine âilesi tarafından dışlanmış, büyük sıkıntılara maruz kalmış, ilk **Habeşistan** hicretine katılmış, ikinci **Akabe** bîatından sonra Hz. Peygamber tarafından **Medîne**'ye öğretmen olarak gönderilmişti. Hz. Peygamber'in hicretinden önce **Medîne**'de ilk cuma namazını kıldırmıştı. **Bedir** ve **Uhud** savaşlarına katılmış, **Uhud**'da şehid edilmişti. **Uhud**'da Hz. Peygamber'in sancaktarı idi. Kendisi sîma itibariyle Hz. Peygamber'e benzerdi. Bu yüzden onu şehid eden **İbn Kâima; "Muhammed'i öldürdüm!"** diye sevinç nâraları atmıştı. **Mus'ab**, kendisini kefenleyecek bir bez bile bırakmamıştı, üzerindeki bezle başı örtülünce ayakları, ayakları örtülünce başı açık kalıyordu. Üzerindeki yamalı örtüsüyle kefenlenmiş, ayakları da otlarla örtülmüştü.[32]

İşte **Mus'ab**, varlık ve refah içinde yüzerken müslüman olunca bu derece yoksul bir hayata mahkum olmuştu. Hz Peygamber de onun bu iki halini hatırlayınca kendini tutamayarak ağlamıştı. Hadîsin devamında Hz. Peygamber, ümmetinin varlık ve refah seviyesinin son derece yükseleceğini haber vermektedir. Ama insanların refah içindeki seviyelerinin, Allah katında yoksulluk halindeki seviyelerinden daha iyi olmayacağını da belirtmektedir. Çünkü varlık çoğu kere insanı azdırır, insana zulüm ve azgınlık yaptırır, hatta Allah'ını ve Allah'ın buyruklarını bile unutturabilir.

٢٧٨٦ـــ (د س ــ **عبد الله بن بريدة** رحمه الله) أن رجلا من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم رحل إلى فَضَالة بن عُبيد ، وهو بمصر ، فَقَدِم عليه ، فقال : إني لم آتِكَ زائرا، ولكني سمعت أنا وأنت حديثا من رسول الله صلى الله عليه وسلم: فرجوتُ أن يكون منه عندك عِلمٌ ، قال : ما هو ؟ قال : كذا وكذا ، قال : فَمالي أراك شَعِثا وأنت أميرُ الأرض ؟ قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ينهانا عن كثير من الإرْفَاه ، قال : فمالي لا أرى

---

[32] **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, I, 145.

عليك حذاء؟ قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يأمرنا أن نَحْتفيَ أحيانا». هذه رواية أبي داود.

وفي رواية النسائي عن عبد الله بن شقيق، قال: كان رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم عاملا بمصر فأتاه رجل من أصحابه فإذا هو شَعِثُ الرأس، مُشْعَانٌ، قلت: مالي أراك مُشْعَانًا، وأنت أمير؟ قال: كان النبي صلى الله عليه وسلم ينهانا عن الإرْفاه قلنا: وما الإرفاه؟ قال: التَّرجيلُ كل يوم.

2.786- Abdullah b. Bureyde'nin[33] rivâyetine göre, "Rasûlullah'ın (as) ashabından biri, Mısır'da bulunan Fedâle b. Ubeyd'e gitmek için yola çıkmıştı. Fedâle'nin yanına varınca;

"- Ben seni ziyarete gelmedim. Ama ben senin Rasûlullah'tan (as.) bir hadîs işittiğini duydum" dedi. Fedâle;

"- Nedir o?" diye sorunca;

"- Şu şu hadîs" dedi. Sonra da;

"- Sen bu yerin Emîri olduğun halde saçın- başın niye böyle darmadağınık?" diye ekledi. Fedâle şöyle dedi:

"- Rasûlullah, (as) bizi aşırı refah içinde bir hayattan men ederdi." Adam;

"- Niye ayakkabıların yok?" diye sorunca da;

"- Rasûlullah (as) bize zaman zaman yalınayak olmamızı emrederdi" dedi[34]

RİVÂYETLER

Bu **Ebû Davud**'un rivâyetidir.

Nesaî'nin Abdullah b. Şekîk'ten rivâyeti de şöyledir:

---

[33] **Ebû Sehl, Abdullah b. Bureyde b. el-Husayb el-Eslemî el-Mervezî**: ö. 115/733. Meşhur tâbiîlerdendir. Ünlü sahabî Bureyde b. el-Husayb'ın oğludur. İbn Ömer, İbn Abbas ve Enes'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Hammâd b. Ebî Süleyman, A'meş ve Atâ el-Horasânî rivâyet etti. **Merv**'de oturmuş, hadîsi orada yayılmış, **Merv** kadılığı yapmış ve orada vefat etmiştir. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve el-İclî, onun sika olduğunu kaydederler. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[34] **Ebû Davud**, Tereccül, 1/4160; **Nesaî**, Zinet, 7.

"Hz. peygamber'in ashabından biri Mısır'da yönetici idi. Kendisine ashabdan biri gelmiş ve onu üstü başı dağınık bir vaziyette bulmuştu. Ona:

"- Emîr olduğun halde nedir bu perişanlığın?" deyince;

"- Hz. Peygamber bizi aşırı refahtan men ederdi" cevabını vermişti. Biz;

"- Aşırı refah nedir ?" deyince;

"- Her gün taranmak, süslenip püslenmektir" karşılığını vermişti.

İZAH

Hadîsteki **"aşırı refah"**tan maksat; her gün değişik tarzda ve aşırıya varan ölçüde süslenip-püslenmek, ziynetler kullanmaktır. Zamanının çoğunu bu tür işlere ayırmak ve bunun için israfa varan harcamalar yapmaktır. Hz. Peygamber'in, kendi üstüne-başına dikkat ettiği gibi, ashâbına da bunları öğrettiği, pejmürdeliği ve pintiliği hiç sevmediği malumdur. Bu itibarla söz konusu yasağı mutlak manada anlamamak gerekir.

٢٧٨٧ـ (د ـ أبو أمامة [إياس] بن ثعلبة الأنصاري رضي الله عنه) قال: «ذكر أصحابُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يوما عنده الدُّنيا فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **ألا تسمعون، ألا تسمعون؟ إن البَذَاذَة من الإيمان إن البذاذة من الإيمان يعني التَّقَحُّلَ**». أخرجه أبو داود.

2.787- Ebu Umâme İyâs b. Sa'lebe el-Ensarî[35] anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) ashabı bir gün, O'nun yanında dünyadan söz etmişlerdi. Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[35] **Ebû Ümâme, İyâs b. Sa'lebe el-Ensârî el-Belevî**: Sahabîdir. **Bedir** savaşına katılmayı çok arzu etmesine rağmen annesi hasta olduğu için Rasûlullah (as.) onun bu savaşa katılmasına izin vermemiş, annesine bakmasını istemişti. Savaştan döndüklerinde de annesi ölmüştü. Hz. Peygamber'den üç rivâyeti bilinmektedir. Kendisinden oğlu Abdullah ile Abdullah b. Kâ'b b. Mâlik rivâyet etti. Hadîsleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edildi.

"- Anlamıyor musunuz? Duymuyor musunuz? Sade giyinmek, imandandır... Sadelik imandandır..."[36]

İZAH

Sadeliğin imanla irtibatlandırılması, onun kibri ve nefsanî duyguları azaltması, tevâzuu telkin etmesi sebebiyledir. Yoksa sadelik, imanın göstergesi değildir. Lüks ve şatafat, insanı, İslâm'ın hoş görmediği bir büyüklenmeye ve kibre sevk edebilir. İşte hoş olmayan bu duygudur. Kaldı ki lüks ve şatafatın kendisini de hoş görmek mümkün değildir.

Ancak bu hadîsin sıhhati konusunda tereddüt edilmiştir.

٢٧٨٨ــ (زيد بن أسلم) قال : « اسْتَقَى يوما عمرُ بن الخطاب رضي الله عنه فجيء بماءٍ قد شِيبَ بعسلٍ ، فقال : إنه لَطيِّبٌ ، لكني أسمع الله عز وجل نَعَى على قومٍ شَهَواتِهِم ، فقال : **{أَذْهَبْتُم طَيِّباتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمْ الدُّنيا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا} [الأحقاف: ٢٠]** ، فأَخاف أن تكونَ حسناتُنا عُجِّلَت لنا ، فلم يَشْرَبْهُ». أخرجه...

2.788- Zeyd b. Erkam anlatıyor:

"Bir gün Hz. Ömer, içecek bir şey istedi. Kendisine balla karıştırılmış su getirildi. Bunun üzerine dedi ki:

"- Bu çok nefis bir şey! Ama ben, Yüce Allah'ın, zevklerine düşkün insanları ayıpladığını işitiyorum: ***'Kâfirlerin cehenneme arz edilecekleri gün, kendilerine şöyle denir: Sizler, dünyadaki hayatınızda bütün güzel şeyleri harcadınız, onların zevkini sürdünüz. Bugün ise yeryüzünde haksız yere büyüklenmenizden ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz.'***[37] Binâenaleyh ben, güzelliklerimizin dünyada iken verilmiş olmasından korkarım" dedi ve içmedi.[38]

---

[36] **Ebû Davud**, Tereccül,1/4161.

[37] Ahkaf, 20.

[38] **İbnu'l-Esîr**'in kaynağına işaret etmediği bu rivâyeti, **el-Münzirî, Terğîb**'de (IV,207) kaydetmekte ve bunu **Rezîn**'in zikrettiğini, ama kendisinin onu göremediğini ifade etmektedir.

İZAH

Hz. Ömer'in bu tavrı, şüphesiz ki onun takvâsını göstermektedir. Bu konuda başka bir âyette de şöyle buyurulur:

"Kim dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz. Kim âhiret nimetini isterse, ona da bundan veririz. Biz, şükredenleri mükâfatlandırırız."[39]

٢٧٨٩ــ (ت ــ رجل كان يخدم [عبد الرحمن] بن عوف) قال: «حَضَرْتُهُ أُتِيَ بطعامٍ ليلا، وكان ظَلَّ يومه صائما فبكى وقال: ذهب الأوَّلون لم تَكْلِمْهُمُ الدنيا من حسناتهم شيئا، وإنا ابْتُلينا بالضَّرَّاء فصبرنا ثم ابْتُلينا بالسَّرَّاء فلم نَصبِرْ، وكفى لامرىءٍ من الشرِّ أن يُشارَ إليه بالأصابع في أمر». أخرجه...

2.789- Abdurrahman b. Avf'ın hizmetçisi anlatıyor:

"Bir gece Abdurrahman'a yemek getirilmişti, ben de orada idim. Abdurrahman, gündüz oruç tutmuştu. Yemeği görünce ağladı ve dedi ki:

"Bizden öncekiler, dünya, onların (dinî) güzelliklerinden hiçbir şeylerini bozmadan göçüp gittiler. Biz, önce darlıkla imtihan edildik, sabrettik; sonra bollukla imtihan edildik, ama sabredemedik. Bir konuda, kendisine parmaklarla işaret edilmesi, insana kötülük olarak yeter."[40]

İZAH

Bu son cümle de **Tirmizî**'de rivâyet edilmektedir.[41] Oradaki ifade şu şekildedir:

---

[39] Al-i İmran, 145.

[40] Müellif, bu rivâyetin kaynağına da işaret etmedi. Yalnız **Abdurrahman b. Avf**'ın; "**Bizler, Rasûlullah'la** (as.) **birlikte, darlıkla imtihan edildik, sabrettik. O'ndan sonra ise bollukla imtihan edildik, ama sabredemedik**" cümlesi Tirmizî'de rivâyet edilir; Kıyâmet, 30/2464.

[41] **Tirmizî**, Kıyâmet, 21/2453.

"Din veya dünya konusunda kendisine parmaklarla işaret edilmesi insana kötülük olarak yeter; ancak Allah'ın koruduğu kişiler müstesnâdır."

"Parmaklarla işaret edilmek"ten maksat; insanların birbirlerine; **"şu âbiddir, şu âlimdir, şu şöyledir"** diye birini göstermeleridir. Bu takdirde insana gurur ve kibir verebileceği endişesiyle kötülük edilmiş sayılır.

Yahut da zaten kötü biri olduğu için, insanlar birbirlerine onu gösterirler.

Tirmizî bu cümleyi **Enes**'ten naklen merfû olarak rivâyet eder.

٢٧٩٠ـــ (جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « ذُكِرَ رجلٌ عند رسول الله صلى الله عليه وسلم بعبادةٍ واجتهادٍ ، وذُكر آخرُ بورعٍ ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : لا يُعدَلُ الوَرَعُ بشيءٍ». أخرجه...

2.790- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda bir adamın çok ibadet ettiğinden, bir başkasının da takvâsından bahsedilmişti. Hz. Peygamber:

"Hiçbir şey takvâya denk olamaz" buyurdu.[42]

٢٧٩١ـــ (ت ـ عطية السعدي رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « لا يبلُغُ العبدُ أَنْ يكون من المتقين».- وفي رواية - : لا يبلغ العبد حقيقة التَّقوى - حتى يدع ما لا بأس به، حذرا مما به البَأسُ». أخرجه الترمذي.

2.791- Atıyye es-Sa'dî'den[43] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

---

42 Müellifin, kaynağına işaret etmediği bu hadîs de; **Tirmizî**, Kıyâmet, 60/2519'dadır.

43 **Ebû Muhammed, Atıyye b. Kays es-Sa'dî**: Sahabîdir. Babasının isminin Kays, Sa'd, Amr ve Urve olduğuna dair farklı rivâyetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'den sonra **Suriye**'ye göçtü, **Belka**'da ikamet etti. Üç hadîsi bilinmektedir; rivâyetleri **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"Mahzurlu şeylere bulaşmaktan kaçınmak için mahzuru olmayanları da terk etmedikçe, insan, müttakîler derecesine -bir rivâyette takvânın hakikatine- **ulaşamaz."**[44]

İZAH

Sakınmak anlamına gelen **takvâ;** helâl olan şeylerde dahi aşırılıktan uzak durmaktır. Üç mertebesi vardır:

1- Şirkten kaçıp ebedî azaptan korunmak: ***"Allah onların takvâ sözünü tutmalarını sağladı"***[45] âyetinde bu mertebeye işaret edilir.

2- Her nevi günahtan kaçınmak: ***"Ülke halkı, inansalar ve*** *(günahlardan)* ***sakınsalardı!"***[46] âyetinde de buna işaret edilir.

3- Gönlünü Allah'la meşguliyetten alıkoyan şeylerden kaçınmak: ***"Allah'tan hakkıyla korkun!"***[47] âyetinde de bu mertebeye işaret edilir.[48]

الفصل الثاني

فيما كان النبي صلى الله عليه وسلم وأصحابه عليه من الفقر

II- HZ PEYGEMBER VE ASHABININ FAKR HALİ

٢٧٩٢ـــ (خ م ت ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « كان يأتي علينا الشَّهرُ ما نُوقدُ فيه نارا، إنما هو التَّمر والماء ، إلا أن يُؤتى باللُّحَيم».

وفي رواية قالت: « ما شَبِعَ آلُ محمد من خُبز البُرِّ ثلاثا ، حتى مضى لسبيله ».

وفي أخرى، قالت: «ما شبع آلُ محمد مُنْذُ قدم المدينة من طعام ثلاث ليال تباعا حتى قُبضَ».

---

[44] **Tirmizî**, Kıyâmet, 19/2451.

[45] Fetih, 26.

[46] A'raf, 96.

[47] Al-i İmran, 102.

[48] Bkz., **Tuhfe**, VII, 147.

وفي أخرى : « ما شبع آل محمد من خبز شعير يومين متتابعين حتى قُبضَ رَسولُ الله صلى الله عليه وسلم».

وفي أخرى ، قالت : « ما أكلَ آلُ محمد أكلتين في يوم واحد إلا وإحداهما تمرٌ».

وفي أخرى : كانت تقول لعروة: « والله يا ابنَ أختي، إن كُنا لَننْظُرُ إلى الهلال ، ثم الهلال ، ثم الهلال - ثلاثة أهلة في شهرين - وما أُوقدَ في أبيات رسول الله صلى الله عليه وسلم نارٌ، قال: قلتُ : يا خالةُ ، فما كان يُعيشُكم ؟ قالت: الأسْوَدَان : التمر ، والماء ، إلا أنه قد كان لرسول الله صلى الله عليه وسلم جيران من الأنصار، وكانت لهم مَنائحُ ، فكانوا يُرْسِلُونَ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم من ألبانها ، فيسقيناه».

وفي أخرى قالت: « تُوفِّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حين شبعَ الناسُ من الأسودين : التمر والماء».

وفي رواية : « ما شبعْنا من الأسودين». هذه روايات البخاري ، ومسلم .

ولمسلم أيضا قالت: « لقد مات رسول الله صلى الله عليه وسلم وما شبعَ من خبزٍ وزيتٍ في يوم واحد مرتين».

وأخرج الترمذي الرواية الأولى إلى قوله: «الماء» والرابعة. وله في أخرى عن مسروق، قال: «دخلتُ على عائشة فدعت لي بطعام فقالت: ما أَشْبَعُ فأشاء أن أبكيَ إلا بكَيْتُ قلت: لِمَ ؟ قالت: أذْكُرُ الحالَ التي فارق عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم الدنيا، والله ما شبع من خبزٍ ولحمٍ مرتين في يوم».

2.792- Hz. Âişe anlatıyor:

"Bazen ay geçer, (pişirilecek bir şeyimiz olmadığı için) evde ateş yakmazdık; sadece su ve hurma ile yetinirdik. Ancak bazen da et hediye edilirdi."[49]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette de şöyle dedi:

---

[49] **Buharî**, Et'ime, 23; Rikak, 17; **Müslim**, Zühd, 20-30; **Tirmizî**, Zühd, 38/2356-57; Kıyâmet, 34/2471.

"Muhammed'in (as) âilesi, ard arda üç gün buğday ekmeği ile karnını doyuramadan Rasûlullah (as) göçtü gitti."

Diğer bir rivâyette de; "Muhammed'in (as.) âile efrâdı, Medîne'ye geldiği günden beri ard arda üç gün yemekle karnını doyuramadan Rasûlullah (as) vefat etti" der.

Başka bir rivâyette de: "Muhammed'in (as) âilesi, ard arda üç gün arpa ekmeği ile karnını doyuramadan Rasûlullah (as) bu alemden göçtü" der

Bir başka rivâyette de; "Muhammed'in (as) âilesinin bir günde yediği iki yemeğin biri mutlaka hurma olurdu" der.

Diğer bir rivâyette de Urve'ye şöyle derdi:
"- Vallahi, ey kızkardeşimin oğlu; bizler bir hilâli görür, sonra bir hilâli daha ve bir hilâli daha görürdük de -yani iki ayda üç hilâl- Rasûlullah'ın (as) evlerinde (pişirilecek bir şey olmadığı için) ateş yakılmazdı."
Urve;
"- Teyzeciğim, ne yerdiniz?" diye sorunca da şu cevabı verir:
"- İki siyah şeyi yerdik; hurma ve su... Ancak Rasûlullah'ın (as) ensardan komşuları vardı; onların develeri olurdu ve Rasûlullah'a (as) süt gönderirler, O da bize içirirdi."

Başka bir rivâyette de **Hz. Âişe** şöyle dedi:
"İnsanlar iki siyahla; yani hurma ve su ile karınlarını doyurduklarında Rasûlullah (as) vefat etti."

Bir diğer rivâyette ise; **"İki siyahtan doymadık"** denir.
Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Müslim'in başka bir rivâyetinde de **Hz. Âişe** şöyle dedi:
"Rasûlullah (as) bir günde iki defa ekmek ve zeytinle karnını doyuramadan vefat etti."

Tirmizî, ilk rivâyetin "yetinirdik" kelimesine kadar olan kısmı ile dördüncü rivâyeti tahric etti. Onun Mesruk'tan naklettiği bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Âişe'nin huzuruna girdim, benim için yemek istedi, sonra dedi ki:

"- Ben, karnımı doyuramadım, ama ağlamak istedim ve ağladım."

"- Niçin?"diye sordum.

"- Rasûlullah'ın (as) dünyadan ayrıldığı zamandaki halini hatırladım; vallahi O, bir günde iki defa et ve ekmekle doymamıştı."

İZAH

Fakr; ihtiyaç duyulan şeylerin yokluğu demektir.[50] Zenginliğin zıddıdır. Fakir ve yoksul bir yaşantıyı ifade eder. Ancak burada da dünyaya tapmama, dünya malına ihtirasla sarılmama söz konusudur. Yokluk halinde isyan etmemek, varlık halinde de cömertçe dağıtmak esastır. Allah'tan başka herkesten müstağnî olmak esastır. Fakr, Tasavvufta önemli makamlardan biridir; bu konuda tasavvufa dair kaynaklarda gerekli malumat verilir.[51]

Bu bölümde Hz. Peygamber ve ashabının fakir ve yoksul bir hayat yaşadıklarına dair rivâyetler verilmektedir. Hemen ilave etmek gerekir ki, onlar, yoksulluklarına rağmen dünyaya ihtirasla sarılmadılar, dünyalık biriktirmek için mücadele etmediler; bulduklarını dağıtmakta tereddüt göstermediler. Hz. Peygamber'in, yoksulluğuna rağmen, kendisinden bir şey istendiğinde **"yok!"** dediği vâki olmamıştır.

Bu durumda esas olan dünyaya ve dünya malına tapmamaktır; Allah'ın nimetlerinden gereği gibi yararlanmak, ama servetle gururlanmamak, mala-mülke esir olmamaktır. Fakirliğe rağmen, daha fakir olan insanları unutmamaktır. Burada meselenin sosyal boyutu da ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.

---

[50] **Seyyid Şerif,** ***Ta'rifat,*** 191.

[51] Bkz., **A. el-Hıfnî,** ***Mu'cemu Mustalahati's-Sofiyye,*** 207; ***Medâricu's-Sâlikîn,*** II, 458; ***et-Taarruf,*** 112; ***İthafu's-Sâdeti'l-Muttakîn,*** XI, 519 vdv.

٢٧٩٣ـ (خ م ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « ما شبع آل محمد صلى الله عليه وسلم من طعام ثلاثة أيام تباعا ، حتى قُبِضَ».

وفي رواية ، قال أبو حازم : « رأيت أبا هريرة يُشيرُ بإصبعه مرارا ، يقول : والذي نفس أبي هريرة بيده، ما شبع نبيُّ الله صلى الله عليه وسلم ثلاثة أيام تباعا من خبز حنطة ، حتى فارق الدنيا».

أخرجه البخاري، ومسلم. وللبخاري: « أن أبا هريرة مرَّ بقوم بين أيديهم شاةٌ مَصْلِيَّةٌ ، فدعَوهُ ، فأبى أن يأكلَ ، وقال: خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من الدنيا ولم يشبع من خبز الشعير». وأخرج الترمذي الرواية الثانية.

2.793- Ebu Hureyre şöyle dedi:

"Muhammed'in (as) âilesi, ölünceye kadar peş peşe üç gün yemekle karnını doyuramadı."[52]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Ebû Hâzim[53] şöyle dedi:

"Ebû Hureyre'yi defalarca gördüm; parmağı ile işaret ederek diyordu ki:

"Ebû Hureyre'nin hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın Peygamberi, bu dünyadan ayrılıncaya kadar üç gün ard arda buğday ekmeği ile karnını doyuramadı."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyetine göre de; Ebû Hureyre, önlerinde kızarmış koyun eti bulunan bir guruba rastlamış, kendisini davet etmişler, o da yemeğe yanaşıp şöyle demiş:

---

[52] **Buharî**, Et'ime, 23; **Müslim**, Zühd, 32; **Tirmizî**, Zühd, 38/2358.

[53] **Ebû Hâzim, Selmân el-Eşcaî el-Kûfî**: ö. 101/719. Kûfeli tâbiîlerdendir. İzzet el-Eşcaiyye adında bir kadının âzâdlısıdır. Ebû Hureyre ve İbn Ömer'den rivâyetleri vardır. Kendisinden A'meş ve Yezîd b. Keysân rivâyet etti. Beş yıl süreyle devamlı Ebû Hureyre'nin yanında kaldı. Sika olduğunda ittifak edilmiştir. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

"Allah'ın Rasûlü, arpa ekmeği ile karnını doyuramadan bu dünyadan göçtü gitti."

Bunlardan ikinci rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

٢٧٩٤ـ (ت ــ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) سُمِعَ يقول : « ما كان يَفْضُلُ عن أهل بيت النبي صلى الله عليه وسلم خبزُ الشعير». أخرجه الترمذي .

2.794- Ebû Umâme el-Bâhilî'nin şöyle dediği işitildi:

"Hz. Peygamber'in âilesinin sofrasından arpa ekmeği hiç artmazdı."[54]

٢٧٩٥ـ (ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَبِيتُ الليالِيَ المُتتابعةَ وأهلُه طاويا ، لا يجدون عشاء، وإنما كان أكثرُ خبزهم خبزَ الشعير». أخرجه الترمذي .

2.795- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (as) ve âilesi, peş peşe pek çok geceyi aç geçirirlerdi, akşamları yiyecek bir şey bulamazlardı. Ekmekleri ekseriya, arpa ekmeği idi."[55]

٢٧٩٦ـ (م ت ــ **سماك بن حرب**) سمع النعمان بن بشير رضي الله عنه يقول: «ألستم في طعامٍ وشرابٍ ما شئتم؟ لقد رأيت نبيَّكم وما يجد [من] الدَّقَلِ ما يَملأُ به بطنَه». أخرجه مسلم، والترمذي.

2.796- Simâk b. Harb, Numan b. Beşîr'in şöyle dediğini işitti:

"Sizler istediğiniz yiyecek ve içeceğe sahip değil misiniz? Ben, Peygamberinizin, karnını doyuracak kötü bir hurma bile bulamadığını gördüm."[56]

---

[54] **Tirmizî**, Zühd, 38/2359.

[55] **Tirmizî**, Zühd, 38/2360.

[56] **Müslim**, Zühd, 34; **Tirmizî**, Zühd, 39/2372.

٢٧٩٧ــ (م ــ النعمان بن بشير رضي الله عنه) قال: «ذَكَر عُمَرُ ما أصاب الناسُ من الدنيا، فقال: لقد رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يَظَلّ اليوم يَلْتَوي، ما يجد من الدَّقَل ما يملأ به بطنه». أخرجه مسلم، وقال فيه بعض الرواة : عن النعمان بن بشير عن النبي صلى الله عليه وسلم ، فجعله من مسنده.

2.797- Numan b. Beşîr de şöyle dedi:

"Hz. Ömer, insanların sahip oldukları dünyalıklardan söz etti ve dedi ki:

"Ben, Rasûlullah'ın (as) bütün gün açlıktan kıvrandığını, karnını doyuracak âdi bir hurma bile bulamadığını gördüm."[57]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Râvîlerden bazıları, bunu Numan'ın Hz. Peygamber'den rivâyeti olarak nakledip müsned bir hadîs yaptılar.

٢٧٩٨ــ (خ ــ قتادة) قال : « كنا نأْتي أنس بن مالك رضي الله عنه وخَبَّازُهُ قائم ، فيُقَدِّمُ إلينا الطعام، ويقول أنس : كلوا ، فما أعلم رسول الله صلى الله عليه وسلم رأى رَغيفا مُرَقَّقا حتى لَحِقَ بالله، ولا رأى شاة سَميطا بِعَيْنَيْه حتى لَحِقَ بالله». أخرجه البخاري.

2.798- Katâde anlatıyor:

"Bizler, Enes b. Mâlik'in yanına giderdik. Aşçısı gelir, bize yemek getirirdi. Enes derdi ki:

"Yeyiniz! Ben, Rasûlullah'ın (as), Allah'a kavuşuncaya kadar yumuşak bir çörek gördüğünü bilmiyorum. Allah'a kavuşuncaya kadar kızarmış bir koyun etini gözleriyle gördüğünü de bilmiyorum."[58]

---

[57] **Müslim**, Zühd, 36.

[58] **Buharî**, Et'ime, 8, 26; Rikak, 17.

İZAH

Hz. Peygamber ve ashâbının çok büyük yoksulluklar çektiklerine ve sıkıntılı dönemler yaşadıklarına şüphe yoktur. Ancak bütün hayatlarının böyle geçtiği, sanki bir defa bile karınlarının doymadığı, hiç et bile yemedikleri anlamına gelen yukarıdaki rivâyetleri, daha sonraki dönemlerde yaşanan refah ve bolluğun yanında hiç mesabesinde olduğu şeklinde bir mübâlağa ifâdesi olarak değerlendirmenin daha uygun olacağını zannediyoruz.

٢٧٩٩ـ (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لقد أُخفْتُ في الله ما لم يُخَفْ أحدٌ وأُوذيت في الله ما لم يُؤذَ أحد، ولقد أتى عليَّ ثلاثون من يوم وليلة، ومالي ولبلال طعامٌ إلا شيء يُواريه إبطُ بلال**». أخرجه الترمذي وقال: ومعنى هذا الحديث «حين خرج النبي صلى الله عليه وسلم هاربا من مكة، ومعه بلال، إنما كان مع بلال من الطعام ما يُحمل تحت إبطه».

2.799- Enes b. Malik'in rivâyetine göre Rasûlullah (as) şöyle dedi:

"Hiç kimse, Allah' (ın dinini izhâr) **konusunda benim kadar korkutulmamıştır. Hiç kimseye Allah yolunda benim kadar eziyet edilmemiştir. Bazen tam bir ay geçer, benim ve Bilâl'in yiyeceği, sadece Bilâl'in koltuğunun altına sıkıştıracağı bir şeyden ibâret olurdu."**[59]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki :

"Bu hadîsin manası şudur: Bu durum, Rasûlullah'ın (as), yanında Bilâl olduğu halde Mekke'den kaçtığı sırada olmuştur. O sırada Bilâl'in yanında, sadece koltuğunun altına sıkıştırdığı bir miktar yiyecek vardı."

---

59 **Tirmizî**, Kıyâmet, 34/2472.

٢٨٠٠ـ (خ ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « لَمَّا فُتِحَتْ خيبرُ ، قلنا: الآن نَشْبَعُ من التمر». أخرجه البخاري.

2.800- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hayber fethedilince; *'Şimdi hurma ile doyacağız'* dedik."[60]

٢٨٠١ـ (خ ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « ما شَبِعْنا من تمرٍ حتى فتحنا خيبر». أخرجه البخاري.

2.801- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hayber'i fethedinceye kadar hurma ile karnımızı doyuramamıştık."[61]

٢٨٠٢ـ (خ م ت ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « تُوُفِّيَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وليس عندي شيء ذُو كَبِد ، إلا شَطْرَ شعيرٍ في رَفٍّ لي ، فأكلتُ منه ، حتى طال عليَّ فَكِلْتُهُ، فَفَنِيَ».

هذه رواية البخاري، ومسلم. وفي رواية الترمذي، قالت: « تُوُفِّيَ رسول الله صلى الله عليه وسلم وعندنا شَطْرٌ من شعيرٍ في رفٍّ ، فأكلنا منه ما شاء الله ، ثم قلت للجارية : كيليه ، فلم نَلبثْ أن فَنِيَ ، فلو كنا تركناه لأكلنا منه أكثر من ذلك».

2.802- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah vefat ettiği sırada, evde benim rafımdaki yarım ölçek arpadan başka yenecek hiçbir şey yoktu. Ben ondan bir süre yedim. Bir müddet sonra tartmak istedim, ama bitmişti."[62]

---

60 **Buharî**, Meğazî, 39.

61 **Buharî**, Meğazî, 39.

62 **Buharî**, Rikak, 16; Fardu'l-Humus, 3; **Müslim**, Zühd, 27; **Tirmizî**, Kıyâmet, 31/2467.

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetidir.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as) vefat ettiği sırada evimizde, rafta yarım ölçek arpa vardı. Allah'ın dilediği kadar ondan yedik. Sonra hizmetçiye onu tartmasını söyledim., çok geçmeden bittiğini öğrendik. Eğer onu bıraksaydık, daha uzun süre onu yerdik."

٢٨٠٣ـــ (خ م س ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « تُوُفِّيَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ودِرْعُهُ مَرهونةٌ عند يهوديٍّ في ثلاثين صاعا من شعير». أَخرجه البخاري، ومسلم، والنسائي.

2.803- Yine Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah (as) vefat ettiği sırada, zırhı, otuz sa' arpa karşılığında bir Yahudi'de rehin bulunuyordu."[63]

İZAH

Bir **sa'**, 1040 dirhemdir. Bir dirhem de ortalama üç gram kabul edilecek olursa, otuz sa' yaklaşık yüz kilo arpa demektir.

٢٨٠٤ـــ (خ ت س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « رهن النبيُّ صلى الله عليه وسلم دِرْعَهُ بشعير، ومشَيْتُ إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم بخُبزِ شَعِيرٍ وإهالةٍ سَنِخَة، ولقد سمعتُه يقول : ما أصبح لآل محمدٍ صلى الله عليه وسلم إلا صاعٌ، ولا أمسي، وإنهم لَتِسعَةُ أبيات».

أخرجه البخاري، والترمذي. وفي رواية النسائي عن أنس: «أنه مشى إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم بخبز شعير وإهالةٍ سَنِخة، قال: ولقد رَهَنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم درْعا له عند يهودي بالمدينة، فأخذ منه شعيرا لأهله».

---

[63] **Buharî**, Cihâd, 89; Buyû', 14, 33, 88; Selem, 5, 6; Rehin, 2, 5; Meğazî, 86; İstikraz, 1; **Müslim**, Müsâkat, 24/124; **Nesaî**, Buyû', 58.

2.804- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah (as), bir miktar arpa karşılığında zırhını rehin vermişti. Ben, Hz. Peygamber'e bir miktar arpa ekmeği ile kokusu değişmiş ve erimeğe yüz tutmuş yağ götürmüştüm. O'nun şöyle dediğini duydum:

"Muhammed'in (as) **hanesinde dokuz kadın bulunduğu halde, bir ölçek yiyecekle ne akşama ve ne de sabaha kavuşamamıştır."**[64]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin Enes'ten rivâyetine göre ise; Enes, Hz. Peygamber'e arpa ekmeği ile kokusu değişmiş yağ götürmüştü. Enes dedi ki:

"Rasûlullah (as), zırhını Medîne'de bir yahudiye rehin vermiş; ondan âilesi için arpa almıştı."

٢٨٠٥ـ (ت ــ **علي بن أبي طالب** رضي اللهُ عنه) قال : « لقد خَرجتُ في يوم شاتٍ من بيتِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وقد أخذتُ إهابا مَعْطونا، فَجَوَّبتُ وَسطَهُ فأدخلتُه عُنُقي ، وشَدَدتُ وَسَطي ، فحزمتهُ بخُوص النخل ، وإني لَشديدُ الجوع ، ولو كان في بيت رسولِ الله صلى الله عليه وسلم طعامٌ أَطعمتُ منه ، فخرجتُ ألتمسُ شيئا ، فمررتُ بيهودي في مال له ، وهو يَسقي بِبَكرة له : فاطلعت عليه من ثُلْمَة الحائط ، فقال : مالك يا أعرابي؟ هل لك في دَلْوٍ بتمرة؟ فقلتُ: نعم، فافتحِ الباب حتى أدخلَ، ففتح فدخلتُ ، فأعطاني دلوه ، فكلما نزعت دَلْوا أعطاني تمرة، حتى إذا امتلأت كفِّي أرسلتُ دَلْوَه ، وقلتُ : حَسْبي ، فأكلتها ، ثم جَرَعت من الماء فشربتُ ، ثم جئتُ المسجدَ فوجدتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فيه». أخرجه الترمذي.

2.805- Hz. Ali anlatıyor:

"Soğuk bir günde Rasûlullah'ın (as) evinden çıkmıştım. Tam olarak tabaklanmamış bir hayvan derisi almış, ortasından yarıp boynuma geçirmiştim. Belime toplayıp dolamış ve hurma lifi ile de

---

[64] **Buharî**, Rehin, 1; Buyû', 14; **Tirmizî**, Buyû', 7/1214; **Nesaî**, Buyû', 59.

bağlamıştım. Çok acıkmıştım. Şayet Rasûlullah'ın (as) evinde yemek bulabilseydim, yiyecektim. Dışarı çıkarak yiyecek bir şeyler aradım. Çıkrıkla bahçesini sulayan bir Yahudi'ye rastladım. Duvardaki bir delikten kendisine bakınca;

"- Neyin var ey bedevî? Kovası bir hurmaya su çeker misin?" dedi.

"- Evet, aç kapıyı gireyim" dedim. Kapıyı açtı, bahçeye girdim. Kovasını bana verdi. Her kovayı çektiğimde bir hurma veriyordu. Avuçlarım dolunca, kovasını bıraktım; *'Bu bana yeter'* deyip hurmaları yedim. Sonra yudum yudum su içtim. Sonra mescide gittim, Rasûlullah'ı(as) orada gördüm."[65]

٢٨٠٦ـ (م ط ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: «خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ذاتَ يومٍ - أو ليلة - فإذا هو بأبي بكر، وعمر فقال: **ما أخرجكما من بيوتكما هذه الساعة؟** قالا: الجوعُ يا رسولَ الله، قال: **وأنا، والذي نفسي بيده، لأخرجَني الذي أخرجكما، قوموا،** فقاموا معه، فأتى رجلا من الأنصار، فإذا هو ليس في بيته، فلما رأته المرأةُ، قالت: مَرحبا وأهلا، فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أين فلان؟** قالت: ذهبَ يَستعْذِبُ لنا الماءَ، إذ جاء الأنصاريُّ، فنظر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وصاحِبَيْه ثم قال: الحمد لله ، ما أحدٌ اليومَ أكرمَ أضيافا مني، قال: فانطلق فجاءهم بعذْق فيه بُسْرٌ، وتمرٌ، ورُطَبٌ فقال: كلوا، وأخذ المُدْيَة، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: **إيَّاكَ والحَلُوبَ** فذبح لهم ، فأكلوا من الشاة، ومن ذلك العذْق، وشربوا، فلما أن شَبعوا ورَوُوا، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لأبي بكر، وعمر: **والذي نفسي بيده ، لَتُسألُنَّ عن هذا النعيم يوم القيامة أخرجكم من بيوتكم الجوعُ ثم لم ترجعوا حتى أصابكم هذا النعيمُ**».

هذه رواية مسلم. وفي رواية الموطأ ، قال : « بلغني أن رسول الله صلى الله عليه وسلم دخل المسجد، فوجد أبا بكر وعمر، فسألهما **عن خروجهما؟** فقالا له : أخرجنا الجوعُ ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **وما أخرجني إلا الجوعُ** ، فذهبوا إلى أبي الهيثم بن التَّيْهَان ، فأمر لهم بشعير عندهم ، فَعُمِلَ، وقام يذبح شاة ، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم :

[65] **Tirmizî**, Kıyâmet, 34/2473.

نكّبْ عن ذَات الدَّرّ ، فذبح شاة ، واستعذب لهم ماء مُعَلقا في نخلة ، ثم أتُوا بذلك الطَّعامِ ، فأكلوا منه ، وشربوا من ذلك الماء ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **لَتُسألُنَّ عن نعيم هذا اليوم»**.

وفي رواية الترمذي ، قال : « خرج النبيُّ صلى الله عليه وسلم في ساعة لا يخرج فيها ، ولا يلقاه فيها أحدٌ ، فأتاه أبو بكر ، فقال : **ما جاء بك يا أبا بكر؟** قال: خرجتُ ألقى رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنظر في وجهه، والتسليمَ عليه ، فلم يلبَثْ أن جاء عمر، فقال : **ما جاء بك يا عمر؟** قال: الجوع يا رسول الله ، قال : **وأنا قد وجدت بعض ذلك** ، فانطلقوا إلى منزل أبي الهيثم بن التَّيْهان الأنصاريّ ، وكان رجلا كثيرَ النخل والشاء ، ولم يكن له خدم، فلم يجدوه ، فقالوا لامرأته: **أين صاحبُك** ؟ فقالت: انطلق يستعذب لنا الماء ، ولم يلبثوا أن جاء أبو الهيثم بقرْبة يَزْعَبُها فوضعها، ثم جاء يَلْتَزِمُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، ويَفديه بأبيه وأمّه ، ثم انطلق بهم إلى حديقته ، فبسط لهم بِساطا ، ثم انطلق إلى نخلة فجاء بِقِنْوٍ ، فوضعه ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **أفلا تَنَقَّيْتَ لنا من رطبه؟** فقال: يا رسول الله ، إني أردت أن [تختاروا – أو قال:] تخيَّروا – من رُطبه وبُسْره ، فأكلوا وشربوا من ذلك الماء ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هذا والذي نفسي بيده من النعيم الذي تُسألون عنه يوم القيامة : ظلٌّ باردٌ ، وَرُطَبٌ طيِّبٌ ، وماءٌ باردٌ** ،فانطلق أبو الهيثم ليصنع [لهم] طعاما، فقال النبيصلى الله عليه وسلم : **لا تَذْبَحَنَّ ذات دَرٍّ** فذبح لهم عَناقا، أو جَدْيا ، فأتاهم بها ، فأكلوا، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **هل لك خادم** ؟ قال : لا ، قال : **فإذا أتانا سَبْيٌ فائتنا** ، فأُتي النبي صلى الله عليه وسلم برأسين ليس معهما ثالث، فأتاه أبو الهيثم ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: **اخترْ منهما**، فقال: يا نبي الله، اخترْ لي فقال النبي صلى الله عليه وسلم: **إن المُستشارَ مُؤتَمنٌ، خُذْ هذا، فإني رأيته يُصلي**، واستوص به معروفا فانطلق أبو الهيثم إلى امرأته، فأخبرها بقول رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت امرأته: ما أنت ببالغٍ فيه ما قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم إلا أن تعْتقه، قال: فهو عتيق، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: **إن الله لم يبعث نبيًا ولا خليفة إلا وله بطَانتان: بطانةٌ تأمره بالمعروف، وتنهاه عن المنكر، وبطانة لا تألُوهُ خبَالا، ومن يُوقَ بطانةَ الشَّرِّ فقد وُقِيَ»**.

2.806- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Bir gün -veya bir gece- Rasûlullah (as) evden çıktı. Dışarıda Ebû Bekir'le Ömer'e rastladı. Dedi ki:

"- Bu saatte sizi evden çıkaran nedir?"

"- Açlık, ey Allah'ın Rasûlü" dediler. Hz. Peygamber;

"- Beni de!.. Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, beni de evden sizi çıkaran şey çıkardı. Hadi gidelim..." buyurdu.

Birlikte Ensardan bir adamın evine gittiler. Baktılar ki adam evde yok. Hanımı, Rasûlullah'ı (as) görünce;

"- Buyurun, hoş geldiniz" dedi. Hz. Peygamber;

"- Falancı nerde?" diye sorunca;

"- Tatlı su getirmeye gitti" cevabını verdi.

Bu sırada da adam geldi, Rasûlullah'a (as) ve iki arkadaşına baktı, sonra;

"- Elhamdü lillâh, bugün misafirleri bakımından benden daha şerefli hiç kimse yoktur" dedi.

Hemen gidip koruk, kuru ve olgun çeşitli hurmaların bulunduğu bir salkım getirdi;

"- Buyurun, yeyin!" dedi.

Sonra bıçağı eline aldı. Bunu gören Rasûlullah (as), ona;

"- Sakın sağmal hayvan kesme!" dedi.

Adam hemen bir koyun kesti. Birlikte koyunu ve meyveleri yediler ve tatlı sudan içtiler. Karınları doyunca Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer'e dedi ki:

"- Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, kıyâmet günü bu nimetlerden sorulacaksınız. Açlık sizi evinizden çıkarmıştı, ama sonra bu nimetlere kavuşmadan geri dönmediniz."[66]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Müslim**'indir.

Muvatta'nın rivâyeti şöyledir:

---

[66] **Müslim**, Eşribe, 20/140; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebi, 10/28; **Tirmizî**, Zühd, 39/2369.

"Mâlik'e ulaşan bir rivâyete göre; Rasûlulllah (as) mescide girmiş, orada Ebû Bekir'le Ömer'i görmüş, kendilerine evlerinden çıkış sebeplerini sormuş. Onlar da;

"- Açlık yüzünden çıktık" demişler, Rasûlullah(as) da;

"- Beni de evden açlık çıkardı" buyurmuş.

Birlikte Ensardan Ebu'l-Heysem b. et-Teyyihân'ın evine gittiler. O da, evdeki arpa ekmeğinin hazırlanmasını istedi. Ekmek hazırlandı. Adam, koyun kesmeye kalkınca, Rasûlullah (as);

"- Sütlü koyun kesme!" dedi.

Adam koyunu kesti ve hurma ağacına asılan tatlı suyun getirilmesini istedi. Sonra sofranın başına gittiler, hazırlanan yemeği yediler ve o sudan içtiler. Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- Bu günün nimetlerinden mutlaka sorulacaksınız."

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, mutadı olmayan bir saatte evden çıktı. O saatte kimse evden çıkmazdı. Yolda yanına Ebû Bekir gelince, ona;

"- Niye geldin, ya Ebu Bekir?" diye sordu. Ebû Bekir şu cevabı verdi:

"- Allah'ın Rasûlüne kavuşmak, yüzüne bakmak ve O'na selâm vermek için..."

Çok geçmeden Ömer çıkageldi. Ona da;

"- Niye geldin, ya Ömer?"diye sorunca;

"- Açlık yüzünden, ey Allah'ın Rasûlü" dedi.

Hz. Peygamber de;

"- Ben de duyuyorum o açlığı" dedi.

Birlikte Ensardan Ebu'l-Heysem b. et-Teyyihân'ın evine gittiler. Ebu'l-Heysem, hurmaları ve koyunları bol bir adamdı. Onun hizmetçisi yoktu. Hanımına;

"- Kocan nerede?" dediler. Kadın;

"- Bize tatlı su getirmeye gitti" dedi.

Çok geçmeden Ebu'l-Heysem, elinde dolu bir bakraçla geldi. Bakracı koydu, sonra Rasûlullah'ın (as) boynuna sarıldı; anne-babasının O'na fedâ olduğunu söyledi. Sonra onları bahçesine

götürdü. Onlar için yere bir bez serdi. Sonra hurma ağacına gidip bir salkım getirdi, önlerine koydu. Hz. Peygamber;

"- **Bize olgunlarından seçseydin!"** dedi. O da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; olgununu, koruğunu sizin seçmenizi arzu ettim" dedi. Onlar da yediler ve o tatlı sudan içtiler. Sonra Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"- **Serin gölge.. Olgun hurma... Soğuk su!. Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, kıyâmet günü bu nimetlerden sorulacaksınız."**

Sonra Ebu'l-Heysem, yemek hazırlamak için kalktı. Hz. Peygamber;

"- **Sakın sütlü hayvan kesme!"** diye ikaz etti.

Ebu'l-Heysem, bir dişi veya erkek oğlak kesti. Pişirip getirdi, onlar da yediler. Hz. Peygamber ona;

"- **Hizmetçin var mı?"** diye sordu.

"- Hayır!" deyince;

"- **Savaş esirleri getirilince bize uğra!.."** dedi.

Bir müddet sonra Hz. Peygamber'e sadece iki tane harp esiri getirildi. Ebu'l-Heysem geldi, Hz. Peygamber;

"- **İstediğini seç!"** dedi. O da;

"- Ey Allah'ın elçisi, benim için sen seç!" dedi.

Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- **Müşavere edilen kişi, güvenilen insandır. Sen şunu al; çünkü ben onu namaz kılarken gördüm. Ona iyi davran!"**

Ebu'l-Heysem evine döndü, karısına Rasûlullah'ın (as) sözünü haber verince, hanımı;

"- Sen onu âzâd etmeden, Rasûlullah'ın (as) sözünün hedefine ulaşamazsın!" dedi. Bunun üzerine o da;

"- O artık özgürdür" diyerek âzâd etti.

Bunu duyan Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"- **Yüce Allah gönderdiği her Peygamber'e veya halifeye, mutlaka iki çeşit maiyet** (kadro, danışman) **da verir. Bunlardan biri ona marûfu emreden ve münkerden men eden, diğeri de onu yanıltmaktan geri kalmayan kadro. Kötü maiyetten korunan, gerçekten korunmuştur."**

٢٨٠٧ـ (خ ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) كان يقول : « الله الذي لا إلهَ إلا هو إنْ كنتُ لأعتَمدُ بكَبدي على الأرض من الجوع ، وإن كنتُ لأشدُّ الْحَجَرَ على بطني من الجوع ، ولقد قعدتُ يوما على طريقهِمْ الذي يخرجون منه ، فمرَّ أبو بكر ، فسألته عن آية من كتاب الله تعالى ، ما سألته إلا ليَستَتْبِعَني ، فمرَّ ، فلم يفعل، ثم مرَّ عمر ، فسألته عن آية من كتاب الله ، ما سألته إلا ليستتبعني ، فمرَّ، فلم يفعل »، ثم مرَّ بي أبو القاسم صلى الله عليه وسلم ، فتبسَّمَ حين رآني، وعرف ما في وجهي، وما في نَفْسي، ثم قال : «**يا أبا هِرّ** »، قلتُ : لَبَّيْكَ يا رسول الله ، قال : « **الْحَقْ** ، ومضى ، فاتَّبعْتُهُ ، فدخل ، فاستَأْذَنَ ، فأُذنَ لي، فدخل ، فوجد لبنا في قَدَح، فقال: **من أين هذا اللبن؟** قالوا: أهداهُ لك فُلانٌ ، أو فلانة ، قال : **يا أبا هِرّ** ، قلتُ : يا رسول الله ، قال : **الْحَقْ إلى أهل الصُّفَّة ، فادْعُهم لي**... وذكر الحديث بطوله ، وسيجيء في المعجزات من « **كتاب النبوة**» من حرف النون .

وفي رواية أخرى مختصرا ، قال : « أصابني جَهْدٌ شديد، فلقيتُ عمر بن الخطاب، فاستَقْرَأْتُه آية من كتاب الله ، فدخل داره وفتحها عَلَيّ، فمشَيْتُ غير بعيد ، فَخَرَرْت لوجْهي من الجوع، فإذا رسول الله صلى الله عليه وسلم قائمٌ على رأسي، فقال : **يا أبا هِرّ** ، قلتُ : لبيك يا رسول الله، وسَعْدَيك ، فأخذ بيدي فأقامني ، وعرف الذي بي ، فانطلق بي إلى رَحْله ، فأمر لي بعُسٍّ من لبن، فشربتُ منه، ثم قال لي: **عُدْ يا أبا هِرّ**، فَعُدْتُ فشربت، ثم قال: **عُدْ** ، فعدتُ فشربت ، حتى استوى بطني، فصار كالقدْح، قال: فلقيتُ عمر بعد ذلك ، وذكرت له الذي كان من أمري، وقلت له : فوَلّى الله ذلك مَنْ كان أحَقَّ به منك يا عمر ، والله لقد استقْرَأْتُكَ الآية ولأنا أقرأ لها منك، قال عمر: والله، لأن أكونَ أدْخَلْتُك أحبُّ إليَّ من أن يكون لي مثلُ حُمْرِ النَّعَم». أخرجه البخاري. وأخرج الترمذي تمام الرواية الأُولى التي تجيء في المعجزات ؛ ولذلك لم أعلم [له] ها هنا علامة .

2.807-Ebu Hureyre anlatıyor:

"Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki, açlıktan bazen karnımı yere yapıştırırdım, bazen da karnıma taş bağlardım. Bir gün insanların evden çıktıklarında geçtikleri yolda oturmuştum; Ebû Bekir geldi, kendisine Allah'ın Kitabı'ndan bir

âyeti sordum. Maksadım sadece karnımı doyurmasını sağlamaktı.[67] Ama o, hiçbir şey yapmadan geçip gitti. Sonra Hz. Ömer göründü, ona da Allah'ın Kitab'ından bir âyeti sordum; yine maksadım, karnımı doyurmasıydı. O da bir şey yapmadan geçip gitti.

Sonra Ebu'l-Kasım göründü; beni görünce gülümsedi, yüzümdeki ifadeyi ve içimdeki duyguları anladı. Sonra buyurdu ki:

"- Yâ Ebâ Hirr!"

"- Buyur, ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

"- Peşimden gel!" deyip yola devam etti. Ben de arkasından takip ettim. Eve geldi; izin istedi, içerden izin verildi, hemen içeri girdi. Evde bir bardak süt buldu;

"- Bu, nerden geldi?" diye sordu.

"- Falancı sana hediye etti" dediler. Sonra bana;

"- Yâ Ebâ Hirr!" diye seslendi. Ben;

"- Buyur, ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

"- Suffa ehline git, onları davet et!" buyurdu..."[68]

RİVÂYETLER

Muhtasar bir rivâyet de şöyledir:

"Çok şiddetli şekilde acıkmıştım. Hattab'ın oğlu Ömer'e rastladım; kendisinden Allah'ın âyetlerinden birisini okumasını istedim. Ömer evine girdi, Kitab'ı açıp âyeti okudu. Ben yürümeye devam ettim, çok geçmeden açlıktan yüz üstü yere düştüm. Kendime gelince, baktım ki, Rasûlullah (as) başımda duruyor:

"- Yâ Ebâ Hirr!" diye seslendi.

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü; emret!" dedim.

Elimden tutup beni kaldırdı, durumumu anlamıştı. Beni evine götürdü. Bana büyük bir bardakla süt getirilmesini emretti. Ben de içtim. Bana;

---

67 **Buharî**'de "***li yuşbianî*= beni doyurması için**" şeklinde geçen bu lafız, yine **Buharî**'nin **Küşmihenî** nüshasında "***li yestetbianî*= kendisiyle beraber gitmemi istemesi için**" şeklinde zaptedilmiştir.

68 **Buharî**, Rikak, 17; İsti'zan, 14. Hayli uzun olan bu hadîsin diğer bölümü, konumuzu ilgilendirmediği için müellif tarafından tamamı buraya alınmamıştır. "**Kitabu'n-Nübüvvet**"in **Mucizeler** bölümünde gelecektir; bkz., hadîs no; 8911.

"- Yâ Ebâ Hirr; tekrar iç!" dedi. Ben de tekrar içtim. Sonra yine;

"- Tekrar iç!" buyurdu. Ben de içtim. O kadar ki, karnım bayağı şişmişti.

Sonra Ömer'e rastladım. Başımdan geçeni anlattım ve dedim ki:

"- Yâ Ömer! Yüce Allah, açlığımı gidermek konusunda senden daha lâyık olan birini lütfeyledi. Ben senden bir âyet okumanı istemiştim, ama vallahi ben, onu senden daha iyi okuyordum."

Hz. Ömer de şöyle dedi:

"- Vallahi seni evime götürüp (ziyafet çekmem), kırmızı develere sahip olmaktan daha çok hoşuma gider."

Hadîsi **Buharî** tahric etti.[69]

Rivâyetin tamamını **Tirmizî** de tahric etti. Bu da **Mucizeler** bölümünde gelecektir. O yüzden hadîsin başına **Tirmizî**'ye ait işareti koymadım.

٢٨٠٨ـ (خ ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « إن الناس كانوا يقولون : أكثَرَ أبو هريرة ، وإني كنت ألْزَمُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لشَبعِ بَطني ، حين لا آكُلُ الخَميرَ ، ولا ألبسُ الحرير، ولا يَخْدُمني فلانٌ وفلان ، وكنت أُلْصِقُ بَطني بالحَصْباء من الجوع ، وإن كنتُ لأستَقْرِىءُ الرجلَ الآية هي معي، كي يَنقَلبَ بي فَيُطْعِمَني ، وكان خيرَ الناس للمساكين جَعْفَرُ بن أبي طالب، كان ينقلبُ بنا فَيُطْعِمُنا ما في بيته ، حتى إن كان لَيُخْرِجُ إلينا العُكَّةَ التي ليس فيها شيء ، فيشُقُّها فَنَلْعَقُ ما فيها». هذه رواية البخاري.

وفي رواية الترمذي ، قال : « إن كنتُ لأسألَ الرجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الآيات من القرآن، أنا أعلم بها منه ، ما أسأله إلا ليُطعمَني شيئا ، وكنت إذا سألت جعفر بن أبي طالب لم يُجبني حتى يذهب بي إلى منزله ، فيقول لامرأته: يا أسماءُ أطْعِمينا ، فإذا أطْعَمَتْنا أجابني، وكان جعفر يُحِبُّ المساكين ، ويجلس إليهم، ويُحَدِّثُهم ، ويُحَدِّثونه ، وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يُكَنِّيه بأبي المساكين».

هذا الحديث قد أخرجه الحميديُّ في كتابه مفردا في أفراد البخاري، والذي قبله أيضا مفردا في أفراد البخاري، وكلاهما يشتركان في معنى واحد، وقد كان الأولى به أن لا يفرقهما

[69] **Buharî**, Et'ime, 1.

في موضعين، اللّهمّ إلا أن يكون قد أدرك فيهما ما أوجب تفريقهما وما أظنه إلا ذِكْر جعفر ابن أبي طالب والله أعلم.

2.808- Yine Ebû Hureyre anlatıyor:

"İnsanlar; *'Ebû Hureyre çok hadîs rivâyet ediyor'* diyorlar. Ama ben, karın tokluğuna Rasûlullah'dan (as) ayrılmazdım. Mayalanmış hamurdan yapılan bir ekmek yemez, ipekler[70] giyemezdim. Bana falancı ve filancı hizmet de etmezdi. Açlıktan karnıma küçük taşlar bağlardım. Ben, yanımda bulunan birinin beni evine götürüp karnımı doyurması ümidiyle, kendisinden, benim çok daha iyi bildiğim bir âyeti okumasını isterdim. Yoksullar için insanların en hayırlısı, Cafer b. Ebî Talib'di; çünkü o bizi evine götürür, karnımızı doyururdu. Hatta bize içinde bir şey kalmayan bir tulum getirecek olsa, onu yarıp üzerindeki gıda bulaşığını yalardık."[71]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî'**nin rivâyetidir.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as) ashabından birine, ben kendisinden daha iyi bildiğim halde Ku'ân'dan bazı âyetler sorardım. Bundan maksadım, sadece bana bir şeyler yedirmesini temin etmekti. Ama Cafer b. Ebî Talib'e sorduğum zaman cevap vermez, beni evine götürür ve karısına;

"- Yâ Esmâ; bize yemek hazırla!" derdi. Karısı yemeği getirince beni çağırır, karnımızı doyururduk. Cafer, yoksulları çok severdi; onlarla oturur, karşılıklı konuşurlardı. Rasûlullah (as) ona "Ebû'l-Mesakîn" (fakirlerin babası) adını vermişti."

Hem bu rivâyeti ve hem de önceki rivâyeti **el-Humeydî, Buharî'**nin müfred rivâyetleri arasında ayrı ayrı tahric etti. İkisi de manada müşterektirler. Bu itibarla bu iki rivâyetin ayrı ayrı yerlerde

---

[70] **Buharî**'de "**ipekli elbiseler**" anlamına gelen "**harîr**" kelimesi zikredilmekte; ancak **Asîlî, Hamevî, Kabisî** ve **Nesefî** nüshalarında bu ifade, **Kitabu'l-Menakıb** bölümünde "**süslü elbiseler**" anlamına gelen "**habîr**" şeklindedir.

[71] **Buharî**, Et'ime, 32; Fedâilu'l-Ashab, 10; **Tirmizî**, Menakıb, 30/3766.

verilmemesi daha uygun olurdu. En iyisini Allah bilir, ama zannediyorum ikinci rivâyette Cafer b. Ebi Talib'in zikredilmesi sebebiyle iki rivâyeti ayırmayı düşünmüştür.

٢٨٠٩ـ (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : «إنَّهُم أصابهم جوعٌ ، فأعطاهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم تَمْرَةً تَمرةً». أخرجه الترمذي.

2.809- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Ashâb, (Suffe ehli?) çok açlık çekti. Rasûlullah (as) bazen onlara birer hurma verirdi."[72]

٢٨١٠ـ (م ـ عتبة بن غزوان رضي الله عنه) قال : « لقد رأيتُني سابعَ سَبْعَةٍ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم، ما طَعَامُنا إلا وَرقُ الحُبْلَة ، حتى قَرِحَتْ أشْدَاقُنا». أخرجه مسلم.

2.810- Utbe b. Ğazvân[73] şöyle dedi:

"Ben, Rasûlullah'la (as) birlikte olan yedi kişiden biri idim. Asma yapraklarından başka yiyecek bir şeyimiz yoktu; hatta bu yüzden avurtlarımız yarılmıştı."[74]

٢٨١١ـ (ت ـ أبو طلحة رضي الله عنه) قال : « شَكَوْنا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم الجوعَ، ورفعنا ثِيَابَنا عن حَجَرٍ حَجَرٍ إلى بُطونِنا ، فرفع رسول الله صلى الله عليه وسلم عن حَجَرَيْن». أخرجه الترمذي.

---

[72] **Tirmizî**, Kıyâmet, 34/2474.

[73] **Ebû Abdullah, Utbe b. Gazvân b. Câbir el-Mâzinî**: ö. 17/638. Sahabîdir. İlk müslümanlardandır; yedinci kişi olarak İslâm'a girmişti. İkinci **Habeşistan** hicretine katılmıştır. **Bedir** ehlindendir. **Basra**'yı kuran adamdır. Hz. Ömer'in **Basra** valiliğini yapmıştır. Hz. Ömer'den kendisini **Basra** valiliğinden affetmesini rica etmek üzere **Medîne**'ye gelmiş, Hz. Ömer bu talebi kabul etmeyince **Basra**'ya dönmek üzere yola çıkmış, ama **Rebze**'de vefat etmişti. Hadîsleri **Müslim, Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[74] **Müslim**, Zühd, 14.

2.811- Ebû Talha anlatıyor:

"Açlıktan Rasûlullah'a (as) şikâyette bulunmuştuk. Gömleğimizi açıp karnımıza bağladığımız taşı gösterdik. Rasâlullah (as) da elbisesini açtı, açlıktan karnına bağladığı iki adet taşı gösterdi."[75]

٢٨١٢ـ (خ م ت د س ـ خباب بن الأرت رضي الله عنه) قال: «هاجَرْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم نَلْتَمِسُ وَجْهَ الله، فَوَقَعَ أجْرُنا على الله، فَمِنَّا مَنْ مات لم يأكُلْ من أَجْرِهِ شيئا، منهم مُصْعَبُ بن عُمَيْرٍ، قُتِلَ يومَ أُحُدٍ، فلم نَجِدْ ما نُكَفِّنُهُ به، إلاَّ بُرْدَةً إذا غَطَّيْنَا بها رأسَه خرجت رِجلاه، وإذا غَطَّيْنَا رِجْلَيْهِ خرج رأسُهُ، فأَمَرَنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أَنْ نُغَطِّيَ رأْسَهُ، وأَنْ نجعل على رِجْلَيْهِ من الإذْخِرِ ومِنَّا مَنْ أَيْنَعَتْ لَه ثمرتُه فهو يَهْدِبُها». أخرجه [البخاري] ومسلم والترمذي.

وعند أبي داود قال : « مصعب بن عمير قُتِلَ يومَ أُحدٍ ، ولم يكن له إلا نَمِرَةٌ، كنا إذا غَطَّيْنا بها رأسه ... وذكر الحديث، إلى قوله : من الإذخر». وأخرجه النسائي أيضا .

2.812- Habbâb b. el-Eret anlatıyor:

"Allah rızası için Rasûlullah'la (as) birlikte (Medine'ye) hicret ettik. Mükâfatımız, Allah'a aitti. Bir kısmınız, bu mükâfattan hiçbir şey tatmadan öldü; Uhud günü şehid edilen Mus'ab b. Umeyr gibi... Onu kefenleyecek bir bez bile bulamamıştık. Yalnız bir bürdesi vardı, ki onu başına örtünce ayakları, ayaklarına örtünce de başı açıkta kalıyordu. Rasûlullah (as) onu başına örtmemizi, ayaklarını da izhîr otu ile kapatmamızı emretti. Bir kısmımızın ise meyveleri olgunlaştı ve o da topluyor."[76]

---

[75] **Tirmizî**, Zühd, 39/2371. **Tirmizî** hadîsin garîb olduğuna işaret etmektedir, çünkü râvîlerden **Seyyâr b. Hâtim el-Anezî** doğru sözlü olmakla birlikte evhâmı çok olan biridir.

[76] **Buharî**, Cenaiz, 26; Menakıbu'l-Ensar, 45; Meğazî, 17, 27; Rikak, 7, 16; **Müslim**, Cenaiz, 13/44; **Tirmizî**, Menakıb, 54/3853; **Ebû Davud**, Vesaya, 11/2876; **Nesaî**, Cenaiz, 40.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetinde Habbâb; "Mus'ab b. Umeyr Uhud'da şehîd edildi; o gün onun sadece çizgili bir giysisi vardı, onu başına örttüğümüzde..." diye anlatır ve hadîsi "izhîr" sözcüğüne kadar zikreder. **Nesaî**'nin rivâyeti de böyledir.

İZAH

Tirmizî, bu hadîsin garîb olduğunu söylemiştir, çünkü râvîlerden **Seyyâr b. Hâtim el-Anezî,** doğru sözlü olmakla birlikte rivâyetlerinde vehme düşerdi.

Habbâb, hicret esnasında Rasûlullah'ın (as) yanında değildi; burada onun isteğine uyarak hicret ettiklerini anlatmaktadır.

"Mükâfatımız Allah'a aitti" cümlesi ile Allah'ın sâdık vadine dayanarak mükâfat alacağımızı biliyorduk denilmektedir. Bu mükâfat dünyada mutluluk ve refah, âhirette de cennettir.

٢٨١٣ـ (خ ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « لقد رأيتُ سبعين من أصحابِ الصُّفَّةِ ، ما منهم رجلٌ عليه رداءٌ ، إما إزارٌ ، وإما كِسَاءٌ ، قد رَبطُوا في أعناقهم ، منها ما يبلغ نصف السَاقَيْنِ ، ومنها ما يبلغ الكعبين ، فيجمعه بيده ، كَرَاهِيَةَ أنْ تُرَى عورتُه». أخرجه البخاري.

2.813- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Suffe ehlinden yetmiş kişi gördüm; üzerinde takım elbise bulunan tek bir adam yoktu. Bazısı etek bağlar, bazısı da boyunlarına astıkları bir bezle kimisi bacaklarının yarısına, kimisi de topuklarına kadar örterdi. Avret yerleri görünmesin diye giydiği örtüyü eliyle toplardı."[77]

٢٨١٤ـ (ط ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « رأيتُ عمر وهو يومئذ أميرُ المؤمنين ، وقد رَقَعَ بين كَتِفَيْه بِرِقَاعٍ، لَبَّدَ بعضها على بعض». أخرجه الموطأ.

---

[77] **Buharî**, Salat, 58.

2.814- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Mü'minlerin Emîri olduğu günlerde Hz. Ömer'i gördüm; elbisesinin iki omuzu arasındaki yırtığına, birbirine tutturulmuş üç tane yama dikmişti."[78]

٢٨١٥ـ (ت ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « أخبرني عمر بن الخطاب ، قال: دخلتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فإذا هو مُتَّكِىءٌ على رَمْلِ حَصِيرٍ ، فرأيت أثَرَه في جَنْبِه». وفي الحديث قصة. هذا لفظ الترمذي ، والقصة : هي حديث إيلاء النبي صلى الله عليه وسلم من أزواجه ، وهو مذكور في كتاب تفسير القرآن، في سورة التحريم من حرف التاء ، وقد أخرجه بطوله البخاري، ومسلم، ولم يُخَرِّج الترمذي [منه] إلا هذا الفصل .

2.815- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Bana Ömer b. Hattâb haber verdi ve dedi ki :

"Rasûlullah'ın (as) huzuruna girdim, çıplak bir hasır üzerinde uzanmıştı, hasırın izleri vücuduna çıkmıştı."[79]

RİVÂYETLER

Tirmizî; "bu hadîsin uzun bir kıssası vardır" der. Bu kıssayı **Tahrîm** suresinin tefsirinde zikretmektedir.[80] Söz konusu kıssa, Rasûlullah'ın (as) hanımlarıyla yaptığı **îlâ** hâdisesidir.[81]

Hadîs uzun olarak **Buharî** ve **Müslim** de tahric ederler. Ancak **Tirmizî** bu bölümde sadece bu kadarını verir.

٢٨١٦ـ (ت ـ **عبد الرحمن بن عوف** رضي الله عنه) قال : « ابتُلينا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بالضَّرَّاء ، فصبرنا ، ثم ابتُلينا بعده بالسَّرَّاء فلم نَصْبِر». أخرجه الترمذي.

---

[78] **Muvatta**, Libas, 8/19.

[79] **Tirmizî**, Kıyâmet, 27/2461.

[80] **Tirmizî**, Tefsir, 66/3318.

[81] Bkz., hadîs no: 856

2.816- Abdurrahman b. Avf anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as) birlikte sıkıntı ve darlıkla imtihan edildik; sabrettik. Ondan sonra bollukla imtihan edildik; ama sabredemedik."[82]

İZAH

Abdurrahman b. Avf, fakirlik ve yoksulluğa sabırla karşı koyduklarını, yollarını asla şaşırmadıklarını; ama bolluğa ve refaha ulaştıklarında ise gereken sabrı gösteremediklerini, dolayısıyla şımardıklarını, yanlışlıklar yaptıklarını belirtmektedir.

Bu ifâde, bir realitenin terennümüdür. İnsan, varlık ve bolluk halinde daha çok şımarır ve azgınlaşır. Bu da onu felâkete götürür.

Şüphesiz ki bu değerlendirme, kesin sınırlar halinde düşünülmemelidir. Ekseriyette bu halin görülmesi, böyle bir değerlendirmeyi haklı çıkarır.

٢٨١٧ــ (خ ت ــ **محمد بن سيرين**) قال: «كُنَّا عند أبي هريرة رضي الله عنه وعليه ثوبان مُمَشَّقان من كَتَّان فتمخط فقال: بخٍ بخٍ، أبو هريرة يتمخط في الكتان لقد رأيتني وإني لأَخِرُّ فيما بين مِنْبَرِ رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى حُجْرَة عائشة مَغْشِيا عليّ فيجيء الجائي فيضع رِجلَه على عُنُقي ويُرى أني مجنون وما بي من جنون ما بي إلا الجوع». أخرجه البخاري والترمذي.

2.817- Muhammed b. Sîrîn anlatıyor:

"Ebû Hureyre'nin huzurunda bulunuyorduk. Üzerinde ketenden dokunmuş boyalı iki elbise vardı. Derken sümkürdü, sonra (bir hoşnutluk ifâdesi olarak);

"Pöh, pöh!.. Ebû Hureyre ketenden bir elbise içinde sümkürüyor. Halbuki ben, Rasûlullah'ın (as) minberi ile Hz. Âişe'nin hücresi arasında açlıktan bayıldığım günleri biliyorum; biri gelip delirdiğimi zannederek ayağını boynuma bastırırdı. Halbuki bende delilik yoktu, sadece açlık vardı."[83]

---

[82] **Tirmizî**, Kıyâmet, 30/2464.

[83] **Buharî**, İ'tisam, 16; **Tirmizî**, Zühd, 39/2367.

٢٨١٨ــ(ت ــ **فضالة بن عبيد** رضي الله عنه) « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان إذا صَلَّى يَخِرُّ رجالٌ من قامتهم في الصلاة من الخَصاصَة ، وهم أَصحابُ الصُّفَّة ، حتى يقول الأعراب: مجانين - أو مَجَانُونَ - فإذا صلى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم انْصَرَفَ إليهم، فقال : **لو تعلمون ما لكم عند الله لأحبَبتم أن تزدادوا فاقة وحاجة** . قال فضالة : وأنا يومئذ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه الترمذي .

2.818- Fedâle b. Ubeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) namaz kıldırırken, bazı kimseler açlıktan kıyamda iken yere düşerlerdi. Bunlar Suffe ashabı idi. Hatta bazı bedevîler;

"-Bunlar delirmiş" derlerdi. Hz. Peygamber namazı bitirince onlara döndü ve dedi ki:

"-Eğer Allah katında alacağınız mükâfatı bilseydiniz, fakirliğinizin ve muhtaç halinizin daha da arttırılmasını isterdiniz."

Fedâle; "Ben o gün Rasûlullah'la (as) birlikte idim" dedi.[84]

---

[84] **Buharî**, Zühd, 39/2368.

(ز)" ze" harfi:

الكتاب الثالث

من حرف الزاي

في الزينة

الكتاب الثالث

في الزينة

و فيه سبعة أبواب:

الباب الأول

في الحُليّ

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في الخاتم

و فيه فرعان:

الفرع الأول

فيما يجوز منه وما لا يجوز

48- ZÎNET

A- ZÎNET EŞYALARI

I- YÜZÜK

1- KULLANILMASI CÂİZ OLAN VE OLMAYAN YÜZÜKLER

٢٨١٩ـــ (خ م د ت س ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) : « أنه رأى في يَدِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم خاتما من وَرِقٍ يوما واحدا ، ثم إن الناسَ اصْطَنَعُوا الْخَوَاتِيمَ من وَرِقٍ ، فَلَبِسُوها ، فطرح رسولُ الله -صلى الله عليه وسلم- خاتمه، فطرح الناس خواتيمَهُم».

وفي رواية : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لَبِسَ خَاتَمَ فضة في يمينه ، فيه فَصٌّ حَبَشيٌّ ، كان يجعلُ فَصَّهُ مما يَلي كَفَّه».

وفي رواية قال : « كتب النبيُّ صلى الله عليه وسلم كتابا – أو أراد أن يكتب – فقيل له : إنهم لا يقرؤون كتابا إلا مختوما ، فاتخذ خاتما من فضَّة ، ونقشه : **محمدٌ رسولُ الله** ، كأني أنْظُرُ إلى بياضه في يده ، فقلت لقتادة : من قال : نَقْشُه : **محمدٌ رسولُ الله** ؟ قال : أنس».

وفي رواية : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم اتخذ خاتما من فضَّة ، ونقش فيه : **محمدٌ رسول الله** وقال للناس: إني اتخذتُ خاتما من فضَّة ونقشتُ فيه: **محمدٌ رسول الله** فلا يَنْقُش أحدٌ على نقشه».

هذه روايات البخاري، ومسلم. وللبخاري أيضا ، قال : « اصطنع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خاتما ، فقال : إنا اتخذنا خاتما ، ونَقَشْنا فيه نقشا، فلا ينقُشْ عليه أحدٌ ، قال : فإني لأرى بَريقه في خِنصره».

وفي أخرى له : « أنه أراد أن يكتب إلى رهط ، أو ناس من العجم، فقيل له : إنهم لا يقبلون كتابا إلا عليه خَاتَمٌ ، فاتخذ خاتما من فضَّة ، نقشه : **محمدٌ رسولُ الله** ، كأني أنظر لوبيص – أو بَصيص – الخاتم في إصبع النبي صلى الله عليه وسلم ، وكَفِّه».

وله في أخرى : « أن أبا بكر لمَّا استُخلِفَ كُتِبَ له ، وكان نَقْشُ الخاتم ثلاثة أسطر : **محمد سطر ، ورسول سطر ، والله سطر**».

وفي أخرى له ، قال : « كان خاتم النبي صلى الله عليه وسلم في يده ، وفي يَد أبي بكر بَعدَه، وفي يد عمر بعد أبي بكر ، فلما كان عثمان : جلس على بئر أَرِيسَ ، وأخرج الخاتم، فجعل يَعْبَثُ به، فسقط، فاختَلَفْنا ثلاثة أيام مع عثمان ، فَنزحُ البئرَ ، فلم نجدْهُ».

وفي أخرى له ، قال : « سُئِلَ أنسٌ : أتخذَ النبي صلى الله عليه وسلم خاتما ؟ قال : أخَّرَ ليلة العشاءَ إلى شَطْر الليل. ثم أقبل علينا بوجهه ، فكأني أنظر إلى وَبيص خاتمه ، وقال : **إن الناسَ قد صَلَّوا وناموا ، وإنكم لن تزالوا في صلاة ما انتظرتموها**».

وفي أخرى له : « أن النبي صلى الله عليه وسلم كان خاتمه من فضة ، وكان فَصُّه منه».

ولمسلم قال: «كان خاتم النبي صلى الله عليه وسلم في هذه، وأشار إلى الخنصر، من يده اليسرى».

وفي أخرى له ، قال : « إنهم سألوا أنسا عن خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : أَخَّرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم العشاءَ ذات ليلة إلى شطر الليل، أو كاد يذهبُ شَطْرُ الليل، ثم جاء ، فقال: **إن الناس قد صلَّوا وناموا ، وإنكم لن تزالوا في صلاة ما انتظرتم الصلاة** . قال أنس : كأني أنظر إلى وبيص خاتمه من فضة ، ورَفَعَ إصبَعَهُ اليسرى بالخنصر».

وفي أخرى له ، قال : « نظرنا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ليلة ، حتى كان قريبا من نصف الليل، ثم جاء فصلى، ثم أقبل علينا بوجهه، فكأنما أنظر إلى وبيص خاتمه في يده».

وفي أخرى له ، مثل الرواية الرابعة من المتفق ، ولم يذكر فيها « **محمد رسول الله**». وله في أخرى بنحو الرواية الثالثة من المتفق ، وقال: «أراد أن يكتب إلى العجم». وله في أخرى قال: «أراد أن يكتب إلى كسرى وقيصر، والنَّجَاشيِّ، فقيل: إنهم لا يقبلون كتابا إلا بخاتم، فصاغَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خاتما: حَلْقَة فضَّة، ونَقَشَ فيها: **محمدٌ رسولُ الله**».

وعند أبي داود الرواية الأولى من المتفق . وله في أخرى : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أراد أن يكتب إلى بعض الأعاجم ، فقيل [له] : إنهم لا يقرؤون كتابا إلا بخاتمٍ ، فاتخذ خاتما من فضه ، نَقَشَ فيه : **محمدٌ رسولُ الله**».

وفي أخرى بمعناه وزاد: «فكان في يده حتى قُبِضَ، وفي يد أبي بكر حتى قُبِضَ وفي يد عمرَ حتى قُبِضَ ، وفي يد عثمان ، فبينا هو عند بئرٍ إذ سقط في البئر ، فأمر بها فنُزِحَت، فلم يُقدَر عليه».

وله في أخرى ، [قال]: « كان خاتم النبي صلى الله عليه وسلم من ورقٍ ، فَصُّه حبشيٌّ».

وله في أخرى، قال : « كان خاتم النبي صلى الله عليه وسلم من فضة كلُّه ، فَصُّه منه» .

وله في أخرى : « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم اتخذ خاتما من ورق ثم ألقاهُ».

وأخرجه الترمذي : قال : « لما أراد نبيُّ الله صلى الله عليه وسلم أن يَكتبَ إلى العجم، قيل له: إن العجمَ لا يقبلون إلا كتابا عليه خاتم، فاصْطَنَعَ خاتما ، قال : لكأني أنظر إلى بياضه في كفِّه».

وله في أخرى قال: «كان خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم من فضة و[كان] فصُّه حَبشيّا».

وفي أخرى له : « وفَصُّه منه» . وله في أخرى قال : « كان نقشُ خاتم النبي صلى الله عليه وسلم ثلاثة أسطر: **محمد سطرٌ ، ورسول سطر ، والله سطر**».

وله في أخرى : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صنع خاتمًا من وَرِقٍ ، ونقش فيه : محمد رسول الله ، ثم قال: لا تنقُشُوا عليه ، نهى أن يَنْقُشَ أحدٌ على خاتَمه : **محمدٌ رسول الله**».

وأخرجه النسائي بمثل الرواية الثانية ، والثالثة من المتفق ، وبمثل الرواية الثالثة من أفراد مسلم، وبمثل الرواية الخامسة من روايات أبي داود .

وله في أخرى ، قال: « خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وقد اتخذ حَلْقَة من فضة ، فقال: مَنْ أراد أن يصُوغ عليه فلْيَفعلْ ، ولا تَنقُشُوا على نقشه».

وله في أخرى: «أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم اتَّخذ خاتمًا من ورِق ، فَصُّه حبشيٌّ ، ونقش فيه: **محمد رسول الله**».

وله في أخرى ، قال : « لا تَسْتَضِيئُوا بنار المشركين ، ولا تَنْقُشوا على خواتيمكم عَربيّا».

وله في أخرى بنحو الرواية الثانية من أفراد مسلم .

2,819- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre o; "bir tek gün Hz. Peygamber'in elinde gümüş bir yüzük görmüştü. Bunu gören insanlar da gümüş yüzükler yaptırıp taktılar. Sonra Hz. Peygamber yüzüğü attı, bunun üzerine insanlar da yüzüklerini attılar."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

---

[1] **Buharî**, Libâs, 46, 47, 48, 50, 51, 55, 77; **Müslim**, Mesâcid, 30/222-23; Libâs, 12/55-58, 14/59-60, 15/61-62, 16/63; **Ebû Davud**, Hatem,1/4214-17, 2/4221; **Tirmizî**, İsti'zân, 25/2718; Libâs, 14/1739, 15/1740, 16/1745, 17/1747-48; **Nesaî**, Zînet, 48, 52, 79, 80, 82.

"Allah'ın Rasûlü sağ eline gümüş bir yüzük takmıştı; onun kaşı habeşî idi ve kaşı avucunun içine geliyordu."

Başka bir rivâyete göre Enes şöyle dedi:

"Hz. Peygamber (devlet başkanlarına) bir mektup yazmış –veya yazmak istemiş- idi. Kendisine;

"- Onlar mühürlü olmayan mektubu okumazlar" denince, gümüş bir mühür-yüzük temin etti ve ona *'Muhammed Rasûlullah'* diye yazdırdı. Ben sanki o mühür-yüzüğün parmağındaki beyazlığını şimdi bile görür gibiyim."

Râvî (Saîd) der ki: Ben Katâde'ye;

"- O mühür-yüzüğün üzerinde *'Muhammed Rasûlullah'* yazıyordu sözünü kim söyledi?" diye sordum.

"- Enes söyledi" dedi.

Bir rivâyete göre de; "Hz. Peygamber gümüş bir mühür-yüzük edinmiş ve üzerine de *'Muhammed Rasûlullah'* yazısını nakşetmişti. Sonra da insanlara;

"- Ben gümüş bir mühür-yüzük edindim ve üzerine de *'Muhammed Rasûlullah'* yazısını kazdırdım. Böyle bir yazıyı artık kimse yüzüğüne kazdırmasın!" dedi.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Buharî'nin şöyle bir rivâyeti de vardır:

"Allah'ın Rasûlü bir mühür-yüzük yaptırmış ve;

"- Biz bir yüzük yaptırdık ve üstüne de bir yazı kazdırdık; artık kimse yüzüğüne (bu yazıyı) **kazdırmasın!"** demişti.

Ben Hz. Peygamber'in küçük parmağında o yüzüğün parlaklığını hala görür gibiyim."

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber yabancı bir millete –veya insanlara- mektup yazmak istemişti. Kendisine;

"- Onlar üzerinde mühür bulunmayan mektubu kabul etmezler" denince, üzerinde *'Muhammed Rasûlullah'* yazısı nakşedilen gümüş bir mühür-yüzük edindi. Ben, Hz. Peygamber'in parmağındaki –veya elindeki- yüzüğün parıldamasını şimdi bile görür gibiyim."

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre; "Hz. Ebû Bekir halife olunca, Enes'e (zekât miktarlarını belirten) bir mektup yazdı. Onun mührü üç satır halinde idi: ***Muhammed*** bir satır, ***Rasûl*** bir satır, ***Allah*** bir satır."

Yine **Buharî**'nin bir başka rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) mühür-yüzüğü yaşarken kendi elinde idi. O'ndan sonra Hz. Ebû Bekir'in elinde, sonra Hz. Ömer'in elinde, sonra da Hz. Osman'ın elinde kaldı. Hz. Osman, Erîs kuyusunun başında otururken bu yüzüğü çıkarıp oynamaya başladı. O sırada yüzük elinden kayıp kuyuya düştü. Bizler Hz. Osman'la birlikte üç gün boyunca oraya gittik, kuyuya indik, suyunu çıkarıp aradık, ama yüzüğü bulamadık."

Buharî'nin bir rivâyetine göre de; Enes'e;

"- Hz. Peygamber yüzük kullandı mı? "diye soruldu. Enes cevaben şöyle dedi:

"- Bir gece Hz. Peygamber yatsı namazını gece yarısına kadar tehir etmişti. Namazdan sonra yüzünü bize doğru çevirdiğinde, parmağındaki yüzüğünün parıltısını sanki hala görür gibiyim. Allah'ın Rasûlü o sırada;

"- Şu anda insanlar namazlarını kılmış ve uyumuşlardır. Sîzler ise namazı beklediğiniz sürece namazda sayılırsınız" buyurdu.

Nihayet **Buharî**'nin bir başka rivâyeti de; "Hz. Peygamber'in yüzüğü gümüşten, kaşı da gümüştendi" şeklindedir.

Müslim'in rivâyeti şöyledir:

"Enes sol elinin küçük parmağını göstererek; *'Hz. Peygamber'in yüzüğü burada idi'* dedi."

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre; "insanlar, Enes b. Mâlik'e Rasûlullah'ın (as.) yüzüğünü sordular. Enes şu cevabı verdi:

"- Bir gece Rasûlullah (as.) yatsı namazını gece yarısına –veya nerdeyse gece yarısına- kadar geciktirmişti. Sonra geldi ve;

"- Şu anda insanlar namazlarını kılmış ve uyumuşlardır. Sizler ise namazı beklediğiniz sürece namazda sayılırsınız" buyurdu.

Sonra Enes sol elinin küçük parmağını kaldırarak şöyle dedi:

"Ben O'nun (bu parmağındaki) gümüş yüzüğünün parıltısını sanki hala görür gibiyim."

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir gece Rasûlullah'ın (as.) namaza çıkmasını bekliyorduk. Vakit gece yarısına yaklaşmıştı. Sonra gelip namazı kıldırdı. Sonra yüzünü bize doğru çevirdi. Ben, O'nun elindeki yüzüğün parlaklığını sanki hala görür gibiyim."

Müslim'in **Buharî** ile müşterek rivâyet ettiği yukarıda geçen dördüncü rivâyete benzer başka bir rivâyeti daha vardır. Yalnız bu rivâyette ***"Muhammed Rasûlullah"*** lafzını zikretmedi.

Yine **Müslim**'in **Buharî** ile müştereken rivâyet ettiği yukarıda geçen üçüncü rivâyete benzer diğer bir rivâyetinde de; *"yabancılara mektup yazmak istedi"* der.

Diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber Kisrâ'ya, Kayser'e ve Necâşî'ye mektup yazmak istemişti. Kendisine;

"- Onlar mühürsüz mektubu kabul etmezler" denince Allah'ın Rasûlü gümüş bir mühür-yüzük yaptırdı ve üstüne de ***'Muhammed Rasûlullah'*** yazısını nakşetti."

Ebû Davud da yukarıda muttefekun aleyh olarak geçen ilk rivâyeti tahric etti. Onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ın Rasûlü bazı yabancı devlet başkanlarına mektup yazmak istemişti. Kendisine;

"- Onlar mühürsüz mektubu okumazlar" denince, gümüş bir yüzük edindi ve üzerine de ***'Muhammed Rasûlullah'*** yazısını işletti."

Ebû Davud'un bu manada başka bir rivâyeti daha vardır, bu rivâyette de şu ilave yer almaktadır:

"Bu yüzük vefat edinceye kadar O'nun elinde idi. Sonra Hz. Ebû Bekir'e geçti ve vefat edene kadar onda kaldı. Sonra Hz. Ömer'e geçti ve vefat edene kadar onda kaldı. Sonra Hz. Osman'a geçti. Bir gün Hz. Osman bir kuyunun başında otururken yüzüğü kuyuya düşürdü.

Hz. Osman kuyunun suyunu boşalttırdı, aradı, ama yüzüğü bulamadı."

Ebû Davud'un başka bir rivâyetine göre; "Hz. Peygamber'in yüzüğü gümüştendi, kaşı da Habeşî idi."

Diğer bir rivâyetine göre de; "Hz. Peygamber'in yüzüğünün tamamı gümüştendi, kaşı da gümüştü."

Nihayet **Ebû Davud**'un başka bir rivâyeti de; "Rasûlullah (as.) gümüş bir yüzük edinmiş, sonra onu atmıştı" şeklindedir.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Allah'ın elçisi, yabancı devlet başkanlarına mektup yazmak istediğinde, kendisine;

"- Yabancılar mühürsüz mektubu kabul etmezler" dendi. Bunun üzerine bir mühür-yüzük yaptırdı. Ben avucundaki yüzüğün beyazlığını sanki hala görür gibiyim."

Tirmizî'nin başka bir rivâyeti; "Rasûlullah (as.) gümüş bir yüzük edinmişti, onun kaşı Habeşî idi" şeklindedir.

Başka bir rivâyetine göre de; "kaşı da gümüştendi" dedi.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyetine göre de Enes şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in mühür-yüzüğü üç satır halinde idi: ***Muhammed*** bir satır, ***Rasûl*** bir satır, ***Allah*** bir satır."

Tirmizî'nin son bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) gümüş bir yüzük yaptırmış ve üstüne de **'Muhammed Rasûlullah'** yazısını işletmişti.

Nesaî de yukarıda geçen ve muttefekun aleyh olan rivâyetlerden ikincisi ile üçüncüsünü, ayrıca **Müslim**'in müfred rivâyetlerinden üçüncüsünü ve **Ebû Davud**'un rivâyetlerinden beşincisini tahric etti. Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber (çarşıya) çıktı, gümüş bir halka edindi ve;

"- Kim bunun üzerine bir kaş döktürmek isterse yapsın! Ama üzerine yazı yazmayın!" dedi.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber gümüş bir yüzük edinmişti, onun kaşı Habeşî idi. Üzerine de *'Muhammed Rasûlullah'* diye yazdırmıştı."

Nesaî'nin bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber; **"müşriklerin ateşiyle aydınlanmayın ve yüzüklerinize de Arapça yazı yazmayın!"** dedi.

Nesaî'nin ayrıca **Müslim**'in müfred rivâyetlerinden ikincisine benzer bir rivâyeti daha vardır.

İZAH

Süslenmek ve güzelleşmek konusu, her insanın en önemli meselelerinden biridir. Bu mesele, bütün insanlık tarihi boyunca insanı devamlı meşgul edip durmuştur. Süslenmek ilk nazarda daha çok kadınlara ait bir iş gibi görülürse de, kadın-erkek, büyük-küçük hiç kimse kendisini bundan uzak tutamamaktadır. Bu durum, süslenmek ve güzelleşmenin aynı zamanda insan fıtratı ile de çok yakın bir ilgisi olduğunu gösterir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususa işaret eden bazı âyetler bulunmaktadır. Bir âyette ***"gökyüzünün yıldızlarla süslendiği"***[2] belirtilirken, başka bir âyette ***"denizlerden takınacağınız süsler çıkarırsınız"***[3] buyurulmakta, bir diğer âyette de; ***"yeryüzünde olan her şeyi yeryüzünün süsü yaptık"***[4] denmektedir. **A'râf** sûresinde de; ***"Allah'ın kulları için çıkardığı zinetleri kim haram kılmış?"***[5] şeklinde dikkat çekici bir ifade kullanılmaktadır. Aynı sûrede ***"Ey Âdemoğlu! Çıplaklığınızı örtecek ve sizleri süsleyecek elbiseler indirdik"***[6] buyurulmaktadır. Bu âyette elbisenin, bir süslenme aracı olduğu vurgulanmaktadır. **Hadîd** sûresinde de ***"dünya hayatının bir zinet ve övünmeden ibaret olduğu"***[7] vurgulanmaktadır. **Kasas**

---

[2] Hicr, 16; Saffât, 6; Mülk, 5.

[3] Fâtır, 12.

[4] Kehf, 7.

[5] A'râf, 32.

[6] A'râf, 26.

[7] Hadîd, 20.

sûresinde de; *"size verilen her şey süs ve zinettir"*[8] buyurulmakta, *"mal ve evlat da dünya hayatının süsü"*[9] olarak gösterilmekte, hatta altın ve gümüş yanında hayvanların da bir zinet unsuru olduklarına dikkat çekilmektedir.[10] Toplum içine çıkıldığında en güzel elbiselerin giyilmesi gerektiğini ifade sadedinde de; *"mescide gideceğiniz her seferinde güzel elbiselerinizi giyinin!"*[11] buyurulmaktadır. Kadınların tesettüründen bahseden âyet-i kerîmede de[12] onların zinetlerini kimlere gösterip kimlere göstermemelerinden söz edilirken, süs ve zinetin özellikle kadınlar için olmazsa olmaz bir tutku olduğuna işaret edilmektedir.

Bütün bu âyetler, süslenmek ve güzelleşmenin, insan için olduğu kadar doğal çevre için de söz konusu olduğunu göstermektedir. Öyleyse süslenmek ve güzelleşmek, dünya hayatının bir gerçeğidir ve bu durum doğrudan doğruya fıtratla alakalıdır. **"Allah güzeldir, güzelliği sever"**[13] hadîs-i şerîfini de bu bağlamda hatırlamak gerekir. Bununla birlikte bu konunun da belli bir takım ölçülerinin olması herhalde inkâr edilemez. İşte bu bölümde bu konudaki hadîsler görülecektir.

İzahına çalıştığımız hadîste Hz. Peygamber'in bir yüzük yaptırdığı, üstüne *"Muhammed Rasûlullah"* ibaresini yazdırdığı ve bunu da resmî yazışmalarda mühür olarak kullandığı belirtilmektedir. Hz. Peygamber bu mühür-yüzüğü de parmağında taşımakta idi.

Hadîste geçen yüzüğün kaşının Habeşî olduğu ifadesi, muhtemelen Habeş yapısı olduğu veya Habeşli bir usta tarafından yapıldığı, yahut da Habeş taşı kullanıldığı anlamına gelir.

"Muhammed Rasûlullah" lafzının başka yüzüklere yazdırılmaması emri, bu yüzüğün aynı zamanda resmî mühür olarak

---

[8] Kasas, 60.

[9] Kehf, 46.

[10] Âl-i İmrân, 14; Nahl, 8.

[11] A'râf, 31.

[12] Nûr, 31.

[13] Bkz., hadîs no, 8210.

kullanıldığından dolayıdır. Herkes teberrüken de olsa aynı yazıyı yazdırmak isteyebilir, ama o zaman da resmî mühür karışık bir hale gelirdi.

Nesaî'nin rivâyetinde geçen **"yüzüğünüze Arapça yazı yazmayın!"** ifadesinden maksat da yine aynı şeydir, yani ***"Muhammed Rasûlullah"*** lafzını yazmamaktır.

Bu rivâyet, yüzük kullanmanın erkek-kadın herkes için meşrû olduğuna delâlet etmektedir. Ancak erkeklerin altın yüzük kullanmaları hadîslerde haram kılınmıştır. Bu konudaki hadîsler ilerde gelecektir.[14] Konu ile ilgili gerekli açıklamalar orada yapılacaktır. Yalnız izahına çalıştığımız hadîste, bu konuda açıklanmaya muhtaç bir ifade yer almaktadır. O da; **"Hz. Peygamber'in gümüş yüzük taktığı, sonra insanların da gümüş yüzük taktıklarını görünce, kendi gümüş yüzüğünü çıkarıp attığı"** ifadesidir. Erkekler için yasak kılınanın sadece altın yüzük olduğunda, gümüş yüzük takınmanın haram olmadığında hiç ihtilaf yoktur. Halbuki bu rivâyette Hz. Peygamber'in gümüşü de çıkarıp attığından söz edilmektedir. Bu ise, diğer sahîh rivâyetlere uymamakta, vâkıaya da uymamaktadır. Dolayısıyla burada bir hata vardır.

Kaynaklarımıza baktığımızda bu hususun çeşitli yollarla izaha ve ifadeyi te'vîl yoluyla diğer rivâyetlerle te'lîfe çalışıldığını görmekteyiz. Bu görüşlerden ikisini kısaca kaydedelim:

1- Bu konuda vârid olan diğer rivâyetlere baktığımızda, Hz. Peygamber'in çıkarıp atmış olduğu yüzük, gümüş değil altın idi. Kendisinin altından yüzük takması ise, altının erkeklere haram kılınmasından önce idi. Dolayısıyla bu rivâyette bir hata yapılmıştır; **Nevevî** ve **Kadı Iyâz** buradaki hatanın, hadîsin râvîsi **İbn Şihâb**'dan kaynaklandığını ileri sürerler. İnsanların önceden taktıkları, ama sonra çıkarıp attıkları yüzükler de altından mamûl olanları idi. Kaldı ki hadîste çıkarıldığı söylenen yüzüğün gümüş yüzük olduğuna dair açık bir ifade de bulunmamaktadır.

---

[14] Bkz., hadîs no, 2943-2949.

2- Bu konuda diğer bir ihtimal de hadîsin muhtasar olarak rivâyet edilmiş olabileceğidir. Yani Hz. Peygamber ve ashâbı daha önce altın yüzüğe sahip idiler. Altına yasak gelince, gümüşten yüzük yaptırdılar ve ellerindeki yüzükleri çıkardılar. Buna göre hadîs muhtasar rivâyet edildiği için aradaki açıklayıcı bilgi hazfedilmiştir.

٢٨٢٠ـــ (خ م ط د ت س ـــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم اصطَنَع خاتما من ذهب ، فكان يجعل فَصَّه في باطن كَفِّه إذا لَبِسه ، فصنع الناس ، ثم إنه جلس على المنبر ، فنزعه ، وقال: « **إني كنت ألبس هذا الخاتم ، وأجعل فَصَّهُ من داخل**، فرمَى به ، ثم قال : **والله لا ألبَسُهُ أبدا ، فنبذ الناسُ خواتيمَهم**». زاد في رواية « وجعله في يده اليمنى».

هذه رواية البخاري، ومسلم. وللبخاري بنحوه وقال: ولا أحْسبُه قال : إلا « في يده اليمنى» .

وله في أخرى ، قال: «اتَّخَذَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خاتما من وَرِقٍ ، فكان في يده ، ثم كان في يد أبي بكر، ثم كان في يد عمر، ثم كان في يد عثمان ، حتى وقع في بئر أريسَ ، نقشُه : **محمدٌ رسول الله**».

وفي أخرى : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم اتَّخَذَ خاتما من ذهبٍ ، وجعل فصَّه مما يلي بطن كَفِّه، ونقش فيه: محمد رسول الله ، فاتَّخذ الناس مثله، فلما رآهم قد اتَّخذوها رمى به وقال: لا ألبسُهُ أبدا، ثم اتَّخَذَ خاتما من فضَّة ، فاتَّخذ الناس خواتيم الفضة». قال ابن عمر: فلَبِس الخاتم بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم أبو بكر ثم عمرُ ثم عثمانُ، حتى وقعَ من عثمانَ في بئر أريسَ.

وله في أخرى مختصرا : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يلْبَس خاتما من ذهبٍ ، فنبذه، وقال: لا ألبسه ، فنبذ الناسُ خواتيمهم».

ولمسلم ، قال : « اتَّخَذَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم خاتما من ذهبٍ ، ثم ألقاه ، ثم اتخذ خاتما من ورِقٍ، ونقش فيه : **محمد رسول الله** ، وقال : لا ينقُشْ أحدٌ على نَقْشِ خاتمي هذا، وكان إذا لبسه جعل فَصَّه مما يلي بطن كفِّه ، وهو الذي سقط من مُعَيْقيب في بئر أريسَ».

وأخرجه الموطأ : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يلبس خاتما من ذهب، ثم قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فنبذهُ ، وقال : **لا ألبسه أبدا** ، قال : فنبذ الناس خواتيمهم».

وأخرجه أبو داود بمثل الرواية الثالثة من أفراد البخاري ، إلى قوله : « ثم اتخذ خاتما من فضة، ثم قال: نقش فيه: **محمد رسول الله** ، ثم لبس الخاتم بعده أبو بكر ، ثم لبسه بعد أبي بكر عمرُ ، ثم لبسه عثمانُ ، حتى وقع في بئر أريسَ». قال أبو داود : لم يختلف الناس على عثمانَ ، حتى سقط الخاتم من يده . وله في أخرى ، قال في هذا الخبر : « فنقش فيه : **محمد رسول الله** ، وقال: لا ينقشْ أحدٌ على نقش خاتمي هذا... ثم ساق الحديث». كذا ذكره أبو داود.

وله في أخرى بهذا الخبر، قال: «فالتمسوه فلم يجدوه فاتَّخذَ عثمانُ خاتما، ونقش فيه: **محمد رسول الله** قال: فكان يختم أو يَتختَّم به».

وأخرجه الترمذي ، والنسائي : « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم صنع خاتما من ذهب ، فتختَّمَ به في يمينه، ثم جلس على المنبَر ، فقال : إني كنتُ اتخذت هذا الخاتم في يميني ، ثم نبذه، ونبذ الناس خواتيمهم».

وأخرجه النسائي أيضا بمثل رواية مسلم المفردة . وللنسائي في أخرى : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لَبِسَ خاتما من ذهب ثلاثة أيام ، فلما رآه أصحابه فَشَتْ خواتيم الذهب، فرمى به، فلا ندْري ما فعل به؟ ثم أمر بخاتم من فضة ، فأمر أن ينقش فيه : **محمد رسول الله** ، فكان في يد النبي صلى الله عليه وسلم ، وفي يد أبي بكر حتى مات ، وفي يد عمر حتى ما ت ، وفي يد عثمانَ ستَّ سنين من عمله فلما كثرت الكتب عليه دَفَعَهُ إلى رَجُلٍ من الأنصار، فَكانَ يَخْتِمُ به، فخرجَ الأنصاريُّ إلى قَليب لعثمانَ فسقط، فالْتُمِسَ فلم يُوجد فأمر بخاتمٍ مثله ونقش فيه: **محمد رسول الله**».

وفي أخرى : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم اتخذ خاتما من ذهب، وكان يجعل فَصَّهُ في باطن كفِّه ، فاتَّخذ الناس خواتيم الذهب، فطرحه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وطرح الناسُ خَواتيمهم، فاتخذ خاتما من فضة ، فكان يختم به ولا يلْبسُهُ».

2,820- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü (as.) altından bir yüzük yaptırmıştı; yüzüğü taktığında kaşını avucunun içine doğru getiriyordu. (Onu gören) insanlar da aynı şeyi yaptılar. Sonra Hz. Peygamber minbere çıktı, parmağındaki altın yüzüğü çıkardı ve;

"- Ben bu yüzüğü takıyordum, kaşını da avucumun içine doğru getiriyordum" diyerek onu attı, sonra da;

"- Vallahi ben artık onu ebediyen takmayacağım!" buyurdu. Bunun üzerine insanlar da (altın) yüzüklerini çıkarıp attılar."[15]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "Hz. Peygamber yüzüğü sağ eline takmıştı" ilavesi vardır.

Bu, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetidir.

Buharî'nin buna benzer başka bir rivâyetinde (hadîsin râvîsi Cüveyriye'nin) şöyle dediği kaydedilir:

"Ben (hocam Nâfi'in), *'Hz. Peygamber yüzüğü sağ eline takardı'* dediğini kuvvetle zannediyorum."

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şu şekildedir:

"Rasûlullah (as.) gümüşten bir yüzük edinmiş ve onu parmağına takmıştı. Sonra bu yüzük Hz. Ebû Bekir'in eline, sonra Hz. Ömer'in eline geçti. Sonra Erîs kuyusuna düşene kadar bu yüzük Hz. Osman'da kaldı. Bu yüzüğün üzerinde ***'Muhammed Rasûlullah'*** nakşı vardı."

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ın Rasûlü (as.) altın bir yüzük edinmiş ve onun kaşını avucunun içine doğru getirmişti. Yüzüğün nakşı ***'Muhammed Rasûlullah'*** şeklinde idi. (Onu gören) insanlar da aynı yüzüğü takmaya başladılar. Hz. Peygamber, insanların da bu yüzüğü taktıklarını görünce, kendi yüzüğünü çıkarıp attı ve; **'artık onu**

---

[15] **Buharî**, Libâs, 45, 46, 50, 53; Eymân, 6; İ'tisâm, 4; **Müslim**, Libâs, 11/53, 12/54; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 12/37; **Ebû Davud**, Hatem, 1/4218-20; **Tirmizî**, Libâs, 16/1741; **Nesaî**, Zînet, 43, 54, 79, 81, 82.

ebediyen takmayacağım' dedi. Sonra da gümüş bir yüzük edindi. Bunun üzerine insanlar da gümüş yüzükler edindiler."

İbn Ömer şöyle devam etti:

"Rasûlullah'ın (as.) yüzüğünü kendisinden sonra Hz. Ebû Bekir, ondan sonra Hz. Ömer taktı ve ondan sonra da Erîs kuyusuna düşene kadar Hz. Osman taktı."

Buharî'nin muhtasar bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ın Rasûlü (as.) altından bir yüzük takıyordu. Sonra onu çıkarıp attı ve; **'artık onu takmayacağım'** dedi. Bunun üzerine insanlar da (altın) yüzüklerini attılar."

Müslim'in rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber önce altından bir yüzük takmış, sonra onu atmış ve gümüş bir yüzük takmıştı. Onun üzerinde de *'Muhammed Rasûlullah'* nakşı vardı. Allah'ın Rasûlu (as.);

"- Benim yüzüğümdeki bu yazıyı kimse kendi yüzüğüne yazdırmasın!" buyurdu. O yüzüğünü taktığında, kaşını avucunun içine doğru getiriyordu. Bu, Muaykîb[16] tarafından Erîs kuyusuna düşürülen yüzük idi."

Muvatta'nın rivâyeti şu şekildedir:

"Allah'ın Rasûlü (as.) altın yüzük takıyordu. Sonra kalktı, yüzüğü çıkarıp attı ve; **'artık onu ebediyen takmayacağım'** dedi. Bunun üzerine insanlar da (altın) yüzüklerini çıkarıp attılar."

Ebû Davud ise, **Buharî**'nin müfred rivâyetlerinden üçüncü rivâyeti gibi tahric etti. Yalnız bu rivâyeti; *"...sonra gümüş yüzük edindi"* kısmına kadar tahric etti, sonra şöyle dedi:

"Onun üzerine *'Muhammed Rasûlullah'* nakşı vardı. Rasûlullah'dan (as.) sonra bu yüzüğü Hz. Ebû Bekir taktı, ondan

[16] **Muaykîb b. Ebî Fatıma ed-Devsî:** ö. 40/660. Sahabîdir, Saîd b. Ebî'l-Âs'ın âzâdlısıdır. **Mekke**'de İslâm'ı ilk kabul edenlerdendir. İkinci **Habeş** hicretine katılmıştı. **Bedir** ehlindendir. Rasûlullah'ın (as.) mühür olarak kullandığı yüzüğünü muhafaza eder ve gerekli resmî evrakı onunla mühürlerdi. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer onu Beytülmâl emîni yapmışlardı. Kendisinden oğlu Muhammed ve Ebû Seleme b. Abdurrahman rivâyet etti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edildi.

sonra Hz. Ömer, ondan sonra da Erîs kuyusuna düşene kadar Hz. Osman taktı."

Ebû Davud der ki:

"Bu yüzük kuyuya düşene kadar insanlar Hz. Osman'a karşı muhalefet göstermediler."

Bu haberle ilgili **Ebû Davud**'daki başka bir rivâyette de şu ifade yer alır:

"Hz. Peygamber bu yüzüğe *'Muhammed Rasûlullah'* yazısını kazıttı ve sonra da;

"- **Benim bu yüzüğümdeki nakşı kimse kendi yüzüğüne kazdırmasın!**" buyurdu.

Bu rivâyetin diğer bir vechi de **Ebû Davud**'da şu şekilde yer almaktadır:

"İnsanlar yüzüğü (kuyuda) aradılar, ama bulamadılar. Bunun üzerine Hz. Osman başka bir yüzük yaptırdı ve ona da *'Muhammed Rasûlullah'* yazısını yazdırdı. Hz. Osman bu yüzüğü takardı."

Tirmizî ve **Nesaî**'nin rivâyetleri ise şöyledir:

"Hz. Peygamber altın bir yüzük yaptırmış ve onu sağ eline takmıştı. Sonra birgün minbere çıkıp oturdu ve;

"- **Ben, sağ elimde gördüğünüz şu yüzüğü yaptırmıştım**" dedi, sonra da onu çıkarıp attı. Bunu gören insanlar da parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp attılar."

Nesaî'nin ayrıca **Müslim**'in müfred rivâyeti gibi bir rivâyeti daha vardır. Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ın Rasûlü parmağına altın bir yüzük takmıştı. Bu yüzük parmağında üç gün durdu. Ashâbının onu görmesi üzerine, herkeste altın yüzük yaygınlaştı. Sonra Hz. Peygamber o yüzüğü çıkardı, neden böyle yaptığını da anlayamadık. Sonra gümüş bir yüzük yaptırılmasını ve üzerine de *'Muhammed Rasûlullah'* yazısının nakşedilmesini emretti. Bu yeni yüzük hayatı boyunca Hz. Peygamber'in parmağında idi. Sonra onu, ölünceye kadar Hz. Ebû Bekir taktı. Sonra ölene kadar Hz. Ömer taktı. Sonra Hz. Osman'ın elinde altı yıl kaldı. Sonra resmî yazışmaların çoğalması üzerine Hz.

Osman onu Ensâr'dan birine vermiş, evrakı mühürleme işini o yapıyordu. Sonra bu Ensârî zat, Hz. Osman'ın kuyusuna gitmiş ve mühür-yüzüğü oraya düşürmüş. Yüzük uzun süre arandı ise de bulunamadı. Bunun üzerine Hz. Osman, aynı yüzüğün yapılmasını ve üzerine de *'Muhammed Rasûlullah'* yazısının nakşedilmesini emretti."

Nihayet **Nesaî**'nin bir diğer rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) altın bir yüzük almış ve onun kaşını avucunun içine gelecek şekilde takmıştı. Onu gören insanlar da altın yüzükler takmışlardı. O zaman Allah'ın Rasûlü (as.) kendi yüzüğünü çıkarıp attı, bunu gören insanlar da yüzüklerini çıkarıp attılar. Sonra Hz. Peygamber gümüş bir yüzük temin etti; onu takmıyor, ama resmî evrakı onunla mühürlüyordu."

İZAH

Bu rivâyet, esas itibariyle önceki rivâyetin aynısıdır. Yalnız yüzüğü kimin kuyuya düşürdüğü konusunda iki rivâyet arasında farklılık görülmektedir. Önceki rivâyette yüzüğü kuyuya bizzat **Hz. Osman**'ın düşürdüğü ifade edilmekte idi. Bu rivâyette ise iki farklı ifade yer almaktadır. **Müslim**'in rivâyetine göre yüzüğü **Muaykîb** adlı biri düşürmüştür. **Muaykîb** ise Devs kabilesine mensuptur ve **Mekke**'de ilk müslüman olanlardandır. **Habeşistan** hicretine katılmış, sonra oradan **Medîne**'ye hicret etmişti. Yukarıda geçen **Nesaî**'nin rivâyetinde ise yüzüğü kuyuya Ensâr'dan bir adamın düşürdüğü söylenmektedir.

Muaykîb'ın Hz. Peygamber döneminde mühürdarlık görevini yürüttüğü, daha sonraki halifeler zamanında da bu işe devam ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. Dolayısıyla **Hz. Osman** döneminde de bu mührü korumak ve gerektiğinde kullanmakla görevli idi. **Erîs** kuyusu başında iken bu mühür-yüzüğü **Hz. Osman**'a vermiş olması muhtemeldir. O sırada bazı konuları düşünmekte olan **Hz. Osman** da yüzükle oynamaya başlamış ve sonunda onu kuyuya düşürmüştür. Buna göre yüzüğü kuyuya **Hz. Osman**'ın veya **Muaykîb**'ın düşürdüğü şeklindeki farklı rivâyetler, gerçek bir tenakuz anlamına

gelmez. Bu iki rivâyeti bu şekilde te'lîf mümkün olmakla birlikte, yüzüğü kuyuya mühürdarlıkla görevlendirilen Ensâr'dan bir adamın düşürdüğü şeklindeki **Nesaî'**nin rivâyeti yine de bir çelişki yaratmaktadır.

Nesaî'nin bu rivâyetinin senedini incelediğimizde, bu hadîsi Muhammed b. Ma'mer'in Ebû Âsım'dan, onun el-Ma'mer b. Ziyâd'dan, onun Nâfi'den, onun da İbn Ömer'den rivâyet ettiklerini görmekteyiz. Ricâl kitaplarında yaptığımız bir taramada, el-Ma'mer b. Ziyâd diye birini kütüb-ü sitte râvîleri arasında bulmak mümkün olmamıştır. **Nesaî**'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sına baktığımızda aynı hadîsin orada da tahric edilmiş olduğunu gördük.[17] Orada da aynı metin zikredilmektedir. Senedinde ise **el-Ma'mer b. Ziyâd** yerine **el-Muğîre b. Ziyâd el-Mûsûlî**'nın ismi geçmektedir, diğer sened ricâlinde ise bir farklılık yoktur.

Ricâl kitaplarında yaptığımız taramada karşılaştığımız diğer bir durum da şudur: Hadîsin râvîlerinden Ebû Âsım'ın hocaları arasında el-Ma'mer b. Ziyâd diye biri bulunmamaktadır, ama buna mukabil el-Muğîre b. Ziyâd onun hocası olarak gösterilmektedir. Kezâ İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edenler arasında da el-Ma'mer b. Ziyâd'ın değil, el-Muğîre b. Ziyâd'ın ismi geçmektedir. Bu durumda bu hadîsin râvîsinin el-Ma'mer b. Ziyâd değil, el-Muğîre b. Ziyâd olması kuvvetle muhtemeldir.

el-Muğîre b. Ziyâd ise hadîsçiler nazarında zayıf biridir, rivâyetleri delil olarak kabul edilmez. Bundan dolayıdır ki **Buharî** onu *Duafâ*'sına almıştır. **Ahmed b. Hanbel** onun ***münkeru'l-hadîs*** ve ***muztaribu'l-hadîs*** olduğunu, **Yahya b. Maîn** de onun münker rivâyeti bulunduğunu söyler. Bu durumda **Nesaî**'nin bu rivâyeti, diğer sahîh rivâyetler karşısında dikkate alınmaz.

İbn Hacer, bu mühür-yüzüğün kaybı ile **Hz. Süleyman**'ın mührünü kaybetmesi arasında bir ilişki kurar ve ilginç bir değerlendirme yapar. Buna göre **Hz. Süleyman** da mührünü kaybetmişti. Onun mührünü kaybetmesi neticesinde mülkünü ve gücünü de kaybetmişti. **Hz. Osman**'ın da Rasûlullah'ın (as.)

---

[17] Nesaî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, 457, hadîs no; 9550.

mührünü kaybetmesiyle İslâm dünyasında fitne ve iç savaş başlamış, neticede **Hz. Osman** da öldürülmüştü. O dönemde başlayan fitne hâli de İslâm dünyasında hiç sona ermedi.[18]

٢٨٢١ــ (د ت س ــ **بريدة** رضي الله عنه) قال : « جاء رجل إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، وعليه خاتم من حديد ، فقال : **مالي أرى عليكَ حلْيَةَ أهل النار**؟ ثم جاءه ، وعليه خاتم من صُفْرٍ ، فقال : **مالي أجد منك ريحَ الأصنام** ؟ ثم أتاه وعليه خاتم من ذهب، فقال : **مالِي أرى عليك حلية أهل الجنة**؟ قال: من أيِّ شيءٍ أتَّخِذُهُ؟ قال: **مِن وَرِقٍ، ولا تُتمَّهُ مثْقَالا**».

هذه رواية الترمذي. وفي رواية أبي داود : « أن رجلا جاء إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم، وعليه خاتم من شَبَهٍ ، فقال : **مالي أجد منك ريح الأصنام** ؟ فطرحه ، ثم جاء وعليه خاتم من حديد ، فقال: **مالي أرى عليك حلية أهل النار**؟ فطرحه ، فقال : يا رسولَ الله ، من أي شيء أتَّخِذُهُ؟... الحديث». وفي رواية النسائي مثل أبي داود، إلا أنَّه قدَّم ذِكْرَ الحديد على ذِكْرِ الشَّبَه .

2,821- Büreyde anlatıyor:

"Bir adam parmağında demirden bir yüzük olduğu halde Hz. Peygamber'in yanına gelmişti. Rasûlullah (as.) ona;

"- Bana ne oluyor ki, senin üzerinde cehennem ehlinin takısını görüyorum?" dedi.

Sonra aynı kişi parmağında sarı madenden (pirinç?) bir yüzük olduğu halde tekrar geldi. Bu sefer;

"- Bana ne oluyor ki, senden putların kokusunu alıyorum?" buyurdu.

Adam üçüncü sefer altın bir yüzükle gelince de;

"- Bana ne oluyor ki, senin üzerinde cennet ehlinin takısını görüyorum?" dedi. Bunun üzerine adam;

"- Öyleyse nasıl yüzük takayım?" diye sorunca;

---

[18] **İbn Hacer**, XI, 517.

"- Gümüş yüzük tak, ama onu bir miskale ulaştırma!" buyurdu.[19]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî**'nin rivâyetidir.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Parmağında sarı bakırdan (pirinç) yüzük bulunan bir adam Hz. Peygamber'e gelmişti. Allah'ın Rasûlü;

"- Bana ne oluyor ki, senden putların kokusunu alıyorum?" buyurdu.

Bilâhare demir bir yüzükle tekrar geldiğinde de;

"- Bana ne oluyor ki, sende cehennem ehlinin takısını görüyorum?" dedi. Bunun üzerine adam o yüzüğü de çıkarıp attı ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, öyleyse nasıl yüzük takayım?" dedi... Sonra hadîsi aynı şekilde rivâyet etti.

Nesaî'nin rivâyeti de **Ebû Davud**'un rivâyeti gibidir. Yalnız onun rivâyetinde "**demir yüzük**" lafzı önce, "**bakır yüzük**" lafzı sonra zikredilir.

İZAH

Bu rivâyet, demir ve pirinçten mamûl yüzükler takmanın câiz olmadığını ifade etmektedir. Her şeyden önce bu hadîs zayıftır; çünkü râvîlerinden **Ebû Taybe**, rivâyetlerinde vehme düşen biri olarak bilinmektedir. Nitekim hadîsi *Sünen*'ine alan **Tirmizî** de onun garîb olduğunu söylemiştir.

Ayrıca aşağıda da görüleceği üzere bu tür maddelerden mamûl yüzük kullanmanın câiz olduğuna dair rivâyetler de vardır. Kaldı ki bunların neden câiz olmadığını anlamak da zordur. Bir kısım fukaha da bunları kullanmakta bir sakınca görmemiştir. Câiz olmadığı görüşünde olan fukaha da sadece mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Demir yüzüğün cehennem ehlinin takılarına benzetilmesini **Hattâbî**, cehennemliklerin bağlandığı zincir ve bukağıların demirden olmasına bağlar. Pirinçten mamûl yüzüğün putların kokusuna

---

[19] **Ebû Davud**, Hatem, 4/4223; **Tirmizî**, Libâs, 43/1789; **Nesaî**, Zînet, 47.

benzetilmesini de, putların pirinçten yapılmasına bağlar. Müellifimiz **İbnu'l-Esîr** de aynı görüşü paylaşır. Kanâatimizce böyle bir ilgi kurulması da makûl gözükmemektedir. Eğer bunlar, sözü edilen şeylere benzediği için câiz değilse, aynı hadîste altın yüzüğün cennettekilerin takısına benzetildiğine göre onun câiz olması gerekirdi.

Eğer bu rivâyet sahîh kabul edilecekse, Hz. Peygamber'in maksadını; yakışmadı, güzel durmadı, hoş görünmüyor manasına hamletmek gerekir.

Dikkat edilirse **Tirmizî**'nin rivâyeti ile **Ebû Davud**'un rivâyeti arasında bir çelişki de göze çarpmaktadır. Söz konusu kişi altın yüzük takıp geldiğinde, **Tirmizî**'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber; **"sende cennet ehlinin takısını görüyorum"** demiş, **Ebû Davud**'un rivâyetine göre ise; **"sende cehennem ehlinin takısını görüyorum"** demiş. Gerçi **Ebû Davud**'daki rivâyeti altın yüzük kullanmanın haram olduğu anlamına, **Tirmizî**'deki rivâyeti de altının âhirette cennet ehlinin takısı olarak kullanılacağı anlamına hamlederek bu iki hadîs te'lîf edilmeye çalışılmışsa da, en azından zâhirde bir çelişki olduğu gözükmektedir.

٢٨٢٢ــ (د س ــ إياس بن الحارث بن المعيقيب رحمه الله) وجدُّه من قِبَلِ أمه: أبو ذُباب، عن جدِّه قال: «كان خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم من حديد مَلْوِيٌّ، عليه فضةٌ قال: فربما كان في يدي قال: وكان المُعَيقيبُ على خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم» أخرجه أبو داود والنسائي.

2,822- İyâs b. el-Hâris b. el-Muaykîb[20] –ki onun anne tarafından dedesi Ebû Zübâb'tır[21]- dedesinden naklediyor:

---

[20] **İyâs b. el-Hâris b. el-Muaykıb ed-Devsî**: Hicazlı tâbiîlerdendir. Kureyş kabilesinin halîfi idi. İbn Hibbân onu *Sikat*'ında zikreder. Dedesinden rivâyeti vardır. Kendisinden Nuh b. Rabîa rivâyet etti. **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de bir hadîsi bulunmaktadır.

[21] **Ebû Zübâb el-Mazhicî es-Sa'dî**: Şâir sahabîlerdendir. İyâs b. el-Hâris'in ceddidir. Müslüman olmak niyetiyle Hz. Peygamber'e gitmiş, Onun huzurunda İslâm'a

"Allah Rasûlü'nün (as.) yüzüğü, gümüş kaplanmış demirdendi. O yüzük, bazen bende olurdu."

Hadîsin râvîsi; "Muaykîb, Hz. Peygamber'in mühürdarı idi" dedi.[22]

İZAH

Daha önce de söylendiği gibi Hz. Peygamber'in yüzüğü aynı zamanda resmî yazışmalarda mühür olarak kullanılmakta idi. Bunu Hz. Peygamber bazen parmağına takar, ama bazen de koruması için **Muaykîb** adlı bir sahabîye verirdi. O da bu yüzüğü hem muhafaza eder ve hem de gerektiğinde resmî evrakı mühürlerdi.

٢٨٢٣ـ (خ م س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نَهى عن خاتم الذهب». أخرجه البخاري، ومسلم، والنسائي. وللنسائي أيضا «أن النبي صلى الله عليه وسلم نهاني عن تَخَتُّم الذهب».

2,823- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Allah'ın Rasûlü (as.) altın yüzük takmayı yasakladı."[23]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin ayrıca; "Hz. Peygamber beni altın yüzük takmaktan men etti" şeklinde bir rivâyeti de vardır.

٢٨٢٤ـ (ت ـ عمران بن حصين رضي الله عنه) قال: «نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن التَّختُّم بالذهب». أخرجه الترمذي.

2,824- İmrân b. Husayn şöyle dedi:

---

girmiş, sonra kabilesine dönüp onların da müslüman olmalarını sağlamıştı. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[22] **Ebû Davud**, Hatem, 4/4224; **Nesaî**, Zînet, 50.

[23] **Buharî**, Libâs, 45; **Müslim**, Libâs, 11/51; **Nesaî**, Zînet, 46.

"Rasûlullah (as.) altın yüzük takmayı yasakladı."[24]

٢٨٢٥ـــ (م ـــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى خاتما من ذهب في يد رَجُلٍ، فنزعه وطرحه، وقال: **يَعْمدُ أحدكم إلى جَمْرة من نار فيطرحها في يده؟** فقيل للرجل بعدما ذهب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: خُذْ خاتمَكَ انْتفع به، قال: لا والله، لا آخذُهُ أبدا وقد طرحه رسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه مسلم .

2,825- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bir adamın elinde altın bir yüzük gördü ve onu çıkarıp attı. Sonra da;

"- Sizden biri kor ateşi alıp da avucuna koyar mı?" buyurdu.

Hz. Peygamber oradan ayrıldıktan sonra, adama;

"- Yüzüğünü al, onun değerinden istifade edersin" dendi. Ama adam;

"- Vallahi olmaz!.. Rasûlullah'ın (as.) atmış olduğu o yüzüğü bir daha asla almam!" dedi.[25]

٢٨٢٦ـــ (س ـــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) : « أَنَّ رجلا قَدِمَ من نَجْرَانَ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وعليه خاتم من ذهب، فَأَعْرَضَ عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وقال: **إنَّكَ جئتني وفي يدك جمرة من نار**».

وفي أخرى : قال: « أقبل رجل من البحرين إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، فسلَّم ، فلم يَرُدَّ عليه، وكان في يده خاتم من ذهب، وجُبَّة حرير ، فألقاهما ، ثم سلم ، فرد عليه السلام ، فقال : يا رسول الله ، أتيتُك آنفا فأعرضتَ عني؟ قال : **إنه كان في يدك جمرة من نار** ، قال: لقد جئتُ إذا بجمر كثير؟ قال : **إن ما جئتَ به ليس بأجزأ عنك من حجارة الحَرَّة ، ولكنه**

[24] **Tirmizî**, Libâs, 13/1738.

[25] **Müslim**, Libâs, 11/52.

متاع الحياة الدنيا ، قال: بماذا أتختم ؟ قال : حَلْقة مِنْ حَديد، أو وَرِق ، أو صُفْر». أخرجه النسائي.

2,826- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Necrân'dan elinde altın yüzük bulunan bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi. Allah'ın Rasûlü (as.);

"- Sen, elinde ateşten bir kor parçası olduğu halde bana geldin" diyerek ondan yüz çevirdi.[26]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle dedi:

"Bahreyn'den bir adam Hz. Peygamber'e geldi, selâm verdi, ama Hz. Peygamber selâmını almadı. Adamın parmağında altın bir yüzük, üzerinde de ipek bir cübbe vardı. Adam bunları çıkardı, sonra tekrar gelip selâm verdi. Bu sefer Hz. Peygamber onun selâmını aldı. Adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; az önce yanına geldiğimde neden benden yüz çevirdin?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- O zaman senin elinde ateşten bir kor parçası vardı" buyurdu. Bunun üzerine adam;

"- Öyleyse ben pek çok kor parçası ile gelmişim" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Getirdiğin şeyin, sana, kızdırılmış taştan daha iyi bir faydası yoktur. Ama o yine de dünya hayatının bir metâıdır" buyurdu. Sonra;

"- Öyleyse nasıl bir yüzük takınalım?" diye sorunca;

"- Demir, gümüş veya sarı madenden (pirinç) **yapılan halkaları takın!"** buyurdu.

Bunlar, **Nesaî**'nin rivâyetleridir.

---

[26] **Nesaî**, Zînet, 46, 51.

٢٨٢٧ـــ (س ـــ **البراء بن عازب** رضي الله عنه): «أن رجلا كان جالسا عند النبي صلى الله عليه وسلم، وعليه خاتم من ذهب، وفي يد النبي مخصرة، فضرب بها نبي الله صلى الله عليه وسلم إصبعه، فقال الرجل: مالي يا رسول الله؟ قال: **ألا تطرح هذا الذي في إصبعك؟** فأخذه الرجل، فرمى به، فرآه النبي صلى الله عليه وسلم بعد ذلك، فقال: **ما فعل الخاتم؟** قال: رميت به، قال: **ما بهذا أمرتك، إنما أمرتك أن تبيعه فتستعين بثمنه**». أخرجه النسائي، وقال: هذا حديث منكر.

2,827- el-Berâ b. Âzib anlatıyor:

"Elinde altın yüzük bulunan bir adam Hz. Peygamber'in huzurunda oturuyordu. O sırada Hz. Peygamber'in elinde de küçük bir çubuk vardı. Allah'ın Rasûlü (as.) bu çubukla o adamın parmağına vurdu. Adam;

"- Ne oldu, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorunca;

"- Şu parmağındaki şeyi çıkarıp atmaz mısın?" buyurdu. Adam da yüzüğü çıkarıp attı.

Bilâhare Hz. Peygamber o adamı tekrar gördüğünde;

"- Yüzüğü ne yaptın?" diye sordu.

"- Attım onu" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Ben sana böyle yapmanı emretmemiştim. Senden onu satmanı ve parasından faydalanmanı kastetmiştim" buyurdu.[27]

٢٨٢٨ـــ (س ـــ **أبو ثعلبة الخشني** رضي الله عنه) : «أن النبي صلى الله عليه وسلم أبصر في يده خاتما من ذهب، فجعل يقرعه بقضيب معه ، فلما غفل النبي صلى الله عليه وسلم ألقاه، قال : **ما أرانا إلا قد أوجعناك** ، أو **أغرمناك**». وفي أخرى عن أبي إدريس مرسلا : « أن رجلا ممن أدرك النبي صلى الله عليه وسلم لبس خاتما من ذهب... نحوه». أخرجه النسائي.

[27] **Nesaî**, Zînet, 46. Bu hadîsi rivâyet eden **Nesaî**, onun münker bir hadîs olduğunu söylemiştir. Hadîsin isnâdında meçhûl bir râvî bulunmaktadır. Bu itibarla zayıftır, delil olmaya elverişli değildir. Ancak aynı manada başka hadîslerin varlığı, bunu te'yîd etmektedir.

2,828- Ebû Sa'lebe el-Huşenî'den rivâyet edildiğine göre; "Bir gün Hz. Peygamber onun elinde altın bir yüzük görmüş ve elindeki çubukla ona vurmuştu. Sonra Hz. Peygamber'in dalgın olduğu bir sırada onu çıkarıp attı. Bunu fark eden Hz. Peygamber;

"- **Herhalde canını acıttık** –veya sana zarar verdik-" dedi.[28]

RİVÂYETLER

Ebû İdrîs'ten mürsel olarak tahric edilen diğer bir rivâyete göre de hadîs; "Hz. Peygamber'i idrâk eden adamlardan biri altın bir yüzük takmıştı..." diye başlar.

Bunları **Nesaî** tahric etti.

٢٨٢٩ـ (س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما): «أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم اتَّخذَ خاتما فلبِسَه قال: **شغلني هذا عنكم منذُ اليوم. إليه نظرَةٌ، وإليكم نظرة** ثم أَلقاه» أخرجه النسائي.

2,829- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir yüzük almış ve onu takmıştı. Sonra;

"- **Bu yüzük gün boyu beni meşgul edip durdu. Bir ona, bir size bakıyordum"** dedi ve onu çıkarıp attı.[29]

İZAH

"**Bir ona, bir size bakıyordum**" cümlesi ile muhtemelen Hz. Peygamber, normalde daima insanların yüzlerine bakması gerekirken sürekli gözünün yüzüğe takıldığını ve bu yüzden zihninin de meşgul edildiğini anlatmak istemiştir.

---

[28] **Nesaî**, Zînet, 46.

[29] **Nesaî**, Zînet, 82.

٢٨٣٠ـ (ط ـ مالك بن أنس رحمه الله) قال : « أنا أكره أن يَلبَسَ الغلمانُ شيئا من الذهب؛ لأنه بلغني : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن التختم بالذهب، فأنا أكرهه للرجال: الكبير منهم ، والصغير». أخرجه الموطأ .

2,830- Mâlik b. Enes şöyle dedi:

"Ben çocukların, altından mamûl bir şeyi takmalarını hoş görmüyorum. Çünkü bana Rasûlullah'ın (as.), altın yüzük takmayı yasakladığı haber verildi. Dolayısıyla ben büyük olsun, küçük olsun erkeklerin altın takmalarını hoş görmüyorum."[30]

٢٨٣١ـ (د ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « قَدِمَتْ على رسول الله صلى الله عليه وسلم حِلْيَةٌ أهداها له النجاشيُّ ، فيها خاتم من ذهب، فيه فصٌّ حبشيٌّ ، قالت: فأخذه رسول الله صلى الله عليه وسلم بعُود مُعرِضا عنه ، أو ببعض أصابعه ، ثم دَعَا أُمَامَةَ بنتَ أبي العاص من بنته زينبَ، فقال: تَحَلَّيْ بهذه يا بُنَيَّةُ». أخرجه أبو داود .

2,831- Hz. Âişe anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü'ne (as.), Necâşî'nin kendisine hediye ettiği eşyalar getirilmişti. Bunların içersinde altın bir yüzük de vardı; bu yüzüğün kaşı Habeşî idi. Rasûlullah (as.) yüzüğü uzaktan bir çubukla veya parmağının ucu ile aldı, sonra Ebû'l-Âs'ın kızı (ve kendi torunu) Ümâme'yi çağırdı ve ona;

"- Yavrucuğum, bunu sen tak!" dedi.[31]

٢٨٣٢ـ (عبد الله بن عباس ، وبلال رضي الله عنهما) : « أن النساء كُنَّ يَلْبَسْنَ الفَتَخَ والخَواتِيمَ والخُرصَ والسِّخَابَ على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وإن ذلك مما كُنَّ يُلبِسْنَهُ أولادَهُنَّ الذكورَ». أخرجه...

2,832- Abdullah b. Abbas ve Bilâl'den rivâyet edilmiştir:

---

30 **Muvatta**, Libâs, 2/4. Bu rivâyetin isnâdı munkatıdır.

31 **Ebû Davud**, Hatem, 8/4235.

"Rasûlullah (as.) döneminde kadınlar kaşsız halka, yüzük, altın halka ve boncuktan gerdanlık takarlardı. Bunları aynı zamanda küçük erkek çocuklarına da takarlardı."[32]

İZAH

"Kaşsız halka" diye tercüme ettiğimiz " الفتخ " kelimesi, câhiliye döneminde daha çok ayağa takılan halhala denir. Üzerinde herhangi bir kaş bulunmayan bu halka, bazen kollara da takılırmış.

" الخرص " kelimesi de parmağa takılan küçük halka demektir.

" السخاب " ise, boncuk dizisidir. İpe dizilen boncuklar gerdanlık olarak kullanılırdı.

٢٨٣٣ـ (هشام بن عروة بن الزبير رحمه الله) قال: «رأيتُ على عائشةَ خواتيمَ الذهب». أخرجه...

2,833- Hişâm b. Urve b. Zübeyr şöyle dedi:
"Ben Hz. Âişe'de altın yüzükler gördüm."[33]

٢٨٣٤ـ (س ـ سعيد بن المسيب رحمه الله) قال : « قال عمر - يعني لِصُهيبٍ : مالي أرى عليك خاتم الذهب ؟ قال : قد رآه من هو خيرٌ منك فلم يَعِبْهُ ، قال : من هو؟ قال : رسولُ الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه النسائي .

2,834- Saîd b. el-Müseyyeb şöyle dedi:
"Hz. Ömer, Suheyb'e;
"- Neden sende altın yüzük görüyorum?" diye sormuştu. O da;
"- Onu senden daha hayırlı olan kişi de görmüş, ama ayıplamamıştı" cevabını verdi. Hz. Ömer;
"- Kimdir o?" diye sorunca da;

---

[32] Bu rivâyeti **Rezîn** ilave etmiştir.

[33] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Buharî**, Libâs, 56'da tahric edilmiştir.

"- Allah'ın Rasûlü" diye cevap vermişti.[34]

İZAH

Bu hadîsi **Nesaî** *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında da tahric etmiştir:[35] Orada **Nesaî** bunun münker bir hadîs olduğunu da söylemektedir. Ancak neden münker olduğuna dair bir işarette bulunmamıştır. Hadîsin senedine bakıldığında, senedi çok fazla problemli gözükmemektedir. Muhtemelen bu konudaki diğer sahîh rivâyetlere aykırı düştüğü için onun münker olduğunu söylemiştir.

الفرع الثاني

في أيّ إصبع يُلْبَسُ الخاتم

2- YÜZÜĞÜN HANGİ PARMAĞA TAKILACAĞI

٢٨٣٥ـــ (م د ت س ـــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال: «نهاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن أجعل خاتمي في هذه أو في التي تليها وأشار إلى الوسطى والتي تليها»

هذه رواية مسلم. وأخرجه الترمذي، قال : « نهاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن القَسيِّ والمِيثَرَةِ الحمراء ، وأن أَلبَسَ خاتمي في هذه ، وفي هذه ، وأُشار إلى السبَّابة والوسطى».

وأخرجه أبو داود بنحوه في جملة حديث ، وقد ذُكِر في الباب السادس من هذا الكتاب.

وفي رواية النسائي ، قال : قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **يا عليُّ** ، **سَلِ الله الهُدى والسَّداد، ونهاني أن أجعل الخاتم في هذه** ، **وهذه** ، وأشار - يعني بالسبابة والوسطى».

وله في أخرى قال: «نهاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الخاتم في السبَّابة والوسطى».

---

[34] **Nesaî, Zînet, 42.**

[35] Bkz., V, 440, hadîs no; 9465.

2,835- Hz. Ali, orta parmakla yanındaki parmağını göstererek;

"Allah'ın Rasûlü (as.) yüzüğümü şu parmağıma veya onu takip eden şu parmağıma takmaktan beni men etti."[36]

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim**'in rivâyetidir.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Ali; 'Rasûlullah (as.) *kasiyye* ve kırmızı *mîsere*'den, yüzüğümü şu ve şu parmağıma takmaktan beni men etti' diyerek işaret ve orta parmağını gösterdi."

Ebû Davud da buna benzer bir ifadeyi, bir başka hadîsin içinde zikretti; onun rivâyeti de bu bölümün altıncı bâbında gelecektir.[37]

Nesaî'nin rivâyetinde ise Hz. Ali, Rasûlullah (as.) bana şöyle söyledi, der:

"- Ya Ali! Allah'tan hidâyet ve doğru yolu göstermesini iste!"

Sonra Hz. Ali; "Allah'ın Rasûlü (as.), yüzüğü şuraya ve şuraya takmaktan beni men etti" diyerek işaret ve orta parmağını gösterdi.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetine göre de Hz. Ali şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), yüzüğü işaret ve orta parmağa takmaktan beni men etti."

İZAH

Kasiyy; **Mısır**'da üretilen bir kumaş çeşididir. **el-Kass** adlı bir nahiyede üretildiği için oraya nisbeten bu ismi aldığı rivâyet edilir. Bu kumaş, ipek karışımı ketenden dokunurdu. Kumaşın üzerinde çeşitli desenler bulunurdu.

Mîsere de, kadifeye benzer bir kumaş türüdür. Genellikle eyerlerin üzerine konulurdu. **Ebû Davud**'daki rivâyette **Hz. Ali**, onu kadınların kocaları için hazırladıklarını söyler.

---

[36] **Müslim**, Libâs, 4/29-31; **Ebû Davud**, Hatem, 4/4225; **Tirmizî**, Libâs, 44/1786; **Nesaî**, Zînet, 53.

[37] Bkz., hadîs no; 2944.

Bu iki tür kumaşı kullanmaktan men edilmesinin sebebi, onların üretiminde ipek kullanılmış olmasıdır. Bilindiği üzere fukahanın büyük çoğunluğuna göre ipek elbise erkeklere haramdır. **Hanbelîler**, ipekli elbisedeki ipek miktarının diğer madde kadar olmasını câiz görürler, fazlasına cevaz vermezler. Diğer üç mezhebin görüşüne göre ise, elbisede ipeğin ancak dört parmak kadar az bir miktarı caizdir, fazlası caiz olmaz. Ancak bu konuda ulema arasında farklı görüşler de vardır.

Her ne kadar ipek elbise giymenin erkeklere haram olduğunu gösteren rivâyetler varsa da, bir kısım fukahaya göre bu yasak, onu kibirlenmek ve gururlanmak için giyen kişilere hastır. Dolayısıyla burada haram olan ipeğin kendisi değil, kibir ve gururdur. Ama insanların avret mahallerini örtecek bir kumaş parçasını bulmakta zorlandıkları bir ortamda, ipeklere bürünerek dolaşmanın insanı gurura ve böbürlenmeye sevk etme ihtimali de oldukça fazladır. Nitekim elbisenin yerlerde sürünecek derecede uzun tutulması da yine kibir ve gurur gerekçesi ile yasaklanmıştır. Kaldı ki, sefaletin kol gezdiği bir ülkede bazı kişilerin ipeklere bürünerek dolaşmalarının, toplumsal açıdan ciddi tehlikelere yol açması ve sosyal kamplaşmalara sebep olması da muhtemeldir. Ayrıca ipeklere bürünerek süslenmek, erkeklerin tabiî ve fıtrî temayüllerinden de değilir. Bu konuda fıtrî bir temâyülden bahsedilecekse, bu sadece kadınlar için söz konusudur.

İslâm'ın giyim-kuşam konusundaki tavrı, elbisenin temiz ve düzenli olması, kibir ve gurura yol açmaması, israf ve sefahati aksettirmemesidir. İpekliler konusunda erkekler için getirilen yasağı bu çerçevede değerlendirmek yanlış olmasa gerektir.

Yüzüğün hangi parmağa takılması gerektiği konusu, kanâatimizce dinî bir mesele olmaktan ziyade örfî bir durumdur. Belki elle yapılan işlerde en çok işaret ve orta parmağın kullanıldığı, oraya yüzük takılması halinde parmakların incinebileceği gibi bazı gerekçeler ileri sürülebilirse de, bunların da dinî bir gerekçe olmadığı açıktır. İnsan yaptığı işin durumuna göre bazen parmaklarındaki bütün yüzükleri çıkarmak zorunda da kalabilir.

Yüzüğün hangi ele takılacağı konusunda da bazı ihtilaflı rivâyetler bulunmaktadır. Kaynaklarımızda bu konuda çeşitli değerlendirmeler ve tercihler yapılmıştır. Ancak bu konunun da dinî bir ilkeden ziyade örfle ve ihtiyaçla, yani hangi elin hangi işte kullanıldığı ile alakalı görülmesi yanlış olmasa gerektir. Nitekim bu bölümde yüzüğün her iki ele takılabileceğine dair rivâyetler yer almaktadır.

٢٨٣٦ـ (د س ـ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان يَتَخَتَّمُ في يمينه».

أخرجه أبو داود، والنسائي، وقال أبو داود : قال شريك : وأخبرني أبو سلمة بنُ عبد الرحمن : «أن النبي صلى الله عليه وسلم» ... وذكر الحديث عنه مرسلا من هذا الطريق.

2,836- Hz. Ali şöyle dedi:
"Hz. Peygamber yüzüğü sağ eline takardı."[38]

RİVÂYETLER
Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric ettiler.
Bu rivâyetin devamında **Ebû Davud**, Şerîk'in; "Bana Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın haber verdiğine göre..." diyerek aynı hadîsi ondan bu tarîkle mürsel olarak rivâyet ettiğini de kaydeder.

٢٨٣٧ـ (س ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) : « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يتختَّمُ في يمينه».

وفي أخرى: « كأني أنظر إلى بياض خاتم النبيِّ صلى الله عليه وسلم في إصبعه اليسرى».

وفي أخرى : في إصبعه اليسرى : الخِنْصَر. أخرجه النسائي .

2,837- Enes b. Mâlik şöyle dedi:
"Hz. Peygamber yüzüğü sağ eline takardı."[39]

---

[38] **Ebû Davud**, Hatem, 5/4226; **Nesaî**, Zînet, 49.

[39] **Nesaî**, Zînet, 80.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre de; "ben O'nun küçük parmağına takmış olduğu yüzüğün parlaklığını sanki hala görür gibiyim" demiş.

Bunları **Nesaî** tahric etti.

٢٨٣٨ـــ (د ت ـــ محمد بن إسحاق رحمه الله) قال : « رأيتُ على الصَّلْتِ بنِ عبد الله بن نوفل بن عبد المطلب خاتما في خِنْصَرِهِ اليمنى ، فقلت له : ما هذا؟ قال: رأيت ابن عباس يلبس خاتمه هكذا ، وجعل فَصَّهُ إلى ظاهره ، قال : ولا يُخَالُ ابنُ عباس إلا قد كان يذكر أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يَلبَسهُ كذلك». أخرجه أبو داود .

وفي رواية الترمذي عن الصَّلت، ، قال : « رأيت ابن عباس يتختَّم في يمينه ، ولا إخَالُهُ إلا قال: رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يتختم في يمينه».

2,838- Muhammed b. İshak anlatıyor:

"Ben, Salt b. Abdullah b. Nevfel b. Abdülmuttalib'in[40] sağ elinin küçük parmağında yüzük gördüm. Kendisine;

"- Bu nedir?" diye sordum. Bana;

"- Ben İbn Abbas'ın yüzüğünü bu parmağına taktığını gördüm" dedi ve yüzüğün kaşını da dışarı doğru çevirdi.

İbn İshak şöyle devam etti:

"Salt, İbn Abbas'ın, Hz. Peygamber'in yüzüğü bu şekilde taktığını söylediğini zannediyordu."[41]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin Salt'tan rivâyeti de şöyledir:

---

[40] **es-Salt b. Abdullah b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib el-Hâşimî el-Kuraşî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Babasından ve İbn Abbas'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî ve İbn İshak rivâyet etti. Babası Muâviye döneminde **Medîne**'de kadılık yapmıştı, **Medîne**'nin ilk kadısı olduğu rivâyet edilir. Kendisi Hz. Ali'nin kâtipliğini yapmıştır. Sika olduğunda ittifak vardır. Âbid ve fakîh biriydi.

[41] **Ebû Davud**, Hatem, 5/4229; **Tirmizî**, Libâs, 16/1742.

"Ben İbn Abbas'ın yüzüğünü sağ eline taktığını gördüm ve onun; *'ben, Rasûlullah'ın (as.) yüzüğünü sağ eline taktığını gördüm'* dediğini zannediyorum."

٢٨٣٩ــ (ت س ــ **حماد بن سلمة** رحمه الله) قال : رأيت ابن أبي رافع يتختم في يمينه ، فسألته عن ذلك ؟ فقال: رأيتُ عبد الله بن جعفر يتختم في يمينه، وقال: « كان النبي صلى الله عليه وسلم يتختم في يمينه». هذه رواية الترمذي.

وأخرجه النسائي عن ابن أبي رافع عن عبد الله بن جعفر : « أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يتختم في يمينه».

2,839- Hammâd b. Seleme'den rivâyet edilmiştir:

"Ben, İbn Ebî Râfi'in[42] yüzüğünü sağ eline taktığını görmüştüm. Kendisine bunun sebebini sordum. Bana şöyle söyledi:

"- Ben de Abdullah b. Cafer'in yüzüğünü sağ eline taktığını gördüm O bana; *'Hz. Peygamber de yüzüğünü sağ eline takıyordu'* dedi."[43]

٢٨٤٠ــ (ت ــ **جعفر بن محمد** رحمه الله) عن أبيه : « كان الحسن والحسين يتختَّمان في يسارهما». أخرجه الترمذي.

2,840- Cafer b. Muhammed, babasının şöyle dediğini rivâyet ediyor:

"Hz. Hasan ve Hüseyin, yüzüklerini sol ellerine takıyorlardı."[44]

---

[42] **Ubeydullah b. Ebî Râfi' el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Kıbtî asıllı babası sahabî idi ve Hz. Peygamber'in kölesi idi. Rasûlullah (as.), amcası Abbas'ın İslâm'a girdiği müjdesini getirdiğinde onu âzâd etmiş ve câriyesi Selmâ ile evlendirmişti. İşte İbn Ebî Râfi' bu evliliğin ürünüdür. İbn Ebî Râfi' Hz. Ali'nin kâtipliğini yapardı. Hz. Ali ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî ve Bekr b. Sevâde rivâyet etti. Sika olduğunda ittifak edilir. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[43] **Tirmizî**, Libâs, 16/1744; **Nesaî**, Zînet, 49.

[44] **Tirmizî**, Libâs, 16/1743.

٢٨٤١ــ (د ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يتختمُ في يسَاره، وكان فَصُّهُ في باطن كفه».

وفي رواية عن نافع : « أن ابن عمر كانَ يَلبَسُ خاتَمَهُ في يده اليسرى». أخرجه أبو داود.

2,841- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber yüzüğü sol eline takıyor ve kaşını da avucunun içine doğru çeviriyordu."[45]

RİVÂYETLER

Nâfi'den gelen diğer bir rivâyet sadece; 'İbn Ömer yüzüğünü sol eline takıyordu" şeklindedir.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

٢٨٤٢ــ (س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان إذا دخل الخلاء نزع خاتمه». أخرجه الترمذي والنسائي، وزاد رزين: «وكان في يده اليسرى».

2,842- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) helâya girerken yüzüğünü çıkarıyordu."[46]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Rezîn ise hadîse; "yüzük sol elinde idi" cümlesini ekledi.

---

[45] **Ebû Davud**, Hatem, 5/4227-28.

[46] **Tirmizî**, Libâs, 16/1746; **Nesaî**, Zînet, 54. Musannıf işaret etmemekle birlikte bu hadîsi **Ebû Davud** da rivâyet etmiştir; Tahâret, 10/19.

الفصل الثاني

في أنواع من الحلي متفرقة

II- ÇEŞİTLİ TAKILAR HAKKINDA MÜTEFERRİK HADÎSLER

٢٨٤٣ــ (س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « كنت قاعدا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فأتته امرأة، فقالت: يا رسول الله ، سوارَين من ذهب؟ قال: **سوارَين من نار**، قالت: يا رسول الله، طوقٌ من ذهب؟ قال: **طوقٌ من نار**، قالت: قُرطَين من ذهب؟ قال: **قُرطين من نار**، قال: فكان عليها سواران من ذهب فرمت بهما، قالت: يا رسول الله، إن المرأة إذا لم تتزيَّن لزوجها صَلِفَت عنده قال: **ما يمنع إحداكُنَّ أن تَصنَعَ قُرطَين من فضة ، ثم تُصفِّرُهُ بزعفران أو بعبير؟**». أخرجه النسائي.

2,843- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda oturuyordum. Bir kadın geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; iki altın bilezik takmak hakkında ne buyurursun?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Ateşten iki bilezik takmış olursun" buyurdu. Kadın;

"- Altın gerdanlık hakkında ne dersin?" diye sorunca da;

"- Ateşten gerdanlık takmış olursun" buyurdu. Kadın tekrar;

"- Peki, altın küpeler?" diye sorunca, yine;

"- Ateşten küpeler takmış olursun" dedi.

Ebû Hureyre şöyle devam eder:

"Kadın üzerinde altından iki bilezik vardı, onları çıkarıp attı. Sonra da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bir kadın kocası için süslenmezse, kocasının gözünden düşer" diye konuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Sizlerin gümüş küpeler takmanıza, sonra da bunları za'ferân veya abîr ile sarartmanıza ne engel var?" diye karşılık verdi.[47]

İZAH

Za'ferân, bilindiği üzere safran bitkisinin adıdır. O dönemde renklendirme işinde kullanılırdı.

Abîr de, renkli bir çeşit esanstır. Gümüş ve diğer maddeler bunlarla boyandığında altın rengine bürünürdü.

Bu rivâyette altın takıların kadınlar için de yasaklandığı anlaşılmaktadır. Üstelik bunları başkalarına göstermek için değil de, kocası için süslenmek amacıyla kullanmanın da sanki aynı yasak kapsamına girdiği ifade edilmektedir. Halbuki böyle bir durum, âyete ve bu konudaki sahîh hadîslere uygun değildir. Bu itibarla bu konuda bu hadîsin delil olarak kabulü mümkün değildir. Zaten hadîsi Ebû Hureyre'den rivâyet eden Ebû Zeyd de, hadîsçiler nazarında meçhûl biridir. Bu itibarla hadîs zayıftır.

٢٨٤٤ـ (س ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « إنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى عليها مَسَكَتَيْ ذهب، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ألا أُخبِرُك بِمَا هو أحسن من هذا ؟ لو نَزَعْتِ هذا وَجَعَلْتِ مَسَكَتَيْنِ من وَرِق ، وصَفَّرْتِهما بزعفران كانتا أحسن**».

أخرجه النسائي .

2,844- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.) onun üzerinde iki altın bilezik görmüştü. Bunun üzerine kendisine;

"- Sana bundan daha güzel bir şeyi haber vereyim mi? Bunları çıkarıp yerine gümüşten iki bilezik taksan ve onları za'ferânla sarartsan daha güzel olur" dedi.[48]

---

[47] **Nesaî,** Zînet, 39.

[48] **Nesaî,** Zînet, 39.

İZAH

Bu hadîs sened açısından hasen sayılmakla birlikte onu her iki *Sünen*'inde tahric eden **Nesaî**, bunun mahfûz bir rivâyet olmadığını kaydetmektedir.

Altın takılar konusunda gelen bu farklı rivâyetler üzerine şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır: İslâm'ın ilk dönemlerinde altın yüzükler kullanmak kadınlar ve erkekler için câiz idi. Sonra bu konuda kadınları da içine alan genel bir yasaklama geldi. Ama daha sonra kadınlar bu yasak kapsamının dışında bırakıldı. Dolayısıyla altın takıların kadınlara da yasak kılındığını ifâde eden rivâyetler mensûhtur.

Bu rivâyetler mensûh kabul edilsin veya edilmesin, bu konuda kesin olan ve bütün İslâm ulemasınca da kabul edilen husus, altın ve ipeğin kadınlara helâl olduğudur. Bu husustaki âyetin ve sahîh rivâyetlerin yanında, farklı rivâyetlerin delil olarak kabûlü söz konusu değildir.

Burada bir başka ihtimal de, kadının bunları başka erkeklere güzel görünmek için takmasıdır. Bu durumda kadınların altın takılar kullanmasının yasak olduğunu ifâde eden rivâyetler, onları nâmahreme güzel görünmek için takınmakla sınırlıdır. Bir diğer ihtimal de, bu tehditkâr ifadelerin zekâtı verilmeyen mallar için kullanılmış olmasıdır. Bu durumda da onların hem erkekler ve hem de kadınlar için günaha sebep olduğu konusunda bir tereddüt kalmaz.

٢٨٤٥ــ (س ــ ثوبان رضي الله عنه) قال : « جائت هند بنت **هُبَيْرَة** إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم و في يدها فَتَخٌ من ذعب ، أي : خواتيمُ ضِخامٌ ، فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَضْرِبُ يَدَها ، فدخلت على فاطمةَ تَشكوُ إليها الذي صنع بها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فانْتَزَعَت فاطمةُ سِلْسِلَةً في عُنُقِها من ذهب قالت : هذه أهداها أبو الحسن، فدخل رسول الله صلى الله عليه وسلم و السلسلة في يدها ، فقال : **يا فاطمة ، أ يَغُرُّكِ أن يقول الناسُ : ابنَةُ رسول الله ، و في يدها سِلسلة من نار** ؟ ثم خرج و لم يقعد . فأرسلت فاطمةُ بالسّلسلة إلى السوق فباعتْها، واشترت بثمنها غلاماً ــ وقال مرّةً : عبداً ــ و ذكر

كلمة معناها: فأعتقته ، فحُدِّث بذلك، فقال: الحمد لله الذي أنجَى فاطمة من النار».

النسائي.

2,845- Sevbân anlatıyor:

"Hind bint Hübeyre[19], elinde altından kalın yüzükler olduğu halde Rasûlullah'ın (as.) yanına gelmişti. Hz. Peygamber onu görünce eline vurmaya başladı. Sonra Hind, Hz. Fatıma'nın yanına girdi ve Rasûlullah'ın (as.) kendisine yaptığından şikâyetlendi. Bunun üzerine Fatıma, boynundaki altın zinciri çıkardı ve;

"- Bu, Ebû'l-Hasan'ın (Hz. Ali'nin) hediyesidir" dedi. Zincir Fatıma'nın elinde iken Rasûlullah (as.) içeri girdi ve;

"- Ya Fatıma! İnsanların; *'Allah Rasûlü'nün (as.) kızının elinde ateşten bir zincir var'* diye konuşmaları seni memnun eder mi?" dedi ve oturmadan dışarı çıktı.

Bunun üzerine Hz. Fatıma, zinciri çarşıya gönderip sattı, onun parasıyla bir köle satın aldı ve onu âzâd etti. Onun bu yaptığı Rasûlullah'a (as.) haber verilince;

"- Fatıma'yı ateşten kurtaran Allah'a hamd olsun!" dedi.[50]

٢٨٤٦ ــ (د س ــ محمود بن عمرو الأنصاري رحمه الله) : أن سماء بنت يزيد حدَّثته: أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « أيُّما امرأة تقلَّدت قلادة من ذهب ، قُلِّدت في عنقها مثلها من النار يوم القيامة ، وأيّما امرأة جعلت في أُذُنها خُرصا من ذهب ، جعل الله في أُذُنها خُرصا من النار يوم القيامة». أخرجه أبو داود، والنسائي.

2,846- Mahmud b. Amr el-Ensârî'den[51] rivâyet edildiğine göre Esmâ bint Yezîd ona, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiş:

---

[49] **Hind bint Hübeyre**: Hanım sahabîlerdendir. Elinde büyük yüzükler olduğu halde Hz. Peygamber'in yanına gelmişti. Onunla ilgili hadîsi **Nesaî**, Sevbân'dan tahric eder. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[50] **Nesaî**, Zînet, 39.

"Altın gerdanlık takan her kadının boynuna kıyâmet gününde, ateşten ona benzer bir gerdanlık takılır. Kulağına altın küpe takan bir kadına da, kıyâmet gününde Allah, ateşten ona benzer bir küpe takar."[52]

٢٨٤٧ــ (د س ــ أخت الحذيفة [بن اليمان] رضي الله عنهما) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: « **يا معشر النساء، ما لَكُنّ في الفضة ما تَحلّين به، أما إنه ليس منكُنّ امرأةٌ تحلّى ذهبا تظهره إلا عُذّبَتْ به**». أخرجه أبو داود، والنسائي .

2,847- Huzeyfe b. el-Yemân'ın kız kardeşi[53] (Havle veya Fatıma'dan) rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Ey kadınlar!.. Size ne oluyor da gümüşle süslenmiyorsunuz? Şunu bilin ki, bir kadın, başkalarına göstermek için altınla süslenirse, mutlaka o altınla kendisine azap edilir."[54]

٢٨٤٨ــ (س ــ عقبة بن عامر رضي الله عنه) : « أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم كان يَمْنَعُ أهله الحِلْيَةَ والحرير، ويقول: **إن كنتم تُحبُّونَ حلْيةَ الجنة وحريرَها فلا تَلْبَسوها في الدنيا**». أخرجه النسائي.

2,848- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edilmiştir:

---

[51] **Mahmud b. Amr b. Yezîd el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Halası Esmâ bint Yezîd ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. KendisindenYahya b. Ebî Kesîr rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi. İbn Hibbân onu *Sikat*'ında zikreder, İbn Hazm ise zayıf bulur. Ebû'l-Hasan b. el-Kattân; *"meçhûlu'l-hâl"* der. Zehebî de meçhûl olduğuna işaret eder.

[52] **Ebû Davud**, Hatem, 8/4238; **Nesaî**, Zînet, 39. Bu hadîs sened açısından zayıftır, çünkü İbn Hazm, Zehebî ve Ebû'l-Hasan b. el-Kattân gibi bazı muhaddisler, hadîsin râvîsi Mahmûd b. Amr el-Ensârî'nin meçhûl ve zayıf biri olduğunu söylemişlerdir.

[53] Huzeyfe b. el-Yemân'ın, hanım sahabîler arasında ismi geçen iki kızkardeşi vardır: **Fatıma** ve **Havle**. Bu rivâyette hangisinin kastedildiği açık değildir. İbn Hacer *el-İsâbe*'de, **Havle**'den söz ederken yukarıdaki hadîsi de kaydeder.

[54] **Ebû Davud**, Hatem, 8/4237; **Nesaî**, Zînet, 39. Bu rivâyetin de isnâdı zayıftır.

"Allah'ın Rasûlü (as.), âilesini ipek ve altın takılardan men eder ve;

"- **Eğer cennetin ipeklerini ve takılarını kullanmayı istiyorsanız, dünyada onları kullanmayın!"** derdi.[55]

٢٨٤٩ــ (س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « نَهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن لُبْسِ الذهب إلا مُقَطَّعا». أخرجه النسائي .

2,849- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Allah'ın Rasûlü (as.), az bir parça dışında altın takınmayı yasakladı."[56]

İZAH

Burada altının az miktarının câiz görülmesi ilginçtir. Fazla takı kullanmanın israf, kibir ve böbürlenme gibi çeşitli mahzurları akla gelmektedir. Ayrıca diğer insanların kıskançlık duygularını kabartması ve toplumda hoşnutsuzluklara yol açması da ihtimal dahilindedir. Bu ihtimaller, özellikle fakirliğin had safhada olduğu dönemlerde daha fazladır. Eğer yasağın gerekçesi bu ise, altını yasaklayıcı rivâyetlerin hepsini aynı gerekçeye bağlamak mümkündür. Zira altının kendisi ne kadınlar için ve ne de erkekler için haramdır. Bu konuda eğer bir haramlık varsa, o da altınlarla süslenip bezenmenin yol açtığı sakıncalar dolayısıyladır.

Altının kadınlar için de yasaklandığını ifade eden rivâyetleri de bu gerekçeye bağlayacak olursak, örfen normal sayılan ölçüde takı kullanmakta bir sakınca olmadığı anlaşılır. Bu durumda erkeklerin basit bir altın yüzüğü takmalarının normal görüldüğü yerlerde, onlar için de haramlık hükmü acaba yine devam eder mi?

Her şeyden önce altın, tarihin her döneminde en önemli ekonomik araç olma özelliğini korumuştur. Dolayısıyla bunun bütün insanlar tarafından zinet eşyası olarak kullanılması, hiç şüphesiz ki

---

[55] **Nesaî**, Zînet, 39.

[56] **Nesaî**, Zînet, 40.

ekonomiyi son derece olumsuz yönde etkileyecektir. Toplumun istifadesine sunulması gereken önemli bir sermayenin atıl kalmasına sebep olacaktır. Üstelik erkekler için altınla tezeyyün fıtrî bir ihtiyaç da değildir. Kadınların onu zinet eşyası olarak kullanmaları ise, fıtratlarının gereğidir.

٢٨٥٠ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من أحب أن يُحلّق حبيبه حَلْقَة من نار فَلْيُحلّقْهُ حَلْقَة من ذهب، ومن أحب أن يُطَوّق حبيبه طَوْقا من نار فليُطوّقه طوقا من ذهب، ومن أَحب أن يُسَوّر حبيبه بسوار من نار فَلْيُسَوِّرْهُ سوارا من ذهب، ولكن عليكم بالفضة ، فالعبوا بها». أخرجه أبو داود.

2,850- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kim sevgilisine ateşten bir halka takmaktan hoşlanırsa, ona altın bir halka taksın! Sevgilisine ateşten gerdanlık takmak isteyen, ona altın gerdanlık taksın! Sevgilisine ateşten bilezik takmayı seven de ona altın bilezik taksın! Fakat siz gümüşü tercih edin ve onu istediğiniz gibi kullanın!"[57]

٢٨٥١ـ (د ـ عامر بن عبد الله بن الزبير رحمه الله) : أن مولاة لهم ذهبت بابنة الزبير إلى عمرَ بن الخطاب ، وفي رِجْلَيْهَا أجراسٌ ، فقطعها عمر ، وقال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « إن مع كل جَرَس شيطانًا». أخرجه أبو داود .

2,851- Âmir b. Abdullah b. Zübeyir'den[58] rivâyet edildiğine göre; onların bir câriyesi, Zübeyir'in kızını ayağında ziller olduğu halde

---

[57] **Ebû Davud**, Hatem, 8/4236.

[58] **Ebû'l-Hâris, Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr b. Avvâm el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 125/743. Medîneli tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Zübeyr b. Avvâm'ın torunudur. Babasını ve Enes b. Mâlik'i dinlemiştir. Kendisinden İbn Cüreyc, Mâlik ve Yahya'l-Ensârî rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. el-Halîlî, onun bütün rivâyetlerinin delil olarak kullanılabileceğini söyler. Âlim, fâzıl ve âbid bir şahsiyetti.

Hz. Ömer'e götürmüş, Hz. Ömer de; ben Rasûlullah'ın (as.) **'her zilin yanında mutlaka bir şeytan vardır'** dediğini işittim diyerek bu zillerin bağını kesmişti."[59]

İZAH

Bir kadının ayağına ziller takarak dolaşması, şüphesiz insanların dikkatini çeker. Bu da çok hoş karşılanan bir durum değildir. Hadîste geçen; **"her zilin yanında mutlaka bir şeytan vardır"** ifade, zahirî manasına değil, bunun dikkat çeken ve hoş olmayan bir durum olduğu manasına hamletmek gerekir.

Burada bu hadîsin de iki açıdan zayıf olduğunu belirtmek gerekir. Her şeyden önce olayı anlatan câriyenin kim olduğu belli değildir. Ayrıca hadîsin râvîsi **Âmir b. Abdullah** da **Hz. Ömer**'e yetişmemiştir. Dolayısıyla hadîs zayıftır.

٢٨٥٢ــ (د ــ بنانة مولاة عبد الرحمن بن حسان الأنصاري رحمها الله) : كانت عند عائشة ، إذ دُخِلَ عليها بجارية وعليها جَلاجِلُ يُصَوِّتْنَ ، فقالت: لا تُدْخِلْنَها عَلَيَّ إلا أن تُقَطِّعْنَ جلاجِلها، وقالت: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لا تدخل الملائكة بيتا فيه جَرس**». أخرجه أبو داود .

2,852- Abdurrahman b. Hassân el-Ensârî'nin âzâdlı câriyesi Bünâne'den[60] rivâyet edildiğine göre; kendisi Hz. Âişe'nin yanında bulunduğu sırada içeriye, üzerinde ses çıkaran ziller bulunan bir câriye getirildi. Hz. Âişe;

"- Onun zillerini kesmeden kendisini yanıma getirmeyin! Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.); **'içinde zil bulunan eve melekler girmez'** dediğini işittim" dedi.[61]

---

[59] **Ebû Davud**, Hatem, 6/4230.

[60] **Bünâne**: Hanım tâbiîlerdendir. Abdurrahman b. Hassân el-Ensârî'nin âzâdlı câriyesidir. Hz. Âişe'den bir rivâyeti vardır, ondan da İbn Cüreyc rivâyet eder. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[61] **Ebû Davud**, Hatem, 6/4231.

İZAH

"Zil" diye tercüme ettiğimiz *"el-ceres"* kelimesi, çan, çıngırak, zil gibi ses çıkaran âletlere denir. Câhiliye döneminde bu türlü ses çıkaran halhalların kadınlar tarafından kullanıldığı rivâyet edilmektedir. Hz. Peygamber ise bunu hoş görmemiştir. Çünkü her şeyden önce o, kilise çanının sesine benzemektedir. Sonra daha çok hayvanlar için kullanılan bir âlettir. Ayrıca toplum içersinde kullanıldığında herkesin dikkatini çeker. Dolayısıyla çevreyi de rahatsız eder. Askerî seferlerde takılırsa düşmana yerini belli eder. Seyahat esnasında kötü niyetli kişilere kendini duyurur. Hâsılı bunun pek çok sakıncaları söylenebilir.[62]

٢٨٥٣ــ (ت د س ــ **عرفجة بن أسعد** رضي الله عنه) قال : « أُصيب أنفي يومَ الكُلابِ في الجاهلية ، فاتَّخَذْتُ أَنفا من وَرِقٍ ، فَأَنْتَنَ عَلَيَّ، فأمرني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن أتَّخِذَ أنفا من ذهب». أخرجه الترمذي، وأبو داود، والنسائي.

2,853- Arfece b. Es'ad[63] şöyle anlatıyor:

"Câhiliye döneminde yapılan Külâb savaşında burnum kesilmişti. Gümüşten bir burun yaptırdım, ama gümüş koktu. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) bana altından burun yaptırmamı emretti."[64]

İZAH

Külâb; **Basra** ile **Kûfe** arasındaki bir su kaynağının adı olduğu ve **Yemâme**'ye yedi günlük mesafede bir yer olduğu rivâyet edilir. Burası câhiliye döneminde iki defa kabile savaşlarının yapıldığı yer olarak meşhurdur. Bu savaşların ilki Bekr ve Tağlib kabileleri arasında, ikincisi de Benû Sa'd ve Benû Hâris kabileleri arasında

---

[62] Bu konuda 3015-3018 numaralı hadîslere de bakılabilir.

[63] **Arfece b. Es'ad b. Safvân et-Temîmî el-Utâridî el-Basrî**: Sahabîdir. Savaşta burnunun kopması üzerine Hz. Peygamber'in altından burun yaptırmasını tavsiye ettiği kişidir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'ya yerleşti. Kendisinden oğlu Abdurrahman rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[64] **Ebû Davud**, Hatem, 7/4232-34; **Tirmizî**, Libâs, 31/1770; **Nesaî**, Zînet, 41.

vuku bulmuştur. Yukarıdaki hadîsin râvîsi olan **Arfece,** bu savaşlardan ikincisine katılmıştı.

Hz. Peygamber'in nübüvvet dönemine yakın bir zamanda vuku bulan bu savaşta burnu kopan **Arfece,** gümüşten bir burun taktırmış, ama gümüş zamanla kokmaya başlamıştı. Müslüman olan **Arfece,** durumunu Rasûlullah'a (as.) arzetmiş, Hz. Peygamber de ona altından burun taktırmasını tavsiye etmişti.

Bu rivâyet, ihtiyaç durumunda erkeklerin de altın kullanabileceklerine delildir. Özellikle altın diş konusunda getirilen bir ruhsattır. Fukahanın ekserisi bu kanâattedir. Yalnız **Ebû Hanîfe,** altın dişi câiz görmez.

٢٨٥٤ـ (د ت س ـ أنس بن مالك ، وسعيد بن أبي الحسن رضي الله عنهما) : « أن قَبيعَة سيف رسول الله صلى الله عليه وسلم كانت من فضة». أخرجه أبو داود، والترمذي.

وفي رواية النسائي عن أنس : « كان نعلُ سيف رسولِ الله صلى الله عليه وسلم من فضة ، وقَبيعةُ سيفه فضة، وما بين ذلك حَلَقُ فِضَّة».

وعن الحسن قال : « كانت قبيعة سيف رسول الله صلى الله عليه وسلم من فضة».

2,854- Enes b. Mâlik ve Saîd b. Ebî'l-Hasan şöyle dediler:
"Hz. Peygamber'in kılıcının kabzası gümüştendi."[65]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin Enes'ten rivâyeti de; "Hz. Peygamber'in kılıcının alt kısmı gümüştendi, kabzası da gümüştendi. Bu iki uç arasında da gümüşten halkalar vardı" şeklindedir.

Hasan[66] da; "Hz. Peygamber'in kılıcının kabzası gümüştendi" dedi.

---

[65] **Ebû Davud**, Cihâd, 71/2583-85; **Tirmizî**, Cihâd, 16/1691; **Nesaî**, Zînet, 121.

[66] **Câmiu'l-Usûl**'de "**Hasan**" diye kaydedilen bu isim, **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de **"Saîd b. Ebî'l-Hasan"** şeklindedir. Bu zat da meşhur Hasan el-Basrî'nin kardeşidir.

٢٨٥٥ــ (ت ــ مزيدة رضي الله عنه) قال : « دخلتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم الفتح، وعلى سيفه ذهب وفضة ، قال طالب: فسألته عن الفضة ؟ فقال : كانت قبيعةُ السيف فضة». أخرجه الترمذي.

2,855- Mezyede[67] şöyle dedi:

"Mekke fethi günü Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştim. O'nun kılıcının üzerinde altın ve gümüş (kakmalar) vardı."

(Hadîsin râvîsi) Tâlib (b. Huceyr)[68]; "ona (hocam Hûd b. Abdullah'a) gümüşü sordum, o da şu cevabı verdi" der:

"- O'nun kılıcının kabzası gümüştendi."[69]

٢٨٥٦ــ (س ــ أبو أمامة بن سهل بن حنيف رضي الله عنه) قال: «كانت قبيعة سيف رسول الله صلى الله عليه وسلم من فضة». أخرجه النسائي .

2,856- Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) kılıcının kabzası gümüştendi."[70]

٢٨٥٧ــ (خ ــ عروة بن الزبير رضي الله عنهما) قال : « كان سيف الزبير مُحَلًّى بفضة». قال هشام : « وكان سيف عروة محلًّى بفضة». أخرجه البخاري.

---

[67] **Ebû'l-Esved, Mezyede b. Cabir el-Abdî el-Asarî el-Basrî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra **Basra**'da oturmuştur. Kendisinden torunu Hud b. Abdullah b. Sa'd rivâyet etti. Hadîsi **Tirmizî**'de tahric edildi.

[68] **Ebû Huceyr, Tâlib b. Huceyr el-abdî el-Basrî**: Basralı râvîlerdendir. Hud b. Abdullah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Kays b. Hafs ed-Dârimî ve Ebû Seleme et-Tebûzekî rivâyet etti. Bilinen bir hadîsi **Tirmizî**'de tahric edildi. İbn Hibbân onu ***Sikat***'ına almış, İbn Abdülberr de sika olduğunu söylemiştir. Ebû'l-Hasan b. el-Kattân ise meçhûl ve zayıf olduğunu söyler. Zehebî de kendisinin Salih biri olabileceğini, ama bu rivâyette teferrüd ettiğini ve bildiği kadarıyla rivâyetin münker olduğunu kaydeder.

[69] **Tirmizî**, Cihâd, 16/1690.

[70] **Nesaî**, Zînet, 121.

2,857- Urve b. Zübeyr şöyle dedi:

"(Babam) Zübeyr (b. Avvâm'ın) kılıcı gümüşle süslenmişti."

Hişâm (b. Urve) de; "(Babam) Urve (b. Zübeyr'in) kılıcı da gümüşle süslenmişti" dedi.[71]

[71] **Buharî**, Megâzî, 8.

الباب الثاني

في خضاب البدن والشعر

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في خضاب الشعر

B- SAÇA VE ELLERE KINA YAKMAK

I- SAÇA KINA YAKMAK

٢٨٥٨ـ (خ م د س ت ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**إن اليهود والنصارى لا يَصبُغُون فخالفوهم**». أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود والنسائي. وأَخرجه الترمذي: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**غَيِّرُوا الشَّيبَ، ولا تَشَبَّهوا باليهود**».

2,858- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Yahudiler ve Hıristiyanlar saçlarını boyamıyorlar; siz ise onlara muhalefet edin!"[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Saçlarınızdaki aklıkların rengini değiştirin, Yahudilere benzemeyin!"

---

[1] **Buharî**, Libâs, 67; Enbiyâ, 50; **Müslim**, Libâs, 25/80; **Ebû Davud**, Tereccül, 18/4203; **Tirmizî**, Libâs, 20/1752; **Nesaî**, Zînet, 14.

İZAH

Câmiu'l-Usûl'de başlıkta kullanılan *"hidâb"* kelimesi, lügatte kına yakmak anlamına gelir. Ancak bu lafız sadece kına sürmek değil, boyamak, rengini değiştirmek anlamına da gelir. Nitekim hadîsin metninde geçen *"sabağa"* kelimesi de boyamak demektir.

Bu hadîste Hz. Peygamber, kırlaşan saçların boyanmasını tavsiye etmekte ve bunu da Yahudi ve Hıristiyanlara muhalefet gerekçesine bağlamaktadır. Yani burada kendine özgü bir müslüman tipi, farklı bir yapı ve kişilik vücuda getirmek niyeti ortaya çıkmaktadır. Bu durumda saç ve sakalı boyamanın dinî bir mesele olmaktan ziyâde bir tercih ve kişilik konusu olduğu anlaşılır. Dolayısıyla bu konudaki müspet ve menfi rivâyetler, mutlak vücûb ifade etmezler. Bu meselede örf ve güzel görüntü elde etmek gayreti, gözetilmesi gereken hususlar olarak görülmelidir.

٢٨٥٩ـ (س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : «**غيروا الشيب، ولا تَشبَّهوا باليهود**». أخرجه النسائي .

2,859- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Saçlarınızdaki aklıkların rengini değiştirin, Yahudilere benzemeyin!"[2]

٢٨٦٠ـ (س ـ الزبير بن العوام رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**غَيِّروا الشيب، ولا تَشبَّهوا باليهود**». أخرجه النسائي ، وقال : كلاهما غير محفوظ - يعني: حديث الزبير وابن عمر .

2,860- Zübeyr b. Avvâm'ın söylediğine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Saçlarınızdaki aklıkların rengini değiştirin, Yahudilere benzemeyin!"[3]

---

[2] **Nesaî**, Zînet, 14.

RİVÂYETLER

Bu iki rivâyeti de **Nesaî** tahric etti ve şöyle dedi:

"Bu iki hadîs, yani Zübeyr ve İbn Ömer hadîsi mahfuz değildir."

٢٨٦١ـ (د ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال: « مرَّ على رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلٌ قد خضب بالحنَّاء، فقال: **ما أحسن هذا** ، فمرَّ آخر قد خضب بالحناء ، والكتم، فقال: **هذا أحسن من هذا** ، ثم مرَّ آخر قد خضب بالصُّفرة ، فقال : **هذا أحسن من هذا كلّه**». أخرجه أبو داود.

2,861- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Saçlarına (ve sakalına?) kına yakmış bir adam Rasûlullah'ın (as.) yanına gelmişti. Hz. Peygamber;

"- Bu ne güzel olmuş!" buyurdu.

Sonra saçlarını kına ve ketemle boyamış başka biri geldi. Hz. Peygamber;

"- Bu, ondan daha güzel olmuş" buyurdu.

Daha sonra saçlarını sarıya boyamış bir başkası geldi, bu sefer de;

"- Bu, hepsinden de güzel olmuş" buyurdu.[4]

İZAH

Ketem; **Yemen**'de yetişen ve kendisinden kahverengi boya elde edilen bir bitkidir. Bu bitkinin yaprakları zeytin yaprağına benzermiş. Bitkinin kökü kaynatılarak ondan mürekkep elde edildiği rivâyet edilir. **Asım Efendi**, buna göre bitkinin çivit otu olması gerektiğini söyler.

Bu rivâyette saç ve sakalını farklı renkler ve maddelerle boyayan üç ayrı kişinin Hz. Peygamber'e geldiği ifade edilmektedir. Dikkat edilirse Hz. Peygamber'in söylemiş olduğu **"ne güzel olmuş!"** sözü, tamamen onların görüntüleri ile alâkalıdır. Hepsi de güzel olmuş,

---

[3] **Nesaî**, Zînet, 14.

[4] **Ebû Davud**, Tereccül, 19/4211.

ama biri diğerlerinden de güzel olmuş! Dolayısıyla bu rivâyet, Hz. Peygamber'in saçları boyamak konusundaki tavsiyesinin öncelikle güzel bir görüntü elde etmekle ilgili olduğunu göstermektedir.

٢٨٦٢ــ (د ت س ــ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**إن أحسن ما غُيِّرَ به الشيب : الحنَّاءُ والكَتَمُ**». أخرجه أبو داود ، والترمذي، والنسائي . إلا أن النسائي قال : «**إنّ أفضل**».

2,862- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Aklaşan saçların rengini değiştirmenin en güzel şekli, onları kına ve ketemle boyamaktır."[5]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Yalnız **Nesaî**'nin rivâyetinde "**en güzel**" yerine "**en efdal**" ibaresi yer alır.

İZAH

Hz. Peygamber döneminde saçları boyamak için kullanılan maddeler şüphesiz son derece sınırlıydı. Bu itibarla Hz. Peygamber'in "**en güzeli**" diye nitelediği maddenin, o gün bilinenlerle ilgili olduğunu düşünmek gerekir. Buna göre günümüzde çok daha çeşitlenen boyama maddeleri karşısında, "**en güzeli**" diye nitelenen maddenin hükmünü kaybettiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

٢٨٦٣ــ (د س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) : كان يُصَفِّرُ لحيتَهُ بالصُّفْرة حتى تَمتَلِئَ ثيابُه من الصُّفْرة، فقيل له : لم تصبغ بالصفرة ؟ قال : « إني رأيتُ رسول الله

[5] **Ebû Davud**, Tereccül, 18/4205; **Tirmizî**, Libâs, 20/1753; **Nesaî**, Zînet, 16.

صلى الله عليه وسلم يصبُغ بها ، ولم يكن شيء أحبَّ إليه منها ، وقد كان يصبُغ بها ثيابه كلَّها، حتى عمامته».

أخرجه أبو داود ، والنسائي. ولأبي داود أيضا : « أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يلبسُ النِّعال السِّبْتيّة ، ويُصفِّر لحيته بالوَرْسِ والزعفران، وكان ابن عمر يفعله».

2,863- Abdullah b. Ömer, sakalını sarıya boyar, hatta elbisesini de tamamen sarıya boyardı. Kendisine;

"- Neden sarıya boyanıyorsun?" diye soruldu.

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) da sarıya boyandığını gördüm. O'nun en hoşuna giden renk sarı idi. O, bütün elbisesini, hatta sarığını bile sarıya boyardı" dedi.[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, *sibtî* denilen pabuçlar giyer, sakalını da vers ve za'feranla sarartırdı."

İZAH

Sibtî; sibt denilen tabaklanmış ve yünleri yolunmuş sığır derisinden yapılan bir nevi pabuçtur.

Vers; Yemen taraflarında yetişen ve boyacılıkta kullanılan sarı renkli bir bitkidir.

Za'feran da; yine boyacılıkta kullanılan sarı renkli bir bitkidir.

٢٨٦٤ـ (خ م د س ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال ثابت : سئل أنس عن خضاب النبي صلى الله عليه وسلم؟ فقال: «لو شئتُ أن أعُدَّ شَمطات كُنَّ في رأسه فعلتُ قال: ولم يختضب».

زاد في رواية: «وقد اختضب أبو بكر بالحناء والكَتَم، واختضب عمر بالحناء بَحْتًا».

---

[6] **Ebû Davud**, Libâs, 18/4064; Tereccül, 19/4210; **Nesaî**, Zînet, 17.

أخرجه البخاري، ومسلم. واختصره أبو داود ، قال : سئل أنس عن خضاب النبي صلى الله عليه وسلم ؟ « فذكر أنه لم يَخضب ، ولكن قد خضب أبو بكر وعمر».

وفي رواية للبخاري عن قتادة ، قال : « سألتُ أنسا : هل خضب النبي صلى الله عليه وسلم ؟ قال : لا، إنما كان شيء في صُدْغيه».

وفي أخرى لهما ، عن ابن سيرين ، قال : « سألت أنسا: أخضب النبيُّ صلى الله عليه وسلم ؟ فقال: لم يبلغ من الشيب إلا قليلا».

زاد في رواية عنه : « وقد خضب أبو بكر ، وعمرُ بالحناء والكتم».

وفي أخرى لمسلم عن قتادة عن أنس قال : يكره أن ينتف الرجل الشعرة البيضاء من رأسه ولحيته ، قال : « ولم يختضبْ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، إنما كان البياض في عَنْفَقته ، وفي الصُّدغين ، وفي الرأس نَبْذٌ».

وله في أخرى: «أنه سئل عن شيب النبيِّ صلى الله عليه وسلم؟ قال: ما شَانَهُ الله ببيضاء».

وأخرجه النسائي ، قال : « لم يكن النبي صلى الله عليه وسلم يخضب، إنما كان الشَّمَط عند العَنفقة يسيرا ، وفي الصُّدغين يسيرا ، وفي الرأس يسيرا».

2,864- Enes b. Mâlik'in bir hadîsini Sâbit şöyle anlatıyor:

"Enes'e, Hz. Peygamber'in saçını boyayıp boyamadığı soruldu. Enes;

"- Eğer isteseydim O'nun başındaki ağaran saçları sayabilirdim. O, saçlarını boyamadı" dedi.[7]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Enes'in; "Hz. Ebû Bekir saçlarını kına ve ketem ile boyadı, Hz. Ömer ise sadece kına ile boyadı" dediği ilave edilir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Aynı hadîsi **Ebû Davud** muhtasar olarak şöyle rivâyet etti:

---

[7] **Buharî**, Libâs, 66; Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâil, 29/100-105; **Ebû Davud**, Tereccül, 18/4209; **Nesaî**, Zînet, 17.

"Enes'e, Hz. Peygamber'in saçını boyayıp boyamadığı soruldu. O da, Hz. Peygamber'in boyamadığını, ama Ebû Bekir ve Ömer'in boyadığını söyledi."

Buharî'nin Katâde'den rivâyeti de şöyledir:

"Enes'e sordum:

"- Hz. Peygamber saçlarını boyadı mı?"

"- Hayır! Onun sadece şakaklarında az miktarda ak saçı vardı" dedi.

Buharî ve **Müslim**'in başka bir rivâyetine göre İbn Sîrîn şöyle dedi:

"Enes'e sordum:

"- Hz. Peygamber saçlarını boyadı mı?"

"- O'nun ağaran saçı çok az miktarda idi" dedi.

Yine İbn Sîrîn'in bir başka rivâyetinde de Enes'in; "ama Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer kına ve ketemle saçlarını boyamışlardı" dediği ilave edilir.

Müslim'in Katâde vasıtasıyla Enes'ten gelen başka bir rivâyetine göre, o; "bir insanın saçından ve sakalından ağaran kılları yolması mekruh görülmüştür" demiş, sonra da şunu ilave etmiş:

"Allah'ın Rasûlü (as.) saçını-sakalını boyamadı. O'nun sadece alt dudağında, şakaklarında ve az miktarda da başında beyazlık vardı."

Yine **Müslim**'in diğer bir rivâyetine göre, Enes'e, Hz. Peygamber'in saçının ağarıp ağarmadığı sorulmuş, Enes de;

"- Allah onu beyazlıkla lekelemedi" demiş.

Nesaî'nin rivâyeti de şu şekildedir:

"Hz. Peygamber saçlarını boyamazdı. Çünkü O'nun sadece alt dudağında az miktarda, biraz şakaklarında ve birazcık da başındaki saçlarda ağarma meydana gelmişti."

İZAH

Hz. Peygamber'in ağaran saçları olmakla birlikte bunların sayılabilecek miktarda son derece sınırlı sayıda olduğu rivâyet edilir.

Miktar olarak ağaran saçları konusunda verilen en yüksek rakam otuzdur. Yani onun saç ve sakalında en çok otuz kadar kılın ağardığı rivâyet edilir.

Hz. Peygamber'in insanlara ağaran saçlarını boyamalarını tavsiye ettiği bilinmektedir. Bizzat kendisinin boyayıp boyamadığı konusunda ise farklı rivâyetler bulunmaktadır. Bu konudaki rivâyetlerin farklılığını göz önüne aldığımızda, muhtemelen Hz. Peygamber saçını-sakalını çok nadir olarak boyamış olmalıdır. Genelde boyama cihetine gitmemiş ve insanlar da O'nun daha çok bu hâlini görmüşlerdir. Zaten aklaşan saçlarının miktarı da son derece azdı. Ender olarak bazen boyadığı da olmuştur. Bazı ashâb da O'nun bu hâlini görmüş ve bu gördüklerini rivâyet etmişlerdir.

٢٨٦٥ـ (د س ـ أبو رمثة رضي الله عنه) قال: «انطلقتُ مع أبي نحو رسول الله صلى الله عليه وسلم فإذا هو ذو وَفْرَةٍ فيها رَدْعٌ من حناء وعليه رداءان أخضران» زاد في رواية «فقال له أبي: أرني هذا الذي بظهرك فإني رجل طبيب قال: الله الطبيب بل أنت رجل رفيق طبيبُها الذي خلقها

وفي رواية قال : « أتيت النبي صلى الله عليه وسلم أنا وأبي ، فقال لرجل - أو لأبيه - : من هذا؟ قال: ابني، قال : لا تجني عليه ، وكان قد لَطَخَ لحيته بالحناء». هذه رواية أبي داود.

وفي رواية النسائي ، قال : « أتيتُ أنا وأبي النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، وكان قد لَطَخَ لحيته بالحناء» ، وفي رواية : « ورأيته قد لَطَخَ لحيته بالصفرة». وأخرج النسائي أيضا: حديث سؤاله عنه وقوله: «لا تجني عليه» وهو مذكور في «كتاب القضاء» من حرف القاف.

2,865- Ebû Rimse[8] anlatıyor:

"Babamla birlikte Hz. Peygamber'in yanına gitmiştim. Rasûlullah'ın (as.) saçları kulak yumuşağına kadar uzanmıştı. Ayrıca saçında boya izleri görülüyordu. Sırtında da iki yeşil cübbe vardı."[9]

---

[8] **Ebû Rimse, Rifâa b. Yesrebî et-Teymî:** Sahabîdir. Babası ile birlikte Hz. Peygamber'e gelip müslüman olmuştu. İsmi konusunda farklı rivâyetler vardır. Kendisinden İyâd b. Lakît ve Sabit b. Munkız rivâyet etti. Hadîsi **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle bir ilave vardır: "Babam, Hz. Peygamber'e;

"- Şu sırtındakini (nübüvvet mührünü) bana göster; zira ben tabîbim" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Tabîb olan Allah'tır, sen ise şefkatli bir adamsın. Onun tabîbi, onu yaratandır" buyurdu.

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Ben ve babam Hz. Peygamber'in yanına gelmiştik. Allah'ın Rasûlü (as.) bir adama –veya babama- (beni göstererek);

"- Bu kimdir?" diye sordu. Babam;

"- Oğlumdur" dedi. Hz. Peygamber;

"- Sen, onun adına günah işleyemezsin" dedi. O sırada Hz. Peygamber sakalına kına sürmüştü."

Bunlar **Ebû Davud**'un rivâyetleridir.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Ben, babamla birlikte Hz. Peygamber'in yanına gitmiştim. Hz. Peygamber sakalına kına yakmıştı."

Diğer bir rivâyeti de; "Hz. Peygamber'in sakalını sarıya boyadığını gördüm" şeklindedir.

Nesaî Hz. Peygamber'in yukarıda geçen sorusunu ve O'nun; **"sen onun adına günah işleyemezsin"** sözünü de ayrıca rivâyet etti.

İZAH

Hadîsin râvîsi **Ebû Rimse**'nin babası, Hz. Peygamber'in sırtındaki nübüvvet mührünün, bir hastalık sebebiyle ortaya çıkan bir çıban veya ur olduğunu düşündüğü için, onu görmek istediğini, kendisinin doktor olduğunu ve gerekirse onun tedavisini de yapabileceğini söylemiş, Hz. Peygamber de onun bir hastalık değil, yaratanın eseri olduğunu, dolayısıyla tedaviye de gerek olmadığı karşılığını vermiştir. Bununla birlikte onun iyi niyetle bu teklifi

---

[9] **Ebû Davud**, Tereccül, 18/4206-8; **Nesaî**, Zînet, 16.

yaptığını anladığı için de kendisinin hayırsever biri olduğunu ifade etmiştir.

"Sen onun adına günah işleyemezsin" cümlesi, herkes kendi yaptığından sorumludur, kimse bir başkasının suçunu yüklenmez demektir. Muhtemelen Hz. Peygamber'in bu sözü söylemesinin sebebi, baba veya çocuktan hangisi suç işlerse işlesin, diğeri de ondan sorumlu olur şeklindeki câhiliye geleneğidir. Allah'ın Rasûlü (as.) bunun yanlış olduğuna vurgu yapmaktadır. O'nun bu sözü söylemesine yol açan bazı hususların hadîste hazfedilmiş olması muhtemeldir.

٢٨٦٦ــ (خ ــ **عثمان بن عبد الله بن موهب** رضي الله عنه) قال : « أرسلني أهلي إلى أم سلمة بقدح من ماء ، وكان إذا أصاب الإنسانَ عينٌ ، أو شيء بعث إليها مِخْضَبَه، فأخرجت من شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وكانت تُمسكه في جُلْجُلٍ من فضة، فَخَضْخَضَتْهُ له، فشرب منه، قال: فاطلعت في الجُلْجُلِ ، فرأيت شَعَرَاتٍ حُمْرا». أخرجه البخاري. وله في أخرى: «أن أم سلمة زوجَ النبي صلى الله عليه وسلم أَرَتْهُ شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم أحمر». وفي أخرى ، قال: « دخلت على أم سلمة ، فأخرجت إلينا شَعرا من شعر النبي صلى الله عليه وسلم مَخْضُوبا».

2,866- Osman b. Abdullah b. Mevhib[10] anlatıyor:

"Âilem beni bir su bardağı hikâyesi sebebiyle Ümmü Seleme'ye göndermişti. O dönemde insanlar, bir kişiye nazar değse veya başına bir şey gelse, Ümmü Seleme'ye tasını gönderirlerdi. Ümmü Seleme, Rasûlullah'ın (as.) saçlarını koymuş olduğu küçük gümüş bir kaptan saçları çıkar, sonra içindeki suyu çalkalar ve insan da o suyu içerdi. Ben kabın içine baktım, orada kırmızı saçlar gördüm."[11]

---

[10] **Ebû Abdullah, Osman b. Abdullah b. Mevhib et-Teymî et-Talhî el-Medenî:** Talha b. Ubeydullah'ın âzâdlısıdır. Tâbiîlerdendir. İbn Ömer, Ümmü Seleme ve Ebû Hureyre'den rivâyette bulunur. Kendisinden Şu'be, Sevrî ve Haccâc b. Ertât rivâyet etti. Aslen Medînelidir, ama hayatı **Irak**'ta geçmiştir. Sikadır; rivâyetleri **Ebû Davud** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[11] **Buharî**, Libâs, 66.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyetine göre de; "Hz. Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme, ona Rasûlullah'ın (as.) kırmızı saçlarını gösterdi."

Başka bir rivâyetine göre de şöyle dedi:

"Ümmü Seleme'nin yanına gitmiştim. Bize Hz. Peygamber'in boyanmış olan bir miktar saçını gösterdi."

İZAH

Bu rivâyetten anlaşıldığına göre **Ümmü Seleme,** Hz. Peygamber'in boyanmış olan saçlarından bir miktarını saklıyordu. Nazar ve benzeri herhangi bir konuda şikâyeti olan kişiler de kendisine gelirlerdi. O da Hz. Peygamber'in saçlarını getirilen kaba koyar, bir miktar su ilave edip çalkalar, sonra saçları çıkarır ve insan da o suyu şifa niyetiyle içermiş. Hatta bazen bu saçları bir tekneye koyarlar, sonra da şifa niyetiyle içinde yıkanırlarmış.

Bu rivâyetin konumuzu alakadar eden tarafı, Hz. Peygamber'in saçlarını boyadığını ifade etmesidir.

٢٨٦٧ــ (ط ــ **أبو سلمة بن عبد الرحمن** رحمه الله) : « أن عبد الرحمن بن الأسود بن عبد يَغُوث كان جليسا لهم، وكان أبيض الرأس واللحية ، فغدا عليهم ذات يوم ، وقد حمَّرها، فقال له القوم: هذا أحسنُ، فقال: إن أُمي عائشةَ زوجَ النبي صلى الله عليه وسلم أرسلت إليَّ البارِحة جاريَتَها نُخَيلَةَ بِحنَّاءٍ، فأقسَمتْ عليَّ لأصبغَنَّ، قال: وأخبرتني أن أبا بكر كان يصبغ». أخرجه الموطأ.

2,867- Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivâyet edildiğine göre; "Abdurrahman b. el-Esved b. Abdiyeğûs, onlarla otururdu. Onun saçları ve sakalı beyazlamıştı. Bir sabah saçlarını ve sakalını kırmızıya boyamış olduğu halde yanlarına geldi. İnsanlar kendisine;

"- Bu daha güzel olmuş" dediler. O da cevaben şöyle dedi:

"- Hz. Peygamber'in zevcesi Âişe validem, dün akşam bana câriyesi Nuhayle[12] ile kına gönderdi, ısrarla saçımı-sakalımı boyamamı istedi, hatta babası Hz. Ebû Bekir'in de boyadığını söyledi."[13]

٢٨٦٨ـ (م د س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: «أُتِيَ بأبي قُحَافَةَ يومَ الفتح، ولحيتُه ورأسه كالثَّغامة بياضا فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **غيِّروا هذا بشيء، واجتنبوا السواد**». وفي رواية مثله، ولم يقل: « **واجتنبوا السواد**». أخرجه مسلم، وأبو داود، والنسائي.

2,868- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Fetih günü Ebû Kuhâfe[14], saçı-sakalı kar çiçeği gibi bembeyaz bir halde getirildi. Allah'ın Rasûlü;

"- **Bunun rengini bir şekilde değiştirin, ama siyahtan kaçının!"** buyurdu.[15]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette; **"siyahtan kaçının"** ibaresi bulunmamaktadır. Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Ebû Kuhâfe, Hz. Ebû Bekir'in babasıdır. Uzun yıllar müslüman olmamakta direnmişti. Neticede **Mekke** fethinde **Hz. Ebû Bekir**'in ısrarıyla İslâm'ı kabul ettiği rivâyet edilir. O sırada **Hz. Ebû Bekir** tarafından Rasûlullah'ın (as.) huzuruna getirildiğinde saçı-sakalı bembeyaz olmuştu. Yukarıdaki rivâyette görüldüğü üzere Hz.

[12] **Nuhayle**: Hz. Âişe'nin âzâd ettiği câriyelerdendir. Hz. Âişe'den ve Abdurrahman b. el-Esved'den rivâyeti vardır. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[13] **Muvatta**, Şaar, 3/8.

[14] **Ebû Kuhâfe, Osman b. Âmir et-Teymî el-Kuraşî**: ö. 14/635. Sahabîdir, Hz. Ebû Bekir'in babasıdır. Ancak **Mekke** fethinde İslâm'ı kabul etti. Hz. Ömer'in hilafetinin ilk yılında 97 yaşında **Mekke**'de vefat etti.

[15] **Müslim**, Libâs, 24/78-79; **Ebû Davud**, Tereccül, 18/4204; **Nesaî**, Zînet, 15.

Peygamber onların boyanmasını tavsiye etmiş, ayrıca siyah boya kullanılmamasını önermişti. Siyahtan kaçınılması tavsiyesi dinî bir emir olmayıp tamamen örfle ilgilidir.

Metinde geçen ***süğâme*** kelimesini **Âsım Efendi** ak yavşan diye tercüme etmiştir. Kuruduğunda bembeyaz hale gelen ve daha çok **İran**'da yetiştiği söylenen bir bitki çeşididir. Bandık otu diye de tercüme edilmiştir. Biz ise tercümede Türkçe kullanımı dikkate alarak kar çiçeği diye mana verdik.

٢٨٦٩ـ (د س ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال: « قوم يَخضِبُونَ السواد - زاد النسائي : آخرَ الزمان - كحَواصِل الحَمَام ، لا يَرِيحُون رائحة الجنة». أخرجه أبو داود، والنسائي.

2,869- Abdullah b. Abbas, Hz. Peygamber şöyle buyurdu, der:

"**Bazı insanlar** -Nesaî, âhir zamanda diye ekledi- **saçlarını güvercin gerdanı gibi siyaha boyayacaklar, onlar cennetin kokusunu alamazlar.**"[16]

İZAH

Câmiu'l-Usûl'de sadece **Nesaî**'nin ilavesi olarak gösterilen "**âhir zamanda**" ibaresi, **Ebû Davud**'da da yer almaktadır.

Saçın siyaha boyanması şüphesiz din ve imanla alâkalı bir mesele değildir. Cennete girebilmek ise, tamamen imanla ilgili bir husustur. Dolayısıyla saçını-sakalını siyaha boyayanların cennete giremeyeceklerini söylemek isabetli olmasa gerektir. Buna göre bu rivâyetteki ifadenin zahirî anlamına hamledilmesi doğru olmaz. Belki tehdit ve sakındırma anlamında bir mübalağa ifadesi olarak kabul edilebilir. İslâm hukukçuları arasında da saçını siyaha boyamanın haram olduğunu söylenen birinin varlığı bilinmemektedir. Belki en çok mekruh olduğunu söyleyenler vardır. Bu da, bu konudaki rivâyetlerden dolayıdır.

---

[16] **Ebû Davud**, Tereccül, 20/4212; **Nesaî**, Zînet, 15.

Hz. Peygamber'in neden siyahtan kaçınılmasını tavsiye ettiği de net olarak bilinmemektedir. Belki örf, başka milletlere benzememek, moda olarak görüntünün beğenilmemesi, erkeklerin kadınlardan tefrik edilmesi gibi bazı sebepleri düşünülebilir.

٢٨٧٠ـــ (**أنس بن مالك**) قال : بلغني أن ابن عمر رضي الله عنهما كان يصبغ بالصفرة ، قال: «وبلغني أن عمرَ ، وعليَّ بن أبي طالب وأُبيَّ بن كعب، لم يكونوا يغيِّرون الشيب ».

قال: « ولو كانت عائشة علمتْ أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صبغ لذكرْته حين ذكرت أبا بكر لابن الأسود». أخرجه...

2,870- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bana İbn Ömer'in saçını-sakalını safranla sarıya boyadığı haber verildi. O da babası Ömer'le Ali b. Ebî Tâlib ve Ubeyy b. Kâ'b'm ağaran saçlarının rengini değiştirmediklerini söyledi."

Sonra şöyle dedi:

"Eğer Rasûlullah (as.) saçlarını boyamış olsaydı, Hz. Âişe, Abdurrahman b. el-Esved'e, babası Hz. Ebû Bekir'in saçlarını boyadığını hatırlattığı sırada bunu da söylerdi."[17]

[17] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyetin son bölümü **Muvatta**, Şaar, 3/8'de manen tahric edilmiştir.

الفصل الثاني

في خضاب البدن

II- ELLERE KINA YAKMAK

٢٨٧١ـ (د س ـ كريمة بنت همام رحمها الله): «أن امرأة سألت عائشة عن خضاب الحناء؟ فقالت: لا بأس به ولكني أكرهه فإن حبي رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يكره ريحه». أخرجه أبو داود والنسائي.

2,871- Kerîme bint Hemmâm'dan[18] rivâyet edilmiştir:

"Bir kadın Hz. Âişe'ye kına ile boyama yapmanın hükmünü sordu. Hz. Âişe;

"- Beis yoktur! Ama ben ondan hoşlanmıyorum; çünkü sevgilim olan Allah'ın Rasûlü (as.) de onun kokusundan hoşlanmıyordu" dedi.[19]

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in hoşlanmadığı şey, kına veya boyanın kendisi değil, kokusudur. Dolayısıyla kokusundan hoşlanmamış olması, onun câiz olmadığını veya mekruh olduğunu göstermez. Bu tamamen bir zevk meselesidir. Ama bu konuda boyanın neşredeceği kokunun diğer insanları iğrendirici veya aşırı dikkat çekici olmaması da gerekir. Çünkü bu durumda başka insanların rahatsızlığı söz konusudur.

٢٨٧٢ـ (د س ـ عائشة رضي الله عنها) قالت: « أومأت امرأة من وراء ستر بيدها كتابٌ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقبض النبي صلى الله عليه وسلم يده ، وقال : ما

[18] **Kerîme bint Hemmâm el-Basrî**: Hanım tâbiîlerdendir, Basralıdır. Hz. Âişe'den rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya b. Ebî Kesîr ve Ali b. el-Mübârek rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[19] **Ebû Davud**, Tereccül, 4/4164; **Nesaî**, Zînet, 19.

أدري، أيدُ رجل، أم يد امرأة؟ قالت: بل يد امرأة ، قال : لو كنت امرأة لغيَّرتِ أظفارك»

- يعني : بالحناء. أخرجه أبو داود، والنسائي .

2,872- Hz. Âişe'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"Bir kadın perde gerisinden elini uzatarak Rasûlullah'a (as.) bir mektup vermek istemişti. Hz. Peygamber elini uzatmadan;

"- **Bu erkek eli midir, yoksa kadın eli midir bilmiyorum?"** dedi. Kadın cevaben;

"- Bilâkis kadın elidir" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- **Eğer sen kadın olsaydın, tırnaklarını kına ile boyardın"** dedi.[20]

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber, kadınların ellerine kına yakmalarını ve tırnaklarını boyamalarını doğru bulduğunu ifade etmektedir. Nitekim İslâm dünyasında da kına yakma âdeti asırlar boyu süregelmiştir. Ancak bu rivâyetin de sened açısından zayıf olduğunu kaydetmek gerekir. Çünkü hadîsin râvîlerinden **Safiye bint İsmet** muhaddisler nazarında ma'rûf biri değildir, ayrıca diğer râvî **Mutî' b. Meymûn** da leyyindir.

٢٨٧٣ــ (د ــ عائشة رضي الله عنها) : « أن هند بنت عتبة قالت: يا نبيَّ الله ، بايعْني، قال: **لا أُبايعُك حتى تُغيِّري كفَّيك ، كأنهما كفَّا سَبُعٍ**». أخرجه أبو داود.

2,873- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hind bint Utbe, Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın elçisi, benimle bîat et!" demişti. Hz. Peygamber de;

"- **Şu avuçlarının rengini değiştirmeden seninle bîat etmem! Avuçların sanki yırtıcıların pençeleri gibi duruyor"** demişti.[21]

---

[20] **Ebû Davud**, Tereccül, 4/4166; **Nesaî**, Zînet, 18.

[21] **Ebû Davud**, Tereccül, 4/4165.

İZAH

Hadîste adı geçen **Hind bint Utbe, Ebû Süfyan**'ın karısı olan ve **Hz. Hamza**'yı şehîd ettiren meşhur kadındır. Olay **Mekke** fethi sırasında meydana gelmiştir. O sırada pek çok kişi İslâm'ı kabul etmiş ve kendisine bîat etmek üzere Rasûlullah'a (as.) başvurmuştu. Bunlar arasında **Hind** de bulunuyordu.

Hz. Peygamber'in **Hind**'in elleriyle ilgili sözleri, onlara kına yakması ve boyaması gerektiği anlamındadır. Ancak bunun bir emir olarak anlaşılması doğru değildir.

٢٨٧٤ــ (عائشة رضي الله عنها) : « أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : إني لأبغض المرأة، أنْ أراها سَلْتَاء مَرْهَاء». أخرجه ...

2,874- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ben, bir kadını sürmesiz ve makyajsız olarak görmekten nefret ederim."[22]

İZAH

"Makyajsız" diye tercüme ettiğimiz ***"seltâe"*** kelimesine **İbnu'l-Esîr,** kına ve boya sürünmeyen kadın manasını vermiştir. Biz de daha genel bir ifade olarak makyajsız diye tercüme ettik. Bu ifadenin, günümüz literatürü açısından da uygun düşeceğini düşündük.

٢٨٧٥ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: «أُتِيَ رسول الله صلى الله عليه وسلم: بمُخَنَّث قد خضب يديه ورجليه بالحناء فقال رسول الله: ما بال هذا؟ قالوا: يتشبه بالنساء فأمر به فَنُفِي إلى النَّقيع، فقيل : يا رسول الله ، ألا نقتله؟ فقال: إني نُهيت عن قتل المصلِّين». أخرجه أبو داود .

2,875- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

---

[22] Kaynağı gösterilmeyen bu rivâyeti **Rezîn** tahric etmiştir.

"Hz. Peygamber'e, ellerine ve ayaklarına kına yakmış *muhannes* bir adam getirilmişti. Allah'ın Rasûlü (as.);

"**- Bu ne hal?"** buyurdular.

"- Kendisini kadınlara benzetti" dediler. Hz. Peygamber derhal onun çıkarılmasını emretti ve adam Nakî'a sürgün edildi. Sonra;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, onu öldürelim mi?" diye soruldu. Hz. Peygamber cevaben;

"**- Ben namaz kılanları öldürmekten men edildim"** buyurdu.[23]

İZAH

Muhannes, kadınlaşan, kadın gibi giyinen ve kadın gibi davranan, kendini kadınlara benzeten erkek demektir.

Namaz kılmak, bir mü'minin en belirgin vasfı ve onun mü'min olduğunun göstergesidir. Yukarıdaki hadîste Hz. Peygamber insanın bu vasfına işaret ederek bir mü'minin herhangi bir günah sebebiyle öldürülemeyeceğini söylemiştir.

Bu rivâyet, sened açısından zayıf bir hadîstir. Çünkü hadîsin râvîlerinden **Ebû Yesâr el-Kuraşî** ve **Ebû Hâşim ed-Devsî**, muhaddisler nazarında durumları meçhûl kişilerdir.

٢٨٧٦ـ (مالك بن أنس رحمه الله) قال: « بلغني أن ناسا من أهل العلم كرهوا خضاب اليدين والرجلين للرجال»، هذا الحديث المذكور عن أبي هريرة، و لم يبلغني فيه إلا أنه مستحب للنساء. أخرجه...

2,876- Malik b. Enes şöyle dedi:

"Bana haber verildiğine göre ilim ehlinden bazı kişiler, Ebû Hureyre'nin bu hadîsinden (az önceki rivâyet) dolayı erkeklerin ellerine ve ayaklarına kına yakmalarını mekruh görürlerdi. Bana onun sadece kadınlar için müstahab olduğu haber verildi."[24]

---

[23] **Ebû Davud**, Edeb, 61/4928.

[24] Bu rivâyet, **Rezîn**'in ilavesidir.

الباب الثالث

في الخَلُوق

C- KOKU (HALÛK) KULLANMAK

٢٨٧٧ــ (خ م د ت س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يتزعفر الرجل».

وفي أخرى : « نهى عن التَّزعفر يعني : للرجال».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ. وقال الترمذي: ومعنى كراهية التزعفر للرجل : أن يتطيَّب به.

2,877- Enes b. Mâlik'ten şöyle rivâyet edilmiştir:

"Allah'ın Rasûlü (as.), erkeklerin za'feran sürünmesini yasakladı."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette, erkekleri kastederek "Hz. Peygamber za'feran sürünmeyi yasakladı" dedi.

Bu hadîs, **Muvatta** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Tirmizî hadîsin sonunda şöyle dedi: "Erkeklerin za'feran sürünmelerinin mekruh görülmesinin anlamı, o kokuyu kullanmalarıdır."

İZAH

Za'ferân; safran bitkisinin adıdır. Koku maddesi olarak kullanılan bir tür parfümdür. Ancak aynı zamanda sürüldüğü yerde renk de bırakan bir maddedir. Daha çok kadınlar tarafından kullanılırdı ve rengi de sarı idi.

Halûk da, za'ferân ve bazı başka maddelerin karışımından elde edilen bir parfüm çeşididir. Turuncu renkte bir koku maddesiydi ve bu da genelde kadınlar tarafından kullanılırdı.

---

[1] **Buharî**, Libâs, 33; **Müslim**, Libâs, 23/77; **Tirmizî**, Edeb, 51/2185; **Ebû Davud**, Tereccül, 8/4179; **Nesaî**, Zînet, 74.

Hz. Peygamber'in güzel koku kullanmak gerektiğine dair muhtelif sözleri vardır. Hatta güzel kokuyu, dünyada en çok sevdiği şeyler arasında saymaktadır. Rasûlullah'ın (as.), insanların mutlaka cemâate gelmeleri konusunda ne kadar ısrarcı olduğu bilinen bir husustur. Hatta cemâate katılmayanların evlerini yakası geldiğinden söz etmektedir. Ama buna rağmen soğan, sarımsak gibi kötü kokulu bir şey yiyenlerin cemâate yaklaşmamalarını da emretmektedir. Bu da O'nun güzel kokuya olan düşkünlüğünü ve kötü kokuya karşı duyduğu nefretini gösterir.

İzahına çalıştığımız hadîste ise, erkeklerin bir parfüm çeşidi olan za'feranı kullanmalarını men etmektedir. Kanaatimizce bunun iki sebebi olabilir. Biri onun kadınlara ait bir parfüm olması, diğeri de erkekler için uygun görülmeyen sarı bir renk bırakmasıdır. Sarı renk ise, daha çok kadınlar tarafından kullanılır, erkekler ondan kaçınırlardı. Çünkü göz alıcı, frapan bir renk sayılırdı. Nitekim bir âyette de; *"görenlerin içini açan sarı bir renk"*[2] denmektedir. Dolayısıyla bu ancak kadınlar için uygun olan bir renkti. Hz. Peygamber'in, erkeklerin kadınlara, kadınların da erkeklere benzemekten sakınmaları konusunda ne kadar hassas olduğu herkesin malûmudur.

Bu durumda bu yasağın mutlak olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim İslâm ulemasının ekseriyeti de erkeklerin bu tür parfümleri kullanılmalarını sadece mekruh addederler. Kaldı ki **Buharî** ve **Müslim**'de rivâyet edilen bir hadîste, Hz. Peygamber'in, **Abdurrahman b. Avf**'ı za'feran sürmüş olduğu halde gördüğü ve bunu hiç yadırgamadığı belirtilmektedir. Kendisine bunun sebebini sorduğunda **Abdurrahman,** evlendiği için za'feran süründüğünü söylemiş, Rasûlullah (as.) da onu tasvip etmişti.

٢٨٧٨ــ (د ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) : « أن رجلا دخل على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، وعليه أَثَرُ صُفْرَةٍ ، قال : وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قلَّما

---

[2] Bakara, 69.

يُواجه رجلا في وجهه بشيء يكرهه ، فلما خرج قال : **لو أمرتم هذا أن يغسل هذا عنه**».
أخرجه أبو داود.

2,878- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Üzerinde safran izi bulunan bir adam Rasûlullah'ın (as.) huzuruna girmişti. Hz. Peygamber, yüzünde hoşlanmadığı bir şey bulunan bir adama çok az bakardı. Adam çıkınca;

"- Şuna söyleseniz de üzerindeki boyayı yıkasa!.." buyurdu.[3]

İZAH

Bu rivâyette de, sarı renkte bir parfüm kullanan ve üzerinde bu parfümün rengi bulunan bir kişiden söz edilmektedir. Hadîsten bunun câiz olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bunun câiz görülmeyişi, haram anlamında değildir. Çünkü haram olsaydı, Hz. Peygamber'in mutlaka ve hemen müdahale etmesi gerekirdi. Halbuki böyle yapmamıştır.

Ayrıca bu hadîs, delil olabilecek durumda da değildir. Çünkü hadîsin râvîlerinden **Silm b. Kays el-Alevî el-Basrî**, muhaddisler nazarında zayıf biridir, hatta zayıflığında ittifak vardır. Hadîsi *Sünen*'inde tahric eden **Ebû Davud**'un kendisi de onun zayıf olduğunu söyler.

٢٨٧٩ــ (د ــ **الوليد بن عقبة** رضي الله عنه) قال : « لما فتح رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مكةَ، جعل أهل مكةَ يأتونه بِصبيانهم ، فيدعو لهم بالبركة، ويمسح رؤوسهم، فجيء بي إليه، وأنا مُخلّقٌ فلم يمسّني من أجل الخَلوق». أخرجه أبو داود .

2,879- el-Velîd b. Ukbe'den[4] rivâyet edilmiştir:

---

[3] **Ebû Davud**, Tereccül, 8/4182.

[4] **Ebû Vehb, el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt (Ebân) el-Kuraşî el-Emevî**: Sahabîdir, Hz. Osman'ın anne bir kardeşidir. Annesi Ervâ, Rasûlullah'ın (as.) halasının kızıdır. Babası Kureyş'in ileri gelenlerinden ve azılı İslâm düşmanlarından idi; **Bedir**'de esir alınmış ve öldürülmüştü. Kendisi **Mekke** fethinde İslâm'a girmişti. Edîp ve şâirdi. Hz. Osman döneminde **Kûfe** valiliği yaptı. Şarap içtiği ve sarhoş

"Hz. Peygamber Mekke'yi fethettiğinde, insanlar çocuklarını kendisine getiriyor, o da çocukların başlarını okşuyor ve onlara hayır ve bereket duasında bulunuyordu. O sırada ben de kendisine, üzerime *halûk* sürülmüş olduğum halde götürülmüştüm. Hz. Peygamber halûk yüzünden bana dokunmadı"[5]

İZAH

Yukarıda da söylendiği üzere ***halûk***, za'ferân ve bazı başka maddelerin karışımından elde edilen bir parfüm çeşididir. Turuncu renkte bir koku maddesi olup daha çok kadınlar tarafından kullanılırdı.

Bir önceki rivâyet gibi bu hadîs de zayıftır, delil olmaya elverişli değildir. Çünkü her şeyden önce hadîsin senedi muztariptir, ayrıca râvîlerinden **Abdullah el-Hemedânî** ma'rûf biri değildir, **İbn Hacer**, onun rivâyetinin münker olduğunu söyler. **Buharî** de bu rivâyetin sahîh olmadığını belirtir. **İbn Abdülberr** de hadîsin münker ve muztarip olduğunu, sahîh olmadığını kaydeder.

Diğer bir husus da, sahabî râvîsi **el-Velîd b. Ukbe**'nin durumudur. Hadîste onun **Mekke** fethinde küçük bir çocuk olduğu belirtilmektedir. Ama tarihçiler, Hz. Peygamber'in onu Benû Mustalik kabilesine zekât memuru olarak görevlendirdiğini kaydederler. Ayrıca **Bedir** esirlerinin fidye ile kurtarılmaları sırasında da **Medîne**'ye geldiği rivâyet edilmektedir. **Mekke** fethi sırasında çocuk yaşta olan birinin, on yıl önce cereyan eden **Bedir** savaşındaki esirleri kurtarmaya çalışması mümkün olmadığı gibi, zekât toplamak gibi zor bir göreve atanması da düşünülemez. Bu zat hakkındaki başka bir rivâyete göre de, o ve kardeşi **Umâre**, **Hudeybiye** antlaşmasından sonra kız kardeşleri **Ümmü Gülsüm**'ün **Medîne**'ye hicretine mani olmak için onun yolunu kesmişlerdi. Çocuk yaşta birinin böyle bir şeyi yapabilmesi de makûl değildir.

---

olarak sabah namazını dört rekât kıldırdığı için Hz. Osman kendisine had vurdu ve bu yüzden **Kûfe** valiliğinden azledildi. ***"Eğer size bir fâsık bir haber getirirse"*** âyetinin (Hucurat, 6) onun hakkında nâzil olduğu rivâyet edilir. Kendisinden Şa'bî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi. **Rakka**'da vefat etti.

[5] **Ebû Davud**, Tereccül, 8/4181.

٢٨٨٠ـ (ت س ـ يعلى بن مرة رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى رجلا متخلّقا ، فقال : اذهب فاغسله ، ثم اغسله ، ثم لا تعُد». أخرجه الترمذي ، والنسائي.

وفي رواية للنسائي أيضا ، قال : « أبصرني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وبي رَدْعٌ من خَلُوق ، قال: يا يعلى ، لك امرأة ؟ قلت: لا ، قال : اغسله ثم لا تعد، ثم اغسله ثم لا تعد ، ثم اغسله ثم لا تعد . قال : فغسلتُه ثم لم أعد ، ثم غسلته ثم لم أعد ، ثم غسلته ثم لم أعد».

وفي أخرى مثله ، قال : « اذهب فاغسله ، ثم اغسله ، ثم اغسله ، ثم لا تعد . قال : فذهبت فغسلته ، ثم غسلته ، ثم غسلته ، ثم لم أعد».

2,880- Ya'lâ b. Mürre'den[6] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) halûk sürünmüş bir adam gördü ve ona;

"- Git onu yıka, sonra tekrar yıka ve bir daha da onu sürünme!" dedi.[7]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti. **Nesaî**'nin bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) beni, halûk sürünmüş olduğum halde görmüştü. Bana;

"- Ya Ya'lâ, senin karın var mı?" diye sordu.

"- Yok!" deyince;

"- Öyleyse, git bu sürdüğün şeyi yıka ve bir daha da sürme! Sonra onu tekrar yıka ve bir daha sürme! Sonra yine yıka ve asla bir daha sürme!" buyurdu.

---

6 **Ebû'l-Merâzim, Ya'lâ b. Mürre (Siyâbe) es-Sekafî**: Meşhur sahabîlerdendir. **Hayber, Hudeybiye, Mekke, Huneyn** ve **Tâif** seferlerine katıldığı bilinmektedir. Rıdvân bîatına da katıldı. Kendisinden çocukları Abdullah ve Osman rivâyet etti. Hadîsi **Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

7 **Tirmizî**, Edeb, 51/2816; **Nesaî**, Zînet, 34. Bu hadîsin râvîlerinden Abdullah b. Hafs (veya Hafs b. Abdullah) da, hadîsçiler nazarında meçhûl biridir, kendisinden Atâ b. es-Sâib'den başka kimse rivâyet etmemiştir.

Bunun üzerine ben de onu yıkadım ve tekrar sürmedim. Tekrar yıkadım ve bir daha onu sürmedim. Sonra yine yıkadım ve bir daha asla onu sürmedim."

Buna benzer diğer bir rivâyete göre de, Hz. Peygamber;

"- Git onu yıka! Sonra tekrar yıka, sonra tekrar yıka ve bir daha onu sürme!" dedi.

Ya'lâ şöyle der: "Ben de gittim, onu yıkadım, sonra tekrar yıkadım, sonra tekrar yıkadım ve bir daha da onu sürmedim."

٢٨٨١ــ (س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم به رَدْعٌ من خَلوق ، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم : **اذهب فانْهَكْهُ** ، ثم أتاه ، فقال له : **اذهب فانهكه**، ثم أتاه، فقال له: **اذهب فانهكه**، ثم أتاه، فقال له: **اذهب فانهكه، ثم لا تَعُدْ**». أخرجه النسائي .

2,881- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Halûk sürünmüş bir adam Hz. Peygamber'e gelmişti. Hz. Peygamber kendisine;

"- Git, onu iyice yıka!" buyurdu. Adam gitti, bilâhare tekrar geldi. Hz. Peygamber yine;

"- Git, tekrar onu iyice yıka!" buyurdu. Adam gitti, sonra geldi. Hz. Peygamber tekrar;

"- Git, onu bir daha iyice yıka!" buyurdu. Adam gitti, tekrar geldi. Hz. Peygamber yine;

"- Git, onu tekrar iyice yıka ve bir daha da onu sürme!" buyurdu.[8]

٢٨٨٢ــ (د ــ **عمار بن ياسر** رضي الله عنه) قال : « قدمت على أهلي من سفر ، وقد تشقّقت يداي، فخلَّقوني بزعفران ، فغدوت على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فسلمتُ عليه ، فلم يَرُدَّ عليَّ - زاد في رواية : ولم يُرَحِّب بي - وقال : **اذهب فاغسل هذا**

---

[8] **Nesaî**, Zînet, 34. Bu hadîsin râvîlerinden **İmrân b. Zıbyân** da muhaddisler nazarında zayıf biridir.

عنك ، فذهبت فغسلته، ثم جئته وقد بقي عليَّ منه ردْعٌ ، فسلَّمت عليه ، فلم يَرُدَّ علي ، ولم يُرحِّب بي ، وقال : **اذهب فاغسل هذا عنك** ، فذهبت فغسلته حتى أنْقيْتُه ، فجئتُ فسلَّمت عليه ، فرد عليَّ ورحَّب بي ، وقال : **إن الملائكة لا تحضر جنازة الكافر بخير ، ولا المتضمِّخ بالزعفران ، ولا الجُنُب** ، وقال : ورخَّص للجُنُب إذا نام أو أكل أو شرب : أن يتوضأ».

وفي رواية مختصرا ، أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **ثلاثة لا تقربُهم الملائكة: جيفةُ الكافر، والمُتضمِّخُ بالخَلوق ، والجُنُبُ إلا أن يتوضأ**». أخرجه أبو داود في أول كتابه مختصرا، إلى قوله : « **اذهب فاغسل هذا عنك** في المرة الأولى ، ثم عاد». أخرجه بطوله، وأخرج الرواية الأخيرة أيضا .

2,882- Ammâr b. Yâsir anlatıyor:

"Bir seyahat dönüşü âilemin yanına gelmiştim, ellerim çatlamıştı. Ellerime za'ferân sürdüler. Sonra Rasûlullah'ın (as.) yanına gidip kendisine selâm verdim, ama selâmımı almadı. –Bir rivâyette bana merhaba da demedi, ilavesi vardır-. Bana;

"- Git, şu ellerindekini yıka!" buyurdu.

Gidip yıkadım, sonra geri geldim. Ama üzerimde hala ondan bir parça kalmıştı. Tekrar selâm verdim, ama yine selâmımı almadı ve bana merhaba demedi. Tekrar;

"- Git, onları da yıka!" buyurdu.

Gidip iyice yıkadım, tertemiz hale getirdim. Sonra geldim, selâm verdim. Bu sefer selâmımı aldı ve bana merhaba dedi. Sonra şöyle buyurdu:

"- Şüphe yok ki melekler, bir kâfirin cenazesinde, aşırı za'feran sürünenin yanında ve cünübün yanında hayırlı bir durumda yer almazlar."

Ammâr; "Hz. Peygamber cünüp olan insanın, uyumak, yemek veya içmek istediği zaman abdest almasına ruhsat verdi" dedi.[9]

---

[9] **Ebû Davud**, Tereccül, 8/4176. Bu hadîsin râvîlerinden **Atâu'l-Horasanî**, sadûk olmakla birlikte çok hata eden, tedlis yapan ve mürsel rivâyetlerde bulunan biridir. **Atâ'nın** bu hadîsi almış olduğu hocası **Yahya b. Ya'mer** de sika olmakla birlikte mürsel rivâyet eden biri olarak bilinmektedir.

RİVÂYETLER

Muhtasar bir rivâyete göre de Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Üç kişiye melekler yaklaşmazlar: Kâfirin ölüsüne, halûk sürünen adama ve cünüp olana; ancak abdest alırsa müstesnâ!"

Bu hadîsi **Ebû Davud**, eserinin baş tarafında muhtasar olarak, ilk **"git onları yıka!"** sözüne kadar tahric etti. Sonra uzun metni de ayrıca tahric etti. Muhtasar olan son rivâyeti de tekrar tahric etti.

٢٨٨٣ـ (د ــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «**لا يقبل الله صلاة رجل في جسده شيء من خلوق**». أخرجه أبو داود.

2,883- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Yüce Allah, vücudunda halûktan eser bulunan bir insanın namazını kabul etmez."[10]

İZAH

Bu hadîsten maksat, onun zahirî manası değildir. Yani halûk sürünen bir insanın kıldığı namazın asla câiz olmadığı anlamına gelmez. Maksat, kadınlara mahsus olan kokuyu erkeklerin kullanmamaları konusunda mübalağalı bir ifade ile yapılan ciddi bir ikazdır. Halûk denen ve daha çok kadınlara mahsus bu parfümün, bir de bedende yine kadınların süründüğü sarı bir renk bırakması söz konusudur.

Bu konudaki diğer bütün rivâyetlerde olduğu gibi, izahına çalıştığımız bu hadîs de zayıftır. Çünkü hadîsin râvîlerinden **Ebû Cafer er-Râzî**, hafızası kötü ve çok hata eden biridir. Bu itibarla delil olmaya elverişli değildir. Bu konu hakkındaki rivâyetler zayıf olmakla birlikte bütünü birden düşünüldüğünde şüphesiz kuvvet kazanır. Bu durumda da söylediğimiz gibi mutlak haramı değil, erkeklerin kadınlar gibi boyanıp kokulanmaktan kaçınmaları gerektiği anlamına gelir.

---

[10] **Ebû Davud**, Tereccül, 8/4178.

الباب الرابع

في الشُّعُور

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في شعر الرأس

التَّرْجيل

D- TÜYLER

I- SAÇLAR

a* SAÇLARIN TARANMASI

٢٨٨٤ـ (ط س ـ **أبو قتادة** رضي الله عنه) قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم : « إني لي جُمَّة ، أَفَأُرَجِّلُها ؟ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **نعم وأَكْرِمْها** ، قال: فكان أبو قتادة رُبَّما دهنها في اليوم مرتين من أجل قول رسول الله صلى الله عليه وسلم: **نعم وأكرمها**». أخرجه الموطأ.

وفي رواية النسائي ، قال : « كانت له جُمَّةٌ ضخمةٌ ، فسأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم ؟ فأمره أن يُحْسِنَ إليها، وأن يترجَّلَ كلَّ يوم».

2,884- Ebû Katâde, Hz. Peygamber'e;

"- Benim, omzuma dökülecek derecede gür saçlarım var, onları tarayayım mı?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Evet, onlara iyi bak!" buyurdu.

Râvî der ki:

"Hz. Peygamber'in **'evet, onlara iyi bak!'** sözü sebebiyle Ebû Katâde, günde iki defa saçlarını yağlardı."[1]

---

[1] **Muvatta**, Şaar, 2/6; **Nesaî**, Zînet, 60.

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Katâde'nin sık ve omuzlarına kadar düşen gür saçları vardı. Hz. Peygamber'e sordu, O da kendisine, saçlarına güzel bakmasını ve onları her gün taramasını emretti."

İZAH

"Onlara iyi bak!" diye tercüme ettiğimiz cümlenin tam karşılığı, **"onlara ikramda bulun!"**dur. Bundan maksat da saçların temiz tutulması, taranması, yağlanması, koku sürülmesi ve gerekli her türlü bakımının yapılmasıdır. Düzensiz, dağınık ve bakımsız bırakılmamasıdır.

Bu rivâyet münasebetiyle şu hususa dikkat çekmek isteriz: Ashâb-ı kirâm, saçların taranması gibi dinle doğrudan ilgisi olmayan en basit ve en tabii konuları bile Hz. Peygamber'e sormak ihtiyacını duyuyor ve Hz. Peygamber de sözlerinin herkes tarafından büyük bir dikkatle yerine getirileceğini bile bile bu en basit konularda onlara gerekli talimatını verirdi. Burada **Selmân-ı Fârisî'**nin bir sözünü de hatırlatmak uygun düşer. Müşrikler müstehzi bir tavırla **Selmân'**a;

"- Sizin dostunuz size her şeyi öğretiyor, tuvalete giriş çıkışlarınızı bile..." diyerek alay etmek isterler. **Selmân** da büyük bir gururla;

"- Evet, bizim dostumuz bize her şeyi öğretiyor. O bize, tuvalete girdiğimizde önümüzü ve arkamızı kıbleye dönmememizi, sağ elle taharetlenmemizi, üç taştan daha azı ile silinmememizi, taharet esnasında kemik ve tezek kullanmamızı öğretiyor" der.[2]

Hâsılı Hz. Peygamber, en basit anlamda bile olsa müslümanların bütün davranışlarını en güzele yöneltmeye çalışırdı. Çünkü o, her şeyiyle, bütün davranışlarıyla kendine özgü bir insan tipi, yeni bir kimlik vücuda getirmeyi arzuluyordu. Bu kimlik de şüphesiz

---

[2] **Müsnedu Ebî Avâne**, II, 185, hadîs no, 580; **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, VI, 234, hadîs no, 6079; **İbn Abdülberr**, *el-İstizkâr*, (Beyrut, 2000) I, 136; ; **Nevevî**, *Şerhu Müslim*, (Beyrut, 1392) III, 152; **Nasbu'r-Râye**, II, 102 **el-Muhallâ**, I, 96.

herkesin gıpta edeceği bir özellik taşımalıydı. Yoksa amaç, insanların davranışlarını mutlak olarak yönlendirmek, özgürlüklerini sınırlamak, şahsî zevklerine mani olmak değildi.

٢٨٨٥ـــ (د ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « من كان له شعر فليُكْرِمه». أخرجه أبو داود.

2,885- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Saçları olan insan, onlara iyi baksın!"[3]

٢٨٨٦ـــ (ط ـــ عطاء بن يسار رحمه الله) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم في المسجد، فدخل رجل ثائرَ الرأس واللحية ، فأشار إليه رسول الله صلى الله عليه وسلم بيده ، كأنه يأمُرُه بإصلاح شعره ولحيته ، ففعل، ثم رجع ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أليس هذا خيرا من أن يأتِيَ أحدُكُمْ وهو ثائرُ الرأس، كأنه شيطان». أخرجه الموطأ

2,886- Atâ b. Yesâr anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in mescidde bulunduğu sırada içeriye saçı-sakalı karmakarışık bir adam girdi. Allah'ın Rasûlü (as.) eliyle ona işaret ederek, saçını-sakalını düzenlemesini emretti. Adam da gidip bu emri yerine getirdi, sonra dönüp geldi. O zaman Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Sizden birinin sanki şeytan gibi saçı-başı darmadağınık bir halde câmiye gelmesinden ise, böyle düzgün bir şekilde gelmesi daha hayırlı değil midir?"[4]

---

[3] **Ebû Davud**, Tereccül, 3/4163.

[4] **Muvatta**, Şaar, 2/7. Bu hadîs mürsel olmakla birlikte aynı manada mevsûl rivâyetler de bulunmaktadır. Nitekim bundan sonraki Câbir hadîsi de bunlardan biridir.

٢٨٨٧ــ (س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « أتانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فرأى رجلا ثائرَ الرأس ، فقال : **أما يَجدُ هذا ما يُسَكِّن به شعره؟**». أخرجه النسائي.

2,887- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü (as.) bize gelmişti. Saçı-başı dağınık bir adam gördü ve;

"- Bu adam saçlarını düzeltecek bir şey bulamıyor mu?" buyurdu.[5]

٢٨٨٨ــ (د ت س ــ عبد الله بن مغفل رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نَهى عن التَّرَجُّل إلا غبّاً». أخرجه أبو داود ، والترمذي، والنسائي.

2,888- Abdullah b. Muğaffel'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) saç bakımının gün aşırı yapılmasını emretti, devamlı taranmayı yasakladı"[6]

İZAH

Hadîste geçen ***"ğibb"*** kelimesini **"gün aşırı"** diye tercüme ettik. Bu kelimenin daha farklı anlamları da vardır. Bu manalar arasında, bir şeyi ara sıra yapmak anlamı da vardır. Ancak kaynaklarda genelde kaydettiğimiz mana tercih edilmiştir.

Bu hadîs, baş tarafta geçen **Ebû Katâde** rivâyetiyle çelişmektedir. Orada **Ebû Katâde**'nin, Rasûlullah'ın (as.) tavsiyesine uyarak günde iki defa saçlarını düzenlediği söyleniyordu. **Nesaî**'nin rivâyetinde de Hz. Peygamber'in her gün taranmayı emrettiği belirtiliyordu. Buna mukabil izahına çalıştığımız hadîste ise Hz. Peygamber'in her gün taranmayı yasakladığı ifade edilmektedir.

Bu konuda esas olan **Ebû Katâde**'nin rivâyetidir. Makûl olan da odur. Üzerinde durduğumuz rivâyet de, sened itibariyle hasendir. Bu

---

[5] **Nesaî**, Zînet, 61.

[6] **Tirmizî**, Libâs, 22/1756; **Ebû Davud**, Tereccül, 1/4159; **Nesaî**, Zînet, 7.

durumda bunun, **Ebû Katâde** rivâyetiyle telîfi gerekir. Kaynaklarımızda bunların telîfi konusunda, taranmayı hastalık derecesine getirmemek gerektiği ifadesi yer alır. Gününün yarısını aynanın karşısında geçirmek, şüphesiz son derece aşırı bir zaman israfıdır. Hz. Peygamber, her şeyin normal ölçüde olmasını arzu eder, orta yolu severdi. Aynı şey bu konuda da geçerlidir.

Hadîste geçen *"ğibb"* kelimesine ara sıra yapmak manasını verecek olursak, ortada çelişki de kalmaz. Bu durumda hadîsten maksadın, zamanını sürekli taranıp süslenmekle geçirmemek olduğu anlaşılır.

٢٨٨٩ـ (س ــ حميد بن عبد الرحمن الحميري رحمه الله) قال: « لقيتُ رجلا صحب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، كما صحبه أبو هريرة، أربع سنين، قال: نهانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يَمتَشِطَ أحدُنا كلَّ يوم». أخرجه النسائي.

2,889- Humeyd b. Abdurrahman el-Himyerî şöyle der:

"Tıpkı Ebû Hureyre'nin dört yıl Rasûlullah'la (as.) sohbeti olduğu gibi, Allah'ın Rasûlü (as.) ile sohbeti olan bir adama mülakî oldum. O şöyle demişti:

"Rasûlullah (as.) bizi, her gün saçlarımızı taramaktan men etti."[7]

٢٨٩٠ـ (س ــ عبد الله بن بريدة رحمه الله) : « أن رجلا من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم يقال له: عبيد ، قال : إن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان ينهى عن كثير من الإرفاه»، وسئل ابن بريدة عن الإرفاه؟ فقال: «الترجيل». أخرجه النسائي .

2,890- Abdullah b. Bureyde anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in ashâbından Ubeyd adında biri şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) saçları çok taramaktan men etti."

Abdullah b. Bureyde'ye, burada geçen *irfâh* kelimesinin ne demek olduğu soruldu;

---

[7] **Nesaî**, Zînet, 6. Bu hadîsin râvîlerinden Davud b. Yezîd b. Abdurrahman, muhaddisler nazarında zayıf biridir.

"- Saçları taramaktır" dedi.[8]

٢٨٩١ـ (س ـ زياد بن الحصين عن أبيه رضي الله عنه) قال : « قَدِم على النبي صلى الله عليه وسلم المدينة، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم : أُدْنُ مني، فدنا منه ، فوضع يده على ذُؤابته ، ثم أجرى يده على ذُؤابته ، وشمَّت عليه ، ودعا له». أخرجه النسائي .

2,891- Ziyâd b. el-Husayn[9], babasından[10] rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber Medîne'ye geldiğinde, kendisine;

"- Yaklaş bana!" dedi. Yanına gittim, elini kâküllerime koydu, sonra kâküller üzerindeki elini çekti, kokladı ve bana dua etti."[11]

الحَلْقُ والجَزُّ

b* SAÇLARIN TIRAŞ EDİLMESİ

٢٨٩٢ـ (خ م د س ـ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم) عن ابن عمر « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن القَزَعِ».

زاد في رواية : « قيل: وما القَزَع؟ فأشار لنا عبيد الله بن عمر، قال: إذا حُلق الصبي تُرِكَ ها هنا وهاهنا، وأشار عبيد الله إلى ناصيته وجانبَيْ رأسه قيل لعبيد الله: والجارية؟ قال: لا أدري».

---

[8] **Nesaî**, Zînet, 63. Musannıf işaret etmemekle birlikte bu rivâyet daha uzun bir metin halinde **Ebû Davud**'da da tahric edilmiştir; Tereccül, 1/4160.

[9] **Ziyâd b. el-Husayn b. Evs (Kays?) en-Neşhelî**: Tâbiîlerdendir. Babası sahabîdir. Babasından bir rivâyeti bilinmektedir. Kendisinden yeğeni Ğassân b. el-Eğarr b. Husayn rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ında zikreder. Nesaî'ye göre de sikadır. Bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[10] **Ebû Ziyâd, el-Husayn b. Evs (Kays?) en-Nehşelî**: Sahabîdir, Ziyâd'ın babasıdır. Bâdiyede otururdu. Kendisinden oğlu ziyâd rivâyet etmiştir. Bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[11] **Nesaî**, Zînet, 10.

وفي رواية «قال عبيد الله: قلت لنافع وما القزع؟ قال: يُحلق بعضُ رأس الصبي ويُترك بعضٌ».

أخرجه البخاري، ومسلم. قال الحميديُّ في كتابه : وحكى أبو مسعود – يعني : الدمشقي: أن في رواية لمسلم: «أن النبي صلى الله عليه وسلم رأى غلاما قد حُلق بعضُ رأسه ، وتُرك بعضٌ ، فنهاهم عن ذلك ، وقال: **احْلقوا كُلَّه، أو ذَرُوا كلَّهُ**».

وفي رواية أبي داود ، قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن القزع : وهو أن يُحلق [رأسُ] الصبي، فيترَكَ بعضُ شعره».

وفي أخرى له : « نهى عن القزَع ، وهو أن يُحلق الصبي ، ويترَكَ له ذُؤابةٌ».

وفي رواية النسائي : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن القزع».

وفي أخرى له : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « نهاني الله عز وجل عن القزَع».

وفي أخرى له ، ولأبي داود : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى صبيا ... وذكر الرواية التي ذكرها أبو مسعود لمسلم».

2,892- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi, İbn Ömer'den şöyle rivâyet ediyor:

"Rasûlullah (as.) çocuğun başını yer yer tıraş etmekten (*kazea*'dan) men etti."[12]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu ilave vardır:

"- Kazea nedir?" diye soruldu. (Hadîsin râvîlerinden) Ubeydullah b. Ömer, Nâfi'in *'küçük çocuğun başını tıraş ederken şurasını ve şurasını bırakmaktır'* dediğini naklederek alnını ve başının iki yanını gösterdi. Bu sefer Ubeydullah'a;

"- Peki bu yasak kız çocukları için de geçerli midir?" diye soruldu. O da;

"- Bilmiyorum" diye cevap verdi.

---

[12] **Buharî**, Libâs, 72; **Müslim**, Libâs, 31/113; **Ebû Davud**, Tereccül, 14/4193-94; **Nesaî**, Zînet, 5, 59.

Diğer bir rivâyete göre Ubeydullah; "Nâfi'e; '*kazea* nedir?' diye sordum, o da; '*çocuğun saçının bir bölümünün kesilip diğer kısmının bırakılmasıdır*' diye cevap verdi" der.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Humeydî, eserinde şöyle der:

"Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî, **Müslim**'de bu hadîsin şöyle rivâyet edildiğini kaydetti:

"Hz. Peygamber, saçının bir bölümü tıraş edilen, diğer kısmı bırakılan bir çocuk gördü ve böyle yapmaktan men etti: **'Saçların ya tamamını kesin, ya da tamamını bırakın!'** buyurdu."

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) *kazea*'dan men etti."

(Nâfi dedi ki:) "*Kazea,* çocuğun saçlarının bir kısmının kesilip diğer kısmının bırakılmasıdır."

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti de; "Hz. Peygamber *kazea*'yı yasakladı. *Kazea,* çocuğun saçının tıraş edilip kâküllerinin bırakılmasıdır" şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyeti de; "Rasûlullah (as.) *kazea*'dan men etti" şeklindedir.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Azîz ve Celîl olan Allah, bana *kazea*'yı yasakladı."

Nesaî ve **Ebû Davud**'un diğer bir rivâyeti de; "Rasûlullah (as.) sabi bir çocuk gördü..." diye başlar ve Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî'nin zikrettiği Müslim rivâyeti gibi devam eder.

İZAH

Kazea; hadîsin içinde de açıklandığı üzere yarım tıraştır; yani saçların bir kısmının kesilip diğer kısmının bırakılmasıdır. Bazıları bunu sadece kâkül bırakmak diye izah ederken, bazıları da alında ve başın iki yanında bulunan saçları bırakıp diğer tarafları tıraş etmektir der. Netice itibariyle *kazea,* saçların düzensiz bir şekilde yer yer ve

kısmen kesilmesidir. Bunun hoş bir görüntü meydana getirmeyeceği açıktır.

٢٨٩٣ــ (د ــ الحجاج بن حسان رحمه الله) قال: «دخلنا على أنس بن مالك ، فحدَّثتني أُختي المغيرة، قالت: وَأنت يومئذ غلام ، ولك قرنان - أو قُصَّتان - فمسح رأسَك، وبَرَّكَ عليك ، وقال: **احلقُوا هذين ، أَو قُصُّوهما، فإن هذا زيُّ اليهود**». أخرجه أبو داود .

2,893- el-Haccâc b. Hassân[13] anlatıyor:

"Enes b. Mâlik'in yanına gitmiştik. Bilâhare ablam Muğîre[14] bana, ona gittiğimiz sıradaki olayı şöyle anlattı:

"Sen o gün küçük bir çocuktun. Saçların iki boynuz halinde – veya iki kâkül halinde- idi. Enes senin başını okşadı, sana hayır ve bereketle dua etti, sonra da; *'bunları kesin veya kısaltın, çünkü bu Yahudilerin tarzıdır'* dedi."[15]

İZAH

Hadîsin râvîsi **Haccâc**, küçük bir çocuk iken ablası **Muğîre** ile birlikte **Enes b. Mâlik**'in yanına gitmişti. Orada **Enes'**in yaptığı ve söylediği şeyi, **Muğîre**, bilâhare kendisine anlatmıştı. Yukarıdaki hadîs, işte bu olayı hikâye etmektedir.

"**Saçların iki örgü veya iki kâkül şeklinde olduğu**" ifadesinden maksat, ya alnında boynuz gibi iki örgü haline getirilmesi veya başının yan veya üst tarafında iki boynuz haline getirilmesidir.

Enes b. Mâlik'in, **Haccâc**'ın bu durumunu hoş görmemesinin gerekçesi ise, Yahudileri taklit etmemek ve onlara benzememektir.

---

[13] **el-Haccâc b. Hassân el-Kaysî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'ten ve kızkardeşi el-Muğîre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ravh b. Ubâde ve Yahya'l-Kattân rivâyet etti. Hakkında bazı farklı görüşler bulunmakla birlikte genelde sika bir râvî olarak kabul edilir.

[14] **el-Muğîre bint Hassân et-Teymiyye el-Basriyye**: Basralı hanım tâbiîlerdendir. Haccâc b. Hassân'ın kızkardeşidir. Fazla ma'rûf biri değildir. Enes b. Mâlik'ten bir rivâyeti vardır. Kendisinden kardeşi Haccâc b. Hassân rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[15] **Ebû Davud**, Tereccül, 15/4197.

Çünkü müslüman, kendine özgü bir kimliği olan insandır. Başkalarını taklit etmek ve örnek almaktan ziyade, örnek olmaya memurdur. Çünkü en doğru rehbere sahip olan kendisidir.

٢٨٩٤ـ (د س ـ وائل بن حجر رضي الله عنه) قال: « أتيتُ رسولَ الله صلى الله علبه وسلم، وليَ شعرٌ طويل، فسمعته يقول: **ذُبابٌ ، ذُبَابٌ وليس معه أحد** فقلت: يَعنيني فخرجت فَجَزَزْتُه ثم أتيتُه فقال: **إني لم أعنك وهذا أحسن**». وفي نسخة : « **لم أعِبْكَ**».

أخرجه أبو داود ، والنسائي .

2,894- Vâil b. Hucr anlatıyor:

"Saçlarım uzun bir halde iken Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştim. Hz. Peygamber **'Uğursuzluk!.. Uğursuzluk!..'** dedi. O sırada yanında başka kimse yoktu. Bu yüzden, herhalde beni kastediyor diye düşündüm ve hemen gidip saçlarımı kestirdim. Sonra tekrar geldim. Bana;

"- Ben seni kastetmemiştim –bir rivâyette seni ayıplamamıştım-, **ama bu hâlin daha güzel!"** buyurdu.[16]

٢٨٩٥ـ (د ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « كانت لي ذؤابة ، فقالت لي أُمي : لا أجزّها ، كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يَمُدُّها ، ويأخذُ بها». أخرجه أَبو داود

2,895- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Benim uzun kâküllerim vardı. Annem; *'ben onları asla kesmem, zira Rasûlullah (as.) onları çeker ve tutardı'* dedi."[17]

İZAH

"Kâkül" diye tercüme ettiğimiz ***"züâbe"*** kelimesi aynı zamanda başın iki tarafından sarkan saçlar için de kullanılır. Maksat saçların

---

[16] **Ebû Davud**, Tereccül, 11/4190; **Nesaî**, Zînet, 11.

[17] **Ebû Davud**, Tereccül, 15/4196.

uzun olduğunu belirtmektir. Hz. Peygamber **Enes**'in uzun olan kâküllerini tutup okşadığı ve onlarla oynadığı için annesi teberrük amacıyla onları kesmeyeceğini söylemektedir.

٢٨٩٦ـــ (د س ـــ عبد الله بن جعفر رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أمهلَ آل جعفر – حين أتى نَعيُه ثلاثا – ، ثم أتاهم، فقال: **لا تبكوا على أخي بعد اليوم** ، ثم قال: **ادْعوا لي بني أخي**، فجيء بنا ، كأنا أفرُخٌ ، فقال : **ادْعُوا لي الحلاقَ. فأمره فحلق رؤوسنا**». أخرجه أبو داود ، والنسائي.

2,896- Abdullah b. Cafer'den rivâyet edilmiştir:

"Cafer'in şehid edildiği haberi geldiğinde Rasûlullah (as.), Cafer'in âilesine (yas için) üç günlük süre vermiş, sonra onlara gidip;

"- **Artık bu günden sonra kardeşim için ağlamayın!**" demişti. Sonra;

"- **Bana kardeşimin çocuklarını getirin!**" buyurmuştu. Bunun üzerine kendisine götürüldük. Bizler o gün birer kuş yavrusu gibi idik. Hz. Peygamber;

"- **Bana berberi çağırın!**" buyurdu. Berber gelince, kendisine saçlarımızı kesmemizi emretti, o da kesti."[18]

İZAH

Cafer b. Ebî Tâlib, Hz. Peygamber'in amcası **Ebû Tâlib**'in oğlu ve **Hz. Ali**'nin de kardeşidir. **Tebük** savaşında şehîd edilmişti. **Cafer**'in şehîd edildiği haberi geldiğinde Hz. Peygamber, onun yasını tutmaları için âilesine üç günlük bir süre vermişti. Sonra yanlarına gidip artık onun için ağlamamalarını emretmişti. Sonra da **Cafer**'in çocuklarını istemişti. Onun **Abdullah, Avn** ve **Muhammed** adlı üç çocuğu vardı. Hadîsin râvîsi ve aynı zamanda **Cafer**'in oğlu olan **Abdullah**'ın söylediğine göre, o gün kendileri kuş yavrusu gibi imişler. Yani hem küçük ve hem de saçları-başları darmadağın vaziyette idiler. Zira muhtemelen anneleri matem sebebiyle onların

---

[18] **Ebû Davud**, Tereccül, 13/4192; **Nesaî**, Zînet, 58.

saçlarını tarayıp düzeltememişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir berber çağırarak çocukların saçlarını kestirmişti. Böylece onları hem dağınık ve perişan görüntüden kurtarmış, hem de gelmesi muhtemel haşerelerden korumak istemişti.

٢٨٩٧ـ (س ـ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن تَحْلِقَ المرأةُ رأسها». أخرجه النسائي .

2,897- Hz. Ali şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) kadınların saçlarını tıraş etmelerini yasakladı."[19]

الوَصْلُ

c* SAÇ ULAMANIN VE BUNU YAPANIN LANETLENDİĞİ

٢٨٩٨ـ (خ م س ـ **أسماء** رضي الله عنها) : « أن امرأة سألت النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقالت : يا رسول الله ، إن ابنتي أصَابتْها الحَصْبَةُ ، فامَّرق شعرُها ، وإني زَوَّجتُها ، أفأصِلُ فيه ؟ فقال: **لعن الله الواصلةَ والموصولة**».

وفي رواية قالت أسماء : « لعن النبيُّ صلى الله عليه وسلم الوَاصلةَ والمُسْتَوْصِلَةَ».

وفي رواية : « فَسَبَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الواصلة والمستوصلة».

وفي رواية : « **فَلَعَنَهَا**».أخرجه البخاري، ومسلم ، وأخرج النسائي الرواية الثانية.

وله في أخرى: « أن امرأة جاءت إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت : يا رسولَ الله، إن بنتا لي عَرُوسٌ، وإنها تَشكَّتْ ، فتمرَّق شعرُها ، فهل عليَّ جُناحٌ إن وصلتُ لها فيه؟ فقال: **لعن الله الواصلةَ والمستوصلة**».

---

[19] **Nesaî**, Zînet, 4. Musannıf işaret etmemiş olmakla birlikte bu hadîsi **Tirmizî** de tahric etmiştir; Hac, 74/914.

2,898- Esmâ anlatıyor:

"Bir kadın Rasûlullah'a (as.) gelip şöyle demişti:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kızım çiçek hastalığına yakalandı ve saçları döküldü. Ben onu evlendirmiştim. Saçlarına peruk takabilir miyim?"

Hz. Peygamber;

"- Allah saçlara peruk takan ve taktırana lanet etmiştir" buyurdu.[20]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Esmâ şöyle dedi:

"Hz. Peygamber saçlara peruk takan ve taktırana lanet etti."

Başka bir rivâyete göre de; "Rasûlullah (as.), saçlara peruk takan ve taktıranı tahkir etti."

Bir başka rivâyette de; "onu yasakladı" denir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir kadın Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim yeni gelin olan bir kızım var, rahatsızlandı ve saçları döküldü. Onun saçlarına peruk takacak olsam, bana günah olur mu?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Allah saçlara peruk takan ve taktırana lanet etmiştir" buyurdu.

İZAH

Vasl kelimesi, ulamak, eklemek anlamına gelir. Burada ondan maksat, saçı saça ulamaktır. Ancak bu kelimenin saçı dökülen bir kadın için kullanıldığı dikkate alındığında, bundan maksadın saç yerine geçen peruk takmak olduğu anlaşılır. Bu itibarla ve günümüzdeki kullanımını da dikkate alarak, kelimeyi *peruk takmak* diye tercüme ettik. Hz. Peygamber döneminde bundan farklı bir

---

[20] **Buharî**, Libâs, 83, 85; **Müslim**, Libâs, 33/115-16; **Nesaî**, Zînet, 71.

şekilde saç ulama âdetinin varlığı konusunda sağlıklı bir bilgiye sahip değiliz. Biraz sonra gelecek olan **Muâviye** rivâyetine bakıldığında, bunun sanki başörtüsünün üzerine takılan bir perçem olduğu anlamı çıkmaktadır. Zaten tesettürlü olduklarında şüphe bulunmayan müslüman hanımların böyle bir şey takmış oldukları, ancak dışardan görüldüğü takdirde anlaşılabilir. **Muâviye**'nin bir tutam saçı alıp göstererek, müslümanlar için uygun olmayan bir moda ihdas edildiği ve bundan vazgeçilmesi gerektiği şeklindeki sözleri, ancak dışardan da görülen bir uygulamadan dolayı söylenmiş olmalıdır. Muhtemelen bu uygulama, o dönem kadınlarında görülen bir süslenme tarzı idi.

Peruk takmanın neden yasaklandığını tespit için çeşitli ihtimaller üzerinde durulmuştur. Allah'ın yarattığını değiştirmek ve kötü kadınlara benzemek bu ihtimaller arasında gösterilmiştir. Dönemin şartları göz önüne alındığında, böyle bir âdetin yaygınlaşması halinde kadınların meşrû olmayan gayeler için de bu yola başvurabilecekleri oldukça kuvvetli bir ihtimaldir. Hadîste getirilen yasakla muhtemelen bunun önü kesilmek istenmiştir. Nitekim bir kısım fukaha, kadının kendi kocasına karşı süslenmek için bunu yapmasında sakınca görmemiştir.

Günümüzde başörtülülerin hiçbir resmî daireye sokulmaması uygulaması karşısında da peruk takılması oldukça yaygınlaşmış bulunmaktadır. Bu amaçla peruk takmakta, hiç şüphesiz Allah'ın emrine uymak niyeti ve gayesi vardır. Bu itibarla yapılan işe, Allah'ın emrine uymak için *çaresizlik karşısında bulunan çare* diye bakılabilir. İnsan, Rabbinin emrine ittiba için gerekli girişimde bulunduktan ve baskılar karşısında mümkün olan direnci gösterdikten sonra yapabileceği fazla bir şey yoktur. Hangi çareyi bulursa ona sarılır. Eğer bunda bir vebal varsa, bu vebal onun değil, ona bu baskıyı reva görenlerindir. Hatta uygulanan bu baskı karşısında tamamen başlarını açacak olsalar bile, Allah'ın buyruğuna karşı gelmek anlamına gelen bu davranışın günahı yine de onların değildir; onlara bu baskıyı uygulayanlarındır. Bu özgürlükler çağında dindarlara din özgürlüğünü ve en tabiî insan hakkını çok görenlerindir.

٢٨٩٩ــ (خ م س ــ عائشة رضي الله عنها) : « أن جارية من الأنصار تزوجت ، وأنها مرضت ، فتمعّط شعرُها ، فأرادوا أن يصلوها ، فسألوا النبيَّ صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : لعن الله الواصلة والمستوصلة».

وفي رواية : « أن امرأة من الأنصار زوجت ابنتها ، فتمعّط شعر رأسها ، فجاءت إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، فذكرت ذلك له ، وقالت : إن زوجها أمرني أن أصل في شعرها؟ فقال: لا، إنه قد لُعنَ المُوصلاتُ». وفي رواية : « الواصلاتُ».

أخرجه البخاري، ومسلم ، وأخرج النسائي المسند فقط، « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لعن الواصلة والمستوصلة».

2,899- Hz. Âişe anlatıyor:

"Ensâr'dan bir kız evlenmiş, sonra hastalanmış ve saçları dökülmüştü. Yakınları onun saçlarına ulama yapmak istediler. Gidip Hz. Peygamber'e sordular. Hz. Peygamber de;

"- Allah, saçlara ulama yapan ve yaptırana lanet etmiştir" buyurdu.[21]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Ensâr'dan bir kadın, kızını evlendirmiş, sonra kızın başındaki saçları dökülmüştü. Kadın Hz. Peygamber'e gelip durumu anlattı;

"- Kızımın kocası, onun saçlarına ulama yapmamı istiyor" dedi. Hz. Peygamber;

"- Hayır! Saça ulama yapanlar lanetlenmiştir" buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî de; *"Hz. Peygamber, saçlara ulama yapan ve yaptırana lanet etti"* şeklindeki hadîsin müsned olan kısmını tahric etti.

---

[21] **Buharî**, Libâs, 83; Nikâh, 95; **Müslim**, Libâs, 33/117-18; **Nesaî**, Zînet, 23.

٢٩٠٠ــ (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: «زجر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المرأة أن تصل شعرها بشيء». أخرجه مسلم .

2,900- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Allah'ın Rasûlü, bir kadının saçlarına herhangi bir şeyle ulama yapmasını yasakladı."[22]

İZAH

Bu rivâyetteki **"herhangi bir şey"** kaydı, saçlara bez, kurdele ve benzeri şeyleri takmayı da içine almaktadır. Nitekim **İmâm Mâlik** ve **Taberî** bu rivâyete dayanarak, saçlara herhangi bir şey bağlamanın caiz olmadığını ileri sürerler. Ancak **Leys b. Sa'd, Kadı Iyâd** ve bir kısım Şâfiî fukahası, bu yasağın sadece saça saç eklemekle sınırlı olduğunu ve başka bir takım şeyler takmanın yasak kapsamında olmadığını söylerler.

٢٩٠١ــ (خ م ط ت د س ــ معاوية بن أبي سفيان) : قال حميد بن عبد الرحمن بن عوف : «إنه سمع معاوية – عام حَجَّ على المنبر، وتناول قُصَّة من شَعَرٍ ، كانت في يد حَرَسيٍّ ، فقال: يا أهل المدينة ، أين علماؤكم ؟ سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ينهى عن مثل هذه ، ويقول: **إنما هلكتْ بنو إسرائيل حين اتَّخذها نساؤهم**». وفي رواية : « **إنما عُذِّبَ بنو إسرائيل**».

وفي رواية ابن المسيب ، قال : « قَدِمَ معاويةُ المدينة ، فخطبنا ، وأخرج كُبَّةً من شعر ، فقال : ما كنت أرى أحدا يفعله إلا اليهود، إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بلغه ، فسماه الزُّورَ».

وفي أخرى عنه : « أن معاوية قال ذات يوم : إنكم قد أحدثتم زيَّ سُوء ، وإن نبي الله صلى الله عليه وسلم نهى عن الزُّور – قال قتادة : يعني ما تُكَثِّرُ به النساءُ أشعارهن من الخِرَق – قال : وجاء رجل بعصا على رأسها خِرْقةٌ ، فقال معاوية: ألا ، هذا الزور».

---

[22] **Müslim**, Libâs, 33/121

أخرجه البخاري ومسلم، ووافقهما الجماعة على رواية حميد، ووافقهما النسائي أيضا على رواية ابن المسيب الأولى. وللنسائي أيضا عن ابن المسيب عن معاوية : « أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن الزُّور».

وله أيضا عن سعيد المَقْبُرِيِّ ، قال : « رأيت معاوية على المنبر، ومعه في يده كُبَّةٌ من كُبَبِ النساء من شعر ، فقال: ما بالُ المسلمات يَصْنَعْنَ مثل هذا ؟ إني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : أيما امرأة زادت في رأسها شعرا ليس منه ، فإنه زُور تزيد فيه».

2,901- Muâviye b. Ebî Süfyan'dan rivâyet edilmiştir: Humeyd b. Abdurrahman b. Avf, hac mevsiminde Muâviye'nin, minber üzerinde iken bir muhafızın elinde bulunan (ve kadınların perçem olarak taktıkları) bir tutam saç demetini alarak şöyle söylediğini işitmiş:

"- Ey Medîne halkı!.. Nerede sizin âlimleriniz? Ben, Rasûlullah'ın (as.) bu gibi şeylerden insanları men ettiğini duydum. O; **'İsrâil oğullarının kadınları bunları yapmaya başladıktan sonra helâk oldular'** diyordu."[23]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber; **"İsrâil oğulları ondan sonra azaba dûçar oldu"** demiş.

İbn Müseyyeb'in rivâyeti ise şöyledir:

"Muâviye Medîne'ye geldi ve bize hutbe okudu. Bir yumak saç çıkardı ve;

"- Bunu Yahudilerden başka birinin yapacağını zannetmezdim. Hz. Peygamber de bunu duymuş ve ona **'yalan saç'** adını vermişti" dedi.

Yine İbn Müseyyeb'den gelen başka bir rivâyet şöyledir:

"Bir gün Muâviye şöyle demişti:

"- Sizler gerçekten kötü bir moda ihdas ettiniz. Allah'ın elçisi, şüphesiz yalan saçı yasaklamıştır."

---

[23] **Buharî**, Libâs, 83; Enbiyâ, 50; **Müslim**, Libâs, 33/122-24; **Muvatta**, Şaar, ½; **Tirmizî**, Edeb, 32/2781; **Ebû Davud**, Tereccül, 5/4167; **Nesaî**, Zînet, 21, 68, 69.

Râvî Katâde; "o, kadınların saçlarına çokça taktıkları bezleri kastediyordu" dedi ve rivâyetine şöyle devam etti:

"Sonra bir adam, ucunda bez parçası bulunan bir sopa ile geldi. Muâviye;

"- Dikkat edin! İşte bu, yalan saçtır" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Kütüb-ü sittenin diğer kaynakları da, Humeyd'in rivâyetini tahric ettiler. **Nesaî** ayrıca İbn Müseyyeb'in ilk rivâyetini de tahric etti.

Nesaî'nin İbn Müseyyeb vasıtasıyla tahric ettiği başka bir rivâyetine göre Muâviye; *"Rasûlullah (as.) yalan saçı yasakladı"* demiş.

Yine **Nesaî**'nin Saîd el-Makburî'den gelen başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Muâviye'yi minber üzerinde iken gördüm. Onun elinde kadınların saçlarından bir yumak vardı. Şöyle söyledi:

"- Müslüman kadınlara ne oluyor da bu gibi şeylere tevessül ediyorlar? Ben, Rasûlullah'ın (as.); **'kendisine ait olmayan bir saçı ilave eden kadının bu yaptığı, başına yalanı eklemektir'** dediğini işittim."

السَّدْلُ والفَرْقُ

d* SAÇLARI SARKITMAK VE ORTADAN AYIRMAK

٢٩٠٢ـ (خ م د س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « كان أهل الكتاب يَسْدِلُون أشعارهم ، وكان المشركون يَفْرُقون رؤوسَهم ، وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يُحِبُّ مُوَافقة أهل [الكتاب] فيما لم يُؤمر به ، فسَدَل رسول الله صلى الله عليه وسلم ناصيته ، ثم فرق بعدُ». أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود، والنسائي.

2,902- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Ehl-i kitap saçlarını alınlarına sarkıtıyor, müşrikler ise ortadan ayırıyorlardı. Hz. Peygamber de, kendisine ilahî bir emrin gelmediği konularda ehl-i kitaba muvafakat etmeyi severdi. Bundan dolayı Rasûlullah (as.) da saçını alnına doğru sarkıttı. Ama sonra ortadan ayırdı."[24]

İZAH

Hz. Peygamber'in vahiy gelmeyen konularda kitap ehline uymaktan hoşlanması, onların yaptıklarının vahye dayanma ihtimalinden dolayıdır. Ancak İslâm tamamlanıp kemâle ulaştıktan sonra artık onlara uymayı değil, aksine muhalefet etmeyi tercih etti. Yukarıdaki rivâyete göre kitap ehli saçlarını alınlarına sarkıtıyor, müşrikler ise ortadan ayırıyorlardı. Hz. Peygamber de önceleri saçlarını kitap ehli gibi sarkıtmayı uygun gördü. Ama İslâm tamamlanıp müşrikler de İslâm'a girdiği halde kitap ehlinin kendi dinlerinde inat ettiklerini görünce, bu sefer onlara muhalefeti uyguladı. Hakkında vahiy gelmeyen konularda, müşriklerle kitap ehlinin uygulamaları arasında bir tercih söz konusu olduğunda, kitap ehlinin tercih edilmesi tabiî karşılanmalıdır. Çünkü onlar her şeye rağmen ilahî bir dine mensup idiler. Müşriklerin ise ilahî dinle hiç irtibatları yoktu. Bilâhare müşrikler İslâm'a girince, ortada muhalif zümre olarak sadece kitap ehli kalmıştı. İşte İslâm'ın da kemâle erdiği bu durumda herhangi bir tercih bahis konusu değildir.

Saçların sarkıtılması veya ayrılması, şüphesiz dinî bir mesele değildir. Sadece insanın kendi zevki ve kişiliği ile alakalıdır. Hz. Peygamber'in tavrı ise, O'nun davranışlarının bazı kesimlerce kullanılıp istismar edilebileceği ihtimali ile izah edilebilir. Söz konusu kişi bir Peygamber ise, O'nun tutumunun diğer din sâlikleri tarafından dile dolanması hiç de uzak bir ihtimal değildir. Hz. Peygamber'in de bu gerçeği göz önüne almış olması mümkündür.

---

[24] **Buharî**, Libâs, 70; Enbiyâ, 23; **Müslim**, Fedâil, 24/90; **Ebû Davud**, Tereccül, 10/4188; **Nesaî**, Zînet, 62.

الفصل الثاني

في شعر اللحية والشارب

نَتفُ الشَّيب

II- SAKAL VE BIYIKLAR

a* BEYAZ KILLARIN KOPARILMASI

٢٩٠٣ــ (د ت س ــ **عمرو بن شعيب** رحمه الله) عن أبيه عن جده قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **لا تنتفوا الشَّيْبَ ، فإنه ما من مسلم يَشيبُ شَيبة في الإسلام ، إلا كانت له نورا يوم القيامة**».

وفي رواية : « **كتب الله له بها حسنة ، وحطَّ عنه بها خطيئة**». أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي «أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن نتف الشيب وقال: إنه نُورُ المسلم». وفي رواية النسائي مثل [رواية] الترمذي، و لم يذكر : « **إنه نور المسلم**».

2,903- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Beyaz kılları koparmayınız! Çünkü İslâm'da tek bir kıl dahi olsa saçını ağartan insana, o kıl kıyâmet günü kendisi için bir nur olur." Bir rivâyette Hz. Peygamber; **"o kıl sebebiyle Allah ona bir sevap yazar ve ondan bir günah siler"** diye ekledi."[25]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber aklaşan saçları yolmayı men etti ve; **'o, müslümanın nurudur'** dedi."

---

[25] **Tirmizî**, Edeb, 56/2821; **Ebû Davud**, Tereccül, 17/4202; **Nesaî**, Zînet, 13.

Nesaî'nin rivâyeti de **Tirmizî**'ninki gibidir; yalnız **Nesaî** Hz. Peygamber'in "**o, müslümanın nurudur**" sözünü zikretmez.

İZAH

"**İslâm'da saç ağartmak**" ifadesi, müslüman olarak yaşamak ve saçı-sakalı ağarıncaya kadar bu dinde sebat etmek anlamına gelir. Yani saçını-sakalını İslâm uğrunda ağartmaktır.

Bu konunun baş tarafında geçen hadîslerde ağaran saçların boyanması hararetle tavsiye ediliyordu. Orada buna sebep olarak da Yahudilere ve Hıristiyanlara muhalefet gerekçe gösteriliyordu. Burada ise ağaran saçların yolunmaması tavsiye dilmektedir.

Bu iki farklı rivâyet gurubu arasında zâhirde görünen çelişkiyi bertaraf etmek için kaynaklarımızda çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalardaki ana fikir, ağaran saçları kökten yolmanın, sanki yaratılışın tabiî gelişimini izâle gibi görülmesidir. Yolmak, bir uzvu tamamen yok etmektir. Boyamak ise, sadece dış görüntü ile ilgilidir, yaratılışın izâlesi ile ilgisi yoktur.

Ağaran saçları yolmayı haram gören bazı fukaha var ise de, ulema arasında genel kanâat onun sadece mekruh olduğudur.

٢٩٠٤ـ (ت س ــ **شرحبيل بن السمط** رحمه الله) أنه قال : يا كعب بن مُرَّة ، حدِّثنا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم واحذر ، قال : سمعتُ رسولَ الله -صلى الله عليه وسلم- يقول : « **من شاب شَيْبَة في الإِسلام كانت له نورا يوم القيامة**». أخرجه الترمذي ، والنسائي.

2,904- Şurahbîl b. es-Simt, Kâ'b b. Mürre'ye;

"- Ey Kâ'b b. Mürre!.. Bize Allah'ın Rasûlü'nden (as.) bir şeyler naklet, ama (yalandan) sakın!" der. O da, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, diye karşılık verir:

"Kimin İslâm'da saçları ağarırsa, bu saçlar, kıyâmet gününde onun için nur olur."[26]

---

[26] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 9/1634; **Nesaî**, Cihâd, 26.

٢٩٠٥ـ (ت ـ **عمرو بن عبسة** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **من شاب شيبة في سبيل الله كانت له نورا يوم القيامة**». أخرجه الترمذي .

2,905- Amr b. Abese'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kim Allah yolunda saçını-sakalını ağartırsa, bunlar kıyâmet gününde ona ışık olurlar."[27]

٢٩٠٦ـ (**أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن نَتفِ الشيبِ ، وقال : **إنه نورٌ**». أخرجه ...

2,906- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), ağaran saçları yolmayı yasakladı ve; **'o nurdur'** dedi."[28]

قَصُّ الشارب واللحية

b* SAKALI VE BIYIĞI KISALTMAK

٢٩٠٧ـ (خ م ط ت د س ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **أَنْهِكُوا الشَّوارِبَ ، وأَعفُوا اللّحى**». وفي رواية : « **أَحْفُوا الشَّوارِبَ**».

وفي أخرى قال : « **خالفُوا المشركين : وَفِّروا اللِّحى ، وأَحْفُوا الشوارب**». وكان ابن عمر إذا حج أو اعتمر قبض على لحيته فما فَضَلَ أخذه. أخرجه البخاري، ومسلم .

وفي رواية للبخاري موقوفا على ابن عمر ، قال البخاري : قال أصحابنا ، عن مَكّيٍّ ابن إبراهيم عن ابن عمر ، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **من الفطْرَة قَصُّ الشارب**».

---

[27] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 9/1635.

[28] Bu rivâyet, **Rezîn**'in ilavesidir.

وفي رواية مسنداً: أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « من الفطرة : حَلْقُ العانة ، وتقليم الأظفار ، وقصُّ الشارب». وأخرج الموطأ، وأبو داود، والترمذي، والنسائي الرواية الأولى، قال: «أحفوا الشوارب ، وأعفوا اللّحى». وفي رواية : « أنه أمر بإحفاء الشوارب، وإعفَاء اللّحى».

وفي رواية ذكرها رزين ، قال نافع : « إن ابن عمر كان يُحفي شاربه حتّى يُنظَرَ إلى الجلد، ويأخُذُ هذين». يعني: ما بين الشارب واللّحية .

2,907- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bıyıkları kesin, sakalları uzatın!"[29]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; **"bıyıkları iyice kısaltın!"** buyurdu.

Başka bir rivâyete göre de şöyle dedi:

"Müşriklere muhalefet edin; sakalı uzatın, bıyıkları iyice kısaltın!"

(Hadîsin râvîsi Nâfi der ki): "İbn Ömer, hac veya umre yaptığında (tıraş olurken) sakalını avuçlar ve elinin kabzasından fazla gelen kısmı keserdi."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin İbn Ömer'den mevkûf olarak tahric ettiği başka bir rivâyeti daha vardır.

Buharî der ki:

"Bize hocalarımız, Mekkî b. İbrahim'in[30] İbn Ömer'den tahric ettiği ve onun da Hz. Peygamber'den naklettiği şu sözünü rivâyet ettiler:

---

[29] **Buharî**, Libâs, 64, 65; **Müslim**, Tahâret, 16/52-54; **Muvatta**, Şaar, 1/1; **Tirmizî**, Edeb, 18/2763; **Ebû Davud**, Tereccül, 16/4199; **Nesaî**, Tahâret, 15.

[30] **Ebû's-Seken, Mekkî b. İbrahim b. Beşîr b. Ferkad el-Burcumî el-Hanzalî et-Temîmî el-Belhî**: 126-215/744-831. **Belh**'lidir, tebeu't-tâbiînden ve hafız muhaddislerindendir. İmâm Mâlik, İbn Cüyerc ve Bihz b. Hakîm'den rivâyetleri

"Bıyıkları kısaltmak fıtrattandır."

Buharî'deki müsned bir rivâyete göre de Rasûlullah (as.) şöyle demiştir:

"Etekleri tıraş etmek, tırnak kesmek ve bıyıkları kısaltmak fıtrattandır."

Muvatta, Ebû Davud, Tirmizî ve **Nesaî** de yukarıda geçen; **"bıyıkları kısaltın, sakalı uzatın!"** şeklindeki ilk rivâyeti tahric ettiler.

Başka bir rivâyete göre de; "Hz. Peygamber bıyıkları kısaltmayı, sakalı uzatmayı emretti."

Rezîn'in kaydettiği diğer bir rivâyete göre de Nâfi şöyle dedi:

"İbn Ömer bıyıklarını, cildi görünecek derecede kısaltırdı ve – dudaklarının iki tarafındaki bıyığı ile sakalını kastederek- şu ikisi arasını alırdı."[31]

İZAH

"Bıyıkları iyice kısaltmak" ifadesinden maksat, onları kökten kesmek, usturaya vurmak değildir. Aksine dudaklara sarkacak derecede uzatmayıp inceltmektir. Çünkü dudaklara sarkacak derecede uzayan bıyıkların temizliğini sağlamak son derece zordur.

"Sakalı uzatmak"tan maksat da, hiç kesmemek değildir. **İbn Ömer**'in rivâyetinden anlaşılacağı üzere bir tutam miktarıdır. Bir tutamdan fazla gelen miktarın kesilmesi uygun görülmüştür.

Bıyık ve sakal, malum olduğu üzere erkekle kadının tefrik unsurlarından biridir. Bu konuda oldukça fazla miktarda hadîs vardır. Bu hadîslerin bu şekilde vürûdunda, dönemin örfünün de etkili olduğu düşünülebilir. Sakal ve bıyık şeklinin, sevap ve günaha

---

vardır. Kendisinden Buharî, Ahmed b. Hanbel ve Ubeydullah el-Kavârîrî rivâyet etti. Yirmi yıl **Mekke**'de mücavir kalmış, altmış defa hac yapmıştı. Altmış defa evlilik yaptığı da rivâyet edilir. **Belh**'te vefat etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[31] **Rezîn**'in kaydettiği bu rivâyet, **Buharî,** Libâs, 63'de bâb başlığında muallak olarak zikredilir.

konu teşkil eden dinî bir mesele olmadığı açıktır. Binâenaleyh bu konuda vârid olan hadîsleri, Hz. Peygamber'in, ahlâkı ve davranışlarıyla olduğu kadar kılığı-kıyafetiyle de kendine özgü bir insan tipi vücuda getirmek arzusuna bağlanabilir. Nitekim hadîslerin pek çoğunda o dönemde var olan çeşitli din mensuplarına muhalefetten söz edilmektedir. Yani farklı bir insan tipine ve farklı bir toplum yapısına vurgu yapılmaktadır. Başkalarını taklit eden değil, aksine başkalarına örnek olan, kendi doğruları olan ve hayatını bu istikamette devam ettiren bir kimlik, bir **Müslüman kimliği** öne çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Aynı kimlik yapısının günümüz için de önemli olduğu inkâr edilemez. Globalleşen dünya gerçeğinde insanların ve kültürlerin birbirlerinden etkilendikleri ve sağlam bir temele dayanan kültürlerin ayakta kaldığı, diğerlerinin ise silinip gittiği bilinen bir gerçektir. Batı kültürü sömürge döneminde çeşitli milletlerin kültürlerini ciddi şekilde etkilemiş, çok ciddi boyutta bir kimlik değişimi ve erozyonu meydana getirmiş, insanların örfünü, âdetini, kılık ve kıyafetini, hatta dinlerini ve dillerini bile değiştirmiştir. Bunun için de son derece zengin imkânlarla her türlü teknik kullanılmış, medya gücü bir silah gibi işletilmiştir. Neticede de âdeta insanlar, kendileri olmaktan çıkarılmışlardır. Ama batı kültürünün aynı başarıyı İslâm dünyasında sağladığını söylemek son derece zordur. Çok daha yoğun bir gayret gösterilmiş olmasına rağmen, diğer ülkelerde olduğu gibi istenilen netice elde edilebilmiş değildir. İşte bu durum kanâatimizce **"Müslüman kimliği"**nin hem gücünü, hem de önemini göstermektedir. Basit ve önemsiz de olsa İslâmî kimliği aksettiren hususlar terk edilir, onun yerine hâkim kültürün verileri ikame edilirse, zamanla bir kimlik boşluğuna düşmemiz kaçınılmazdır. Bu kimlik erozyonu da uzun vadede bizleri kendimiz olmaktan çıkarır.

٢٩٠٨ــ (م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
«جُزّوا الشواربَ ، وأَوْفُوا اللِّحى ، خالِفُوا المَجوسَ». أَخرجه مسلم .

2,908- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bıyıkları kesin, ama sakalı uzatın; Mecûsîlere muhalefet edin!"[32]

٢٩٠٩ــ (ت س ــ زيد بن أرقم رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «مَن لم يأخذ من شاربه فليس منَّا». أخرجه الترمذي ، والنسائي.

2,909- Zeyd b. Erkam'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bıyığını kısaltmayan bizden değildir"[33]

İZAH

Hadîste geçen **"bizden değildir"** ifadesi, müslüman değildir anlamına gelmez. Az önce de kaydettiğimiz üzere sakal ve bıyık dinî bir mesele değildir, dolayısıyla sevaba ve günaha da konu teşkil etmezler. Bu ifade, o gün var olan diğer din mensuplarıyla müslümanlar arasındaki bir farkın, bir emarenin gereğine işaret etmektedir. Günümüzde bile aynı cemaat, tarîkat, dernek ve siyasal örgüt mensuplarının, kılık-kıyafet bakımından da olsa diğer insanlardan farklı ve kendilerine özgü bazı işaretleri vardır.

٢٩١٠ــ (ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَقُصُّ من شاربه، ويقول : إن إبراهيم خليل الرحمن كان يفعله». أخرجه الترمذي.

2,910- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Allah'ın Rasûlü (as.) sakalını kesiyor ve şöyle diyordu:

"Halîlurrahman İbrahim de böyle yapıyordu."[34]

---

[32] **Müslim,** Tahâret, 16/55.

[33] **Tirmizî,** Edeb, 16/2761; **Nesaî,** Zînet, 13.

[34] **Tirmizî,** Edeb, 16/2760.

٢٩١١ــ (د ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: «ما كنا نُعْفي السِّبَال إلا في حج أو عمرة». أخرجه أبو داود.

2,911- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Biz sakallarımızı (ve bıyıklarımızın uçlarını) sadece hac veya umrede kısaltırdık."[35]

٢٩١٢ــ (ت ــ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جده : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يأخذ من لحيته ، من عرضها ، وطولها». أخرجه الترمذي.

2,912- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden şöyle rivâyet ediyor:

"Rasûlullah (as.) sakalını eninden ve boyundan keserdi."[36]

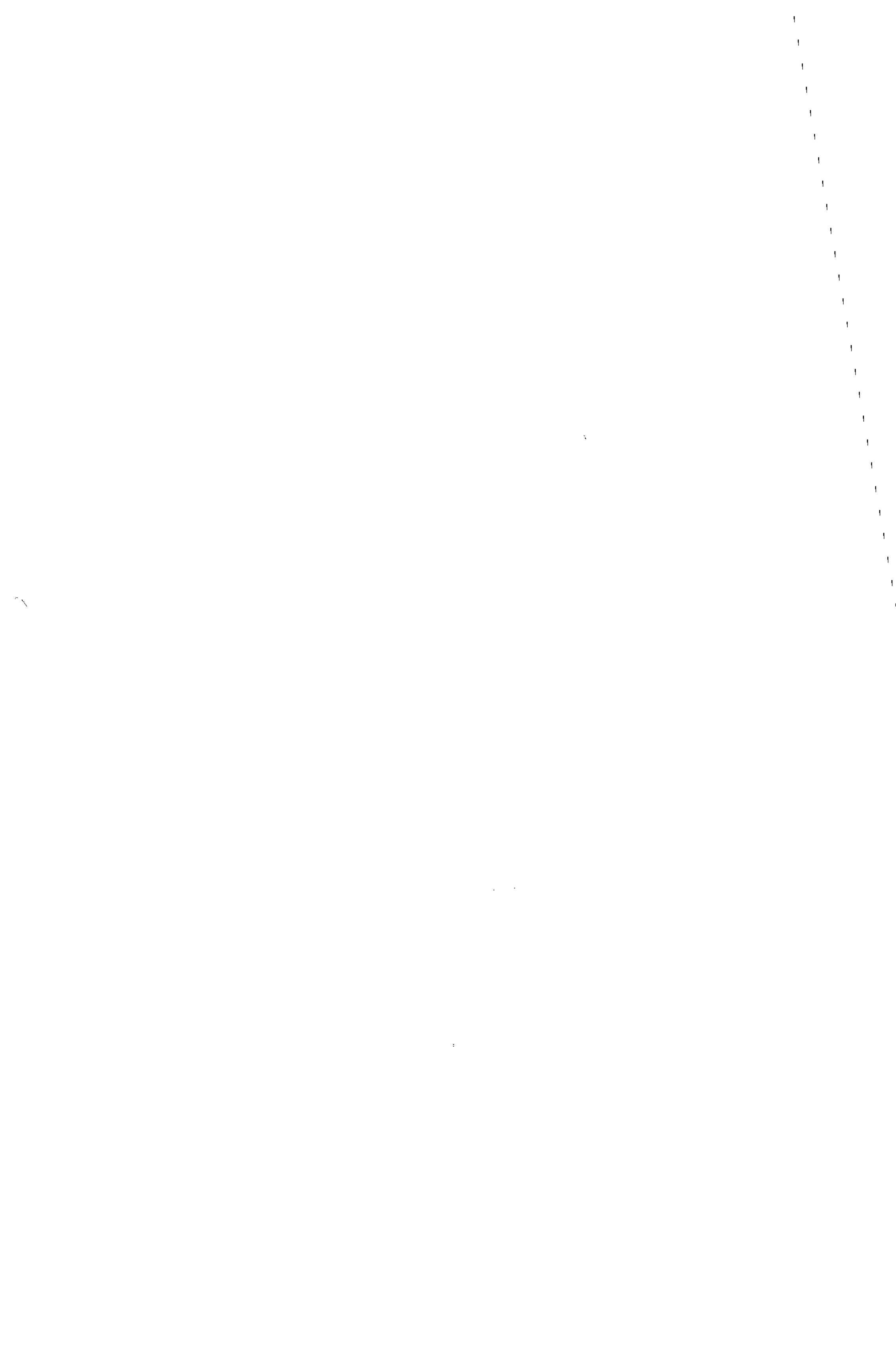
İZAH

Önceki hadîslerde sakalın, çeneden bir kabza miktarından uzun olan kısmının kesilmesi tavsiye diliyordu. Buradaki hadîsten ise yanaklardaki kılların da düzeltilmesinden söz edilmektedir. Bu durumda sakalın olduğu gibi bırakılmaması, her taraftan düzeltilmesi ve güzel bir görüntü elde edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

---

[35] **Ebû Davud**, Tereccül, 16/4201.

[36] **Tirmizî**, Edeb, 17/2762.

الباب الخامس
في الطِّيب والدُّهْن

E- KOKU VE YAĞ SÜRÜNMEK

٢٩١٣ــ (س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « حُبِّبَ إليَّ : الطِّيبُ ، والنساء ، وجُعل قُرَّةُ عَيْني في الصلاة». أخرجه النسائي.

2,913- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bana güzel koku ve kadınlar sevdirildi. Namaz da gözümün nuru kılındı."[1]

İZAH

Güzel koku, izaha gerek olmayacak derecede herkes tarafından sevilen bir maddedir. Hz. Peygamber'in bunu zikretmesi, biraz da teşvik anlamındadır. İnsanların çirkin kokulardan arınıp tertemiz kokularla toplumun içine çıkmalarını teşviktir. Cemâatle namaz kılmayı Hz. Peygamber'in ne kadar büyük bir hararetle teşvik ettiği herkesin malumudur. Ama soğan sarımsak gibi kokulu şeyleri yiyen insanların cemaate katılmamalarını da emretmektedir. Bu durum bize, özellikle insan içine çıkarken her türlü kötü kokudan arınıp temiz kokular sürünmenin gereğini göstermektedir.

Kadının Hz. Peygamber'e sevdirilmesi ifadesini cinsî alâkaya bağlamak, en hafif ifadeyle haksızlık ve saygısızlıktır. Eğer böyle olsaydı, Allah'ın Rasûlü (as.) hayatını hep yaşlı ve dul kadınlarla geçirmezdi. Yaşadığı dönemde onunla evlenmeye can atmayan bir tek kızın bile olabileceğini söylemek herhalde mümkün değildir. Bu durumda ona kadınların sevdirilmesi, daha farklı bir anlam taşımalıdır. Muhtemelen bu ifade, kadınları kollayıp gözetmek ve onlara değer vermek anlamındadır. O dönemde kız çocukların canlı

---

[1] **Nesaî**, Işretu'n-Nisâ, 1.

canlı toprağa gömülmesi gerçeği göz önüne alındığında, onları gözetip değer vermenin ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Kadın, her şeyden önce insan olması itibariyle önemlidir. Gelecek neslin mimarı olması açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Evi çekip çeviren, âile yapısını ayakta tutan kişi olması bakımından da önemli ve değerlidir. Müslümanların çoğalmasını sağlayan kişi olması itibariyle de sevilip sayılmaya hakkı vardır. Nitekim Allah'ın Rasûlü (as.), kıyâmette müslümanların çokluğu ile övüneceğini söylemektedir.

٢٩١٤ـ (ت ـ **سعيد بن المسيب** رحمه الله) سُمِعَ يقول : « **إن الله طَيِّبٌ يحبُّ الطَّيِّب ، نظيفٌ يحب النظافة ، كريمٌ يحب الكرم ، جوادٌ يحب الجود ، فَنَظِّفُوا** – أُراه قال: أفنيتَكُم– **ولا تَشَبَّهُوا باليهود**». قال : فذكرتُ ذلك لمُهَاجِر بن مِسمار ، فقال : حدَّثنيه عامرُ ابن سعد عن أبيه عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم مثله ، إلا أنه قال : « **نَظِّفُوا أَفنِيَتَكم**».
أخرجه الترمذي.

2,914- Saîd b. el-Müseyyeb, kendisine şöyle rivâyet edildiğini söylüyor:

"Şüphesiz Allah hoş kokuludur, hoş kokuyu sever. Temizdir, temizliği sever. Kerîmdir, keremi sever. Cömerttir, cömertliği sever. Binâenaleyh temiz olunuz, –veya zannederim evlerinizi temiz tutunuz, dedi- **Yahudilere benzemeyiniz!"**

Hadîsin râvîsi dedi ki:

"Sonra bu hadîsi Muhâcir b. Mismâr'a[2] sordum. O şu cevabı verdi:

"- Bu hadîsin aynısını bana Âmir b. Sa'd[3], babası Sa'd b. Ebî Vakkas vasıtasıyla Hz. Peygamber'den naklen tahdîs etti. Yalnız o; **'evlerinizi temiz tutunuz!'** diye söyledi."[4]

---

[2] **Muhâcir b. Mismâr ez-Zührî el-Kuraşî el-Medenî:** ö. 105/723. Medîneli râvîlerdendir. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın âzâdlısıdır. Âmir b. Sa'd ve Âişe bint Sa'd'dan rivâyet eder. Kendisinden İbn Ebî Zi'b ve Musa b. Yakub ez-Zemaî rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına aldı. Hadîsi **Müslim** ve **Tirmizî**'de tahric edildi.

٢٩١٥ـ (س خ ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا أُتِيَ بطِيبٍ، لم يَرُدَّهُ». أخرجه النسائي .

وفي رواية البخاري، والترمذي، قال : « كان أنس لا يردُّ الطِّيبَ ، وزعم أنس : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان لا يردُّ الطِّيبَ».

2,915- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e güzel koku getirildiğinde, onu asla reddetmezdi."[5]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Buharî ve **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Enes, güzel kokuyu asla reddetmez ve; *'Hz. Peygamber de güzel kokuyu asla reddetmezdi'* derdi."

٢٩١٦ـ (د س م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « من عُرِضَ عليه طيب فلا يردَّه فإنه طيِّب الريح ، خفي المَحْمل».

أخرجه أبو داود، وزاد النسائي : « وإنهُ خرج من الجنة». وأخرجه مسلم ، وقال : «رَيْحانٌ» بدل « طيب».

2,916- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kime güzel koku takdim edilirse, asla reddetmesin! Çünkü onun havası güzel, taşıması da kolaydır."[6]

---

[3] **Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkas ez-Zührî el-Kuraşî el-Medenî:** ö. 104/722. Medîneli tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Sa'd b. Ebî Vakkas'ın oğludur. Babasından ve Hz. Osman'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî, Amr b. Dînâr gibi büyük muhaddisler rivâyet etmiştir. Sikadır; hadîsi *Sünen*'lerde tahric edilmiştir. **Medîne**'de vefat etmiştir.

[4] **Tirmizî**, Edeb, 41/2799.

[5] **Buharî**, Libâs, 80; Hibe, 9; **Tirmizî**, Edeb, 37/2789; **Nesaî**, Zînet, 75.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî de şu ilaveyi yaptı:

"Güzel koku, cennetten çıkmıştır."

Müslim'in rivâyetinde ise güzel koku anlamına gelen ***"tîb"*** kelimesi yerine, yine aynı manaya gelen ***"reyhân"*** kelimesi kullanılır.

٢٩١٧ـ (ت ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «**ثلاثَةٌ لا تُرَدُّ : الوسَادَةُ ، والدُّهْنُ ، والطِّيبُ**». أخرجه الترمذي.

2,917- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Üç şey reddedilmez: Minder, yağ ve güzel koku."[7]

İZAH

Minder, misafire oturması için ikram edilen yastıktır. Yağ da, süslenmek amacıyla ikram edilen bir maddedir. Genellikle saçlara sürülürdü. Hz. Peygamber güzel kokan ve güzel bir görüntü sağlayan maddelerin kullanılmasını ve bu tür maddeler herhangi birine ikrâm edildiğinde geri çevirmemesini tavsiye etmektedir.

٢٩١٨ـ (ت ـ **أبو عثمان النهدي** رحمه الله) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**إذا أعطي أحدُكم الريحانَ فلا يردّه ، فإنه خرج من الجنة**». أخرجه الترمذي.

2,918- Ebû Osman en-Nehdî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Sizden birine reyhân ikrâm edilecek olursa, sakın onu reddetmesin! Çünkü o, cennetten çıkmadır."[8]

---

[6] **Müslim**, Elfâz, 5/20; **Ebû Davud**, Tereccül, 6/4172; **Nesaî**, Zînet, 75.

[7] **Tirmizî**, Edeb, 37/2790.

[8] **Tirmizî**, Edeb, 37/2791.

٢٩١٩ـ (س ـ محمد بن علي بن أبي طالب رحمه الله) قال: سألت عائشة: «أكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يتطيَّبُ؟ قالت: نعم، بذكارة الطِّيب: المسْك والعنْبر». أخرجه النسائي.

2,919- Muhammed b. Ali b. Ebî Talib anlatıyor:

"Hz. Âişe'ye;

"- Rasûlullah (as.) koku sürünür müydü?" diye sordum.

"- Evet, erkeklerin kullandığı renksiz koku maddesi olan misk ve amber sürünürdü" diye cevap verdi.[9]

٢٩٢٠ـ (د ت س ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) : « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم سُئل عن المسك ؟ فقال : هو أطيبُ طيبكم». أخرجه أبو داود ، والترمذي. إلا أن في رواية أبي داود: «أطيَبُ الطِّيب المسكُ». وللنسائي مثله ، وله في أخرى ، قال : « من خير طيبكم المسكُ».

2,920- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e miskin hükmü soruldu;

"- O, sizin en güzel kokunuzdur" dedi.[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti. Ancak **Ebû Davud**'un rivâyeti; **"kokuların en güzeli misktir"** şeklindedir.

Nesaî'nin de buna benzer bir rivâyeti vardır.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de; **"sizin en hayırlı koku maddeniz, misktir"** şeklindedir.

---

[9] **Nesaî**, Zînet, 31.

[10] **Tirmizî**, Cenâiz, 16/991; **Ebû Davud**, Cenâiz, 37/3158; **Nesaî**, Cenâiz, 42.

٢٩٢١ـ (م س ـ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم) قال : « كان ابن عمر يَسْتَجْمِرُ بالألُوَّة غير مُطَرَّاة ، وبكافور يَطرَحهُ مع الألُوَّة ، ويقول : هكذا كان يَسْتَجْمِرُ رسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه مسلم والنسائي .

2,921- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den şöyle rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer koku sürüneceği zaman, saf öd ile ödle karıştırılmış kâfûr kullanırdı. Sonra da;

"Allah'ın Rasûlü (as.) de bu şekilde koku sürünürdü" diyordu.[11]

٢٩٢٢ـ (د ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «كانت لرسول الله صلى الله عليه وسلم سُكَّةٌ يتطيَّب منها». أخرجه أبو داود.

2,922- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Allah Rasûlü'nün (as.) bir *sükke*'si vardı ve ondan sürünürdü."[12]

İZAH

Sükke; içersine çeşitli parfümlerin konulduğu bir kabın adıdır. Hz. Peygamber burada sakladığı parfümlerden sürünürdü. Bunun kıymetli bir parfüm çeşidinin adı olduğu da söylenmiştir.

٢٩٢٣ـ (ت س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «طيبُ الرِّجال: ما ظهر رِيحُهُ وخفي لونه وطيبُ النساء: ما ظهر لونُه وخفيَ رِيحُهُ». أخرجه الترمذي، والنسائي.

2,923- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Erkeklerin parfümü, etrafa koku saçan, ama rengi olmayan esanstır. Kadınların parfümü ise rengi olan, ama etrafa koku saçmayandır."[13]

---

[11] **Müslim**, Elfâz, 5/21; **Nesaî**, Zînet, 38.

[12] **Ebû Davud**, Tereccül, 2/4162.

İZAH

Bu rivâyetten anladığımıza göre Hz. Peygamber döneminde kullanılan ıtriyat maddelerinin, etrafa koku saçmak ve boya maddesi ihtiva etmek şeklinde iki özelliği olurdu. Hz. Peygamber erkeklere, etrafa koku saçan, ama renk vermeyen parfümleri tavsiye ediyordu. Çünkü güzel koku herkesin hoşuna gider, ama boyanarak süslenmek erkeklerin tarzı değildir. Kadınlara da etrafa koku saçmayan, ama renk veren parfümleri tavsiye ediyordu. Çünkü boyanarak süslenmek kadınlara ait bir özelliktir.

Kadının etrafa güzel kokular saçan parfümler sürünmesi ise, mahremiyet ilkesi ve fitneye yol açabileceği endişesiyle uygun bulunmamıştır. En azından o dönemin geleneği ve anlayışı açısından böyle bir tedbire gerek görülmüştür. Bunun mutlak olarak haram olduğunu söylemek, kanâatimizce doğru değildir. Zira kadının kocasına karşı her türlü parfümü kullanmasında hiçbir sakınca yoktur, hatta bu teşvik edilmiştir. Haram olsaydı, böyle bir teşvik de yapılmazdı. Dolayısıyla bu tavsiye, koku saçan parfüm kullanmanın haram olduğu anlamına gelmez. İslâm, harama yol açabilecek bütün kapıları kapatmayı ilke edindiği için böyle bir tedbir önerilmiştir.

٢٩٢٤ـ (ت ـ عمران بن حصين رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «إنَّ خيرَ طيبِ الرِّجال : ما ظهر ريحه ، وخفي لونه ، وخير طيب النساء : ما ظهر لونه وخفي ريحه ، ونهى عن الميثَرَة الأُرْجُوَان». أخرجه الترمذي.

2,924- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Erkeklerin kullandığı parfümlerin en hayırlısı, etrafa koku saçan, ama rengi olmayanlarıdır. Kadınların kullandığı parfümlerin en hayırlısı ise, renk veren, ama etrafa koku saçmayanlarıdır."

[13] Tirmizî, Edeb, 36/2787; Nesaî, Zînet, 32.

(Râvî der ki:) "Hz. Peygamber kırmızı ipekten minder kullanmaktan men etti."[14]

٢٩٢٥ــ (ت د س ــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**كلُّ عينٍ زانيةٌ وإن المرأة إذا استعطَرَتْ فمرَّت بالمجلس فهي كذا وكذا** يعني: زانية».

أخرجه الترمذي. وعند أبي داود، قال : « **إن المرأة إذا استعطرت ، فمرَّت على القوم ليَجدُوا ريحها ، فهي كذا وكذا**». قال قولا شديدا.

وعند النسائي مثل أبي داود، إلا أنه قال : « **ليجدوا ريحها فهي زانية**».

2,925- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Her göz zina eder. Bir kadın güzel koku sürünür de bir meclise gelirse, o böyle böyledir –yani zina etmiştir-."[15]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir: Hz. Peygamber;

"Kadın güzel koku sürünür ve kokusunu fark etsinler diye halkın arasına çıkarsa, o şöyle şöyledir" diyerek çok ağır sözler söyledi.

Nesaî de **Ebû Davud**'daki gibi tahric etti, yalnız oradaki ifade; **"...kokusunu fark etsinler diye gelirse, zâniyedir"** şeklindedir.

İZAH

Ebû Davud'un rivâyetinde geçen **"Hz. Peygamber çok ağır sözler söyledi"** cümlesinde geçen ağır sözlerden maksat, muhtemelen **Nesaî**'nin rivâyetinde zikredilen; **"o zâniyedir"** sözüdür.

---

[14] **Tirmizî**, Edeb, 36/2788.

[15] **Tirmizî**, Edeb, 35/2786; **Ebû Davud**, Tereccül, 7/4173; **Nesaî**, Zînet, 35.

Gerek ilk rivâyette geçen **"her göz zina eder"** ifadesi ve gerek **"fark edilsin diye koku sürünüp insanların arasına çıkan kadının zinâkâr olduğu"** ifadesi, hiç şüphesiz ki mecazî anlamda söylenmiş sözlerdir. Bu tavır, belki zinâya giden ilk adım olduğu için Hz. Peygamber böyle ağır ve tehditkâr sözlerle insanları sakındırmak istemiştir. **"Göz zinâsı"** ile karşı cinse şehvetle bakıp süzmek kastedildiği gibi, koku olayı da şehevî arzularla yapılması halindeki durum kastedilmiştir. Ama yine de bu davranışın zinâ olmadığı ve zinâ günahına da yol açmayacağı herkesin anlaması gereken bir husustur. Güzel koku kullanmayı ısrarla tavsiye eden Hz. Peygamber'in bunu kastetmediğini anlamak zor olmasa gerektir.

٢٩٢٦ـــ (م د س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**أيما امرأة أصابت بَخُورا ، فلا تَشهدْ معنا العشاء الآخرة**». أخرجه مسلم ، وأبو داود، والنسائي.

وفي رواية لأبي داود قال: «لَقِيَتْهُ امرأة فوجد منها ريح الطيب ولذَيلها إعصارٌ فقال: يا أمَةَ الجَبَّارِ جئتِ من المسجد؟ قالت: نعم، قال: وله تَطَيَّبْتِ ؟ قالت : نعم، قال: إني سمعت حِبِّي أبا القاسم صلى الله عليه وسلم يقول: **لا تُقْبَلُ صلاةُ امرأة تطيبت للمسجد، حتى تغتسل غُسلها من الجنابة**». وللنسائي أيضا قال: «**إذا خرجت المرأة إلى المسجد فَلْتَغْتَسِلْ من الطيب كما تغتسلُ من الجنابة**».

2,926- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Buhur kullanan kadın, bizimle yatsı namazına katılmasın!"[16]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre; "Ebû Hureyre, güzel koku saçan bir kadına rastlamıştı. Kadının etekleri ise toz-toprak içinde idi. Kadına;

---

[16] **Müslim**, Salât, 30/143; **Ebû Davud**, Tereccül, 7/4174-75; **Nesaî**, Zînet, 37.

"- Ey Cebbâr olan Allah'ın câriyesi, câmiden mi geliyorsun?" diye sordu. O da;

"- Evet" dedi.

"- Bu kokuyu onun için mi süründün?" deyince, yine;

"- Evet" dedi. Bunun üzerine Ebû Hureyre;

"- Ben, sevgili Peygamber'im Ebû'l-Kasım'dan şöyle duydum" der:

"Câmi için koku sürünen bir kadının namazı, cünüplükten yıkanır gibi yıkanmadan kabul edilmez."

Nesaî'nin bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir kadın câmiye gitmek için evinden çıkarken, tıpkı cünüplükten dolayı yıkanır gibi üzerindeki kokuları yıkasın!"

İZAH

"Namazı kabul edilmez" cimlesi, bir tehdit ifadesidir. O namazın câiz olmadığı ve asla kabul edilmeyeceği anlamına gelmez. Az önce de kaydettiğimiz üzere maksat, kadınların dikkat çekmek amacıyla süslenip kokular sürünerek erkeklerin arasına çıkmamalarını temindir.

٢٩٢٧ــ (م س ط ــ **زينب امرأة ابن مسعود** رضي الله عنهما) قالت: قال لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إِذا شَهِدَتْ إِحداكُنَّ** المسجد ، **فلا تمسَّ طِيبا**».

وفي رواية: «**إِذا شَهِدَتْ إِحداكن العشاءَ ، فلا تَطَيَّبْ تلك الليلة**». أخرجه مسلم ، والنسائي.

وأخرجه الموطأ عن بُسرِ بن سعيد مرسلا ، أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **إِذا شهدت إِحداكنَّ صلاة العشاء ، فلا تَمَسَّ طيبا**». وأخرج النسائي أيضا هذه الرواية عن زينب.

2,927- İbn Mes'ûd'un zevcesi Zeyneb anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bize şöyle söylemişti:

"Sizden biri câmiye geleceği zaman, güzel kokular sürünmesin!"[17]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şu şekildedir:

"Sizden biri yatsıya gelmeye karar verdiğinde, o gece koku sürünmesin!"

Bunları **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Muvatta'nın Büsr b. Saîd'den naklettiği mürsel bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"Sizden biri yatsı namazına gelmeye karar verdiğinde, koku sürünmesin!"

Bu rivâyeti **Nesaî** de Abdullah b. Mes'ûd'un karısı Zeyneb'den tahric etmiştir.

---

[17] **Müslim**, Salât, 30/141-42; **Muvatta**, Kıble, 6/13; **Nesaî**, Zînet, 37.

الباب السادس

في أمور من الزّينة متعدّدة ، والأحاديث فيها منفردة و مشتركة

و هي خمسة أنواع:

نوع أول

F- SÜSLENMEKLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ İŞLER VE BU KONUDAKİ MÜNFERİT VE MÜŞTEREK HADÎSLER

a) FITRAT

٢٩٢٨ــ (خ م ط ت د س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**الفِطْرَة خمس: الخِتَانُ والاستحدادُ وقَصُّ الشارب، وتقليمُ الأظفار، ونَتْفُ الإبْط**».

وفي رواية: «**الفطرة خمس – أو خمس من الفطرة –**... وذكر نحوه». أخرجه الجماعة.

2,928- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim, der:

"Beş şey fıtrattır: Sünnet olmak, etekleri tıraş etmek, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek ve koltuk altlarını tıraş etmek."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"Fıtrat beştir veya beş şey fıtrattandır..."** diye başlar ve aynı hadîs zikredilir.

Hadîs, kütüb-ü sittenin hepsinde tahric edilmiştir.

---

[1] **Buharî**, Libâs, 63, 64; İsti'zân, 51; **Müslim**, Tahâret, 16/49-50; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 3/3; **Tirmizî**, Edeb, 14/2756; **Ebû Davud**, Tahâret, 6/14, 7/15; **Nesaî**, Tahâret, 10, 11.

İZAH

Fıtrat; muhtelif manalara gelen bir kelimedir. Hilkat, ilk yaratılış, cibilliyet, din, bütün peygamberlerin sünneti gibi manalara gelir. Genel bir ifade ile, tevhîdi kabule müsait bir tabiat anlamı da verilmiştir. ***"Allah'ın insanları, bünyelerine yerleştirerek yarattığı fıtrat"***[2] âyeti, daha çok bu manayı çağrıştırmaktadır. Fıtrat, insanın yaratılıştan sahip olduğu bir yetenektir. İnsan onunla iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt eder. Bu sayede yüce yaratıcının varlığını ve birliğini kavrar. **"Her çocuk bu fıtrat üzere yaratılır"** hadîsi de bunu te'yîd etmektedir. Aynı hadîsteki **"sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecûsî yapar"** cümlesi, sanki bu fıtratla bir çatışmayı ifade etmektedir. Bu durumda fıtratın İslâm dini anlamına geldiğini söylemek herhalde yanlış olmaz. Bu mana, bütün peygamberlerin benimsediği sünnet anlamını da içerir. Çünkü bütün peygamberlerin getirdiği din, esasta İslâm dinidir.

Âyet ve hadîslerde geçen **"insanların, üzerinde yaratıldığı fıtrat"** ifadesi her ne kadar tevhîd dini anlamına geldiği söylenebilirse de, izahına çalıştığımız hadîste zikredilen şeylere baktığımızda, onların din diye isimlendirilmesi uygun değildir. Çünkü tırnakları ve bıyıkları kesmenin koltuk ve etek tıraşı olmanın tevhîd ile doğrudan bir ilişkisi yoktur. Bu durumda bu hadîste fıtrattan olduğu belirtilen beş şeyin, bütün peygamberler tarafından benimsenen güzel insanî hasletler olduğunu söylemek daha doğru olsa gerektir.

Bu rivâyette, fıtrattan olduğu belirtilen beş şey sayılmaktadır. Ama bu tür güzel insanî hasletleri beş ile sınırlamak herhalde doğru olmaz. Buradaki beş şey, örnek kabilinden zikredilmiştir veya hemen akla gelenler söylenmiştir. Yoksa fıtrattan gelen ve bütün peygamberlerin benimsemiş olduğu güzel insanî hasletlerin sadece bu beş şeyle sınırlı olduğu söylenemez. Nitekim başka rivâyetlerde daha farklı şeyler de fıtrat kapsamında gösterilmektedir.

---

[2] Rûm, 30.

٢٩٢٩ـ (خ س ـ **عبد الله** بن عمر رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **من الفطرة : حَلقُ العانة ، وتقليم الأظفار ، وقص الشارب**». أخرجه البخاري.

وفي رواية النسائي، قال : « **الفطرة : قصُّ الأظفار ، وأخذ الشارب، وحلق العانة**».

2,929- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Etek tıraşı olmak, tırnakları kesmek ve bıyıkları kısaltmak fıtrattandır."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti ise; **"tırnakları kesmek, bıyıkları almak ve etek tıraşı olmak fıtrattır"** şeklindedir.

٢٩٣٠ـ (م ت د س ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**عَشرٌ من الفطرة : قَصُّ الشارب، وإعفاء اللحية ، والسواكُ ، واستنشاق الماء ، وقَصُّ الأظفار ، وغسل البَرَاجِم ، ونتف الإبْط ، وحلق العانة ، وانتقاص الماء**». قال مصعب بن شيبة : «**ونسيت العاشرة ، إلا أن تكون : المضمضة**».قال وكيع: « **انتقاص الماء**» ، يعني: الاستنجاء. أخرجه مسلم، والترمذي، وأبو داود ، والنسائي.

2,930- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şu on şey fıtrattandır: Bıyıkları kısaltmak, sakalı uzatmak, misvak kullanmak, burnunu su ile temizlemek, tırnakları kesmek, parmak aralarında ve üstünde biriken kirleri yıkamak, koltuk altlarını yolmak, etek tıraşı olmak, abdest bozduktan sonra su kullanmak."

---

[3] **Buharî**, Libâs, 53, 54; **Nesaî**, Tahâret, 12.

Hadîsin râvîsi Mus'ab b. Şeybe[4]; "onuncusunu unuttum, ama onun ağzını su ile çalkalamak olması gerekir" dedi.

Vekî' de; "hadîste geçen *intikâsu'l-mâ'* tabiri, istincâ anlamına gelir" dedi.[5]

٢٩٣١ـ (د ــ **عمار بن ياسر** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «إن من الفطرة: **المضمضة** ، **والاستنشاق**... فذكر نحوه». ولم يذكر : « **إعفاء اللحية**». وزاد : «**والختان** »، وقال: «**والانتضَاحُ**»، ولم يذكر « **انتقاص الماء**» ، يعني الاستنجاء.

أخرجه أبو داود.

2,931- Ammâr b. Yâsir'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"Ağzı ve burnu su ile çalkalamak, fıtrattandır..." buyurdu diyerek hadîsi yukarıdaki gibi zikretti. Yalnız **"sakalı uzatmak"** maddesini zikretmedi, onun yerine **"sünnet olma"**yı ekledi. Kezâ ***"intikâsu'l-mâ'"*** maddesi yerine de **"su serpmek, yani istincâ"** dedi.[6]

٢٩٣٢ـ (د ت م س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « وُقِّتَ لنا - وفي رواية، قال: وَقَّتَ لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في قَصِّ الشارب ، وتقليم الأظفار ، ونتف الإبط ، وحلق العانة : أن لا نَترُكَ أكثر من أربعين ليلة». أخرجه أبو داود، والترمذي، ومسلم، والنسائي.

---

[4] **Mus'ab b. Şeybe b. Cübeyr el-Kuraşî el-Abderî el-Hacebî el-Mekkî**: Mekkeli râvîlerdendir. Babasından ve Talk b. Habîb'den rivâyette bulunur, kendisinden de Zekeriya b. Ebî Zâide ve İbn Cüreyc rivâyet eder. İclî ve İbn Maîn onun sika olduğunu söylemelerine mukabil Ebû Hâtim ve Dârekutnî "**kavi değildir**", Nesaî ve Ahmed b. Hanbel "**münkeru'l-hadîstir**", Ebû Davud da "**zayıftır**" der. Bununla birlikte rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[5] **Müslim**, Tahâret, 16/55; **Tirmizî**, Edeb, 14/2757; **Ebû Davud**, Tahâret, 29/53; **Nesaî**, Zînet, 1.

[6] **Ebû Davud**, Tahâret, 29/54.

وقال أبو داود : «وُقِّتَ لنا» ، أصح ، وقال النسائي : «أكثر من أربعين يوما» ، وقال مرة : «أربعين ليلة».

2,932- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bize kırk günü asla geçirmeden bıyıkları kısaltmayı tırnakları kesmeyi, koltuk altlarını yolmayı ve etekleri tıraş etmeyi emretti. –Bir rivâyette, bunun için bize kırk gün sınır tayin edildi, dedi-."[7]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud dedi ki: "Bize kırk gün sınır tayin edildi ifadesi daha sahihtir"

Nesaî'nin bir rivâyetinde "kırk gün", başka bir rivâyetinde de "kırk gece" denir.

İZAH

Buradaki **"kırk gün"** ifadesi, azamî süreyi ifade etmektedir. İnsanın genel beden temizliğini hiç değilse haftada bir yapması gerektiğine dair muhtelif rivâyetler vardır. Bu rivâyetler göz önüne alındığında, fıtrattan olduğu söylenen şeylerden en azından bir kısmının haftada bir yerine getirilmesi gerektiği anlaşılır.

---

[7] **Müslim**, Tahâret, 16/51; **Tirmizî**, Edeb, 15/2758; **Ebû Davud**, Tereccül, 16/4200; **Nesaî**, Tahâret, 14.

نوع ثان

b) SÜNNET OLMAK

٢٩٣٣ــ (خ م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «اختتن إبراهيم بالقدّوم».

وقال بعضهم: مُخففا، وقال أبو الزّناد: «القدّوم» مشددة، موضع. أخرجه البخاري، ومسلم.

وزاد في رواية ، قال : « اختتن إبراهيم ، وهو ابن ثمانين سنة».

2,933- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Hz. İbrahim, Kaddûm'da sünnet oldu."[8]

RİVÂYETLER

Bazıları "**Kaddûm**" kelimesini "**Kadûm**" diye telaffuz etti. Ebû'z-Zinâd[9] şeddeli olarak "**Kaddûm**" diye okudu ve onun bir yer adı olduğunu söyledi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Başka bir rivâyette; **"Hz. İbrahim sünnet olduğunda 80 yaşında idi"** ilavesi vardır.

---

[8] **Buharî**, İsti'zân, 51; Enbiyâ, 8; **Müslim**, Fedâil, 41/151.

[9] **Ebû'z-Zinâd, Abdullah b. Zekvân el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 65-131/684-748. Künyesi Ebû Abdurrahman olmasına rağmen Ebû'z-Zinâd diye meşhurdur. Medîneli küçük tâbiîlerdendir. Babası Zekvân, Hz. Ömer'in katili Ebû Lü'lü'ün kardeşi idi. Enes b. Mâlik, Ebû Seleme b. Abdurrahman ve el-A'rac'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Mâlik, Sevrî ve İbn Uyeyne rivâyet etti. Sika ve huccettir. Hatta hadîste emîru'l-mü'minîn olduğu belirtilir. Döneminde **Medîne**'nin en önde gelen âlimlerinden sayılırdı. İbadetine düşkünlüğü ile maruftur. Buharî, Ebû Hureyre'nin en sahîh senedinin ona dayandığını; Ebû'z-Zinâd, el-A'rac, Ebû Hureyre tarîkının en sahîh isnâd olduğunu söyler. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

İZAH

Kaddûm kelimesi, yukarıda da açıklandığı üzere bir yer adıdır. Bunun **Suriye**'de bir yer olduğu rivâyet edilir. Bu kelime şeddesiz olarak **Kadûm** diye de okunmuştur. **Kadûm** da balta, keser vb. marangoz aleti anlamına gelir.

Hadîste **Hz. İbrahim**'in 80 yaşında iken sünnet olduğu ifade edilmektedir. Bu konuda 70 ve 120 yaş rivâyeti de vardır. Bütün bu rivâyetler göz önüne alındığında, yaş konusunda sabit bir rakamdan ziyade, **Hz. İbrahim**'in oldukça ileri yaşta iken sünnet olduğu söylenebilir. **Hz. İbrahim**'in neden bu kadar geç sünnet olduğu bilinmemektedir. Ama bu rivâyetten sünnetin önemi de anlaşılır. **Hz. İbrahim** 80 yaşında iken bile sünnet olduğuna göre, sünnet olmak son derece önemli bir iştir. Hatta bazıları bunun vâcib olduğunu söyler. Bulûğa eren bir insanın cinsel uzvunu başkasına göstermesi haram olmasına rağmen, 80 yaşında iken de sünnet amacıyla gösterilmesi, bu işin önemini daha da arttırır.

Sünnetin zamanı konusunda kesin bir sınır yoktur. Rasûlullah'ın (as.), **Hasan** ve **Hüseyin**'i doğumunun yedinci gününde sünnet ettirdiği rivâyet edilir. **Mâverdî**, sünnet için iki vakitten söz eder:

1- Vücûb vakti: Bulûğ çağıdır. Buna göre çocuk, en geç bulûğa erdiğinde sünnet edilmeidir. Zira bulûğ çağı, dinî sorumluluğun başladığı zamandır. Dinî emirlerin de abdestli olarak eda edilmesi gerekir. Halbuki çocuk sünnet edilmediğinde bir miktar idrarın haşefede kalması ve sonra onun elbiseye bulaşması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bulûğ çağı, aynı zamanda evlilik çağıdır. Evlilik, aynı zamanda cinsel ilişki anlamına da gelir. Bunun da temiz olarak yapılması gerekir.

2- Müstahab olan vakti: Bulûğa ermeden önceki herhangi bir zamandır. Doğumun yedinci gününde başlar, bulûğu zamanına kadar devam eder. Özellikle küçük yaşta sünnet olmak, tedaviyi de kolaylaştırır.

Sünnet olmanın dinî hükmü konusunda da farklı görüşler vardır. Ekseri ulemaya göre sünnettir. Ama bazıları onun vâcib olduğunu söyler. Hatta bazıları, sünnet olmamak üzere ittifak edenlerle savaşılabileceğini söyler. **İmâm Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Zâhirîler** ve

bazı **Mâlikîler**'e göre vâcibdir. **Ebû Hanîfe**'nin bir kavli de böyledir. **Hattâbî; "her ne kadar sünnetler arasında sayılıyorsa da, ekseri ulemaya göre vacibdir. Zira sünnet, dinin şiârıdır, müslim-kâfir onunla anlaşılır"** der. **İbn Hacer** de vücûbuna delâlet eden bir çok gerekçe sıralar.[10]

٢٩٣٤ـ (ط ـــ **يحيى بن سعيد** رحمه الله) أنه سمع سعيد بن المسيب يقول: « كان إبراهيمُ خليل الرَّحمن أولَ الناس ضَيَّفَ الضَّيفَ ، وأولَ الناس اختتن، وأول الناس قَصَّ شاربه ، وأول الناس رأى الشَّيب، فقال: يا ربِّ ما هذا؟ قال الربُّ تبارك وتعالى: **وَقَارٌ يا إبراهيم، قال: ربِّ زِدني وقَارا**».

أخرجه الموطأ. زاد رزين : « **واختتن وهو ابن مائة وعشرين سنة ، ثم عاش بعدُ ثمانين**». وفي رواية: « **اختتن بعد ثمانين**».

2,934- Yahya b. Saîd, Saîd b. el-Müseyyeb'in şöyle söylediğini işitmiş:

"Halîlurrahman İbrahim, misafir ağırlayan ilk insandır. İnsanlardan ilk sünnet olanıdır. Bıyığını ilk defa kısaltan kişidir. Saçlarının ağardığını gören ilk insan da odur. Saçının ağardığını görünce de;

"- Ya Rabbi, bu nedir?" demiş, Allah Teâlâ da;

"- Vakardır ya İbrahim" buyurmuş. Bunun üzerine Hz. İbrahim;

"- Rabbim, öyleyse vakarı daha da arttır!" diye niyaz etmiş.[11]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Rezîn de buna şu ilaveyi yaptı:

"Hz. İbrahim 120 yaşında iken sünnet oldu, ondan sonra da 80 yıl yaşadı."

Bir rivâyette de; **"80 yaşından sonra sünnet oldu"** denir.

---

10 Bkz., **İbn Hacer**, XIII, 530-34.

11 **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, ¾.

٢٩٣٥ــ (خ ــ سعيد بن جبير) قال : سئل ابن عباس رضي الله عنهما : « مِثْلُ مَن أنت حين قُبِضَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : أنا يومئذ مَخْتُون . قال : وكانوا لا يَخْتِنُون الرجلَ حتى يدركَ». أخرجه البخاري. وفي رواية ، قال : « قُبِضَ رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا خَتِينٌ».

2,935- Saîd b. Cübeyr anlatıyor:

İbn Abbas'a;

"- Allah Rasûlü'nün (as.) ruhu kabzedildiğinde sen kim gibi idin?" diye soruldu.

"- O gün ben sünnetliydim. İnsanlar, çocukları bulûğ çağına gelmeden sünnet etmezlerdi" dedi.[12]

٢٩٣٦ــ (د ــ أم عطية رضي الله عنها) : « أن امرأة كانت تَخْتِنُ النساءَ في المدينة ، فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا تُنْهَكي ، فإن ذلك أحظَى للمرأة، وأحبُّ للبَعْل**». قال أبو داود: هذا الحديث ضعيف، وراويه مجهول.

وفي رواية ذكرها رزين: فقال لها: «**أشمِّي ولا تُنهكي فإنه أنْوَرُ للوجه وأحظى عند الرجل**».

2,936- Ümmü Atıyye anlatıyor:

"Medîne'de bir kadın, kızları da sünnet ediyordu. Rasûlullah (as.) ona dedi ki:

"- Çok derin kesme! Çünkü derin kesilmemesi, (cinsel ilişkide) **kadın için daha haz verici, erkek için de daha hoştur."**[13]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** rivâyet etti ve; "bu hadîs zayıftır, râvîleri de meçhûldür" dedi.

Rezîn'in rivâyetine göre Hz. Peygamber kadına şöyle demiş:

---

[12] **Buharî**, İsti'zân, 51.

[13] **Ebû Davud**, Edeb, 179/5271.

"- Sünnet ettiğin kadınların dudaklarından azıcık kes, derin kesme! Çünkü bu şekil, yüze daha parlak gelir, erkeğe de daha çok haz verir."

İZAH

Yukarıdaki metinde **Ebû Davud**; **"bu hadîsin zayıf, râvîlerinin de meçhûl olduğunu"** söylemektedir. Elimizdeki matbu **Ebû Davud** nüshasında ise ibare; **"râvîlerden Muhammed b. Hassân meçhûldür, hadîs de zayıftır"** şeklindedir. Orada **Ebû Davud** hadîsin, Ubeydullah b. Amr vasıtasıyla Abdülmelik'ten de nakledildiğini, ayrıca mürsel olarak da rivâyet edildiğini de kaydetmektedir.

Zayıf da olsa kadınların da sünnet edildiğini gösteren rivâyetlerin varlığını dikkate alan bazı âlimler, onların da sünnet edilmesi gerektiği kanâatindedirler. **Ebû Hanîfe** ve **Şâfiî** bu görüştedirler. Ancak bu hüküm bütün kadınlar için değil, sadece fizyolojik olarak cinsel organlarında fazlalık bir uzantı bulunan kadınlar için geçerlidir. Kaldı ki bu durum, zaten o dönemin toplumunda uygulana gelen bir âdet idi.

Hz. Peygamber'in bunu, cinsel ilişki sırasmda hem erkeğe, hem de kadına daha çok haz vereceği gerekçesine bağlanması da dikkate değerdir.

نوعٌ ثالث

c) DÖVME YAPAN VE YAPTIRAN

٢٩٣٧ـ (خ م س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : أُتِيَ عمرُ بامرأةٍ تَشِمُ ، فقام عمر في الناس، فقال : أُنْشُدكم الله ، من سمع النبي صلى الله عليه وسلم في الْوَشْمِ ؟ قال : أبو هريرة، فقلت: أنا سمعتُ ، قال : ما سمعتَ ؟ قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا تَشِمْنَ ، ولا تَسْتَوشِمْنَ**».

وفي رواية : أَنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : « لعن الله الواصلةَ والمُستوصِلَةَ ، والواشِمَةَ والمُستوشِمَةَ». وفي أخرى : أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « العَينُ حَقٌّ ، ونهى عن الْوَشْمِ».

أخرجه البخاري، ومسلم ، وأخرج النسائي الأولى .

2,937- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ömer'e dövme yapan bir kadın getirilmişti. Bundan dolayı Hz. Ömer (câmide) ayağa kalkıp insanlara;

"- Allah aşkına söyleyin; Hz. Peygamber'den dövme hakkında bir şey duyan var mı?" diye sordu.

Ebû Hureyre şöyle der: "Bunun üzerine cevaben;

"- Ben duydum" dedim.

"- Ne duydun?" diye sorunca;

"- Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim" dedim:

"Dövme yapma ve yapılmasını da isteme!"[14]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Allah saç ekleyen ve ekletene, dövme yapan ve yaptırana lanet etmiştir."

Başka bir rivâyete göre de Hz. Peygamber; **"nazar haktır"** buyurdu ve dövme yapmaktan men etti.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Dövme konusunda vârid olan rivâyetlerin hemen tamamında onun yasak kılındığı belirtilmektedir. Ulemanın geneli de dövme yapmak ve yaptırmayı haram sayar. Bunun haram görülmesinin sebebi olarak da vücuda yerleştirilen pislik kalıntısı gösterilir. Bilindiği üzere dövme, kanatacak derecede vücuda iğne batırılması

---

[14] **Buharî**, Libâs, 86, 87; Tıp, 36; **Müslim**, Selâm, 16/41; **Nesaî**, Zînet, 25.

ve sonra da oraya mürekkep zerk edilmesi yoluyla yapılır. Bunlar deri altında kurur ve orada bir daha çıkmayacak ölçüde bir şekil oluşur. Kan ve mürekkebin hapsolup kuruması, orayı necis hale getirir. Bir daha oranın temizlenmesi mümkün olmadığı için de bu iş haram görülmüştür.

Bu yasağın temizlik gerekçesine bağlanması, kanâatimizce tartışılabilecek bir durumdur. Çünkü insanın iç bünyesinde necis olan pek çok şey vardır, ama bu durum hiçbir zaman harama konu olmamaktadır. Buradaki yasağın temelinde muhtemelen yaratılışın aslını değiştirmek gerekçesi vardır. Bir anlamda Allah'ın yarattığını beğenmeyip değiştirmek niyeti söz konusudur. Bu husus, bundan sonraki rivâyette dile getirilmektedir.

Bir de bu işin, insanın kişiliği ve asaleti ile pek uygun görülmemiş olması muhtemeldir. En azından Hz. Peygamber döneminde bu işi, hafifmeşrep bazı kişilerin yapmış olmaları ihtimali de vardır. Hadîste kullanılan kelimelerin hep müennes olarak gelmesi de, bu işin kadınlar tarafından yapıldığını göstermektedir. Bu işi yapan kadınların da hafifmeşrep kişiler olmaları ve kendilerini beğendirmek için bunu yapmış olmaları muhtemeldir.

Gerekçesi ne olursa olsun, bu konuda vârid olan rivâyetlerin hemen tamamı, dövmenin haram kılındığını ifade etmektedir.

٢٩٣٨ـــ (خ م ت د س ـــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : « **لعن الله الواشمات والمستوشمات، والمُتنمِّصَات ، والمُتفلّجات للْحُسْن، المُغيِّرات خلقَ الله**، فبلغ ذلك امرأة من بني أسَد، يقال لها : أمُّ يعقوب ، وكانت تقرأ القرآن ، فأتته ، فقالت: ما حديثٌ بلغني عنك : أنك قلت : كذا وكذا... وذكَرَتْهُ ؟ فقال عبد الله : ومالي لا ألعن من لعن رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وهو في كتاب الله ؟ فقالت المرأة : لقد قرأتُ ما بين لَوْحي المصحف ، فما وجدتُه ، قال : إن كنتِ قرأتيه لقد وَجَدْتيه ، قال الله عز وجل : {**وَما آتاكُم الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا**} [الحشر : ٧] قالت: إني أرى شيئا من هذا على امرأتك الآن؟ قال: اذْهبي فانظُري ، فذهبت فلم ترَ شيئا ، فجاءت، فقالت: ما رأيت شيئا، فقال : أما لو كان ذلك لم نُجَامِعْها».

وفي رواية مختصرا : « أنه لعن الواشمات» لم يزد. أخرجه البخاري ، ومسلم. وأخرج الترمذي المسند منه فقط ، وترك الحكاية مع المرأة وعند أبي داود زيادة «والواصلات».

وأخرجه النسائي قال : « إن امْرَأَة أتتْ عبدَ الله بن مسعود، فقالت: إني امرأة زَعْراءُ ، أيصْلُحُ أن أصلَ في شعري؟ فقال : لا ، فقالت: أشيءٌ سَمعتَه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، أو شيءٌ تجدهُ في كتاب الله ؟ ، قال : بل سمعتُه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وأجده في كتاب الله – وساق الحديث».ولم يذكر لفظه .

وأخرج في أخرى ، قال : « لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الواشمَات والمُستوشمات، والمُتَنَمِّصات ، والمُتَفَلِّجات للحُسْنِ المُغَيِّرات».

وفي أخرى قال : « سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يلعن المتنمصات ، والمتفلجات، والمستوشمات اللاتي يُغَيِّرْنَ خلق الله تعالى».

وله في أخرى ، قال : « لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الواشمة والمستوشمة ، والواصلة والموصولة، وآكل الرِّبا ومُوكله ، والمُحلِّل والمُحلَّل له».

2,938- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

"Dövme yapan ve yaptıran, kaşlarını yolduran, güzelleşmek için dişlerini törpületen ve böylece Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara Allah lanet etmiştir."

İbn Mes'ûd'un bu sözünü, Benû Esed kabilesinden Ümmü Yakub[15] adında bir kadın duydu. O, Kur'ân okumasını bilen bir kadındı. İbn Mes'ûd'a geldi ve;

"- Senden duyduğum bu hadîs neyin nesidir? Senin şöyle şöyle söylediğini duydum" diyerek yukarıdaki hadîsi soruyor. Abdullah da;

"- Allah Rasûlü'nün (as.) lanet ettiği kişilere ben neden lanet etmeyeyim? Hem bu husus, Allah'ın kitabında da vardır" cevabını verdi. Buna karşılık kadın;

---

[15] **Ümmü Yakub el-Esediyye**: Benû Esed kabilesinden bir hanımdır. Tâbiîlerdendir, Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Abdurrahman b. Âbis rivâyet etti. Hadîsi **Buharî**'de tahric edildi.

"- Vallahi ben Mushaf'ın iki kabuğu arasında kalan her tarafını okudum, ama böyle bir şey bulamadım" dedi. Bunun üzerine Abdullah;

"- Eğer Kur'ân'ı dikkatli okusaydın, onu görürdün. Azîz ve Celîl olan Allah, kitabında; ***'Rasûl size neyi verirse onu alın, neden men ederse ondan sakının!'***[16] buyuruyor" deyince, kadın;

"- (Ölçü bu ise) ben şimdi senin karının üzerinde de bundan bir şeyler görebilirim" dedi. Abdullah;

"- Öyleyse git, bak!" dedi. Kadın gitti, ama (Abdullah'ın eşinde uygun olmayan herhangi) bir şey göremedi. Sonra dönüp geldi ve;

"- Bir şey göremedim" dedi. Abdullah da;

"- Eğer böyle bir şey olsaydı, biz onunla aynı yatakta yatmazdık" dedi.[17]

RİVÂYETLER

Muhtasar olan diğer bir rivâyette sadece; **"dövme yapanlar lanetlendi"** denir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de hadîsin sadece müsned olan kısmını rivâyet etti ve kadınla Abdullah arasındaki muhavereyi zikretmedi.

Ebû Davud ise, **"saç ekleyen"** lafzını ilave etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Bir kadın Abdullah b. Mes'ûd'a gelerek;

"- Ben saçları seyrek bir kadınım; saçlarıma ek yapsam doğru olur mu?" diye sordu. Abdullah;

"- Olmaz!" dedi. Kadın;

"- Bu konuda Rasûlullah'tan (as.) duyduğun bir hadîs veya Allah'ın kitabında gördüğün bir âyet var mı?" diye sorunca, Abdullah;

---

[16] Haşr, 7.

[17] **Buharî**, Libâs, 82, 84, 85, 87; Tefsîr, 59/4; **Müslim**, Libâs, 33/120; **Tirmizî**, Edeb, 33/2782; **Ebû Davud**, Tereccül, 5/4169; **Nesaî**, Zînet, 23, 24, 26, 73; Talâk, 13.

"- Hem Rasûlullah'tan (as.) duyduğum bir hadîs ve hem de Allah'ın kitabında gördüğüm bir âyet var" diyerek hadîsi zikretti. Ancak **Nesaî** bu hadîsin lafzını kaydetmedi.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:
"Dövme yaparak ve yaptırarak, kaşlarını yoldurarak ve güzelleşmek için dişlerini törpüleyerek Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara Rasûlullah (as.) lanet etmiştir."

Diğer bir rivâyete göre de Abdullah; *"kaşlarını yoldurarak, dişlerini törpüleyerek ve dövme yaptırarak Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara Rasûlullah'ın (as.) lanet ettiğini duydum"* dedi.

Nihayet **Nesaî**'nin bir başka rivâyeti de şöyledir:
"Rasûlullah (as.) dövme yapan ve yaptırana, saç ekleyen ve ekletene, faiz yiyen ve yedirene, hulle yapan ve yaptırana lanet etti."

İZAH

Bu hadîste farklı bazı şeyler zikredilmekte ise de, netice itibariyle bunların hepsi az önceki hadîsin izahında ele aldığımız dövme konusu ile aynı paraleldedir. Bu itibarla onların izahı için burada fazla bir şey söylemeye gerek görmüyoruz.

Yalnız burada **Abdullah b. Mes'ûd**'un dikkat çektiği bir hususa biz de vurgu yapmak istiyoruz. **Abdullah b. Mes'ûd**, dövme konusunda Kur'ân-ı Kerîm'de bir âyet bulunduğunu iddia ediyor ve bunun için de; ***"Rasûl size neyi verirse onu alın, neden men ederse ondan sakının!"*** âyetini gösteriyor. **İbn Mes'ûd** bu âyetten, Hz. Peygamber'in bütün söylediklerinin aynı zamanda Kur'ân'ın da emri olduğu neticesini çıkarıyor. Her ne kadar Kur'ân'da dövme konusunda açık bir hüküm yoksa da, Hz. Peygamber'in emirlerine uyulması, yasakladığı şeylerden de kaçınılması emri var. İşte bundan dolayı Hz. Peygamber'in dövme konusunda getirdiği yasak, aynı zamanda Kur'ân'ın da yasakları kapsamına girmektedir.

٢٩٣٩ـــ (خ م د ت س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم لعن الواصلة والمستوصلة ، والواشمة والمستوشمة».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ. وقال الترمذي: قال نافع : « الوشم في اللثة». وأخرجه من رواية أخرى ، ولم يذكر قول نافع.

2,939- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) saç ekleyen ve ekletene, dövme yapan ve yaptırana lanet etmiştir."[18]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Muvatta** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Tirmizî, Nâfi'nin şöyle dediğini kaydeder:

"O dönemde dövme, diş etine yapılırdı."

Tirmizî bunu ayrı bir rivâyet olarak da tahric etti, yalnız bu rivâyette Nâfi'nin sözünü zikretmedi.

٢٩٤٠ـ (د ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « لُعنت الواصلة والمستوصلة، والنَّامصة ، والمُتَنَمِّصَة ، والواشمة ، والمُوسْتَوشمة من غير داء».

أخرجه أبو داود ، وقال أبو داود : « الواصلة» التي تصل الشعر بشعر النساء ، و«المستوصلة» المعمول بها، و«النامصة» التي تنقش الحاجب حتى تُرقّهُ ، و«المتنمّصة» المعمول بها ، و«الواشمة» التي تجعل الخيلان في وجهها بكُحْل أو مداد ، و«المستوشمة» المعمول بها.

2,940- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Saç ekleyen ve ekleten, kaş alan ve aldıran, hastalık gibi bir sebep olmaksızın dövme yapan ve yaptıran kadınlar lanetlenmiştir."

Ebû Davud dedi ki:

"Buradaki ***Vâsıle;*** saçı kadınların saçına ekleyen kadın demektir. ***Müstevsıle;*** kendisine saç eklenen kadındır. ***Nâmisa;*** iyice incelene kadar kaşları yolan kadındır. ***Mütenemmisa;*** kaşları yolunan

---

[18] **Buharî**, Libâs, 83, 85, 87; **Müslim**, Libâs, 33/119; **Tirmizî**, Edeb, 33/2783; **Ebû Davud**, Tereccül, 5/4168; **Nesaî**, Zînet, 23.

kadındır. ***Vâşime***; mürekkep veya sürme ile yüze dövme yapan kadındır. ***Müstevşime*** de; kendisine dövme yapılan kadındır."[19]

٢٩٤١ـ (س ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « نَهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الواشمة والمستوشمة، والواصلة والمستوصلة ، والنامصة والمتنمصة». أخرجه النسائي.

2,941- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) dövme yapan ve yaptıran, saç ekleyen ve ekleten, kaşları yolan ve yolduran kadınlara lanet etmiştir."[20]

٢٩٤٢ـ (د س ـ أبو الحصين الهيثم بن شفي رحمه الله) قال : « خرجتُ أنا وصاحب لي يُكْنَى أبا عامر ، رجل من المَعَافر ، لِنُصَلِّيَ بإيلياءَ ، وكان قَاصُّهم رجلا من الأزد، يُكنى أبا رَيْحَانَة – من الصَّحابة – قال أبو الحصين : فسبقني صاحبي إلى المسجد ، ثم أدركتُه ، فجلست إلى جانبه ، فسألني: هل أدركت قَصص أبي ريحانة ؟ قلت: لا ، قال: سمعته يقول : نَهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن عشر : عن الوَشْر ، والوَشْم، والنَّتف ، وعن مُكَامَعَة الرجلِ الرجلَ بغير شِعَار ، ومكامعة المرأة المرأَةَ بغير شعار ، وأن يجعلَ الرجلُ في أسفل ثيابه حريرا مثل الأعاجم ، ويجعلَ على مَنكِبيه حريرا مثل الأعاجم، وعن النُّهْبَى ، وعن رُكُوب النُّمُور ، ولُبُوس الخاتَم إلا لذي سلطان». أخرجه أبو داود ، والنسائي.

2,942- Ebû'l-Husayn el-Heysem b. Şefiyy[21] anlatıyor:

"Meâfir kabilesinden Ebû Âmir[22] adlı arkadaşımla birlikte Kudüs'te namaz kılmak için yola çıkmıştım. Sahâbeden Ebû

---

[19] **Ebû Davud**, Tereccül, 5/4170.

[20] **Nesaî**, Zînet, 24.

[21] **Ebû'l-Husayn, el-Heysem b. Şefiyy el-Esedî er-Ruaynî el-Hacrî el-Mısrî**: Mısırlı tâbiîlerdendir. Abdullah b. Amr b. el-Âs, Fedâle b. Ubeyd ve Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Yezîd b. Ebî Habîb ve Ayyâş el-Kıtbânî rivâyet etti. **Mısır** fethine katılmıştı. İbn Hibbân onu ***Sikat***'ında zikreder. Hadîsleri **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[22] **Ebû Âmir, Abdullah b. Câbir el-Hacrî el-Ezdî el-Meâfirî el-Mısrî**: Mısırlı râvilerdendir. Künyesiyle meşhurdur. İbnu'l-Esîr, ***Câmiu'l-Usûl***'ün ricâle tahsis

Reyhâne[23] künyesiyle ma'rûf Ezd kabilesine mensup biri de onların vâizi idi. Arkadaşım câmiye benden önce girmişti. Sonra ben de içeri girdim ve gidip arkadaşımın yanına oturdum. Bana;

"- Sen Ebû Reyhâne'nin vaazlarında bulundun mu?" diye sordu.

"- Hayır" dedim.

Bunun üzerine arkadaşım bana;

"- Ben onun, Hz. Peygamber'in şu on şeyi yasakladığını söylediğini işittim" dedi:

"Dişleri törpüleyip inceltmeyi, dövme yaptırmayı, yüzdeki kılları yolmayı, bir erkeğin arada örtü olmadan başka bir erkekle yatmasını, keza arada örtü olmadan kadının kadınla yatmasını, bir erkeğin elbisesinin ucuna yabancılar gibi ipek parçalar takmasını, yabancılar gibi elbisesinin omuzlarına ipek kumaşlar koymasını, malları yağma etmeyi, kaplan derisinden yapılmış eşyaya oturmayı ve yönetici olmayan insanların yüzük takmalarını"[24]

İZAH

Önce bu hadîsin râvîsi **Ebû Âmir**'in muhaddisler nazarında ma'rûf biri olmadığını kaydedelim.

Bu hadîste geçen bazı hususlar, daha önceki rivâyetlerde de yer almıştı. Farklı olan üç hususa burada temas edilmesi uygun olur.

---

ettiği bölümünde bu hadîsin râvîsi olarak gösterdiği Ebû Âmir'in isminin Râfi b. Ali olduğunu kaydetmekte ise de, diğer ricâl kitaplarında bu zatın adı Abdullah b. Câbir diye geçmektedir. Ebû Reyhâne'den bir rivâyeti bulunmaktadır. Kendisinden Ebû'l-Husayn b. Şüfeyy rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[23] **Ebû Reyhâne, Şem'ûn b. Zeyd el-Ezdî el-Ensârî**: Sahabîdir. Âbid ve zâhid ve duası makbul biriydi. Rivâyete göre bir deniz seferinde söküğünü dikerken iğnesini denize düşürmüş, geri vermesi için Allah'a dua etmiş ve iğne hemen denizin yüzüne çıkmıştı. Yine rivâyete göre bir gün deniz yolculuğu sırasında fırtınaya tutulmuşlar ve deniz iyice kabarmış. **"Ey deniz sakin ol; zira sen de ancak benim gibi bir kulsun!"** demiş ve deniz sakinleşmiş. Hz. Peygamber'den sonra **Suriye** fethine katılan Ebû Reyhâne, **Kudüs**'te ikamet etmiş, bir müddet **Askalan**'da murabıt kalmıştı. Kendisinden Şehr b. Havşeb ve Ebû Ali el-Hemdânî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi. Beş hadîsi bilinmektedir.

[24] **Ebû Davud**, Libâs, 11/4049; **Nesaî**, Zînet, 20.

Hadîste, arada bir engel olmadan iki yabancının birlikte yatmaları men edilmektedir. Bu yasak, sadece karşı cinsler için söz konusu değildir, erkeğin erkekle, kadının kadınla yatması halinde de câridir. Özellikle günümüzde yaygınlaşan homoseksüellik ve kadının kadınla sevişmesi dikkate alındığında, bu yasağın hikmeti ve önemi ortaya çıkar.

Kaplan derisinin niçin yasaklandığı açık değildir. **İmâm Şâfiî**, onun tabaklansa bile necis olduğunu söyler ve yasaklanma sebebini buna bağlar. Diğer bazı fukaha ise gurur ve kibre yol açmasını ve kâfirlerin giyeceği olmasını gerekçe gösterir. Bu gerekçelerin hiçbiri bize makûl gözükmemektedir. Dolayısıyla bu yasağın ya başka sebepleri olması gerekir, yahut da bunun bir tavsiye anlamında kabul edilmesi icap eder.

Hadîste idarecilerden başkasının yüzük takmamaları da tavsiye edilmektedir. Daha önce de geçtiği üzere Hz. Peygamber ve ashâbı yüzük takıyorlardı. Hz. Peygamber'in yüzüğü, aynı zamanda resmî mühür olarak da kullanılıyordu. İşte bu hadîste kastedilen de, resmî mühür olarak kullanılacak olan yüzüğü idarecilerden başkasının takmamasıdır.

نوعٌ رابعٌ

d) BAZI MEKRÛH ŞEYLER

٢٩٤٣ـــ (د س ـــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يكره عشرَ خلالٍ: **الصُّفْرَةَ - يعني: الخَلُوق - وتَغْيِيرَ الشَّيْبِ وجَرَّ الإِزارِ والتختُّمَ بالذهب، والتَّبرُّجَ بالزِّينة لغير محلِّها والضربَ بالكِعاب، والرُّقَى بغير المُعَوِّذَات وعَقْدَ التَّمائم، وعَزْلَ الماء لغير [أو غيرِ مَحلِّه] أَو عن محلِّه، وفسادَ الصبي غير مُحَرِّمِه».**

أخرجه أبو داود، والنسائي .

2,943- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü (as.), şu on şeyi haram kılmaksızın mekruh gördü:

"Sufrayı, yani halûk kullanmayı, saç-sakaldaki beyaz kılları değiştirmeyi, etek sürümeyi, altın yüzük takmayı, kadınların uygun olmayan yerlerde zinetlerini göstermelerini, zar atmayı, Muavvizât'tan başka bir şeyle rukye yapmayı, nazar boncuğu takmayı, meniyi mahallinden başka yere akıtmayı ve çocuğun (sütünü) bozmayı."[25]

İZAH

Daha önce de kaydedildiği üzere **halûk,** bir takım maddelerin karışımından elde edilen bir parfüm çeşididir. Hz. Peygamber'in koku sürünmeyi sevdiği de daha önce geçmişti. O dönemde parfüm türlerinden bir kısmının aynı zamanda renk verdiği konusuna da daha önce temas edilmişti. Bu rivâyette işte bu renk veren türlerden biri olan ve sarı renk verdiği söylenen *sufra*'yı sevmediği belirtilmektedir.

Hz. Peygamber saç-sakaldaki beyaz kılların koparılmasını da sevmezdi. Bunların boyanması câiz olmakla birlikte Rasûlullah'ın (as.) siyah rengi sevmediği rivâyet edilir.

Elbisenin eteklerini yerde sürümek, başka hadîslerde de yasaklanmıştır. Bu husus, o dönemde gurur ve kibir göstergesi kabul edilirdi. Yasaklanma sebebi de budur.

Kadınların zinetlerini uygun olmayan yerlerde açmalarından maksat, mahrem olmayan kişilerin, yabancı erkeklerin yanında açılıp saçılarak zinetlerini göstermektir. Bu husus, âyetle de yasaklanmıştır.[26]

Muavvizât, İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerine denir. Hz. Peygamber bu sûreleri okuyarak rukye yapmayı severdi.

Meniyi mahallinden başka yerlere akıtmaktan maksat, azil yapmaktır.

---

[25] **Ebû Davud**, Hatem, 3/4222; **Nesaî**, Zînet, 17.

[26] Bkz., Ahzâb 33.

Çocuğun sütünü bozmaktan maksat da, sütte çocuğu olduğu halde eşiyle ilişkide bulunup tekrar hamile kalmak neticesinde sütün bozulabileceği ihtimalidir.

Hadîsin sonunda yer alan **"haram kılmaksızın"** lafzı, bazı âlimlere göre sadece bu son madde ile ilgilidir, bazılarına göre de maddelerin tümünü kapsamaktadır. Maddelerin tümüne bakıldığında, en azından bazılarının haram olduğu bilinmektedir. Bir kısmı ise mekruhtur. Dolayısıyla anılan bu on maddedeki hususların tek bir hükme ircâsı doğru değildir.

ALTIN YÜZÜK

Genel bir ilke olarak altın yüzük kullanmak kadınlara helâl, erkeklere ise haramdır. Bu konuda muhtelif hadîsler vardır. Bunların önemli bir kısmı burada zikredileceği için ayrıca hatırlatmaya gerek görmedik.

Fukahanın ekseriyeti bu genel ilkede birleşmekle birlikte, bazı fakîhler altın yüzüğün erkekler için de helâl olduğu kanâatindedirler. Bu hususta da, Hz. Peygamber'in kısa süre için olsa bile altın yüzük takmış olduğu dışında ashâb-ı kirâmdan verilen örnekler delil gösterilir. Yasağı ifade eden hadîsler daha sahîh olmakla birlikte uygulamada aksine örnekler de vardır.

Meselâ altın yüzük takmanın haram kılındığını rivâyet eden sahabî olan **Berâ b. Âzib**'in elinde bilahare altın yüzük görülmüştü. Kendisi bundan dolayı eleştirildiğinde, bu yüzüğü kendisine Allah Rasûlü'nün (as.) taktığını ve; **"Allah'ın ve Rasûlullah'ın (as.) sana ihsan ettiği bu yüzüğü kullan!"** buyurduğunu söylemiştir.[27] Ayrıca hicrî 60 yılında vefat eden **Bedir** ehlinden **Ebû Üseyd es-Sâidî** öldüğünde parmağındaki altın bir yüzüğün çıkarıldığı rivâyet edilmektedir.[28] **Sa'd b. Ebî Vakkas**'ın, **Talha b. Ubeydullah**'ın, **Suheyb**'in, **Cabir b. Semüre**'nin **Enes b. Malik**'in ve **İkrime**'nin parmağında altın yüzük görüldüğüne dair rivâyetler de

---

[27] Bkz., **İbn Ebî Şeybe**, *el-Musannaf*, V, 195; **Ahmed b. Hanbel**, *el-Müsned*, IV, 294, hadîs no; 18625; **Tahâvî**, *Şerhu meânî'l-âsâr*, IV, 259 (Beyrut, 1399).

[28] **İbn Sa'd**, *Tabakât*, III, 558.

bulunmaktadır. Hatta **İbn Ebî Şeybe**'nin rivâyetinde sahâbeden altın yüzük takan altı veya yedi kişinin isminin zikredildiği kaydedilir.[29]

Bu rivâyetlerin altın yüzük haram kılınmadan önceki döneme ait olduğu iddia edilmişse de, bu iddia doğru gözükmemektedir. Özellikle **Bedir** ehlinden olan **Ebû Üseyd es-Sâidî**'nin durumu son derece açıktır. Bizzat yasaklandığı hadîsini rivâyet eden **Berâ**'nın altın yüzük takmış olması da son derece ilginçtir. İnsanların kendisine yönelttiği; **"Hz. Peygamber yasakladığı halde sen neden altın yüzük takıyorsun?"** sorusunun da, Rasûlullah'tan (as.) sonraki döneme ait olduğu açıktır. Nitekim bu soruya **Berâ**'nın; **"Allah Rasûlü'nün (as.) takmış olduğu yüzüğü çıkarmamı benden nasıl istersiniz?!"** diye tepki göstermesi de bunu doğrulamaktadır.

Altının bizatihî kendisi hiçbir şekilde haram değildir. Kadınların onu zinet eşyası olarak takınmalarında da bir sakınca yoktur. Yalnız erkeklerin onu zinet eşyası olarak kullanmalarının haram olduğuna dair sahîh rivâyetler vardır. Bunun sebebi de muhtemelen israfa ve kibre vesile görülmesidir. Bugün ise altın yüzüğün önemli bir ekonomik kıymeti kalmamıştır. Ama Rasûlullah (as.) döneminde, evleneceği kadına mehir olarak bir demir halka bile veremeyen insanların varlığı düşünüldüğünde, o dönemde bunun önemli bir değer olduğu anlaşılır. Böyle bir toplum ortamında erkeklerin altını zinet eşyası olarak takınmaları hiç şüphesiz israftır ve bunun anlamsızlığı, anlaşılabilir bir durumdur. Ayrıca avret mahallini örtecek malî gücü olmayan insanların bulunduğu bir toplumda bu türlü zinetleri takınmak, insanı gurura ve kibre sevk edebileceği gibi, yoksulların kin ve kıskançlıklarına da yol açabilir. Bu ise, toplumsal açıdan son derece tehlikeli bir kamplaşmayı ifade eder. Kaldı ki, altın ve ipeklerle süslenmek, hiçbir dönemde erkeklerin tabiî ve fıtrî temayüllerinin konusu olarak da görülmemiştir.

---

[29] Bkz., **İbn Sa'd**, V, 292; **el-Ma'rife ve't-Târîh**, III, 173; **Şerhu meâni'l-âsâr**, IV, 259; **Musannaf İbn Ebî Şeybe**, V, 195; **Mecmau'z-zevâid**, V, 151; **Misbâhu'z-zücâce**, IV, 234; **İbn Hacer**, XI, 502-503; **Aynî**, VIII, 11; XIV, 209.

٢٩٤٤ــ (م ط د ت س ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال: «نهاني النبيُّ صلى الله عليه وسلم عن التختُّم بالذهب، وعن لباس القَسِّيِّ، وعن القراءةِ في الركوع، والسجود، وعن لِبَاس المَعَصْفَر». وفي رواية : « النهي عن القراءة في الركوع والسجود» لم يزد .

قال الحميديُّ: وذكر في الأطراف: أن في رواية ابن عباس عن عليٍّ «النهيُ عن خاتم الذهب، وعن لبس القَسِيِّ، والمعصفر المُفَدَّم، وعن القراءة في الركوع والسجود». قال: وليس ذلك عندنا في كتاب مسلم، ولعله قد وُجِد في نسخة أخرى. هذه رواية مسلم.

وأخرجه الموطأ والنسائي من الرواية الأولى ، إلى قوله : «الركوع». وأخرج الترمذي الرواية الأولى جميعَها ، ولم يذكر السجود. وله في رواية أخرى ، وللنسائي ، قال عليٌّ: « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن خَاتَم الذَّهبِ، وعن لُبْسِ القَسِّيِّ ، وعن لُبْسِ المِيْثَرة ، وعن الجِعَة» ، قال أبو حفص: وهو شراب يُتَّخذ بمصر من الشعير . قال النسائي: « ومن الحنطة» ، وذكر من شِدَّته.

وأخرجه أبو داود بمثل الأولى ، وأخرجه في الأخرى ، ولم يذكر السجود، وزاد في أخرى «**ولا أقول : نهاكم**». وله في أخرى قال : « نهاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن خاتَم الذَّهَبِ ، وعن لُبْسِ القَسِّيِّ والمِيثَرَة».وفي رواية « المَيَاثِر».

وله في أُخرى ، قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن مَيَاثِر الأُرْجُوان».

وللنسائي أيضا مثل رواية مسلم ، ولم يذكر السجودَ. وله في أخرى ، قال : « نهاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم - ولا أقول : نهاكم - عن تختُّم الذهب، وعن لُبْسِ القَسِّيِّ ، وعن لُبْس المُفَدَّم، والمُعَصْفَر ، وعن القراءة راكعا».

وله في أخرى مثلها وقال: «ولا أقول: نهى الناس»، وقال في آخرها: «ولا أقرأ راكعا ولا ساجدا». وله في أخرى، قال: «نهاني عن الدُّبَّاءِ، والحَنْتَم، وحَلْقة الذهب، ولبسِ الحرير، والقَسِّيِّ، والمِيثَرَة الحمراء».

وفي أخرى ، قال : « نهاني حِبِّي عن ثلاث - ولا أقول: نهى الناس - عن تختم الذهب، وعن لُبْسِ القَسِّيِّ، وعن المعصفرِ المُفَدَّم ، ولا أقرأ ساجدا ولا راكعا».

وأخرج الحميديُّ في أفراد مسلم أيضا في موضع آخر عن علي قال : « نهاني - يعني : النبيَّ صلى الله عليه وسلم - أن أَجعلَ خاتمي في هذه ، أو التي تليها» ، قال بعض الرواة فيه:

«نهاني أن أتختَّم في إصبعي هذه ، أو هذه – قال : وأومأ إلى الوسطى ، والتي تليها – ونهاني عن لُبْسِ القَسِّيِّ، وعن جلوسٍ على المياثر . قال : فأما القَسِّيُّ : فثيابٌ مُضَلَّعةٌ يؤتى بها من مصرَ والشام، وأما المياثرُ: فشيءٌ كانت تجعله النساء لبعولتهن على الرَّحْل كالقطائف الأُرجُوان».

قال الحميديُّ : أخرج البخاري منه تفسير القسية والميثرة فقط بغير إسناد، فقال: وقال عاصم: عن أبي بردة « قلنا لعليّ: ما القسية ؟ قال: ثيابٌ أتتنا من الشام أو من مصرَ مضلَّعةٌ ، فيها حرير ، فيها أمثال الأُترُجِّ ، والميثَرَةُ : كانت النساء تَصنعُهُ لِبُعُولَتِهِنَّ مثل القطائف». قال البخاري: وقال جرير في حديثه : « القسية : ثيابٌ مُضلَّعةٌ ، يُجاءُ بها من مصرَ ، والميثرة : جلود السباع».

هكذا أخرجه الحميديُّ في أفراد مسلم فجعله حديثا مفردا غير الأول وذلك بخلاف عادته في أمثاله فإنه يجعل ذلك حديثا واحدا إذ هو بمعنى الأول وحيث أفرده عن الأول أشرْتُ إلى ذلك ليُعْلَمَ .

وأخرج هذه الرواية أبو داود أيضا بزيادة في أوله ، قال : قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**قل: اللهم اهْدِني ، وسَدِّدني ، واذكُرْ بالهدى : هداية الطريق، واذكر بالسَّداد: تَسْديدَكَ السهمَ**... وذكَرَه».

وأخرجه النسائي أيضا ، قال : قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **قُل : اللهم سَدِّدْني واهدني، ونهاني عن جلوس المياثر . والمياثرُ: شيءٌ كانت تَصْنَعُهُ النساءُ لبعولَتِهِنَّ على الرَّحْل كالقطائف من الأُرجُوان**».

2,944- Hz. Ali şöyle dedi:

"Hz. Peygamber beni, altın yüzük takmaktan, *kasiyy* denilen ipek elbise giymekten, rükû ve secdede Kur'ân okumaktan ve sarı elbise giymekten men etti."[30]

[30] **Müslim**, Libâs, 4/29-31; **Muvatta**, Salât, 6/28; **Tirmizî**, Salât, 195/264; **Ebû Davud**, Libâs, 11/4044-46, 4050; Hatem, 4/4225; **Nesaî**, Salât, 8; Zînet, 43, 44, 45, 78, 96, 122.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre sadece; "beni rükû ve secdede Kur'ân okumaktan men etti" dedi.

Humeydî dedi ki:

"Bu hadîs, İbn Abbas'ın Hz. Ali'den rivâyeti olarak *el-Etrâf*'da; 'altın yüzükten, *kasiyy* denen ipekli elbiseden, sarı-kırmızı çizgili giysiden, rükû ve secdede Kur'ân okumaktan men etti' şeklindedir. Ama bu rivâyet, bizim elimizde bulunan **Müslim** nüshasında yer almamaktadır. Muhtemelen başka bir nüshada vardır."

Bunlar, **Müslim**'in rivâyetidir.

Muvatta ve **Nesaî** ilk rivâyeti; *"rükûda Kur'ân okumaktan men etti"* cümlesine kadar tahric ettiler.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti, yalnız *"secde"* kelimesini zikretmedi.

Tirmizî ve **Nesaî**'nin başka bir rivâyetine göre Hz. Ali şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) altın yüzük takmayı, *kasiyy* ve *mîsere* denilen ipeklileri ve arpa şurubunu yasakladı."

Râvî Ebû Hafs[31] dedi ki: "Rivâyette geçen *'el-ciatu'* kelimesi, Mısır'da arpadan yapılan bir şurubun adıdır."

Nesaî de; "buğdaydan yapılan şuruptur" dedi ve onun keskin olduğunu söyledi.

Ebû Davud da ilk rivâyetin benzerini tahric etti. Onun başka bir rivâyetinde, secdeleri zikretmez. Diğer bir rivâyetinde de Hz. Ali'nin; "sizi men etti demiyorum, beni men etti diyorum" dediği ilave edilir. Onun başka bir rivâeti ise şöyledir:

"Rasûlullah (as.) beni, altın yüzükten, *kasiyy* denen ipek elbiseden ve *mîsere*'den –bir rivâyette *meyâsîr*'den- men etti."

---

[31] Ebû Hafs ismi **Câmiu'l-Usûl**'de yanlış zaptedilmiş olmalıdır. Çünkü **Tirmizî** ve **Nesaî**'de Ebû'l-Ahvas diye geçmektedir. Onun ismi ve kısa biyografisi de şöyledir: **Ebû'l-Ahvas, Selâm b. Süleym el-Hanefî el-Kûfî:** ö. 179/795. Kûfeli râvîlerdendir. A'meş, Simâk b. Harb ve el-Esved b. Kays'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden Hennâd b. es-Seriyy, İbn Mehdî ve Kuteybe b. Saîd rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Başka bir rivâyete göre de; "Rasûlullah (as.) kızıl renkli *meyâsîr*'den men etti" dedi.

Nesaî'nin, **Müslim**'in rivâyetine benzer bir rivâyeti daha vardır, ama o da *"secde"* sözcüğünü zikretmez. Onun başka bir rivâyeti şöyledir:

"Allah'ın Rasûlü (as.) gümüş yüzükten, *kasiyy* denen ipek elbiseden, kızıl ve sarı elbiseden ve rükûda Kur'ân okumaktan beni men etti; sizi men etti demiyorum."

Nesaî'nin buna benzer diğer bir rivâyetinde de; "insanları men etti demiyorum" cümlesi yer alır. Bu rivâyetin sonu da; "ben rukû ve secdelerde Kur'ân okumam" şeklindedir.

Başka bir **Nesaî** rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber beni *dubbâ', hantem,* altın yüzük, ipek elbise, *kasiyy* denen ipekli ve kırmızı *mîsere*'den men etti."

Nihayet **Nesaî**'nin diğer bir rivâyetine göre de Hz. Ali şöyle dedi:

"Sevgili Peygamberim üç şeyden beni men etti; insanları men etti demiyorum: Altın yüzükten, *kasiyy* denen ipek elbiseden ve kırmızı-sarı çizgili elbiseden. Ayrıca ben, rukû ve secde yaparken Kur'ân okumam."

Humeydî, **Müslim**'in müfred rivâyetleri arasında, yukarıdakinden müstakil olarak Hz. Ali'nin şu sözünü de kaydeder:

"Hz. Peygamber yüzüğümü şu ve yanındaki parmağa takmaktan beni men etti." Bazı râvîler cümleyi; "şu ve şu parmağıma yüzük takmaktan beni men etti" diye rivâyet ederler. Bu sırada Hz. Ali orta parmakla yanındaki parmağı gösterdi. Sonra şöyle devam etti:

"*Kasiyy* denen ipek elbiseden *meyâsîr* denen ipek yastıklara oturmaktan da men etti. *Kasiyy,* Suriye ve Mısır'dan getirilen kaburga gibi yol yol dokunmuş kumaştır. *Meyâsîr* de, kadınların, eyer üzerine konulmak üzere kocalarına kırmızı kadifeden yaptıkları bir yastıktır."

Humeydî şöyle der:

"Buharî bu rivâyetin sadece *kasiyy* ve *mîsere*'nin izah edildiği kısmı senedsiz tahric etti. Âsım (b. Küleyb), Ebû Bürde'den şöyle rivâyet etti, dedi:

"Hz. Ali'ye;

"- *Kasiyye* nedir?" diye sorduk.

"- Suriye veya Mısır'dan bize gelen ipek karışımı olan kaba çizgili kumaştır. Onda portakal gibi şekiller vardır. *Mîsere* de, kadınların kocaları için kadife gibi kumaşlardan yaptıkları şeylerdir."

Buharî, Cerîr (b. Abdülhamîd'in) şöyle dediğini de kaydeder:

"*Kasiyye,* Mısır'dan getirilen yol yol dokunmuş kumaştır. *Mîsere* ise, yaban hayvanlarının derileridir."[32]

Bunları Humeydî bu şekilde **Müslim**'in müfred rivâyetleri arasında zikretti ve onu ilk rivâyetten ayrı ve müstakil olarak kaydetti. Bu, onun buna benzer rivâyetler konusundaki metoduna aykırıdır. Onun usûlüne uygun olan, bu iki rivâyeti, aynı hadîs olarak kaydetmekti. Çünkü bu da ilk rivâyetle aynı manadadır. Ama o bunu ayrı bir rivâyet olarak kaydetti, bundan dolayı bu duruma biz de burada işaret etmek ihtiyacı duyduk.

Bu rivâyeti **Ebû Davud** da baş tarafına koyduğu şöyle bir ilave ile tahric etti:

Rasûlullah (as.) bana şöyle buyurdu:

"Sen; *'Allah'ım; bana hidâyet eyle! Beni doğru yola ilet!'* diye dua et! O'ndan hidâyet isterken yolun doğrusunu hatırla! Doğruluk isterken de, oku hedefe nasıl doğrulttuğunu hatırla!..."

Sonra Hz. Ali, aynı hadîsi zikreder.

Nesaî'nin bir rivâyetine göre de Hz. Ali; "Rasûlullah (as.) bana; ***'Allah'ım; bana doğru yolu göster ve beni hidâyet eyle!'* diye dua et!'** buyurdu ve *meyâsîr*'e oturmaktan beni men etti. *Meyâsîr,* kadınların kocaları için kırmızı kadifeden yaptıkları eyer üzerine konan yastıktır."

---

[32] Bu rivâyet, **Buharî**, Libâs, 28'dedir.

İZAH

Kasiyy, kasiyye veya **kassî,** ipekli bir dokuma çeşididir. 2835 numaralı hadîste de açıkladığımız gibi ipekle keten karışımından elde edilen bir kumaş türüdür. Yukarıdaki bazı rivâyetlerde ise bunun kaburga kemikleri gibi yol yol dokunan bir kumaş olduğu belirtilmektedir. Daha çok **Mısır** ve **Suriye** taraflarında üretilirdi.

Mîsere ise, yaban hayvanlarının postları, eyer yastıkları, ipek ve kırmızı kadifeden yapılmış minderler anlamında kullanılır. Aynı zamanda bir tür ipek elbise anlamına da gelir. Çoğulu **meyâsîr**'dir.

Bunların yasaklanması, ipekli olmaları, dönemin yoksulluk şartları bağlamında lüks ve israfa konu olmaları ve insanların hırs ve kıskançlıklarına yol açma ihtimalidir. Burada **Hz. Ali**'nin; **"Rasûlullah (as.) bunları bana yasakladı diyorum, size ve diğer insanlara da yasakladı demiyorum"** sözü de gözden ırak tutulmamalıdır.

Dübbâ; kabaktan yapılan şarap kabıdır.

Hantem de; topraktan yapılan ve şarap kabı olarak kullanılan saksıdır.

Bu kapları kullanmayı Hz. Peygamber önce yasakladı, ama sonra serbest bıraktı. Bu nesneler, câhiliye döneminde şarap kabı olarak kullanılıyordu. Şarap haram kılındıktan sonra diğer içecek türleri için kap olarak kullanılacak olsaydı, daha önce emmiş oldukları şarabı, içine konulan sıvıya kusacak, böylece insanlar şarap karışmış bir şeyi içmiş olacaklardı. Çünkü bu kaplar, içine konulan sıvıyı kısmen de olsa emen maddelerden üretilmişti. Önceleri şarap için kullanılan bu kaplar elden çıkarıldıktan sonra, yeni üretilen aynı tür kapları kullanmakta ise bir sakınca görülmemiştir. Çünkü bunlar temizdi, daha önce içine şarap türü haram bir sıvı da konulmamıştı.

٢٩٤٥ـــ (خ م ت س ــ **البراء بن عازب** رضي الله عنه) قال : « أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم بِسَبْعٍ ، ونهانا عن سبع: نهانا عن خواتيم الذهب، وعن آنية الذهب، وعن آنية الفضة، وعن المياثر ، والقسِّيةِ، والإسْتَبْرَق ، والدِّيبَاج، والحرير». هذه رواية النسائي .

وأخرجه البخاري، ومسلم ، والترمذي وذكروا في أول الحديث : السبع المأمور بها .

وسيجيء الحديث في كتاب الصحبة من حرف الصاد ، وأخرج الترمذي أيضا منه، قال :

«نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن ركوب المياثر» .

2,845- el-Berâ b. Âzib'den rivâyet edilmiştir:

"Allah'ın Rasûlü (as.) bize yedi şeyi emretti, yedi şeyden de men etti. O bizi şunlardan men etti:

1- Altın yüzükten,

2- Altın kaplardan,[33]

3- Gümüş kaplardan,

4- Meyâsîr'den,

5- Kassiyye'den,

6- İstebrak'tan,

7- Dîbâc'dan ve

8- Harîr'den."[34]

RİVÂYETLER

Bu, **Nesaî**'nin rivâyetidir.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** de tahric ettiler. Onlar hadîse; **"emredilen yedi şey"** diye başlarlar.

Bu hadîs Kitabu's-Sohbet bölümünde gelecektir.[35]

Tirmizî ayrıca; "Rasûlullah (as.) meyâsîr denen yastıklara oturmaktan men etti" diye de tahric etti.

---

[33] ***Câmiu'l-Usûl***'deki **"altın kaplar"** ibaresi, **Nesaî**'nin elimizdeki matbu nüshasında yer almamaktadır. Kaldı ki bununla birlikte yasaklanan şeyler sekize çıkmaktadır. Halbuki baş tarafta yedi yasaktan söz edilmekte idi.

[34] **Buharî**, İsti'zân, 8; Cenâiz, 2; Mezâlim, 5; Nikâh, 72; Eşribe, 28; Merdâ, 4; Libâs, 28, 36, 45; Edeb, 124; Eymân, 9; **Müslim**, Libâs, 2/3; **Tirmizî**, Edeb, 45/2809; **Nesaî**, Zînet, 92.

[35] Bkz. hadîs no; 4734.

İZAH

Hadiste geçen "**meyâsir, kassiyy, istebrak, harîr** ve **dîbâc**" kelimeleri, ipek kumaşların muhtelif cins, çeşit ve kalitede olanlarını ifade ederler.

Altın ve gümüş kaplar kullanmak da muhtelif hadîslerde yasaklanmaktadır. Ulemanın büyük çoğunluğu bu tür kapları kullanmanın erkeğe de, kadına da haram olduğu kanâatindedir. Yalnız **Ebû Yusuf** bunun mekruh olduğunu söylemiştir. **İmam Muhammed** de tekebbür gayesi olmaksızın bunlarla tezeyyünün câiz olduğunu, hatta bunda Allah'ın lütfettiği nimetleri göstermek gibi bir faydasının bulunduğunu söylediği de rivâyet edilir. **İmâm Şâfiî**'nin ilk kavli de bunun mekruh olduğu şeklindedir.

Burada, lükse ve sefahate dalmadan mümkün mertebe sade bir hayat yaşamanın, İslâm'ın arzusu olduğunu hatırlatmak gerekir. Böyle bir hayat, toplumun büyük kesiminin de ortak yaşam tarzıdır. İslâm, varlık içinde yüzen insanların arasında büyük kesimin sefalete mahkûm bir hayat yaşamasına razı olmaz. Sefahatten uzak ve sade bir yaşam tarzı, her şeyden önce sosyal düzenin ve dengelerin korunması açısından önemlidir. Bunun diğer bir faydası da, varlıklı insanları israftan alıkoyması ve tekebbürden uzaklaştırmasıdır.

Altın ve gümüş yaldızlı kapların kullanılmasında ise haramlık söz konusu değildir.

٢٩٤٦ـ (د ـ عمران بن حصين رضي الله عنه) أنَّ نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم قال : **«لا أَرْكَبُ الأُرْجُوَان ، ولا أَلْبَسُ المُعَصْفَرَ ، ولا ألبس المكَفَّف بالحرير، قال: وأَوْمَأَ الحسَنُ إلى جَيْبِ قَمِيصه ، قال : وقال : ألا وطِيبُ الرِّجال : رِيحٌ لا لَوْنَ له ، ألا وطِيبُ النساء لون لا ريح له»**. قال سعيد: أُراهُ قال : إنَّما حَمَلُوا قوله : في طيب النساء على أنها إذا خرجت ، [فأما] إذا كانت عند زوجها فلْتَطَيَّبْ بما شاءت . أخرجه أبو داود .

2,946- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Ben, kızıl renkli eyer yastığına oturmam. Sarı boyalı elbise ile ipekle çevrilmiş elbise de giymem."

(Hadîsin râvîsi Katâde) der ki: "(Hocam) Hasan (el-Basrî), bu sözü söylerken gömleğinin yakasını işaret etti."

Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"Şunu iyi bilin ki erkeklerin parfümü, kokusu olup rengi olmayandır. Kadınların parfümü de rengi olup kokusu olmayandır."

Hadîsin râvîlerinden Saîd (b. Ebî Arûbe)[36] dedi ki: "Zannediyorum (hocam Katâde) şöyle söyledi:

"Ulema, buradaki **'kadınların parfümü sözünü'**, yalnız evden dışarı çıktıklarında kullanmaları gereken parfüme hamlettiler. Kadın, kocasının yanında iken istediği parfümü kullanabilir."[37]

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in yakası ipek işlemeli bir elbise giydiği belirtilmektedir. Buna göre tamamı ipek olmayan, ama kenarları ipekle işlenmiş olan elbiseyi giymekte sakınca yoktur.

Bu hadîsi **İmrân b. Husayn**'dan, **Hasan el-Basrî** rivâyet etmektedir. Ancak **İbn Ebî Hâtim**'in belirttiğine göre **Hasan el-Basrî, İmrân**'dan hadîs dinlememiştir.

٢٩٤٧ـ (د ـ **ثوبان** رضي الله عنه) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا سافر كان آخرُ عهده بإنسانٍ من أهله فاطمةَ ، وإذا قدِم من سفره كان أولُ من يدخل عليه فاطمةَ، فقدم يوما من غَزَاةٍ له، وقد عَلَّقَتْ مِسْحا أو سِتْرا على بابها، وحَلَّتِ الحسن والحسين قُلْبَيْنِ من فضة، فقدم، فلم يدخل، فظَنَّتْ أن ما منعه أَن يدخل: ما رأى، فهتكت السِّتْرَ،

---

[36] **Ebû'n-Nadr Saîd b. Mihrân b. Arûbe el-Adevî el-Basrî:** 70-156/689-773. **Basra**'da hadîsleri bâb sistemine göre ilk defa tasnif eden meşhur muhaddistir. Âlim, hâfız, müfessir ve fakîhti. Her şeyi hıfzeder, kitaba başvurmazdı. Özellikle Katâde'nin hadîsini en iyi bilen muhaddisti. Ali b. el-Medînî, onu, daha öncekilerin ilmini şahsında toplayan, tasnif çağının **Basra**'daki ana rükünlerden biri sayar. Çeşitli eserler kaleme almıştır. Onun bütün musannafatını Abdülevhhâb el-Haffâf rivâyet etmiştir. Kaderî olmakla müttehemdi. Hicrî 145'de hafızası bozuldu ve 156'da **Basra**'da vefat etti.

[37] **Ebû Davud**, Libâs, 11/4048.

وَفَكَّت القُلْبَيْنِ عن الصَّبِيَّيْن، وقطعته منهما، فانطلقا إلى رسول الله صلى الله علبه وسلم، وهما يبكيان ، فأخذه منهما ، وقال: « **يا ثوبان ، اذهب بهذا إلى آل فلان ، قال : أهل بيت بالمدينة – إن هؤلاء أهلي أكره أن يأكلوا من طيّباهم في حياهم الدنيا ، يا ثوبان ، اشترِ لفاطمة قِلادَة من عَصَبٍ ، وسِوارَيْنِ من عَاجٍ**». أخرجه أبو داود.

2,947- Sevbân anlatıyor:

"Hz. Peygamber sefere çıkarken âilesinden en son ziyaret ettiği kişi, kızı Fatıma idi. Seyahat dönüşü de ilk olarak Fatıma'nın yanına giderdi. Bir gün yine bir gazadan dönmüştü. Fatıma, kapısına bir keçe –veya bir örtü- asmıştı. Hasan ve Hüseyin'e de gümüşten iki bilezik takmıştı. Hz. Peygamber kapıya kadar geldi, ama içeri girmedi. Fatıma, Hz. Peygamber'in içeri girmemesine, gördüğü şeylerin sebep olduğunu düşündü, hemen perdeyi yırttı ve çocukların kollarından bilezikleri de çıkarıp kırdı. Hasan ile Hüseyin ağlayarak Rasûlullah'ın (as.) yanına gittiler. Hz. Peygamber onlardan bileziği alıp (Sevbân'a verdi) ve;

"- Ya Sevbân, bunu falancılara –Medîne'deki falan âileye- **götür! Şüphe yok ki bunlar benim âilemdir. Onların, bütün güzellikleri dünya hayatında yiyip bitirmelerini istemiyorum. Ya Sevbân! Fatıma için *asab*'dan bir gerdanlık ve** (çocuklar için de) ***âc*'dan iki bilezik satın al!"** dedi.[38]

İZAH

Asab; sinir veya aşık kemiği anlamına gelir. Bu tür maddelerden nasıl gerdanlık yapıldığını anlamak zordur. **İbnu'l-Esîr**'in verdiği bilgiye göre aşık kemiği boncuk gibi kesilerek kurutulur ve sonra da ondan gerdanlık yapılırmış.

Âc, fil dişine veya kaplumbağa kabuğuna denir. Rivâyetten anlaşıldığına göre bu maddelerden bilezik şeklinde süs eşyaları yapılır ve kullanılırdı.

---

[38] **Ebû Davud**, Tereccül, 21/4213.

Bu rivâyetin senedinde yer alan **Humeyd eş-Şâmî** ile **Süleyman el-Menbehî**, muhaddisler nazarında meçhûl râvîlerdir.

٢٩٤٨ـ (س ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن لبس الحرير، وعن التختُّمِ بالذهب، وعن الشرب في الْحَنَاتم». أخرجه النسائي.

2,948- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Allah'ın Rasûlü (as.) ipek elbise giymekten, altın yüzük takmaktan ve *hantem*'lerden su içmekten men etti."[39]

٢٩٤٩ـ (د س ـ **معاوية بن أبي سفيان**): « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن رُكوب النِّمار ، وعن لُبْسِ الذهب، إلا مُقَطَّعا».

وفي رواية ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **لا تَرْكبوا الخَزَّ ، ولا النُّمور**».

أخرجه أبو داود ، والنسائي ، وللنسائي أيضا : أن معاوية قال : - وعنده جَمْعٌ من أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقال : «أتعلمونَ أن نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن لُبْس الذهب إلا مُقطعا؟ قالوا : اللهم ، نعم».

وفي أخرى: أن ذلك كان وهو مع معاوية في بعض حَجَّاته ، وفي أخرى : أنه جمعهم، فقال لهم: «أنشُدكم هل نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن لبس الذهب؟ قالوا: نعم قال: وأنا أشهد».

وفي أخرى : « أنه جمع نفرا من الأنصار» ، وفي أخرى: «من المهاجرين والأنصار».

2,949- Muâviye b. Ebî Süfyan'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) kaplan derisinden yapılmış eyer yastıklarına oturmaktan ve altın takılardan men etti, yalnız altın parçası müstesna."[40]

---

[39] **Nesaî**, Zînet, 46.

[40] **Ebû Davud**, Libâs, 43/4129; **Nesaî**, Zînet, 40.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"İpekten ve kaplan derisinden yapılmış eyerlere binmeyiniz!"

Bunları **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre Muâviye, yanında Hz. Peygamber'in ashâbından bazılarının da bulunduğu bir mecliste, insanlara;

"- Hz. Peygamber'in, (küçük) parça halinde olanlar dışında altın takılardan men ettiğini biliyor musunuz?" diye sormuş, onlar da;

"- Allah şahittir ki, evet" demişler.

Diğer bir rivâyete göre de, bu olay, Muâviye bazı hacılarla birlikte iken olmuş.

Başka bir rivâyete göre de; Muâviye onları toplamış ve;

"- Allah aşkına söyleyiniz; Rasûlullah (as.) altın takınmayı yasakladı mı?" diye sormuş, onlar da;

"- Evet" demişler. Muâviye de;

"- Ben buna şahidim" karşılığını vermiş:

Bir başka rivâyete göre Muâviye; Ensâr'dan bir gurup insanı toplamış, diğer bir rivâyete göre ise; Muhâcir ve Ensâr'dan bir gurup insanı toplamış.

İZAH

Bu hadîste, yasak edilen altın takının, sadece yekpare ve tamamı altın olan takılar olduğu, küçük altın parçalarının ise yasak olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu husus hadîste mutlak olarak ifade edilmekte, câiz kılınan miktarın erkekler için olup olmadığı belirtilmemektedir.

Altının ne kadarının affedilen miktar kapsamına girdiği de, tartışmalı bir meseledir. **İbn Raslân**, altının çoğu ile azı arasındaki ayırıcı ölçünün, nisap miktarı olduğunu söyler. Buna göre altın, zekâtın farz olduğu nisap miktarına ulaşırsa çok sayılır ve haram olur, bu miktara ulaşmazsa az sayılır ve haram olmaz. **Hattâbî** de bu ölçüyü kabul etmekle birlikte, bunun kadınlar için geçerli olduğunu, erkeklere azının da haram kılındığını söyler. **İbn Teymiye** ise, altının

mubah olduğunu ifade eden **Muâviye** hadîsinin, mutlak manada altın için değil, elbise, kılıç vb. başka şeylere tabi olan altın için olduğunu söyler. Bu durumda takılmasının câiz olduğu belirtilen parça altından maksat, erkekler için mubah olan miktardır. Kadınlar için altın zaten câizdir.

نوع خامس

e) PEYGAMBERLERİN SÜNNETLERİ OLAN NİKÂH, GÜZEL KOKU SÜRÜNMEK VE MİSVÂK KULLANMAK

٢٩٥٠ــ (ت ــ **أبو أيوب الأنصاري** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**الحِنَّاءُ ، والتَّعَطُّرُ ، والسِّوَاكُ ، والنكاحُ : من سنن المرسَلين**». وقال بعض الرواة : فيه : «**الحياء**» بالياء . وكذا أخرجه الترمذي.

2,950- Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kına yakmak, koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek, peygamberlerin sünnetlerindendir."

Bazı râvîler kına anlamına gelen ***"hinnâ"*** kelimesindeki ***"nun"*** harfini ***"ye"*** ile ***"hayâ"*** şeklinde rivâyet ettiler.[41]

٢٩٥١ــ (د ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « رأى رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا شَعِثا ، فقال: **أما كان يجد هذا ما يُسكِّنُ به شعرَه ؟ ورأى آخر عليه ثيابٌ وَسِخة ، فقال: أما كان هذا يجد ما يغسل به ثوبه ؟**». أخرجه أبو داود.

2,951- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Hz. Peygamber saçı-başı darmadağınık bir adam gördü ve;

---

[41] **Tirmizî**, Nikâh, 1/1080.

"Bu adam saçını-başını düzeltecek bir şey bulamadı mı?" dedi. Sonra elbisesi kirli bir adam gördü ve;

"Bu adam, elbisesini yıkayacak bir parça su bulamamış mı?" dedi.[42]

٢٩٥٢ـ (د ــ **رافع بن خديج** رضي الله عنه) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سفرٍ ، فرأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : على رَوَاحلنا ، وعلى إبلنا أكسيةً فيها خُيوطُ عِهنٍ حُمرٌ ، فقال: **ألا أرى هذه الحمرةَ قد علَتكم** ؟ فقمنا سِرَاعا لقول رسول الله صلى الله عليه وسلم، حتى نَفَرَ بعض إبلنا، فأخذنا الأكسيَةَ ، فنزعناها عنها».

أخرجه أبو داود.

2,952- Râfi' b. Hadîc şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'le birlikte sefere çıkmıştık. Allah'ın Rasûlü (as.) binek develerimizin üzerinde, kırmızı pamuk (iplikten) çizgileri olan torbalar gördü ve;

"- Bakıyorum da kırmızılık sizlere hâkim olmuş" dedi. Bu söz üzerine süratle kalkıp develerimizin yanına gittik. O kadar ki bizim hızlı hareketimizden bazı develer kaçmıştı. Develerin üzerindeki torbaları aldık, onlardaki kırmızı iplikleri söküp çıkardık."[43]

٢٩٥٣ـ (خ م ط د ــ **عبادة بن تميم** رحمه الله) : « أن أبا بَشير الأنصاري أخبره: أنه كان مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في بعض أسفاره ، قال : فأرسلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رسولا - [قال] عبدَ الله بن أبي [بكر] ، حَسِبتُ أنه قال : والناس في مَبيتهم - ينادي : ألا لا تَبْقَيَنَّ في رقبة بعير قِلادةٌ من وتَرٍ أو قلادةٌ إلا قُطعَت».

قال مالك في الموطأ : « أُرى ذلك من العين».وفي روايته : « والناس في مَقيلهم».

أخرجه البخاري، ومسلم ، والموطأ ، وأبو داود.

---

[42] **Ebû Davud**, Libâs, 17/4062.

[43] **Ebû Davud**, Libâs, 20/4070. Bu hadîsin senedinde Benû Hârise'den kim olduğu bilinmeyen bir râvî yer almaktadır.

2,953- Abbâd b. Temîm'in[44] rivâyet ettiğine göre, Ebû Beşîr el-Ensârî[45] ona, Hz. Peygamber'le birlikte olduğu bir seyahat esnasında meydana gelen bir olayı şöyle anlatmış:

"Rasûlullah (as.) bir adamı insanlara elçi göndermişti. -Abbâd'ın talebesi Abdullah b. Ebî Bekir; zannederim hocam, 'insanlar geceledikleri yerlerinde idi' dedi, diye rivâyet etti-. Hz. Peygamber'in elçisi insanlara şöyle seslendi:

"Hiçbir devenin boynunda kirişten bir gerdanlık –yahut sadece gerdanlık dedi- **kalmasın, hepsi kesilsin!"**[46]

RİVÂYETLER

Mâlik, **Muvatta**'da; "zannediyorum insanlar o gerdanlıkları nazarlık olarak takmışlardı" dedi.

Hadîs **Muvatta**'da, "insanların kaylûle için istirahata çekildikleri sırada" diye rivâyet edilir.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Hayvanların boynuna tasma ve gerdanlık gibi şeyleri takmakta bir sakınca yoktur. Hz. Peygamber'in develerin boyunlarındaki gerdanlıkların sökülmesini istemesinin sebebi ise, **İmâm Mâlik**'in de

---

44 **Câmiu'l-Usûl**'de bu isim **"Ubâde b. Temîm"** şeklinde yanlış zaptedilmiştir. **Buharî, Müslim** ve **Muvatta**'da bu zatın ismi **Abbâd b. Temîm** olarak geçmektedir. Biz de tercümeyi buna göre yaptık. Abbâd'ın kısa biyografisi de şöyledir:

Abbâd b. Temîm b. Zeyd b. Âsım el-Ensârî el-Mâzinî el-Medenî: Medîneli meşhur tâbiîlerdendir. Amcası Abdullah b. Zeyd b. Asım'ı ve Ebû Saîd el-Hudrî'yi dinledi. Kendisinden Zührî ve Ebû Bekir b. Hazm rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmilştir.

45 **Ebû Beşîr el-Ensârî es-Sâidî el-Mâzinî el-Medenî**: ö. 63/683? Sahabîdir. Künyesiyle meşhurdur, ismi konusunda farklı rivâyetler olmakla birlikte Kays b. Ubeyd b. el-Hurayr b. Amr olduğu ihtimali üzerinde durulur. Kendisinden Abbâd b. Temîm, Saîd b. Nâfi ve Damra b. Saîd rivâyet etti. Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud**'da tahric edildi.

46 **Buharî**, Cihâd, 139; **Müslim**, Libâs, 28/105; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 13/39; **Ebû Davud**, Cihâd, 49/2552.

işaret ettiği gibi, insanların onları nazarlık olarak takmalarından dolayıdır.

الباب السابع

في الصُّور والنُّقُوش والسُّتور

ذَمُّ المُصَوِّرين

G- RESİMLER, NAKIŞLAR VE PERDELER

a* RESİM YAPANLARIN ZEMMİ KONUSUNDA VÂRİD OLAN HADÎSLER

٢٩٥٤ــ (خ م س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: « **إن الذينَ يَصنَعُون هذه الصُّوَر يُعَذَّبُون يومَ القيامة ، يقال لهم : أحيُوا ما خلقتم**».

وفي رواية: « **إن أصحاب هذه الصور يُعَذَّبون يوم القيامة ... الحديث**». أخرجه البخاري، ومسلم ، والنسائي.

2,954- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bu resimleri yapanlar, kıyamet günü azap edilecekler. Onlara; *'hadi bu yarattığınız şeylere can verin bakalım!'* denilecek."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette ifade; **"bu resimlerin sahipleri kıyamet günü azap edilecekler..."** şeklindedir.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Bu bölümde resim, heykel gibi güzel sanatlar konusundaki rivâyetler bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin genel muhtevası, bunları yapmanın ve evde bulundurmanın haram olduğu istikametindedir.

---

[1] **Buharî**, Libâs, 89; Tevhîd, 56; **Müslim**, Libâs, 26/97; **Nesaî**, Zînet, 114.

Üzerinde resimler bulunan elbiseler, örtüler ve perdeler de bu kapsamda mütalaa edilmiştir. Resim ve heykelin birbirinden farklı şeyler oldukları elbette inkâr edilemez. Ama bu konudaki yasakların genel gerekçesi olarak şunları söylemek mümkündür:

1- Her şeyden önce bu yasağın ana sebebi, İslâm'ın putperestliği bütün unsurlarıyla ortadan kaldırmak ve kökünü kazımak konusundaki kararlılığıdır. Özellikle heykeller, İslâm'ın geldiği dönemde en önemli tapınma aracı idiler. Bu itibarla İslâm, bu hatırayı bütünüyle ortadan kaldırmak istemiştir. Daha sonraki dönemlerde doğrudan tapınma aracı olmadan da heykel ve resimler yapılmıştır. Bazı büyüklerin ve kahramanların hatırasına da heykeller dikilmiştir. Ama burada bir sınır konulamayacağı için her türlü heykelin ve resmin yapılması da söz konusu olmuştur. Bazı dinî sembollerin, meleklerin, sahte tanrıların, çıplak kadınların, zalim ve alçak müstebitlerin vb. heykelleri ve resimleri, bütün dünyada görülen örneklerdir.

2- İkincisi de ahlakî sebeptir. Bilindiği üzere tarih boyunca bazı kutsal varlıkların heykel ve resimleri yapıldığı gibi, fahişelerin heykel ve resimleri de yapılmıştır. İslâm'ın hassas olduğu tesettür gibi konular ise hiç dikkate alınmamıştır. Hatta bu iş için kullanılan modeller ya tamamen, ya da yarı çıplaktırlar. Bu durumu İslâm'ın kabul etmesi söz konusu değildir.

3- Yasağın üçüncü sebebi de, özellikle bu işi yapan insanlarda yaratıcılık vehmine yol açmasıdır. Ressam veya heykeltıraş, bir şeyi sanki yoktan var etmiş gibi gurura kapılabilir. Yaratma işi ise, hiçbir kulun kârı değildir.

4- Dördüncü sebep olarak da, bütün bunların israfa yol açması, kimseye herhangi bir yarar sağlamaması gösterilebilir.

İslâm uleması heykel konusunda kesin ve ortak bir tavır sergilemelerine mukabil, resme daha farklı bir gözle bakmışlardır. Bunun sebebi de öncelikle bu konuda vârid olan farklı hadîslerdir.

Yukarıda sayılan gerekçeler gözetilerek yapılan ve canlılara ait olmayan resimlerin mubah olduğu konusunda müşterek bir kanâat vardır. Canlılara ait resimlere gelince; bu konudaki rivâyetlerin bir kısmı Hz. Peygamber'in onu yasakladığını, bir kısmının ise sergi ve

minder gibi ayak altında kalan, yani takdis ve ta'zîme vesile olmayan resimleri câiz bulduğunu göstermektedir. Burada hassasiyet gösterilen noktanın, yine tevhidi korumak olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Hıristiyanların kilise duvarlarına yaptıkları veya kumaş üzerine yapıp duvarlara astıkları resimlere benzeyenler yasaklanmıştır. Çünkü bunlar, saygı ve ta'zîm için yapılan resimlerdi. Buna dayanarak **Hattâbî**, elbise üzerine işlenen resimlerin yasak kapsamında olmadığını söyler. Bazı ulema da, resim konusunda önceleri tevhid gerekçesiyle gösterilen titizliğin bilahare sakıncalı görülmeyenlerine ruhsat verildiği şeklinde bir dönüşüm geçirdiğini ifade eder.[2]

Ayrıca ekseri ulema, canlılara ait olan resimlerden, hayatî bir uzvu eksik olarak yapılanların da câiz olduğu görüşündedir.

Fotoğraf ise tamamen mekanik araçlarla elde edilen bir üründür ve bu itibarla resimden farklıdır. Çıplak ve gayri ahlakî olmamak kaydıyla fotoğraf çekmek ve çektirmenin sakıncası yoktur.

٢٩٥٥ـ (خ م ط س ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من سَفَرٍ ، وقد سَتَرْتُ سَهْوَةً لِي بِقِرَامٍ فيه تماثيلُ ، فلما رآه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم هَتَكَهُ، وتَلَوَّنَ وجهُه، فقال : **يا عائشة ، أَشَدُّ الناس عذابا عند الله يوم القيامة الذين يُضاهُونَ بخلق الله** ، قالت عائشة : فقطعناه ، فجعلنا منه وِسادةً ، أو وِسادتين».

وفي رواية عبد الرحمن بن القاسم عن أبيه : « أنها نصبت سترا فيه تصاوير ، فدخل رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فنزعه ، قالت: فَقَطَعْتُهُ وسادتين ، فقال رجل في المجلس حينئذ - يقال له : ربيعة بن عطاء - مولى بني زهرة : أفما سمعتَ أبا محمد ، يعني : أباه - يذكر أن عائشة قالت : فكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يَرْتَفِقُ عليها ؟ فقال ابن القاسم : لا ، فقال : لكني قد سمعته».يريد : القاسم بن محمد.

[2] Bkz., **Hayrettin Karaman**, *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*, 66.

وفي رواية ، قالت: «دخل عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وفي البيت قِرَامٌ فيه صُوَرٌ، فتلوَّنَ وجهه ثم تناول السِّتْرَ فهتكه وقال: **من أشدِّ الناس عذابا يوم القيامة الذين يصوِّرون هذه الصور**».

وفي أخرى نحوه وقال: « **إن من أشد الناس عذابا يوم القيامة الذين يُشَبِّهون بخلق الله**».

وفي أخرى : « **إنَّ أشد الناس عذابا**».

وفي أخرى : « أنها اشترت نُمرقة فيها تصاوير، فلما رآها رسول الله صلى الله عليه وسلم قام على الباب، فلم يدخُل ، فعرَفْتُ في وجهه الكراهية ، قالت: فقلت: يا رسول الله ، أتوب إلى الله وإلى رسوله، ماذا أَذْنَبْتُ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ما بال هذه النُّمرُقَة** ؟ قلت: اشتريتها لك لتقعد عليها وتَوَسَّدَها. فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إن أصحاب هذه الصور يُعذَّبون يوم القيامة فيقال لهم: أحيُوا ما خلقتم، وقال: إن البيتَ الذي فيه الصور لا تدخله الملائكة**».

وفي أخرى : أنها قالت: « حَشَوتُ للنبي صلى الله عليه وسلم وِسادة فيها تماثيل ، كأنها نُمرُقَةٌ ، فجاء فقام بين البابين، وجعل يتغيَّر وجهه، فقلت: ما بالُنا يا رسولَ الله؟ قال: **ما بالُ هذه الوسادة** ؟ قلت: وسادة جعلتها لك لتَضطجعَ عليها، قال: **أما علمت أنَّ الملائكة لا تدخل بيتا فيه صورة، وأن من صنع هذه الصور يعذَّب يوم القيامة فيقول: أحيوا ما خلقتم**». زاد في رواية ، قالت: « فأخذتُه فجعلته مِرْفقتين ، فكان يَرتفقُ بهما في البيت».

وفي أخرى مختصرا : أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **إن أصحابَ هذه الصُّوَر يُعذَّبون يوم القيامة ، ويقال لهم : أحيوا ما خلقتم**». هذه روايات البخاري، ومسلم.

وفي رواية الموطأ مثل الرواية الخامسة التي أولها : « أنها اشترت نُمرُقَة فيها تصاوير».

وأخرجه النسائي مثل الرواية الثالثة، وقال فيه: « **إن من أشدّ الناس عذابا يوم القيامة: الذين يُشَبِّهونَ بخلق الله**».

وفي أخرى للنسائي ، قالت: « قَدِمَ النبي صلى الله عليه وسلم من سفرٍ ، وقد سَترتُ بِقِرام على سهوة لي، فيه تصاوير فنزعه، فقال: **أشدُّ الناسِ عذابا يوم القيامة: الذين يُضاهُونَ بخلق الله**».

2,955- Hz. Âişe anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü (as.) bir seyahatten dönmüşlerdi. Ben, evdeki dolabın önüne, üzerinde resimler bulunan bir bez asmıştım. Hz. Peygamber onu görünce, bezi çekip attı. O sırada yüzünün rengi de değişmişti:

"- Ya Âişe! Kıyamet günü Allah katında en ağır cezaya uğratılacak olanlar, Allah'ın yarattığı gibisini yapmaya çalışanlardır" dedi.

Hz. Âişe; "o örtüyü kestik, ondan bir veya iki yastık yaptık" dedi.[3]

RİVÂYETLER

Abdurrahman b. el-Kasım'ın, babasından yaptığı rivâyete göre de; "Hz. Âişe, üzerinde resimler bulunan bir perde asmıştı. Rasûlullah (as.) içeri girince, onu çekti. Sonra Hz. Âişe; *'perdeyi kesip ondan iki yastık yaptım'* dedi."

O sırada o mecliste bulunan Benû Zühre kabilesinden Rabîa b. Atâ[4] adında biri, Abdurrahman'a;

"- Ebû Muhammed'in –yani babası Kasım'ı kastediyor-, bilâhare Hz. Âişe'nin *'Rasûlullah (as.) bu yastıkların üzerinde istirahat ederdi'* dediğini rivâyet ettiğini işitmedin mi?" diye sordu. Abdurrahman b. el-Kasım da;

---

[3] **Buharî**, Libâs, 91, 95; **Müslim**, Libâs, 26/88-96; **Muvatta**, İsti'zân, 3/8; **Nesaî**, Zînet, 112, 113.

[4] **Rabîa b. Atâ b. Yakub ez-Zührî el-Medenî**: Medîneli sika râvîlerdendir. İbn Sibâ'ın âzâdlısıdır. Kasım b. Muhammed'den rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya b. Saîd el-Ensârî rivâyet etti. İbn Hibbân ve Nesaî sika olduğunu belirtirler. Hadîsi **Müslim** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

"- Hayır!" dedi. O zaman Rabîa, Kasım b. Muhammed'i kastederek;

"- Ama ben onun böyle söylediğini işittim" dedi.

Başka bir rivâyete göre Hz. Âişe şöyle demiş:

"Allah'ın Rasûlü (as.) evime gelmişti. O sırada evde, üzerinde resimler bulunan bir örtü vardı. Hz. Peygamber'in rengi değişti, sonra örtüyü alıp attı ve;

"- Kıyamet günü insanların en şiddetli azap görecek olanlarından biri de, bu resimleri yapanlardır" dedi.

Buna benzer başka bir rivâyette Hz. Peygamber;

"- Kıyamet günü insanların en şiddetli azap görecek olanlarından biri de, Allah'ın yarattığına benzetme yapmaya çalışanlardır" dedi.

Diğer bir rivâyete göre; Hz. Âişe, üzerinde resimler bulunan bir yastık satın almıştı. Rasûlullah (as.) onu görünce, kapıda durdu ve içeri girmedi. Ben onun yüzündeki hoşnutsuzluğu anladım ve kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Allah'a ve Rasûlü'ne tövbe ediyorum, ne günah işledim?" diye sordum. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Nedir bu yastık?" buyurdu. Ben cevaben;

"- Üzerine oturur ve yaslanırsın diye onu senin için satın almıştım" dedim. Allah'ın Rasûlü (as.);

"- Muhakkak ki bu resimlerin sahipleri kıyamet günü azap edilecekler. Onlara; *'yarattığınız bu şeylere can verin bakalım!'* denilecek" buyurdu ve; **"İçinde resimler bulunan eve melekler girmez"** diye de ilave etti.

Hadîsin başka bir rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber için, üzerinde nakışlar bulunan yastık gibi bir minder yapmıştım. Eve gelip içeri bakınca, kapının iki kanadı arasında durdu, yüzünün rengi de değişmeye başladı. Kendisine;

"- Başımıza ne geldi ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum. Buna karşılık o;

"- Nedir bu minderin hali?" diye sordu.

"- Üzerinde uzanırsın diye senin için hazırlamıştım" deyince, şunları söyledi:

"- Bilmiyor musun ki, içinde resim bulunan eve melekler girmez? Bu resmi yapanlar, kıyamet günü azap edilecekler. Kendilerine; *'hadi bakalım, yarattığınız bu şeylere can verin!'* denilecek."

Bunun başka bir rivâyetinde Hz. Âişe'nin; "bunun üzerine ben de onu alıp iki kol desteği (küçük yastık) yaptım; Hz. Peygamber evde onlara yaslanıyordu" dediği ilave edilir.

Muhtasar başka bir rivâyete göre de Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuş:

"Muhakkak ki bu resimlerin sahipleri kıyamet günü azap edilecekler. Onlara; *'hadi bakalım, yarattığınız bu şeylere can verin!'* denilecek."

Bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Muvatta'nın rivâyeti de, yukarıda geçen ve; "üzerinde resimler bulunan bir yastık satın almıştım" diye başlayan beşinci rivâyet gibidir.

Nesaî de hadîsi yukarıdaki üçüncü rivâyet gibi tahric etti. Bu rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle demiş:

"Kıyamet günü insanların en şiddetli azaba uğrayacak olanlarından biri de, Allah'ın yarattığına benzetme yapmaya çalışanlardır."

Nesaî'nin diğer bir rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle demiş:

"Hz. Peygamber bir seyahatten gelmişti. Ben kilerime, üzerinde resimler bulunan bir perde örtmüştüm. Hz. Peygamber onu çekti aldı ve;

"- Kıyamet günü insanların en şiddetli azaba uğrayacak olanı, Allah'ın yarattığı gibisini yapmaya çalışanlardır" buyurdu.

İZAH

"Resim yapanların kıyamet günü en şiddetli azaba uğratılacağı" ifadesi, bunları tapılmak maksadıyla yapanlara

hamledilmiştir. İnsanlar tapınsınlar diye resim ve heykel yapanların kâfir olduklarına şüphe yoktur. Onlar, kendileri kâfir olmaları bir yana, başkalarına da tanrı yaratmak gayreti içindedirler. Hem ***dâll,*** hem ***mudill,*** yani hem kendileri sapık, hem de başkalarını saptırmaya çalışan kişilerdir. Yahut da kendilerini Allah'a benzetmeye çalışmaktadırlar. Allah nasıl yaratıcı ise, onlar da Allah gibi bazı şeyleri yarattıklarını düşünmektedirler. Hiç şüphe yok ki bu da küfürdür, kendini Allah ile eş görmek derecesinde bir sapıklıktır. Hadîste onlara; **"hadi yarattığınıza can verin!"** denileceğinin belirtilmesi de, bu tanrılık iddialarını ispata zorlanacağını ifade etmektedir. İşte bu her iki hal de, küfrün zirve noktasıdır. Bu yüzden onlar en şiddetli azaba maruz kalacaklardır.

Bu hadîsin bazı rivâyetlerinde resimli kumaşın bölünüp ondan iki yastık yapıldığı ve daha sonra Hz. Peygamber'in bunları kullandığı belirtilmektedir. Bu durum, resimli kumaşların takdis ve ta'zîm kastı olmadan kullanılabileceğine hamledilmiştir. Bazılarına göre söz konusu yasak, duvarları resimli kumaşla kaplamanın caiz olmadığı ile ilgilidir. Bazılarına göre de, resimli kumaşın bölünüp kullanılması ve canlılara ait resimlerin hayatî bir uzvunun koparılması halinde caiz olduğunu göstermektedir.

Burada bir başka ihtimal de söz konusudur. Muhtemeldir ki Hz. Peygamber ilk dönemlerde, şirke ve putperestliğe ait bütün unsurları ortadan kaldırmak için şiddetli davranmış, ama tevhîd akîdesi iyice gönüllere yerleştikten sonra bu şiddeti yumuşatmıştı.

٢٩٥٦ـ (خ م س ـ سعيد بن أبي الحسن رحمه الله) قال : جاء رجل إلى ابن عباس ، فقال: إني رجل أُصَوِّرُ هذه الصورَ ، فأفتني فيها . فقال له : ادنُ مني، فدنا منه ، ثم قال : ادن مني، فدنا منه، حتى وضع يده على رأسه ، وقال: أُنبئُكَ بما سمعتُ من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، سمعتُ رسولَ الله -صلى الله عليه وسلم- يقول : « **كلُّ مُصَوِّرٍ في النار ، يَجعل له بكل صورة صَوَّرها نفسا ، فيعذِّبه في جهنم ، فقال : إن كنتَ لابُدَّ فاعلا ، فاصنع الشجر ، وما لا نَفس له**».

هذه رواية البخاري، ومسلم. وفي أخرى للبخاري، قال : « كنت عند ابن عباس إذ جاءه رجل ، فقال : يا ابن عباس، إني رجل إنما معيشتي من صنْعة يديّ ، وإني أصنع هذه التصاوير؟ فقال ابن عباس : لا أُحَدِّثُكَ إلا ما سمعتُ من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، سمعتُه يقول : **مَن صوَّرَ صُورة فإن الله مُعَذِّبُه ، حتى يَنفُخَ فيها الرُّوح ، وليس بنافخ فيها أبدا**، فربا الرجلُ رَبْوَةً شديدة ، واصفرَّ وجهُه، فقال: **ويحَك، إن أبيْتَ إلا أن تصنعَ فعليك بهذا الشجر ، كلِّ شيء ليس فيه روح**».

وفي رواية لهما عن النضر بن أنس بن مالك ، قال : كنت جالسا عند ابن عباس ، فجعل يُفتي، ولا يقول : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حتى سأله رجل ، فقال : إني أُصوِّرُ هذه الصُّوَرَ؟ ، فقال له ابن عباس : ادنه ، فدنا الرجل، فقال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَن صَوَّر صورة في الدنيا كُلِّفَ أن ينفُخَ [فيها] الروحَ يوم القيامة ، وليس بنافخ**».

وأخرجه النسائي عن النضر بن أنس بمثل ما سبق ، وفيها : « **ادْنه ادنه – مرتين**».

2,956- Saîd b. Ebî'l-Hasan anlatıyor:

"Bir adam İbn Abbas'a geldi ve;

"- Ben, şu resimleri yapan kişiyim. Bu konuda bana fetva ver!" dedi. İbn Abbas, adama;

"- Yaklaş bana!" dedi, adam da yaklaştı. Sonra;

"- Daha yaklaş!" deyince, adam iyice yaklaştı. O kadar ki İbn Abbas elini, adamın başına koydu ve;

"- Sana Allah'ın Rasûlü'nden (as.) duyduğum bir şeyi haber vereceğim. Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim" dedi:

"Bütün ressamlar cehennemdedirler. Yüce Allah, onun yaptığı her resme can verecek ve bunlar cehennemde o kişiye azap edecekler."

İbn Abbas adama dedi ki:

"- Sen eğer mutlaka resim yapacaksan, bari ağaçların ve cansız varlıkların resimlerini yap!"[5]

---

[5] **Buharî**, Buyû', 104; Libâs, 97; **Müslim**, Libâs, 26/99-100; **Nesaî**, Zînet, 114.

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetidir.

Buharî'nin başka bir rivâyeti şöyledir:

"İbn Abbas'ın yanında oturuyordum. Bir adam geldi ve;

"- Ya İbn Abbas! Ben maişetimi ellerimle kazanan bir insanım. Şu resimleri yapıyorum" dedi. İbn Abbas ona;

"- Ben sana, sadece Allah'ın Rasûlü'nden (as.) duyduğum bir sözü söyleyeceğim. O şöyle buyurmuştu" dedi:

"Kim bir resim yaparsa, Allah ona azap eder. O kadar ki, o resme ruh vermeye zorlanır, ama ona ebediyen ruh veremez."

Bunun üzerine adam şiddetle ürperdi, derin bir nefes aldı ve yüzü sarardı. O zaman İbn Abbas şöyle söyledi:

"- Yazık sana! Eğer mutlaka resim yapmak zorunda isen, bari şu ağacın ve can taşımayan varlıkların resmini yap!"

Buharî ve **Müslim**'in, Nadr b. Enes b. Mâlik'ten[6] tahric ettikleri diğer bir rivâyet de şöyledir:

"İbn Abbas'ın yanında oturuyordum. İbn Abbas insanlara fetva veriyor, ama *'Rasûlullah (as.) buyurdu'* demiyordu. Ta ki bir adam gelip kendisine;

"- Ben şu resimleri yapıyorum, bunun hükmü nedir?" diye soruncaya kadar. İbn Abbas, adama;

"- Yaklaş!" dedi, adam da yaklaştı. İbn Abbas ona;

"- Ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim" dedi:

"Kim dünyada bir resim yaparsa, kıyamet gününde ona ruh vermeye zorlanır, ama asla veremez!"

Nesaî de hadîsi Nadr b. Enes'ten aynı şekilde rivâyet etti. Yalnız onun rivâyetinde İbn Abbas'ın, adama; "yaklaş, yaklaş!" sözünü iki defa tekrarladığı belirtilir.

---

[6] **Ebû Mâlik, en-Nadr b. Enes b. Mâlik el-Ensârî el-Basrî**: ö. 110/728 dö. Basralı tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Enes b. Mâlik'in oğludur. Babasından, İbn Abbas ve Zeyd b. Erkam'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Katâde ve Asım el-Ahvel rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

İZAH

Buradaki ifadeler, sakındırmak amacıyla kullanılan mübalağa manasına hamledilmiştir. Yoksa bir insanın, yaptığı bir resme can veremeyeceği bilinen bir husustur. Resme can verinceye kadar ressamına azap edileceğine ve hiçbir zaman resme can vermesinin de mümkün olmadığına göre, ebediyen azap edilecek demektir. Bir mü'min için böyle bir hüküm asla doğru değildir. Kaldı ki bu, âyete de aykırıdır. Âyet-i kerîmede sadece Allah'a şirk koşanların hiçbir şekilde bağışlanmayacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu hadîsteki ifadeyi, mübalağalı bir tehdit manasına hamletmek gerekir.

Burada ayrıca **İbn Abbas**'ın, cansız varlıkların resimlerini yapmakta bir sakınca görmediği de belirtilmektedir.

٢٩٥٧ـ (خ م س ـ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**إن أشدَّ الناس عذابا يومَ القيامة عند [الله] المُصَوِّرون**».

هذه رواية البخاري ومسلم. ولمسلم: «**إنَّ من أشدِّ أهل النار يوم القيامة عذابا المصوِّرون**».

قال الحميدي: وعند البُرقاني: «**إن أشد الناس عذابا يوم القيامة رجل قتله نبيٌّ، أو مُصَوِّرٌ هذه التماثيل**». وأخرجه النسائي مثل رواية مسلم ، وله في أخرى : «**المصوِّرين**».

وفي أخرى لمسلم عن مسلم بن صُبيح ، قال: «كنت مع مسروق في بيت فيه تماثيل مريمَ، فقال مسروق: هذه تماثيلُ كسرى ، فقلت: لا، هذا تماثيل مريمَ، فقال مسروق: أما إني سمعت عبد الله بن مسعود يقول : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **أشد الناس عذابا يوم القيامة المصوِّرون**».

2,957- Abdullah b. Mes'ûd şöyle der:

Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Şüphe yok ki kıyamet günü Allah katında insanların en şiddetli azap görecek olanları, ressamlardır."[7]

---

[7] **Buharî**, Libâs, 89; **Müslim**, Libâs, 26/98; **Nesaî**, Zînet, 115.

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetidir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de; **"şüphe yok ki kıyamet günü insanların en şiddetli azap görecek olanlarından biri de, ressamlardır"** şeklindedir.

Humeydî der ki:

"Berkânî'de[8] bu rivâyet şu şekildedir:

"Şüphe yok ki kıyamet günü insanların en şiddetli azap görecek olanı, bir peygamberi öldüren veya şu resimleri yapan ressamdır."

Nesaî'nin rivâyeti de **Müslim**'in rivâyeti gibidir.

Müslim'de, Müslim b. Subeyh'ten[9] tahric edilen başka bir rivâyet de şöyledir:

"İçinde Hz. Meryem'in resimleri bulunan bir evde Mesrûk ile birlikte idim. Mesrûk;

"- Bunlar, Kisrâ'nın resimleridir" dedi. Ben;

"- Hayır, bunlar Hz. Meryem'in resimleridir" dedim. Bunun üzerine Mesrûk;

"- Ben, Abdullah b. Mes'ûd'un, *'Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu'* dediğini işittim:

"Kıyamet günü en şiddetli azap görecek olanlar, ressamlardır."

---

[8] **Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî el-Berkânî**: 336-425/948-1034 yılları arasında yaşadı. İlk tahsilini memleketi **Harzem**'de yaptıktan sonra tahsil seyahatine çıkmış, önce fıkha, sonra hadîse yönelmiş, seyahat dönüşü de **Bağdad**'a yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Muhaddis, fakîh, edîb ve nahivci idi. **Şâfiî** fukahasındandı. Ulûmu'l-Kur'ân'a da vâkıftı. Sika, âbid ve zâhid bir şahsiyetti. Eseri; ***Kitabu'l-cem' beyne's-Sahîhayn*** adını taşır. Burada **Buharî** ile **Müslim**'in **Sahîh**'lerini cem etmişti

[9] **Ebû'd-Duhâ, Müslim b. Subeyh el-Hemdânî el-Kûfî el-Attâr**: ö. 100/728. Kûfeli tâbiîlerdendir. Künyesiyle meşhurdur. Saîd b. el-Âs âilesinin âzâdlısıdır. Abdullah b. Ömer ve İbn Abbas'tan rivâyeti vardır. Kendisinden A'meş ve Mansur b. el-Mu'temir rivâyet etti. Fazilet ehli râvîlerdendir. Sikadır; hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

İZAH

Bu son rivâyette **Mesrûk**'un, resimlerin Hz. Meryem'e ait olduğunun söylenmesi üzerine mezkür hadîsi rivâyet etmesi dikkat çekicidir. Genel bir ifade ile dinde kutsal sayılan varlıkların resimlerini yapmanın hiçbir şekilde câiz görülmediği daha önce ifade edilmişti.

٢٩٥٨ـ (خ ت س ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « مَن صَوَّرَ صُورَةً عَذَّبه الله بها يوم القيامة ، حتى يَنفُخَ فيها الرُّوحَ ، وما هو بنافخٍ، ومن تَحَلَّم كُلِّفَ أن يعقد شعيرة – أو قال : بين شعيرتين – ومن استمع إلى حديث قوم يُسِرُّونَهُ عنه صُبَّ في أُذُنيه الآنُكُ يوم القيامة».

أخرجه البخاري، وأخرجه الترمذي، والنسائي، ولم يذكرا فيه : التحلم ، وعقد الشعيرة

2,958- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim bir resim yaparsa, kıyamet günü, o resme can verinceye kadar Allah ona azap eder. Ama hiçbir zaman ona can veremez. Her kim görmediği bir rüyayı gördüm diye iddia ederse, (kıyamet günü) **bir** –veya iki- **arpa tanesini birbirine düğümlemeye zorlanır. Her kim, bir cemâatin duyulmasını istemediği bir sözü işitmeye çalışırsa, kıyamet günü onun kulaklarına kurşun dökülür."**[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric ettiler. Ancak onlar, yalan rüya ve arpaları bağlamak olayını zikretmediler.

---

[10] **Buharî**, Ta'bîr, 45; **Tirmizî**, Libâs, 19/1751; **Nesaî**, Zînet, 114.

İZAH

İki arpa tanesinin birbirine bağlanması, mümkün olmayan bir iştir. Bunun yalan rüya ile irtibatlandırılması, azabın sürekliliğinden kinâyedir. Yalan rüya konusunda böyle ağır bir ifade kullanılması, şüphesiz dikkat çekici bir durumdur. Bu husus, rüyanın peygamberlikten bir cüz olmasıyla izah edilir. Dolayısıyla yalan rüya, bir anlamda Allah'a yalan isnadı anlamına gelir.

Bu hadîste ayrıca başkalarının gizli sırlarını öğrenmeye çalışmak da yasaklanmaktadır. Bu konuda daha başka hadîsler de vardır. Bu türlü davranışlar, insanlar arasında fitne ve fesada yol açabileceği endişesiyle yasaklanmıştır.

٢٩٥٩ـ (خ م ـ **أبو زرعة** رحمه الله) قال : دخلتُ مع أبي هريرة في دَارِ مَرْوانَ ، فرأى فيها تصاويرَ ، فقال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **قال الله تعالى : ومن أظْلَمُ ممن ذهب يَخلق خَلْقا كَخلقي ؟ فلْيَخلُقوا ذرَّة ، أو ليَخْلُقوا حبَّة ، أو ليخلُقوا شعيرة**».

زاد البخاري : « ثم دعا بِتَوْرٍ من ماء ، ثم توضأ للصلاة ، فرأيته غسل يديه حتى بلغ إبطَيه، فقلت: ما هذا؟ أشيء سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: نعم ، مُنْتَهى الحِلْيَة».

وفي رواية : « دَارا تُبنى بالمدينة لسعيد ، أو لمروانَ ، فرأى مُصَوِّرا يُصوِّرُ في الدار، فقال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : ... وذكر الحديث». أخرجه البخاري، ومسلم.

2,959- Ebû Zur'a'dan[11] rivâyet edilmiştir:

"Ebû Hureyre ile birlikte Mervân'ın evine girmiştim. Ebû Hureyre evde bazı resimler gördü. Bunun üzerine, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim, dedi:

---

[11] **Ebû Zur'a, Herim b. Amr b. Cerîr b. Abdullah el-Becelî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Cerîr b. Abdullah'ın torunudur. Hz. Ali ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbrahim b. Yezîd en-Nehaî ve Fudayl b. Ğazvân rivâyet etti. Künyesiyle meşhurdur, ismi konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"Yüce Allah şöyle buyurdu: ***Benim yarattığım gibi bir mahlûk yaratmaya çalışan insandan daha zalim kim olabilir? Onlar bir zerreyi yaratsınlar bakalım! Veya bir dâneyi yaratsınlar! Yahut bir arpa dânesi yaratsınlar!.."***

Buharî buna, şu ilaveyi yaptı:

"Sonra Ebû Hureyre bir su testisi istedi. Sonra abdest aldı. Bu sırada onun koltuk altlarına varıncaya kadar kollarını yıkadığını gördüm. Kendisine;

"- Bu yaptığın nedir? Bu konuda Allah Rasûlü'nden (as.) duyduğun bir şey var mı?" diye sordum.

"- Evet. Bu, zinetlenmenin son noktasıdır" dedi.[12]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Medîne'de Saîd veya Mervân için yapılmakta olan bir eve girdik. Ebû Hureyre evde resim yapan bir ressam gördü..." sonra yukarıdaki hadîsin aynısını rivâyet etti.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

İZAH

Hadîste sözü edilen evin, **Mervân** ve **Saîd b. el-Âs**'a ait olduğu belirtilmektedir. **Mervân** ve **Saîd**, her ikisi de **Medîne**'de valilik yapmışlardır. Buna göre burada kastedilen evin, valilik konağı olması muhtemeldir.

Ebû Hureyre abdest alırken kollarını koltuk altlarına kadar yıkaması, bu konuda vârid olan bir hadîse dayanmaktadır. 5198 numara ile gelecek olan **Ebû Hureyre** hadîsinde Hz. Peygamber, **"kıyâmet günü mü'minlerin, abdest azalarının parlaklığından sakar atlar gîbi olacaklarını"** söylemiş ve bunun için de gücü yetenin abdest azalarını daha geniş ölçüde yıkamasını tavsiye etmişti. Çünkü söz konusu parlaklık, abdest suyunun ulaştığı yere kadar ulaşacak. İşte **Ebû Hureyre**, bu hadîse dayanarak abdesti koltuk altlarına kadar uzatmıştı.

---

[12] **Buharî**, Libâs, 90; Tevhîd, 56; **Müslim**, Libâs, 26/101.

٢٩٦٠ـ (ت ـ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الصورة في البيت ، ونهى أن يُصنعَ ذلك». أخرجه الترمذي.

2,960- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Allah'ın Rasûlü (as.) evde resim bulundurmayı yasakladı, resmin yapılmasını da yasakladı."[13]

٢٩٦١ـ (خ م س ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « لمَّا اشتكى النبيُّ صلى الله عليه وسلم ذكر بعضُ نسائه كنيسةً ، يقال لها : مارية ، وكانت أمُّ سلمةَ ، وأُم حبيبةَ أتَتا أرضَ الحبشة ، فذكرتا من حُسنها وتصاويرَ فيها ، فرفع رأسَه، فقال : **أولئك [قوم] إذا مات فيهم الرجلُ الصالحُ بَنَوْا على قبره مسجدا، ثمَّ صوَّروا فيه تلك الصور، أُولَئِك شرار خلق الله**».

أخرجه البخاري، ومسلم .

وفي رواية النسائي: «أن أم حبيبة وأم سلمة ذكرتا كنيسة رأتاها بالحبشة فيها تصاوير، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ أولئك إذا كان فيهم الرجلُ الصالحُ فمات**... وذكر الحديث».

2,961- Hz. Âişe anlatıyor:

"Hz. Peygamber rahatsızlandığında zevcelerinden bazıları, Mâriye adındaki bir kiliseden söz ettiler. Ümmü Seleme ve Ümmü Habîbe Habeşistan'dan gelmişlerdi; o kilisenin güzelliğinden ve içinde bulunan resimlerden bahsettiler. Hz. Peygamber başını kaldırdı ve dedi ki:

"Onlar, içlerinde salih bir adam öldüğünde onun mezarının üstüne bir mabed inşa eden ve sonra da orada bu resimleri yapan insanlardır. Onlar, Allah'ın yarattığı mahlûkatın en kötüsüdürler."[14]

---

[13] **Tirmizî**, Libâs, 18/1749.

[14] **Buharî**, Salât, 48, 54; Cenâiz, 70; Menâkıbu'l-Ensâr, 37; **Müslim**, Mesâcid, 3/16-18; **Nesaî**, Mesâcid, 13.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Ümmü Habîbe ve Ümmü Seleme, Habeşistan'da gördükleri ve içinde resimler bulunan bir kiliseden söz etmişlerdi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"Onlar, içlerinde salih bir adam öldüğünde..." buyurdu diyerek aynı hadîsi rivâyet eder.

İZAH

Salih insanların hatıralarını yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak, hiç şüphesiz güzel bir şeydir ve dinî açıdan da son derece faydalıdır. Ama burada başka bir endişe söz konusudur. Bu salih kişinin mezarı türbe haline getirilir, içine de muhtelif resimler yerleştirilirse, zamanla onun aslî manası unutulur. İnsanlar onu nerde ise bir tanrı mesabesinde görmeye başlarlar. İhtiyaçlarını ve sıkıntılarını gelip ona arz ederler. Türbesine ve resimlerine el ve yüz sürerek, bereket dilerler. Böylece başlangıçta belki de iyi niyetlerle yapılan bir iş, sonunda çok kötü bir mecraya doğru sürüklenir, şirke kadar varan bir durum ortaya çıkabilir. İşte bunun en ciddi sakıncası buradadır.

كراهية الصُّوَر والسُّتور

b* RESİM VE PERDELERİN MEKRUH OLDUĞU

٢٩٦٢ـــ (خ م ت د س ـــ عائشة رضي الله عنها) قالت: « قَدِمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم من سفرٍ، وقد عَلَّقْتُ دُرْنُوكا فيه تماثيل، فأَمرني أن أَنزِعَهُ، فنزعتُه، وكنت أغتسل أنا والنبيُّ صلى الله عليه وسلم من إِناءٍ واحدٍ». هذا لفظ البخاري.

وفي أخرى ، قالت: « قدم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من سَفرٍ ، وقد سترت على بابي دُرنُوكا ، فيه الخيلُ ذَوَاتُ الأجنِحَة ، فأمرني فنزعتُه».

وفي أخرى نحوه ، وليس فيه: « **قدم من سفر**». وليس عند مسلم في هذا الحديث ذكر اغتسالها معه صلى الله عليه وسلم من إناء واحد.

ولمسلم قالت : « كان لنا سترٌ فيه تمثالُ طائر، وكان الداخل إذا دخل استقبله ، فقال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **حَوِّلي هذا، فإني كلما دخلتُ فرأيتهُ ذكرْتُ الدنيا**. قالت: وكان لنا قطيفةٌ كُنَّا نقول: عَلَمُهَا حَرِيرٌ، وكُنَّا نَلْبَسُها». قال ابن المثنى: وزاد فيه عبد الأعلى: « فلم يأمُرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بقَطْعه».

ولمسلم أيضا من حديث زيد بن خالد الجهني عن أبي طلحة الأنصاري: أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب ولا تماثيل** ، قال : فأتيت عائشة، فقلت: إن هذا يخبرُني: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: **لا تدخلُ الملائكةُ بيتا فيه كلبٌ ولا تماثيلُ** ، فهل سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ذكر ذلك ؟ فقالت : لا ، ولكن سأُحدِّثكم ما رأيته فعل : رأيته خرج في غزاة، فأخذت نَمَطا ، فلما قدم فرأى النمط عرفتُ الكراهية في وجهه ، فجذبه حتى هتكه - أو قطعه - وقال : **إن الله لم يأمرنا أن نَكْسُوَ الحجارة والطين** ، قالت: فقطَعْنا منه وسادتين ، وحشوتُهما ليفا ، فلم يَعِبْ ذلك عليَّ».

وقد أخرج منه البخاري ما لأبي طلحة فقط، ولم يُخَرِّج حديث عائشة. وأخرجه الترمذي، قالت: «كان لنا قِرامُ سِتْرٍ ، فيه تماثيل على بابي، فرآه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **انْزعيه** ، **فإنه يُذَكِّرُني الدنيا**، قالت: وكان لنا سَمَلُ قطيفة ، نقول : عَلَمُها حرير، كنا نَلْبَسُها».

وأخرج النسائي رواية مسلم التي فيها ذِكْر الطائر ، وله في أخرى ، قالت: «كان في بيتي ثوبٌ فيه تصاوير ، فجعلته إلى سهوة في البيت ، فكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي إليه ، ثم قال: **يا عائشة** ، **أخِّريه عنِّي**، فنزعته ، فجعلته وسادةً».

وله في أخرى قالت: « خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خَرْجَة ، ثم دخل ، وقد علَّقتُ قِراما فيه الخيلُ أُولاتُ الأجنحة ، فلما رآه ، قال: **انزعيه**».

وأخرج أبو داود رواية مسلم التي في أولها حديث أبي طلحة الأنصاريِّ ، إلى قوله : «ما رأيته فعل ، ثم قالت: خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في بعض مغازيه ، وكنت أتحيَّنُ

قفوله ، فأخذت نَمَطا كان لنا ، فسترته على العَرْض ، فلما جاء استقبلتُه ، فقلت: السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته ، الحمد لله الذي أعزَّكَ وأكرمك، فنظر إلى البيت فرأى النَّمَطَ ، النَّمَط ، فلم يردَّ عليَّ شيئا، ورأيتُ الكراهية في وجهه ، فأتى النمط حتى هتكه، ثم قال : **إن الله لم يأمرنا فيما رزقنا أن نكسوَ الحجارة واللَّبِنَ** قالت: فقطعته فجعلته وسادَتين وحشوتُهما ليفا ، فلم يُنكِر ذلك عليَّ».

2,962- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bir seyahatten dönmüştü. Ben üzerinde resimler bulunan saçaklı bir perde asmıştım. Hz. Peygamber o perdeyi kaldırmamı emretti, ben de kaldırdım. Ben ve Hz. Peygamber aynı kaptan yıkanırdık."[15]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin lafzıdır.

Başka bir rivâyette şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir seyahatten dönmüştü. Ben kapıma saçaklı bir perde asmıştım. Perdenin üzerinde kanatlı at resimleri vardı. Hz. Peygamber o perdeyi kaldırmamı emretti, ben de hemen kaldırdım."

Buna benzer başka bir rivâyette "Hz. Peygamber seyahatten gelmişti" cümlesi yer almamaktadır.

Ayrıca bu hadîsin **Müslim**'deki rivâyetinde Hz. Peygamber'le birlikte aynı kaptan yıkandıkları ifadesi de yer almamaktadır.

Müslim'in bir rivâyeti şöyledir:

"Bizim, üzerinde kuş resimleri bulunan bir perdemiz vardı. Eve giren biri, ilk olarak hemen karşısında o perdeyi görürdü. Hz. Peygamber bana;

"- Bu perdeyi çevir! Çünkü eve her girdiğimde onu görüyor ve dünyayı hatırlıyorum" dedi.

Hz. Âişe şöyle devam etti:

---

[15] **Buharî**, Libâs, 91; Mezâlim, 32; Edeb, 75; **Müslim**, Libâs, 26/87-96; **Ebû Davud**, Libâs, 48/4153; **Tirmizî**, Sıfatu'l-Kıyâme, 32/2468; **Nesaî**, Zînet, 112.

"Bizim bir de kadifemiz vardı. Onun çizgilerinin ipek olduğunu söylerdik. Biz onu giyerdik."

Bu hadîsin râvîlerinden İbnu'l-Müsennâ[16] dedi ki:

"Hocam Abdul'a'lâ[17], bu rivâyete, Hz. Âişe'nin şu sözünü de ilave etti:

"Rasûlullah (as.) bize o perdeyi parçalamamızı emretmedi."

Müslim'de, Zeyd b. Halid el-Cühenî vasıtasıyla Ebû Talha el-Ensârî'den rivâyet edilen bir hadîse göre de Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İçinde köpek ve heykeller bulunan eve melekler girmez."

Zeyd der ki:

"Hemen Hz. Âişe'ye gittim ve kendisine;

"- Bu adam Hz. Peygamber'in; **'içinde köpek ve resim bulunan eve melekler girmez'** buyurduğunu söylüyor. Sen Hz. Peygamber'in

---

[16] **Ebû Musa, Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd el-Anezî el-Basrî:** ö. 167-252/783-866. Basralı muhaddislerdendir. **ez-Zemîn** diye marûftur. Vekî, Yahya'l-Kattân, İbn Uyeyne ve İbn Mehdî'den rivâyette bulunur, kendisinden de kütüb-ü sitte müellifleri rivâyet ederler. Güvenilir ve rivâyetleri delil kabul edilen biriydi. İbn Maîn, Zühlî, İbn Hibbân, Dârekutnî ve Hatîb Bağdadî'ye göre sikadır. Salih Cezere; **"doğru sözlüdür, ama aklında problem vardır"** der. Ebû Hâtim **"sadûk"** olduğunu, Ebû Arûbe; **"Basra'da ondan ve Yahya b. Hakîm'den doğru sözlüsünü görmediğini"** söyler. Basralılar onu meşhur muhaddis Bundâr'a tercih ederlerdi. İbn Hibbân, onun sadece kitabından rivâyette bulunduğunu söyler. **Buharî** ondan 103 hadîs, **Müslim** de 772 hadîs aldı.

[17] Bu hadîste sadece **Abdul'a'lâ** diye kaydedilen şahsın kim olduğu açık değildir. **Câmiu'l-Usûl**'ün ricâl kısmında da bu zatın kimliği hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Ancak hoca-talebe ilişkilerini dikkate alarak kaynakları bu isimden taradığımızda, talebeleri arasında İbnu'l-Müsennâ'nın (ö. 252/866) bulunduğu muhaddis olarak olarak sadece; **Ebû Muhammed, Abdul'a'lâ b. Abdul'a'lâ b. Muhammed (Şerâhîl) es-Sâmî el-Kuraşî el-Basrî**'nin (ö. 189/805) ismini tespit edebildik. Keza Muhammed b. el-Müsennâ'nın hocaları arasında da yine aynı ismin yer aldığını gördük. Bu itibarla hadîste kastedilen kişinin aynı şahıs olması kuvvetle muhtemeldir. Basralı sika muhaddislerden olan bu zâtın rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Humeyd et-Tavîl, Ma'mer b. Râşid ve Saîd b. Ebî Arûbe'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Vekî b. el-Cerrâh, İshak b. Râhûye ve Muhammed b. el-Müsennâ rivâyet ettiler.

böyle bir şey söylediğini duydun mu?" diye sordum. Hz. Âişe cevaben;

"- Hayır! Ama ben sana O'nun yaptığını gördüğüm bir şeyi anlatayım: Hz. Peygamber gazâya gitmişti. Ben de eve renkli bir örtü asmıştım. Rasûlullah (as.) savaştan dönünce, o örtüyü gördü. O'nun yüzündeki hoşnutsuzluğu hemen anladım. Hz. Peygamber örtüyü yırtılana –veya parçalanana- kadar çekti. Sonra da;

"- Yüce Allah bize, taşa ve toprağa elbise giydirmemizi emretmedi" dedi.

Sonra biz o örtüyü kestik ve ondan iki yastık yaptık. Bu yastıkların içini de lifle doldurdum. Hz. Peygamber bundan dolayı bana kızmadı."

Buharî bu rivâyetin sadece Ebû Talha ile ilgili olan kısmını tahric etti, Hz. Âişe'ye ait olan kısmını tahric etmedi.

Tirmizî'nin rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle demiş:

"Bizim, üzerinde resimler bulunan bir örtümüz vardı. Bu örtü benim kapımda asılı idi. Allah'ın Rasûlü (as.) onu görünce;

"- Kaldır onu! Çünkü o bana dünyayı hatırlatıyor" buyurdu.

Ayrıca bizim kadifeden eski bir elbisemiz vardı. Onun desenlerinin ipekten olduğunu söylüyorduk. Biz onu giyerdik."

Nesaî de, **Müslim'**in içinde kuş resminin bulunduğundan söz edilen rivâyetini tahric etti. Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Evimde, üzerinde resimler bulunan bir elbise vardı. Ben onu, evdeki kilerin önüne asmıştım. Rasûlullah (as.) namazını ona doğru kılıyordu. Sonra bana;

"- Ya Âişe; şunu gözümün önünden uzaklaştır!" dedi. Ben de hemen onu çekip aldım ve ondan yastık yaptım."

Yine **Nesaî'**nin başka bir rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle demiş:

"Allah'ın Rasûlü (as.) dışarı çıkmış, bir müddet sonra geri gelmişti. O sırada ben, üzerinde kanatlı at resimleri bulunan bir perde asmıştım. Hz. Peygamber onu görünce, bana;

"- Kaldır şunu!" dedi.

Ebû Davud da, **Müslim**'in, Ebû Talha el-Ensârî'den tahric ettiği rivâyetin ilk bölümünü, "...sana Hz. Peygamber'in yaptığını gördüğüm bir şeyi anlatayım" cümlesine kadar olan kısmını aynen tahric etti. Daha sonra ise şunları söyledi:

"Rasûlullah (as.) savaşlarından birine gitmişti. Ben O'nun dönmesini bekliyordum. Bu sırada bizde bulunan bir yaygıyı, kapının üstündeki kirişten astım. Hz. Peygamber döndüğünde kendisini karşıladım:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun! Seni azîz kılan ve sana ikram eden Allah'a hamdolsun" dedim. Hz. Peygamber eve bakınca yaygıyı gördü ve bana hiçbir şey söylemedi. Ben O'nun yüzündeki hoşnutsuzluğu anladım. Hemen yaygının yanına gitti ve onu yırttı, sonra da;

"- Allah bize verdiği rızıkları, taşlara ve kerpiçlere elbise giydirmemiz için vermedi" buyurdu. Bunun üzerine ben o yaygıyı kestim ve ondan iki yastık yaptım. Yastıkların içlerini de lifle doldurdum. Hz. Peygamber, bu yaptığım şeyden dolayı bana kızmadı."

İZAH

Muhtelif kaynaklarda çeşitli senedlerle tahric edilen bu rivâyet, Hz. Peygamber'in evdeki resimli perdeden hoşlanmadığını göstermektedir. Ama O'nun hoşlanmama sebebi, namazda gözüne takılması, kendisine dünyayı hatırlatıp âhireti unutturmasıdır. Yoksa haram olduğu için hoşlanmamış değildir. Nitekim **Hz. Âişe**, daha sonra onlardan yastık yaptığını, bundan dolayı Hz. Peygamber'in kendisine kızması bir tarafa, bizzat o yastıkları Rasûlullah'ın (as.) da kullandığını söylemektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in; **"Allah bize bu imkânı, taşlara ve kerpiçlere elbise giydirmemiz için vermedi"** buyurması da, israftan ve gösterişten kaçınılması gerektiği anlamını çağrıştırmaktadır.

İlk rivâyette **Hz. Âişe** saçaklı bir perde astığını söyledikten sonra Hz. Peygamber'le aynı kaptan birlikte yıkandıklarını da söylemesi, muhtemelen o perdeyi banyo olarak kullandıkları bölmenin önüne asmış olduğundan dolayıdır.

Hadîste yer alan **"içinde köpek bulunan eve melekler girmez"** cümlesi ise, her şeyden önce ciddi bir ikaz ve sakındırmadır.

Köpek beslemek, dinen mutlak olarak yasaklanmış değildir. Çobanlık, avcılık ve bekçilik gibi çeşitli ihtiyaçlar için köpek beslenmesinde bir sakınca yoktur. Ancak köpeğin yeri, insanların evlerinin içi değildir.

Herhangi bir ihtiyaç yokken köpek beslemenin ise, faydadan çok zararı söz konusudur. Her şeyden önce köpek, çeşitli hastalıklar bulaştırabilir. Sonra misafiri, yoldan gelip geçenleri, fakiri ve komşuyu rahatsız eder. Ayrıca köpek beslemek belli bir masrafı gerektirir; imkânı olan insanların ise bu imkânlarını yoksul ve fakirler için kullanmaları daha insanî bir davranış olur. Zira insanın köpekten daha önemli ve daha şerefli bir varlık olduğunda şüphe yoktur. Her yıl açlıktan yirmi milyon civarında insanın öldüğü dünyamızda, bu yoksullar için kılını kıpırdatmayan varlıklı insanların imkânlarını köpekler ve kediler için cömertçe harcamaları, herhalde takdiri hak eden bir davranış olmasa gerektir.

٢٩٦٣ـ (خ م د ت س ـ **زيد بن خالد الجهني** رضي الله عنه) أن أبا طلحة الأنصاري، قال: إنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تدخل الملائكةُ بيتا فيه صُورةٌ**». قال بُسر بن سعيد : « ثم اشتكى زيد بن خالد، فعُدْناه ، فإذا على بابه سِترٌ فيه صورة ، فقلت لِعُبَيْد الله الخَوْلاني – ربيبِ ميمونةَ زوجِ النبي صلى الله عليه وسلم : ألم يُخبرنا زيد عن الصُّوَر يومَ الأول؟ فقال عُبَيْدُ الله : ألم تَسْمَعْه حين قال: إلا رَقْما في ثوب ؟».

وفي رواية قال: « **لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلبٌ ، ولا صورة**».

وفي أخرى : « **ولا تماثيل**». وفي أخرى : « **ولا تصاوير**». زاد بعضُ الرُّوَاة بعد قوله : « **ولا صورةٌ**» : «يريد: صورة التماثيل التي فيها الأرواح». أخرجه البخاري، ومسلم.

ولمسلم أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلبٌ ولا تماثيلُ**».

وأخرج أبو داود، والنسائي الرواية الأولى. وأخرج الترمذي رواية مسلم الأخيرة. وأخرج النسائي أيضا الرواية الثانية.

2,963- Zeyd b. Halid el-Cühenî, Ebû Talha el-Ensârî'den naklen Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"İçinde resim bulunan eve melekler girmez."

Büsr b. Saîd şöyle der:

"Ertesi gün Zeyd b. Halid hastalandı, kendisini ziyarete gittik. Baktık ki, kapısında resimli bir perde asılmış. Yanımda bulunan Hz. Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin yetiştirmesi Ubeydullah el-Havlânî'ye[18];

"- Dün Zeyd bize bu resimlerin haram olduğunu haber vermemiş miydi?" diye sordum. Ubeydullah cevaben;

"- Onun, kumaşa işlenmiş olanlar müstesnadır dediğini duymadın mı?" dedi.[19]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre Hz. Peygamber **"içinde köpek ve resim bulunan eve melekler girmez"** buyurmuş.

Başka bir rivâyette de; "**heykeller**" sözcüğü yer alır.

Bir kısım rivâyetlerde bazı râvîler bu cümleden sonra; "Hz. Peygamber ruh sahibi varlıkların resimlerini kastediyordu" derler.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre Hz. Peygamber; **"içinde köpek ve heykeller bulunan eve melekler girmez"** buyurmuş.

Ebû Davud ve **Nesaî**, ilk rivâyeti tahric ettiler.

Tirmizî ise **Müslim**'in son rivâyetini tahric etti.

Nesaî ayrıca ikinci rivâyeti de tahric etti.

---

[18] **Ubeydullah b. el-Esed (Esved?) el-Havlânî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Meymûne'nin yetiştirmesidir. Âilesi onu **Medîne**'ye getirmiş, sonra cihada gitmek üzere **Medîne**'den ayrılmışlar ve kendisini orada bırakmışlardı, Meymûne onu himâye etmişti. Meymûne'den ve Hz. Osman'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Bişr b. Saîd ve Muhammed b. Talha b. Zeyd rivâyet etti. Sikadır, İbn Hibbân onu ***Sikat***'ına almıştır. Rivâyetleri **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[19] **Buharî**, Libâs, 92, 98; Bed'u'l-Halk, 6; Megâzî, 11; **Müslim**, Libâs, 26/83-87; **Ebû Davud**, Libâs, 48/4155; **Tirmizî**, Edeb, 44/2804; **Nesaî**, Zînet, 112.

٢٩٦٤ـ (ط ت س ــ عبيد الله بن عبد الله بن عتبة رحمه الله) : « دخل على أبي طلحة الأنصاريِّ يعوده ، فوجد عنده سَهل بْنَ حُنيف، فدعا أبو طلحة إنسانا يَنزِعُ نمطا تحته ، فقال له سهل: لِمَ تَنْزِعهُ؟ قال: لأن فيه تصاويرَ، وقال فيه النبيُّ صلى الله عليه وسلم ما علمتَ، قال سهل: أوَ لَم يَقُل إلا ما كان رقما في ثوب؟ قال: بلى ولكنّه أطيبُ لنفسي». أخرجه الموطأ والترمذي والنسائي.

2,964- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, Ebû Talha el-Ensârî'yi ziyarete gitmişti. İçeri girince, Sehl b. Huneyf'in de orada olduğunu gördü. Ebû Talha, birini çağırıp altındaki yastığın alınmasını istedi. Sehl;

"- Neden onu aldırıyorsun?" diye sorduğunda;

"- Çünkü onda resimler var. Bu konuda Hz. Peygamber senin de bildiğin şeyi söylemişti" dedi. O zaman Sehl;

"- Ama Hz. Peygamber, **'kumaşa işlenmiş olan desen müstesnadır'** demedi mi?" diye sorunca;

"- Evet, ama benim gönlüm böyle daha rahat oluyor" karşılığını verdi.[20]

٢٩٦٥ـ (خ ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: «كان قِرَامٌ لعائشة سترتْ به جانبَ بيتها، فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أميطي عنّي ، فإنه لا تزالُ تصاويره تعرض لي في صلاتي**». أخرجه البخاري.

2,965- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Âişe'nin üzeri nakışlı bir perdesi vardı, onunla evinin bir köşesini örterdi. Allah'ın Rasûlü (as.) ona;

"- Şu perdeyi karşımdan al! Çünkü üzerinde bulunan resimler, namazda iken hep gözüme takılıyor" dedi.[21]

---

[20] **Muvatta**, İsti'zân, 3/7; **Tirmizî**, Libâs, 18/1750; **Nesaî**, Zînet, 112.

[21] **Buharî**, Libâs, 93; Salât, 15.

İZAH

Bu hadîste sözü edilen örtü, muhtemelen 2961 numaralı hadîste bahsedilen kapının tam karşısında asılan nakışlı, resimli perdedir. Dikkate değer olanı, Hz. Peygamber'in onu haram gördüğü için değil de namazda gözüne takılıp kendisini meşgul ettiği için kaldırılmasını istemesidir. Nitekim 2961 numaralı hadîste de aynı şey söylenmişti.

٢٩٦٦ـ (خ د ـ **عائشة** رضي الله عنها) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لم يكن يترك في بيته شيئا فيه تَصاليبُ إلا هتَكه ، أو قالت: قضَبَه». أخرجه البخاري، وأبو داود.

2,966- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) kendi evinde, üzerinde haç resimleri bulunan hiçbir şeyi bırakmaz, onları parçalardı –veya keserdi-."[22]

٢٩٦٧ـ (خ د ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أتى بيتَ فاطمةَ ، فوجد على بابها سِتْرا مَوشيًا ، فلم يدخل، فجاء عليٌّ ، فرآها مُهتَمَّة، فقال: مالَكِ؟ فأخبرته بانْصِرَافِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم عن بابها، فأتى عليٌّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فذكر ذلك له ، وقال: قد اشتَدَّ [ذلك] عليها ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **مالنا وللدنيا، ومالنا وللرَّقْم** ؟ فذهب إلى فاطمةَ ، فأخبرها بقول رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فردَّته إليه ، تقول: فما تأمرنا به فيه؟ قال: **تُرسلين به إلى أهل حاجة**». أخرجه البخاري، وأبو داود.

2,967- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Allah'ın Rasûlü (as.) bir gün kızı Fatıma'nın evine gitmişti. Kapıda nakışlı bir perdenin asılı olduğunu görünce içeri girmedi. Sonra Hz. Ali eve geldiğinde, Fatıma'nın üzgün olduğunu gördü ve;

[22] **Buharî**, Libâs, 90; **Ebû Davud**, Libâs, 47/4151.

"- Neyin var?" dedi. Fatıma da Hz. Peygamber'in içeri girmeyip kapıdan döndüğünü anlattı. Bunun üzerine Hz. Ali, hemen Rasûlullah'ın (as.) yanına gitti, durumu kendisine arz etti ve;

"- Kapıdan dönmeniz, Fatıma'nın çok ağırına gitti" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Benim dünya (güzellikleri) **ile ne işim olabilir? Öyle nakışlı-resimli perdelerle ne alakam olabilir?"** dedi. Hz. Ali hemen dönüp Fatıma'ya Rasûlullah'ın (as.) sözünü nakletti. Fatıma, Hz. Ali'yi tekrar gönderdi;

"- Bu konuda bize ne buyuruyor?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Onu ihtiyacı olan birine verin!" buyurdu.[23]

٢٩٦٨ـ (د ـ **سفينة مولى رسول الله** صلى الله عليه وسلم) : « أن رجلا أضاف عليَّ بنَ أبي طالب، فصنعَ له طعاما ، فقالت له فاطمةُ : لو دَعونا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأكل معنا؟ فدعوهُ، فجاء فوضع يده على عِضادَتي الباب، فرأى القِرَامَ قد ضُرِب في ناحيةِ البيت، فرجع ، فقالت: فاطمةُ لعليٍّ : الحَقهُ ، فانظر ما رَجعهُ . فتبعَه ، فقال: يا رسول الله، ما رَدَّك؟ قال: **إنه ليس لي – أو لنبيٍّ – أن يدخل بيتا مُزَوَّقا**». أخرجه أبو داود.

2,968- Hz. Peygamber'in âzâdlısı Sefîne anlatıyor:

"Bir adam, Hz. Ali'yi misafir etmiş ve onun için güzel yemekler hazırlamıştı. Orada bulunan Hz. Fatıma, Ali'ye;

"- Keşke Rasûlullah'ı (as.) davet etsek de, o da bizimle yese!" dedi. Hemen davet ettiler. Hz. Peygamber gelip kapının duvarına elini koyunca, evin bir köşesine asılmış nakışlı bir örtü gördü ve hemen geri döndü. Fatıma, Hz. Ali'ye;

"- Hemen yetiş, neden döndüğüne bak, öğren!" dedi. Hz. Ali de peşinden gidip;

"- Neden döndünüz ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber cevaben;

"- Bana –veya bir peygambere-, **süslenip donatılan bir eve girmek yakışmaz"** buyurdu.[24]

---

[23] **Buharî**, Hibe, 27; **Ebû Davud**, Libâs, 46/4149.

İZAH

Burada *"edâfe"* fiili kullanılmakta ve bir adamın **Hz. Ali**'yi misafir ettiği belirtilmektedir. Metin, **Câmiu'l-Usûl**'de bu şekildedir. Ayrıca **Ebû Davud**'un matbu nüshasında da bu şekilde yer almaktadır. Ancak **Ebû Davud**'un bazı nüshalarında bu fiil sülasî olarak *"dâfe"* şeklinde geçmektedir. Buna göre de, **"bir adam Hz. Ali'ye misafir oldu"** anlamına gelir. Özellikle **Hz. Fatıma**'nın da orada bulunduğu ve Rasûlullah'ı (as.) davet teklifinin de ondan geldiği göz önüne alınırsa, bu ikinci şeklin daha doğru olması kuvvetle muhtemeldir.

٢٩٦٩ـ (م ت د س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**أتاني جبريل، فقال : إني أتيتك البارحة ، فلم يمنعني أن أكون دخلتُ إلا أنه كان في البيت قِرَام سِتْرٍ فيه تماثيلُ ، وكان في البيت كلبٌ وعلى الباب تمثال الرجال، فَمُرْ برأس التِّمْثال فيُقْطَع ، فيصيرَ كهيئة الشجرة ، ومُرْ بالقِرَام فيُجْعَل منه وسادتين تُوطآن ، وبالكلب فَلْيُخْرَجْ** . قال : وكان الكلب جرْوًا للحسن - أو الحسين بن علي - يلعب به ، كان تحت نَضَدٍ له ، فأمر به فأُخْرِج».

أخرجه الترمذي ، وأبو داود . وفي رواية مسلم مختصرا قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لا تدخل الملائكة بيتا فيه تصاويرُ أو تماثيلُ**».

وفي رواية النسائي ، قال: «**استأذن جبريل على النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فقال: ادْخُلْ، فقال: كيف أدخل وفي بيتك سِتْرٌ فيه تصاوير؟ إما أن تُقطعَ رؤوسها، أو تُجعلَ بساطا يُوطأُ، فإنا معشر الملائكة لا ندخل بيتا فيه تماثيل أو تصاوير**».

2,969- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle söylemiş:

"Cibrîl (as.) bana geldi ve dedi ki:

"- Dün sana uğramıştım, ama evde gördüğüm ve üzerinde resimler bulunan bir perde içeri girmeme mani oldu. Ayrıca evde

---

[24] **Ebû Davud**, Et'ıme, 8/3755.

köpek, kapıda da insan heykeli vardı. Binâenaleyh emir ver de, o heykelin başı koparılsın ve adeta bir ağaç şekline dönsün! Ayrıca o nakışlı örtünün de kesilmesini ve ondan yerde çiğnenen iki minder yapılmasını emret! Köpek de dışarı çıkarılsın!"

Râvî der ki: "Söz konusu köpek, Hz. Hasan'ın –veya Hüseyin'in-oynadığı küçük bir yavru idi. Dolabın altında kalıyordu. Hz. Peygamber'in emriyle dışarı çıkarıldı."[25]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Müslim'in muhtasar bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber; **"içinde resimler ve heykeller bulunan eve melekler girmez"** buyurdu.

Nesaî'nin rivâyetine göre; "Cibrîl (as.), Hz. Peygamber'in yanına girmek için izin istedi. Hz. Peygamber;

"- Buyur, gir!" dedi. Cibrîl (as.);

"- Evde, resimli perdeler dururken nasıl gireyim? Ya o resimlerin başını kesersiniz ve onu ayak altında çiğnenen bir yaygı olarak yere serersiniz. Zira biz melekler, içinde resim ve heykel bulunan eve girmeyiz" dedi.

İZAH

Bu hadîste söz konusu resimli perdelerin, saygı ve takdis anlamına gelecek şekilde yukarılara asılmasının caiz olmadığı belirtilmektedir. Ama ayak altına gelecek şekilde yere serilirse mahzuru yoktur; çünkü bu durumda saygı ve takdisten söz edilmez. Buna göre haram olan resimlerin kendisi değil, onlara saygı ve takdis gösterilmesidir.

Hadîste dikkati çeken bir husus, Hz. Peygamber'in evinde köpek ve heykel bulunduğunun ifade edilmesidir. Köpeğin Hz. Hasan'ın oynadığı küçük bir enik olduğu yukarıdaki rivâyette ve ayrıca 2972 ile 2973 numaralı hadîslerde de belirtilmektedir. Ama Hz.

---

[25] **Müslim**, Libâs, 26/102; **Ebû Davud**, Libâs, 48/4158; **Tirmizî**, Edeb, 44/2806; **Nesaî**, Zînet, 115.

Peygamber'in evinin kapısında put şeklinde bir heykelin varlığını anlamak mümkün değildir. Kapıdaki heykelle ilgili bundan başka bir rivâyet de yoktur. Kanâatimizce burada bir hata söz konusudur.

٢٩٧٠ــ (ط ت ــ رافع بن إسحاق مولى الشفاء رحمه الله) قال : «دخلت أنا وعبدُ الله بن أبي طلحة على أبي سعيد الخُدريِّ نعودُهُ ، فقال لنا أبو سعيد: أخبرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن الملائكة لا تدخل بيتا فيه تماثيل ، أو تصاوير». يشك إسحاق ابن عبد الله بن أبي طلحة، لا يدري أيّتهُمَا قال أبو سعيد . أخرجه الموطأ ، والترمذي.

2,970- Şifâ'nın âzâdlısı Râfi' b. İshak[26] anlatıyor:

"Ben ve Abdullah b. Ebî Talha[27], Ebû Saîd el-Hudrî'yi ziyarete gitmiştik. Ebû Saîd bize şöyle dedi:

"- Allah'ın Rasûlü (as.) bize şunu haber verdi: **Şüphe yok ki melekler, içinde heykel veya resim bulunan eve girmezler."**

Râvî İshak b. Abdullah b. Ebî Talha[28], Ebû Saîd'in "heykel veya resim" kelimelerinden hangisini söylediği konusunda şüphe etti.[29]

---

[26] **Râfi' b. İshak el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Şifa diye tanınan Kureyşli Ümmü Süleyman b. Ebû Hasme adında bir kadının âzâdlısıdır. Ebû Talha el-Ensârî ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin âzâdlısı olduğu hakkında da rivâyetler vardır. Sika râvîlerdendir. Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivâyeti vardır. Kendisinden sadece İshak b. Abdullah b. Ebî Talha rivâyet etti. Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[27] **Abdullah b. Ebî Talha (Zeyd) b. Sehl el-Ensârî el-Medenî**: ö. 84/703. Enes b. Malik'in anne bir kardeşidir. Hz. Peygamber döneminde dünyaya geldiği ve Enes b. Malik'in onu Hz. Peygamber'e götürdüğü, Hz. Peygamber'in de ona dua edip tahnîk yaptığı ve ismini Abdullah koyduğu rivâyet edilir. Bununla birlikte kendisi, tâbiîlerden sayılır. Kendisinden oğlu İshak rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Müslim** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[28] **Ebû Yahya, İshak b. Abdullah b. Ebî Talha el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî**: ö. 132/750. Medîneli tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'i dinlemiştir. Enes onun anneden amcasıydı. Kendisinden de Mâlik ve İbn Uyeyne rivâyet etmiştir. Sikadır, rivâyetleri delil kabul edilir. Muhaddis ve fakîhtir. İmâm Mâlik, hadîste kimseyi ona tercih etmezdi. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[29] **Muvatta**, İsti'zân, 3/6; **Tirmizî**, Edeb, 44/2805.

٢٩٧١ــ (خ ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « وَعَدَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم جبريلُ أن يأتيَه، فَرَاثَ عليه ، حتى اشتَدَّ على رسول الله صلى الله عليه وسلم فخرج ، فَلقيَهُ جبريلُ، فشكا إليه، فقال: **إنا لا ندخل بيتا فيه كَلبٌ ، ولا صُورَةٌ**». أخرجه البخاري.

2,971- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Cibrîl (as.), Hz. Peygamber'i ziyarete geleceğini söylemiş, ama hayli zaman geçmesine rağmen gelmemişti. Bu durum, Rasûlullah'ın (as.) zoruna gitmişti. Dışarı çıktığında Cibrîl'e (as.) rastladı ve gelmediğinden dolayı kendisine sitem etti. Bunun üzerine Cibrîl (as.);

"- Biz, içinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz" dedi.[30]

٢٩٧٢ــ (م س د ــ **ميمونة زوج النبي** صلى الله عليه وسلم رضي الله عنها) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أصْبَحَ عندها يوما وَاجما ، فقالت له : لقد استنكرتُ هيْأتَكَ مُنذُ اليوم، فقال: **إن جبريل كان وَعدَني أن يَلْقَاني ، فلم يَلْقَني ، أما والله ما أخْلَفَني** ، فظَلَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يومَه ذلك على ذلك ، ثم وقع في نفسه جرْوُ كلب تحت فُسْطَاطٍ لنا، فأمر به فأُخْرِج ، ثم أخذ [بيده] ماء ، فنضح مكانه ، فلما أمسى لَقِيَهُ جبريل، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم [له]: **كنتَ وَعَدْتَني البَارِحَةَ؟ قال: أجل، ولكنَّا لا ندخل بيتا فيه كلبٌ ولا صُورَةٌ** فأصبح فأَمر بقتل الكلاب يومئذ حتى إنه يأمُرُ بقتل كلب الحائط الصغير ويترك كلب الحائط الكبير». أخرجه مسلم والنسائي.

وللنسائي أيضا في أخرى قالت: « إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال له جبريل : **إنا لا ندخل بيتا فيه كلب ، ولا صورة** ، فأصبح رسول الله صلى الله عليه وسلم يومئذ ، فأمر بقَتْل الكلاب، حتى إنه لَيأمُرُ بقتل الكلب الصغير».

وأخرجه أبو داود : أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إن جبريل وعدني أن يلقاني الليلةَ ، فلم يلقني، ثم وقع في نفسه جروُ كلب تحت سُبَاطَة لنا ، فأمر به فأُخرجَ ، ثم أخذ**

[30] **Buharî,** Libâs, 94; Bed'u'l-Halk, 6.

بيده ماء فنضح به مكانه ، فلما لقيه جبريل عليه السلام ، قال : إنا لا ندخل بيتا فيه كلبٌ ولا صُورَةٌ ، فأصبح النبي صلى الله عليه وسلم ، فأمر بقَتل الكلاب ... الحديث».

2,972- Hz. Peygamber'in zevcesi Meymûne anlatıyor:

"Bir gün Hz. Peygamber, Meymûne'nin evinde çok mahzun bir şekilde sabahlamıştı. Meymûne kendisine;

"- Sabahtan beri senin hâlini beğenmiyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Cibrîl (as.) bu gece benimle görüşeceğine söz vermişti, ama gelmedi. Vallahi o, bana verdiği söze asla muhalefet etmemişti" dedi.

Hz. Peygamber o günü bu hâlde geçirdi. Sonra aklına çadırın altındaki köpek yavrusu takıldı ve onun hemen oradan çıkarılmasını emretti. Sonra eline su alıp köpeğin bulunduğu yere serpti. Akşam olduğunda Cibrîl (as.) kendisini ziyarete geldi. Allah'ın Rasûlü (as.) ona;

"- Bana dün akşam geleceğine söz vermiştin" dedi. Cibrîl (as.) de;

"- Evet; ama biz, içinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz" dedi.

Hz. Peygamber ertesi sabah, köpeklerin öldürülmesini emretti. Küçük bahçe köpeğinin öldürülmesini emrediyor, ama büyük bahçe köpeğine dokunmuyordu."[31]

---

[31] **Müslim**, Libâs, 26/82; **Ebû Davud**, Libâs, 48/4157; **Nesaî**, Sayd, 11.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre Meymûne, Cibrîl'in (as.) Hz. Peygamber'e şöyle söylediğini nakletmiş:

"- **Biz, içinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz.**" Bunun üzerine Hz. Peygamber ertesi sabah, köpeklerin öldürülmesini emretti. Hatta küçük köpeklerin de öldürülmesini emrediyordu."

Ebû Davud'un rivâyetine göre Hz. Peygamber;

"Cibrîl (as.) dün gece bana geleceğine söz vermişti, ama gelmedi" demiş, sonra da çöplüğümüzün altında yatan köpek eniğine aklı takılmıştı. Onun hemen oradan çıkarılmasını emretti. Sonra eline su alıp köpeğin yattığı yere serpti. Cibrîl (as.) bilahare kendisine geldiğinde;

"- **Biz, içinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz"** demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber sabahleyin köpeklerin öldürülmesini emretti."

İZAH

Başıboş köpeklerin öldürülmesi bugün de görülen bir uygulamadır. Çünkü başıboş köpekler pislik yayar, hastalık bulaştırır ve insanlara zarar verirler. Bunların hiçbir faydası yoktur. Dolayısıyla bu zararlı köpeklerin itlafı, insanların menfaati gereğidir. Köpek itlafının dinî bir mesele olduğunu iddia etmek doğru olmasa gerektir.

Hz. Peygamber'in büyük bahçe köpeğine dokunmaması, onun bekçi köpeği olmasından dolayıdır. Bu durum, bekçilik, çobanlık ve avcılık gibi insanların herhangi bir hizmetinde kullanılan köpekleri saklamanın hiçbir mahzuru olmadığını göstermektedir.

٢٩٧٣ـ (م ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « وَاعَدَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم جبريلُ في ساعةٍ أن يَأْتِيَهُ ، فجاءت تلك الساعةُ، ولم يأته ، قالت: وكان بيده عصا ، فطرحها من يده، وهو يقول: **ما يُخلِفُ الله وَعدَهُ، ولا رُسُلُهُ**، ثم التفتَ، فإذا جِروُ كلبٍ تحت سرير، فقال: **متى دخل هذا الكلبُ؟** فقلت: والله ما دَرَيْتُ به، فأمر به فأُخرجَ، فجاءه

جبريل، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **وعدتني فجلستُ لك، ولم تأتني؟ فقال: منعني الكلب الذي كان في بيتك، إنا لا ندخل بيتا فيه كلبٌ ولا صورةٌ**». أخرجه مسلم.

2,973- Hz. Âişe anlatıyor:

"Cibrîl (as.), Rasûlullah'a (as.) belli bir saatte ziyarete geleceğine söz vermişti. Saat geldiği halde Cibrîl (as.) gelmedi. Hz. Peygamber'in elinde bir değnek vardı:

"Allah ve elçileri, verdikleri sözden caymazlar" diyerek elindeki değneği attı. Sonra yüzünü çevirince, sedirin altında bir köpek eniği gördü.:

"- Bu köpek ne zaman içeri girdi?" diye sordu. Ben;

"- Vallahi bilmiyorum" dedim. Hz. Peygamber'in emriyle köpek dışarı çıkarıldı. Sonra Cibrîl (as.) geldi. Hz. Peygamber ona;

"- Bana söz vermiştin, seni bekledim, ama gelmedin" dedi. Cibrîl (as.) de;

"- Evinde bulunan köpek, sana gelmeme mani oldu. Biz, içinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz" dedi.[32]

٢٩٧٤ــ (د س ــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تدخل الملائكة بيتا فيه صورةٌ ، ولا جُنُبٌ ، ولا كلبٌ**». أخرجه أبو داود، والنسائي.

وفي أخرى للنسائي ، قال : « صَنعتُ طعاما ، فدَعَوتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم : فجاء فدخل، فرأى سِتْرا فيه تصاوير ، فخرج ، وقال : **إن الملائكة لا تدخل بيتا فيه تصاوير**».

2,974- Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İçinde resim, cünüp insan ve köpek bulunan eve melekler girmez."[33]

---

[32] **Müslim**, Libâs, 26/81.

[33] **Ebû Davud**, Tahâret, 90/227; **Nesaî**, Tahâret, 167; Sayd, 11.

İZAH

Kanâatimizce bu hadîs, mutlak yasak manasına hamledilmemelidir. Aksine sözü edilen şeylerden sakındırma konusunda bir mübalağa ifadesi olarak görülmelidir. Resim ve köpek konusunda daha önce açıklama yapılmıştı. Cünüp insan konusuna gelince, hadîs insanın o halde kalmayıp fırsat bulduğunda hemen yıkanması gerektiğini ifade etmektedir.

٢٩٧٥ــ (م ت س ــ حَيَّان بن حصين أبو الهياج الأسدي) قال : قال لي عليٌّ رضي الله عنه: « ألا أبعثُك على ما بَعَثني عليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ؟ [أن] لا تدعَ صُورَةَ إلا طَمَسْتَها ، ولا قَبرا مُشْرِفا إلا سَوَّيْتَهُ». أخرجه مسلم، والترمذي ، والنسائي .

2,975- Hayyân b. Husayn Ebû'l-Heyyâc el-Esedî[34] anlatıyor:

"Hz. Ali bana şöyle dedi:

"- Allah Rasûlü'nün (as.) beni göndermiş olduğu bir işe ben de seni göndereyim mi? Git, gördüğün bütün resimleri karala ve üzerine kubbe yapılan mezarları da düzle!"[35]

٢٩٧٦ــ (خ ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « دخل النبي صلى الله عليه وسلم البيتَ ، فوجد فيه صورة إبراهيم ، وصورة مريم ، فقال : **أمَّا هُم ، فقد سَمِعوا : أن الملائكة لا تدخل بيتا فيه صورة ، هذا إبراهيم مُصَوَّرا ، فمابالُهُ يَسْتَقْسِمُ؟**».

وفي رواية: «أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم لما رَأى الصُّوَرَ في البيت لم يدخل حتى أمر بها فَمُحِيَت ورأى إبراهيمَ وإسماعيلَ بأيديهما الأزلامُ فقال: **قاتلهم الله والله إن استقْسَما بالأزلام قط**»

---

[34] **Ebû'l-Heyyâc, Hayyân b. Husayn el-Esedî el-Kûfî**: Kûfeli büyük tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Ammâr b. Yâsir'in kâtibi idi. Ammâr'dan ve Hz. Ali'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şa'bî ve Şekîk b. Seleme rivâyet etti. Sikadır; hadîsleri **Müslim, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[35] **Müslim**, Cenâiz, 31/93; **Tirmizî**, Cenâiz, 56/1049; **Nesaî**, Cenâiz, 99.

وفي رواية « أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم لما قدم أَبي أَن يدخل البيت وفيه الآلهةُ ، فأَمر بها فأُخرجت ، فأخرَجوا صورةَ إبراهيم وإسماعيل في أيديهما الأزلامُ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **قاتلهم اللهُ ، أما والله ، لقد عَلِمُوا أنهما لم يستقْسما بها قط** ، فدخل البيت فكَبَّرَ في نواحيه ، ولم يُصَلِّ فيه». أخرجه البخاري.

2,976- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Hz. Peygamber Kâbe'ye girdi; içinde Hz. İbrahim ve Hz. Meryem'in resimlerini gördü. Buyurdu ki:

"- Hiç şüphe yok ki onlar da, içinde resim bulunan eve meleklerin girmeyeceğini duymuşlardı. Şu elinde fal oklarıyla resmi yapılan Hz. İbrahim'e bakın; İbrahim'in fal oklarıyla ne işi olabilir?"[36]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber Kâbe'de resimler görünce, emredip onlar tamamen temizlenmeden içeri girmedi. Hz. İbrahim ve İsmail'in ellerinde fal oklarıyla resmedildiklerini görünce;

"- Bunları yapanları Allah kahretsin!.. Vallahi onlar asla fal okları kullanmadılar!" dedi.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber Kâbe'ye geldi, ama içinde putlar gördüğü için oraya girmedi. Önce bunların çıkarılmasını emretti. Çıkarılan şeyler arasında Hz. İbrahim ve İsmail'i, ellerinde fal oklarıyla resmeden heykeller de vardı. Onları görünce;

"-Allah kahretsin bunları yapanları!.. Bunları yapanlar da, onların fal oklarıyla asla kısmet aramadıklarını vallahi biliyorlardı" dedi. Sonra Kâbe'nin içine girdi, her köşesinde tekbir getirdi, ama namaz kılmadı."

---

[36] **Buharî**, Hac, 54; enbiyâ, 8; Megâzî, 49.

٢٩٧٧ـ (عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « دعا أبا أيوب، فرأى في البيت سترًا على الجدار، فقال ابن عمر : غلبنا عليه النساءُ». قال أبو أيوب : « مَنْ كُنْتُ أخشى عليه ، فلم أكن أخشى عليك ، والله لا أطْعم لك طعاما فرجع». أخرجه ...

2,977- Abdullah b. Ömer, Ebû Eyyub'u davet etmişti. Ebû Eyyub, evde duvarın üzerinde gördüğü bir örtüye dikkat kesildi. Durumu anlayan İbn Ömer;

"- Kadınlar bize galip geldi" dedi. Ebû Eyyub da cevaben;

"- Ben, evde bu işleri yapan birinden korksam bile, senden korkacak değilim. Vallahi asla senin yemeğini yemeyeceğim" dedi ve geri döndü.[37]

٢٩٧٨ـ (عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) : « رأى صورة في البيت، فرجع».

أخرجه...

2,978- Abdullah b. Mes'ûd, davete gittiği evde bir resim gördü, içeri girmeden hemen geri döndü.[38]

---

[37] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Buharî**, Nikâh 77'de ta'lîkan zikredilmiştir.

[38] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet de, **Buharî**, Nikâh 77'de ta'lîkan zikredilmiştir

ترجمة الأبواب التي أولها زاي و ليست في حرف الزاي

(زَوْجات النبي) : في كتاب النكاح

(الزِّنا) : في كتاب الحدود

(زيارة القبور) : في كتاب الموت.

"ZE" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜME ALINMAYAN KONULAR VE BULUNDUKLARI YERLER

Konunun Adı:	Bulunduğu Yer:	Hadîs No:
1- Zevcâtu'n-Nebî:	Nikâh:	8,944-8,958
2- Zinâ:	Hudûd:	1,810-1,856
3- Ziyaretu'l-Kubûr:	Mevt:	8,663-8,689

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف السين

يشتمل على خمسة كتب:

كتاب السّخاء ، كتاب السّفر ، كتاب السَّبْق ، كتاب السُّؤال ، كتـــاب السَّحر.

(س) *"sin" harfi:*

(س)"sin" harfi:

الكتاب الأول

في السّخاء والكرم

1. KİTAB: **SEHÂ** (Cömertlik ve Kerem): **2.979-2.990**

الكتاب الأول
في السَّخاء والكرم

49- CÖMERTLİK VE KEREM

٢٩٧٩ـــ (ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **«السَّخِيُّ قريب من الله، قريب من الناس، قريبٌ من الجَنَّة، بَعيد من النار. والبَخيل بَعيد من الله، بَعيد من الناس، بعيد من الجنة، قريب من النار ، ولجَاهل سَخيٌّ أحبُّ إلى الله تعالى من عابد بخيل»** . أخرجه الترمذي.

2.979- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Cömert kişi Allah'a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah'tan uzaktır, insanlardan uzaktır, cennetten uzaktır, ama cehenneme yakındır. Câhil cömert, Allah'a, cimri âbidden daha sevimlidir."[1]

İZAH

Cömertlik, insanın sahip olduğu güzel ahlâkın en belirgin tezâhürlerinden biridir. Âhenkli bir sosyal hayatın da zarurî gereklerindendir. Bunun tersi olan cimrilik, mala düşkünlük ve ihtiras demektir, o da pek çok felaketin sebebidir. Cimrilik, toplum düzenini bozduğu ve sosyal dayanışmayı zedelediği kadar, insanın kişiliğini de zedeler. Mala düşkünlük ihtiras haline gelirse, insana en kutsal değerleri dahi fedâ ettirir.

"Allah'a yakındır" cümlesi mekân yakınlığını değil, rahmetine yakınlığı ifade eder. Cömertlik, Allah'ın sıfatlarındandır, dolayısıyla cömert olmak Allah'a, O'nun sıfatına yakın olmaktır.

---

[1] **Tirmizî**, Birr, 40/1962. Hadîsin râvîlerinden **Saîd b. Muhammed el-Varrâk** zayıftır, Tirmizî de hadîsin garîb olduğunu söylemektedir.

"İnsanlara yakın"dan maksat da, manevî yakınlıktır; sevgi ve muhabbettir, ülfettir, dayanışmadır. İnsana yakışır sosyal bir düzenin tesisidir.

"Cennete yakınlık" ile, mesafe yakınlığı olduğu kadar, cennete götüren yolların açılması, engellerin kaldırılması kastedilmiştir.

"Cehennemden uzaklık" ile de mesafe uzaklığı kadar cehenneme giden yolların kapatılması, engellenmesi kastedilmiştir.

Servetin, Allah'ın emirlerine uygun olarak harcanması, hem insanı Allah'a yaklaştırır, hem de ona bütün insanların sevgisini ve takdirini kazandırır. Dolayısıyla cömert birinin, hem Allah katında, hem de insanların nazarında değeri artar. Allah ve insanlar katında değerli olan da elbetteki cennete yakın olur. Cennete yakın olan da zarûreten cehennemden uzak olur.

Hadîsin özellikle son cümlesi de dikkate değer. Cömert bir câhilin, cimri bir âbidden daha sevimli görülmesi, mala-mülke düşkünlüğün ve dünya ihtirasının, her türlü kötülüğün ana sebebi olduğu gerçeğine dayanır. Zaten dinî anlamda cimri, malda dinin gerektirdiği tasarrufların aksine hareket eden demektir. Cömert de bunun zıddıdır. Bu itibarla cömert bir cahilin, cimri bir âbidden daha değerli görülmesi tabiî karşılanmalıdır.

٢٩٨٠ ـ (خ م ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «قال الله عز وجل : يا ابن آدم، أنفقْ أُنفقْ عليك،وقال : يدُ الله ملآى ، لا يَغيضُها نفقة، سحّاء الليل والنهار ، أرأيتم ما أنْفَقَ منذُ خلق السموات والأرض ؟ فإنه لم يَغِض ما بيده ، وكان عرْشُه على الماء ، وبيده الميزانُ ، يَخفضُ ويَرفعُ».

وفي رواية : « وبيده الأخرى الفيض أو القبضُ ، يرفع ويخفض » ، أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. وزاد البخاري في رواية له في أولها : « نحن الآخرون السّابقون يوم القيامة ».

2980- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlallah (as) şöyle buyurdu:

"Azîz ve celîl olan Allah; *'Ey Ademoğlu! Sen infak et ki, ben de sana infak edeyim'* buyurdu. Şüphesiz Allah'ın eli doludur; gece ve gündüz yaptığı sınırsız harcama onu eksiltmez. Göklerin ve yerin yaratılışından beri Allah'ın yaptığı infâkı görmüyor musunuz? Bunlar, O'nun elindekinden hiçbir şeyi eksiltmedi. O'nun arşı, (sınırsız servet) **deryası üzerinde, terazi de elindedir; kâh alçaltır, kâh yükseltir."**[2]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette **"...bir elinde terazi, diğer elinde bolluk veya kıtlık vardır; bazen yükseltir, bazen alçaltır"** denir.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Buharî, rivâyetlerden birinin başına; **"Biz sonuncularız, ama kıyâmette öne geçenleriz"** cümlesini ekledi.

İZAH

Allah'ın Arş'ının su üzerinde olduğu, âyet-i kerimede de ifade edilmektedir. Âyette; ***"O'nun Arş'ı su üzerinde idi"***[3] buyurulmaktadır.

"İnfâk et ki, ben de sana vereyim" hadîs-i kutsîsi, aynı zamanda bir âyet-i kerime ile de örtüşmektedir:

"De ki; Muhakkak benim Rabbim, kullarından dilediğine bol bol rızık verir, dilediğinden de kısar. Siz *(hayra)* ***ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir."***[4]

Buna göre yapılan infakın karşılığı, mutlaka fazlasıyla alınacaktır.

"Allah'ın eli doludur" cümlesiyle, O'nun hazinelerinin ve mülkünün sınırsızlığı, nihayetsiz zenginliği ifade edilmektedir. Nitekim kâinatın yaratılışından beri gece-gündüz yapmış olduğu sınırsız harcama, O'nun mülkünden hiçbir şey eksiltmemiştir.

---

2 **Buharî**, Tevhid, 22, 35; Tefsir, 11/2; Nafakat, 1; **Müslim**, Zekât, 11/37; **Tirmizî**, Tefsir, 6/3045.

3 Hûd, 7.

4 Sebe', 39.

Müteşâbihâttan kabul edilen **"Allah'ın eli"** ifadesinde, elin şekli ve sûreti değil, manası ve hakikati kastedilmiştir. Bilindiği üzere **"el"**, almaya, vermeye, tutmaya, kavramaya, iş yapmaya, iyilik ve kötülük etmeye yarayan bir vasıtadır. Aynı zamanda bir güç ve kudret ifâdesidir. Böyle olunca **"el"** kelimesini Allah'a izafe etmeyi makul görmek gerekir.

Allah'ın elindeki **"terazi"**den maksat da, mahlukat arasında yapılan rızık taksimidir.

"Kâh alçaltır, kâh yükseltir" cümlesi ile de, kullarından dilediğine rızkı az veya çok vermesi ifade edilmektedir.[5]

٢٩٨١ـــ (خ م ــ **جابر** رضي الله عنه) قال : «ما سُئِلَ رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا قطُّ فقال لا». أخرجه البخاري ومسلم.

2.981- Câbir şöyle dedi:

"Rasûlullah'dan (as) bir şey istenip de; **'Yok!'** dediği asla vaki değildir."[6]

İZAH

Hz. Peygamber'in cömertliği konusundaki bu çarpıcı ifadeyi şâir **Ferazdak,** bir beytinde çok güzel dile getirir:

لَوْ لا التَّشَهُّدُ لَمْ يَنْطِقْ بِذاكَ فَمٌ" "ماقال لا قَطُّ إلاَّ في تَشَهُّدِهِ

"O, kelime-i şehâdet hariç hiçbir zaman asla *'Yok!'* demedi. Eğer kelime-i şehâdet olmasaydı, o mübarek ağız, onu yine demezdi."

٢٩٨٢ـــ (م ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: «ما سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم على الإسلام شيئا إلا أعطاه، ولقد جاءه رجل فأعطاه غَنما بين جَبَلين، فرجع إلى

[5] Bkz., **Nevevî**, VII, 79.

[6] **Buharî**, Edeb, 39; **Müslim**, Fedâil, 14/56.

قومه فقال: يا قوم أسلِمُوا، فإن محمدا يعطي عطاءً من لا يخشى الفقر، وإن كان الرجل ليُسْلِمُ ما يُريد إلا الدنيا، فما يلبثُ إلا يسيرا حتى يكون الإسلام أحبَّ إليه من الدنيا وما عليها».

أخرجه مسلم.

2.982- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"İslâm devrinde Rasûlullah'dan (as) bir şey istense, mutlaka verirdi. Bir gün kendisine bir adam gelmiş, ona iki dağın arasını dolduracak çoklukta bir sürü vermişti. Adam kabilesine dönünce;

"- Ey millet! Hemen Müslüman olun! Çünkü Muhammed, fakirlikten korkmayan birinin verdiği gibi bol bol veriyor" demişti. İnsan, önce sadece dünyalık elde etmek için müslüman olurdu, ama çok geçmeden İslâm ona, dünyadan ve içindeki her şeyden daha sevgili hale gelirdi."[7]

İZAH

Hadîste **"bir adam"** diye müphem bırakılan kişi **Safvan b. Ümeyye**'dir. Nitekim bundan sonraki hadîste, bu, tasrih edilmektedir. **Safvan, Huneyn** gazâsında müşrikler safında idi. Müellefe-i kulûbdandı ve Hz. Peygamber kendisine **Huneyn** ganimetinden 300 deve vermişti. O da bunun üzerine müslüman olmuştu.

Bu husus, Hz. Peygamber'in cömertliğini gösterdiği kadar, tebliğ siyasetini de gösterir. Onların mala olan düşkünlüklerini görmüş, bol hediye vermekle şirkten kurtulacaklarını anlamış ve bunun gereğini de yapmıştır. Yani hastaya uygun olan ilacı vermiştir.

٢٩٨٣ــ (م ت ــ **محمد بن شهاب الزهري** رحمه الله) قال: « غزَا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم غزوةَ الفَتْح – فتح مكة – ثم خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم بمن معه من المسلمين، فاقْتَتَلوا بِحُنَيْن، فنصرَ الله دينَه والمسلمين، وأعطى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يومئذ صَفْوانَ بن أُمَيَّة مائة من الإبل، ثم مائة، ثم مائة ».

---

[7] **Müslim**, Fedâil, 14/57.

قال : وحدَّثني سعيد بن المسيب : أن صفوان قال له : « والله لقد أعطاني رسول الله صلى الله عليه وسلم يومئذ ما أعطاني وإنه لأَبغضُ الناس إليَّ ، فما بَرِحَ يُعطيني حتى إنه لأحبُّ الناس إليَّ». أخرجه مسلم. وأخرج الترمذي منه حديث صفوان لسعيد بن المسيب.

2.983- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî anlatıyor:

"Rasûlullah (as) Mekke'yi fethetmiş, sonra yanındaki müslümanlarla birlikte gidip Huneyn'de savaşmış, neticede Allah, dinine ve müslümanlara zafer vermişti. O gün Rasûlullah (as) Safvan b. Ümeyye'ye yüz deve vermişti. Bana Said b. el-Müseyyeb'in tahdis ettiğine göre Safvan, ona şöyle demiş:

"Vallahi Rasûlullah (as) o gün bana bu kadar deve vermişti; halbuki O, benim en çok kızdığım biriydi. Fakat bana o kadar ikramda bulundu ki, sonunda en çok sevdiğim insan oldu.[8]

٢٩٨٤ـ (د ـ عبد الله بن الهوزني وهو عبد الله بن لحي الحمصي رحمه الله) قال : « لَقِيتُ بلالا مؤذِّنَ رسول الله صلى الله عليه وسلم بحَلَبَ ، فقلتُ : يا بلالُ ، كيف كانت نفقة نبيٍّ الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : ما كان له شيء، كنت أنا الذي أَلِي ذاكَ منه ، منذُ بعثه الله تعالى إلى أن توفّاه، وكان إذا أتاه الإنسان مسلما فيراه عاريا ، يأمرني فأنطَلِقُ فأستقرِضُ ، فأشتري له البُرْدَة ، فأكسوه وأُطعمُه ، حتى اعْتَرَضَني يوما رجل من المشركين ، فقال : يا بلال ، إنّ عندي سَعَة ، فلا تستَقرِضْ من أحد إلا منّي ، ففعلتُ. فلما أن كان ذاتَ يوم توضأتُ ثم قمتُ لأُؤذِّن للصلاة، فإذا المشرك قد أقبل في عصابة من التجار ، فلما رآني قال: يا حبشيّ : قلت : يا لبَّاهُ ، فتجهَّمَني ، وقال لي قولا غليظا ، وقال لي أتَدْري كم بينك وبين الشهر ؟ قلت : قريب. قال إنما بينك وبينه أربع ، فآخُذُكَ بالذي عليك ، فأرُدُّكَ ترْعَى الغنم كما كنتَ قبل ذلك ، فأجد في نفسي ما أحد في أنفُسِ الناس حتى إذا صلَّيت العَتَمةَ ، رجع رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى أهله، فاستَأْذنتُ عليه ، فأذن لي ، فقلتُ : يا رسول الله ، بأبي أنت وأمّي ، إن المشرك الذي كنتُ أتديَّنُ منه قال لي كذا وكذا ، وليس عندك ما

8 **Müslim**, Fedâil, 14/59; **Tirmizî**, Zekât, 30/666.

تقضي عنّي ، ولا عندي ، وهو فاضحي ، فائذَنْ لي في أن آبقَ إلى بعض هؤلاء الأحياء الذين قد أسْلَمُوا ، حتى يرزقَ الله رسولَه صلى الله عليه وسلم ما يقضي عني. قال فخرجت ، حتى أتيتُ منزلي ، فجعلتُ سَيْفي وجرابي ونعلي ومِجَنّي عند رأسي ، حتى إذا انْشَقَّ عمُودُ الصبْحِ الأول أردت أن أنطلق ، فإذا إنسان يسعى يدعو : يا بلال : أجبْ رسولَ الله ، فانطلقتُ حتى أتيته ، فإذا أربع ركَائبَ مُناخات عند الباب ، عليهن أحْمَالُهُنَّ ، فاستأذنتُ، فقال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم : **أبْشِرْ ، فقد جاء الله تعالى بقضائك ، ثم قال : ألم تَرَ الرَّكائبَ المُنَاخَات الأربعَ ؟ قلت : بلى ، قال : فإن لك رِقابَهُنَّ وما عليهن ، وإن عليهن كُسْوَة وطعاما ، أهْدَاهُنَّ إليَّ عظيمُ فَدَك فاقْبِضْهُنَّ واقضِ دينك** ، ففعلت - فذكر الحديث - قال : ثم انطلقتُ إلى المسجد ، فإذا فيه رسول الله صلى الله عليه وسلم قاعد ، فسلّمتُ عليه ، فقال : ما فعل ما قِبَلَك ؟ قلت : قد قضى الله كلَّ شيء كان على رسول الله صلى الله عليه وسلم [فلم يبق شيء] ، قال : أفضَلَ شيء ؟ قلت : نعم ، قال : انظرْ أن تُريحَني منه ، فإني لستُ بداخل على أحد من أهلي حتى تُريحَني منه ، فلما صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم العتمة دعاني ، فقال: ما فعل الذي قِبَلك ؟ قلت : هو معي ، لم يأتنا أحد ، فبات رسول الله صلى الله عليه وسلم في المسجد ، وأقام فيه [وقص الحديث قال] : حتى [إذا] صلى العتمة من الغد - ثم دعاني ، فقال : ما فعل الذي قِبَلك ؟ فقلت : قد أراحك الله منه يا رسول الله فكَبَّر وحَمِدَ الله - قال: وإنما كان يفعل ذلك شفقا من أن يُدْركَه الموت وعنده ذلك - ثم اتَّبعْتُه حتى جاء أزْواجَهُ ، فسلّم على امرأة امرأة ، حتى أتى التي عندها مَبيتُه. فهذا الذي سألْتَني عنه .» أخرجه أبو داود.

2.984- Abdullah el-Hevzenî[9] anlatıyor:
"Haleb'de Rasûlullah'ın (as) müezzini Bilâl'le karşılaştım, ona;

---

[9] **Ebû Âmir, Abdullah b. Luhayy el-Himyerî el-Hevzenî el-Humsî:** Humuslu tâbiîlerdendir. Muhadramundan olduğu da söylenmiştir. Hz. Ömer, Muâz b. Cebel, Bilâl ve Muâviye'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ezher b. Abdullah ve Râşid b. Sa'd rivâyet etti. Sikadır; hadîsleri **Ebû Davud**, **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

"- Ya Bilâl; Rasûlallah'ın (as) harcaması nasıldı?" diye sordum. Dedi ki:

"- Allah'ın O'nu Peygamber olarak gönderdiği günden vefatına kadar, nesi var nesi yoksa bütün malını harcama yetkisi bende idi. Kendisine bir Müslüman gelir de, onun çıplak olduğunu görürse gidip borç bulmamı, onun için bir elbise satın almamı, onu giydirip doyurmamı emrederdi. Hatta bir gün müşriklerden biri bana:

"- Ey Bilâl; ben varlıklı biriyim, benden başka kimseden borç isteme!"dedi ve ben de öyle yaptım.

Bir gün abdest almış, ezan okumak için ayağa kalkmıştım ki, o zengin müşrik bir tüccar heyeti ile geldi. Beni görünce;

"- Ey Habeşli!" diye seslendi. Ben de;

"- Buyur!" dedim. Adamın suratı asıktı, bana ağır sözler söyledi. Sonra;

"- Ayın bitmesine ne kaldı, biliyor musun?" dedi. Ben de;

"- Yakındır" dedim. Bana dedi ki:

"- Dört günün kaldı. Zamanı gelince borcuna karşılık seni alacağım ve eskiden olduğu gibi yine koyun çobanı yapacağım."

Böyle durumlarda insanların içini dolduran sıkıntı, benim de içimi doldurdu. Bu halde iken yatsıyı kıldım. Rasûlullah (as) da ailesinin yanına dönmüştü. Huzuruna girmek için izin istedim, izin verdi. İçeri girince dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; anam-babam sana fedâ olsun!.. Kendisinden devamlı borç aldığım müşrik, bana bunları söyledi. Ne sende , ne de bende bunu ödeyecek imkân yok! Bu hal, beni rezil edecek... Binâenaleyh Müslüman olan şu kabilelerden birine kaçmama izin verin; sonunda elbette Allah, bunu ödeyecek imkânı Rasûlüne verecektir."

Oradan çıkıp evime geldim; kılıcımı, kılıç kabımı, ayakkabılarımı ve kalkanımı toplayıp yanı başıma koydum. Nihayet sabahın ilk ışığı doğunca gitmeye karar verdim. Bu sırada bir adamın;

"- Yâ Bilâl! Rasûlullah (as) seni çağırıyor" diye koşarak geldiğini gördüm. Hemen Rasûlullah'a (as) gittim; kapının önünde dört yük devesinin çöktüğünü, yüklerinin de üzerlerinde olduğunu gördüm. Ben izin isteyince, Rasûlullah (as);

"- **Müjde! Allah, borcunu ödeyecek malı gönderdi"** dedi ve şöyle devam etti:

"- Kapının önünde yatan dört deveyi görüyor musun?"

"- Evet!"

"- O develer de, yükleri de senindir. Üzerlerinde yiyecek ve giyecek şeyler var. Onları bana Fedek reisi hediye etti. Onları al ve borcunu öde!"

Ben de öyle yaptım. Sonra mescide gittim, baktım ki Rasûlullah (as) orada oturuyor. Selâm verdim. Bana;

"- Durum ne oldu?" diye sordu.

"- Allah, Rasûlullah'ın (as) üzerindeki bütün borçları ödedi, hiçbir borç kalmadı" dedim.

"- Maldan bir şey arttı mı?"

"- Evet!"

"- Beni o artan maldan da kurtarmaya bak. Beni ondan kurtarıncaya kadar âilemin yanına girmeyeceğim."

Rasûlullah (as) yatsıyı kılınca beni çağırdı ve;

"- Mal ne oldu?" dedi.

"- Hala yanımda, bize henüz kimse gelmedi" dedim.

Hz. Peygamber o geceyi mescidde geçirdi ve evine gitmedi. Ertesi gün yatsıdan sonra yine çağırıp;

"- Mal ne oldu?" diye sordu.

"- Allah, seni o sıkıntıdan kurtardı ey Allah'ın Rasûlü" deyince, tekbir getirdi ve Allah'a hamd etti.

Hz. Peygamber, bu mal üzerinde iken ölümün kendisine gelmesinden korktuğu için böyle yapmıştı.

Sonra mescidden çıktı, ben de arkasından gittim. Hanımlarının yanına gidip her birine teker teker selâm verdi, nihayet geceyi geçireceği zevcesinin odasına gitti.

İşte benden sorduğun, Rasûlullah'ın (as) nafakası böyle idi."[10]

---

[10] **Ebû Davud**, İmâret, 35/3055.

٢٩٨٥ـ (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يَدَّخِرُ شيئا لغَد». أخرجه الترمذي.

2.985- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as), yarın için hiçbir şey biriktirmezdi."[11]

٢٩٨٦ـ (خ س ــ عقبة بن الحارث رضي الله عنه) قال : « صلى بنا رسول الله صلى الله عليه وسلم العصرَ ، فأسرع ، وأقبل يَشُقُّ النسا حتى دخل بيته ، فتعجَّبَ الناس من سُرعته ، ثم لم يكن بأوشَكَ من أن خرج ، فقال : ذَكرتُ شيئا من تِبْر كان عندنا ، فخشيتُ أن يَحْبِسَني ، فقسمتهُ».

وفي رواية ، قال : « صليتُ وراءَ رسول الله صلى الله عليه وسلم بالمدينة العصر ، فسلَّم ، ثم قام مسرعا يتخطَّى رقاب الناس إلى بعضِ حُجَرِ نسائه ، ففزِعَ الناس من سرعته ، فخرج عليهم ، فرأى أنهم قد عَجِبُوا من سُرعته ، فقال : ذكرتُ شيئا من تِبْر عندنا ، فكرهتُ أن يبيتَ عندنا ، فأمرتُ بقسمته ». أخرجه البخاري والنسائي.

2.986- Ukbe b. el-Hâris'ten[12] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) ikindi namazını hızlıca kıldırdı, hemen sonra da cemâati yararak hücresine girdi. Cemâat, O'nun bu hızlı hareketine şaşırmıştı. Çok geçmeden odasından çıktı ve;

"Evde bir miktar para olduğunu hatırladım, onun beni meşgul etmesinden kaygılandım ve dağıttım" dedi.[13]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de Ukbe şöyle dedi:

---

[11] **Tirmizî**, Zühd, 38/2362.

[12] **Ebû Sirvea, Ukbe b. el-Hâris b. Âmir b. Nevfel b. Abdimenâf b. Kusay el-Kuraşî en-Nevfelî**: Sahabîdir. Babası Bedir savaşında müşriklerin iâşesini temin ediyordu. Kendisi **Mekke** fethinde İslâm'a girmişti. Kendisinden İbrahim b. Abdurrahman b. Avf ve İbn Ebî Müleyke rivâyet etti.

[13] **Buharî**, Ezan, 158; Amel fi's-Salât, 18; Zekât, 20; İsti'zân, 36; **Nesaî**, Sehv, 104.

"Medine'de Rasûlullah'ın (as) arkasında ikindi namazını kıldım. Selâm verince kalkıp insanların omuzlarına basarak acele acele hanımlarından birinin odasına girdi. Cemâat, O'nun bu acelesinden korkmuştu. Sonra cemâatin yanına çıktı, acele hareketinden insanların şaşırdıklarını görünce;

"Evde bir miktar para olduğunu hatırladım; paranın gece de evimizde kalmasını istemedim, dağıtılmasını emrettim" dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Nesaî** tahric etti.

٢٩٨٧ــ (خ ــ جبير بن مطعم رضي الله عنه) « أنه بينما هو يسير مع النبي صلى الله عليه وسلم ومعه الناس مقْفَلَه من حُنَيْن ، فَعَلِقَهُ الأعراب يسألونه ؟ حتى اضطرُّوه إلى سَمُرَة ، فخطفتْ رداءه ، فوقف النبي صلى الله عليه وسلم فقال : **أعطوني** رِدائي ، **فلو كان لي عدَدُ هذه العَضَاه، نعما لقسمتُهُ بينكم ، ثم لا تَجدُوني بَخيلا ولا كذّابا ، ولا جبانا** ». أخرجه البخاري.

2.987- Cübeyr b. Mut'im'den rivâyet edildiğine göre; "kendisi Huneyn dönüşü Rasûlullah'la (as) birlikte yürürken, yanlarında da bazı insanların bulunduğu bir sırada bir kısım bedevîler Hz. Peygamber'e takılmış, ganimet istiyorlardı. Hatta o kadar (sıkıştırmışlardı) ki, Rasûlullah'ı (as) Semüre ağacının altına sığınmaya mecbur etmişlerdi. Hz. Peygamber'in ridası, bu dikenli ağaca takılmış ve durup;

"- Bana ridamı verin! Eğer benim şu ağacın dikenleri sayısınca ganimet devem olsaydı, mutlaka onları size dağıtırdım. Sonra görürdünüz ki ne cimriyim, ne yalancı, ne de korkak!.." dedi.[14]

İZAH

Hadîste, cahil bedevîlerin bir an önce ganimet malını taksim etmesi için Rasûlullah'ı (as) nasıl tazyik ettikleri, ama buna rağmen Hz. Peygamber'in onlara ne kadar yumuşak davrandığı görülmektedir. Hadîsin konumuzu ilgilendiren tarafı, son cümlesidir.

---

[14] **Buharî**, Cihad, 24; Fardu'l-Humus, 19.

٢٩٨٨ــ (م ــ **عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) قال : « قسمَ رسول الله صلى الله عليه وسلم قَسْماً، فقلتُ : يا رسول الله، والله لَغَيْرُ هؤلاء كانوا أحقَّ به منهم قال : **إنهم خَيَّروني بين أن يسألوني بالفُحش أو يُبَخِّلوني ، فلَسْتُ بِبَاخِل** ». أخرجه مسلم.

2.988- Hz Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah (as) halka mal dağıtmıştı. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, vallahi bunlardan başkaları, bu malı almaya daha layıktırlar" dedim.

"**- Bu adamların benden saygısızca istemeleri veyahut da beni cimrilikle itham etmek** (kararında olmaları), **beni böyle yapmaya mecbur etti. Çünkü ben, cimri değilim"** dedi.[15]

İZAH

Hz. Ömer, arkada daha faziletli, İslâm'a daha çok hizmeti geçmiş insanların olduğunu, ganimetten öncelikle onlara pay verilmesinin daha uygun olacağını Rasûlullah'a (as) hatırlatmıştı. Hz. Peygamber ise kendisinden ısrarla istenmesi ve cimrilikle itham edileceği gerekçesiyle bedevîlere öncelik vermeyi uygun buldu. Çünkü onlara vermekle gönüllerini kazanacak ve onların İslâm'a olan bağlılıkları kuvvetlenecekti. Vermediği takdirde kendisini cimrilikle itham edecekler ve günaha gireceklerdi.

٢٩٨٩ــ (خ م ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « لَمَّا قَدِمَ المهاجرون من مكة إلى المدينة ، قَدِمُوا وليس بأيديهم شيء ، وكانت الأنصار أهلَ الأرض والعقار ، فقاسمهم الأنصار على أن أعطوْهم أنصاف ثمار أموالهم كلَّ عام ، ويَكْفُونَهم العملَ والمؤونة ، وكانت أمُّ أنس بن مالك – وهي تُدْعى أمَّ سُلَيْم ، وكانت أمَّ عبد الله بن أبي طلحة ، [و] كان أخا لأنس لأمّه – كانت أعطت، أمُّ أنس رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عذاقا لها، فأُعطاها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أمَّ أيمن مَولاته ، أمَّ أسامة بن زيد – فلما فرَغَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من قتال أهلِ خَيْبَرَ وانصرف إلى المدينة رَدَّ المهاجرون إلى الأنصار منائحهم التي

---

15 **Müslim**, Zekât, 43/127.

كانوا مَنَحُوهم من ثمارهم ، قال فردَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى أُمِّي عذاقَها ، وأعطى رسول الله صلى الله عليه وسلم أمَّ أيمن مكانَهُنَّ من حائطه ». وفي رواية « من خالصه».

زاد مسلم : قال ابن شهاب : « وكان من شأن أمِّ أيمن – أم أُسامة بن زيد – أنها كانت وَصيفة لعبد المطلب ، وكانت من الحبشة ، فلما ولدت آمنةُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بعدما تُوفِّيَ أبوه كانت أمُّ أيمن تَحضُنُه ، حتى كَبرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأعتقها ، ثم أنكحَها زيدَ بن حارثة، ثم توفيت بعد ما تُوفِّي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بخمسة أشهر ».

وفي رواية ، قال : « كان الرجل يجعل للنبيِّ صلى الله عليه وسلم النَّخلاتِ من أرضه حتى افتَتَح قُريظَةَ والنَّضير ، فجعل بعد ذلك يردُّ عليهم ، وأن أهلي أمروني أن آتي النبي صلى الله عليه وسلم فأسأله ما كان أهلُه أعطَوْه ، [أو] بعضَه ، وكان نبيُّ الله صلى الله عليه وسلم [قد] أعطاه أمَّ أيمن، فأتيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فأعطانيهنَّ ، فجاءت أمُّ أيمن فجعَلَتْ الثوبَ في عنقي ، وقالت: والله لا يُعطيكَهُنَّ وقد أعطانيهنَّ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **يا أمَّ أيمن ،[اتركيه] ولك كذا وكذا ، وتقول كلاَّ ، والله الذي لا إله إلا هو فجعل يقول : كذا ، حتى أعطاها عشرةَ أمثاله ، أو قريبا من عشرة أمثاله »**. أخرجه البخاري ومسلم.

2.989- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Muhacirler Mekke'den Medine'ye geldiklerinde ellerinde hiçbir şeyleri yoktu. Ensar ise Medine'de arazi ve akar sahibi idi. Ensar, gerekli bağ-bahçe işlerini yapmak ve her sene mahsûlün yarısını da kendilerine vermek şartıyla Muhacirleri arazilerine ortak etmişlerdi. Enes b. Mâlik'in annesi -ki adı Ümmü Süleym'dir ve Abdullah b. Ebi Talha'nın da annesidir. Abdullah ile Enes ana bir kardeştirler- de Rasûlullah'a (as) birkaç hurma ağacı hediye etmişti. Rasûlullah (as) da bunları, Üsâme b. Zeyd'in annesi ve kendi âzâdlı câriyesi Ümmü Eymen'e[16] vermişti.

---

[16] **Ümmü Eymen, Bereket bint Sa'lebe b. Amr:** ö. 24/645. Hz. Peygamber'in dadısıdır. Âzâdlı câriyelerdendir. Künyesiyle meşhurdur. Zeyd b. Hârise'nin

Hz. Peygamber, Hayber savaşını bitirip Medine'ye döndüğünde, muhacirler, mahsûlünden faydalanmak üzere Ensarın verdiği yerleri kendilerine iâde ettiler. Rasûlullah (as) da annemin hurma ağaçlarını iâde etti. Ümmü Eymen'e de bunların yerine kendi bahçesinden verdi."[17]

RİVÂYETLER

Müslim'in rivâyetinde İbn Şihab'ın şu sözü yer alır:

"Üsame b. Zeyd'in annesi Ümmü Eymen, Abdülmuttalib'in câriyesi idi. Kendisi Habeşistanlı idi. Âmine Hâtun, Hz. Peygamber'i dünyaya getirince Ümmü Eymen O'na dadılık yaptı. Rasûlullah (as) da büyüyünce kendisini âzâd etti, sonra da Zeyd b. Hârise ile evlendirdi. Ümmü Eymen, Rasûlullah'ın (as) vefatından beş ay sonra da vefat etti."

Başka bir rivâyette Enes şöyle dedi:

"Biri, Hz. Peygamber'e, kendi arazisinden hurma ağaçları tahsis etmişti. Rasûlullah (as) Benî Nadîr ve Benî Kurayza yurdunu fethedince, bunları iâde etti. Ailem de bana, Hz .Peygamber'e gitmemi ve kendisine verdikleri hurma ağaçlarının tamamını veya bir kısmını istememi emretti. Hz. Peygamber bu ağaçları Ümmü Eymen'e vermişti. Hz. Peygamber'e gittim, O da hurmaları iade etti. Ümmü Eymen gelip gömleğini omzuma attı ve;

"- Vallahi Rasûlullah (as) bunları bana verdi, biz sana vermeyiz" dedi. Hz. Peygamber;

"- Ya Ümmü Eymen; bırak onları! Sana şurayı şurayı veriyorum" buyurdu. Ümmü Eymen ise;

"- Hayır! Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki olmaz" diyordu.

---

karısı, Üsâme'nin annesidir. Önce Ubeyd b. Zeyd ile evlenmiş, ondan Eymen adlı çocuğu olmuş, sonra Zeyd b. Hârise ile evlenmişti. **Habeşistan** ve **Medîne** hicretlerine katılmıştır. **Uhud** ve **Hayber** savaşlarına katılmıştı. **Uhud** savaşında askerlere su taşımış, yaralıları tedavi etmişti. Hz. Peygamber onun hakkında **"annemden sonra annemdir"** derdi. Rasûlullah (as.) ve Hz. Ebû Bekir, onu özel olarak ziyaret ederlerdi. Hz. Osman'ın hilafetinin başlangıcında vefat etti.

[17] **Buharî**, Hibe, 35; **Müslim**, Cihad, 24/70.

Hz. Peygamber de aynı sözleri söylüyordu. Nihayet onların on misli kadar veya on misline yakın bir yer vererek onu razı etti."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Hadîste ismi geçen **Ümmü Süleym, Enes b. Malik** ve **Abdullah b. Ebi Talha**'nın annesidir. İsmi **Sehle**'dir, Ensarın **Benû Neccar** kolundandır. **Medine**'de ilk müslüman olan kadınlardandır. Kocası **Malik,** müslüman olduğu için onu terk etmişti. O sırada **Enes,** on yaşında idi ve **Ümmü Süleym** onu Hz. Peygamber'in hizmetine vermişti. İlk kocası **Malik**'in müşrik olarak ölümünden sonra **Ebu Talha** ile evlenmiş ve bu evlilikten de **Abdullah** doğmuştu.

Hz. Peygamber'le çok yakın ilişkiler içinde olan **Ümmü Süleym,** kahramanlığı, zekâsı ve dinî salâbeti ile meşhurdur. **Medîne**'de Hz. Peygamber'e ilk bîat eden kadınlardandır.

Ümmü Eymen ise, aslen Habeşli olup Hz. Peygamber'in babası **Abdullah**'ın hizmetçisi idi. Hz. Peygamber de; **"Ümmü Eymen, annemden sonra annemdir"** diyerek ona olan sevgisini ifade ederdi. Rasûlullah (as), bilâhare onu **Zeyd b. Hârise** ile evlendirmişti. Bu evlilikten de **Üsâme** dünyaya gelmişti. Daha önce **Abdullah el-Habeşî** ile evlenmiş ve bu evlilikten de **Eymen** dünyaya gelmişti.

٢٩٩٠ــ (خ ــ أسلم مولى عمر بن الخطاب رضي الله عنهما) قال: «خرجت مع عمر بن الخطاب فلحِقتْ عمرَ امْرأة شابَّة ، فقالت: يا أمير المؤمنين هَلَكَ زوجي وترك صِبْيَة صغارا، والله ما يُنْضِجون كُرَاعا، ولا لهم زَرْعٍ ولا ضَرْع، وخشيتُ أن تأكلَهمُ الضَّبُعُ، وأنا بنْتُ خُفاف بن أيماء الغفاري، وقد شهِدَ أبي الحديبيَةَ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فوقف معها عمر، ولم يمضِ، ثم قال: مرحبا، نسَبٌ قريب، ثم انصرف عمر إلى بَعير ظَهِير، كان مَربوطا في الدار فحمل عليه غِرَارتَيْنِ ملؤهما طعام، وحمل بينهما نفقة وثِيابا ثم ناولها بخطامه، ثم قال: اقْتَاديه، فلن يفنَى هذا حتى يأتيكم الله بخير فقال رجل: يا أمير المؤمنين أكثرت لها فقال عمر: ثَكِلَتْكَ أُمّك، والله إني لكأَني أَرى أبا هذه وأخاها قد حاصرا حصنا زمانا فافتتحناه، وأصبَحنا نَستَفيءُ سُهمَانَهما فيه.» أخرجه البخاري.

2.990- Hz. Ömer'in âzâdlısı Eslem anlatıyor:

"Hz. Ömer'le birlikte çarşıya çıkmıştım. Genç bir kadın rastladı ve dedi ki:

"- Ey mü'minlerin emiri! Kocam şehid oldu ve geride küçük yavrular bıraktı. Vallahi onlar yoksuldurlar; ne ekinleri, ne koyunları vardır!.. Kıtlığın onları bitirmesinden korkuyorum. Ben, Hufâf b. Îmâ' el-Ğifârî'nin[18] kızıyım. Babam, Rasûlullah'la (as) birlikte Hudeybiye seferine katılmıştı." Bunun üzerine Ömer durdu ve;

"- Yakın nesebe merhaba!" dedi.

Sonra Ömer, evde bağlı duran kuvvetli deveye, erzakla dolu iki büyük çuval yükledi, bu iki çuvalın arasına da çeşitli yiyecek ve giyecekler koydu. Sonra devenin yularını kadına verdi ve;

"- Al bunları! Bunlar bitmeden Allah sizlere hayrı tekrar ulaştıracaktır" dedi. O sırada orada duran bir adam da;

"- Ey mü'minleri Emîri, bu kadına çok mal verdin" dedi.

Hz. Ömer şöyle karşılık verdi:

"- Anası ağlayasıca!..Vallahi bu kadının babası ve kardeşi sanki hâla gözümün önündedir; onlar bir kaleyi muhasara etmişler, sonra da fethetmişlerdi, Biz ise onların oradaki paylarını da elde etmek istiyorduk."[19]

İZAH

Hufâf b. Îmâ', **Ğifar** kabilesinin imâm ve hatîbidir. Babası da kabilenin reisi idi. **Hudeybiye** seferine ve **Rıdvan** bîatına katılmıştı.

"Yakın neseb" sözü ile muhtemelen **Kureyş** kabilesi ile **Ğifar** kabilesinin yakınlığı kastedilmiştir. Bu iki kabile, **Kinâne** kabilesinde birleşirler.Muhasara edilen kalenin hangi kale olduğu açık değildir. Ancak **Hayber** kalesi olması ihtimali fazladır. Çünkü **Hayber** fethi, **Hudeybiye**'den sonra gerçekleşmişti ve kalesi de günlerce muhasara edilmişti.

---

[18] **Hufâf b. Îmâ' b. Rahada el-Ğifârî:** Kendisi, babası, hatta bir rivâyete göre dedesi sahabîdirler. Ğifâr kabilesinin imamı ve hatibi idi. **Medîne**'de Hz. Ömer'in halifeliği döneminde vefat etti. Kendisinden oğlu Hâris ve Hanzale b. Ali rivâyet etti.

[19] **Buharî**, Meğazî, 35.

(س) "sin" harfi:

الكتاب الثاني

في السّفر و آدابه

2. KİTAB: **SEFER:** **2.991-3.030**

الكتاب الثاني

في السَّفر و آدابه

و هي عشرة أنواع:

النوع الأول

في يوم الخروج

50- SEFER VE ÂDÂBI

a) YOLA ÇIKIŞ GÜNÜ

٢٩٩١ــ (د ــ كعب بن مالك رضي الله عنه) قال : « قلّما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يخرجُ في سَفَرٍ إلا في يوم الخميس.» أخرجه أبو داود.

2.991- Kâ'b b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as), Perşembe günü dışında çok nadir yola çıkardı."[1]

İZAH

Bu hadîs Hz. Peygamber'in, seyahate tercihen Perşembe günleri çıktığını ifade etmektedir. Bu, şüphesiz ki diğer günlerde seyahate çıkmanın yasak olduğu anlamına gelmez.

٢٩٩٢ــ (د ت ــ صخر بن وداعة الغامدي رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «اللَّهُمَّ باركْ لأُمَّتي في بُكُورها ، وكان إذا بعث سَرِيَّة أو جيشا بعثهم من أوَّل النهار ، وكان صخر تاجرا فكان يبعثُ تجارته أوَّلَ النهار ، فأثرَى ، وكثُر ماله». أخرجه أبو داود والترمذي.

---

[1] **Ebû Davud**, Cihâd, 77/2605. Musannıf, işaret etmemekle birlikte bu hadîs, **Buharî**, Cihâd, 103'de de rivâyet edilmiştir.

2.992- Sahr b. Vedâa el-Ğâmidî'den[2] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as);

"Allahım; erken vakitleri ümmetime mübarek kıl!" diye dua etti.

Hz. Peygamber, bir müfreze veya ordu gönderirken günün ilk saatinde yola çıkarırdı.

Hadîsin râvîsi Sahr tüccardı ve ticarete günün ilk saatinde yola çıkardı. O bu şekilde zengin oldu ve malı arttı."[3]

İZAH

Hz. Peygamber, sabahın ilk saatlerinin bereketli olması için dua etmiştir. Bu saatlerde yapılan ibadetlerin, ticaretin, seyahatin ve her çeşit faaliyetin daha huzurlu ve sükûnet içinde yapıldığı bir gerçektir. Günün yeni başladığı bu saatler, gürültü-patırtının henüz başlamadığı, insanı meşgul eden hususların ortaya çıkmadığı, insan zihninin son derece sakin, vicdanının sükûn ve huzur halinde olduğu bir dönemdir. Bir hadîs-i şerîfe göre bu saatler, aynı zamanda rızıkların taksim edildiği saatlerdir.[4]

Bu itibarla her konuda olduğu gibi seyahate ve ticarete de sabahın erken saatlerinde başlanırsa daha verimli, feyizli ve bereketli olur. İnsan sabah erken kalkarsa, gün daha uzun sürer ve insan kendini daha çok yaşamış gibi hisseder.

٢٩٩٣ــ (ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « بعث رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عبد الله بن رَوَاحَةَ في سَرِيَّة ، فوافق ذلك يومَ الجُمعَة، فعدا أَصحابُه ، وقال : أتخلَّفُ فأُصلي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ثم أَلحَقُهم ، فلما صلى مع رسول الله

---

[2] **Sahr b. Vedâa el-Ğâmidî el-Esedî:** Sahabîdir. **Tâif**'te ikamet etmiştir. Ticaretle uğraşırdı. Bilinen tek hadîsi *Sünen*'lerde tahric edilmiştir. Kendisinden sadece Umâre b. Hadîd rivâyet etti. Ancak Umâre muhaddisler nazarında meçhûl biridir.

[3] **Ebû Davud**, Cihâd, 78/2606; **Tirmizî**, Buyû', 6/1212. Hadîsin râvîlerinden **Umâre b. Hadîd el-Becelî** meçhûldür. Ancak bunu te'yîd eden başka rivâyetler bulunmaktadır.

[4] **Buharî**, Zühd, 39/2368.

صلى الله عليه وسلم رآه ، فقال : **ما منعك أن تغدو مع أصحابك ؟** فقال : أردتُ أن أصلّي معك ، ثم ألحقهم ، قال : **لو أنفقتَ ما في الأرض ما أدركتَ فضل غدْوَتِهم**.» أخرجه الترمذي.

2.993-Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (as), Abdullah b. Revâha'yı bir seriyyede yola çıkardı. Yola çıkışları Cuma gününe tesadüf etmişti. Arkadaşları sabah erkenden gittiler. **Abdullah,** biraz beklerim, Rasûlullah'la (as) birlikte namaz kılarım ve sonra onlara yetişirim diyerek geri kaldı. Namazda Rasûlullah (as) onu görünce;

"- Arkadaşlarınla birlikte erken vakitte gitmekten seni alıkoyan nedir?" diye sordu. **Abdullah;**

"- Seninle namaz kılmak, sonra onlara yetişmek istedim" deyince, Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Yeryüzünde ne varsa infak etsen, onların erken çıkışlarının faziletine erişemezsin."[5]

النوع الثاني

في الرُّفْقة

b) YOL ARKADAŞI

٢٩٩٤ــ (خ ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لو أنَّ الناس يعلمون من الوَحدَة ما أعلم ما سار راكب بليل وحدَهُ**.» أخرجه البخاري والترمذي.

2.994- Abdullah b. Ömer, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

---

5 **Tirmizî**, Cuma, 79/527. Hadîsin sendi zayıftır, ama bu manada başka rivâyetler bulunmaktadır.

"Şayet insanlar, yalnızlığın sakıncasını benim kadar bilselerdi, hiçbir atlı tek başına yola çıkmazdı."[6]

İZAH

Şüphesiz ki seyahatin pek çok zorluğu ve sıkıntısı vardır. Tecavüze uğramak, soyulmak, hastalanmak vb. pek çok sıkıntı, seyahatte insanın başına gelebilir. İnsan tek başına olduğunda bunların üstesinden gelmesi son derece zordur. İşte Hz. Peygamber, tek başına seyahatin çeşitli zorluklarını düşünerek bundan sakınılmasını tavsiye etmiştir. Bu tavsiye, şüphesiz ki kesin yasak ifade etmez. Hayatın cilvelerine en uygun olan seyahatin, bir gurup halinde yapılan seyahat olduğunu ifade eder.

Ayrıca seyahat arkadaşı, insana yalnızlığını unutturur, içinde korku ve vahşet hissini giderir ve konuşma ihtiyacını da karşılar.

٢٩٩٥ـ (ط ـ سعيد بن المسيب رحمه الله) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «الشيطان يَهُمّ بالواحد وبالاثنين ، فإذا كانوا ثلاثة ما يَهُمّ ، بهم ». أخرجه الموطأ.

2.995- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Şeytan, tek başına olana veya iki kişi kalana sıkıntı verir, ama üç kişi olduklarında onlara sıkıntı veremez."[7]

İZAH

Muvatta'da mürsel olarak rivâyet edilen bu hadîs, en uygun seyahatin asgari üç kişilik bir gurupla yapılan seyahat olduğunu ifade etmektedir. Çünkü üç kişi, zorlukların aşılmasında yeterli görülebilecek bir sayıdır. Şeytanın vereceği sıkıntı da, insanın tek başına üstesinden gelemeyeceği zorluklardır.

---

[6] **Buharî**, Cihâd, 135; **Tirmizî**, Cihâd, 4/1673.

[7] **Muvatta**, İsti'zân, 14/36.

Hadîs aynı zamanda müslümanların müttefik bir cemâat halinde olmaları ve infiratçı bir havaya bürünmemeleri gerektiğini de ifade etmektedir.

٢٩٩٦ـ (ط د ت ـ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جده قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «الرَّاكِبُ شيطان ، والراكبان شيطانان ، والثلاثة رَكْبٌ». أخرجه الموطأ وأبو داود والترمذي.

2.996- Amr b. Şuayb, babası ve dedesi tarikıyla Rasûlullah'dan (as) şöyle rivâyet eder:

"Bir atlı bir şeytandır, iki atlı da iki şeytandır. Ama üç kişi olurlarsa, cemâattir."[8]

٢٩٩٧ـ (د ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «إذا خرج ثلاثة في سفر فليؤمّروا أحدهم ». أخرجه أبو داود.

2.997- Ebu Said el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Üç kişi birlikte yolculuğa çıktıklarında, içlerinden birini başkan yapsınlar."[9]

٢٩٩٨ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «إذا كان ثلاثة في سفر فليؤمّروا أحدهم» قال نافع : فقلت لأبي سلمة : فأنت أميرنا. أخرجه أبو داود.

2.998- Ebu Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Üç kişi bir sefere çıktıklarında, içlerinden birini başkan yapsınlar."

[8] **Muvatta**, İsti'zân, 14/35; **Ebû Davud**, Cihâd, 79/2607; **Tirmizî**, Cihâd, 4/1674.

[9] **Ebû Davud**, Cihâd, 80/2608

Nâfi, Ebû Seleme'ye dedi ki:
"- Öyleyse, sen bizim başkanımızsın."[10]

İZAH
İslâm, başıboşluğu ve dağınıklığı, infiratçı bir anlayışla hareketi asla kabul etmez. Bunun için üç kişi dahi olsa bir araya geldiklerinde bir düzen tesis etmelerini ve içlerinden birini yönetici seçmelerini ister.

النوع الثالث
في السَّيْر والنُّزول

c) SEYİR VE KONAKLAMA

٢٩٩٩ـ (م ت د ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**إذا سافرتم في الخِصب ، فأعطوا الإبل حظَّها من الأرض ، وإذا سافرتُم في الجدْب فأسرِعُوا عليها السَّيْرَ، وبادروا بها نِقيَها ، وإذا عرَّستُم فاجتَنِبُوا الطريق ، فإنها طُرُقُ الدوابِّ ومأوى الهوامِّ بالليل.**» أخرجه مسلم والترمذي.

وفي رواية أبي داود « **إذا سافرتم في الخصب فأعطوا الإبل حقَّها وإذا سافرتم في الجدب فأسرعوا السير ، وإذا أردتم التَّعريسَ فنكِّبوا عن الطريق** ».

2.999-Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Otluk bir arazide yol alırken, deveye araziden nasibini verin. Çorak bir arazide yol alırken de hızlı gidin ki hayvanın ilikleri kurumasın. Mola verdiğinizde yol üzerinde konaklamaktan

---

[10] **Ebû Davud**, Cihâd, 80/2609.

sakının; çünkü geceleyin yollar, hayvanların güzergâhı ve haşeratın sığınak yeridir."[11]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Müslim** ve **Tirmizî**'nindir.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

"Münbit arazide yolculuk yaparken, deveye hakkını verin. Çorak arazide yolculuk yaparken ise süratli gidin. Konaklamak istediğinizde de yoldan çekilin."

٣٠٠٠ــ (د ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنه) نحو هذا وقال بعد قوله «**حقها**»: «**ولا تَعُدُّوا المَنَازِلَ**» أخرجه أبو داود.

3.000- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilen benzer bir hadîste; **"hakkını verin"** cümlesinden sonra; **"konak yerlerini geçmeyin!"** ifadesi vardır.[12]

İZAH

Bu iki hadîs, seyahat ve konaklama ile ilgili ölçüler vermektedir. Özellikle hayvanlarla yolculuk yapılıyorsa, onlara müşfik davranmak gerekir. Otluk arazide ağır hareket edip hayvanların gerekli gıdayı almalarına imkân vermeli, çorak yerlerde de süratle yol alıp hayvanların açlık ve susuzluk çekmeleri önlenmelidir.

Ayrıca sürekli yolculuktan sakınmalı ve konak yerlerinde mutlaka mola verilmelidir. Mola sırasında da yolları işgalden kaçınmalıdır.

٣٠٠١ــ (ط ــ خالد بن معدان رحمه الله) يرفعه « **إن الله رفيق يُحِبُّ الرِّفقَ، ويَرْضَى به ، ويُعِين عليه ما لا يعين على العُنْف ، فإذا ركبتم هذه الدَّوابَّ العُجْمَ، فأنزِلوها منازلها ، فإن كانت الأرض جَدبة فانجُوا عليها بنقيها. وعليكم بِسيرِ اللَّيلِ ، فإن الأرض**

---

[11] **Müslim**, İmâret, 54/178; **Tirmizî**, Edeb, 75/2862; **Ebû Davud**, Cihâd, 57/2569.

[12] **Ebû Davud**, Cihâd, 57/2570.

تُطوى بالليل ، مالا تُطوى بالنهار ، وإياكم والتَّعريس على الطرق، فإنها طرق الدواب ومأوى الحيَّات.» أخرجه الموطأ.

3.001- Halid b. Ma'dan'ın merfû bir rivâyetinde şöyle buyurulur:

"Allah refîktir, rifkati sever ve rifkati sebebiyle (insandan) **razı olur. Sert insanlara yapmadığı yardımı, yumuşak tabiatlı kişilere yapar. Öyleyse şu dilsiz hayvanlara binip yola çıktığınızda, konak yerlerinde mola verip** (hayvanı dinlendirin)**. Eğer, gittiğiniz arazi çoraksa, hızlı giderek oradan kurtulun ki, hayvanın iliği kurumasın. Daha çok gece gitmeyi tercih edin; çünkü geceleyin yol, gündüze göre daha çabuk biter. Yol üzerinde konaklamaktan da sakının; çünkü yollar, hayvanların güzergahı ve yılanların sığınağıdır."**[13]

İZAH

Rifkat; yumuşak davranmak demektir. Allah bütün mahlukata karşı yumuşak ve merhametli davrandığı gibi insandan da böyle davranmasını ister. Özellikle dilsiz hayvanlara karşı merhametle muamele edilmesini emreder. Böyle davranan insanları da şüphesiz ki sever ve kendilerine yardım eder. Buradaki "**Allah yumuşaktır**" ifadesi, Allah'a ait olan bu niteliğin, insana ait bazı duygusal eylemlere benzetilmesi şeklinde anlaşılmalıdır.

٣٠٠٢ــ (د ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «عليكم بالدُّلجة ، فإن الأرض تُطوى بالليل.» أخرجه أبو داود.

3.002- Enes b. Malik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Geceleyin yolculuk yapınız; çünkü yeryüzü geceleyin dürülür."[14]

---

[13] **Muvatta**, İsti'zân, 15/38.

[14] **Ebû Davud**, Cihâd, 57/2571.

İZAH

Hadîslerde genellikle gece yolculuğu tavsiye edilmektedir. Hatta Kur'ân-ı Kerîm'de de buna benzer ifadeler görülür:

"(Hz. Lut'a); **âileni gecenin bir kısmında götür!**"[15] buyurulur.

Gece yolculuğu, gündüze göre daha rahattır. Çünkü gece serindir, gündüzün yakıcı güneşi yoktur. Ayrıca gündüzleri insanı oyalayan olayları ve tezahürleri görmek mümkün olmadığı için insanı meşgul eden ve oyalayan şeyler az olur. Bu itibarla çabuk yol alınır.

٣٠٠٣ـ (م ـ **أبو قتادة** رضي الله عنه) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا كان في سفر ، فعرَّس بليل ، اضطجع على يمينه ، وإذا عرَّس قُبَيْل الصبح ، نصب ذراعَيْه، ووضع رأسه على كَفِّه ».أخرجه مسلم.

3.003- Ebu Katâde'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as) seferde iken geceleyin mola verip dinlenmek isteyince, sağ tarafına yatar, dinlenirdi. Sabaha karşı mola verince dirseklerini yere diker, başını avucuna koyardı."[16]

İZAH

Sabaha karşı mola verildiğinde dirseklerini yere dikip başını avucuna koyması, uyumamak amacına yöneliktir. Çünkü az sonra sabah namazı vakti girecektir.

٣٠٠٤ـ (د ـ **أبو ثعلبة الخشني** رضي الله عنه) قال:«كان الناس إذا نزلوا منزلا - وفي رواية: كان الناس إذا نزل رسول الله صلى الله عليه وسلم منزلا - تفرَّقوا في الشِّعاب والأودية ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إن تفرُّقكم في هذه الشِّعاب والأودية إنما ذلكم من الشيطان**، فلم ينزلوا بعد ذلك منزلا إلا انْضمَّ بعضهم إلى بعض حتى يقال: لو بُسط عليهم ثوب لَعمَّهم» أخرجه أبو داود.

---

[15] Hûd, 81.

[16] **Müslim**, Mesâcid, 55/313.

3.004- Ebu Sa'lebe el-Huşenî anlatıyor:

"Ashab bir yerde konaklayınca -bir rivâyette; Rasûlullah (as) bir yerde konaklayınca- ashab vâdilere ve dağ geçitlerine dağılırlardı. Hz. Peygamber buyurdu ki:

"-Sizin şu vadilere ve dağ geçitlerine dağılmanız, ancak şeytandandır."

Ondan sonra bir yerde konakladıklarında topluca bir yerde kalmaya başladılar. O kadar ki, üzerlerine bir örtü konulacak olsa, hepsini kaplardı denilebilir."[17]

İZAH

Gece yolculuğunda mola verilince, insanların gelişigüzel dağılmaları, hem çeşitli kazalar, hem vahşi hayvanların saldırısı ve hem de eşkıya ve düşman saldırısı açısından tehlikelidir. Dinimiz, birlik olmayı, kaynaşmayı ve dayanışmayı her zaman teşvik ve emreder.

٣٠٠٥ـــ (د ـــ سهل بن معاذ الجهني رحمه الله) عن أبيه قال : « غزوتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فضيَّق الناسُ المنازلَ ، وقطعوا الطريق ، فبعث رسول الله صلى الله عليه وسلم مُناديا يُنادي في الناس : **من ضَيَّق منزلا أو قطع طريقا فلا جهادَ له.**» أخرجه أبو داود.

3.005- Sehl b. Muâz el-Cühenî[18], babasından naklediyor:

---

[17] **Ebû Davud**, Cihâd, 88/2628.

[18] **Sehl b. Muâz b. Enes el-Cühenî:** Tâbiîlerdendir. Aslen Şamlıdır, bilâhare **Mısır**'a hicret etti ve oraya yerleşti. Babasından rivâyet eder. Kendisinden Leys b. Sa'd ve Fâid b. Zebân rivâyet etti. Sika olup olmadığı tartışmalıdır. el-İclî sika olduğunu söylerken, İbn Maîn zayıftır der. İbn Hibbân da onu ***Sikat***'ına almış, ama Zebân b. Fâid tarîkıyla gelen rivâyetlerine itibar edilemeyeceğini söylemiştir. Ayrıca onu ***Duafâ'***sına da almış ve cidden münkeru'l-hadîs olduğunu söylemiştir. Hadîsi **Tirmizî, Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

"Rasûlullah'la (as) birlikte gazaya çıkmıştım. İnsanlar, evleri daraltmışlar ve yolları kesmişlerdi. Hz. Peygamber bir münadi çıkararak şöyle seslendi:

"-Kim evleri daraltır veya yolu keserse, onun cihâdı yoktur."[19]

İZAH

"Evleri daraltmak"tan maksat, askerlerin rasgele evleri işgal etmeleri, yerli halkın sıkıntıya düşürülmesidir.

"Yolları kesmek"le de, trafiğin aksatılması kastedilmiştir. Yola eşya vb. çeşitli şeyler konularak halkın gelip geçmesi engellenebilir, zorluğa düşürülebilir.

Hz. Peygamber'in bu emri, hem savaş hukuku, hem de insan hakları açısından düşünülmeye değer.

٣٠٠٦ــ (ض د ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: «كنا إذا نزلنا منزلا لا نُسَبِّحُ حتى نحلَّ الرِّحالَ» أخرجه أبو داود.

3.006- Enes b. Malik şöyle dedi:

"Yolculukta bir yerde konaklayınca, hayvanların üzerindeki yükleri indirmeden nafile namaz kılmazdık."[20]

İZAH

Burada özellikle hayvanları rahatlatmadan ibadete bile başlanmadığı ifade edilmektedir. Bu hadîs, hayvan hakları ve hayvanlara gösterilmesi gereken şefkat ve merhamet açısından dikkate değer görülmelidir.

---

[19] **Ebû Davud**, 88/2629.

[20] **Ebû Davud**, Cihâd, 44/2551.

النوع الرابع

في إعانة الرفيق

d) YOL ARKADAŞINA YARDIM

٣٠٠٧ــ (م د ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : « بينما نحن في سفر مع النبي صلى الله عليه وسلم إذ جاء رجل على راحلة له ، قال : فجعل يَصْرِفُ بصره يمينا وشمالا ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **من كان معه فضلُ ظهر فليَعدُ به على من لا ظهر له، ومن كان له فضل من زاد فليَعُد به على من لا زاد له** ، وذكر من أصناف المال ما ذكره حتى رأينا أنه لا حَقَّ لأحد منا في فضل.» أخرجه مسلم وأبو داود.

3.007- Ebu Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte bir seferde iken, devesinin üzerinde bir adam yanımıza geldi; gözlerini sağa-sola çevirmeğe başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"-Kimin yanında fazla bir binek hayvanı varsa, onu biniti olmayana versin! Kimin fazla bir azığı varsa, onu azığı olmayana versin!"

Hz. Peygamber aynı şeyleri öyle çeşitli mallar için söyledi ki, hiçbirimizin sahip olduğu fazla malda hakkı olmadığını düşünmeye başladık.[21]

İZAH

Gelen adamın sağa sola bakınması, devesi zayıf olduğu için güçlü bir bineği arama amacına yöneliktir. Hz. Peygamber de bunu anladı ve ashabına gerekli ikazı yaptı.

Hadîs, yol arkadaşına ihtiyacı olan her türlü maddî ve manevî yardımı yapmak gerektiğini âmirdir.

---

[21] **Müslim**, Lukata, 4/18; **Ebû Davud**, Zekât, 32/1663.

٣٠٠٨ـ (د ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «يا معشر المهاجرين والأنصار ، إن من إخوانكم قوما ليس لهم مال فلْيَضُمَّ الرَّجُلُ إليه الرجُلَ والرجلين، قال : وما لأحدنا فضلُ ظَهْرٍ ، فضممت إليَّ اثنين ، نعتقبُ ، الكلُّ على بعير ».

وفي رواية : « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أراد الغزْوَ ، فقال : يا معشر المهاجرين والأنصار ، إن من إخوانكم قوما ليس لهم مال ولا عشيرة ، فليضمَّ أحدُكم إليه الرَّجُلين أو الثلاثة ، وما لأحدنا من ظهر يحمله إلا عقبة كعقبة أحدهم، قال جابر: فممت إليَّ اثنين أوثلاثة، مالي إلا عُقبة كعقبة أحدهم من جملي». أخرج أبو داود الرواية الثانية.

3.008- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"- Ey Muhacir ve Ensar topluluğu! Din kardeşlerinizden öyleleri vardır ki, hiç malları yoktur. Binâenaleyh sizden her biriniz, iki veya üç kişiyi yanına alsın!"

(Râvî) dedi ki:

"Hiçbirimizin fazla biniti yoktu. Ama emir üzerine ben, iki kişiyi yanıma aldım; her birimiz deveye nöbetleşe biniyorduk."[22]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre de, Rasûlullah (as) gazaya çıkmak istediğinde;

"- Ey Muhacir ve Ensar topluluğu! Kardeşlerinizden öyleleri var ki, onların ne malları, ne de akrabaları vardır. Her biriniz iki veya üç kişiyi yanına alsın! Hiçbirinizin kendisini ve eşyasını taşıyacak özel bir bineği olmayabilir, nöbetleşe kullanabileceği bir biniti olabilir" derdi.

Cabir dedi ki: "Bunun üzerine ben, yanıma iki veya üç kişiyi aldım. Benim de kendi deveme, ancak onlardan biri gibi nöbetle binme hakkım vardı."

---

[22] **Ebû Davud**, Cihâd, 34/2534.

Bu ikinci rivâyeti, **Ebû Davud** tahric etti.

٣٠٠٩ــ (د ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يَتَخَلَّفُ في المسير ، فيُزْجِي الضعيف ، ويُرْدِفُ ، ويدعو لهم». أخرجه أبو داود.

3.009- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Rasûlullah (as) sefer esnasında, insanlardan geride kalırdı; zayıf hayvanı sürer, zayıf yolcuyu terkisine alır ve onlara duâ ederdi."[23]

İZAH

Hz. Peygamber'in bu uygulaması, özellikle komutanın uygulayacağı strateji açısından son derece önemli ve kendi çağına göre çok ileri bir merhaledir. Artçı birliklerin kullanılması, bugün de aynen uygulanan bir stratejidir.

٣٠١٠ــ (د ــ **نافع مولى ابن عمر** رضي الله عنهما) « أن ابن عمر كان يُرْدِفُ مولاة له يقال لها : صَفِيَّة ، تسافر معه إلى مكة». أخرجه أبو داود.

3.010- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; "İbn Ömer, cariyesi Safiye'yi terkisine alır, Mekke'ye doğru birlikte giderlerdi."[24]

---

[23] **Ebû Davud**, Cihâd, 94/2639.

[24] **Ebû Davud**, Menâsik, 2/1728.

النوع الخامس

في سفر المرأة

e) KADININ SEYAHATİ

٣٠١١ـ (خ م ط ت د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم **لا يَحلُّ لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تُسافِرَ مَسيرة يوم وليلة وليس معها ذو حُرمَة منها**

وفي أخرى « **مَسيرَة يوم وليلة إلا مع ذي محرم عليها** » وفي أخرى « **مسيرة يوم**»

وفي أخرى لمسلم « **مسيرة ليلة إلا ومعها رجل ذُو حرمة منها** ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي أخرى لمسلم « **لا يَحلُّ لامرأة تسافر ثلاثا إلا ومعها ذو محرم منها** ».

وأخرج الموطأ والترمذي وأبو داود الرواية الثانية. وفي أخرى لأبي داود نحو رواية مسلم إلا أنه قال «**بَريدا** ».

3.011- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadının, yanında mahremi olmadan bir gün ve gecelik yola çıkması helâl değildir."[25]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "**bir günlük yola**", başka bir rivâyette de; **"bir gecelik yola"** denir.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti ise şöyledir:

"Bir kadının, yanında mahremi olmadan üç (gün-gece) **yolculuk yapması helal değildir."**

---

[25] **Buharî**, Taksîr, 4; **Müslim**, Hac, 74/419; **Muvatta**, İsti'zân, 14/37; **Ebû Davud**, Menâsik, 2/1723-25; **Tirmizî**, Radâ', 15/1170.

Muvatta, Tirmizî ve **Ebu Davud**, bunlardan ikinci rivâyeti tahric ettiler. **Ebu Davud**'un diğer bir rivâyeti de **Müslim**'inki gibidir. Yalnız farklı olarak **"berîd"** (dört fersah) sözünü ilave etmiştir.

İZAH

Mahrem; nikâhı haram olan kimse demektir.

Bu bölümdeki hadîsler, bir kadının mahremi olmadan gidemeyeceği mesafe hakkında farklı rakamlar vermektedirler. Bir gün, iki gün, üç gün gibi farklı miktarlar zikredilmektedir. Bu farklılığın, her şahsın kendi durumuna göre sorduğu sorudan kaynaklanmış olması muhtemeldir. Râvîlerden her biri de kendi duyduğunu ve gördüğünü nakletmiştir.

Bu farklı ifadeler, kadının kocası veya mahremi olmadan gidemeyeceği mesafe konusunda fukahayı da farklı kanaatlere sevk etmiştir. Bir kısmı bir günlük, bir kısmı iki günlük, bir kısmı da üç günlük yola mahremsiz çıkamayacağına kaildirler.

Bu meselede tartışılan konulardan biri, farz olan bir ibadetin, özellikle haccın edâsı için kadının mahremsiz olarak yola çıkıp çıkamayacağıdır.

Kadının bulunduğu yer ile **Mekke** arasında en çok üç günlük bir mesafe varsa, mahremsiz seyahati caiz görülür. Bu konuda fakihler arasında büyük ölçüde bir görüş birliğinden bahsedilebilir.

Şayet bu mesafe üç gün veya daha fazla ise mahremsiz seyahati caiz olmaz. Bu görüş **Hanefîler**'indir. **Hanbelîler** de buna kaildirler.

Şafiî ve **Malikiler** ise farz olan haccı edâ için bir kadın, emin yol arkadaşı olarak kadınlar bulduğu takdirde yola çıkabilir. Delilleri, öncelikle **"Ona yol bulan Beyti haccetsin!"**[26] âyet-i kerîmesidir. Bu hitap kadın-erkek herkese şâmildir. **"Yol bulmak"**tan maksat da, binek ve yol azığıdır. Mahreminin yanında bulunmasından maksat ise, kadının güvenliğinin sağlanmasıdır. Kadının güvenliği, beraber seyahat ettiği kadınlar tarafından da sağlanabilir.

Bu konudaki diğer bir delilleri de, **Hz. Ömer**'in; "**Rasûlullah'ın** (as) **hanımlarını hacca gönderdiği, hizmetlerini görmek için de Hz.**

---

[26] Âl-i İmrân, 97.

Osman ile Abdurrahman b. Avf'ı görevlendirdiği"[27] şeklindeki **Buharî** rivâyetidir.

Hz. Peygamber'in yasakladığı yolculuğa haccın da dahil olduğuna dair sarîh bir delil de yoktur.

Ayrıca fukahanın büyük çoğunluğu, bir kadının mahremsiz yapacağı haccın sahih olduğunda ittifak ederler.

Fukaha, bu seyahat yasağının, farz olan ibâdetlerin dışında mutlak kabul edilmesinde hemen hemen ittifak ederler. Tabi burada, hac seyahati için caiz görülüyorsa, niçin diğer seyahatlerde caiz görülmüyor sorusu ortada kalmaktadır. Belki emniyet unsuru, öncelikli olarak göz önünde bulundurulması gereken husustur. Bir kadının yabancı bir erkekle başbaşa seyahati ise caiz görülemez.[28]

٣٠١٢ـ (خ م ت د ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **لا يَحِلُّ لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تسافر ثلاثة أيام فصاعدا إلا ومعها أبوها، أو زوجها، أو ابنها ، أو أخوها ، أو ذو رَحم منها** ».

وفي رواية :« **لا تسافر المرأة ثلاثا إلا مع ذي محرم** ». وفي أخرى « **فوق ثلاث ليال** ».

وفي أخرى : « **لا تسافر المرأة يومين من الدهر إلا ومعها ذو محرم منها ، أو زوجها** ».

أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج الترمذي وأبو داود الرواية الأولى.

3.012- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

---

[27] **Buharî**, Sayd, 26.

[28] Geniş bilgi için bkz., **Aynî**, VII, 126, 264; **İbn Hacer**, II, 659; **Menhel**, X, 261; **Evcezu'l-Mesâlik**, XV, 236; **Avnu'l-Ma'bûd**, V, 149; **Bezlu'l-Mechûd**, VIII, 302; **Zürkanî**, IV, 502; **Ârıza**, IV, 331; **Kurtubî**, IV, 145.

"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının, yanında babası, kocası, oğlu, kardeşi veya bir mahremi olmadan üç günlük ve daha uzun bir sefere çıkması helâl değildir."[29]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette ifade; **"Bir kadın, yanında mahremi olmadan üç günlük bir sefere çıkmasın!"** şeklindedir.

Başka bir rivâyette; **"üç günden fazla"** denir.

Bir diğer rivâyet de şöyledir:

"Yanında mahremi veya kocası olmadan bir kadın, iki günlük bir sefere çıkmasın!"

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Tirmizi** ve **Ebu Davud** da tahric ettiler.

٣٠١٣ـ (خ م د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **لا تسافر المرأة ثلاثا إلا ومعها ذو محرم**». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

ولمسلم :« **لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تسافر ثلاثا إلا ومعها ذو محرم منها** ».

3.013- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Bir kadın, yanında mahremi olmadan üç günlük sefere çıkmasın!"[30]

RİVÂYETLER

Hadîsi, **Buharî, Müslim** ve **Ebu Davud** tahric ettiler. **Müslim**'in rivâyeti şöyledir:

---

[29] **Buharî**, Cezau's-Sayd, 26; Savm, 67; Fadlu's-Salât, 6; **Müslim**, Hac, 74/415; **Tirmizî**, Radâ', 15/1169; **Ebû Davud**, Menâsik, 2/1726.

[30] **Buharî**, Taksîr, 4; **Müslim**, Hac, 74/413; **Ebû Davud**, Menâsik, 2/1727.

"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadının, yanında mahremi olmadan üç günlük seyahate çıkması helâl değildir."

٣٠١٤— (خ م — عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنه سمع النبيَّ صلى الله عليه وسلم يخطب، يقول : « لا يَخلُونَّ رجل بامرأة إلا ومعها ذو محرم ، ولا تسافر المرأة إلا مع ذي محرم. فقام رجل. فقال : يا رسول الله ، إن امرأتي خرجت حاجّة ، وإنّي اكْتُتِبْتُ في غزوة كذا ، وكذا ؟ قال: انطلق فحُجَّ مع امرأتك .» أخرجه البخاري ومسلم.

3.014- Abdullah b. Abbas, Rasûlullah'ın (as) hutbede şöyle söylediğini işitti:

"Bir kadın, yanında mahremi olmadan, bir erkekle baş başa kalmasın!"

Bir adam kalkıp dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; karım hac için yola çıktı, ben de şu şu savaşa katılmak üzere orduya yazıldım."

Hz. Peygamber;

"- Git, karınla birlikte haccet!" buyurdu.[31]

النوع السادس

فيما يُذَمُّ استصْحابُه في السفر

f) SEYAHATTE GÖTÜRÜLMESİ HOŞ OLMAYAN ŞEYLER

٣٠١٥— (م د ت — أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا تَصْحَبُ الملائكةُ رُفقةً فيها كلب ولا جَرسَ ».

وفي رواية : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « الجرسُ من مَزامِيرِ الشيطان».

أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.

---

[31] **Buharî**, Cezâu's-Sayd, 26; Cihâd, 140, 181; Nikâh, 112; **Müslim**, Hac, 74/424.

وفي رواية لأبي داود أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا تَصحب الملائكة رُفقة فيها جلد نَمِر».

3.015- Ebu Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"İçinde köpek ve çan bulunan kafileye, melekler arkadaşlık etmezler."[32]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "**çan, şeytan çalgılarındandır.**" buyurulur.

Bunu **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetinde; **"Melekler, içinde kaplan derisi bulunan kafileye arkadaşlık etmezler"** denir.

İZAH

Çıngırak, öncelikle kilise çanının sesine benzediği için hoş görülmemiştir. Sonra özellikle askerî seferlerde düşmana yerini belli ettiği için veya eşkıyaya kendini duyurduğu için zararlıdır. Ayrıca gürültülü bir seyahat çevreyi de rahatsız eder. Bunun dışında onun zararından bahsedilemez. Yaylalarda, mer'alarda hayvanlara takılan çıngırağın dinî sakıncasından söz edilemez. Cahiliye döneminde bazen insanların, çocukların ayaklarına da çıngırak takıldığı göz önüne alınırsa, yasağın asıl amacı anlaşılmış olur.[33]

Köpeğe gelince; İslam hukukçuları av köpeği, çoban köpeği, bekçi köpeği gibi köpeklerin beslenmesini ve edinilmesini caiz görürler. Çünkü bunlar hizmet vermekte, işe yaramaktadırlar. Hiçbir işe yaramayan ve hiçbir faydası olmayan köpekleri saklamanın ise bir anlamı yoktur. Gereksiz bir köpeği beslemek, âile için gereksiz bir külfettir. Özellikle günümüzde açlıktan her yıl milyonlarca insan ölürken ve bir âilenin bir gülük nafakasını bir tek köpeği beslemek

---

[32] **Müslim,** Libas, 27/103-104; **Ebû Davud,** Cihâd, 46/2555-56; **Tirmizî,** Cihâd, 25/2703.

[33] Bu konuda benzer bir rivâyet, 2852 numara ile geçmişti.

için kullanan gelişmiş ülkelerdeki uygulamayı görünce, dinimizin bu konudaki tavrını daha iyi değerlendirmek şansına sahibiz. Hatta o ülkelerde köpek, âilenin bir ferdi gibidir, evde birlikte yaşanır, birlikte sofraya oturulur, birlikte yatılır. İnsanlara duyulması gereken sevgi terk edilmiş, meydana gelen boşluk da köpek sevgisi ile doldurulmuştur. İnsanlardan esirgenen ilgi, alâka ve sevgi, köpekler için seferber edilmiştir.

Dinimiz, her şeyi ait olduğu alanda görmek ister. Yapılan her hareketin de bir amacı ve faydası olmalıdır. İnsanı terk edip köpeği öne çıkaran bir anlayışın savunulacak tarafı olmasa gerektir. Çünkü yeryüzündeki her şey insan içindir, insanın faydası ve rahatı içindir.

٣٠١٦ـ (د ـ أم حبيبة رضي الله عنها) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **لا تصحبُ الملائكة رُفقة فيها جرس.**» أخرجه أبو داود.

3.016- Ümmü Habîbe, Rasûlullah'dan (as) şöyle rivâyet eder: **"İçinde çan bulunan kafileye melekler arkadaşlık etmezler."**[34]

٣٠١٧ـ (س ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تصحبُ الملائكة رفقة فيها جُلْجُل**».

وفي أخرى ، قال أبو بكر بن أبي شيخ : كنت جالسا مع سالم فمرَّ بنا رَكْبٌ لأمِّ البنين ، معهم أجراس ، فحدَّث سالم عن أبيه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تصحب الملائكة رُفقة معهم جُلْجُل كم ترى مع هؤلاء من جُلجل؟**». أخرجه النسائي.

3.017- Abdullah b. Ömer, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"İçinde çıngırak bulunan kafileye melekler arkadaşlık etmezler."[35]

---

[34] **Ebû Davud**, Cihâd, 46/2554.

[35] **Nesaî**, Zînet, 55.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Ebû Bekr b. Ebî Şeyh[36] şöyle dedi:

"Salim'le birlikte oturuyordum. Yanımıza (Abdülmelik b. Mervan'ın karısı) Ümmü'l-Benîn'in bir kafilesi geldi. Kafilede çanlar da vardı. Salim, babasından naklen Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu söyledi:

"Yanında çıngırak taşıyan kafileye melekler arkadaşlık etmezler."

Salim; "Şunların yanında ne çok çıngırak var" dedi.

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

٣٠١٨ـ (س ـ أم سلمة رضي الله عنها) قالت : سمعتُ النبي صلى الله عليه وسلم يقول : «لا تدخُلُ الملائكة بيتا فيه جرس ، ولا تصحب الملائكة رُفقة فيها جرس ». أخرجه النسائي.

3.018- Ümmü Seleme anlatıyor:

Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim:

"İçinde çan bulunan eve melekler girmez. İçinde çan bulunan kafileye melekler arkadaşlık etmez."[37]

---

[36] **Ebû Bekir b. Ebî Şeyh es-Sehmî:** İsminin Bükeyr b. Musa olduğu rivâyet edilir. Sâlim b. Abdullah'dan rivâyet eder. Kendisinden yalnız Nâfi b. Ömer el-Cumehî rivâyet etti. Hadîsçiler nazarında ma'rûf biri değildir. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edildi.

[37] **Nesaî**, Zînet, 55.

النوع السابع

في القفول و دخول المنزل

g) SEYAHATTEN DÖNMEK VE EVE GİRMEK

٣٠١٩ـ (خ م ط ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «السفرُ قطعَة من العذاب ، يمنع أحدَكم طعامَه وشرابه ونومه ، فإذا قضى أحدُكم نَهْمَتَهُ فليُعَجِّل إلى أهله». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ.

3.019- Ebu Hureyre, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Yolculuk bir çeşit ızdıraptır; insanın yiyeceğine, içeceğine ve uykusuna engel olur. Binâenaleyh işini bitiren hemen âilesine dönsün!"[38]

İZAH

Seyahate niçin azap adının verildiği hadîste anlatılmaktadır. İnsanı uykusundan, gıdasından eder ve yorar. Ama belki ondan da önemlisi insanın âilesinden ayrı düşmesidir. Öyleyse gereksiz yere seyahat uzatmamalı, bir an önce âilesinin sıcak ortamına dönmelidir.

٣٠٢٠ـ (د ـ ابن عمر رضي الله عنهما) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذ قدمَ باتَ بالْمُعَرَّسِ حتى يغتَديَ » أخرجه أبو داود.

3.020- İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as), seyahatten dönünce Muarras'da geceler, sabah oluncaya kadar orada beklerdi."[39]

---

[38] **Buharî**, Umre, 19; Cihâd, 136; Et'ıme, 30; **Müslim**, İmâret, 55/179; **Muvatta**, İsti'zân, 15/39.

[39] Bu hadîs, **Ebû Davud**'un matbû nüshasında yoktur. **Ebû Davud**'un şerhi **Avnu'l-Ma'bûd**'da **Kitabu'l-Menâsik**'in son hadîsi olarak (VI, 38) metin halinde

İZAH

Muarras, Medîne'ye altı mil mesafede bir yerdir. Hz. Peygamber seyahatten dönerken geceleyin **Medîne**'ye girecek olsa, o geceyi **Muarras**'da geçirir, sabahleyin erkenden şehre girerdi.

٣٠٢١ــ (خ م د ت ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **إذا أطال أحدُكم الغَيْبَةَ فلا يَطْرُقَنَّ أهلَه ليلا** ». وفي أخرى « **نهى أن يَطْرُقَ أهله ليلا** ».

زاد في رواية « **لئلا يَتخوَّنَهُمْ ، أو يَطْلُبَ عَثَراتِهم** ». قال عبد الرحمن بن مهدي عن سفيان: لا أدري هذا في الحديث أم لا؟ يعني: «**أن يتخوَّنهم، أو يطلب عثراتهم** ».

وفي رواية : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له : « **إذا جئت من سفر فلا تدخل على أهلك حتى تستَحِدَّ المغيبةُ ، وتمتشطَ الشَّعَثَةُ وعليك بالكَيس** ». هذه روايات البخاري ومسلم.

وفي رواية أبي داود قال : « كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سفر ، فلما ذهبنا لندخلَ، قال : **أمهِلُوا حتى لا ندخلَ ليلا ، لكي تمتشط الشَّعثة ، وتستحدَّ المُغيبة** ».

وفي رواية له : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إن أحسن ما دخل الرجل على أَهله إذا قَدِمَ من سفر : أوَّلُ الليل** » وفي أخرى له ، قال : « كان رسولُ صلى الله عليه وسلم يكره أن يأتيَ الرجل أهله طُرُوقًا».

وفي رواية الترمذي : « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهاهم أن يطرُقوا النساء ليلا».

وفي أخرى له أنه قال : « **لا تَلجُوا على المُغيبات ، فإن الشيطان يجري من أحدكم مجري الدم**» ، قلنا : ومنك ؟ قال : « **ومنِّي ، ولكن الله أعانني عليه ، فأسْلمُ**». قال الترمذي

---

verilmektedir. **Bezlu'l-Mechûd**'da da (IX, 401) aynı hadîs, şerh kısmında zikredilmekte ve **Ebû Davud**'un bazı nüshalarında bu rivâyetin mevcud olduğu belirtilmektedir.

: « **قال سفيان بن عيينة : معنى أسلمُ** » أي : أسلمُ أنا منه ، فإن الشيطان لا يُسلِمُ قال:

و«**المُغيبات** » جمع مغيبة، وهي التي زوجها غائب.

وفي رواية ذكرها رزين ، قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا قفَل من غزاة أو سفر فوصل عَشيَّة ، لم يدخل حتى يُصبح ، فإن وصل قبل أن يصبحَ ، لم يدخل إلا وقت الغداة ، ويقول: **أَمْهِلُوا ، كي تمتشط التَّفلَة الشَّعثة، وتَستحِدَّ المغيبة**».

3.021- Cabir b. Abdullah, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Biriniz uzun süre evden ayrı kaldığında, geceleyin ansızın âilesinin yanına dönmesin!"[40]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Hz. Peygamber, seyahat dönüşü bir insanın geceleyin âilesine ansızın gitmesini yasakladı" denir.

Bir rivâyette; **"Kadınları ihanet şüphesi altında bırakmamaları veya onların ufak tefek kusurlarını aramamaları için"** ziyadesi vardır.

Abdurrahman b. Mehdî[41], Süfyan'dan naklen şöyle der:

---

[40] **Buharî**, Nikâh, 120; Umre, 16; **Müslim**, İmâret, 56/181; **Ebû Davud**, Cihâd, 163/2776-78; **Tirmizî**, Radâ', 17/1172; İsti'zân, 19/2712.

[41] **Ebû Saîd, Abdurrahman b. Mehdî b. Hassân el-Anberî el-Ezdî el-Lü'lüî el-Basrî:** 135-198/752-814. Basralı meşhur muhaddislerdendir. İnci ticareti ile uğraşırdı. İmâm Mâlik, Süfyan es-Sevrî ve Hammâd b. Zeyd'in en gözde talebesidir. Döneminin büyük muhaddislerindendir. Hadîsin her dalında otorite kabul edilirdi. Hadîs alanında büyüleyici bir ilme sahip olduğu rivâyet edilir. Ahmed b. Hanbel, onun sanki hadîs için yaratıldığını söyler. Hocası Mâlik'in ders halkasında iken dahi ondan hadîs yazılırdı. Cerh ve ta'dîl ulemasındandı. Yalnız sika râvîlerden rivâyet etmeye özellikle dikkat ederdi. **"Doktor deliyi nasıl tanırsa, yalancıları öyle tanıdığını"** söylerdi. Hadîste bütün **Irak** bölgesinin ana rüknü sayılırdı. Fukaha-i seb'anın akvâlini iyi bilirdi. İmâm Şâfiî, ***er-Risâle***'sini onun isteği üzerine yazmıştı. Hadîs derslerini **Basra** camiinde akdeder, ezberinden tahdis ederdi. Derslerinde edep, vakar ve heybet hakimdi; asla konuşulmaz, kalem dahi açılamaz, kimse ayağa kalkamazdı. İnsanlar sanki başlarının üzerine kuşlar tünemiş gibi veya sanki namazda imişler gibi büyük bir

"Bu cümle, yani '**onları ihanet şüphesi altında bırakmamaları veya küçük kusurlarını aramamaları için**' cümlesi hadîsin içinde miydi, değil miydi bilmiyorum."

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (as) Cabir'e şöyle dedi:

"Seyahat dönüşü, âilenin yanına gece vakti girme; tâ ki kadın usturasını alıp temizliğini yapsın, dağınık saçlarını tarasın. Zira kadınla temas etmek gerekecek."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

Rasûlullah'la (as) birlikte seyahatte idik. Seferden dönüp âilelerimizin yanına girmek istediğimizde şöyle buyurdu:

"Acele etmeyin, gece olmadan eve girmeyelim. Kocası gurbette olan kadın usturasını alıp temizliğini yapsın ve dağınık saçlarını tarasın."

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Seyahatten dönen birinin, âilesinin yanına girmesi için en uygun zaman, gecenin başlangıç vaktidir."

Diğer bir rivâyet de; "Rasûlullah (as), seyahatten dönen birinin, geceleyin âilesinin yanına girmesini hoş görmezdi" şeklindendir.

Tirmizî'nin rivâyetine göre; "Rasûlullah (as) insanları (seyahat dönüşü) geceleyin kadınların yanına girmekten menetti."

Diğer bir rivâyetinde de: **"Kocası gurbette olan bir kadının yanına geceleyin** (habersiz) **girmeyin. Çünkü şeytan, Âdemoğlunun kan damarlarınızda dolaşır"** buyurdu. Kendisine;

"-Sana da mı?" diye sorduk.

"-Evet bana da; ama Allah, şeytana karşı bana yardım etti ve ben selâmet buldum" dedi.

Tirmizî, Süfyan b. Uyeyne'nin şöyle dediğini kaydetti:

"***Selamet buldum,*** cümlesinin manası; ben ondan selamette kaldım demektir. Çünkü şeytan, müslüman olmaz."

---

dikkat ve huşu ile dersi takip ederlerdi. Âbid ve zâhid bir şahsiyette; her iki gecede bir Kur'ân'ı hatmeder, her yıl hacca giderdi. **Basra**'da vefat etti.

Rezîn'in zikrettiği rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as) bir gazadan veya bir seferden döndüğünde, (Medîne'ye) geceleyin ulaşacak olsa, sabah olmadan eve girmezdi. Sabahtan önce (Medîne'ye) gelecek olsa, kuşluk vaktinden önce eve girmezdi. Şöyle derdi:

"Acele etmeyin ki, kocası gurbette olan kadın usturasını alıp temizliğini yapabilsin, dağınık saçlarını tarasın, kokusunu sürünsün."

İZAH

Hadîs, uzun süre âilesinden uzak kalan bir erkeğin, dönüşte habersiz olarak ansızın evine girmemesi konusunda, bir ölçü getirmektedir. Buna göre kocasından uzun süre ayrı kalan kadına, kocasını karşılamak için zaman verilmelidir. Bunun gerekçeleri de hadîste belirtilmektedir:

Kadın gerekli temizliğini yapsın. Üstünü başını düzeltsin, saçlarını tarasın, kokusunu sürünsün!.. Uzun bir ayrılıktan sonra bir araya gelen karı koca arasında belki de cinsel bir ilişki olabilecektir. Bu ilişki, eşleri birbirinden iğrendirici olmamalı, aksine yaklaştırıcı ve muhabbeti arttırıcı olmalıdır.

Diğer bir husus da ansızın eve girme yasağıyla, sanki bir şüphe ve itham duygusunun önüne geçilmektedir. Kadının ufak-tefek kusurlarını ve açıklarını görmek bile, aradaki muhabbete şüphe bulaştırabilir.

Tirmizî'nin rivâyetindeki; **"...Allah bana yardım etti ve ben selamet buldum"** cümlesinin; **"Allah bana yardım etti de şeytanım müslüman oldu"** şeklinde tercümesi de mümkündür. Ancak **İbn Uyeyne** şeytanın Müslüman olmayacağını gerekçe göstererek ikinci tercümedeki gibi bir anlayışın doğru olmadığını söylüyor.

Hadîste ifade edilen seyahat dönüşü habersiz eve girme yasağının, harama delâlet etmediği kuşkusuzdur. Bu yasak, eşler arasındaki ülfet ve muhabbeti arttırmaya, karşılıklı güven duygusunu pekiştirmeye yöneliktir.

"Kadınla temas etmen gerekecek" diye tercüme ettiğimiz **"Keys"** kelimesi, ayrıca sakınmak, yumuşak davranmak, akıllı hareket etmek ve çocuk istemek gibi manalara da gelir.

Şeytanın, insanın kan damarlarında dolaşmasından maksat, ona damarlarındaki kan gibi nüfûz etmesidir. Onu etkilemesi ve kötü düşüncelere sevk etmesidir.

٣٠٢٢ـ (خ م ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كَانَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لا يطْرُقُ أَهْلَهُ طُروقا ». أخرجه البخاري ومسلم.

3.022- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as) seyahatten dönünce, geceleyin âilesinin yanına girmezdi."[42]

٣٠٢٣ـ (ت ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) « أن النبي صلى الله عليه وسلم نهاهم أن يَطْرُقُوا النساء ليلاً، قال: فطرق رجلان بعدَ نهي رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فوجدَ كلٌّ واحد منهما مع امرأته رجلا.» أخرجه الترمذي.

3.023- Abdullah b. Abbas'ın rivâyetine göre; "Hz. Peygamber, erkeklerin, geceleyin habersiz olarak kadınların yanına girmelerini yasakladı. Rasûlullah (as) bunu yasakladıktan sonra iki adam, gece âilelerinin yanına girdiler. Her ikisi de karısının yanında bir erkek olduğunu gördüler."[43]

İZAH

Tirmizî bu rivâyeti, 3021 nolu **Câbir** hadîsine ta'lîkan senedsiz olarak zikreder. Aynı rivâyeti **İbn Hacer** de verir ve **İbn Huzeyme**'nin de bunu tahric ettiğini söyler.[44]

---

[42] **Buharî**, Umre, 15; **Müslim**, İmâret, 56/180.

[43] **Tirmizî**, İsti'zân, 19/2712.

[44] **İbn Hacer**, IX, 252.

Karısının yanına ansızın giren iki kişiden birinin **Abdullah b. Revâha** olduğu, bir kadının, kendi hanımının saçlarını taradığını gördüğü ve onu da erkek zannedip kılıcını çektiği rivâyet edilir.

النوع الثامن

في سفر البحر

h) DENİZ YOLCULUĞU

٣٠٢٤ــ (د ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « لا تركَبِ البحرَ إلا حاجا أو مُعتَمِرا ، أو غازيا في سبيل الله ، فإنَّ تحت البحر نارا ، وتحت النار بحرا .» أخرجه أبو داود.

3.024- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle dedi:

"Hac veya umre veya Allah yolunda cihâd maksadı hariç, deniz yolculuğuna çıkma! Çünkü denizin altında bir ateş, ateşin altında da bir deniz vardır."[45]

İZAH

Bu hadîsin özellikle son cümlesi izah edilirken ya Allah'ın her şeye kadir olduğu gerekçesiyle zahirî manasına hamledilir, ya da denizin korkunç ve tehlikelerle dolu olmasına hamledilerek te'vîl edilir.

Ancak burada söylenmesi gereken önemli bir husus şudur: Bu hadîs, hem sened zinciri itibariyle muzdariptir, hem de râvî **Bişr Ebû Abdullah** meçhûldür; rivâyeti sahih görülmez. Dolayısıyla hadîs zayıftır.[46]

---

[45] **Ebû Davud**, Cihâd, 9/2489.

[46] Bkz., **Bezlu'l-Mechûd**, XI, 388; **Avnu'l-Ma'bûd**, VII, 167.

٣٠٢٥ ــ (مطرف) قال : « لا بأس بالتجارة في البحر ، وما ذكره الله عز وجل في القرآن إلا بحق، ثم تلا {وترى الفلك فيه مواخر ، لتبتغوا من فضله } [فاطر : ١٢] ».

أخرجه...

3.025- Mutarrif[47] şöyle dedi:

"Deniz ticareti yapmakta bir beis yoktur. Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de zikrettiği şey, şüphesiz haktır."

Sonra da; ***"Allah'ın lütfuyla rızık aramanız için gemilerin denizi yararak gittiğini görürsün"***[48] âyetini okudu.[49]

النوع التاسع

في تلقي المسافرين

i) YOLCULARI KARŞILAMA

٣٠٢٦ ــ (خ ت د ــ السائب بن يزيد رضي الله عنه) قال : « ذهبنا نتلقى رسول الله صلى الله عليه وسلم مع الصبيان إلى ثنية الوداع.» زاد في رواية : « مقدمه من غزوة تبوك ».

وفي رواية قال : «أذكر أني خرجت مع الصبيان - وفي أخرى : الغلمان - نتلقى النبي صلى الله عليه وسلم إلى ثنية الوداع ، مقدمه من تبوك ». أخرجه البخاري.

---

[47] **Ebû Abdullah, Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr el-Huraşî el-Âmirî el-Basrî:** ö. 95/714. Basralı tâbiîlerdendir, babası sahabîdir. Hz. Peygamber'in sağlığında dünyaya geldiği rivâyet edilir. Hz. Osman, Hz. Ali ve Ebû Zerr'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Hasan el-Basrî ve Sabit el-Bünânî rivâyet etti. Sikadır; hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Son derece saygın, faziletli, Salih, âkil, âbid ve zâhid bir şahsiyetti. Duâsı makbul biriydi; rivâyete göre biri onu yalanlamış, buna çok üzülen Mutarrif; **"Allah'ım; bu adam yalan söylüyorsa onun canını al!"** diye dua etmiş ve adam hemen düşüp ruhunu teslim etmiş.

[48] Fâtır, 12.

[49] **Buharî**, Buyû', 8'de ta'lîkan rivâyet edilmiştir.

وفي رواية الترمذي : « لَمَّا قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم من تبوك خرج الناس يَتَلَقَّونه إلى ثنية الوداع ، فخرجتُ مع الناس وأنا غلام.» وأخرج أبو داود الرواية الثانية.

3.026- es-Sâib b. Yezid anlatıyor:

"Rasûlullah'ı (as) karşılamak üzere çocuklarla birlikte Seniyyetu'l-Veda'ya gittik."[50]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Tebük gazası dönüşünde" cümlesi de yer alır.

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Tebük dönüşü Rasûlullah'ı (as) karşılamak üzere çocuklarla birlikte Veda tepesine çıktığımı hatırlıyorum."

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as) Tebük'ten dönünce, insanlar O'nu karşılamak üzere Veda tepesine çıkmıştı. O sırada ben küçük bir çocuktum ve ben de insanlarla birlikte çıkmıştım."

İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

İZAH

Hadîs, uzak yerden gelenlere karşılama merasimleri düzenlemenin meşruiyetini ifade etmektedir. Şüphesiz bu, ülfet ve muhabbete yol açan ahlakî bir davranıştır.

٣٠٢٧ـــ (ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « قدمَ زيدُ بن حارثَةَ ورسولُ صلى الله عليه وسلم في بيتي ، فأتى زيد ، فقرع الباب ، فقام إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عريانا يَجُرُّ ثوبه ، والله ، ما رأيْته عريانا قبلها ولا بعدها ، فاعتَنَقه وقَبَّلَهُ.» أخرجه الترمذي.

---

[50] **Buharî**, Cihâd, 196; Megazî, 82; **Tirmizî**, Cihâd, 38/1718; **Ebû Davud**, Cihâd, 176/2779.

3.027- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as) odamda bulunduğu bir sırada Zeyd b. Hârise geldi, kapıyı çaldı. Rasûlullah (as) çıplaktı, üzerindeki örtüsünü sürükleyerek kalktı. Vallahi, ne daha önce, ne de daha sonra O'nu çıplak olarak görmedim. Zeyd'i kucakladı ve öptü."[51]

İZAH

Zayıf bir isnâdla rivâyet edilen bu hadîste, Hz. Peygamber'in gösterdiği heyecan ve alaka dikkate alınırsa, **Zeyd** mutad olmayan bir zamanda ve belki de bir gazâdan gelmiş olmalıdır.

Hz. Âişe'nin, Rasûlullah'ın (as) çıplak olduğu ve O'nu hiç böyle görmediği şeklindeki ifadesi, üzerinde sadece bir örtü varken hiç tekellüfsüz bir şekilde ve heyecanla birini karşıladığını görmediği manasında değerlendirilmiştir.

Hadîs, uzaktan gelenlerle kucaklaşmanın, hatta öpüşmenin caiz olduğunu göstermektedir.

٣٠٢٨ــ (د ــ عامر الشعبي) « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم تَلَقّي جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه، فالتَزَمَهُ وقبَّل ما بين عينيه .» أخرجه أبو داود.

3.028- Âmir eş-Şa'bî'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as), Cafer b. Ebî Tâlib'i karşılayıp kucakladı ve gözlerinin arasından öptü."[52]

İZAH

Cafer, Hz. Peygamber'in elçisi olarak Habeş Kralı **Necaşi'**ye gitmiş, **Hayber** fethi günü de geri dönmüştü. Hz. Peygamber de onu görmekten fevkalade sevinmişti. Hatta sevincini; "**Hayber'in fethine mi, yoksa Cafer'in gelişine mi sevineyim, bilemiyorum**" sözleriyle dile getirmişti.

---

[51] **Tirmizî**, İsti'zân, 32/2732.

[52] **Ebû Davud**, Edeb, 157/5220. Bu rivâyetin senedi munkatıdır.

Ancak bu hadîsin senedi munkatı'dır, çünkü **Âmir** tâbiîlerdendir, Hz. Peygamber'e yetişmemiştir.

النوع العاشر

في ركعتي القدوم

j) KUDÛM (DÖNÜŞ) NAMAZI

٣٠٢٩ـ (د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم – حين أقبل من حَجَّته – دخل المدينة ، فأناخ على باب مسجده ، ثم دخله، فركع فيه ركعتين، ثم انصرف إلى بيته.» قال نافع : فكان ابن عمر كذلك يصنع. أخرجه أبو داود.

3.029- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as) veda haccından dönünce **Medîne**'ye girmiş, devesini mescidin önünde çöktürmüş, sonra mescide girip iki rekât namaz kılmış, sonra evine gitmişti."

Nâfi; "İbn Ömer de böyle yapardı" dedi.[53]

İZAH

Seyahatten sağ-sâlim dönmekten dolayı Allah'a şükür için kılınan bu namaz, müstahabdır. Hatta fukaha bu namazın hem sefere çıkarken, hem de dönüşte kılınmasının uygun olacağını söyler. Bu namaz aynı zamanda seyahat dönüşü hemen eve girmeyip namazla ve insanlarla konuşarak bir müddet oyalanma, böylece evdekilere de hazırlanma imkânı verir.

٣٠٣٠ـ (د ـ كعب بن مالك رضي الله عنه) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قدمَ من سفر بدأ بالمسجد ، فركع فيه ركعتين ، ثم جلس للناس ».

---

53 **Ebû Davud**, Cihâd, 166/2782.

هذا طرف من حديث توبة كعب بن مالك ، وهو مذكور في كتاب تفسير القرآن، من حرف التاء. وقد أخرجه البخاري ومسلم كاملا. وهذا الطرف أخرجه أبو داود مفردا.

3.030- Kâ'b b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as) seferden dönünce önce mescide girer, iki rekât namaz kılar, sonra insanlarla otururdu."[54]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Kâ'b b. Malik**'in tövbesi ile ilgili hadîsin bir bölümüdür. Bu hadîs **Tefsîru'l-Kur'ân** bölümünde geçmişti.[55] Onu **Buharî** ve **Müslim** tam olarak rivâyet ettiler.

Yukarıdaki rivâyeti ise **Ebû Davud** ayrıca tahric etti.

---

[54] **Ebû Davud**, Cihâd, 166/2781.

[55] Bkz., hadîs no: 662.

(س) "sin" harfi:

الكتاب الثالث

في السَّبْق والرَّمْي

3. KİTAB: **MÜSABAKA VE ATICILIK:** **3,031-3,060**

الكتاب الثالث

في السَّبْق والرَّمْي

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في أحكامها

51- MÜSABAKA VE ATICILIK

I- HÜKÜMLERİ

٣٠٣١ــ (د ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا سَبَقَ إلا في خُفٍّ أو حافرٍ أو نَصْلٍ ». أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي.

وفي أخرى للنسائي : « لا يَحِلُّ سَبَقٌ إلا على خف أو حافر ».

3,031- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Ancak şu üç şeyde ödüllü müsabaka yapılır: deve yarışı, at yarışı veya ok atma yarışı."[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre; **"sadece deve yarışı veya at yarışında ödül helâldir"** dedi.

İZAH

Müsabaka ve yarış diye tercüme ettiğimiz *"sebk"* kelimesi, aynı zamanda ödül manasını da içermekte, yarışı kazanan kişiye verilen ödülü de ifade etmektedir. Dolayısıyla hadîste sözü edilen yarışlar, ödüllü olanlarıdır. Buna göre bu türlü yarışlarda kazananlara ödül

---

[1] **Ebû Davud**, Cihâd, 67/2574; **Tirmizî**, Cihâd, 22/1700; **Nesaî**, Hayl, 14.

verilmesinde dinen bir mahzur yoktur, hatta insanları teşvik için verilmesi de faydalı ve gereklidir. Nitekim Hz. Peygamber de bu türlü ödüllü yarışları teşvik edip özendirmiş, hatta bizzat kendisi de yapmış ve yaptırmıştır. Bu bölümde konu ile ilgili rivâyetler görülecektir. Bu bağlamda Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Âişe** ile koşu yarışı yaptığı da hatırlanmalıdır.

Hadîste sadece üç tür müsabakadan söz edilmektedir. Şüphesiz bunlar o dönemde bilinen yarışlardı. Zaman içersinde, hatta farklı toplumlarda farklı yarış türleri de olabilir; bunların da aynı kategoride mütalaa edilmesinde, yani ödüllerle teşvik edilmesinde hiçbir sakınca yoktur.

Sportif faaliyetlerin insan sağlığını koruduğu, bedeni güçlü ve zinde tuttuğu bilinen bir gerçektir. İnsanın sağlığı ve beden gücü de ilahî bir emanettir, binâenaleyh bu emanetin de korunması gerekir. Kıyâmette hesabını vermek zorunda olduğumuz şeylerden biri de, Yüce Allah'ın lütfettiği beden sağlığımızı nasıl ve ne kadar koruduğumuzdur. Hz. Peygamber bir hadîslerinde; **"Yüce Allah, kuluna verdiği nimetin eserini onda görmekten hoşlanır"** buyururlar.[2] Daha ilginç başka bir hadîsleri de şöyledir:

"Güçlü-kuvvetli mü'min, Allah katında zayıf mü'minden daha hayırlıdır."[3]

٣٠٣٢ـــ (د ـــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) « أن رسول الله سَابَقَ بين الخيل ، وفضَّلَ القُرَّح ، في الغايَة.» أخرجه أبو داود.

3,032- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber atları ödüllü olarak yarıştırır ve uzun yarışlarda beş yaşındaki atları tercih ederdi."[4]

---

[2] **Ebû Davud**, Libâs, 17; Edeb, 54.

[3] **Müslim**, Kader, 34; **İbn Mâce**, Mukaddime, 10; Zühd, 14.

[4] **Ebû Davud**, Cihâd, 67/2577.

٣٠٣٣ـ (د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) « أن نبي الله صلى الله عليه وسلم كان يُضَمِّرُ الخيل ، يُسابِقُ بها.» أخرجه أبو داود.

3,033- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Allah'ın elçisi atları antrenmana tabi tutar ve onunla yarışa katılırdı."[5]

٣٠٣٤ـ (أبو هريرة رضي الله عنه) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يُسابِقُ بين الخيل في المدينة، وفي انْصرافه من مغازيه .» أخرجه...

3,034- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Medîne'de, gazalardan döndüğünde at yarışlarına katılırdı."[6]

٣٠٣٥ـ (خ م ط د ت س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : «أجْرى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ما ضَمَّرَ من الخَيْل : من الحَفْياء إلى ثَنِيَّةِ الوَدَاع ، وأجرى ما لم تُضْمَر : من الثَّنِيَّة إلى المسجد بني زريق قال ابن عمر : فكنتُ فيمن أجْرى ، فطفَّفَ بي الفرسُ المسجد قال سفيان: من الحفْياء إلى الثَّنِيَّة خمسة أميال ، أوستة.

وفي أخرى : ستة أو سبعة. ومن الثنية إلى مسجد بني زُرَيق ميل أو نحوه ».

أخرجه الجماعة. إلا أن رواية البخاري ، قال : سابق رسول الله صلى الله عليه وسلم بين الخيل التي قد ضُمرتْ ، فأرسَلَها ، من الحفياء ، وكان أمدُها ثنيَّةَ الوداع ، فقلت لموسى : وكم بين ذلك؟ قال: ستة أميال أو سبعة وسابق بين الخيل التي لم تُضَمَّرْ ، فأرسلها من ثنية الوداع ، وكان أمَدُها مسجد بني زُرَيق ، قلت : فكم بين ذلك ؟ قال : ميل أو نحوه ، وكان ابن عمر ممن سابق فيها.

---

[5] **Ebû Davud**, Cihâd, 67/2576.

[6] **Rezîn**'in ilave ettiği bu rivâyetin mana itibariyle bir benzeri bundan sonraki hadîste görülecektir.

3,035- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü, idmanlı atı Hayfa'dan Seniyyetu'l-Veda tepesine kadar koşturdu. İdmanlı olmayan atı da Seniyyetu'l-Veda'dan Benû Zurayk mescidine kadar koşturdu. Ben de yarışa katılanlardan idim. At beni hızla mescide uçurdu."

Hadîsin râvîlerinden Süfyan dedi ki: "Hayfa'dan Seniyye'ye beş veya altı –bir rivâyette altı veya yedi- mil, Seniyye'den Benû Zurayk mescidine bir mil kadardır."[7]

RİVÂYETLER

Bu hadîs Kütüb-ü Sitte'de rivâyet edilmiştir. Yalnız **Buharî**'deki ibare şöyledir:

"Hz. Peygamber idmanlı atlara yarış yaptırdı; Hayfa'dan yola çıkardı, hedefi de Seniyyetu'l-Veda tepesi idi."

(Hadîsin râvîsi Ebû İshak der ki): Ben Musa (b. Ukbe)ye;

"- Bu mesafe ne kadardı?" diye sordum.

"- Altı veya yedi mil" dedi.

Sonra şöyle devam etti:

"Seniyyetu'l-Vedâ'dan yola çıkardığı idmansız atların hedefi de Benû Zurayk mescidi idi. Ben yine;

"- Bu mesafe ne kadardı?" diye sordum.

"- Bir mil veya onun kadar bir şey" dedi. İbn Ömer de bu yarışa katılanlardandı.

٣٠٣٦ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **« من أدْخل فرسا بين فَرسين وهو لا يؤمَنُ أن يُسْبَقَ فليس بقمار. ومن أدخل فرسا بين فرسين وقد أُمِنَ أن يُسبقَ فهو قِمار »**. أخرجه أبو داود.

3,036- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

7 **Buharî**, Salât, 41; Cihâd, 56, 57, 58; İ'tisâm, 16; **Müslim**, İmâret, 25/95; **Muvatta**, Cihâd, 19/45; **Ebû Davud**, Cihâd, 67/2575; **Tirmizî**, Cihâd, 22/1699; **Nesaî**, Hayl, 13.

"Yarışı kaybedeceği önceden bilinmeyen bir atı, (yarışan) **iki at arasına sokup** (onlarla yarıştıran) **insanın bu yaptığı kumar değildir. Ama yarışı kaybedeceği önceden bilinen bir atı, yarışan iki at arasına sokmak kumardır."**[8]

İZAH

Bu hadîs sened açısından zayıftır.

Bu rivâyette ödüllü sportif müsabakaları kumar ve şikeden uzak tutmak gerektiği anlaşılmaktadır. Söz konusu ödül ya yarışmacılardan biri tarafından konmuş, veya her ikisi de ödül koymuş, yahut da ödül yarışmaya katılmayan biri tarafından konulmuştur. Kazanan da ortadaki bu ödülü alacaktır. Bunun kumar olmaktan kurtulması için, ödülün ya yarışmaya katılmayan üçüncü bir kişi tarafından, ya da yarışmacılardan biri tarafından konulmuş olmalıdır. Bu durumda yarışı kazanan ödülü alır ve bu ödül kumar sayılmaz. Ancak iki yarışmacı da ödül koyarsa bu kumar sayılır. Bunu kumar olmaktan çıkarmak için ödül koymayan üçüncü bir yarışmacının daha yarışlara katılması gerekir. Bu şartlarda yapılan yarışta birinci gelen ödülü alır. Ancak bu üçüncü kişinin de yarışı kaybedeceği önceden kesin olarak bilinen biri olmamalıdır. Eğer yarışı kaybedeceği önceden bilinen biri olursa, yine kumar olmaktan kurtulamaz.

٣٠٣٧ــ (د ت س ــ عمران بن حصين رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**لا جلَبَ ولا جنَبَ في الرِّهان.**» أخرجه أبو داود.

وأخرجه الترمذي بزيادة ، وهذا لفظه ، قال : « **لا جَلَبَ ، ولا جَنَبَ ولا شِغارَ في الإسلام ، ومن انتَهَبَ نُهْبَةً فليس منا** » وأخرجه النسائي ، ولم يذكر النهبة ، وآخر حديثه «**الإسلام** ».

3,037- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[8] **Ebû Davud**, Cihâd, 69/2579.

"Yarışlarda *celep* ve *ceneb* olmaz."[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin lafzı ise şöyledir:

"İslâm'da *celep, ceneb* ve *şiğâr* yoktur. Kim ganimeti yağmalarsa bizden değildir."

Bunu **Nesaî** de tahric etti, ancak ganimeti yağmalamak kısmını zikretmedi.

İZAH

Celep; at yarışlarında atın daha hızlı koşması için hayvanı teşvik etmesi amacıyla yarışmacılardan biri tarafından tutulan kişidir. Bu kişi, atın peşinden gider ve bağırarak hayvanı koşturmaya çalışır.

Ceneb; atı yorulduğunda yarışa devam edebilmek için yarışçının yedek bir at bulundurmasıdır.

Şiğâr; iki erkeğin kızlarını veya kız kardeşlerini mehirsiz olarak birbirlerine vermeleri, trampa etmeleridir. Câhiliye döneminin evlenme yollarından biriydi.

İslâmî anlayışa göre at yarışlarında öncelikli amaç, savaşa hazırlanmaktır. Celep ve ceneb bulundurmak ise, bu gayeye uygun değildir. Bu itibarla uygun görülmemiştir.

٣٠٣٨ـ (خ د س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : كانت لرسول الله صلى الله عليه وسلم ناقة يقال لها : العَضْبَاء ، لا تُسْبَقُ ، فجاء أعرابيّ على قَعُود فسبقها ، فشَقَّ ذلك على المسلمين حتى عرفه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**حق على الله أن لا يرتفعَ شيء من الدنيا إلا وَضَعَهُ.**» أخرجه البخاري وأبو داود والنسائي.

3,038- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) Adbâ adında bir devesi vardı, bu deve hiçbir yarışta geçilemezdi. Bir ara deve sırtında bir bedevî geldi ve onu

---

[9] **Ebû Davud**, Cihâd, 70/2581; **Tirmizî**, Nikâh, 30/1123; **Nesaî**, Hayl, 15.

geçti. Bedevînin Adbâ'yı geçmesi müslümanlara ağır gelmişti. Hz. Peygamber durumu anladı ve;

"- Dünyada yükselen her şeyi alçaltmak, Allah'ın hakkıdır" buyurdu.[10]

İZAH

Hep var olmak, daima zirvede kalmak, sadece Allah'a mahsus bir vasıftır. Ne beka vasfına ve ne de hep zirvede kalmak şansına ve gücüne sahip hiçbir yaratık yoktur. Yaratıkların hepsi fânidir ve dünyadaki konumları da sürekli değişkendir. Bütün yaratıklar doğar, büyür, gelişir, yükselir, duraklar, geriler ve çökerler, yok olup giderler. Bu, Allah'ın kanunudur. Hep zirvede kalmak, sadece Allah'a mahsustur. İşte Hz. Peygamber'in hiç geçilemeyen devesi de, bir gün sıradan bir bedevî tarafından geçilebilmiştir. Peygamber dahi olsa, kimse Allah'a mahsus bir özelliğe asla sahip olamaz.

٣٠٣٩ــ (م ــ **فقيم اللخمي** رحمه الله) قال : « قلتُ لعقبة بن عامر : تَخْتَلِفُ بين هذين الغَرَضَيْن ، وأَنت شيخ كبير ، فَيَشُقُّ عليك ؟ فقال : عُقبةُ : لولا كلام سمعتُه من رسول الله صلى الله عليه وسلم لم أعَانِه ، قال : قلت : وما ذاكَ ؟ قال : سمعتُه يقول: **من تَعَلَّمَ الرَّمْيَ ثم تركه فليس منا أو قد عصى»**. أخرجه مسلم.

3,039- Fukaym el-Lahmî'den[11] rivâyet edilmiştir:

Bir gün Ukbe b. Âmir'e;

"- Şu iki hedef arasında devamlı gidip geliyorsun; sen yaşlı birisin, sana ağır gelmiyor mu?" dedim. Ukbe cevaben;

"- Eğer Allah Rasûlünden işittiğim bir söz olmasaydı, buna katlanamazdım" dedi.

"- Nedir o söz?" deyince de;

---

[10] **Buharî**, Cihâd, 59; Rikak, 38; **Ebû Davud**, Edeb, 9/4802; **Nesaî**, Hayl, 14.

[11] **Fukaym el-Lahmî:** Tâbiîlerdendir. Ukbe b. Âmir'den rivâyette bulunur, kendisinden de Abdurrahman b. Şumâse rivâyet etmiştir.

"- Ben Rasûlullah'ın (as.); *'kim atıcılığı öğrenir de sonra onu terk ederse bizden değildir –veya âsi olmuştur-'* dediğini işittim" karşılığını verdi.[12]

٣٠٤٠ـ (د ت س ـ عقبة بن عامر رضي الله عنه) قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**إن الله عز وجل لَيُدْخِلُ بالسَّهْم الواحد ثلاثة نَفَر الجَنَّةَ: صانِعَه يَحْتَسِبُ في عمله الخيرَ والرَّامِيَ به، والمُمِدَّ به**».

وفي رواية : ومُنبِلَه -فارمُوا واركبوا ، وأحبُّ إليَّ أن تَرْمُوا من أن تركَبُوا. كلُّ لهو باطل ، ليس من اللهوِ محمود إلا ثلاثة : تأديبُ الرجلِ فرسَه ، ومُلاعَبَتُهُ أهلَه ، ورَميُه بقوسه ونَبْلِه ، فإنهن من الحق ، ومن ترك الرَّميَ بعد ما علمه ، رَغبة عنه ، فإنها نعمة تركها – أو قال : كفرها ». أخرجه أبو داود. وأخرجه الترمذي إلى قوله: « **فإنهن من الحق** »

وأخرج النسائي إلى قوله : « **ومُنْبِلَه** ». وله في أخرى مثله ، وفي أوله : قال خالد بن زيد الجهني : «كان عُقبةُ يمرُّ بي فيقول : يا خالد ، أُخرج بنا نَرمي، فلما كان ذاتَ يوم أبطأتُ عنه ، فقال: يا خالد ، تعالَ أُخبرك بما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأتيتُه ، فقال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إن الله يدخلُ بالسَّهم الواحد**... » الحديث.

3,040- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Azîz ve Celîl olan Allah, tek bir ok vesilesiyle üç kişiyi cennete sokar: Hayır murat ederek ve Allah'tan sevap bekleyerek onu yapanı, onu atanı ve onu atana uzatanı –veya vereni-. **Binâenaleyh atın!.. Binin!.. Atıcı olmanızı, binici olmanızdan daha çok arzu ederim. Bütün eğlenceler bâtıldır** (bir fayda getirmez). **Eğlenceleriniz arasında sadece üç tanesi övgüye değerdir: İnsanın, atını eğitmesi, hanımıyla oynaşması ve yayı ile ok atması. Bunlar haktandır. Atıcılığı öğrendikten sonra ondan yüz çevirip terk eden,**

---

[12] **Müslim,** İmâret, 52/169.

şüphesiz elde ettiği bir nimeti terk etmiştir –veya o nimete nankörlük yapmıştır-."[13]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Aynı hadîsi **Tirmizî; "...Bunlar haktandır"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

Nesaî de; **"...onu atana uzatanı** –veya vereni-" cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

Nesaî'nin buna benzer başka bir rivâyetinin baş tarafı şöyledir:

"Halid b. Zeyd el-Cühenî[14] şöyle söyledi:

"Ukbe bana uğrar ve;

"- Ya Halid; bizimle gel, atış yapalım!" derdi.

Bir gün ben geri kalınca;

"- Ya Halid! Gel, sana Hz. Peygamber'in ne söylediğini haber vereyim" dedi. Hemen gittim, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu söyledi:

"Yüce Allah bir ok vesilesiyle üç kişiyi cennete sokar..."

İZAH

Burada öldürme vasıtası olan silahları, Allah rızası için hayra ve hak yolda kullanılmak niyetiyle yapan herkese, bundan dolayı sevap ve mükâfat verileceği ifâde edilmektedir. Hatta sadece yapan değil, onu kullanan ve nakleden de kullanmasının ve nakletmesinin mükâfatını alır. Yalnız bu konudaki ön şart, onun hayra ve hakka matuf kullanılmasıdır.

---

[13] **Ebû Davud**, Cihâd, 24/2513; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 11/1637; **Nesaî**, Cihâd, 26; Hayl, 8.

[14] **Halid b. Zeyd el-Cühenî:** Tâbiîlerdendir. Ukbe b. Âmir'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû Selâm el-Hubşî rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına almıştır, ama Zehebî, onun hadîsinde ıztırab bulunduğunu söyler. Hadîsi azdır; rivâyeti **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

٣٠٤١ـ (م ت ـ عقبة بن عامر رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «ستُفْتَحُ عليكم أرَضون، ويكفيكم الله ، فلا يَعْجز أحدُكم أن يَلْهُو بأسْهمه». أخرجه مسلم.

وأخرجه الترمذي مضافا إلى حديث آخر قد أخرجه مسلم ، وهو مذكور في تفسير سورة الأنفال ، من كتاب التفسير من حرف التاء ، فجمعه الترمذي ، وفرّقه مسلم.

3,041- Ukbe b. Âmir, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim, der:

"Çeşitli memleketleri fethedeceksiniz... Allah size kâfidir. Binâenaleyh hiçbiriniz oklarıyla oynamaktan (silah talimi yapmaktan) **geri kalmasın!"**[15]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Aynı hadîsi **Tirmizî** de, **Müslim**'in rivâyet etmiş olduğu başka bir hadîse ilave olarak tahric etti. Bu rivâyet, Enfâl sûresinin tefsirinde geçmişti.[16] **Tirmizî** bu iki rivâyeti cem etti, **Müslim** ise ayırdı.

٣٠٤٢ـ (ت ـ عبد الله بن عبد الرحمن بن أبي حسين) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إن الله لَيُدخلُ بالسَّهم الواحد ثلاثة الجنّة صانعَهُ يَحتَسِبُ في صنعته الخير، والراميَ به، والمُمِدَّ به، وقال: ارمُوا واركَبُوا، ولأن ترموا أحبُّ إليَّ من أن تركبوا، كلُّ ما يَلهُو به الرجل المسلم باطل. إلا رمْيَه بقوسه، وتأديبه فرسَه، وملاعبته أهلَه، فإنهن من الحق». أخرجه الترمذي هكذا مرسلا.

3,042- Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Hüseyin'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yüce Allah bir tek ok sebebiyle üç kişiyi cennete sokar: Onu hayır ve sevap niyetiyle yapan ustayı, onu atanı ve onu taşıyanı."

---

15 **Müslim**, İmâret, 52/168; **Tirmizî**, Tefsîr, 9/3083.

16 Bkz., hadîs no; 636.

Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"Atın ve binin!.. Atıcı olmanız, binici olmanızdan daha çok hoşuma gider. Bir müslümanın oynadığı bütün oyunlar bâtıldır (uhrevî fayda getirmez); **yalnız yayı ile ok atması, atını eğitmesi ve âilesiyle oynaşması müstesnâ... Bunlar haktandır."**[17]

٣٠٤٣ـ (خ ـ **سلمة بن الأكوع** رضي الله عنه) قال : « خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم على نَفر من أَسْلَمَ يَنتضِلونَ بالسيوف، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **ارموا بني إسماعيل، فإن أباكم كان راميا، ارموا وأنا مع بني فلان** ، قال : فأمسك أحد الفريقين بأيديهم ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **ما لكم لا ترمون** ؟ فقالوا : كيف نرمي وأنت معهم ؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **ارموا وأنا معكم كلّكم.**» أخرجه البخاري.

3,043- Seleme b. el-Ekva' anlatıyor:

"Hz. Peygamber Eslem kabilesinden bazı kişilere uğramıştı, adamlar ok atma yarışı yapıyorlardı. Rasûlullah (as.);

"- Atın, ey İsmail oğulları!.. Sizin babanız da atıcı idi. Atın; ben de falancılarla beraberim" dedi.

Bunun üzerine iki guruptan biri ok atmaktan vazgeçti. Rasûlullah (as.);

"- Neden atmıyorsunuz?" diye sorunca;

"- Sen rakiplerimizi desteklerken biz nasıl atarız?" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Atın; ben sizin hepinizi destekliyorum" buyurdu.[18]

İZAH

Rasûlullah'ın (as.) "**İsmail oğulları**" nitelemesi, Arapların **Hz. İsmail**'in neslinden olduklarını telmihtir. Hadîste Hz. Peygamber'in

---

[17] **Tirmizî,** Fedâilu'l-Cihâd, 11/1637. Bu rivâyet mürseldir. Ayrıca hadîs, İbn İshak'ın muanan rivâyetlerindendir.

[18] **Buharî,** Cihâd, 78; Enbiyâ, 12; Menâkıb, 4.

teşvik edip desteklediği söylenen kişinin **Mihcen b. el-Edra'**, rakibinin de **Nadle el-Eslemî** olduğu rivâyet edilir.

الفصل الثاني

فيما جاء من صفات الخيل والوصية بها

و هي أربعة أنواع:

النوع الأول

فيما يُحَبُّ من ألوانها

II- ATIN VASIFLARI VE ATLA İLGİLİ TAVSİYELER

a) SEVİLEN AT RENKLERİ

٣٠٤٤ــ (د س ــ **أبو وهب الجشمي** رضي الله عنه) قال محمد بن مهاجر عن عقيل بن شبيب عن أبي وهب : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**عليكم من الخيل بكلِّ كمَيت أغرَّ مُحجَّل ، أو اشقَر أغرَّ محجَّل ، أو أدهم أغرَّ محجل**».

وفي رواية : « **عليكم بكل أشقر أغرَّ مُحجَّل ، أو كميت أغرّ**.. » فذكر نحوه. قال محمد بن مهاجر « فسألته : لمَ فَضَّل الأشقر؟ قال لأن النبي صلى الله عليه وسلم بعث سَرِيَّة فكان أولَ من جاء بالفتح صاحبُ أشقر ». هذه رواية أبي داود.

وفي رواية النسائي ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **تَسمَّوا بأسماء الأنبياء ، وأحبُّ الأسماء إلى الله: عبد الله وعبد الرحمن ، وارتَبطُوا الخيل وامسَحُوا بنواصيها وأكفالها ، ولا تُقلّدوها الأوتار وعليكم بكل كُميت أغرَّ محجَّل أو أشقر أغرَّ محجل أو أدهم أغرَّ محجل**».

وقد أخرج أبو داود ذِكْرَ التَّسمِّي مفردا وهو مذكور في كتاب الأسماء من حرف الهمزة، وأخرج أيضا هو والنسائي باقي الرواية مفردة عن ذِكْر التسمِّي «**وذكرِ الصفة**» قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ارتبطوا الخيل، وامسحوا بنواصيها وأعجازها أو قال: أكفالها وقلّدوها ولا تُقلّدوها الأوتار».

3,044- Ebû Vehb'den rivâyet edilmiştir: Muhammed b. el-Muıhacir[19], Akîl b. Şebîb[20] vasıtasıyla Ebû Vehb'den rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Alnı sakar ve ayakları sekili doru atı veya alnı sakar ve ayakları sekili kızıl atı veya alnı sakar ve ayakları sekili yağız atı tavsiye ederim."[21]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyet; **"her alnı sakar ve ayakları sekili kızıl atı veya doru siyah atı... tavsiye ederim"** şeklindedir.

Bu rivâyet hakkında Muhammed b. Muhâcir, (Akîl b. Şebîb'e);

"- Neden kızıl atı önce zikretti?" diye sordum.

"- Çünkü Hz. Peygamber bir askerî birlik göndermişti de fetih haberini ilk olarak kızıl atın sahibi getirmişti" dedi.

Bunlar **Ebû Davud**'un rivâyetleridir.

Nesaî'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"Peygamberlerin isimlerini kullanın! Allah'ın en sevdiği isim, Abdullah ve Abdurrahman'dır. At besleyin; onun alnını ve sağrısını okşayın! (Nazar değmesin diye) **boyunlarına kiriş bağlamayın! Size alnı sakar ve ayakları sekili doru atı veya alnı sakar ve ayakları sekili kızıl atı veya alnı sakar ve ayakları sekili yağız atı tavsiye ederim."**

---

19 **Muhammed b. Muhâcir b. Dînâr el-Ensârî eş-Şâmî:** ö. 170/786. Etbâu't-tâbiîlerdendir. Babasından ve Yahya b. Yezîd er-Ruhâvî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû Müshir ve İbn Uyeyne rivâyet etti. Şamlıdır, sika olduğunda ittifak vardır. Rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

20 **Akîl b. Şebîb:** Tâbiîlerdendir. Ebû Vehb el-Cüşemî'den rivâyeti vardır. Kendisinden sadece Muhammed b. Muhâcir rivâyet etti. Sikadır, ancak İbnu'l-Kattân onun meçhûlu'l-hâl olduğunu söyler. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

21 **Ebû Davud**, Cihâd, 44/2543-44; **Nesaî**, Hayl, 3.

Ebû Davud hadîsin Peygamberlerin isimlerini kullanmakla ilgili olan kısmını müstakil bir hadîs olarak tahric etti. Bu rivâyet **Kitabu'l-Esmâ**'da geçmişti.

Ebû Davud ve **Nesaî** ayrıca, bu isim konusundan ayrı olarak hadîsin diğer bölümünü ve atın vasıflarını müstakil bir hadîs olarak da tahric ettiler. Buna göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"At besleyin; onun alnını ve gövdesini –veya sağrısını dedi- **okşayın! Boyunlarına takı takın, ama** (nazar değmesin diye) **kiriş bağlamayın!"**

İZAH

Hz. Peygamber'in at ve nitelikleri hakkında söyledikleri, muhtemelen büyük oranda dönemin bilgi ve kültürünün ürünüdür. Kızıl atın tercih sebebi olarak söylenenler de bunu göstermektedir.

"Atın gövdesini okşayın..." ifadesinden maksat, muhtemelen atın gerekli bakımı, temizliği ve tımarının yapılmasıdır. Ata değer verilmesi, sevilmesidir.

٣٠٤٥ـ (ت ـ **أبو قتادة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **خيرُ الخيلِ الأدهم الأقرحُ الأرثَمُ ، ثمّ الأقرحُ المحجّلُ ، طلْقُ اليمين ، فإن لم يكن أدهم فكُميت، على هذه الشّية.**» أخرجه الترمذي.

3,045- Ebû Katâde'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Atların en iyisi, alnı sakar ve üst dudağında beyazlık bulunan yağız attır. Sonra alnı sakar, üç ayağı sekili, sağ ayağı lekesiz olanıdır. Eğer yağız olanı bulunamazsa, bu takdirde bu alâmetleri taşıyan doru attır."[22]

---

[22] Tirmizî, Cihâd, 20/1696-97.

٣٠٤٦ـ (د ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « يُمْنُ الخيل في شُقْرها » أخرجه أبو داود والترمذي. وقال الترمذي : « في الشُّقر ».

3,046- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Atın iyisi, kızıl olanıdır."[23]

٣٠٤٧ـ (أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « كان السلف يَستَحِبُّونَ الفُحُولَةَ منَ الخيل ، ويقولون : هي أحسنُ وأجرى ». وعن راشد بن سعد مثله. أخرجه...

3,047- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Selef, erkek atı daha çok severler ve; **'o daha güzel ve daha hızlıdır'** derlerdi."

Râşid b. Sa'd'dan da bunun benzeri rivâyet edilmiştir.[24]

İZAH

Râşid b. Sa'd Suriyeli tâbiîlerdendir. Rivâyetin onunla ilgili kısmı, **Buharî**'de ta'lîkan kaydedilmiştir. Bu rivâyet Kütüb-ü Sitte'de **Enes**'in sözü olarak yer almamaktadır. Kaldı ki "**selef**"ten maksat, sahabîlerdir. Eğer söz **Enes**'e ait olsaydı, **"selef... severler ve derlerdi"** diye söylenmemesi gerekirdi; çünkü selef ile kendilerini kastetmiş oluyordu.

"Daha güzel ve daha hızlı" anlamına gelen ibare *Câmiu'l-Usûl*'de; ***"ahsenu ve ecrâ"*** diye zaptedilmiştir. Bu ibare **Buharî**'de ***"ecrâ ve ecseru"*** yani daha hızlı ve daha cesur şeklinde zaptedilmiştir.

---

[23] **Ebû Davud**, Cihâd, 44/2545; **Tirmizî**, Cihâd, 20/1695.

[24] Kaynağına işaret edilmeyen bu rivâyetin, Râşid b. Sa'd ile ilgili kısmı, **Buharî**, Cihâd, 50'de ta'lîkan zikredilmiştir.

النوع الثاني

فيما يُكْرَه منها

b) SEVİLMEYEN AT RENKLERİ

٣٠٤٨ـــ (م د ت س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يكرَهُ الشِّكالَ من الخيل ».

زاد في رواية « والشِّكالُ : أن يكون الفرسُ في رجله اليمنى بياض ، وفي يده اليسرى ، أو يده اليمنى ورجله اليسرى ». هذه رواية مسلم وأبي داود.

وفي رواية الترمذي : « أنه كان يكرهُ الشِّكال في الخيل ».

وفي روايه النسائي مثله. وقال والشِّكالَ من الخيل : أن تكون ثلاثُ قوائمة مُحجَّلة ، وواحدة مُطْلَقة، أو تكون الثلاثة مطلقة ، وواحدة محجَّلة ، وليس يكون الشِّكال إلا في رجل ، ولا يكون في اليد. وقيل : هو اختلاف الشِّيَة ببياض في خلاف.

3,048- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:
"Hz. Peygamber *şikâl* (iki ayağı sekili) olan attan hoşlanmazdı."[25]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şöyle bir ilave vardır:

"*Şikâl*; atın sağ arka ayağı ve sol ön ayağında veya sağ ön ayağı ve sol arka ayağında beyazlık bulunmasıdır."

Bunlar **Müslim** ve **Ebû Davud**'un rivâyetleridir.

Tirmizî'nin rivâyeti de; "Hz. Peygamber atta *şikâli* sevmezdi" şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyeti de bunun gibidir. **Nesaî** şöyle dedi:

"Atın şikâl olanı; ya üç ayağı sekili ve biri düz veya üç ayağı düz biri sekili olmasıdır. Şikâl sadece arka ayaklarda olur, ön ayaklarda olmaz. Beyaz rengin ayaklarda çapraz olmasına da şikâl denmiştir."

[25] **Müslim**, İmâret, 27/101-102; **Ebû Davud**, Cihâd, 46/2547; **Tirmizî**, Cihâd, 21/1698; **Nesaî**, Hayl, 4.

İZAH

Şikâl, atın bazı ayaklarının sekili olması anlamına gelen bir kelimedir. Yukarıdaki ibareden de anlaşılacağı üzere, bu kelimenin delâleti konusunda farklı anlayışlar bulunmaktadır. Bir tanıma göre sağ arka-sol ön veya bunun tersi sol arka-sağ ön ayağının sekili olmasıdır. Bir başka tanıma göre üç ayağı sekili biri sade renkte olmasıdır. Hatta üç ayağı sade biri sekili olana da şikâl denmiştir. Atın bir cephesindeki iki ayağının sekili olmasına şikâl, çapraz ayaklarda seki bulunmasına da muhalif şikâl denmiştir. Atın sadece ön ayaklarının sekili olmasına da şikâl dendiği gibi, sadece arka ayaklarının sekili olmasına da şikâl denmiştir. Hâsılı şikâl tabiri, atın dört ayağından dördünün de beyaz olmaması, ayaklarından bir veya bir kaçının farklı renkte olmasıdır. Bütün bu tanımlamalar, râvîlere aittir.

Böyle bir atın neden sevilmediği açık değildir. Muhtemelen burada zevk unsuru öne çıkmaktadır.

[النوع] الثالث

في مدحها والوصية بها

c) ATIN ÖNEMİ VE ATLA İLGİLİ TAVSİYELER

٣٠٤٩ـــ (خ م ت ط س ــ عروة بن الجعد رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**الخيلُ مَعْقُود في نوَاصِيها الخَيرُ : الأجْرُ ، والمغَنَمُ ، إلى يوم القيامة** » وفي رواية نحوه، وليس فيها « **الأجرو والمغنم**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

3,049- Urve b. el-Ca'd'dan[26] rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[26] **Urve b. (Ebî'l) Ca'd el-Ezdî el-Bârikî el-Kûfî:** Sahabîdir. Cihâda gitmek isteyenlere vermek üzere at beslemesiyle maruftur. Hz. Ömer onu **Kûfe**'ye kadı olarak tayin etmişti. **Kûfe**'nin ilk kadısı idi. Hz. Peygamber'den 13 hadîs rivâyet etmiştir.

"Atın alnına, kıyâmet gününe kadar devam edecek bir hayır bağlanmıştır: Sevap ve ganimet."[27]

RİVÂYET:

Buna benzer başka bir rivâyette **"sevap ve ganimet"** lafzı bulunmamaktadır.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric ettiler.

İZAH

Bilindiği üzere at, Hz. Peygamber döneminde en önemli savaş vasıtası idi. Hz. Peygamber'in yaptığı savaşlar da, Allah yolunda cihâd idi. Hiç şüphesiz Allah yolunda yapılan cihâdın büyük bir sevabı vardır. Ayrıca yapılan savaşta pek çok ganimet elde etme imkânı da bulunmaktadır. İşte yukarıdaki hadîste, atın alnına bağlandığı ifade edilen hayırdan maksat da bu sevap ve ganimettir.

٣٠٥٠ ــ (خ م ط س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «الخيلُ معقود في نواصيها الخير إلى يوم القيامة». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي.

3,050- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Atın alnına, kıyâmet gününe kadar devam edecek bir hayır bağlanmıştır."[28]

٣٠٥١ ــ (ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «الخيلُ مَعقُود في نواصيها الخيرُ إلى يوم القيامة ، الخيل ثلاثة : هي لرجل أجر ، وهي

Kendisinden Şa'bî, Kays b. Ebî Hâzim ve simâk b. Harb rivâyet etti. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[27] **Buharî**, Cihâd, 43, 44; Humus, 8; **Müslim**, İmâret, 26/98; **Tirmizî**, Cihâd, 19/1694; **Nesaî**, Hayl, 7.

[28] **Buharî**, Cihâd, 43; Menâkıb, 27; **Müslim**, İmâret, 26/96; **Muvatta**, Cihâd, 19/44; **Nesaî**, Hayl, 7.

لرجل ستر، وهي على رجل وزر ، فأما الذي هي له أجر : فالذي يتّخذها في سبيل الله ، فيعدُّها له ، هي له أجْر، لا يُغيبُ في بُطونها شيئا إلا كتب الله له أجرا.»

هذا لفظ الترمذي، وهو طرف من حديث طويل أخرجه البخاري ومسلم ومالك ، وهو مذكور في « كتاب الزكاة » من حرف الزاي ، إلا أن قوله في أول هذا الحديث : «الخيل معقود في نَواصيها الخير إلى يوم القيامة » ليس في ذلك الحديث الطويل.

وأخرجه النسائي مثل الترمذي ، ثم قال : وساق الحديث ، ولم يذكر لفظه.

3,051- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Atın alnına, kıyâmet gününe kadar devam edecek bir hayır bağlanmıştır. At üç çeşittir. Biri insan için ecre vesiledir. Diğeri insan için örtüdür. Öbürü de insan için yüktür, vebâldir. İnsan için ecre vesile olan at, insanın onu Allah yolunda kullanmak üzere almasıdır. Allah yolunda (cihâd için) **onu beslemesidir. İşte bu durumda at, o insan için ecir vesilesidir. Hatta onların karınlarına her ne koyarsa, Yüce Allah, bundan dolayı mutlaka kendisine ecir yazar."**[29]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî**'nin lafzıdır. Aynı zamanda **Buharî, Müslim** ve **Mâlik**'in tahric ettikleri uzun bir hadîsin de bir parçasıdır; bu rivâyet de Kitâbu'z-Zekât'ta geçmişti. Yalnız hadîsin baş tarafındaki **"Atın alnına, kıyâmet gününe kadar devam edecek bir hayır bağlanmıştır"** cümlesi, bu uzun rivâyette bulunmamaktadır.

Nesaî de hadîsi **Tirmizî** gibi tahric etmiş, sonra "hadîsin tamamını sevk etti" demiş, lafzını kaydetmemiştir.

İZAH

"Atın alnına hayır bağlanmıştır" cümlesi kinâî bir lafızdır. Maksat, at vasıtasıyla pek çok hayırların kazanılabilme ihtimalidir.

[29] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 10/1636; **Nesaî**, Hayl, 1.

İşte hayırlar kazanmaya vesile olan atlara, insanların iyi muamele etmeleri gerekir.

Hadîste her ne kadar atın üç çeşit olduğu söyleniyorsa da, maksat bizzat atın kendisi değil, o atı kullanan insanlardır. Yani at sahibi olan insanlar, o atı kullanma durumlarına göre üç guruba ayrılırlar. Bunlardan ilki, hadîste de ifâde edildiği üzere Allah yolunda cihâd için kullananlardır. İnsan bunun sonucunda hem cihâdın sevabını alır ve hem de ganimetler elde eder. Ayrıca zafer kazanır, dünyanın şan ve şerefine de nâil olur. At bu amaçla kullanıldığı takdirde, ona verilen otlar ve içirilen sular sebebiyle de insan sevap kazanır. İşte bu amaçla kullanılan at, o insan için gerçekten tam bir hayra vesile olmuş olur. Bu hayrı, sadece cihâd ile sınırlamayıp, ilahî rızaya matûf her türlü hayrı da bu kapsamda düşünmek, herhalde yanlış olmaz.

İkinci gurup ise, at vasıtasıyla insanlar ihtiyaçlarını görür, maişetlerini kazanır, dolayısıyla hâllerini düzeltmek imkânını bulanlardır. Bunlar, atları meşrû ihtiyaçlarını temin için kullananlardır. Dolayısıyla atın hayra vesile olması sadece cihâd ile de sınırlı değildir; meşrû olmak kaydıyla insan her türlü faaliyetini at vasıtasıyla yapabilmekte, böylece yine kazanmaktadır.

Üçüncü gurup ise, atları gayr-i meşrû emeller uğrunda kullananlardır. Bunlar için de at hayra değil, şerre vesiledir. İnsan atı bu şekilde kullanmakla, sadece günah kazanır.

٣٠٥٢ــ (عتبة بن عبد السلمي رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **لا تقصُّوا نَواصيَ الخيل ، فإن الخير معقود في نواصيها ، ولا أعرافها ، فإن فيها دفأها ، ولا أذنابها ، فإنها مذابُّها** ».

وفي رواية قال : « **لا تقصُّوا نواصي الخيل ، ولا معارفها ، ولا أذنابها ، فإن أذنابها [مَذَابُّها] ، وأعرافها دفاؤها ، ونواصيها معقود فيها الخير** ». أخرج أبو داود الرواية الثانية ، والأولى ذكرها رزين.

3,052- Utbe b. Abd es-Sülemî, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işitmiş:

"Atın alnındaki (tüyleri) **kesmeyin; çünkü hayır atların alınlarına bağlanmıştır. Yelelerini de kesmeyin; çünkü yelesi onun elbisesidir. Kuyruğunu da kesmeyin; çünkü kuyruğu yelpazesidir."**[30]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre şöyle söylemiş:

"Atın alnındaki tüyleri, yelesini ve kuyruğunu kesmeyin; çünkü kuyruğu onun yelpazesi, yelesi elbisesidir, alınlarında da hayır bağlanmıştır."

Bunu **Ebû Davud** tahric etti, ilkini de **Rezîn** zikretti.

٣٠٥٣ـ (م س ــ **جرير بن عبد الله** رضي الله عنه) قال : رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يَلوي ناصية فرس بإصبَعه ، وهو يقول : الخيل معقود في نواصيها الخيرُ إلى يوم القيامة: الأجر والغنيمة.» أخرجه مسلم والنسائي.

3,053- Cerîr b. Abdullah şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'i, atın alnındaki tüyleri parmaklarıyla örerken gördüm, o sırada da şöyle diyordu:

"Atın alnına, kıyâmet gününe kadar devam edecek bir hayır bağlanmıştır: Sevap ve ganimet."[31]

٣٠٥٤ـ (خ م ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «البَرَكةُ في نواصي الخيل»

---

[30] **Ebû Davud**, Cihâd, 43/2542. Bu rivâyetin isnadı zayıftır; çünkü Utbe'nin bu hadîsi aldığı kişinin kim olduğu belli değildir, sadece Benû Süleym kabilesinden bir ihtiyar denmektedir..

[31] **Müslim**, İmâret, 26/97; **Nesaî**, Hayl, 7.

وفي رواية : « الخيل معقود في نواصيها الخيرُ .». أخرج الأولى مسلم ، والثانية البخاري.

3,054- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bereket, atların alınlarındadır."[32]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre şöyle demiş:

"Atın alnına hayır bağlanmıştır."

Müslim ilk rivâyeti, **Buharî** ise ikincisini tahric etti.

٣٠٥٥ــ (ط ــ **يحيى بن سعيد** رحمه الله) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم رُئِيَ يَمْسَحُ وجهَ فَرَسِهِ بردائه ، فسئل عن ذلك ؟ فقال : **إني عُوتِبْتُ الليلة في الخيل** .» أخرجه الموطأ.

3,055- Yahya b. Saîd'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in, ridâsıyla atının yüzünü sildiği görülmüştü. Bu durum kendisine sorulunca;

"- Dün gece ben atlar konusunda azarlandım" dedi.[33]

٣٠٥٦ــ (س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « لم يكن شيء أحبَّ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد النساء من الخيل .» أخرجه النسائي.

3,056- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.), kadınlardan sonra, atlardan daha çok sevdiği bir şey yoktu."[34]

---

[32] **Buharî**, Cihâd, 43; Menâkıb, 27; **Müslim**, İmâret, 26/100.

[33] **Muvatta**, Cihâd, 19/47. Bu rivâyet de zayıftır, çünkü mürseldir, senedi munkatı'dır.

[34] **Nesaî**, Hayl, 2.

٣٠٥٧ـ (س ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ما من فرس عربيّ إلا يؤذنُ له عند كلّ سَحر بكلمات يدعُو بهن: اللهمّ خوّلْتني مَنْ خوّلْتني من بني آدم وجعلتني له، فاجعلني أحبَّ أهله وماله - أو من أحبِّ أهله وماله - إليه.» أخرجه النسائي.

3,057- Ebû Zerr el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hiçbir Arap atı yoktur ki, her seher vaktinde kendisine şu sözlerle dua etme imkânı verilmesin:

"Allah'ım! beni Âdem oğlundan dilediğin kişiye bahşettin, beni onun mülkü kıldın; Öyleyse beni ona âilesinden ve malından en sevgili olanı *–veya onun âilesinin ve malının en sevgili olanlarından-* ***eyle!"***[35]

النوع الرابع

تسمية الخيل

d) AT İSİMLERİ

٣٠٥٨ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يُسَمّي الأنثى من الخيل فرسا.» أخرجه أبو داود.

3,058- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber atın dişisine *feres* derdi."[36]

---

[35] **Nesaî**, Hayl, 9.

[36] **Ebû Davud**, Cihâd, 45/2546.

٣٠٥٩ـــ (خ ـــ سهل بن سعد رضي الله عنه) قال :« كان لرسول الله صلى الله عليه وسلم في حائطنا فرس يقال له : اللُّحيفُ ». أخرجه البخاري ، قال : وبعضهم قال : «اللُّخَيفُ » بالخاء.

3,059- Sehl b. Sa'd şöyle dedi:

"Bizim bahçemizde Hz. Peygamber'in bir atı vardı, adı da Lahîf idi."[37]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti ve bazı kişilerin bu ismi "Luhayf" diye okuduklarını kaydetti.

٣٠٦٠ـــ (د س ـــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : « أُهديتْ لرسول الله صلى الله عليه وسلم بَغْلَة فركبَها، فقال عليٌّ : لو حَملنا الحمير على الخيل ، فكانت لنا مثل هذه ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنما يفعل ذلك الذي لا يعلمون** ».

وفي رواية أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لن يتزى حمار على فرس** ».

أخرج الأولى أبو داود ، والنسائي الثانية.

3,060- Hz. Ali şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e bir katır hediye edildi ve Rasûlullah (as.) da ona bindi. Ben;

"- Eşekleri atlara çeksek de bunun gibi katırlar elde etsek?" dedim. Hz. Peygamber de;

"- Bunu ancak bilmeyenler yapar" dedi.[38]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Rasûlullah (as.); **"eşek, ata çekilmez"** buyurdu.

İlk rivâyeti **Ebû Davud**, ikincisini **Nesaî** tahric etti.

---

[37] **Buharî**, Cihâd, 46.

[38] **Ebû Davud**, Cihâd, 59/2565; **Nesaî**, Hayl, 10.

İZAH

Bilindiği üzere eşekle atm çiftleşmesinden katır doğar. Hz. Peygamber kendisi katıra bindiği halde eşekle atın çiftleştirilerek katır elde edilmesini uygun bulmuyordu. Bunun sebebi, atın katırdan daha hızlı ve daha faydalı olmasıdır. **"Bunu ancak bilmeyenler yapar"** sözü de, atın katırdan daha hayırlı ve faydalı olduğunu bilmeyenler böyle yapar demektir.

<u>(س) "sin" harfi:</u>

الكتاب الرابع

في السؤال

4. KİTAB: **SORU SORMAK:** **3.061-3.070**

الكتاب الرابع

في السؤال

52- SORU SORMAK

٣٠٦١ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «دَعُوني ما تركْتُكم ، فإنما أهلكَ من كان قبلَكم كثرةُ سؤالهم ، واختلافُهم على أنبيائهم، فإذا نهيتُكم عن شيء فاجْتَنبُوه ، وإذا أمرتكم بأمر فائتوا منه ما استطعتم ».

وفي رواية « ذَرُوني ما تركتكم ، ما نهيتُكم فاجتَنبُوه ، وما أمرتكم فائتوا منه ما استطعتم، فإنما أهلك من كان قبلكم كثرة سؤالهم واختلافهم على أنبيائهم» أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج الترمذي الرواية الأولى إلى قوله: «أنبيائهم ».

3.061- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Ben sizi rahat bıraktığım sürece siz de beni rahat bırakın! Zira sizden öncekileri ancak çok soru sormaları ve Peygamberlerine muhalefet etmeleri helak etmiştir. Ben sizi bir şeyden men edersem ondan sakının, emrettiğim şeyi de gücünüz yettiği ölçüde yapın."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ben sizi terk ettiğim müddetçe siz de beni rahat bırakın. Sizi men ettiğim şeyden sakının, emrettiğim şeyi de gücünüz yettiği ölçüde yapın! Çünkü sizden öncekileri ancak çok soru sormaları ve Peygamberlerine muhalefet etmeleri helâk etmiştir."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Son cümlesi hariç ilk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

---

[1] **Buharî**, İ'tisam, 2; **Müslim**, Hac, 73/412; **Tirmizî**, İlim, 17/2679; **Nesaî**, Hac, 1.

İZAH

Çok soru sormak konusunda daha önce yeterli izahat verilmişti.[2] Burada şunu da ilave etmek gerekir:

Çok soru sormak, ahlakî bir mesele olduğu kadar hukukî neticelere de yol açan önemli bir husustur. Özellikle vahyin nuzûlü sırasında sorulan sorular, hukukî bir takım neticeler de doğurabilir ki bu, ümmet için sıkıntılar yaratabilir. Hz. Peygamber de muhtemelen farz kılınır veya haram edilir ve müslümanlar sıkıntıya düşer endişesiyle bunu yasaklamıştı.

Gerekli bilimsel faaliyetler için, tahkik ve araştırma-inceleme gayesiyle sorular sormak ise yasak değil, aksine farzdır, gereklidir. Nitekim âyet-i kerîmede de **"Zikir ehline sorun!"**[3] buyurulmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de de belirtildiği üzere ashâb-ı kirâm **enfâl**[4], **kelâle**[5], **içki-kumar**[6], **yetimler**[7], **hayız**[8], **haram aylarda savaş**[9], **infâk**[10], **aylar**[11], **kıyâmet**[12], **rûh**[13], **dağlar**[14] vb. konularda sorular sormuşlardı. Ayrıca Hz. Peygamber'e de pek çok soru sordukları hadîslerde görülmektedir. Öyleyse mutlak olarak soru sormanın yasaklığından bahsedilemez. Yasak olan soru sorulup cevabı alındığı halde ona muhalefet etmektir.

Ancak işi çıkmaza sokmak, tekellüf göstermek ve inatlaşmak amacıyla soruların da doğru olmadığına şüphe yoktur. Bu türlü

---

[2] Bkz., hadîs no: 4 ve 606 ve izahları.

[3] Nahl, 43.

[4] Enfâl, 1.

[5] Nisâ, 176.

[6] Bakara, 219.

[7] Bakara, 220.

[8] Bakara, 222.

[9] Bakara, 217.

[10] Bakara, 215, 219.

[11] Bakara, 189.

[12] A'râf, 187; Nâziât, 42.

[13] İsrâ, 85.

[14] Tâhâ, 105.

sorular insanlar arasında mücadeleye, husumete, düşmanlık ve nefrete, kamplaşmaya götürebilir.[15]

٣٠٦٢ـ (خ م د ـ سعد بن أبي وقاص رضى الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « إن أعظمَ المسلمين في المسلمين جرما من سأل عن شيء لم يُحرَّم على الناس ، فحُرِّمَ من أجل مَسألتِه». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

3.062- Sa'd b. Ebî Vakkas, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Müslümanlar içinde müslümanlara karşı en büyük suç işleyen kişi, insanlara haram kılınmayan bir şeyi soran ve bu yüzden onun haram kılınmasına sebep olandır."[16]

İZAH

Bu hadîste çok soru sormanın niçin yasaklandığı ifade edilmektedir: Bir şeyin haram kılınmasına yol açmak endişesi.

Bu gerekçe esas alınacak olursa, mezkür yasağın, vahyin nuzûlü süresince geçerli olduğunu söylemek gerekir.

Ancak bunun daha sonraki dönemler için bütünüyle geçersiz olduğu iddia edilemez. Şüpheye, fikirlerde teşevvüşe, vesveseye sebep olan sorularm her dönemde sıkıntılara yol açtığı inkâr edilemez.

٣٠٦٣ـ (خ م ـ المغيرة بن شعبة رضي الله عنه) كتب إلى معاوية أن رسول الله صلى الله عليه وسلم : « كان ينهى عن قيلَ وقالَ ، وإضاعَةَ المال ، وكثرة السؤال ». أخرجه البخاري ومسلم ، وهو طرف من حديث طويل قد ذُكر في « كتاب الدُّعاء » من « حرف الدال».

3.063- el-Muğîre b. Şu'be, Muâviye'ye şöyle yazdı:

---

[15] Bkz., **İbn Hacer**, XIII, 275 vdv.

[16] **Buharî**, İ'tisâm, 3; **Müslim**, Fedâil, 37/132; **Ebû Davud**, Sünnet, 7/4610.

"Rasûlullah (as) dedikodudan, malı zâyi etmekten ve çok soru sormaktan menetti."[17]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etmiştir. Hadîs, uzunca bir rivâyetin kısa bir bölümüdür, tamamı Kitabu'd-Duâ'da zikredilmiştir.

٣٠٦٤ـ (خ م د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**لا يزال الناسُ يسألونكم عن العلم ، حتى يقولوا : هذا الله خالق كلّ شيء ، فمن خلق الله ؟** فقال أبو هريرة - وهو آخذ بيد رجل : صدق الله ورسوله ، قد سألني اثنان ، وهذا الثالث ».

وفي رواية قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا يزال الناس يسألونك يا أبا هريرة، حتى يقولوا : هذا الله ، فمن خلق الله ؟** قال : فبينا أنا في المسجد ، إذ جاءني ناس من الأعراب ، فقالوا : يا أبا هريرة ، هذا الله ، فمن خلق الله ؟ قال : فأخذ حَصى بكفِّه فرماهم ، ثم قال : قوموا، قوموا » ، وفي أخرى قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يأتي الشيطانُ أحدَكم ، فيقول: من خلق كذا ؟ من خلق كذا ؟ حتى يقول فمن خلق ربّك ؟ فإذا بلغه فليستعذ بالله ، ولينته**».

وفي أخرى قال : « **لا يزال الناس يتساءلون ، حتى يقال : هذا خَلَقَ الله ، فمن خلق الله ؟ فمن وجد من ذلك شيئا فلْيَقل** : آمنت بالله ورُسُله .» أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرج أبو داود الرواية الآخرة، وله أيضا نحوه، وقال: «**فإذا قالوا ذلك ، فقولوا {الله أحد الله الصَّمدُ، لَمْ يلدْ ولَم يُولَدْ ولَمْ يَكُنْ لَهُ كُفوا أحد} ثم لْيَتْفل عن يساره ثلاثا، وليستعذْ من الشيطان**».

3.064- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

[17] **Buharî**, İ'tisâm, 3; Daavât, 18; Rikak, 22; Kader, 12; Ezan, 155; **Müslim**, Akdıye, 5/13.

"İnsanlar size ilimden sormaya devam edecekler. Hatta; *'Anladık, Allah her şeyi yaratandır, peki Allah'ı kim yarattı?'* bile diyecekler."

Ebû Hureyre, bir adamın elini tutarak şöyle dedi:

"Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir. Bu soruyu bana iki kişi sormuştu; bu adam da üçüncüsüdür."[18]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Ya Ebâ Hureyre! İnsanlar sana sormaya devam edecekler. Hatta; *'Anladık, bu Allah, peki Allah'ı kim yarattı?'* bile diyecekler."

Ebû Hureyre şöyle der:

"Mescidde otururken bedevilerden bir takım kimseler geldi, dediler ki:

"-Ya Ebâ Hureyre! Anladık, bu Allah, peki Allah'ı kim yarattı?"

Râvî der ki: "Ebû Hureyre çakıl taşlarını alıp onlara doğru attı, sonra da;

"-Kalkın! Defolun!" dedi.

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (as) şöyle dedi:

"Şeytan sizden birine gelir ve; *'Şunu kim yarattı? Şunu kim yarattı?'* diye vesvese verir. Hatta sonunda; *'Peki Allah'ı kim yarattı?'* diye sorar. İş bu noktaya gelince insan Allah'a sığınsın ve şeytanı kovsun!"

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"İnsanlar birbirlerine (pek çok şeyi) **sorarlar. Hatta *'bunu Allah yarattı, peki Allah'ı kim yarattı?'* bile denilir. Kim, içinde böyle bir şüpheyi duyarsa; *'Allah'a ve Peygamberlerine iman ettim'* desin!"**

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Son rivâyeti **Ebû Davud** da tahric ettti.

Ebû Davud'un benzer bir rivâyeti de şöyledir:

---

[18] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 11; **Müslim**, İman, 60/215; **Ebû Davud**, Sünnet, 19/4721-22.

"Bunu dediklerinde, siz; '*Allah birdir, Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğurulmamıştır. O'nun eşi-benzeri yoktur*' deyin. Sonra insan sol tarafına üç defa tükürsün ve şeytandan Allah'a sığınsın!.."

İZAH

Şüphesiz ki insan zihnine takılan kuşkuların ve soruların sınırı yoktur. Bu sorular, bazen insanın kendi içinden gelir, buna vesvese deriz. Vesvese, iradî bir olay değildir, dolayısıyla insan sorumlu olmaz.

Ancak bazen de insanlar, birbirlerine sordukları sorularla zihinleri bulandırırlar, saf ve temiz dimağları iğfal ederler. İşte buradaki hadîsler, bu türlü sorular hakkındadır. İnsan, herşeyi kurcalamayı, eşelemeyi itiyat haline getirir, gayba ait konularda da at oynatmaya kalkışırsa, tabii bir sınırda durması mümkün olmaz, sorular **"Acaba Allah'ı kim yarattı?"** noktasına kadar uzanır. Şüphesiz bu, en son sınırdır. Gayba ait meselelerde ahkâm yürütülmesi, insanı sahil-i selamete çıkarmaz. Bir şeyin halli, herhangi bir neticenin elde edilmesi de mümkün olmaz. Dolayısıyla soruların da bir sınırı olmalıdır. Özellikle insana sıkıntı ve dert yaratacak, kötü âkıbete yol açabilecek türde sorulardan uzak durulmalıdır.

Hz. Peygamber hayatta iken ve vahyin nâzil olduğu bir dönemde gayba ait olmasa dahi çok soru sorulması, mü'minler için hayırlı değildi. Çünkü gelen her hüküm, mutlaka bağlayıcı olacak ve kıyâmete kadar bütün insanlar için hüküm ifade edecekti. Ama soru sorulmadığı için bir hükmün konulması söz konusu olmamışsa, bu, bütün insanlar için kolaylıktır, genişliktir, insanlara geniş bir hareket kabiliyeti vermektedir.

Ancak Hz. Peygamber'in vefatı ve vahyin kesilmesinden sonra bu ihtimal ortadan kalkınca, artık ilim adına çeşitli soruların ve faraziyelerin önü açılmıştır. Yalnız burada mugalata, insanları saptırmak ve zihinleri bulandırmak türünden sorular, yine de câiz görülmez.

٣٠٦٥ــ (خ م ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لن يبْرحَ الناسُ يتساءلون : هذا الله خالق كلِّ شيء ، فمن خلق الله ؟ ».

وفي رواية قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : قال الله عز وجل : « إن أُمَّتك لا يزالون يقولون : ما كذا ؟ ما كذا ؟ حتى يقولوا : هذا الله خالقُ الخلق فمن خلق الله عز وجل ؟ » أخرجه البخاري ومسلم.

3.065- Enes b. Malik dedi ki:

Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"İnsanlar birbirlerine sormaya devam ederler:

"- Allah, herşeyin yaratıcısıdır, peki ama Allah'ı kim yaratmıştır?" **derler.**[19]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (as) şöyle dedi:

"Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Ümmetin *'Şu nedir? Bu nedir?'* **diye habire soracaklar. Hatta;** *'Allah, mahlukatın yaratıcısıdır, peki Allah'ı kim yarattı ?'* **bile diyecekler."**

٣٠٦٦ــ (د ــ معاوية بن أبي سفيان رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم : «نهى عن الغلُوطات .» أخرجه أبو داود.

3.066- Muaviye b. Ebî Süfyan'dan rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as) mugâlata yapmayı yasakladı."[20]

٣٠٦٧ــ (أبو هريرة رضي الله عنه) يرفعه ، قال : «شرارُ النّاس : الذين يسألون عن شرار المسائل كي يُغَلّطوا بها العلماء.» أخرجه...

---

[19] **Buharî**, İ'tisâm, 3; **Müslim**, İman, 60/217.

[20] **Ebû Davud**, İlim, 8/3656. Bu hadîsin râvîlerinden **Abdullah b. Sa'd b. Ferkad el-Becelî**, meçhûl biridir, bu itibarla hadîs zayıftır.

3.067- Ebû Hureyre'nin merfû bir rivâyeti de şöyledir:

"İnsanların kötüleri; âlimleri yanıltmak için muğalata yaparak zararlı meseleleri soranlardır."[21]

İZAH

Mugâlata; insanı çıkmaza sokmak, köşeye sıkıştırmak amacına yönelik maksatlı sözlerdir. Bunun sonunda hakka ulaşma hedefi yoktur, gâye muhatabı âciz bırakmaktır. Dinimiz, bir hayra hizmet etmediği için mugalatayı meşru görmez.

٣٠٦٨ــ (خ ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «كنت عند عمر فسمعته يقول: نُهينا عن التَّكَلُّف.» أخرجه البخاري.

3.068- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Ömer'in huzurunda idim. O'nun; 'Biz, tekellüften men edildik' dediğini işittim."[22]

İZAH

Tekellüf; insanın gereksiz yere sıkıntıya, zorluğa girmesidir. Bundan maksat, gereksiz yere çok soru sorarak işi çıkmaza sokmaktır. Bu da men edilmiştir.

٣٠٦٩ــ (سلمان الفارسي رضي الله عنه) قال : « سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن أشياء؟ فقال: الحلالُ ما أحلَّ الله في كتابه ، والحرامُ: ما حرَّمَهُ الله في كتابه ، وما سكت عنه فهو مما قد عفا عنه ، فلا تتكلّفوا ». أخرجه...

3.069- Selman el-Farisî anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as) bazı şeyler soruldu. O dedi ki:

"Helâl, Allah'ın, Kitâb'ında helâl kıldığı şeydir. Haram da, Allah'ın, Kitâb'ında haram kıldıklarıdır. Hakkında bir şey

---

[21] Musannıfın kaydettiği bu hadîsin kaynağı bulunamamıştır.

[22] **Buharî**, İ'tisâm, 3.

söylemediklerini ise bağışlamıştır. Binâenaleyh tekellüf göstermeyin."[23]

İZAH

Bu hadîs, helâl-haram konusunda Kur'ân'da bulunan hükümlerin dışında hiçbir şeye itibar edilmemesi gerektiği anlamına alınmamalıdır. Rasûlullah'ın (as) da bazı helâl ve haramları beyan etmek gibi bir görevi vardır. Hz. Peygamber'in, helâl veya haram olduğunu beyan ettiği şeyleri yok farzetmek Kur'ân'a da aykırıdır. Çünkü Kur'ân'da; ***"Allah'a itaat edin, Rasûle de itaat edin"***[24], ***"Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur"***[25] buyurulmaktadır.

Binâenaleyh Hz. Peygamber'in emirlerine itâat da Kur'ân'ın emridir. Kur'ân'da hiç zikredilmeyen bazı şeylerin helâl veya haram olduğunu Hz. Peygamber'den öğreniriz.

Öyleyse hadîsin manası şöyle anlaşılmalıdır:

Allah bazı şeyleri emretti; onları yerine getirin. Bazı şeyleri de yasakladı; onlardan da sakının. Bazı şeylerden de hiç söz etmedi; bu sizin için rahmettir, genişliktir, sorular sormak suretiyle bu genişliği daraltmayın, kendinize sıkıntı çıkarmayın.

Musannıfın, bu hadîsi **"Soru sormak"** babında zikretmesi de bu yoruma katıldığını gösterir.

Bu hadîs, haram olduğuna dair kesin hüküm bulunmayan şeylerde asıl olanın helâllik olduğuna delâlet eder.

٣٠٧٠ـ (أبو ثعلبة الخشني رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال :

« إن الله فرض فرائضَ فلا تُضيِّعوها، وحدَّ حُدودا فلا تعتدُوها، وحرَّم أشياء فلا تقرَبُوها ، وترك أشياء عن غيرِ نسيان فلا تبحثوا عنها » أخرجه...

---

[23] Musannıfın, kaynağına işaret etmediği hadîs, **Tirmizî**, Libas, 6/1726 ve **İbn Mâce**, Et'ime, 60/3367'dedir.

[24] Nisâ, 59.

[25] Nisâ, 80.

3.070- Ebû Sa'lebe el-Huşenî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah bazı şeyleri farz kılmıştır; onları zâyi etmeyin! Bazı sınırlar da koymuştur; onları tecavüz etmeyin! Bazı şeyleri ise haram kılmıştır; onlara da yaklaşmayın! Bazı şeyleri de unutmaksızın terk etmiştir; onları araştırmayın!"[26]

İZAH

Az önce de belirtildiği üzere bu hadîsten amaç da, özellikle tekellüf gösterilmemesi, herşeyin mesele yapılmaması, ince elenip sık dokunmamasıdır. Ayrıca Hz. Peygamber'in Allah adına beyan ettikleri de, hüküm itibariyle Kur'ân'ın beyanı gibi olduğu unutulmamalıdır.

---

[26] Musannıf, bu hadîsin de kaynağına işaret etmemiş, **Kütüb-i Sitte**'de de bulunamamıştır.

(س) "sin" harfi:

الكتاب الخامس
في السِّحر والكَهانة

5. KİTAB: **SİHİR VE KEHÂNET:** **3,071-3,078**

الكتاب الخامس
في السّحر والكهانة

53- SİHİR VE KEHÂNET

٣٠٧١ــ (س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :
« من عقَد عُقدة ثم نفث فيها فقد سحرَ ومن سحرَ فقد أشرَك، ومن تعلّق بشيء وُكلَ إليه» أخرج النسائي.

3,071- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim (büyücülük gayesiyle) **bir düğüm yapar, sonra da ona üflerse, sihir yapmış olur. Her kim de sihir yaparsa, şirke düşmüş olur. Kim** (korunmak amacıyla boynuna) **bir şey takarsa,** (korunması) **ona havâle edilir."**[1]

İZAH

Sihir ve kehânet, ilk çağlardan beri insanlığın ilgisini çeken önemli bir konudur. Bilimin ve bütün ilahi dinlerin şiddetle karşı koymalarına rağmen sihir ve kehânetin, insan ve toplum hayatı üzerindeki varlığı ve etkisi hiçbir dönemde sona erdirilememiştir. Bu bölümde tarihin her döneminde oldukça yaygın şekilde görülen sihir ve kehânetle ilgili hadîsler zikredilecek, insan ve toplum hayatının bu gerçeği ile ilgili Hz. Peygamber'in değerlendirmelerine yer verilecektir.

SİHİR

Sihir; görünmeyen bazı güçlerle ilişki kurularak veya bazı nesneler kullanılarak faydalı, zararlı veya koruma amaçlı sonuçlar

---

[1] **Nesaî**, Tahrîm, 19.

elde etme faaliyetidir. Sihirde araç olarak ruhlar, cinler, şeytanlar, bazı hayvanlar ve cisimler kullanılır.

Türkçe'de büyü diye isimlendirdiğimiz sihir, her ne kadar dinle ilişkilendirilir ise de, hakikatte dinle hiçbir alâkası yoktur. Bunun ötesinde ahlâkî bir mahiyeti de bulunmamaktadır. Amacı sadece çıkar ve menfaattir. Bazı kişilere iyilik, bazılarına ise kötülük yapmak suretiyle kişisel çıkar sağlamaktır. Burada dinin, Allah'ın ve Peygamber'in emri ve rızası yerine, bütün bunların istismarı söz konusudur. Yapamayacakları ve bilemeyecekleri hiçbir şeyin bulunmadığı inancıyla ilahî irâdenin üstünde bir güç ve kudret gösterisidir. Böyle bir anlayış ve faaliyetin İslâm dini ile yan yana düşünülmesi bile câiz değildir. Çünkü sihirde gaye, Allah tarafından konulan tabiî düzeni değiştirmektir.

Sihir, insanların fıtrî duygularını istismardır. Sihirbazlar, tabiat kanunlarına aykırı beceriler sergileyebileceklerini iddia ederek insanları etkilemeye çalışmışlar, bu vesile ile de insanlar üzerinde ciddi bir otorite kurmaya gayret etmişlerdir. Bir takım gizli güçlere ve kimsenin bilemediği gizli bilgilere sahip oldukları izlenimini vererek insanları aldatmışlardır. Bu yolla insanların duygularını, kabiliyetlerini ve faaliyetlerini de kontrol altına almaya çalışmışlardır.

Sihrin, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişi vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de **Hz. Musa** dönemindeki sihirden etraflıca bahsedilir. Bu âyetler, sihrin o dönemde bir sanat haline geldiğini gösterir. Ayrıca **Hz. Nuh**'tan önce de sihrin bilindiği rivâyet edilmektedir. **İbn İshak**, âyette zikredilen **Hârût** ve **Mârût** olayının **Hz. Nuh**'tan önceki bir dönemde vuku bulduğunu söyler. **Hz. Süleyman** döneminde de sihrin yaygın olduğu âyetlerden anlaşılmaktadır. İslâm'ın zuhur ettiği dönemde de sihir son derece yaygındı. Kehânet, fal okları, yıldızlara bakmak, düğüm atmak, düğüme üflemek gibi çeşitli yollarla bu türlü faaliyetler yapılırdı. İnsanlar büyücülerde büyük bir güç ve kudretin bulunduğunu vehmederler, bundan dolayı onlardan çekinir ve kendilerine saygı duyarlardı. Buna benzer yaklaşımlar, maalesef insanlık tarihi boyunca da hep var olagelmiştir. Hatta İslâm dininin şiddetle karşı çıkmasına rağmen müslümanlar arasında da

süregelmiştir. Kabul etmek gerekir ki, günümüzün en gelişmiş toplumlarında bile büyüye ilgi hiç de azalmış değildir.

İslâm uleması arasında sihrin, aslı olmayan göz boyamadan ibaret olduğunu söyleyenler olmakla birlikte, cumhur sihrin varlığını kabul eder. Bir vâkıa olarak da sihrin varlığı herhalde inkâr edilemez. Bu hususta muhtelif âyet ve hadîslerin varlığı da bunu gösterir. Kur'ân-ı Kerîm'de **Hârût** ile **Mârût**'un sihir konusunda **Bâbil**'deki faaliyetlerine işaret edilir. İnsanların, karı-kocayı bile birbirinden ayıracak olan sihri bu ikiliden öğrendikleri belirtilir. Bu ikilinin de ***"biz bir imtihan vesilesiyiz, sakın küfretmeytin!"*** diyerek insanları ikaz ettikleri kaydedilir. Hemen peşinden de ***"Allah'ın izni olmadan onların kimseye zarar veremeyecekleri"*** ifade edilir. Bu bilginin insanlara fayda değil zarar vereceği ve bu işleri yapanların da âhirette nasibi olmayacağı hükme bağlanır.[2] **Felak** ve **Nâs** sûrelerinde de bunun varlığı kabul edilerek bu türlü faaliyetlerden ve onlardan gelecek zararlardan Allah'a sığınmak gerektiği vurgulanır. Bütün bunlar göstermektedir ki sihir, herkes için mutlak bir etken olmamakla birlikte varlığı da inkâr edilemez.

İslâm âlimleri sihrin dinî hükmü konusunda esasta olmasa da, detayda farklı görüşlere sahiptirler. Bir kısmı; ***"onlar küfrettiler... onların âhiretten nasibi yoktur"***[3] ve ***"büyücü felâh bulmaz"***[4] âyetlerine dayanarak sihir yapmanın, hatta öğretmenin de küfür olduğunu ileri sürer. **İmâm Mâlik** büyücünün kâfir olduğunu ve zındıklar gibi öldürülmesi gerektiğini söyler. **Ahmed b. Hanbel**'in de bu görüşte olduğu rivâyet edilir. **Nevevî** sihir yapmanın haram ve büyük günahlardan olduğunda icmâ bulunduğunu söyler. Hz. Peygamber'in sihri yedi helâk edici şey arasında zikretmesini buna delil gösterir. Ona göre sihir, küfrü gerektiren bir fiil veya sözle yapılmışsa küfürdür, aksi halde büyük günah sayılır.

İslâm âlimleri, büyü yapmak amacıyla sihir öğrenmek ve öğretmeyi de haram sayarlar. Yalnız yapılan büyüyü çözmek

---

[2] Bakara, 102.

[3] Bakara, 280.

[4] Tâhâ, 69.

düşüncesiyle onun öğrenilmesinde mahzur yoktur. Sadece bilgi olarak öğrenilmesinde de şüphesiz hiçbir sakınca yoktur. Bu, sadece bir sözün veya fiilin öğrenilmesinden ibarettir. Nitekim putperestlerin yaptıklarını öğrenmekte de bir sakınca bulunmamaktadır.

Netice olarak sihrin vukûu mümkün olmakla birlikte bu konuda kabûlü câiz olmayan şey, sihir yapmak ve sihrin mutlak etken olduğuna inanmaktır. Bütün evrende yegâne mutlak hâkim sadece Allah'tır ve O'nun izni olmadan hiç kimseye zarar veya fayda vermek mümkün değildir.

KEHÂNET

Kehânet; gaybı bilme iddiasıdır. Sezgi, ilham veya bazı işaretlerin yorumlarıyla ilerde meydana gelecek olayları önceden haber vermektir. Kendilerine kâhin denen bazı insanlar, cin ve şeytan gibi soyut varlıklarla ilişkiye girerek onlardan, gelecekteki olaylar hakkında bilgi edinmeye çalışırlar.

Kehânet, çok farklı şekillerde yapılabilmektedir. Bazen insan ve diğer varlıkların davranışları ve sesleri yorumlanarak anlam çıkarılır. Bazen riyâzet ve meditasyon yoluyla trans haline geçilerek o anda gözle görünmeyen bazı varlıklarla irtibat kurup onlardan bilgi alındığı iddia edilir. Bazen çeşitli nesneler yardımıyla, bazen de hiçbir araç kullanmadan sezgi gücü yoluyla bir hükme varılır. Netice itibariyle insan çeşitli yollar ve vasıtalar kullanarak, bu arada kendine özgü bazı yeteneklerini de sergileyerek geleceğe dair bilgiler elde ettiğini ileri sürer.

Eskiden beri insanlar, gayb âlemi konusunda haber kaynağı olarak daha çok cinleri kullanmışlar, onlardan bu bilgileri aldıklarını iddia etmişlerdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de cinlerin ve şeytanların göğe çıkarak gayba dair bilgiler elde etmeye çalıştıkları ifâde edilmektedir. ***"Göğü kovulmuş her türlü şeytandan koruduk; yalnız kulak hırsızlığı yapmaya kalkışanların ardına parlak bir alev takılır"***[5] âyetinde, bazı şeytanların ve cinlerin gökteki meleklerin

---

[5] Hicr, 17-18.

konuşmalarını öğrenmeye çalıştıkları, ama buna fırsat verilmediği belirtilmektedir. Başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır:

"Dünya göğünü yıldızlarla donattık. Onu her türlü bozguncu şeytana karşı koruduk. Ki (o kulak hırsızları), *yüce sâkinler topluluğuna kulak veremesinler, her taraftan kovulup sürülsünler, rahmetten uzak kalsınlar ve kendilerini bekleyen ebedî azaba duçar olsunlar diye... Ama eğer birisi* (bu bilgiden) *bir parça koparmayı başarırsa, onu da yakıcı bir alev takip eder."*[6]

"...(Cinler) *biz göğe ulaştık, ama göğü güçlü muhafızlar ve alevlerle dolu bulduk, halbuki onları dinleyebileceğimiz yerlere kurulmuştuk* (derler). *Şimdi ise onları dinlemeye çalışan herkes, kendisini bekleyen bir alev ile karşılaşacaktır."*[7]

Bu âyetlerde cinler ve şeytanların, meleklerin gayba ait konularda kendi aralarında yaptıkları konuşmalarını dinlemek için kulak hırsızlığı yaptıkları ifâde edilmektedir. Buna göre cinler ve şeytanlar, onlardan duyduklarını bazı ilavelerle birlikte ilişkide bulundukları kâhinlerin kulağına iletirler. Bu şekilde kâhinlerle cinler ve şeytanlar arasında bir nevi iletişim kurulmuş olmaktadır.

Âyet ve hadîslerde yeryüzünde hiç kimsenin gaybı bilemeyeceği ısrarla belirtilmesine rağmen, kâhinlerin verdikleri bazı bilgilerin doğru olabildiği de görülmüştür. Bu durum Hz. Peygamber'e de sorulmuş, o da 3074 numaralı hadîste görüleceği üzere, bu durumu cinlerin kulak hırsızlığına bağlamış, ama onların bir doğruya yüz yalan karıştırdıklarını da ilave etmiştir.

Yukarıdaki âyetlerin devamında, meleklerin konuşmalarına kulak kabartan cinlerin ve şeytanların alevlerle kovalandığı, böylece bu bilgilerin korunduğu belirtilmektedir. İslâm uleması bu durumun, Hz. Peygamber'den sonra da devam edip etmediğinde ihtilaf ederler. Bir kısmına göre onların gökten haber çalmaları nübüvvet öncesine aittir, daha sonra bu imkân tamamen kapatılmıştır. Bazıları ise sadece Rasûlullah'ın (as.) nübüvveti döneminde gökten haber aşırmanın engellendiği ve sadece hayal gücüne dayalı kehânetin devam ettiği

---

[6] Sâffât, 6-10.

[7] Cin, 8-9.

görüşündedir. Bunlara göre Hz. Peygamber'in vefatından sonra cinler ve şeytanlar gökten haber çalmaya tekrar başlamışlardır.

Bunun yanında başka bir âyet-i kerîmede de; ***"bazı insanlar cinlere sığınıyorlar, ama cinler onların sadece şaşkınlıklarını arttırır"*** buyurulmaktadır.[8] ***"Şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmelerini fısıldarlar. Eğer onlara uyarsanız, bilin ki sizler de müşrik olursunuz"***[9] âyetinde de bunun sakıncaları ifade edilmektedir. Ayrıca; ***"sen asla kâhin değilsin!"***[10] ve ***"Kur'ân bir kâhin sözü değildir"***[11] âyetlerinde de kâhinliğin meşrû olmadığı vurgulanmaktadır.

İnsanoğlu yaratılışı itibariyle bilinmeyeni merak eder. Gelecekte nelerin başına geleceğini öğrenmek ister. İşte kehânet bu arzunun sonucudur. Bu arzuyu gerçekleştirmek için de insan, ya bir takım varlıklarla irtibat kurma yoluyla veya bazı eşya ve davranışları yorumlayarak gelecekle ilgili bilgi edinmeye çalışır. İnsanın bu eğilimi tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar süregelmiş ve kehânet her dönemde varlığını yaygın bir şekilde korumuştur.

İslâm'ın geldiği sıralarda da kehânet, toplumun her kesiminde yaygınlaşmıştı. Hemen her kabilenin özel kâhinleri vardı. Kâhinlerin cinlerle irtibatlı olduklarına ve her kâhinin bilgi aldığı cinlerinin bulunduğuna inanılırdı. Kâhinler toplum hayatında da önemli bir konuma sahip idiler; ihtilafları çözmede, suçluların ortaya çıkarılmasında, hastaların sağlıklarına kavuşmalarında kendilerinden yararlanılırdı. Hatta savaş ilanında bile onların fikirlerine başvurulurdu.

Günümüzde bile en gelişmiş milletlerde ve kültür düzeyi en ileri seviyede olan insanlarda da bu irtibat devam etmektedir. Bugün de astroloji, el falı, yıldız falı, kağıt falı, ruh çağırma, cinlerle irtibat kurma gibi kehânetin çeşitli türleri her kültür düzeyinde yaşamaktadır.

---

[8] Cin, 6.

[9] En'âm, 121.

[10] Tûr, 29.

[11] Hâkka, 42.

Dinlerin kehânete nasıl baktıklarına gelince; şunu bilmek gerekir ki, bütün ilâhî dinler kehâneti şiddetle yasaklamıştır. Yahudilik, kâhinlerin öldürülmelerini emredecek kadar ona karşı çıkmış, Hıristiyanlık kehânete karşı savaş açmıştır. İslâm dini de şiddetle ona karşı koymuştur. Kehânetin ilahî dinler tarafından yasaklanmasının ana sebebi, onun putperestlikle çok yakından bağlantılı olmasıdır. Her şeyden önce kehânet, tevhîd akîdesine aykırıdır ve nübüvvete alternatif olma gibi bir görüntüsü vardır. Kur'ân-ı Kerîm; ***"gayp bilgisi sadece Allah'a özgüdür"***[12] ve ***"Allah'tan başka yerde ve gökte olan hiç kimse gaybı bilemez"***[13] buyururken, kâhinler kendilerinin de gaybı bildiklerini iddia ederek ulûhiyete ortaklığa özenirler. Yüce Allah cinlerin gaybı bilemediklerini söylerken[14] ve onların yalan ve yaldızlı sözlerle birbirlerini aldattıklarını[15] ifâde ederken, bazı insanlar cinlerin de gaybı bildikleri iddiasıyla Allah'ı tekzibe yeltenirler. Bütün bunlardan dolayıdır ki, Hz. Peygamber de kehâneti şiddetle yasaklamıştır. Aşağıda görüleceği üzere; kâhinlere başvuranın Peygamber'e indirilen vahiyleri inkâr etmiş olacağını ve kıldığı namazların kırk gün kabul edilmeyeceğini söylemiştir. **Ahmed b. Hanbel**'in *Müsned*'inde de onun cennete giremeyeceğini beyan etmiştir.[16]

٣٠٧٢ـــ (خ ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إذا قضى الله الأمرَ في السماء ضَربت الملائكة بأجنحتها خُضْعانا لقوله، كأنه سلسلَة على صَفْوان، فإذا فُزِّعَ عن قُلوبِهِم، {قالوا: مَاذا قال ربُّكم؟ قالوا: الحقَّ، وهو العليُّ الكبيرُ} فيسْمعها مُسْتَرِقَ السَّمع - ومسترِقُوا السمع هكذا ، بعضه فوق بعض - ووصف سفيان بكفِّه ، فحرَّفها ، وبدَّدَ بين أصابعه - فيسمعُ الكلمة ، فَيُلقيها إلى من تحته ، ثم

[12] Yunus, 20.

[13] Neml, 65.

[14] Sebe, 14.

[15] En'âm, 112

[16] **Müsned**, III, 14.

يُلقيها الآخر إلى مَن تحتَه، حتى يُلقيها على لسان السَّاحر أو الكاهن ، فرُبّما أدركها الشّهابُ قبلَ أن يُلقيَها ، وربما ألقاها قبل أن يدركه فيكذبُ معها مائة كذْبة فيقال : أليس قد قال لنا يوم كذا وكذا ، كذا وكذا ؟ فيصدّق بتلك الكلمة التي سُمعتْ من السماء.»

وذكر في رواية : قراءة من قرأ {فُرِّغ } وقال سفيان عن عمرو : {فزّع} قال : وهي قراءتنا ، أخرجه البخاري والترمذي مختصرا. وقد ذكر الحديث في تفسير سورة سبأ من حرف التاء.

3,072- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah gök yüzünde bir işin yerine getirilmesine hükmettiği zaman melekler, O'nun sözüne boyun eğerek kanatlarını çırparlar; tıpkı düz ve sert bir taş üzerine (sürtülen) zincirin sesi gibi ses çıkarırlar. Sonra içlerindeki korku zâil olunca, (Cibrâîl gibi büyük meleklere);

***"- Rabbiniz ne buyurdu?"* diye sorarlar. Onlar da;**

***"- Hakkı söyledi; O çok yücedir, pek büyüktür"* derler.**

İşte kulak hırsızları o sırada onu (Allah'ın hükmünü) işitirler. Kulak hırsızları, şu şekilde, birbirlerinin üzerine yığılırlar -hadîsin râvîsi Süfyan (b. Uyeyne), avucunu uzatıp parmaklarını ayırdı ve onların birbiri üstüne dizilişini gösterdi- **ve o sözü işitirler. En üstteki, duyduğu sözü altındakine iletir, böylece o söz en alttakine kadar ulaşır. Alttaki de onu büyücünün veya kâhinin diline atar. Bazen meleklerin konuşmasını işiten en üstteki cin, o sözü alttakine atamadan kendisine bir ateş parçası ulaşır (ve onu yakar). Bazen de ateş ona ulaşmadan, o, haberi alttakine ulaştırır. Bu doğru söze yüz tane de yalan katar. (Neticede bunlar insanlara söylenip o doğru olan söz tahakkuk ettiğinde, insanlar tarafından);**

***"- O bize şu günde şöyle, şöyle ve şöyle dememiş miydi?"* denilir. Böylece cinlerin gökten işitmiş oldukları o söz sebebiyle, söylediklerinin (tamamı) tasdik edilir."**[17]

---

[17] **Buharî**, Tefsîr, 15/1; 34/1; Tevhîd, 32; **Tirmizî**, Tefsîr, 35/3223.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette âyetteki *"fuzzia"* kelimesi yerine, bunun diğer bir kırâat şekli olan *"furriğa"* lafzı zikredilir. Süfyan (b. Uyeyne), Amr'dan naklen *"fuzzia"* dedi ve "bu, bizim kırâatimizdir" diye ekledi.

Hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî** muhtasar olarak tahric ettiler. Hadîs, **Sebe** sûresinin tefsiri ile ilgili kısımda zikredilmişti.

İZAH

Bu konu ile ilgili bazı rivâyetler daha önce de geçmişti.[18] Bu rivâyetlerden anlaşıldığına göre; meleklerin kendi aralarında konuştukları gayba dair bazı haberleri cinler ve şeytanlar duyabilmekte ve bunları da ilişkide bulundukları büyücü ve kâhin gibi bazı insanların zihinlerine yerleştirmekte, onlar da bir doğruya yüz yalan katarak insanlara maharetlerini göstermektedirler. İnsanlar da onların söyledikleri bazı şeylerin vukû bulduğuna bakarak diğer söylediklerinin de doğru olduğuna inanabilmektedirler.

Bir önceki hadîsin izahı sadedinde zikrettiğimiz âyetlerden de, melekler arasında cereyân eden bir kısım konuşmaları cinlerin ve şeytanların duyabilecekleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte âyet ve hadîslerde; **"kulak hırsızlığı yapan şeytanları kovalayan *şihâb*"**dan da söz edilmektedir. **Şihâb** kelimesi, parlak alev ve ateş parçası anlamına gelir. Aynı zamanda yakıcı ve parlak bir yıldızın da adıdır. **Taberî** şihâb'ı, şeytan taşlamak için kullanılan yıldızlar, diye tarif eder. İşte bu **şihâb**, melekler arasındaki konuşmalara kulak kabartan ve bazı sözler kapmaya çalışan cinleri ve şeytanları kovalar. Bu da onların melekler arasındaki konuşmaları tam anlamıyla duymalarının mümkün olmadığı anlamına gelmektedir. Sadece yarım yamalak bazı sözleri duymaları muhtemeldir. Ancak onların, Allah'ın peygamberlere gönderdiği vahyi duymaları ise asla mümkün değildir. Çünkü gökyüzü, âyetlerde açık olarak ifâde edildiği üzere, onların vahyi duymalarını engelleyen her türlü tedbirlerle muhafaza altına alınmıştır. Bu husus, daha önce meâlini

---

[18] Bkz., hadîs no; 773-774, 861.

kaydettiğimiz âyetlerde zımnen ifâde edildiği gibi, aşağıdaki âyette de sarîh olarak belirtilmiştir:

وما تنزلت به الشياطين وما ينبغي لهم وما يستطيعون انهم عن السمع لمعزولون

"Onu (Kur'ân'ı) şeytanlar indirmedi, bu onların harcı değildir. Zaten buna güçleri de yetmez. Ayrıca onların, onu (vahyi) dinlemeleri de kesin olarak engellenmiştir."[19]

İşte bu âyete göre, onların ilahî vahyi dinlemeleri asla mümkün değildir. **Taberî**, Hz. Peygamber'den önceki fetret döneminde gökyüzünün şeytanlardan korunmadığını kaydeder.[20] Rasûlullah (as.), peygamber olarak gönderilince, gökyüzü korunmaya başlandı, şeytanlara **şihâb**'lar atıldı ve onların dinlemeleri kesin olarak engellendi.

İbn Zeyd ise, gökyüzünün sadece şu iki olayda korunduğunu ve yalnız bu iki halde şeytanların taşlandığını söyler:

1- Allah yeryüzüne âni bir azap indireceği zaman,

2- İrşâd ve ıslâh eden bir Peygamber gönderip ona vahiy indirirken.

İbn Zeyd bu görüşüne, Hz. Peygamber'in risâleti döneminde gökten haber çalmak isteyen cinlerin **şihâb**'larla kovalanmaları üzerine söyledikleri; ***"yeryüzündeki kimselere bir fenalık mı istenmiştir, yoksa Rableri onları irşâd etmek mi dilemiştir, bilemeyiz..."***[21] âyetini delil gösterir. Buna göre cinlerin dinlemelerini engellemenin ve onları **şihâb**'larla kovalamanın, ancak sözü edilen iki sebebi olabilir. Ancak genel kanâat, bu engellemenin İslâm ile devam edip sürdüğü istikametindedir. Dolayısıyla hâlen de aynı engelleme söz konusudur.

٣٠٧٣ــ (م ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « أخبرني رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم من الأنصار : أنهم بينا هم جلوس ليلة مع رسول الله صلى

---

[19] Şuarâ, 210-212.

[20] **Taberî**, XXIX, 103.

[21] Cin, 10.

الله عليه وسلم رُمِيَ بنجم واستنار ، فقال لهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما كنتم تقولون في الجاهلية إذا رُمي بمثل هذا ؟** قالوا : الله ورسوله أعلم ، كنا نقول : وَلد الليلة رجل عظيم ، ومات رجل عظيم ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **فإنها لا يُرمَى بها لموت أحد ولا لحياته ، ولكنَّ ربَّنا تبارك اسمه إذا قضى أمرا سبَّحَ حملةُ العرش ، ثم سبح أهلُ السماء الذين يَلونهم ، حتى يبْلُغَ التَّسبيحُ أهلَ هذه السماء الدنيا، ثم قال الذين يلون حملة العرش لحملة العرش : ماذا قال ربُّكم ؟ فيخبرونهم ما قال : فيستخبرُ بعضُ أهل السموات بعضا ، حت يبلغ الخبرُ هذه السماء الدنيا ، فيخطف الجنُّ السَّمع فيَقْذفُون إلى أوليائهم، ويرمون. فما جاؤوا به على وجهه فهو حق، ولكنهم يفرقون فيه ويزيدون».**

وفي رواية : « رجال من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم.»

وزاد «**وقال الله: {حتى إذا فُزِّعَ عن قُلُوبهم قَالُوا: مَاذَا قال ربُّكُم قالُوا: الحقَّ}** [سبأ : ٢٣].

أخرجه مسلم والترمذي. وللترمذي في أخرى : أَن ابن عباس قال: بينما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم جالس. وذكر الحديث» ولم يذكر فيه « عن رجل من الأنصار ».

3,073- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Bana Hz. Peygamber'in ashâbından olan Ensâr'dan birinin anlattığına göre; onlar bir gece Rasûlullah (as.) ile birlikte otururlarken bir yıldız kaymış ve etraf aydınlanmış. Hz. Peygamber onlara;

"- Câhiliye döneminde böyle bir şey vukû bulduğunda ne derdiniz?" diye sordu. Onlar da;

"- Allah ve Rasûlü bilir. Ama biz; ***'bu gece büyük bir adam doğdu ve büyük bir adam öldü'*** **derdik"** cevabını verdiler.Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"- Yıldızlar hiç kimsenin ölümü veya doğumu için batmazlar. Ama Yüce Rabbiniz bir şeye hükmettiğinde Arş'ı taşıyan melekler tesbih getiririrler. Onlardan sonra da gökteki melekler tesbih getiririrler. Nihayet bu tesbih getirme işi, şu en alttaki dünya

semasına kadar ulaşır. Sonra Arş'ı taşıyanların arkasından tesbih getirenler, onlara;

"- Rabbiniz ne buyurdu?" **diye sorarlar. Onlar da Allah'ın buyruğunu haber verirler. Gök ehli bu şekilde birbirleriyle haberleşirler. Bu haber nihayet en alttaki dünya semasına kadar ulaşır ve** (o haberleşme sırasında da) **cinler bu sözü kapıp dostlarına ulaştırmak isterler. Ama onlar** (işte şu kaydığını gördüğünüz yıldızlarla) **taşlanırlar. Cinlerin duydukları gibi getirmiş oldukları söz haktır; ama onlar bu sözü parçalar ve ilaveler yaparlar."**[22]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre İbn Abbas, "Hz. Peygamber'in ashâbından biri" yerine, "Hz. Peygamber'in ashâbından bazı kişiler" demiştir. Bu rivâyette şu âyet-i kerîme de zikredilir.

"Nihayet onların kalplerinden korku giderilince; **'Rabbiniz ne buyurdu?'** *diye sorarlar. Onlar da;* **'hakkı'** *diye cevap verirler."*[23]

Hadîsi **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyetinde İbn Abbas; "Rasûlullah (as.) otururken..." diyerek hadîsi zikreder, "Ensâr'dan biri" ifadesine yer vermez.

٣٠٧٤ـــ (خ م ـــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « سئل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الكهّان ؟ فقال : **ليسُوا بشيء** قالوا : يا رسولَ الله إنهم يُحدِّثونا أحيانا بالشيء فيكون حقا. فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **تلك الكلمةُ من الحق يخطَفُها الجنّي ، فيقذفُها في أُذن وَليّه ، فيخلطُون معها مائة كَذبة .**» زاد في رواية : « **فيُقرقِرها في أذن وليّه كقرقرَة الدَّجاجة**».

وفي رواية : « **فيَقُرُّها في أُذن وليّه قَرَّ الدَّجاجة** »

وفي رواية قالت: «سألتُ أنا رسول الله صلى الله عليه وسلم...» وذكرت مثله

---

[22] **Müslim**, Selâm, 35/124; **Tirmizî**, Tefsîr, 35/3224.

[23] Sebe, 23.

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري في رواية قال: «**الملائكة تُحدِّثُ في العَنان – والعَنانُ: الغَمامُ – بالأمر يكون في السماء فتسمعُ الشياطينُ الكلمةَ فتقرُّها في أُذنِ الكاهن كما تُقَرُّ القارُورَةُ، فيزيدون معها مائة كذبة.**» وفي أخرى له نحوه ، وزاد في آخره « **من عند أنفُسهم** ».

3,074- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.) kâhinlerin durumu soruldu;

"- Onların aslı yoktur" diye cevap verdi.

"- Ama ey Allah'ın Rasûlü; onlar bazen bir şey söylüyorlar ve o hakikat çıkıyor" diye söylediklerinde şu karşılığı verdi:

"- O hakikat çıkan söz, cinlerin kapıp getirdiği sözdür; cin o sözü dostunun kulağına zerkeder, o da bu hak sözü yüz tane yalanla karıştırır."[24]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Hz. Peygamber'in; **"cin o sözü getirip dostunun kulağına tavuk gıdaklaması gibi gıdaklayarak yerleştirir"** dediği ilave edilir.

Başka bir rivâyete göre de; **"onu dostunun kulağına tavuk gibi gıdaklayarak zerkeder"** demiş.

Diğer bir rivâyete göre bizzat Hz. Âişe, "Rasûlullah'a (as.) ben sordum" diyerek hadîsi zikreder.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyeti şöyledir:

"Melekler gök yüzünde olan şeyleri bulutlarda konuşurlar, şeytanlar da o sözü duyarlar. O sözü kapıp tıpkı şişenin tıkırtısı gibi bir tıkırtı ile kâhinin kulağına atarlar ve o da buna yüz tane yalan ilave eder."

---

[24] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 6, 11; Tıp, 46; Edeb, 117; Tevhîd, 57; **Müslim**, Selâm, 35/122-23.

Buna benzer başka bir rivâyetin sonunda; **"...kendi nefislerinden yüz tane yalan"** ilavesi vardır.

٣٠٧٥ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم « من أتى كاهنا فصدّقه بما يقول ، أو أتى امرأة في دُبُرِهَا - وفي رواية : امرأة حائضا - فقد بريء مما أنزل على محمد.» أخرجه أبو داود.

3,075- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim kâhine giderek onun söylediğini tasdik eder veya karısı ile arka taraftan –bir rivâyette hayızlı kadınla- **ilişkide bulunur ise, Muhammed'e indirilenden uzak olur."**[25]

İZAH

Bu rivâyet, sözü edilen şeylerin meşrû olmadığını ifade etmektedir. Bunlardan kâhin konusundaki hüküm daha önce geçmişti. Hayızlı kadınla ilişki, âyet-i kerîme ile de yasaklanmıştır.[26] **Ebû Hanîfe** ve **Mâlik**, bu durumda ilişkide bulunulacak olursa, ceza olarak bir dinar tasadduk edilmesi gerektiğini söylerler. Buna benzer bir yasak da hadîste, arka yoldan ilişkide bulunmak konusunda getirilmiştir. Karı-koca arasında dahi olsa ilişkinin meşrû olanı, meşrû yoldan yapılanıdır. Bunun dışındaki ilişki şekli, gayr-ı meşrûdur.

٣٠٧٦ـ (م ـ صفية بنت أبي عبيد رحمها الله) عن بعض أزواج رسول الله صلى الله عليه وسلم، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « مَن أتى عرّافا فسأله عن شيء فصدّقه ، لم تُقبل له صلاة أربعين يوما ». أخرجه مسلم.

---

[25] **Ebû Davud**, Tıp, 21/3904.

[26] Bakara, 222.

وذكره الحميديُّ في كتابه : في « مسند حفصة » زوج النبي صلى الله عليه وسلم ، وذكر أن أبا مسعود الدمشقي أخرجه في «مسندها » ، قال : ولعلَّه قد عرف أنه من حديث حفصة، أو أن بعض الرواة قد نسبه إليها.

3,076- Safiye bint Ebî Ubeyd, Rasûlullah'ın (as.) zevcelerinden biri vasıtasıyla Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Kim *Arrâf*'a gider ve ondan bir şey sorup söylediğini tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez."[27]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Bu rivâyeti **Humeydî**, eserinde, Hz. Peygamber'in zevcesi Hafsa'nın Müsned'inde zikretti ve Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî'nin de onu Hafsa'nın Müsned'inde tahric etmiş olduğunu kaydetti. Sonra dedi ki: Belki de bu rivâyet, Hafsa'nın hadîsi olarak görülmüş veya Hz. Peygamber'in zevcelerinden biri onu Hafsa'ya nispet etmiştir.

İZAH

Arrâf; kâhinin yaptığı işi yapan kişidir. Gaybı bildiğini veya kaybolan bir şeyin yerini bildiğini iddia eden adamdır.

Hadîs bu gibi işleri yapmanın câiz olmadığını, bu işi yapanlara bir şey sormanın ve onların söylediklerine inanmanın haram olduğunu ifâde etmektedir. **"Namazı kabul edilmez"** ifâdesi, kıldığı namazları iâde etmesi gerektiği anlamına gelmez; aksine bu cümle yapılan şeyin haram ve gayr-ı meşrû olduğu anlamında bir tehdit ifâdesidir. Kâhin ve büyücü konusundaki hükme daha önce işaret edilmişti. Arrâf için de aynı hüküm söz konusudur.

٣٠٧٧ـ (خ م ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « سُحِر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى إنه لَيُخَيَّلُ إليه فعلَ الشيءَ وما فعلَه ، حتى إذا كان ذاتَ يوم وهو عندي ، دَعَا الله

---

[27] **Müslim**, Selâm, 35/125.

ودعاهُ ، ثم قال: **أشَعَرْت يا عائشةُ ، أن الله قد أفتاني فيما استَفْتَيْتُه فيه** ؟ قلت : وما ذاك يا رسولَ الله ؟ **فقال : جاءني رجلان ، فجلس أحدُهما عند رأسي ، والآخرُ عند رجليَّ ، ثم قال أحدهما لصاحبه : ما وَجَعُ الرَّجُل؟ قال : مطبوب ، قال : ومن طَبَّهُ؟ قال : لَبيدُ بن الأعصم اليهودية من بني زُريق ، قال : فيماذا؟ قال : في مُشط ومُشاطَة ، وجُفِّ طلْعة ذكر ، قال : فأين هو ؟ قال : في بئر ذي أروان** – ومن الرُّواة مَن قال : **في بئر ذرْوان** ، قال : وذرْوان : بئر في بني زُرَيق – فذهب النبيُّ صلى الله عليه وسلم في أُناس من أصحابه إلى البئر فنظرَ إليها ، وعليها نَخْل ، قال : ثم رجع إلى عائشةَ ، فقال: **والله لكأنَّ ماءها نُقاعةُ الحنَّاء، ولكأنَّ نخلَها رُؤُوسُ الشياطين**، قلت: يا رسول الله أفأخرجته؟ قال: **لا أمَا أنا فقد عافاني الله وشفاني، وخشيتُ أن أثوِّرَ على الناس منه شرًّا**، وأمر بها فدُفنتْ».

وفي رواية نحوه ، وفيه : « **في مُشْط ومُشاقة** » قال البخاري يقال المُشاطة ما يخرج من الشَّعر إذا مُشطَ ، ومُشاقة من مُشاقة الكتَّان ، أخرجه البخاري ومسلم.

وفي أخرى للبخاري ، وفيها « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم سُحِر ، حتى كان يُرى أنه يأتي النِّساءَ ولا يأتيهنَّ» قال سفيان : وهذا أشدُّ ما يكون من السِّحر إذا كان كذا. وفيه « قال : **ومن طَبَّهُ ؟ قال : لبيد بن الأعصم – رجل من بني زُريق حَليف ليهود ، وكان مُنافقا – قال : وفيمَ ؟ قال: في مُشط ومُشاقة ، قال : وأينَ ؟ قال : في جفِّ طلعة ذكر ، تحت راعُوفة في بئر ذروان.** قال : فأتى البئرَ ، حتى استخرجَهُ ، وقال: **هذا البئر التي أريتُها** ».

وفي أخرى ، قالت : « فقلت : يا رسول الله أفلا أحرقتَه ؟ قال : **لا ، أما أنا فقد عافاني الله وكرهت أن أثيرَ على الناس شرا ، فأمرتُ بها فدُفنتْ** ». وفي أخرى لهما مختصرا : « أن النبي صلى الله عليه وسلم سُحر ، حتى كان يُخيَّلُ إليه أنه يصنعُ الشَّيء ، ولم يصنعه ».

3,077- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.) büyü yapılmıştı; bu yüzden yapmadığı bir şeyi yaptığını zannediyordu. Hatta bir gün benim yanımda iken Allah'a duâ etmiş, sonra yine duâ etmişti. Sonra da;

"- **Gördün mü ya Âişe; öğrenmek istediğim bir meselede Allah bana fetvâ verdi"** demişti. Ben;

"- Nedir o ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorunca, şunları söyledi:

"- **Bana iki kişi gelmiş; biri baş ucumda, diğeri ayaklarımın yanında oturmuştu. Sonra onlardan biri, arkadaşına şöyle dedi:**

"- *Bu adamın rahatsızlığı nedir?"*

"- *Büyülenmiş."*

"- *Onu kim büyüledi?"*

"- *Zurayk oğulları kabilesinden Lebîd b. el-A'sâm adında bir Yahudi."*

"- *Ne ile büyü yaptı?"*

"- *Bir tarak ve saç döküntüsü ve bir de erkek hurma tomurcuğunun kurumuş kapçığı ile."*

"- *Peki şu anda o büyü nerede?"*

"- ***Zî Ervân*** *–bazı râvîler Zervân dediler; Zervân kuyusu Zurayk oğulları mahallesinde idi-* ***kuyusunda."***

Hz. Peygamber hemen ashâbından bir gurup insanla birlikte kuyuya gitti, kuyunun içine baktı. Kuyunun üzerinde de bir hurma ağacı vardı.

Sonra oradan dönüp Hz. Âişe'nin yanına geldi ve;

"- **Vallahi kuyunun suyu sanki kına gibi kıpkırmızı, hurmaları da sanki şeytanların başları gibi idi"** dedi. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onu kuyudan çıkardın mı?" diye sordum. Cevaben;

"- **Hayır! Ama Allah bana âfiyet ve şifa verdi. Ondan insanlara bir kötülük gelmesine sebep olmaktan korktum"** dedi.

Sonra Hz. Peygamber o kuyunun gömülmesini emretti ve gömüldü."[28]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette; **"tarak ve keten ipliği ile"** ifadesi yer alır. **Buharî** dedi ki:

---

[28] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 11; Cizye, 14; Tıp, 47, 49, 50; Daavât, 57; Edeb, 56; **Müslim**, Selâm, 17/43.

*"**Muşâta;*** saç tarandığında dökülen kıllara denir. ***Muşâka*** da; keten tarantısına denir."

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) büyü yapılmıştı. Bu yüzden zevcelerine yaklaşmadığı halde yaklaştığını zannederdi."

Râvî Süfyan (b. Uyeyne) dedi ki: "Bu, sihirden olabilecek rahatsızlığın en şiddetlisidir."

Bu rivâyette geçen diğer ifâdeler şöyledir:

"(Gelen melek arkadaşına sordu):

"- Onu kim büyüledi?"

"- Benû Zurayk kabilesinden Yahudilerin yeminli dostu olan Lebîd b. el-A'sâm adında bir münafık."

"- Ne ile büyü yaptı?

"- Bir tarak ve keten ipliği ile."

"- Peki o nerede?"

"- Erkek hurma tomurcuğunun kurumuş kapçığında ve Zervâ kuyusundaki ağır bir taşın altında."

Hz. Peygamber hemen kuyuya gitti ve onun çıkarılmasını istedi. Sonra da;

"- İşte bana gösterilen kuyu budur" dedi.

Başka bir rivâyette Hz. Âişe şöyle der:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onu yaksaydın ya!..." dedim.

"- Hayır! Allah bana âfiyet ihsan etti, ben insanlara kötülük yapmak istemiyorum" dedi. Sonra emir verdi ve kuyu gömüldü."

Buharî ve **Müslim**'in muhtasar bir rivâyeti de; "Hz. Peygamber'e büyü yapılmıştı; bu yüzden yapmadığı bir şeyi yaptığını zannediyordu" şeklindedir.

İZAH

Hz. Peygamber'e büyü yaptığı söylenen **Lebîd**, aslen Yahudi olmayıp Yahudilerin halîfi, yani yeminli dostu idi. Mensubu olduğu Benû Zurayk kabilesi de Ensâr'dan Hazrec kabilesinin bir kolu idi.

İslâm'dan önce Medînelilerle Yahudiler arasında sık sık yeminli dostluk anlaşması yapılırdı; işte **Lebîd** de bunu yapanlardan biriydi.

Söz konusu büyünün Hz. Peygamber'e hicretin yedinci yılında **Hudeybiye** dönüşü yapıldığı rivâyet edilir. **Lebîd** bunu Yahudilerin isteği üzerine yapmış.

Hz. Peygamber'e büyü yapılabilmesini, onun peygamberliği ile uyuşmayacağını ileri sürerek bu rivâyete karşı çıkanlar olmuştur. Böyle bir şeyi câiz görmenin vahyi de kuşkulu hâle getireceği ileri sürülmüştür. **Mazerî** buna şiddetle karşı çıkar ve vahiy konusunda en küçük bir kuşku olmadığının âyetle sabit olduğunu söyler. Öte yandan ona göre, Hz. Peygamber de insandır ve dünyada her insan gibi bir hayat yaşamıştır. Her insanın başına gelebilecek olaylara maruz kalmıştır. Herkes gibi hastalık çekmiştir. Bütün bunların ise peygamberlik vasfı ile alakası yoktur. Kaldı ki Hz. Peygamber bu gibi dünya umuru için gönderilmiş de değildir. Bunlar risâletle alakalı hususlar da değildir. Dolayısıyla bu gibi şeylerden etkilenmesi, peygamberliğine nâkısa getirmez, çünkü bunlar peygamberlikle alakalı şeyler değildirler; unutmak, konuşamamak, acı duymak, bazı şeyleri yapamamak gibi hastalıklara benzer bir hâldir.

Hadîste Hz. Peygamber'in yanına geldiği söylenen iki kişinin **Cebrâîl** ile **Mîkâîl** olduğunu **İbn Sa'd** munkatı bir rivâyetle kaydeder. Bundan sonra gelen rivâyette de Cibrîl'in Hz. Peygamber'e gelip kendisine büyü yapıldığını haber verdiği açıkça ifade edilmektedir.

Rasûlullah (as.) ile melekler arasındaki bu olay, Hz. Peygamber'in rüyasında cereyan etmiştir. Yukarıdaki rivâyetin sonunda kuyunun başına gittiğinde Hz. Peygamber'in; **"işte bana gösterilen kuyu budur"** demesi, onun rüyada kendisine gösterilmiş olduğunu ifade eder.

Yalnız bu rivâyette izahı yapılamayan bir çelişki vardır. İlk rivâyette büyünün kuyudan çıkarılmadığı söylenirken, diğerlerinde çıkarıldığı belirtilmektedir. Nitekim **Buharî** de bu çelişkiye dikkat çekmek için bâb başlığını **"büyü çıkarıldı mı?"** diye koyar. Bu konudaki rivâyetlerin büyük çoğunluğu çıkarıldığını, hatta onu **Kays b. Mıhsan**'ın çıkardığını, büyüde onbir düğüm bulunduğunu ve

Muavvizeteyn sûreleri okunarak düğümlerin tek tek çözüldüğünü ifade etmektedir. Çıkarıldığı rivâyetini nakleden **İbn Uyeyne**'nin, çıkarılmadığını ifade eden rivâyeti nakledenlerden daha sika olması da bir tercih sebebi gösterilmiştir. Üstelik **İbn Uyeyne**'nin rivâyetinde çıkarıldığı ifadesi iki defa geçmektedir. Bütün bunlar bir tercih sebebi olarak görülmüştür.[29]

٣٠٧٨ـ (س ـ زيد بن أرقم رضي الله عنه) قال: « سَحَرَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم رجل من اليهود، فاشتكى لذلك أياما فأتاه جبريل فقال: **إن رجلا من اليهود سحرك، عقد لك عقدا في بئر كذا وكذا،** فأرسل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فاستخرجها فحلَّها، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم كأنما أُنْشِطَ من عِقال، فما ذكر ذلك لذلك اليهوديِّ، ولا رآه في وجهه قطُّ.» أخرجه النسائي.

3,078- Zeyd b. Erkam şöyle dedi:

"Yahudilerden biri Hz. Peygamber'e sihir yapmıştı, bundan dolayı da Hz. Peygamber günlerce rahatsızlık çekmişti. Sonunda Cibrîl geldi ve;

"- Yahudilerden biri sana büyü yaptı; senin için düğümler yaptı ve onu da şu şu kuyuya attı" dedi.

Rasûlullah (as.) birini gönderdi, düğümleri çıkarıp çözdü. Bunun üzerine Hz. Peygamber, sanki bir bağdan kurtulmuş gibi kendine geldi. Rasûlullah (as.) bunu o Yahudiye söylemedi, ama bir daha asla onun yüzünü de görmedi."[30]

---

[29] Bkz., **İbn Hacer**, XI, 389-400.

[30] **Nesaî**, Tahrîm, 20.

ترجمة الأبواب التي أولها سين و لم ترد في حرف السين

(السَّلَم) : في كتاب البيع

(السَّعْي) : في كتاب الحج

(السَّرِقَة) : في كتاب الحدود

(السُّتشر) : في كتاب الزينة

السَّحور) : في كتاب الصوم

السّلام) : في كتاب الصحبة

السِّواك) : في كتاب الطهارة

السَّبُّ) : في كتاب اللّعن

السُّؤال) : في كتاب القناعة

"SİN" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUĞU YERLER:

Konunun Adı:	Bulunduğu Yer:	Hadîs No:
Selem:	**Buyû:**	**423-430**
Sa'y:	**Hac:**	**1,456-1510**
Sirkat (Hırsızlık):	**Hudûd:**	**1,869-1,904**
Sutûr (Perdeler):	**Zinet:**	**2,954-2,978**
Sahur:	**Savm:**	**4,529-4,548**
Selâm:	**Sohbet:**	**4,835-4,874**
Sivâk (Misvâk):	**Tahâret:**	**5,172-5,181**
Sebb (Sövmek):	**La'n:**	**8,430-8,443**
Suâl (Dilencilik):	**Kanâat:**	**7,623-7,647**